# İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

— TAM METİN —

Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri

İMAM HAFIZ İBN-İ KESÎR

9

KARINCA POLEN

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

Scanned with CamScanner

Bütün yayın hakları Karınca & Polen yayınlarına aittir.
İzinsiz olarak basılamaz ve elektronik ortama alınamaz.

Özgün Adı
**Tefsîru'l Kur'ân'il Azîm**

Mütercim
**M. Beşir Eryarsoy**

Tashih
**Polen Yayınları**

Mizanpaj
**Polen Yayınları**

Kapak Tasarımı
**Ehl-i Dizayn**

Baskı
**Milli Basımevi**
Davutpaşa Cad. No: 83 Güven Sanayi. C - blok. No: 201-202
Zeytinburnu / İSTANBUL

Cilt
**Sağlam Mücellit**
Halkalı Cd. 1320 Sk. No:9/A
K. Çekmece / İSTANBUL Tel: 0212 693 19 33

ISBN
978-605-5546-08-3 (Tk)
978-605-4492-49-7 (9.c)

**Nisan 2022**

**KARINCA & POLEN YAYINLARI**
(Karınca & Polen Yayınları "Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

İletişim:
Yakuplu merkez mah. 31. sk. No: 12A Beylikdüzü / İSTANBUL
0212 875 65 14 - 0532 356 4744

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

Scanned with CamScanner

تفسير

القرآن العظيم

[HADİSLERLE KURÂN-I KERÎM TEFSÎRİ]

# İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

*-Tam Metin-*

**İMAM HÂFIZ İBN-İ KESÎR**

Tahkik:
Abdurrezzak el-Mehdi

Tercüme:
M. Beşir Eryarsoy

9. Cilt

Scanned with CamScanner

# BU CİLTTEKİ SÛRELER

KASAS SÛRESİ (8. Ciltten Devam) ..... 7
ANKEBÛT SÛRESİ ..... 35
RÛM SÛRESİ ..... 95
LOKMÂN SÛRESİ ..... 155
SECDE SÛRESİ ..... 205
AHZÂB SÛRESİ ..... 233
SEBE SÛRESİ ..... 417
FÂTIR SÛRESİ ..... 485
YÂSİN SÛRESİ ..... 537
SÂFFÂT SÛRESİ (1-87. Âyetler Arası) ..... 605

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# KASAS SÛRESİ

[8. Ciltten Devam]

**Refahtan Şımaran Kasabalar:**

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۚ فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۚ وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

*58. Biz geçimlerinde şımarmış nice ülkeleri helak ettik. İşte onlardan sonra -çok kısa bir süre dışında- kimsenin oturmadığı meskenlere varis olanlar biz olduk biz.*

*59. Rabbin ana şehirlerine onlara âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe ülkeleri helak edici değildir ve biz ahalisi zalimler olmadıkça ülkeleri helak edenler olmadık.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah *"biz geçimlerinde şımarmış nice ülkeleri helak ettik"* buyruğu ile Mekkelilere işarette bulunarak Allah'ın kendilerine nimet ihsan etmiş olduğu, çeşitli rızıklara karşı nankörlük ederek Allah'ın nimetine gereği gibi şükretmeyip azan ve şımaran nice ülkeleri helak ettik. Nitekim bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Allah şöyle bir kasabayı örnek olarak verir: O kasaba güven ve huzur içindeydi. Rızkı da kendisine her bir yandan bol bol geliyordu. Fakat o (kasaba halkı) Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etti(ler)*

Scanned with CamScanner

*de Allah da ona (halkına) ısrarla işledikleri yüzünden açlık ve korku elbisesini tattırdı. Andolsun ki onlara kendilerinden bir peygamber geldi de onu yalanladılar. Bu sebeple onlar zulmederlerken azap kendilerini yakalayıverdi."* (Nahl, 112-113) İşte bundan dolayı yüce Allah (burada): *"İşte onlardan sonra çok kısa bir müddet dışında kimsenin oturmadığı meskenleri"* buyurmaktadır. Yani onların ülkeleri, yurtları harap olup gitti. Meskenlerinden başka bir şey görülmemektedir. *"Varis olanlar biz olduk biz"* buyruğuna gelince: Yani oralar hiç kimsenin barınmadığı bir harabeye döndüler demektir.

İbn Ebî Hâtim, İbn Mes'ud'dan rivayet ettiğine göre Ka'b'ı, Ömer'e şunları söylerken dinlemiştir: Süleyman (a.s) puhu kuşuna: Sen neden ekinleri yemiyorsun diye sormuş, o: Çünkü ondan dolayı Âdem cennetten çıkartıldı demiştir. Süleyman: Peki neden su içmezsin diye sormuş, puhu: Çünkü Allah o su ile Nûh kavmini boğmuştur dedi. Peki, neden harabelerden başka yerlere gidip sığınmıyorsun demiş. O: Çünkü oralar aziz ve celil olan Allah'a miras olarak kalır demiştir. Sonra da: *"Varis olanlar biz olduk biz"* buyruğunu okudu.

Daha sonra yüce Allah adaletli olduğunu, kimseyi ona zulmederek helak etmediğini, helak ettiklerini ancak onlara karşı delilin ortaya konulmasından sonra helak ettiğini haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

*"Rabbin ana şehirlerde"* ki o Mekke'dir *"onlara âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe ülkeleri helak edici değildir."* Bu buyrukta Ummu'l-kurâ (Mekke)'den peygamber olarak gönderilmiş ümmi nebî Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Arap olsun olmasın bütün şehirlere gönderilmiş bir rasûl olduğuna dair delalet bulunmaktadır. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Şehirlerin anasını ve çevresindekileri uyarman için"* (En'âm, 92); *"De ki: Ey insanlar şüphesiz ben göklerin ve yerin mülkü kendisinin olan, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan... Allah'ın size hepinize gönderdiği peygamberiyim."* (A'râf, 158); *"Onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarman için..."* (En'âm, 19); *"Artık bu gruplardan kim onu inkâr ederse bilsin ki ona vaat edilen yer ateştir."* (Hûd, 17); *"Kıyamet gününden önce helak etmeyeceğimiz yahut oldukça ağır bir azap ile azaplandırmayacağımız hiçbir ülke yoktur. Bu o kitapta yazılıdır."* (İsrâ, 58) Böylelikle yüce Allah kıyâmet gününden önce her bir şehir ve kasabayı helak edeceğini haber vermektedir. Bir başka yerde de: *"Bizler bir rasûl gönder-*

Scanned with CamScanner

*medikçe azap ediciler değiliz."* (İsrâ, 15) buyurmakta ve böylelikle yüce Allah ümmi nebîyi bütün şehirleri kapsayacak şekilde peygamber olarak gönderdiğini belirtmektedir. Çünkü o, o şehirlerin anasına ve bütün şehirlerin kendisine bağlı bulunduğu şehirde peygamber olarak gönderilmiştir.

[5124] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: *"Ben kırmızı tenliye de, siyah tenliye de peygamber olarak gönderildim."*[1]

Bundan dolayı risalet ve nübüvvet onunla sona erdirilmiştir. Ondan sonra nebî de, rasûl de gelmeyecektir. Onun şeriatı kıyâmet gününe kadar gece ve gündüz devam ettikçe kalacaktır.

Yüce Allah'ın: *"Ana şehirlerine... göndermedikçe"* buyruğu ile şehirlerin aslı ve en büyükleri kastedildiği de söylenmiştir. Büyük ve geniş bölgelerin, büyük yerleşim merkezlerinin ana şehirleri gibi. Bunu da Zemahşeri, İbnu'l-Cevzî ve başkaları nakletmişlerdir ki uzak bir ihtimal de değildir.

وَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ
وَأَبْقَىٰٓ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَفَمَن وَعَدْنَٰهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَٰقِيهِ كَمَن
مَّتَّعْنَٰهُ مَتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ مِنَ ٱلْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾

*60. Size verilen her şey dünya hayatının bir geçimliği ve süsüdür. Allah'ın yanında olan ise daha hayırlı ve kalıcıdır. Hala düşünmez misiniz?*

*61. Acaba kendisine kendisi ile karşılaşacağı güzel bir vaatte bulunduğumuz bir kimse dünya hayatında kendisine geçimlik verdiğimiz, bundan sonra da kıyâmet gününde huzura getirilecek olanlardan olan kimse gibi midir?*

**Tefsiri:**

Yüce Allah ahiret yurdunda salih kulları için hazırlamış olduğu pek büyük ve ebedi nimetlere nispetle dünyanın, dünyadaki değersiz süslerin ve yok olmaya mahkûm güzelliklerin önemsizliğini haber vermektedir. Nitekim

1 Daha önce Âl-i İmrân sûresi 20. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Sizin yanınızdaki tükenir, Allah'ın nezdindekiler ise kalıcıdır."* (Nahl, 96); *"Allah'ın nezdinde olanlar iyiler için daha hayırlıdır."* (Âl-i İmrân, 198); *"Fakat dünya hayatının faydası ahirete göre pek azdır."* (Tevbe, 38); *"Halbuki siz dünya hayatını tercih edersiniz ama ahiret hem daha hayırlı, hem daha kalıcıdır."* (A'lâ, 16-17)

[5125] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Allah'a yemin ederim ki ahirete göre dünyanın durumu ancak sizden herhangi birinizin parmağını denize daldırıp (çıkar)masına benzer. Parmağı ile denizden ne alıp, eksiltmiş olduğuna bir bakıversin."*[2]

*"Hala düşünmez misiniz?"* Yani dünyayı ahirete tercih eden kimseler düşünmezler mi?

*"Acaba kendisine kendisi ile karşılaşacağı güzel bir vaatte bulunduğumuz bir kimse dünya hayatında kendisine geçimlik verdiğimiz, bundan sonra da kıyâmet gününde huzura getirilecek olan kimse gibi midir?"* Yüce Allah buyuruyor ki: Allah'ın salih amellerine karşılık olarak kendisine vaat ettiği ve kaçınılmaz olarak da kendilerini elde edeceği Allah'ın vaat ettiklerini tasdik edip doğrulayan mü'min bir kimse Allah'a kavuşmayı, onun vaat ettiklerini ve tehditlerini yalanlayan ve dolayısıyla da dünya hayatında ancak az sayıdaki günlerde yararlanan yalanlayıcı kâfir bir kimse gibi midir? *"Bundan sonra da kıyâmet gününde huzura getirilecek olan kimselerden olan kişi gibi midir?"* Mücâhid ve Katâde azaba uğratılanlardan olan gibi midir diye açıklamışlardır. Diğer taraftan bu âyetin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Ebû Cehil hakkında indiği söylendiği gibi Hamza yahut da Hamza ve Ali ile Ebû Cehil hakkında inmiştir de denilmiştir. Her iki rivayet de Mücâhid'den gelmiştir ama göründüğü kadarıyla (zahir olan) âyetin umumi olduğudur. Bu da yüce Allah'ın yüksek derecelerde bulunup, cehennemin alt basamaklarında (derekelerde) bulunan arkadaşına yukarıdan bakıp, gören o mü'minin durumunu haber veren şu buyruklarını andırmaktadır: *"Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı, ben de hazır edilenlerden olurdum."* (Sâffât, 57); *"Andolsun ki cinler de muhakkak hazır edileceklerini bilmişlerdir."* (Sâffât, 158)

2 Daha önce Âl-i İmrân sûresi 185. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَآئِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾
قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَٰؤُلَآءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَآ أَغْوَيْنَاهُمْ
كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَآ إِلَيْكَ مَا كَانُوٓا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقِيلَ ادْعُوا
شُرَكَآءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا
يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَآ أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾
فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنۢبَآءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَن تَابَ
وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰٓ أَن يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾

*62. Onlara sesleneceği o günde şöyle diyecektir: "İddia ettiğiniz ortaklarım hani nerede?"*

*63. Aleyhlerine söz hak olanlar diyecekler ki: "Rabbimiz, işte azdırdığımız kimseler bunlardır. Biz azdığımız gibi onları da azdırdık. Biz sana onlardan uzak olduğumuzu bildiriyoruz. Onlar bize ibadet etmiyorlardı."*

*64. Ve onlara: "Ortaklarınızı çağırın" denilecek. Bunun üzerine onları çağırırlar da kendilerine cevap vermezler. Üstelik azabı da görürler. Keşke hidayet bulmuş olsalardı.*

*65. O gün onlara çağırıp buyuracak ki: "Peygamberlere ne (şekilde) cevap verdiniz?"*

*66. O günde onlara haberler kapanacak. Bu sebeple birbirlerine soru da soramayacaklar.*

*67. Ama kim tevbe edip, imana gelir ve salih amel işlerse onun felah bulanlardan olması umulur.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kıyâmet gününde müşrik kâfirleri azarlayacağını ve onlara şöyle sesleneceğini haber vermektedir: *"İddia ettiğiniz ortaklarım hani nerede?"* Dünyada iken kendilerine ibadet ettiğiniz putlar ve Allah'a eş koştuğunuz uydurma ilahlar nerede? Onlar size yardım ediyor yahut sizin için intikam alabiliyorlar mı? İşte bu soru azarlamak ve tehdit olmak üzere kendilerine yö-

Scanned with CamScanner

neltilecektir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirildiği gibi: *"Andolsun sizi ilk defa yarattığımız gibi yapayalnız, teker teker huzurumuza geldiniz ve size bağışladığımız şeyleri arkanızda bıraktınız. İçinizde gerçekten ortak olduklarını boş yere iddia ettiğiniz şefaatçılarınızı da aranızda görmüyoruz. Andolsun onlarla aranızdaki bağlar kesilmiş ve zannettiğiniz şeyler ise önünüzden kaybolup gitmiştir."* (En'âm, 94)

*"Aleyhlerine"* şeytanlardan, azgınlardan, küfre çağıranlardan *"söz hak olanlar diyecekler ki: Rabbimiz işte azdırdığımız kimseler bunlardır. Biz azdığımız gibi onları da azdırdık. Biz sana onlardan uzak olduğumuzu bildiriyoruz. Onlar bize ibadet etmiyorlardı."* Böylelikle onların aleyhine onları azdırmış olduklarını, onların da kendilerine uyduklarını söyleyerek şahitlik edecekler sonra da kendilerine yapmış oldukları ibadetten uzak olduklarını bildirecekler. Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna benzemektedir: *"Onlar Allah'tan başka ilahlar edindiler ki onlarla güçlü olalar. Hayır, öyle değil onların ibadetlerini reddedip, onlara karşı olacaklar."* (Meryem, 81-82); *"Allah'tan başka kendisine kıyâmete kadar (dua etse dahi) cevap veremeyecek olan ve kendilerine yaptıkları duadan habersiz olan kimselere dua (ve ibadet) eden kişiden daha sapık kim olabilir? İnsanlar bir araya toplatıldıklarında onlar kendilerine düşman kesilir ve onların ibadetlerini inkâr edeceklerdir."* (Ahkâf, 5-6)

İbrâhim halilullah da kavmine şöyle demişti: *"Siz ancak dünya hayatında kendi aranızda bir dostluk için Allah'tan başka birtakım putları (ilah) edindiniz. Sonra kıyâmet gününde kiminiz kiminizi red ve inkâr edecek ve bazınız bazınıza lanet edecektir. Yeriniz de cehennemdir, yardımcılarınız da yoktur."* (Ankebût, 25); Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O zaman kendilerine uyulanlar uyanlardan hızla uzaklaşırlar. O azabı görmüş, aralarındaki bütün bağlar da kopup gitmiş olacaktır. Uyanlar: Bizim için bir dönüş olsaydı da bizden uzaklaşıp gittikleri gibi biz de onlardan uzaklaşırdık derler. Böylece Allah amellerini aleyhlerindeki hasretler halinde kendilerine gösterecektir ve onlar ateşten çıkacak da değillerdir."* (Bakara, 166-167)

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Ortaklarınızı çağırın, denilecek"* buyurmaktadır. Yani dünya hayatında kendilerinden ümit ettiğiniz gibi haydi içinde bulunduğunuz halden sizleri kurtarmaları için onları çağırın. *"Bunun üzerine onları çağırırlar da kendilerine cevap vermezler. Üstelik azabı da görürler."* Yani onların kaçınılmaz olarak cehennem ateşine doğru gideceklerine kesin

Scanned with CamScanner

olarak inanırlar. *"Keşke hidayet bulmuş olsalardı."* Yani azabı görecekleri vakit dünyada iken keşke hidayet bulmuş olanlardan olsaymışlar diye candan arzu edeceklerdir. Bu da yüce Allah'ın: *"O gün buyuracak ki: Bana ortak olduklarını zannettiklerinizi çağırın. Onlar da onları çağıracaklar fakat bunlar kendilerinin çağrılarına olumlu karşılık vermeyeceklerdir. Aralarına derin bir vadi de koyarız. Günahkârlar ateşi görünce içine düşeceklerin kendileri olacaklarını anlayacaklar fakat ondan kaçacak bir yer de bulamayacaklardır."* (Kehf, 52-53) buyruğuna benzemektedir.

*"O gün onları çağırıp buyuracak ki: Peygamberlere ne cevap verdiniz?"* (62. âyetteki) birinci nida tevhide dair soru sormak mahiyetinde idi. Bu buyrukta da nübüvvetler ispat edilmektedir. Size gönderilen rasûllere cevabınız ne olmuştu? Onlara karşı haliniz, durumunuz nasıl olmuştu? Bu da kula kabrinde: Rabbin kim, nebîn kim, dinin de diye sorulacak sorulara benzemektedir. Mü'min kişi Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna şahitlik edecektir. Kâfir kimse ise he he bilmiyorum diyecektir. İşte bundan dolayı kıyâmet gününde de kâfirin susmanın dışında verecek bir cevabı olmayacaktır. Çünkü bu dünyada gözleri görmeyen bir kimse ahirette de gözleri görmeyecek ve yolca daha şaşkın olacaktır. Bu sebeple yüce Allah: *"O günde onlara haberler kapanacak, bu sebeple birbirlerine soru da soramayacaklar"* buyurmaktadır. Mücâhid dedi ki: Delillerini ortaya koyma imkânları önlerinde kapanacak ve onlar aralarındaki nesep ve akrabalık bağlarıyla birbirlerinden bir şey isteyemeyeceklerdir.

*"Ama kim"* dünyada iken *"tevbe edip imana gelir ve salih amel işlerse onun"* kıyâmet gününde *"felah bulanlardan olması umulur."* Allah tarafından "umulduğuna" işarette bulunmak, bunun bir gereklilik olduğunu göstermektedir. Şüphesiz bu, Allah'ın lütfu ve ihsanı ile kesinlikle gerçekleşecek bir husustur.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ۗ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَىٰ
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ
﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ وَالْآخِرَةِ ۖ وَلَهُ
الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

Scanned with CamScanner

*68. Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçme yetkileri yoktur. Allah şirk koştukları şeylerden yüce ve münezzehtir.*

*69. Rabbin kalplerinin ne gizlediklerini ve neyi açığa vurduklarını bilir.*

*70. O öyle Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir ilah yoktur. Hem dünyada, hem de ahirette hamd yalnız onundur. Hüküm de yalnız onundur. Siz zaten ona döndürüleceksiniz.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz yaratanın ve dilediğini seçenin yalnız kendisi olduğunu ve bu hususta kimsenin onunla çekişmediğini, kimsenin ona karşı durmadığını haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Rabbin dilediğini yaratır ve seçer."* Neyi dilerse onu seçer. Onun dilediği olur, dilemediği olmaz. Hayrıyla şerriyle bütün işler onun elindedir ve işler yalnız ona döndürülür.

*"Onların seçme yetkileri yoktur."* Bu hususta iki görüşten daha sahih olanına göre buyruk nefy (olumsuz)dir. Yüce Allah'ın: *"Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadına o işlerinde istediklerini yapma hakları yoktur."* (Ahzâb, 36) buyruğunda olduğu gibi.

İbn Cerîr buradaki (ما) edatının "(الذي) anlamında olmasını tercih etmiştir. Buna göre ifadenin takdiri: O kendileri için seçme imkânları olan hususları seçer, şeklindedir. Bu anlayışı Mutezile'den bir kesim Allah'ın aslah olanı dikkate almasının vacip olduğuna delil göstermişlerdir. Ancak doğru olan bu edatın nefy (olumsuzluk) edatı olduğudur. İbn Ebî Hâtim'in, İbn Abbâs'tan ve başkalarından naklettiği gibi. Çünkü buyruk, şanı yüce Allah'ın tek başına yaratıp, takdir ettiğini ve dilediğini seçtiğini, bu hususta onun eşsiz ve benzersiz olduğunu dile getirmek bağlamındadır. Bundan dolayı da *"Allah şirk koştukları"* hiçbir şey yaratamayan ve hiçbir şey seçme güçleri bulunmayan putlar ve ona eş koştukları varlıklardan *"şeylerden yüce ve münezzehtir"* buyurmaktadır. Daha sonra da yüce Allah:

*"Rabbin kalplerinin ne gizlediklerini ve neyi açığa vurduklarını bilir"* buyurmaktadır. Yani kalplerin neleri sakladığını, insanların içlerinde neler olduğunu bilir. Nitekim diğer yaratılmışların açığa vurduklarını da aynı şekilde bilir. *"İçinizden birisi ister sözünü gizlesin, ister onu açıklasın. Gece gizlensin veya gündüzün yoluna gitsin. Hepsi (onun ilminde) birdir."* (Ra'd, 10)

Scanned with CamScanner

*"O öyle Allah'tır ki kendisinden başka hiçbir ilah yoktur."* O kendisinden başka yaratan ve dilediğini yapan bir rabb bulunmadığı gibi, biricik ilahtır ve ondan başka mabud yoktur. *"Hem dünyada, hem de ahirette hamd yalnız onundur."* Adaleti ve hikmeti dolayısıyla bütün yaptıklarından ötürü kendisine hamd edilendir. *"Hüküm de yalnız onundur. Kahredici gücü, üstünlüğü, hikmeti ve rahmetinden ötürü kimse onun hükmüne karşı çıkamaz. "Siz zaten ona döndürüleceksiniz."* Kıyamet gününde hepiniz ona döndürüleceksiniz. Herkese hayır yahut şer olsun amelinin karşılığını verecektir. Onların yaptıkları diğer işlerinden hiçbirisi de ona gizli kalmayacaktır.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلٰهٌ غَيْرُ اللهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَآءٍ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلٰهٌ غَيْرُ اللهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

*71. De ki: "Ne dersiniz, eğer Allah kıyâmet gününe dek üzerinize geceyi kesintisiz sürdürürse Allah'tan başka size aydınlık getirecek kimdir? Hala dinlemeyecek misiniz?"*

*72. De ki: "Ne dersiniz, eğer Allah kıyâmet gününe kadar üzerinize gündüzü kesintisiz sürdürse Allah'tan başka size içinde rahat bulacağınız geceyi getirecek ilah kimdir? Hala görmeyecek misiniz?"*

*73. Geceyi ve gündüzü sizin için onda sükûn bulasınız ve lütfundan arayasınız diye yaratmış olması onun rahmetindendir. Olur ki şükredersiniz.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kullarına -kendileri olmaksızın hayatlarının düzene girmesi imkânsız olan- gece ve gündüzü kendilerinin emrine vermiş olduğunu (musahhar kıldığını) belirterek onlara lütuf ve ihsanını hatırlatmakta ve eğer geceyi kıyâmet gününe kadar ebedi ve kesintisiz olarak sürdürecek olursa bunun kendilerine zararlı olacağını, insan nefsinin bundan usanıp sıkılacağını

Scanned with CamScanner

da açıklamaktadır. İşte bunun için de yüce Rabbimiz: *"Allah'tan başka size"* göreceğiniz ve ondan dolayı ünsiyet ve teselli bulacağınız *"aydınlık getirecek kimdir? Hala dinlemeyecek misiniz?"* buyurmaktadır.

Sonra yüce Allah şunu haber vermektedir: Eğer gündüzü kıyâmet gününe kadar kesintisiz ve sürekli hale getirecek olursa bu şüphesiz onlara zarar verecek, bedenler yorgun argın düşecek, çokça hareket ve işlerden ötürü bitkin düşecekti. İşte bunun için de: *"Allah'tan başka size"* hareket ve meşguliyetlerinizden dolayı dinleneceğiniz *"içinde rahat bulacağınız geceyi getirecek ilah kimdir"* buyurmaktadır. *"Hala görmeyecek misiniz? Geceyi ve gündüzü sizin için onda"* yani geceleyin *"sükûn bulasınız ve"* gündüzün de yolculuklarla, seyahatlerle, çalışmak ve meşguliyetlerle, işlerle *"lütfundan arayasınız diye yaratmış olması onun"* size *"rahmetindendir."* Bu buyruk leff ve neşr denilen anlatım tarzındadır.[3]

*"Olur ki şükredersiniz."* Yani gece ve gündüz yapacağınız türlü ibadetlerle Allah'a şükredersiniz. Geceleyin yapmayı sürdürdüğü (nafile) bir şeyleri kaçıran bunları gündüzün yaparak telafi eder yahut gündüzün yapamadıklarını geceleyin yaparak telafi eder. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"İbret ve öğüt almak yahut şükretmek isteyenler için gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren odur."* (Furkân, 62) buyurmuştur. Bu hususta âyet-i kerimeler pek çoktur.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَآئِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾
وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ
وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾

*74. O gün onlara: "İddia ettiğiniz ortaklarım nerede?" diye seslenecektir.*

3 Yani âyet-i kerimenin lafızlarında önce gece ve gündüz zikredilmiş sonra kendisinde sükûn ve dinlenmenin gerçekleşeceği gecenin niteliğini anlatmak için "sükûn bulasınız" buyurulmuş sonra da gündüzün gerçekleşen bir husus olan "lütfundan arayasınız" buyruğu dile getirilmiştir. Bu şekilde önce zikredilenler ile sonra zikredilenler arasındaki münasebet zikir sıralarına göre kaydedilmiş ise buna müretteb (sıralı) leff ve neşir denilir. Eğer önce zikredilenlerle sonra zikredilenler arasında sıralama gözetilmemişse buna da müşevveş leff ve neşir (şaşırtmalı leff ve neşir) denilir. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

*75. Her ümmetten birer şahit çıkarır ve deriz ki: "Haydi delilinizi getirin." Böylece hakkın gerçekten Allah'ın olduğunu bilecekler ve iftira edegeldikleri şeyler de önlerinden kaybolup gidecektir.*

**Tefsiri:**

Bu da Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet edinen kimselere azar ve sitem yollu ikinci bir sesleniştir. Şanı yüce ve mübarek olan Rabbimiz herkesin önünde onlara seslenerek: Dünyada iken *"iddia ettiğiniz ortaklarım nerede"* buyuracaktır.

*"Her ümmetten birer şahit"* Mücâhid: Yani rasûl *"çıkarırız ve deriz ki: Haydi delilinizi getirin."* Yani Allah'ın ortaklarının olduğuna dair iddianızın doğruluğuna dair delilinizi ortaya koyun. *"Böylece hakkın gerçekten Allah'ın olduğunu bilecekler."* Ondan başka ilah olmadığını bilecekler. Yani onlar konuşmayacak ve hiçbir cevap veremeyeceklerdir. *"Ve iftira edegeldikleri şeyler de önlerinden kaybolup gidecektir."* Yok olup gidecekler ve onlara hiçbir şekilde fayda sağlayamayacaklar.

**Kârûn Kıssası:**

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ ۖ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا ۖ وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ ۖ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

*76. Gerçekte Karun Mûsâ'nın kavminden idi, fakat onlara karşı azgınlık etti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, onların anahtarları(nı taşımak) dahi güç sahibi bir topluluğa ağır gelirdi. Hani kavmi ona şöyle demişti: "Şımarma. Çünkü Allah şımaranları sevmez."*

*77. Allah'ın sana verdiği ile ahiret yurdunu ara, dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi sen de ihsan et. Yeryüzünde de fesat isteme. çünkü Allah fesat çıkaranları sevmez.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

A'meş, el-Minhal b. Amr'dan, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Gerçekte Karun Mûsâ'nın kavminden idi"* buyruğu hakkında: Amcasının oğlu idi dediğini nakletmektedir. İbrâhim en-Nehâi, Abdullah b. Haris b. Nevfel, Simak b. Harb, Katâde, Mâlik b. Dinar, İbn Cureyc ve başkaları da aynı şekilde Karun'un Mûsâ (a.s)'ın amcasının oğlu olduğunu söylemişlerdir. İbn Cureyc dedi ki: O Kahis oğlu Yashar oğlu Karun'dur. Mûsâ ise Kahis oğlu İmran'ın oğludur.

Muhammed b. İshâk b. Yesar'ın söylediğine göre ise Karun İmran oğlu Mûsâ (a.s)'ın amcası idi. İbn Cerîr ise şöyle demektedir: İlim ehlinin çoğunluğu onun amcasının oğlu olduğunu belirtmişlerdir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Katâde b. Diame de şöyle demektedir: Bizlere onun Mûsâ'nın amcasının oğlu olduğu tahdis ediliyordu. Ona güzel sesiyle Tevrat okuduğundan ötürü "el-münevvir" deniliyordu, fakat Allah düşmanı olan Karun da Sâmirî'nin münafıklık ettiği gibi münafıklık etti, malının çokluğu sebebiyle azması, helak olmasına neden oldu.

Şehr b. Havşeb dedi ki: O kavmine karşı üstünlük maksadı ile elbiselerini bir karış fazla uzatmıştı.

Yüce Allah'ın: *"Biz ona öyle hazineler"* öyle mallar *"vermiştik ki onların anahtarları(nı taşımak) dahi güç sahibi bir topluluğa ağır gelirdi."* Yani anahtarlar çok olduğundan ötürü güçlü kimselere dahi onları taşımak ağır gelirdi. A'meş, Hayseme'den naklen dedi ki: Karun'un hazinelerinin anahtarları deridendi. Her bir anahtar bir parmak kadardı. Her bir anahtar da ayrı bir kasanın anahtarı idi. O bineğine binecek olursa anahtarları ön ayakları beyaz ve alnı beyaz altmış katıra yükletilirdi. Daha başka şeyler de söylenmiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

*"Hani kavmi ona şöyle demişti: Şımarma. Çünkü Allah şımaranları sevmez."* Yani içinde bulunduğu bu halinden ötürü kavminin salih olan kimseleri ona öğüt verdiler, ona nasihat etmek, doğruyu göstermek maksadıyla: İçinde bulunduğun bu hal dolayısıyla şımarma dediler. Yani elinde bulundurduğun, sahip olduğun mallar sebebiyle azma. *"Çünkü Allah şımaranları sevmez."* İbn Abbâs yani şımarıp (nimetlerin sahibini unutanları) sevmez demektir.

Scanned with CamScanner

Mücâhid de: Allah'a kendilerine verdiklerine karşılık şükretmeyen, azgın ve şımarık kimseleri sevmez diye açıklamıştır.

*"Allah'ın sana verdiği ile ahiret yurdunu ara."* Allah'ın sana bağışlamış olduğu bu pek bol mal ve pek büyük nimetleri Rabbine itaat ve ahiret yurdunda senin sevap sahibi olmana sebep olacak Allah'a yakınlaştırıcı türlü amellerle ona seni daha çok yaklaştıracak ameller için kullan.

*"Dünyadan da nasibini unutma."* Dünyada Allah'ın sana mubah kılmış olduğu yiyeceklerden, içeceklerden, giyeceklerden, meskenlerden, kendileriyle nikâhlanarak evleneceğin kadınlardan nasibini unutma. Çünkü senin Rabbinin de üzerinde hakkı vardır, nefsinin de üzerinde hakkı vardır, aile halkının da üzerinde hakkı vardır. Ziyaretine gelenlerin de hakkı vardır. Bu sebeple her hak sahibine hakkını ver.

*"Allah sana ihsan ettiği gibi sen de ihsan et."* Yani onun sana ihsan ettiği gibi sen de onun yarattıklarına iyilik yap.

*"Yeryüzünde de fesat isteme."* Yani sahip olduğun bu imkânlarla yeryüzünde fesat çıkarmak ve Allah'ın yarattıklarına kötülük yapmak eğiliminde olma. *"Çünkü Allah fesat çıkaranları sevmez."*

قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ ۚ أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِۦ مِنَ ٱلْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ۚ وَلَا يُسْـَٔلُ عَن ذُنُوبِهِمُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

*78. Dedi ki: "Bu bana ancak bende olan bir ilim dolayısı ile verilmiştir. O şüphesiz Allah'ın, kendisinden önce kuvvetçe kendisinden daha güçlü, topladıkları mal daha çok nice nesilleri helak ettiğini bilmedi mi? Suçlulara günahları sorulmaz."*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah kendisine öğüt verip, ona hayırlı olanı gösterdikleri vakit Karun'un kavmine verdiği cevabı haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Dedi ki: Bu bana ancak bende olan bir ilim dolayısı ile verilmiştir."* Yani benim sizin söylediklerinize ihtiyacım yoktur çünkü yüce Allah bana bu malı ancak benim onu hak ettiğimi bildiği ve o beni sevdiği için bana vermiştir.

Scanned with CamScanner

Buna göre ifade: Bu mal bana Allah'ın benim buna ehil olduğumu bildiğinden ötürü verilmiştir demektir. Bu ise yüce Allah'ın: *"İnsana bir zarar dokunduğunda bizi çağırır. Sonra biz ona tarafımızdan bir nimet lutfedersek: Bu bana ancak bilgimden dolayı verilmiştir der."* (Zümer, 49) Yani Allah benim durumumu bildiğinden ötürü bana vermiştir. Yine yüce Allah'ın şu buyruğuna da benzemektedir: *"Andolsun ki kendisine dokunan bir darlıktan sonra ona rahmetimizden tattırsak o elbette şöyle der: İşte bu benimdir."* (Fussilet, 50) Yani bu benim hak ettiğimdir.

Bazılarından nakledilen rivayete göre "bu bana ancak bende olan bir ilim dolayısı ile verilmiştir" buyruğu ile onun kimya ilmi ile uğraşan birisi olduğunun kastedildiğini söylemiştir. Ancak bu zayıf bir görüştür. Çünkü bu manada kimya (simya) özü itibariyle batıl bir ilimdir çünkü eşyayı başka bir şeye dönüştürmeye yüce Allah'tan başka hiçbir kimse muktedir değildir. Yüce Allah: *"Ey insanlar, bir misal verildi, onu iyice dinleyin. Allah'tan başka kendilerini çağırdığınız putların hepsi -bu iş için bir araya toplansalar dahi- şüphesiz bir sinek bile yaratamazlar."* (Hac, 73) buyurmaktadır.

[5126] Sahih'te Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *"Yüce Allah buyuruyor ki: Benim yarattığım gibi yaratmaya kalkışanlardan daha zalim kim olabilir? Haydi bir zerre yaratıversinler, haydi bir arpa tanesi yaratıversinler."*[4]

Bu buyruk sadece zahirdeki görünüşü itibariyle ya da şekilen sûretinde Allah'ın yarattıklarına benzetmeye çalışan sûret yapıcılar hakkındadır. Ya bu varlığın mahiyetini bir başka mahiyete dönüştürdüğünü iddia eden kimselerin durumu ne olur? Böyle bir şey ise esasen yalandır, imkânsızdır, bilgisizliktir, dalalettir. Onların bütün yapabilecekleri dış şekli boyamaktan ibarettir. Bu da bir yalan, bir sahtekârlık ve bir göz bağcılıktır. Özünde doğru olduğuna dair yalan bir izlenim vermektir. Halbuki o şey kesinlikle böyle değildir. Bu cahil, yoldan çıkmış, yalancı ve iftiracı kimselerin uyguladıkları bu yöntemlerle herhangi bir insanın böyle bir işi yapabildiğinin doğruluğu şer'i bir yolla sabit olmamıştır. Şanı yüce Allah'ın bazı maddeleri altına, gümüşe ya da benzeri bir şeye dönüştürmek şeklinde bazı veliler aracılığı ile gerçekleştir-

4 Buhârî, 5953; Müslim, 2111; Ahmed, II, 259; Ebû Ya'la, 6086 Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

diği olağanüstü hallere gelince bu (keramet) Müslüman bir kimsenin inkâr etmediği, mü'min birisinin reddetmediği bir husustur ama bu yapılan bu şekilde sanat (yapmacıklıkları) türünden değildir. Bu ancak yerin ve göklerin Rabbinin meşieti, seçimi ve fiilinin bir neticesidir. Nitekim Hayve b. Şureyh el-Mısrî'den (r.h) rivayet edildiğine göre bir dilenci kendisinden bir şeyler istemiş, onda da ona verecek bir şeyleri yokmuş. Fakr-u zaruret içerisinde olduğunu da görünce yerden bir çakıl taşı alıp onu elinde evirip çevirdikten sonra dilenciye uzatıvermiş, kırmızı bir altın olduğu görülmüş. Bu hususta rivayetlerin kaydedilmesi gerçekten uzun sürer.

Bazıları da şöyle demiştir: Karun Allah'ın ism-i azamını biliyordu. Bundan dolayı o da Allah'a dua etmiş ve bu sebeple de mal sahibi olmuştu ama sahih olan birinci husustur. Bundan ötürü yüce Allah da Allah'ın kendisine mal vermesi ile onu önemsediği şeklindeki iddiasını reddetmek üzere şöyle buyurmaktadır: *"O şüphesiz Allah'ın kendisinden önce kuvvetçe kendisinden daha güçlü, topladıkları mal daha çok nice nesilleri helak ettiğini bilmedi mi?"* Yani malı ondan çok daha fazla olanlar vardı. Halbuki bu malı biz onlara kendilerini sevdiğimiz için vermemiştik. Bununla beraber Allah küfürleri ve şükretmemeleri sebebiyle onları helak etmişti. İşte bundan dolayı *"suçlulara"* günahlarının çokluğundan ötürü *"günahları sorulmaz"* buyurmaktadır.

Katâde dedi ki: *"Bende olan bir ilim"* buyruğu bendeki bir hayır dolayısıyla diye açıklamıştır. Süddî: Benim buna ehil olduğumu bildiği için diye açıklamıştır. Bu âyeti İmam Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem gerçekten güzel tefsir etmiştir. O yüce Allah'ın: *"Bu bana ancak bende olan bir ilim dolayısı ile verilmiştir"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Şayet Allah benden razı olmasaydı, benim faziletimi bilmemiş olsaydı bu malı bana vermezdi. Sonra da: *"O şüphesiz Allah'ın kendisinden önce kuvvetçe kendisinden güçlü, topladıkları mal daha çok nice nesilleri helak ettiğini bilmedi mi? Suçlulara günahları sorulmaz"* buyruğunu okudu.

İşte ilmi az olan kimseler Allah'ın kendisine bolluk verdiği birilerini gördüğü vakit bu şekilde: Eğer bu kişi bunu hak etmemiş olsaydı bunlar ona verilmezdi derler.

Scanned with CamScanner

فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ فِى زِينَتِهِۦ ۖ قَالَ ٱلَّذِينَ يُرِيدُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا يَٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ أُوتِىَ قَٰرُونُ إِنَّهُۥ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ ٱللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا ۚ وَلَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلصَّٰبِرُونَ ﴿٨٠﴾

*79. Derken ziyneti içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler dediler ki: "Keşke Karun'a verilen gibi bize de verilseydi. Gerçekten de o büyük bir nasip sahibidir."*

*80. Kendilerine ilim verilenler ise dediler ki: "Vah size! İman edip, salih amel işleyenler için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Karun'un durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: Karun bir gün pek muazzam ziynet, süs ve debdebe içerisinde olduğu halde kavminin önüne çıktı. Binekleri kendisinin, hizmetçilerinin ve eli altındakilerin güzel giyimleriyle çıktı. Dünya hayatını isteyen dünyanın süsüne, ziynetine eğilimli olan kimselerden onu görenler keşke ona verilenlerin bir benzeri kendilerine de verilseydi diye temenni ettiler: *"Keşke Karun'a verilen gibi bize de verilseydi. Gerçekten de o büyük bir nasip sahibidir."* Yani o dünyadan pek büyük pay almış birisidir dediler. Faydalı bilgi sahibi olan kimseler onların bu sözlerini işitince kendilerine: *"Vay size! İman edip, salih amel işleyenler için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır."* Yani Allah'ın salih mü'min kullarına ahiret yurdunda vereceği mükâfat sizin bu gördüklerinizden daha hayırlıdır dediler. Nitekim Sahih hadiste de şöyle buyurulmuştur:

[5127] *"Yüce Allah buyuruyor ki: Sâlih kullarıma hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği şeyleri hazırladım. Arzu ederseniz: "O işlediklerine mükâfat olmak üzere kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez."* (Secde, 17) *buyruğunu okuyun."*[5]

5 Hadis kaydedilen âyetin tefsiri yapılırken gelecektir.

Scanned with CamScanner

*"Ona da ancak sabredenler kavuşturulur."* Süddî dedi ki: Cennete ancak sabredenler kavuşturulur. Bu açıklamasıyla o bu ibareyi ilim sahibi kimselerin söyledikleri sözün devamı kabul ettiği izlenimini vermektedir.

İbn Cerîr dedi ki: Böyle bir sözü ancak dünya sevgisine karşı sabredip, ahiret yurdunu arzu eden kimseler söyler. O da bu açıklamasıyla bu ibareyi o ilim adamlarının söylediklerinden ayrı bir ifade olarak değerlendirmiş ve bunu yüce Allah'ın buyruğu ve onun buna dair verdiği haberi olarak kabul etmiş görünüyor.

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ ﴿٨١﴾ وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ ۚ لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا ۖ وَيْكَأَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾

*81. Sonra biz onu da, evini de yere geçirdik. Allah'a karşı ona yardım edecek bir topluluğu yoktu. Kendisi de yardım edebilecekler-den olmadı.*

*82. Dün onun yerinde olmayı temenni edenler sabah şöyle diyorlardı: "Vay! Demek ki Allah kullarından dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Eğer Allah bize lutfetmeseydi bizi de gerçekten yere geçirirdi. Vay, demek ki kâfirler iflah olmazlar."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Karun'un süsleri içerisindeki böbürlenmesini, kavmine karşı övünüp, onlara karşı azmasını zikrettikten sonra onun da, evinin de yerin dibine geçirildiğini belirtmektedir.

[5128] Nitekim Buhârî'nin Sahih'inde Zührî'nin, Sâlim'den rivayet ettiği hadise göre babası (Abdullah b. Ömer) kendisine tahdis ederek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söyledi: *"Bir adam elbisesini sürüklerken ansızın yerin dibine geçirildi. İşte o kıyâmet gününe kadar yerin derinliğine hala batıp, durmaktadır."*[6] Sonra bunu Cerîr b. Zeyd'in,

6 Buhârî, 5790'da Sâlim'den gelen bir hadis olarak. Ayrıca 5789 ve Müslim, 2088'de de Ebû Hureyre'nin buna yakın rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmektedir.

Scanned with CamScanner

Sâlim'den, onun Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın zikrettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[5129] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden öncekilerden bir adam yeşil renkli altlı üstlü elbisesi ile böbürlenerek çıkmış iken Allah'ın yere emretmesi üzerine yer onu (içine) aldı. Şüphesiz o kıyâmet gününe kadar yerin içinde batmaya devam edecektir."*[7] Bu hadisi sadece Ahmed rivayet etmiştir, senedi de hasendir.

[5130] Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mavsili de dedi ki: Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden öncekiler arasından bir adam altlı üstlü iki elbisesi ile dışarı çıktı. O elbiseleriyle büyüklenip, böbürlendi. Allah'ın emri üzerine yer onu (içine) aldı. O kıyâmet gününe kadar yerin içinde batıp durmaktadır."*[8]

Hâfız Muhammed b. el-Münzîr de el-Acaib el-Garibe adlı eserinde kendi senediyle Nevfel b. Müsahik'den şöyle dediğini nakletmektedir: Necran mescidinde bir genç gördüm. Ona bakmaya koyuldum, boyunun uzunluğu, kusursuzluğu ve güzelliği beni hayrete düşürmüştü. Bana ne diye bakıyorsun dedi, ben güzelliğine ve mükemmelliğine hayret ediyorum dedim. Bu sefer o: Şüphesiz Allah da bana hayrandır dedi. (Nevfel) dedi ki: O genç eksilip durmaya başladı. Eksildikçe eksildi ve sonunda boyu bir karış kadar kaldı, yakınlarından birisi onu elbisesinin yenine koyup alıp gitti.[9]

Zikredildiğine göre Karun'un helak oluş sebebi Allah'ın Nebîsi Mûsâ (a.s)'ın bedduasından dolayı olmuştu. Ancak hangi sebepten ötürü beddua ettiği hususunda ihtilaf edilmiştir. İbn Abbâs ve Süddî'den gelen rivayete göre Karun fahişe olan bir kadına İsrâiloğullarından ileri gelenlerinin huzurunda Mûsâ'ya iftirada bulunması karşılığında ona bir miktar mal vermişti. O bu iftirasını Mûsâ ayakta onlara Allah'ın kitabını okurken yapacak ve: Ey

7 Metni sahihtir. Ahmed, III, 40; Heysemi, Mecma, V, 126'da zikrederek bunu Ahmed ve Bezzâr çeşitli senetlerle rivayet etmişlerdir. Bezzâr'ın senetlerinden birisinin ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Muhtemelen musannıf (İbn Kesir) şahitleri dolayısıyla hadisin hasen olduğunu ifade etmiştir. Yoksa senedinde Atiyye b. Sâd el-Avfî vardır ki o zayıf bir ravidir. Bu hususta daha başka hadisler de vardır.

8 Metni sahihtir. Ebû Ya'la, 4302 senedi ise Ziyad en-Numeyri zayıf bir ravi olduğundan ötürü zayıftır ama hadisin gördüğünüz gibi şahitleri vardır.

9 Nevfel tabiinden sika birisidir. Ancak musannıf Nevfel'e kadar giden senedi zikretmemektedir. Göründüğü kadarıyla terkib edilmiş, uydurulmuş bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

Mûsâ, sen bana şunu şunu yaptın, diyecekti. İleri gelenler arasında o kadın, Mûsâ (a.s)'a bu sözleri söyleyince dehşetinden titremeye başladı ve iki rekât namaz kıldıktan sonra kadına dönerek şöyle dedi: Denizi yaran ve sizleri Firavun'dan kurtarıp şunları şunları yapan Allah adına sana and veriyorum. Bu söylediklerini söylemeye seni itenin ne olduğunu bana haber ver. Kadın şöyle dedi: Madem bana böyle bir and verdin (söyleyeyim). Karun bana sana bunları söylediğim için şu kadar şu kadar mal verdi. İşte ben Allah'tan mağfiret diliyor ve ona tevbe ediyorum. Bu sefer Mûsâ (a.s) yüce Allah'ın huzuruna secdeye kapandı ve Karun hakkında Allah'tan dilekte bulundu. Allah ona: Ben yere onun hakkında sana itaat etmesini emrettim diye vahyetti. Mûsâ da yere eviyle birlikte onu yutmasını emretti ve böyle oldu.

Bir diğer açıklamaya göre Karun sözü geçen süsleri ile birlikte kavminin karşısına çıkıp beyaz katırlara binmiş, onun ve hizmetçilerinin üzerinde arguvana boyanmış elbiseler ile göründü ve bu ihtişam ve debdebesi ile birlikte Allah'ın Nebîsi Mûsâ (a.s)'ın meclisinin yanından geçti. Mûsâ (a.s) o sırada onlara Allah'ın önemli günlerini hatırlatıyordu. İnsanlar Karun'u görünce ona doğru döndüler, içinde bulunduğu servete bakmaya koyuldular. Mûsâ (a.s) onu çağırarak: Bunu yapmana sebep ne dedi. Karun şöyle dedi: Ey Mûsâ eğer sen nübüvvet ile benden üstün kılınmış isen ben de dünyalık ile sana üstün kılınmış bulunuyorum. Eğer arzu edersen haydi çıkalım sen bana beddua et, ben de sana beddua edeyim. Mûsâ da kavmi ile birlikte Karun da çıktılar. Mûsâ: Sen mi dua edeceksin, ben mi dua edeyim dedi. Karun: Hayır ben dua edeyim dedi. Karun dua etti, duası kabul edilmedi. Sonra Mûsâ: Dua edeyim mi dedi. Karun evet dedi. Mûsâ: Allah'ım! Yere bugün bana itaat etmesini emir buyur, dedi. Allah ona dediğini yaptım diye vahyetti. Mûsâ: Ey arz onları al dedi. Yer ayaklarına kadar onları içine aldı. Sonra: Onları al dedi, dizkapaklarına kadar onları içine aldı sonra omuzlarına kadar içine aldı. Sonra: Hazinelerini ve mallarını karşılarına koy dedi. Yer onların hazine ve mallarını karşılarına koydu ve ona baktılar. Sonra Mûsâ eliyle işaret etti ve ey lağvi oğulları gidin dedi. Yer de onların üzerine dümdüz oluverdi.

İbn Abbâs'tan da şöyle dediği rivayet edilmiştir: Onlar yerin yedi kat dibine kadar içine geçtiler. Katâde de şöyle demiştir: Bize zikredildiğine göre her gün bir adam boyu yerin içine giriyorlar. Onlar kıyâmet gününe kadar yerin içine batmaya devam edeceklerdir. Burada gerçekten garip İsrâili rivayetler zikredilmiştir ki ben onlara iltifat etmiyorum.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Allah'a karşı ona yardım edecek bir topluluğu yoktu, kendisi de yardım edebileceklerden olmadı."* Yani malının, topluluğunun, hizmetçilerinin, elinin altındakilerin ona hiçbir faydası olmadı. Allah'ın intikamını, azabını, ibretli cezasını ondan uzaklaştırıp, önleyemediler. Kendisi de kendi kendisine yardım edemedi. Kısacası ne kendisine yardım edebildi, ne de başkası ona yardımcı olabildi.

*"Dün onun yerinde olmayı temenni edenler"* yani onu ziyneti içerisinde gördüklerinde: "Keşke Karun'a verilen gibi bize de verilseydi, gerçekten de o büyük bir nasip sahibidir" diyenler yerin dibine geçirilmesinden sonra sabah olunca: *"Vay demek ki Allah kullarından dilediğine rızkı genişletir ve daraltır"* demeye başladılar. Yani mal sahibi olmak Allah'ın kulları arasından o mala sahip olan kimseden razı olduğunun bir delili değildir. Allah verir de vermez de, daraltır da genişletir de, alçaltır da yükseltir de, eksiksiz hikmet ve en ileri delil yalnız onundur.

[5131] Bu da İbn Mes'ud'dan gelen şu merfu hadise benzemektedir: *"Şüphesiz Allah rızıklarınızı paylaştırdığı gibi, aranızda ahlâkınızı da paylaştırmıştır ve şüphesiz Allah malı sevdiklerine de sevmediklerine de verir ama imanı sevdiklerinden başkasına vermez."*[10]

*"Eğer Allah bize lutfetmeseydi bizi de elbette yere geçirirdi."* Yani Allah'ın bize lütuf ve ihsanı olmasaydı onu yerin dibine geçirdiği gibi elbette bizi de yerin dibine geçirirdi çünkü bizler de onun gibi olmayı arzu etmiştik.

*"Vay, demek ki kâfirler iflah olmazlar."* Bu sözleriyle onun (Karun'un) kâfir olduğunu kastediyorlar. Kâfirler de Allah nezdinde dünyada da, ahirette de iflah olmazlar.

Nahiv bilginleri burada yüce Allah'ın: "(وَيْكَأَنَّ): *Vay*" buyruğunun anlamı hususunda farklı kanaatlere sahiptirler. Bazıları der ki: Bu: "(ويلك اعلم أن): *Vay sana şunu bil ki..."* anlamındadır ama bu ifade hafifletilerek "(ويك): *vay sana*" denilmiştir. (أن)'in hemzesinin fethalı olması da (اعلم): bil ki ifadesinin hazfedilmiş olduğuna delildir.

İbn Cerîr bu açıklamayı zayıf bulmuştur. Ancak göründüğü kadarıyla güçlü bir açıklamadır, bu açıklamayı zorlaştıran tek husus ise Mushaflarda

10 Bakara sûresi 267. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

bitişik olarak (ويكأن) şeklinde yazılı olmasıdır. Yazma şekli ise vaz'î ve ıstılahî bir husustur. Asıl baş vurulacak yer Arapça lafzın kendisidir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. (ويكأن)'in anlamının "görmedin mi ki" olduğu da söylenmiştir. Bu açıklamayı Katâde yapmıştır. Anlamının: "(وي كأن): Vay, demek ki" olduğu da söylenmiştir. Böyle diyenler bunun yazılışını ayrı kabul ederek (وي)'ı hayret ya da uyarı için kabul etmiş, (كأن)'ı da "zannederim, öyle sanıyorum ki" anlamında almıştır. İbn Cerîr dedi ki: Bu hususta en güçlü görüş Katâde'nin bunun: "(ألم تر أن ): Görmedin mi ki" anlamına geldiğidir. Buna şairin şu beyitini de delil göstermektedir:

سَألَتَاني الطَّلاق أنْ رَأتَاني قَلّ مَالي، وقَدْ جئتُمَاني بِنُكر

وَيكأنْ مَنْ يكُن له نَشَب يُحْ بَبْ ومن يَفْتقر يَعش عَيشَ ضُرّ

*İki eşim kendilerini boşamamı istediler, malımın azaldığını gördüler diye*
*Ve her ikiniz bana tepkili geldiniz*
*Görmedin mi ki kimin malı olursa sevilir*
*Kim de fakir düşerse darlık ve sıkıntı içinde yaşar.*

**Âhiret Yurdu:**

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا ۖ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

*83. İşte âhiret yurdu! Biz onu yeryüzünde üstünlük sağlamak ve bozgunculuk yapmak istemeyenlere veririz. (Güzel) akıbet ise takva sahiplerinindir.*

*84. Kim iyilikle gelirse onun için ondan hayırlısı vardır. Kim de kötülükle gelirse kötülükleri işleyenlere ancak yaptıklarının karşılığı verilir.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah ahiret yurdunun onun değişmeyen ve sonu gelmeyen kalıcı nimetlerini, bu yurdu mü'min ve yeryüzünde üstünlük sağlamak istemeyen alçak gönüllü kullarına vermiş olduğunu bildirmektedir. Yani bunlar Allah'ın yarattıklarına karşı üstünlük taslamak, onlara karşı büyüklenmek, onlara karşı zorbalık etmek, aralarında fesat çıkartmak istemeyen kimselerdir. Nitekim İkrime: Üstünlük sağlamak (uluvv) zorbalık taslamak, büyüklenmektir diye açıklamıştır. Said b. Cubeyr de azgınlık etmektir. Süfyân b. Said es-Sevrî ise Mansur'dan, o Müslim el-Batin'den: Yeryüzünde üstünlük sağlamak, haksız yere büyüklenmektir diye açıklamıştır. Fesat ise malı haksızca almak demektir.

İbn Cureyc dedi ki: *"Yeryüzünde"* büyüklenerek ve zorbalık ederek *"üstünlük sağlamak ve"* masiyetleri işleyerek *"bozgunculuk yapmak istemeyenler"* diye açıklamıştır.

İbn Cerîr dedi ki: Ebû Sellam el-Arec, Ali (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti: Şüphesiz ki kişi kendi ayakkabı bağının arkadaşının bağından daha güzel olmasından dolayı hoşlanıp, onu beğenir ve bu hali sebebiyle yüce Allah'ın: *"İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde üstünlük sağlamak ve bozgunculuk yapmak istemeyenlere veririz. Akıbet ise takva sahiplerinindir"* buyruğunun kapsamına girer.

Ancak bu hal böyle bir kimsenin başkasına bu yolla böbürlenmek ve onlara karşı üstün görünmek istemesi hali hakkında yorumlanır çünkü böyle bir hal yerilmiştir.

[5132] Nitekim Sahihte sabit olduğuna göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki bana şu vahyolundu: Öyle alçak gönüllü olun ki kimse kimseye karşı övünmesin, kimse kimseye karşı haksızlık etmesin."*[11]

Sadece güzel giyinmek maksadıyla böyle bir hali sevenin durumuna gelince bunda bir sakınca yoktur.

[5133] Çünkü sabit olduğuna göre bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben elbisemin güzel, ayakkabımın güzel olmasını seviyorum. Acaba bu hal bü-

11 Müslim, 2865; Ebû Dâvûd, 4895; İbn Mâce, 4214 Iyâd b. Himar'ın rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

yüklenmekten mi gelir dedi. Allah Rasûlü: *"Hayır, şüphesiz Allah güzeldir, güzelliği sever"* buyurdu.[12]

*"Kim"* kıyâmet gününde *"iyilikle gelirse onun için ondan hayırlısı vardır."* Yani Allah'ın sevap ve mükâfatı kulun hasenesinden (iyilikten) daha hayırlıdır. Hem nasıl olmasın ki? Allah onun iyiliğini kat kat arttırır. Bu ise lütuf ve fazlasını vermek makamıdır.

Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Kim de kötülükle gelirse kötülükleri işleyenlere ancak yaptıklarının karşılığı verilir."* Şu âyette buna benzemektedir: *"Kim de kötülükle gelirse yüzleri üzere ateşe dökülürler. (Onlara): 'İşlediğinizin başkası ile mi cezalandırılırsınız ki' (denilir.)"*[13]

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَآدُّكَ إِلَى مَعَادٍ ۚ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَآءَ
بِالْهُدٰى وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنْتَ تَرْجُو أَنْ يُلْقٰى
إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾
وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ وَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ
كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

*85. Sana Kur'ân'ı farz kılan (Allah) elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir. De ki: "Rabbim hidayetle geleni ve apaçık sapıklıkta olanı daha iyi bilir."*

*86. Sen bu kitabın sana verileceği ümidinde değildin. Ancak Rabbinden bir rahmet olarak (onu sana gönderdi). O halde sen asla kâfirlere yardımcı olma.*

*87. Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra sakın seni onlardan alıkoymasınlar ve (insanları) Rabbine davet et, asla müşriklerden olma.*

*88. Allah ile birlikte başka bir ilaha dua (ve ibadet) etme. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Onun zatından başka her şey helak olacaktır. Hüküm yalnız onundur ve yalnız ona döndürüleceksiniz.*

12 Müslim, 91; Tirmizî, 1999; Ahmed, I, 451 İbn Mes'ud'un rivayet ettiği bir hadis olarak.

13 Neml, 90. Bu ise ayırt edici hükmün ve adaletli hükmün verileceği makamdır.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) risaletini tebliğ edip insanlara Kur'ân'ı okumasını emrederek ona kendisini kıyâmet günü demek olan "bir dönüş yerine" döndüreceğini ve ona yüklemiş olduğu nübüvvet yükünün sorumluluklarından kendisini sorgulayacağını bu buyruklarında haber vermektedir. İşte bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sana Kur'ân'ı farz kılan"* yani onu insanlara eksiksiz bildirmeni farz kılan *"elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir."* Kıyamet gününe döndürecek ve sana bunu soracaktır. Nitekim yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir: *"Andolsun ki kendilerine peygamber gönderilenlere de soracağız, gönderilen peygamberlere de soracağız."* (A'râf, 6); *"Allah peygamberleri toplayacağı gün: Size ne cevap verildi buyuracak."* (Mâide, 109); *"Peygamberlerle şahitler getirilecek."* (Zümer, 69)

Süddî, Ebû Sâlih'ten, o İbn Abbâs'tan: *"Sana Kur'ân'ı farz kılan elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Seni cennete döndürecek sonra da seni Kur'ân hakkında sorgulayacaktır. Süddî dedi ki: Ebû Said de bunun aynısını söylemiştir.

el-Hakem b. Eban, İkrime'den, o İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan *"elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir"* buyruğu hakkında kıyâmet gününe (döndürecektir) dediğini nakletmektedir. Aynı zamanda bunu Mâlik de Zührî'den rivayet etmiştir. Sevrî, A'meş'ten, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan *"elbette seni bir dönüş yerine"* yani ölüme *"geri çevirecektir"* dediğini nakletmektedir. Bu açıklamanın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan gelen çeşitli rivayet yolları vardır. Bazılarında: Elbette seni cennetten asıl geldiğin madeninin kaynağına geri çevirecektir dediği nakledilmektedir. Mücâhid: Kıyamet gününde seni diriltecektir diye açıklamıştır. İkrime, Atâ, Said b. Cubeyr, Ebû Kaz'a, Ebû Mâlik ve Ebû Sâlih'ten de böyle dedikleri rivayet edilmiştir.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Evet, Allah'a yemin ederim ki onun bir dönüş yeri olacaktır. Kıyamet gününde Allah onu diriltecek sonra da onu cennete koyacaktır.

İbn Abbâs'tan bunun dışında açıklamalar da rivayet edilmiş bulunmaktadır. Nitekim Buhârî Sahih'inin tefsir bölümünde İkrime'den, o İbn Abbâs'tan *"elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir"* buyruğu hakkında Mekke'ye

Scanned with CamScanner

geri döndürecektir dediğini nakletmektedir. Bunu bu şekilde Nesâî de Süneninin tefsir bölümünde, İbn Cerîr de Ebû Ya'lâ b. Ubeyd et-Tanafisi'nin rivayet ettiği bir hadis olarak böylece rivayet etmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde el-Avfî de İbn Abbâs'tan: *"Elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir"* yani seni Mekke'den çıkardığı gibi tekrar oraya geri döndürecektir dediğini nakletmektedir. Muhammed b. İshâk da Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"Elbette seni bir dönüş yerine"* doğduğun şehrine Mekke'ye "geri çevirecektir" dediğini nakletmektedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs, Yahyâ b. el-Cezzar, Said b. Cubeyr, Atiyye ve Dahhâk'tan da buna yakın rivayet nakledilmiştir. Bana babamın tahdis ettiğine göre Süfyân dedi ki: Biz bunu yetmiş yıldan beri Mukâtil'den, o Dahhâk'tan şöyle dediğini naklederken dinlemiştik: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'den çıkıp Cuhfe'ye varınca Mekke'yi özledi. Bu sebeple Allah üzerine: *"Sana Kur'ân'ı farz kılan elbette seni bir dönüş yerine"* yani Mekke'ye *"geri çevirecektir"* buyruğunu indirdi.[14] Dahhâk'ın bu sözleri sûrenin tamamı Mekki olmakla birlikte bu âyetin Medine'de inmiş olmasını gerektirmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Abdurrezzak dedi ki: Bize Ma'mer, Katâde'den yüce Allah'ın: *"Elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: Bu İbn Abbâs'ın (açıklamasını) saklı tuttuğu âyetlerden birisidir. İbn Ebî Hâtim de senediyle Nuaym el-Kari'den onun yüce Allah'ın: *"Elbette seni bir dönüş yerine"* yani Beytu'l-Makdîs'e geri çevirecektir,dediğini nakletmektedir.

Bu da -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- bunu kıyâmet günü diye tefsir edenlerin görüşlerinin kapsamındadır. Çünkü Beytu'l-Makdis mahşer ve menşer (denilen insanların diriltilip, amel defterlerinin yayılacağı) yerdir. Doğruya ileten Allah'tır.

Bu değişik görüşleri bir arada telif etmeye gelince, İbn Abbâs bazen bunu Mekke'ye dönmesi ile tefsir etmiştir. Bu da İbn Abbâs'a göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ecelinin yaklaştığının emaresi olarak görülen fethin kendisi-

14 Bu mürsel bir rivayettir. Mürsel de zayıf hadisin kısımlarındandır. Sözü geçen Mukâtil, Mukâtil b. Süleyman'dır. Birden fazla kişi zayıf olduğunu söylemiş, bazıları onun yalancı olduğunu ifade etmiştir.

Scanned with CamScanner

dir. Nitekim İbn Abbâs bunu *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve ondan mağfiret dile çünkü o tevbeleri çok kabul edendir."* (Nasr, 1-3) sûresi ile tefsir etmiş ve bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ecelinin yaklaşmış olduğunun kendisine haber verildiğini belirterek açıklamıştır. Bu açıklamayı Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ın huzurunda yapmış, Ömer de ona muvafakat ederek: Ben de ondan senin bildiğinden farklı bir bilgi çıkarmıyorum demiştir. Bu sebeple de İbn Abbâs bir başka sefer yüce Allah'ın: *"Elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir"* buyruğunu ölüm ile bir başka seferde ölümden sonra gerçekleşecek kıyâmet günü diye, bir başka sefer ise Allah'ın verdiği risalet görevini eksiksiz yerine getirip, onu cinleriyle insanlarıyla sekaleyne tebliğ etmesinin karşılığı olarak ve Allah'ın yarattıklarının kayıtsız ve şartsız olarak en mükemmeli, en fasihi, en şereflisi olduğu için varacağı yer olan cennet ile açıklamıştır.

*"De ki: Rabbim, hidayetle geleni ve apaçık sapıklıkta olanı daha iyi bilir."* Yani: Ey Muhammed! Kavminden müşrik olup, küfürleri üzere onların izinden giden, sana muhalefet edip seni yalanlayan kimselere de ki: Rabbim ben mi, siz mi hidayet bulduğunuzu en iyi bilendir. Yurdun güzel akıbetinin kimin olacağını, dünya ve ahirette güzel akıbetin ve zaferin kime verileceğini pek yakında bileceksiniz. Daha sonra yüce Allah Nebîsine kendisini kullarına rasûl olarak göndermekle hem onun, hem kullarının üzerindeki nimetini hatırlatarak:

*"Sen bu kitabın sana verileceği ümidinde değildin"* buyurmaktadır. Yani sana vahiy indirilmeden önce vahyin üzerine ineceğini sanmıyordun ama vahiy *"ancak Rabbinden bir rahmet olarak"* Allah'tan senin üzerine onun sana ve senden dolayı da kullarına olan rahmeti sebebiyle inmiştir. O sana bu pek büyük nimeti ihsan etmiş olduğuna göre *"o halde sen asla kâfirlere yardımcı"* destekleyici *"olma"* aksine onlardan ayrıl, onlarla tartış, onlara muhalefet et.

*"Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra sakın seni onlardan alıkoymasınlar."* Yani onların sana muhalefet etmeleri, insanları senin yolunu izlemekten engellemeleri senin yolunu etkilemesin. Buna iltifat etme, aldırma çünkü Allah senin sözünü yüceltecek, dinini destekleyecek, seninle gönderilen ri-

Scanned with CamScanner

saleti diğer dinlere karşı zafere kavuşturacaktır. İşte bunun için: *"Ve Rabbine davet et."* Ona ortak koşmamak üzere bir ve tek olarak Rabbinin ibadetine çağır. *"Asla müşriklerden olma."*

*"Allah ile birlikte başka bir ilaha dua etme. Ondan başka hiçbir ilah yoktur."* Çünkü ibadet ancak ona yakışır, ulûhiyet ancak onun azametine yakışır.

*"Onun zatından başka her şey helak olacaktır"* buyruğu da daim (ebedi), kalıcı, hayy ve kayyum olduğunu, yaratılmışların tümünün ölümlü olup, kendisinin ölümsüz olduğunu haber vermektedir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Onun üzerindeki her canlı fanidir. Celal ve ikram sahibi Rabbinin vechi (zatı) ise kalıcıdır."* (Rahmân, 26-27) Yüce Allah zatından "vech (yüz)" ibaresi ile söz etmektedir. İşte buradaki: "Onun zatından (vechinden) başka her şey helak olacaktır" buyruğu da böyledir ki ondan başka her şey helak olacaktır demektir.

[5134] Sahih'te de Ebû Seleme yoluyla Ebû Hureyre'nin şöyle dediği sabittir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir şairin söylediği en doğru söz Lebid'in şu sözüdür:*

أَلا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلا اللهَ بَاطِلُ

*Bilin ki Allah'ın dışındaki her şey batıldır.*[15]

Mücâhid ve Sevrî yüce Allah'ın: *"Onun zatından başka her şey helak olacaktır"* buyruğu hakkında onun vechi (rızası) istenerek yapılanlar müstesnâ demiştir. Buhârî de bunu Sahih'inde bu açıklamayı doğru bulan bir tarzda nakletmiş bulunmaktadır.

İbn Cerîr dedi ki: Bu kanaati kabul edenler şairin şu beyitini delil göstermektedir:

أَسْتَغْفِرُ اللهَ ذَنْبًا لَسْتُ مُحْصِيَهُ رَبَّ العِبَادِ، إِلَيهِ الوَجْهُ والعَمَلُ

*Sayamayacağım kadar çok günahlarımdan ötürü kulların Rabbi olan Allah'tan mağfiret dilerim*

*Vech (yönelişimiz) de amel de yalnız O'nadır.*

15 Buhârî, 6147; Müslim, 2257

Scanned with CamScanner

Bu açıklama birinci görüşe aykırı değildir. Çünkü bu yüce Allah'ın vechi (rızası) istenerek şeriata uygun olarak yapılan salih ameller dışında bütün amellerin batıl olduğunu haber veren bir açıklamadır. Birinci görüşün açıklaması ise yüce Allah'ın zat-ı mukaddesi dışındaki bütün zatların fani olup, helak olacağını, yok olacaklarını ifade etmektir. Çünkü şüphesiz ki o her şeyden önce olan evvel ve her şeyden sonra baki olan ahirdir.

Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebi'd-Dünya, et-Tefekkür ve'l-İtibar adlı eserinde şöyle demektedir: Bize Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr tahdis ettiğine göre İbn Ömer kalbinin halini gözden geçirmek istediği vakit bir harabeye gider, onun kapısında durur, kederli bir sesle sende yaşayanlar nerede diye bağırır sonra kendi kendisine dönerek: *"Onun zatından başka her şey helak olacaktır"* derdi.

*"Hüküm yalnız onundur."* Mülk ve tasarruf sadece ona aittir. Kimse onun hükmüne karşı çıkamaz *"ve yalnız ona döndürüleceksiniz."* Ölümden sonra diriltileceğiniz gün ona döndürülecek size amellerinizin karşılığını verecektir. Hayırsa hayır göreceksiniz, şer ise şer.

En iyi bilen Allah'tır.

Kasas sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamdimiz Allah'adır. Lütuf ve minnet yalnız O'nadır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# ANKEBÛT SÛRESİ

[69 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

**İmân ve İmtihân:**

الٓمٓ ﴿١﴾ أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ﴿٣﴾ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا ۚ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Elif, Lâm, Mîm.*

*2. İnsanlar "iman ettik" demeleri ile bırakılıverileceklerini ve imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar?*

*3. Andolsun onlardan önce geçenleri biz imtihan etmişizdir. Allah elbette doğru olanları da bilir, yalancı olanları da bilir.*

*4. Yoksa o kötülükleri işleyenler bizden kurtulabileceklerini mi sanırlar? Ne kötü hüküm veriyorlar?*

**Tefsiri:**

Mukatta harflerine dair açıklamalar Bakara sûresinin baş tarafında geçmişti.

Scanned with CamScanner

*"İnsanlar iman ettik demeleri ile bırakılıverileceklerini ve imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar?"* Burada soru inkâr sorusudur. Yani şanı yüce Allah'ın mü'min kullarını -Sahih hadiste belirtildiği gibi- sahip bulundukları imana göre belalarla sınaması kaçınılmaz bir şeydir.

[5135] İnsanlar arasında ibtilası (sınanması) en çetin olanlar nebîlerdir. Sonra salihlerdir sonra sırasıyla onlara yakın olanlardır. Kişi dinine göre sınanır, dininde metaneti, sağlamlığı varsa belası (sınavı) daha da arttırılır (ağırlaştırılır).[16]

Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"Yoksa siz Allah içinizden cihad edenlerle, sabredenleri belli etmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız?"* (Âl-i İmrân, 142) buyruğuna benzemektedir. Bunun bir benzeri de Tevbe sûresinde geçmişti. Bakara sûresinde de yüce Allah: *"Yoksa siz, sizden önce geçenlerin hallerinin benzeri başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çattı ve öyle sarsıldılar ki hatta Rasûl kendisine iman edenlerle birlikte: Allah'ın yardımı ne zaman gelecek derlerdi. Haberiniz olsun ki Allah'ın yardımı yakındır."* (Bakara, 214) buyurmaktadır. Bundan dolayı burada da: *"Andolsun onlardan önce geçenleri biz imtihan etmişizdir. Allah elbette doğru olanları da bilir, yalancı olanları da bilir."* Yani o iman iddiasında doğru olanları, sözünde ve iddiasında yalancı olanları da bilir ve onları ayırt eder. Şanı yüce Allah olanı ve olacağı, olmamış olanı eğer olursa nasıl olacağını da bilir. Ehl-i sünnet ve'l-cemaat imamları nezdinde bu üzerinde icma edilmiş (ittifak olmuş) bir husustur. Bundan dolayı İbn Abbâs ve başkaları yüce Allah'ın: *"Bilelim diye"* gibi buyrukları görelim diye tefsir etmiştir. Çünkü görmek, var olan ile alakalıdır. Bilmek ise görmekten daha geneldir. Bilmek, olmayan ile de olan ile de alakalıdır.

*"Yoksa o kötülükleri işleyenler bizden kurtulabileceklerini mi sanırlar? Ne kötü hüküm veriyorlar."* Yani imana girmeyen kimseler sakın kendilerinin böyle bir fitne, imtihan ve sınavdan kurtulacaklarını zannetmesin. Çünkü onların ileride karşı karşıya kalacakları ceza ve ibretli azaplar bundan daha ağır ve daha büyük bir musibettir. Bu sebeple yüce Allah: *"Yoksa o kötülükleri işleyenler bizden kurtulabileceklerini mi sanırlar?"* Bizi geride bırakıp kaçabileceklerini mi sanırlar? *"Ne kötü hüküm veriyorlar."* Bu zanları ne kadar da kötüdür buyurmaktadır.

16 Enbiyâ sûresi 83. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

مَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَآءَ اللهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللهِ لَآتٍ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾
وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِۦٓ ۚ إِنَّ اللهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾
وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ
أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

*5. Kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa muhakkak Allah'ın belirlediği vade elbette gelecektir ve o her şeyi işitendir, bilendir.*

*6. Kim cihad ederse ancak kendisi için cihad eder. Şüphesiz Allah âlemlere muhtaç değildir.*

*7. İman edip, salih amel işleyenlere gelince, andolsun ki biz onların kötülüklerini elbette örteriz ve elbette onları yapageldikleri amellerden daha güzeli ile mükâfatlandırırız.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Kim"* ahiret yurdunda *"Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa"* ve Allah'ın yanındaki uçsuz bucaksız mükâfatı ümit ederek salih amel işlerse şüphesiz Allah onun ümidinin gereğini gerçekleştirecek, amelinin karşılığını ona tam ve eksiksiz olarak verecektir. Bu kesinlikle olacaktır çünkü Allah duayı işitendir, olan her bir şeyi görendir. Bundan dolayı yüce Allah *"kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa muhakkak Allah'ın belirlediği vade elbette gelicidir ve o her şeyi işitendir, bilendir"* buyurmuştur.

*"Kim cihad ederse ancak kendisi için cihad eder"* buyruğu da yüce Allah'ın: *"Kim salih amel işlerse kendi lehine"* (Fussilet, 46) buyruğu gibidir. Yani kim salih bir amel işlerse o amelinin faydası ancak kendisine döner. Çünkü Allah'ın kullarının yaptıklarına ihtiyacı yoktur. İsterse onların hepsi aralarında en ileri derecede takva sahibi olan adamın kalbi gibi takvalı bir kalbe sahip olsunlar. Bu dahi onun mülküne bir şey katmaz. Bundan dolayı yüce Allah: *"Kim cihad ederse ancak kendisi için cihad eder. Şüphesiz Allah âlemlere muhtaç değildir"* buyurmaktadır.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Bir kimse ömründe bir gün dahi kılıçla bir darbe vurmadığı halde cihad ediyor olabilir.

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah bütün yaratılmışlara muhtaç olmamakla, onlara lütuf ve ihsanda bulunmakla birlikte iman edip, salih amel işleyenleri en güzel şekilde mükâfatlandıracağını haber vermektedir. Bu da onların yapmış oldukları kötülüklerini örtüp, bağışlaması ve yaptıklarının en güzelleri ile onları mükâfatlandırmasıdır. Böylelikle onların az sayıda da olsa hasenatını kabul eder ve bir iyiliklerine karşı on katından yedi yüz katına kadar mükâfat verir. Her bir kötülüğe karşı ise onun misli ile ceza verip yahut affedip bağışlar. Nitekim bir başka yerde: *"Allah şüphesiz zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez. (Yapılan) bir iyilik olursa onu kat kat arttırır ve lütfundan büyük bir mükâfat verir."* (Nisâ, 40) buyurmaktadır. Burada da: *"İman edip, salih amel işleyenlere gelince, andolsun ki biz onların kötülüklerini elbette örteriz ve elbette onları yapageldikleri amellerden daha güzeli ile mükâfatlandırırız."* buyurmaktadır.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾

*8. Biz insana ana babasına iyi davranmasını tavsiye (emr) ettik. Eğer onlar hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme. Dönüşünüz yalnız banadır, yaptıklarınızı size haber vereceğim.*

*9. İman edip, salih amel işleyenleri biz elbette salihler arasına katacağız.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kullarına kendisini tevhide sımsıkı sarılmalarını emrettikten sonra anne babaya iyilik yapmalarını emretmektedir. Çünkü anne baba insanın var olmasının sebebidir. Onların insan üzerindeki iyilikleri oldukça ileri derecededir. Baba çocuğunun nafakasını sağlamakla, anne şefkat ve merhametle kişiye iyilikte bulunmuştur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Rabbin şunları hükmetti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin. Anne ve babaya iyi davranın. Eğer onlardan biri ya da ikisi yanında ihtiyarlığa ererse sakın onlara "öf" deme, onları azarlama, onlara tatlı ve güzel söz söyle. Merhametinden dolayı*

Scanned with CamScanner

*onlara alçak gönüllülük kanadını indir ve: Rabbim onlar beni küçükken nasıl terbiye ettilerse sen de onlara öyle merhamet et."* (İsrâ, 23-24) buyurmaktadır.

Anne babaya önceden yapmış oldukları iyiliklere karşılık olarak bu şekilde şefkatli, merhametli olup, onlara iyilikte bulunmak tavsiye edilmekle birlikte yüce Allah: *"Eğer onlar hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme"* buyurmaktadır. Yani eğer anne baba müşrik iseler ve senin kendilerine dinleri üzere uymanı ısrarla isteyecek olurlarsa sakın onların dediklerini yapma, bu hususta onlara itaat etme. Çünkü hepinizin dönüşü kıyâmet günüdür. Ben sana onlara yaptığın iyiliğin ve dinin üzere sabır ve sebatın dolayısıyla mükâfatını vereceğim ve seni dünyada her ikisine de insanların en yakını olsan dahi anne babanın bulunduğu topluluk arasında değil de seni salihlerle birlikte haşredeceğim. Çünkü şüphesiz ki kişi kıyâmet gününde sevdikleriyle yani dini manada sevdiği kimselerle beraber haşredilecektir. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İman edip, salih amel işleyenleri biz elbette salihler arasına katacağız."*

[5136] Tirmizî bu âyet-i kerimenin tefsiri ile ilgili olarak şöyle diyor: Mus'ab b. Sa'd, babası Sa'd'dan şöyle dediğini tahdis etti: Benim hakkımda dört âyet nazil oldu. Sonra bir olay anlattı (ve şunları söyledi): Sa'd'ın anası: Allah sana (anne babana) iyilik yapmanı emretmedi mi? Allah'a yemin ederim ben ölünceye yahut sen kâfir oluncaya kadar hiçbir şey yemem, hiçbir şey içmem dedi. (Sa'd) dedi ki: Ona bir şey yedirmek istedikleri vakit ağzını zorla açıyorlardı. Sonra (bu sebeple) *"biz insana ana babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Eğer onlar hakkında... seni zorlarlarsa onlara itaat etme"* âyeti nazil oldu.[17] Bu hadisi İmam Ahmed, Müslim, Nesâî de rivayet etmiş olup, Tirmizî hasen, sahihtir demiştir.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَإِذَآ أُوذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ
كَعَذَابِ اللّٰهِ ۖ وَلَئِنْ جَآءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۚ أَوَلَيْسَ
اللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا
وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ﴿١١﴾

17 Tirmizî, 3189. Hadisin kaynakları daha önce Enfâl, birinci âyetin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

*10. İnsanlardan bazısı "biz Allah'a iman ettik" derler ama ona Allah yolunda eziyet olunduğunda insanların fitnesini Allah'ın azabı gibi sayar. Eğer Rabbinden bir yardım gelirse andolsun ki: "Şüphesiz biz sizinle beraber idik" diyecekler. Allah âlemlerin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?*

*11. Allah mü'minleri de elbette bilir, münafıkları da elbette bilir.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah dilleriyle iman ettiklerini ileri sürüp, imanın kalplerinde iyice yerleşmemiş olduğu, hakkı yalanlayan bir kesimin niteliklerine dair haber vererek kendilerine dünya hayatında iken bir fitne ve bir mihnet gelip çatacak olursa bunun yüce Allah'ın kendilerine vermiş olduğu bir musibet, onlardan aldığı bir intikam olduğuna inanırlar ve bunun neticesinde de İslam'dan dönüp irtidad ederler. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"İnsanlardan bazısı: Biz Allah'a iman ettik derler ama ona Allah yolunda eziyet olunduğunda insanların fitnesini Allah'ın azabı gibi sayar"* buyurmaktadır. İbn Abbâs dedi ki: Yani onun içine düştüğü fitne Allah yolunda kendisine eziyet olunduğu vakit dininden dönüp, irtidad etmesidir. Selef âlimlerinden İbn Abbâs'tan başkaları da böyle demiştir. Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"İnsanlardan bazıları (dinin) bir kenarından Allah'a ibadet eder. Eğer ona hayır isabet ederse onunla mutmain olur. Şayet ona bir bela isabet ederse yüzü üzere döner (mürted olur) gider. Dünyayı da, ahireti de kaybetmiş olur. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir."* (Hac, 11)

Sonra yüce Allah: *"Eğer Rabbinden bir yardım gelirse andolsun ki: Şüphesiz biz sizinle beraber idik diyeceklerdir"* buyurmaktadır. Yani: Ey Muhammed! Rabbinden yakın bir zaman içerisinde sana bir yardım, fetih, zafer ve ganimetler nasip olursa mutlaka bunlar sizlere: Biz de sizinle beraberdik yani sizin din kardeşleriniziz diyeceklerdir. Şu buyruklar da bunun gibidir: *"Onlar sizin (başınıza gelecek musibetleri) gözetleyip duranlardır. Onun için Allah'tan size bir zafer nasip olursa biz de sizinle beraber değil miydik derler. Eğer kâfirlere bir pay (zafer) düşerse derler ki: Biz sizin galip gelmenizi sağlamadık mı? Mü'minlere karşı da sizi korumadık mı?"* (Nisâ, 141); *"Olur ki Allah fetih (zafer) nasip eder yahut kendi katından bir emir verir de onlar da içlerinde gizlediklerine pişman olacaklardır."* (Mâide, 52)

Scanned with CamScanner

Yüce Allah da bunlar hakkında burada: *"Eğer Rabbinden bir yardım gelirse andolsun ki: Şüphesiz biz sizinle beraber idik diyeceklerdir"* buyurduktan sonra da: *"Allah âlemlerin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?"* buyurmaktadır. Yani Allah onların kalplerinde neler olduğunu, içlerinde neleri gizlediklerini -dışardan mü'minlere uygun hal ve hareketlerini gösterseler dahi- en iyi bilen değil midir?

*"Allah mü'minleri de elbette bilir, münafıkları da elbette bilir."* Yani Allah bunların ötekilerinden ayırt edilmeleri için insanları zorluk ve sıkıntılarla, rahat ve bollukla sınayacaktır. Zorluk, sıkıntı ve bolluk zamanlarında Allah'a itaat eden ve ancak kendi faydasını gördüğü zaman itaat edenleri birbirinden ayırt edecektir. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki biz sizleri içinizden mücahitleri ve sabredenleri ortaya çıkarıncaya kadar ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar imtihan edeceğiz."* (Muhammed, 31) buyurmaktadır. Yüce Allah ihtiva ettiği imtihan ve denemeleri ile Uhud vakasını söz konusu ettikten sonra *"Allah mü'minleri üzerinde bulunduğunuz bu halde asla terk etmez. Sonunda murdarı temizden ayıracaktır..."* (Âl-i İmrân, 179) buyurmaktadır. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ
وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾
وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا
كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

*12. İnkâr edenler iman edenlere dediler ki: "Bizim yolumuza uyun da günahlarınızı biz yükleniriz. Halbuki onlar ötekilerin günahlarından bir şey yüklenecek değillerdir. Muhakkak onlar elbette ki yalancıdırlar."*

*13. Andolsun ki onlar hem kendi yüklerini taşıyacaklar, hem de kendi yükleriyle birlikte başka yükleri de yükleneceklerdir. Hiç şüphesiz yaptıkları iftiralardan kıyâmet gününde muhakkak sorumlu tutulacaklardır.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah Kureyş kâfirlerinin aralarından iman edip, hidayete uyan kimselere: Dininizden tekrar dininize geri dönün *"bizim yolumuza uyun. Günahlarınızı biz yükleniriz"* dediklerini haber vermektedir. Yani eğer günahınız varsa -bir kimsenin diğerine sen bunu yap günahın boynuma olsun demesi gibi- bizim boynumuza ve üzerimize olsun. Yüce Allah onların bu dediklerini yalanlayarak: *"Halbuki onlar ötekilerin günahlarından bir şey yüklenecek değillerdir. Muhakkak onlar elbette ki yalancılardır"* buyurmaktadır. Yani diğerlerinin günahlarını yükleneceklerine dair söyledikleri yalandır. Çünkü kimse kimsenin günahını yüklenmez. Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Eğer ağır yüklü bir kimse kendi yüküne (birini) çağırırsa -akraba dahi olsa- o yükünden (ona) hiçbir şey yüklenmez."* (Fâtır, 18); *"Ve gerçek hiçbir dost, dostunu sormayacak, bunlar onlara gösterileceklerdir."* (Meâric, 10-11)

*"Andolsun onlar hem kendi yüklerini taşıyacaklar, hem de kendi yükleriyle birlikte başka yükleri de yükleneceklerdir."* Bu buyruk küfre ve dalalete çağıranların durumunu haber vermektedir: Onlar kıyâmet gününde hem kendi günahlarını yüklenecekler, hem de insanları saptırdıklarından ötürü başka günahları da yükleneceklerdir. Bununla birlikte bu diğerlerinin günahlarından bir şeyler eksiltmeyi de gerektirmeyecektir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onlar kıyâmet gününde kendilerinin yüklerini tamamen yüklendikten başka bilgisizce saptırdıkları kimselerin yüklerinden bir kısmını da yükleneceklerdir. Dikkat taşıyacakları bu yükler ne kötüdür!"* (Nahl, 25)

[5137] Sahih hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Kim bir hidayete çağıracak olursa kıyâmet gününe kadar ona uyanların ecirleri gibi -onların ecirlerinden bir şey eksiltilmeksizin- ecir verilecektir. Kim de bir dalalete çağıracak olursa kıyâmet gününe kadar ona uyanların günahları gibi* -onların günahlarından bir şey eksiltilmeksizin- *günah kazanacaktır."*[18]

[5138] Yine Sahih hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Haksızca öldürülen her bir kimsenin günahından bir vebal ilk olarak (kardeşini öldüren) Âdemoğlunun da üzerine yüklenir. Çünkü öldürme yolunu ilk açan odur."*[19]

*"Hiç şüphesiz yaptıkları iftiralarından"* söyledikleri yalanlardan ve uydurdukları iftiralardan *"muhakkak sorumlu tutulacaklardır."*

18 Daha önce Mâide sûresi 2. âyetin tefsirinde geçti.

19 Müslim, 1677 ve başkaları. Mâide sûresi 30. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[5139] Burada İbn Ebî Hâtim bir hadis zikrederek şöyle demektedir: Bana babam tahdis etti. Ebû Ümâme'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisi ile rasûl olarak gönderilenleri tebliğ etti sonra şöyle buyurdu: *"Zulümden sakının. Çünkü Allah kıyâmet gününde açık ve kesin ifade ile şöyle buyuracaktır: İzzetim ve celalim hakkı için bugün karşılığını vermeyeceğim hiçbir zulüm kalmayacaktır. Sonra bir münadi seslenerek filanın oğlu filan nerede diyecek? O kişi arkasından dağlar gibi hasenatı da kendisini izlediği halde gelecek. İnsanlar gözlerini açıp ona bakacaklardır. Nihayet rahman olan Allah'ın (azze ve celle) huzurunda duracak. Sonra münadiye verdiği emir üzerine şöyle seslenecek: Kimin filanın oğlu filanda uğradığı haksızlık sebebiyle bir alacağı varsa haydi gelsin. Onun zulmüne uğramış olanlar rahmanın huzurunda gelip toplanacak ve ayakta duracaklardır. Rahmân: Kulumdaki hakları alınız buyuracak. Görevliler: Ondaki hakları nasıl alacağız diyecekler, onlara: Zulmettiği kimselere onun hasenatından alıp veriniz buyuracak. Onun hasenatından alıp duracaklar ve sonunda hiçbir hasenesi (iyiliği) kalmayacak. Bununla birlikte zulme uğramışlardan yine birtakım kimseler kalmaya devam edecek. Yüce Allah: Kulumdaki hakları ödeyiniz buyuracak. Görevliler: Onun herhangi bir hasenesi (iyiliği) kalmadı diyecekler. Bu sefer yüce Allah: "Onların günahlarından alın, ona yükleyin" buyuracak."* Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Andolsun onlar hem kendi yüklerini taşıyacaklar, hem de kendi yükleriyle birlikte başka yükleri yükleneceklerdir. Hiç şüphesiz yaptıkları iftiralardan kıyâmet gününde muhakkak sorumlu tutulacaklardır"* âyet-i kerimesini okudu."[20]

[5140] Bu hadisin bundan başka bir yoldan gelmiş Sahihte şahidi de vardır: *"Şüphesiz kişi kıyâmet gününde dağlar gibi hasenat (iyilikler) ile gelecek ama buna zulmetmiş, ötekinin malını almış, diğerinin namusuna zarar vermiş. Bundan dolayı bu kişi onun hasenatından alır, diğeri de onun hasenatından alır, hiçbir hasenesi (iyiliği) kalmayınca onların günahlarından alınıp onun üzerine bırakılır."*[21]

---

20 Senedi zayıftır. Senedindeki Sadaka'nın babasının adı Abdullah'tır. Birden çok kişi Sadaka'nın zayıf olduğunu söylediği gibi, onun şeyhi (hadisi kendisinden rivayet ettiği kişi) Osman da böyledir ama aslının bir şahidi vardır ki o da bundan sonra gelecek olan hadistir.

21 Müslim, 2581; Tirmizî, 2420; Müsned, II, 371; Ebû Ya'la, 6449 Ebû Hureyre'den gelen buna yakın bir hadis olarak zikretmişlerdir.

Scanned with CamScanner

[5141] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana dedi ki: *"Ey Muaz, şüphesiz mü'min kıyâmet gününde bütün yaptıklarından gözündeki sürmeye, parmaklarına yapışmış çamur parçacıklarına varıncaya kadar sorgulanacaklardır. Sakın kıyâmet gününde herhangi bir kimse Allah'ın kendisine verdiklerinden ötürü senden daha mutlu bir kişi olduğu halde seni görmeyeyim."*[22]

**Hz. Nûh ve Kavmi:**

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

*14. Andolsun biz Nûh'u kavmine gönderdik. O da onlar arasında elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı. Derken onlar zalimler oldukları halde tufan onları yakaladı.*

*15. Fakat biz onu da, gemide olanları da kurtardık ve o gemiyi biz âlemlere bir âyet (ibret) kıldık.*

**Tefsiri:**

Bu yüce Allah'ın kulu ve Rasûlü Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) teselli etmesidir. Ona Nûh (a.s) hakkında haber vererek kavmi arasında bunca süre gece gündüz, gizli açık onları davet etmeyi sürdürdüğünü haber vermektedir. Bununla birlikte bu daveti onların haktan kaçışlarını, ondan yüz çevirişlerini ve onu yalanlayışlarını arttırmaktan başka bir işe yaramadı. Aralarından onunla ancak çok az kimse iman etti. Bundan dolayı yüce Allah: *"O da onlar arasında elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı. Derken onlar zalimler oldukları halde tufan onları yakaladı"* buyurmaktadır. Yani bu kadar uzun süreden sonra tebliğin uyarıp korkutmaların onlara yine de faydası olmadı. Ey Muhammed! Bundan dolayı sen de kavminden seni inkâr edenler kâfirler için üzülme, onlar için kederlenme. Çünkü Allah dilediğini hidayete

22 Oldukça zayıftır çünkü senedinde Ebû Hamza es-Sumali ile Muaz arasında iki ravi bulunmalıdır. (Bu senette ise bunlar yoktur.) Bu sebeple bu rivayet mudaldır. Ayrıca bunun ikinci bir illeti daha vardır ki o da adı Sabit b. Ebî Safiye olan es-Sumali'nin rivayet ettiği hadisleri metruk bir kişi olmasıdır. Bk. Mizan, 1358

Scanned with CamScanner

iletir, dilediğini saptırır. Emir yalnız onun elindedir, bütün işler yalnız ona döndürülür: *"Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar iman etmezler. Onlara her türlü âyet gelse bile. Acıklı azabı görecekleri ana kadar."* (Yunus, 96, 97) Şunu da bil ki Allah seni üstün kılacak, sana yardım edecek, seni destekleyecek. Senin düşmanlarını zelil edecek, onları kahredecek, onları en aşağılık kimseler haline getirecektir.

Hammad b. Seleme dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Nûh kırk yaşında iken peygamber oldu. Kavmi arasında elli yıl eksiği ile bin yıl kaldı. Tufandan sonra da altmış yıl yaşadı. Öyle ki insanlar çoğalıp, yayıldılar.

Katâde dedi ki: Denildiğine göre Nûh'un ömrünün tamamı elli eksiği ile bin yıldır. Onları davet etmeden önce üç yüz yıl aralarında kaldı, üç yüz yıl onları davet etti. Tufandan sonra da üç yüz elli yıl daha yaşadı. Bu garip bir sözdür. Âyetin zahirinden ise onun kavmi arasında elli yıl eksiği ile bin yıl boyunca onları davet ettiği anlaşılmaktadır. Avn b. Ebî Şeddad dedi ki: Allah Nûh'u kavmine üç yüz elli yaşında peygamber olarak gönderdi. Onları elli yıl eksiği ile bin yıl davet etti, bundan sonra da üç yüz elli yıl daha yaşadı. Bu da garip bir görüştür. Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr rivayet etmiştir. İbn Abbâs'ın görüşü doğruya daha yakın olandır. En iyi bilen Allah'tır.

Sevrî'nin rivayetine göre Mücâhid dedi ki: İbn Ömer bana Nûh kavmi arasında ne kadar kaldı dedi. Ben: Elli yıl eksiği ile bin yıl dedim. O şöyle dedi: İnsanların ömürleri, akılları ve ahlâkı senin şu gününe kadar eksilip durmaktadır.

*"Fakat biz onu da gemide olanları da"* yani Nûh (a.s) ile birlikte iman edenleri de *"kurtardık."* Buna dair geniş açıklamalar Hud sûresinde geçmiş olup, burada tekrarına gerek bırakmayacak şekilde tefsiri geçmiş bulunmaktadır.

*"Ve o gemiyi biz âlemlere bir âyet kıldık."* Yani biz o geminin kalmasını sağladık. Ya Katâde'nin: Gemi İslam'ın ilk dönemlerine kadar Cudi dağı üzerinde kaldı sözünde olduğu gibi, kendisi kaldı ya da Allah'ın insanlara tufan zamanında kendilerini nasıl kurtardığına dair nimetlerini hatırlatmak üzere türünü bıraktı. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onlar için bir diğer âyet (delil) de bizim onların soylarını (geçmişlerini) dopdolu gemide taşımış olmamız ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri de yaratmış*

Scanned with CamScanner

*bulunmamızdır. Eğer dilersek onları suda boğarız ve ne kimse onların imdadına yetişir, ne de kurtarılırlar. Ancak tarafımızdan bir rahmet olarak ve bir vakte kadar geçinmeleri için (boğmayız).*" (Yâsin, 41-44); "*Şüphesiz ki (tufanda) su haddini aştığı sırada sizleri gemide biz taşıdık. Onu sizin için bir ibret kılalım ve onu belleyen kulaklar da bellesin diye.*" (Hâkka, 11-12) Burada ise yüce Allah: "*Fakat biz onu da, gemide olanları da kurtardık ve o gemiyi biz âlemlere bir âyet kıldık*" buyurmaktadır. Bu ise muayyen bir varlıktan türe doğru tedricilik türünden bir şeydir. Nitekim yüce Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: "*Andolsun biz dünya semasını kandillerle süsledik, onları şeytanlara atış taneleri yaptık.*" Yani biz yıldız türünü atış taneleri yaptık. Çünkü atış taneleri olarak gönderilenler sema için süs olanlar değildir. Bir başka yerde de yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "*AnDolsun ki biz insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta yerleşen bir nutfe kıldık.*" (Mü'minûn, 12-13) Bunun benzeri buyruklar pek çoktur.

İbn Cerîr dedi ki: Eğer yüce Allah'ın: "*Onu... kıldık*" buyruğundaki zamirin cezaya ait olduğu söylenecek olursa bunun da açıklanabilir bir tarafı vardır. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

**Hz. İbrâhim:**

وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ
الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ
الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ
كَذَّبَ أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

*16. İbrâhim'i de (peygamber gönderdik). Hani o kavmine şöyle demişti: "Allah'a ibadet edin ve ondan korkun. Çünkü bu sizin için daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz."*

*17. Siz ancak Allah'tan başka birtakım putlara ibadet ediyor ve aslı olmayan yalanlar düzüyorsunuz. Şu Allah'tan başka ibadet etmekte olduklarınız size bir rızık vermeye güç yetiremezler. O halde rızkı*

Scanned with CamScanner

*Allah katında arayın. Ona ibadet edin ve ona şükredin. Yalnız ona döndürüleceksiniz.*

*18. Eğer yalanlarsanız sizden önce geçen ümmetler de yalanlamıştır. Rasûle düşen apaçık tebliğ etmekten ibarettir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kulu, rasûlü, halili, haniflerin imamı İbrâhim'in kavmini ortaksız olarak bir ve tek Allah'a ibadet etmeye, takvaya götüren amellerde yalnızca ona ihlâslı ibadet etmeye, rızkı ortaksız olarak yalnızca ondan istemeye, şükürde onu tevhide davet ettiğini haber vermektedir. Çünkü nimetlere karşılık kendisine şükredilecek ve ondan başka nimet ihsan edecek hiç kimse yoktur. İbrâhim (a.s) kavmine: *"Allah'a ibadet edin ve ondan korkun"* demişti. Yani ibadetinizi yalnız ona yaparak ve yalnız ondan korkarak ihlâslı olun. *"Çünkü bu sizin için daha hayırlıdır, eğer bilirseniz."* Bunu yapacak olursanız dünya ve ahirette hayrı elde edersiniz. Dünya ve ahirette şer sizden uzaklaştırılır.

Sonra kavmine tapındıkları put ve heykellerin hiçbir fayda ve zarar vermediklerini, bizzat kendilerinin bunlara ilah adını taktıkları isimler uydurduklarını ve bunların ancak kendileri gibi yaratılmış varlıklar olduklarını haber verdi. el-Avfî, İbn Abbâs'tan böyle rivayet etmiştir. Mücâhid ve Süddî de böyle demişlerdir. el-Valibi de İbn Abbâs'tan şunu rivayet etmektedir: Sizler yalan, uydurma şeyler yapıyorsunuz. Yani siz bunları (mabud edineceğiniz) putlar olarak yontuyorsunuz. Bir rivayete göre Mücâhid, İkrime, Hasan, Katâde ve başkaları da böyle demiş, İbn Cerîr'de (r.h) bunu tercih etmiştir. Halbuki bu putların size rızık verme imkânları da yoktur. *"O halde rızkı Allah katında arayın."* Bu ifade münhasıran yalnızca rızkın ondan aranacağını ifade etmek için oldukça beliğ bir ifadedir. Tıpkı *"yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz."* (Fâtiha, 5) buyruğu ile: *"Rabbim benim için nezdinde cennette bir ev yap"* (Tahrîm, 11) buyruğu gibi. Bu sebeple şöyle buyurmuştur: *"O halde rızkı"* başkasında değil de *"Allah katında arayın."* Çünkü ondan başkasının hiçbir mülkü yoktur. *"Ona ibadet edin ve ona şükredin."* Onun rızkından yiyin, yalnızca ona ibadet edin ve size ihsan etmiş olduğu nimetler dolayısıyla yalnızca ona şükredin. *"Yalnız ona döndürüleceksiniz."* Yani kıyâmet gününde ona döndürüleceksiniz ve herkese ameline göre karşılık verecektir.

Scanned with CamScanner

*"Eğer yalanlarsanız sizden önce geçen ümmetler de yalanlamıştır."* Yani rasûllere muhalefet hususunda onların başına gelen azap ve ibretli cezaların ne olduğuna dair haberler size ulaşmış bulunmaktadır. *"Rasûle düşen apaçık tebliğ etmekten ibarettir."*

Yani Rasûlün görevi size yüce Allah'ın kendisine emretmiş olduğu risaleti tebliğ etmekten ibarettir. Allah da dilediğini saptırır, dilediğine hidayet verir. Bundan dolayı siz mutlu ve bahtiyar kimselerden olmaya çok gayret gösteriniz.

Katâde yüce Allah'ın: *"Eğer yalanlarsanız sizden önce geçen ümmetler de yalanlamıştır"* buyruğu ile ilgili olarak: Yüce Allah bununla Nebîsini teselli etmektedir, demiştir. Katâde'nin bu açıklaması bundan önceki ifadelerin (yani bir önceki âyetin sonunda) tamamlanmış olmasını gerektirmektedir. Ancak buna *"bunun üzerine kavminin cevabı..."* (Ankebût, 24) buyruğuna kadar devam eden buyruklarla itiraz edilmiştir. İbn Cerîr de bunu açıkça ifade etmiş bulunmaktadır. İfadelerin bağlamından açıkça anlaşıldığına göre, bütün bu buyruklar İbrâhim el-Halil'in kavmine söylemiş olduğu sözler olup, bunlarla ölümden sonra dirilişi ispatlamak üzere kendilerine delil getirdiği açıklamalarıdır. Çünkü bütün bunlardan sonra yüce Allah: *"Bunun üzerine kavminin cevabı..."* buyurmaktadır. Allah en iyi bilendir.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللهُ يُنْشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾

*19. Görmediler mi Allah yaratmaya nasıl başlıyor, sonra da onu tekrar geri çevirecektir? Muhakkak bu Allah'a göre çok kolaydır.*

Scanned with CamScanner

*20. De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da yaratmaya nasıl başladığına bir bakın. Bundan sonra Allah ahiret hayatını tekrar yaratacaktır çünkü Allah her şeye kadirdir."*

*21. Dilediğine azap eder, dilediğine de rahmet eder ve yalnız ona çevirileceksiniz.*

*22. Yerde de, gökte de siz aciz bırakabilecekler değilsiniz. Sizin için Allah'tan başka bir veli ve bir yardımcı da yoktur.*

*23. Allah'ın âyetlerini ve ona kavuşmayı inkâr edenler (var ya), onlar benim rahmetimden ümit kestiler ve onlar için çok acıklı bir azap da vardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, İbrâhim Halil (a.s) hakkında haber vererek buyuruyor ki: O kavmine önceleri söz edilmeye değer bir şey değilken, sonradan var edilip, işiten ve gören insanlar haline geldiklerini söyledi. Allah'ın kendilerini yaratması neticesinde öz nefislerinde tanık oldukları hususları inkâr ettiklerine dikkatlerini çektikten sonra ölümden sonra dirilişi ispata yöneltmekte ve onlara bunun yolunu göstererek bu yaratmayı başlatanın onu tekrar yeniden yaratmaya kadir olduğunu ve bunu yapmanın onun için çok kolay olduğunu ifade etmektedir. Bundan sonra onlara afakta (dış dünyalarında) tanık oldukları âyetleri (belirgin delaletleri) görüp, onlardan ibret alma yolunu göstermektedir. Allah'ın bu göz kamaştırıcı âyetleri Allah'ın yarattığı eşyada göklerde, göklerde bulunan ışık saçıcı, sabit ve gezegen yıldızlarda, yerde, yerdeki dağlarda ve vadilerde, ova ve kuraklık bölgelerde, ağaçlarda, ırmaklarda, mahsullerde, denizlerde müşahede edilmektedir. Bütün bunlar bu varlıkların özleri itibariyle sonradan yaratılmış olduklarına ve dilediği bir şeye ol deyip, oluveren, istediğini yapan, onların yaratıcısının varlığına delildir. İşte bunun için: *"Görmediler mi Allah yaratmaya nasıl başlıyor sonra da onu tekrar geri çevirecektir? Muhakkak bu Allah'a göre çok kolaydır."* buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın: *"Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden odur ve bu ona göre daha kolaydır."* (Rûm, 27) buyruğu gibidir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da yaratmaya nasıl başladığına bir bakın! Bundan sonra Allah ahiret hayatını"* kıyâmet gününde *"tekrar yaratacaktır çünkü Allah her şeye kadirdir."*

Scanned with CamScanner

Bu konumda anlatılanlar yüce Allah'ın: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem afakta (dış dünyalarında), hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* (Fussilet, 53) buyruğu ile: *"Yoksa onlar bir şeysiz (yaratıcısız) mı yaratıldılar yoksa yaratanlar onlar mıdır? Yoksa göklerle yeri onlar mı yarattılar? Hayır, onlar kesin bir inanca sahip değildirler."* (Tûr, 35-36) buyruklarına benzemektedir.

*"Dilediğine azap eder, dilediğine de rahmet eder."* Yani dilediğini yapan, dilediği hükmü veren, kimsenin hükmüne karşı çıkamadığı, kendileri sorgulandıkları halde yaptıklarından ötürü kendisine soru sorulmayan, mutlak hakim, egemen ve tasarruf sahibi odur. Yaratmak da, emretmek de yalnız onundur. Her ne yaparsa adalettir çünkü o Sünen sahiplerinin rivayet etmiş olduğu şu hadiste zikredildiği gibi zerre ağırlığı kadar bile zulmetmeyen mutlak maliktir:

[5142] *"Şüphesiz Allah göklerde ve yerde bulunanların hepsini azaba uğratacak olursa, onlara haksızlık etmesi söz konusu olmaksızın onları azaplandırmış olur."*[23]

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Dilediğine azap eder, dilediğine de rahmet eder"* buyurmaktadır. *"Ve yalnız ona çevrileceksiniz"* yani kıyâmet gününde ona döndürüleceksiniz.

*"Yerde de, gökte de siz aciz bırakabilecekler değilsiniz"* yani göklerde ve yerde bulunanlardan hiçbir kimse onu aciz bırakamaz. Aksine kullarının üzerinde kahredici güce sahip olan odur, her şey ondan korkar, her şey ona muhtaçtır ve o kendi dışındaki hiçbir varlığa muhtaç olmayandır.

*"Sizin için Allah'tan başka bir veli ve bir yardımcı da yoktur. Allah'ın âyetlerini ve ona kavuşmayı inkâr edenler"* o âyetleri bile bile inkâr edip, ölümden sonra dirilişi kabul etmeyip, küfre sapanlar *"(var ya) onlar benim rahmetimden ümit kestiler"* yani rahmetimden onlara bir pay yoktur *"ve onlar için çok acıklı bir azap da vardır."* Dünyada da, ahirette de oldukça şiddetli ve acıtıcı bir azap vardır.

---

23 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 4699; İbn Mâce, 77; Ahmed, V, 182, 189; İbn Hibbân, 727; Beyhakî, X, 204'te Zeyd b. Sabit'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Senedi kavidir. Ayrıca bk. Sahihu Ebî Dâvûd, 3932

Scanned with CamScanner

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنْجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٥﴾

*24. Bunun üzerine kavminin cevabı: "Onu öldürün yahut onu yakın" demelerinden başka bir şey olmadı. Allah onu ateşten kurtardı. Muhakkak bunda iman eden bir topluluk için âyetler vardır.*

*25. Dedi ki: "Siz ancak dünya hayatında kendi aranızda bir dostluk için Allah'tan başka birtakım putları (ilah) edindiniz, sonra kıyâmet gününde kiminiz kiminizi red ve inkâr edecek ve bazınız bazınıza lanet edecektir. Yeriniz de cehennemdir, yardımcılarınız da yoktur."*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz İbrâhim kavminin küfürlerini, inatlarını, hakka karşı bile bile büyüklük taslamalarını, batılı ileri sürerek hakkı geri püskürtmek istediklerini haber vermektedir. Ayrıca onların İbrâhim (a.s)'ın hidayet ve geniş açıklamayı (beyanı) kapsayan o sözlerini söyledikten sonra verebildikleri tek cevabın *"onu öldürün yahut onu yakın demelerinden başka bir şey olmadı"*ğını bildirmektedir. Çünkü onlara karşı delil ortaya konulmuş ve onlar aleyhine hüccet uygun bir şekilde ifade edilmişti.

Onlar ise makam ve mevkilerini, yönetim güçlerini kullanma yoluna sapmayı tercih ederek: *"Onun için bir bina yapın sonra da onu alevli ateşin içine atın dediler. Ona kötülük yapmak istediler. Biz de onları en aşağılar kıldık."* (Sâffât, 97-98) Çünkü onlar uzun bir süre muazzam miktarda odun toplamak için bütün güçlerini bir araya getirdiler. O odunların etrafını çevirdiler sonra odunları ateşe verdiler, göğün tepesine kadar o ateşin alevi yükseldi. Kesinlikle ondan daha büyük bir ateş yakılmamıştı. Sonra İbrâhim'i yakalayıp, ellerini kollarını bağlayarak mancınığın kefesine onu yerleştirip, mancınıkla onu ateşe attılar. Allah ateşi ona serin ve selamet yaptı, o ateşte günlerce kaldıktan sonra sağ salim dışarı çıktı. İşte bu ve benzeri sebepler dolayısıyla

Scanned with CamScanner

Allah onu insanlara imam yaptı. O canını Rahmân'a, bedenini ateşe verdi. Öz evladını cömertçe kurban olarak takdim etti. Malını misafirlere ikram etti. İşte bundan dolayı bütün din mensupları onu sevmekte ittifak etmişlerdir.

*"Allah onu ateşten kurtardı"* Yani ateşi onun için serin ve selamet kılmak sûretiyle ateşten sağ salim çıkardı.

*"Muhakkak bunda iman eden bir topluluk için âyetler vardır. Dedi ki: Siz ancak dünya hayatında kendi aranızda bir dostluk için Allah'tan başka birtakım putları edindiniz."* Yani İbrâhim kavmini putlara tapmak gibi oldukça kötü işleri dolayısıyla azarlayarak, sitem ederek şöyle dedi: Sizler bu putları bu dünyada onlara ibadet etmek üzere bir araya gelmek için dünya hayatında birbirinizle dostluk etmek, birbirinizle kaynaşmak için edindiniz. Bu açıklama, "(مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ): *Bir dostluk için*" anlamındaki buyruğu (dostluk demek olan meveddet kelimesini) mef'ulün leh olmak üzere nasb ile okuyanların kıraatine göredir.

Aynı lafzın ref ile okunması halinde de anlamı şöyle olur: Siz bunları ancak sadece dünyada sevgiyi elde etmek için edindiniz.

*"Sonra kıyâmet gününde"* durum tam aksine dönecek, bu dostluğunuz, sevginiz, kin ve nefrete dönüşecek sonra da *"kiminiz kiminizi red ve inkâr edecek"* yani aranızda olan (dostluğu) karşılıklı olarak kabul etmeyip, inkâr edeceksiniz *"ve bazınız bazınıza lanet edecektir"* yani uyanlar uydukları kimselere, kendilerine uyulan kimseler de kendilerine uyanlara lanet edecektir. *"Her bir ümmet girdikçe kardeşine (kendi dindaşına) lanet edecek."* (A'râf, 37); *"O günde dostlar birbirlerine düşmandır, takva sahipleri müstesna."* (Zuhruf, 67)

Burada da yüce Rabbimiz: *"Sonra kıyâmet gününde kiminiz kiminizi red ve inkâr edecek, bazınız bazınıza lanet edecektir. Yeriniz de cehennemdir, yardımcılarınız da yoktur"* buyurmaktadır. Yani kıyâmette Arasat'tan sonra varıp döneceğiniz yer ateş olacaktır. Size yardımcı olacak, sizi Allah'ın azabından kurtaracak hiçbir kimseniz de olmayacaktır. İşte kâfirlerin durumu böyle olacaktır, mü'minlerin hali ise bundan farklıdır.

[5143] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ali b. Ebî Tâlib'in kızkardeşi Ümmü Hani dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana dedi ki: *"Sana şunu haber vereyim ki yüce Allah kıyâmet gününde öncekileri de, sonrakileri de tek bir düzlükte toplayıp bir araya getirecektir. Her iki tarafın nerede olduğunu kim bilebilir?*

Scanned with CamScanner

*Ümmü Hani: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir dedi. Sonra Arşın altından bir münadi yüksek sesle: Ey tevhid ehli, diye seslenir, onlar da başlarını kaldıracaklar sonra yine: Ey tevhid ehli, diye seslenecek sonra üçüncü defa: Ey tevhid ehli, şüphesiz Allah sizi affetti, diyecektir."* (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"İnsanlar dünyadaki haksızlıklarından ötürü biri diğerine asılmış olarak ayağa kalkacaklar sonra: Ey tevhid ehli, biriniz diğerini affetsin, mükâfatı verecek olan da Allah'tır, diye seslenecek."*[24]

فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

*26. Sonra kendisine Lut iman etti ve: "Doğrusu ben Rabbime hicret edeceğim" dedi. Şüphe yok ki o, Azizdir, Hakimdir.*

*27. Ve biz ona İshâk'ı ve Yakûb'u da bağışladık. Soyundan gelenlere de peygamberlik ve kitabı verdik. Ona mükâfatını dünyada verdik, ahirette de o muhakkak salihlerdendir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah İbrâhim (a.s)'a, Lut (a.s)'ın iman ettiğini haber vermektedir. Denildiğine göre Lut, İbrâhim'in kardeşinin oğlu idi. Tarihçiler o Âzer oğlu Hârân oğlu Lut'tur, derler.

Yani İbrâhim'e kavmi arasından Lut'un ve İbrâhim el-Halil'in karısı Sare'den başka iman eden olmadı. Fakat şöyle bir soru sorulmaktadır: Bu âyet-i kerime ile sahihte varid olan İbrâhim (a.s) o zorba hükümdarın ülkesinden geçip de İbrâhim'e Sare'nin kim olduğunu ve kendisine yakınlığının ne olduğunu sorunca, benim kız kardeşimdir diye cevap vermişti. Sonra da Sare'nin yanına gelerek ona: Ben o zorba hükümdara senin kız kardeşim olduğunu söyledim. Sakın beni yalancı çıkarma çünkü yeryüzünde benden ve senden başka mü'min bir kimse yoktur, demişti. Bu sebeple sen benim din kız kardeşimsin dediği hadisi ve bu âyeti bir arada nasıl anlayabiliriz?

24 Senedi oldukça zayıftır çünkü senedinde er-Rabî b. İsmail vardır. Zehebî, Mizan, 2729'da Cade b. Hubeyre'nin çocuklarından olan el-Cadi hakkında: Ebû Hâtim hadisi münker birisidir demiştir demektedir. Yine senette başka meçhul raviler de vardır.

Scanned with CamScanner

Bundan maksat -Allah en iyi bilendir- şu olabilir: Yani yeryüzünde benden ve senden başka mü'min karı koca yoktur. Çünkü Lut (a.s) İbrâhim'e kavmi arasından iman etmiş birisi idi. Onunla birlikte de Şam topraklarına hicret etmişti. Sonra da İbrâhim el-Halil hayatta iken Sedum ahalisine ve çevresindekilere peygamber olarak gönderildi, onların başından daha önce anlatılanlarla yakında anlatılacaklar geçti.

*"Ve: Doğrusu ben Rabbime hicret edeceğim dedi"* buyruğunda "dedi" fiilindeki zamirin kendisinden söz edilen en yakın kişi olması itibariyle Lut'a ait olması ihtimali bulunduğu gibi, İbrâhim'e ait olması ihtimali de vardır. İbn Abbâs ve Dahhâk, *"sonra kendisine Lut iman etti"* buyruğunda kastedilen kişidir. Yani onun kavminden Lut'un ona iman ettiğini haber vermektedir. Sonra da yüce Allah, dinini açığa vurmak ve buna imkân bulmak maksadıyla aralarından hicreti tercih ettiğini bildirmektedir. Bundan dolayı da yüce Allah: *"Şüphe yok ki o Azizdir, Hakimdir"* buyurmaktadır. Yani izzet onun, rasûlünün ve ona iman edenlerindir. Sözlerinde, fiillerinde, kaderî ve şer'î hükümlerinde hikmeti sonsuz Hakimdir.

[5144] Katâde dedi ki: Her ikisi birlikte Kufe'nin verimli toprakları olan Kûsâ denilen yerden Şam'a hicret etti. (Devamla) dedi ki: Bize nakledildiğine göre Allah'ın nebîsi şöyle buyurmuştur: *"Ardı arkasına hicretler olacaktır. Yeryüzü ahalisi İbrâhim'in hicret ettiği yere doğru çekilecektir sonra yeryüzünde ahalisinin kötüleri kalacaktır. Öyle ki kendi toprakları dahi onları dışarı itecek, aziz ve celil olan Allah'ın ruhu onlardan tiksinip, nefret edecek. Ateş onları maymunlarla, domuzlarla birlikte toplayıp bir araya getirecek. Bir yerde geceleyecek olurlarsa ateş de onlarla birlikte geceleyecek, öğle vakti dinlenecek olurlarsa onlarla birlikte dinlenecek ve onlardan dökülenleri yiyecektir."*[25]

[5145] İmam Ahmed bu hadisi müsned olarak zikredip, Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın rivayet ettiği uzunca bir hadis olarak kaydetmiştir. Katâde'den rivayete göre o Şehr b. Havşeb'in şöyle dediğini nakletmektedir: Yezîd b. Muâviye'nin bey'at isteği bize ulaşınca ben de Şam'a gittim. Nevf el-Bikâlî'nin durduğu yeri bana haber verildi. Ben de yanına gittim. Derken üzerinde siyah çizgili (desenli) bir elbise bulunan bir adamın insanları yararak geldiğini gördüm. Onun Abdullah b. Amr b. el-Âs olduğunu anladım. Nevf onu görünce

25 Mürsel bir rivayettir. Taberî, 27730'da bunu rivayet etmiş olmakla birlikte bundan sonraki rivayete de şahitlik etmektedir.

Scanned with CamScanner

konuşmasını kesti. Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Ardı arkasına hicretler olacaktır. İnsanlar İbrâhim'in hicret ettiği yere doğru çekileceklerdir. Yeryüzünde ancak ahalisinin şerlileri kalacaktır. Kendi yaşadıkları yerleri onları dışarı itecek, Rahmân'ın nefsi onlardan tiksinecektir. Ateş de onları maymunlarla, domuzlarla birlikte toplayıp bir araya getirecek. Geceleyin bir yerde kalacak olurlarsa onlarla birlikte geceleyecek, gündüzün ortasında bir yerde dinlenirlerse onlarla birlikte duracak ve onlardan geri kalanlarını yiyecektir."*

Amr devamla dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken de dinledim: *"Doğu tarafından ümmetimden birtakım kimseler çıkacak, Kur'ân'ı okuyacaklar ama Kur'ân gırtlaklarından aşağıya inmeyecek. Onlardan bir nesil çıkıp baş gösterdikçe kesilecek, onlardan bir nesil çıkıp baş gösterdikçe kesilecek.* -O kadar ki bunu yirmi defadan fazla saydı.- *Onlardan bir nesil çıktıkça kesilecek. Sonunda onların kalıntıları arasından Deccal çıkacaktır."*[26] Bunu İmam Ahmed, Ebû Dâvûd'dan ve Abdussamed'den rivayet etmiş, her ikisi de Hişam ed-Destevai'den, o Katâde'den böylece rivayet etmiştir.

[5146] Bunu Ebû Dâvûd da süneninde rivayet etmiş bulunmaktadır. Ebû Dâvûd cihad bölümünde, Şam'da yerleşmeye dair gelen rivayetler başlığında dedi ki: Katâde'den, o Şehr b. Havşeb'den, o Abdullah b. Amr'dan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Ardı arkasına hicretler olacaktır. Yeryüzünün en hayırlıları İbrâhim'in hicret ettiği yerden ayrılmayanlardır. Yeryüzünde yeryüzü halkının en şerlileri kalacaktır. Kendi toprakları onları dışarı itecek, rahmanın nefsi onlardan tiksinecektir. Ateş de onları maymunlarla ve domuzlarla birlikte toplayıp bir araya getirecektir."*[27]

[5147] Yine İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Ömer dedi ki: Ben bizim öyle bir halimizi gördüm ki dinarı ve dirhemi olan bir kimse onda Müslüman kardeşinden daha çok hak sahibi değildi. Daha sonra şimdi son zamanlarda

26 Hasendir. Ahmed, II, 199. Senedi Şehr b. Havşeb'den dolayı şahitler arasında hasendir. Ayrıca bunu Hakim IV, 510, 511'de bir başka yoldan Ebû Hureyre'nin, Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan diye rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş, Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bundan sonraki rivayet de ona şahitlik etmektedir.

27 Hasendir. Ebû Dâvûd, 3482. Şahit olarak hasen bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

halimizin şu olduğunu görüyorum. Dinarları ve dirhemleri her birimiz Müslüman kardeşinden daha çok seviyoruz. Gerçekten Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Andolsun eğer sizler ineklerin kuyruklarının arkasından gidip, 'îne satışı yapıp,[28] Allah yolunda da cihadı terk edecek olursanız Allah sizin yakanızı bırakmayacak şekilde öyle bir zillete mahkûm eder ki tekrar önceki haline döneceğiniz ve aziz ve celil olan Allah'a tevbe edeceğiniz zamana kadar bu zillet üzerinizden kaldırılmayacaktır."*

Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Andolsun babanız İbrâhim'in hicret ettiği yere ardı arkasına hicretler olacaktır. Nihayet yeryüzünün çeşitli bölgelerinde ancak ahalilerinin şerlileri kalacaktır. Toprakları onları dışına itecek, rahmanın ruhu onlardan tiksinecektir. Ateş onları maymunlarla, domuzlarla birlikte bir araya toplayıp getirecektir. Gündüzün dinlendikleri yerde ateş de dinlenecek, geceledikleri yerde geceleyecektir. Onlardan dökülenler ona ait olacaktır."* Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken de dinledim: *"Ümmetimden kötü ameller işleyecek bir topluluk çıkacak. Kur'ân'ı okuyacaklar ama gırtlaklarından aşağıya inmeyecek."* -Ravilerden Yezîd dedi ki: Onun şu söyleyeceklerinden başka bir şey söylediğini de bilmiyorum: *"Sizden herhangi biriniz onların bilgisi karşısında kendi bilgisini küçümseyecektir. Bunlar Müslümanları öldürecekler. Bunlar çıkacak olurlarsa siz de onları öldürün sonra bir daha çıkarlarsa yine onları öldürün sonra bir daha çıkarlarsa yine onları öldürün. Onları öldürenlere ne mutlu! Onlar tarafından öldürülene de ne mutlu! Onlardan bir nesil çıktı mı Allah onu koparıp atacaktır."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu yirmi ya da daha fazla defa tekrarladı ve ben onun bu tekrarını bizzat dinledim.[29]

[5148] Hâfız Ebû Bekr Beyhakî dedi ki: Nafi, Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yeryüzünde bulunanlar İbrâhim'in hicret ettiği yere ardı arkasına hicretler yapacaktır. Sonunda sadece ahalisinin şerlileri kalacaktır. Yerler onları dışarı*

28 'Îne bir kimsenin herhangi bir malı belli bir bedel karşılığında belli bir vadeye kadar satması sonra da aynı malı sattığı kimseden vadeli sattığı bedelden daha azına peşin olarak satın almasıdır.

29 Ahmed, II, 84. Senedinde Yahyâ b. Ebî Hayye vardır. Takrib'de: Çokça tedlis yaptığı için zayıf olduğunu söylemişlerdir demektedir. Hadis kendisinden öncekinin lehine şahittir. Bununla hasen olur. Allah doğrusunu en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

*itecek, rahmanın ruhu onlardan tiksinecektir. Ateş onları maymunlarla domuzlarla birlikte bir araya getirecektir. Onların geceledikleri yerde onlarla birlikte geceleyecek, gündüzün ortasında dinlenecek olurlarsa dinlenecekleri yerde onlarla birlikte duracak. Onlardan dökülenler onun olacaktır."*[30]

Nafi'in rivayet ettiği bir hadis olarak gariptir. Göründüğü kadarıyla Evzâî bu hadisi zayıf hocalarından birisinden rivayet etmiştir. Allah doğruyu en iyi bilendir. Bu hadisin Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan gelen rivayetinin ise daha mahfuz bir rivayet olma ihtimali yüksektir.

*"Ve biz ona ishak'ı ve Yakûb'u da bağışladık."* Bu buyruk da yüce Allah'ın: *"İbrahim onları ve onların Allah'tan başka taptıklarını terk edince biz de ona ishak'ı ve Yakûb'u bağışladık. Onların hepsine nübüvvet verdik."* (Meryem, 49) buyruğuna benzemektedir. Yani İbrâhim kavminden ayrılınca Allah nebî ve salih bir evlat ihsan etmekle gözünü aydınlattı. Onun da dedesinin hayatında nebî olan salih bir çocuğu oldu. Yine yüce Allah: *"Ve ona ishak'ı istediğinden ayrı olarak da Yakûb'u bağışladık."* (Enbiyâ, 72) buyurmaktadır ki fazladan onu bağışladık demektir. Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Biz de onun eşine ishak'ı ve ishak'ın ardından Yakûb'u müjdeledik."* (Hûd, 71) Yani bu çocuğun ayrıca ikiniz de hayatta iken bir çocuğu daha olacak ve böylelikle onunla gözleriniz aydın olacaktır. Yakûb'un İshâk'ın çocuğu olduğu Kur'ân'ın açık nassı ile bildirilmiş, nebevi sünnet de böylece sabit olmuştur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Yoksa siz ölüm Yakûb'a gelip çattığı zaman orada hazır mıydınız? Hani o oğullarına: Benden sonra siz neye ibadet edeceksiniz dediği zaman onlar: Senin ilahına ve ataların ibrahim, ismail, ishak'ın ilahına bir tek olan ilaha ibadet edeceğiz. Biz ona teslim olmuşuzdur demişlerdi."* (Bakara, 133)

[5149] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de şöyle buyurulmaktadır: *"Şüphesiz ki kerim oğlu kerim oğlu kerim oğlu kerim kişi İbrâhim'in oğlu İshâk'ın oğlu Yakûb'un oğlu Yusuf'tur."*[31]

30 Senedi zayıftır. Beyhakî, el-Esma ve's-Sıfat, 971. İsmi verilmeyen bir ravi bulunduğundan ötürü senedi zayıf olmakla birlikte hadis öncekilere şahit olması bakımından itibar için alınır.

31 Daha önce Meryem sûresi 49. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Avfî'nin, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Ve biz ona ishak'ı ve Yakûb'u da bağışladık"* buyruğu hakkında söylediği: "Her ikisi de İbrâhim'in çocuklarıdır" sözüne gelince, bu oğlun oğlunun kişinin kendi oğlu konumunda olması demektir. Bu İbn Abbâs'tan sonra gelen hiçbir kimse için hemen hemen gizli saklı olmayan (herkesçe bilinen) bir durumdur.

*"Soyundan gelenlere de nübüvveti ve kitabı verdik."* İşte bu Allah'ın onu halil edinip, insanlara onu imam yapması ile birlikte pek büyük bir bağış, bir armağandır. Onun soyundan geleceklere nübüvveti ve kitabı vermesi pek büyük bir ihsandır. İbrâhim (a.s)'dan gelen her bir peygamber mutlaka onun soyundan gelmiştir. İsrâil oğullarının bütün nebîleri İbrâhim oğlu İshâk oğlu Yakûb'un soyundan gelmiştir. Nihayet bunların sonuncuları Meryem oğlu İsa'dır. O da onlar arasında kalkıp, kesinlikle rasûllerin sonuncusu olan Arabî, Kureyşi, Haşimi nebînin geleceği müjdesini verdi. Dünyada ve ahirette Âdemoğullarının efendisi olduğu tartışılmazdır. Allah onu İbrâhim (a.s)'ın oğlu İsmail'in soyundan Arab-ı Aribe'nin en özünden seçip göndermiştir. Onun dışında da İsmail soyundan bir nebî gelmemiştir. Allah'ın en üstün salât ve selamları ona olsun.

*"Ona mükâfatını dünyada verdik, âhirette de muhakkak o salihlerdendir."* Yani Allah ona dünya saadeti ile birlikte ona bitişik ve ondan kopuk olmamak üzere ahiret saadetini de verdi. Dünya hayatında onun geniş, afiyetle tüketilen bir rızık, ferah bir konağı, tatlı içecek suyu, güzel salih zevcesi, güzel övgüleri ve güzel bir şekilde anılma ihsan etmiştir. Herkes onu sever ve onu dost edinir. Nitekim İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve başkaları da böyle ifade etmişlerdir. Bununla birlikte bütün yönleriyle Allah'a itaatin gereğini de yerine getirmişti. Nitekim yüce Allah'ın: *"Ahdine tamamen bağlı ibrahim"* (Necm, 37) buyurmaktadır. Yani o kendisine verilen bütün emirleri yerine getirdi ve Rabbine kâmil manada itaat etti. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Ona mükâfatını dünyada verdik, ahirette de o muhakkak Sâlihlerdendir"* buyurmaktadır. Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir: *"Gerçekten ibrahim başlı başına bir ümmetti. Allah'a itaatkârdı, hanifdi. O asla müşriklerden olmadı. O (Allah'ın) nimetlerine şükredendi. (Allah) onu beğenip, seçmiş, kendisini dosdoğru bir yola iletmişti. Biz ona dünyada bir güzellik verdik, şüphesiz ki o âhirette de mutlaka salihlerdendir."* (Nahl, 120-122)

Scanned with CamScanner

**Lût ve Kavmi:**

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ
مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ
فِي نَادِيكُمُ الْمُنكَرَ ۖ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ
اللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ
الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

*28. Ve Lut'u da (hatırla). Hani o kavmine demişti ki: "Sizler âlemlerden sizden önce kimsenin işlemediği hayâsızca bir işi yapmaktasınız.*

*29. Siz erkeklere yaklaşıp yol kesmeye ve toplantı yerinizde münkeri yapmaya devam edip duracaksınız öyle mi?" Kavminin cevabı: "Allah'ın azabını bize getir. Eğer sadıklardan isen" demekten başka (bir söz) olmadı.*

*30. O da: "Rabbim bu fesatçılar topluluğuna karşı bana yardım et" dedi.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Nebîsi Lut (a.s)'a dair haber vererek buyuruyor ki: O âlemler arasında daha önce kimsenin yapmadığı erkeklere yaklaşmak şeklindeki kötü işlerini ve bu çirkin amellerini tepki göstererek reddetmişti. Kendilerinden önce Âdemoğullarından hiç kimse bu fiili işlemiş değildi. Bununla birlikte Allah'ı inkâr ediyor, Rasûlünü yalanlıyor, muhalefet ediyor, yol kesiyorlardı. *"Ve toplantı yerinizde münkeri yapmaya devam edip duracaksınız öyle mi?"* Yani onlar bir araya gelip toplandıkları meclislerinde hiç de uygun olmayan sözler söylüyor, davranışlarda bulunuyorlardı. Kimse kimseye hiçbir şekilde de tepki göstermiyor, karşı çıkmıyordu. Kimileri onlar herkesin gözü önünde birbirlerine yaklaşıyorlardı demiştir. Bu açıklama Mücâhid'e aittir. Kimisi de onlar meclislerinde seslice yelleniyor ve gülüşüyorlardı. Bunu da Âişe (radıyallâhu anhâ) ve el-Kâsım ifade etmiştir. Kimisi de: Koçları birbirleri ile toslaştırıyor, horoz dövüştürüyordu. Onlar bütün bunları yapıyorlardı ve kendileri hatta bunlardan daha da şerli idiler.

Scanned with CamScanner

[5150] İmam Ahmed dedi ki: Ümmü Hani dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Ve toplantı yerinizde münkeri yapmaya devam edip duracaksınız öyle mi?"* buyruğuna dair soru sordum. O şöyle buyurdu: *"Yoldan geçip gidenlere çakıl taşları atıyor, onlarla alay ediyorlardı. İşte onların yaptıkları münker bu idi."*[32] Bunu Tirmizî, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de Ebû Usame Hammad b. Usame'nin Ebû Yunus el-Kuşeyri Hâtim b. Ebî Sağira'dan böylece rivayet etmiş sonra Tirmizî: Bu hasen bir hadis olup, biz bunu ancak Hâtim b. Ebî Sağira'nın Simak'dan diye rivayet ettiği bir hadis olarak biliyoruz demiştir.

İbn Ebî Hâtim de şöyle demektedir: Bize el-Hasen b. A'râfe tahdis etti, bize Muhammed b. Kesir, Amr b. Kays'dan tahdis etti. O el-Hakem'den, o Mücâhid'den: *"Ve toplantı yerinizde münkeri yapmaya devam edip duracaksınız öyle mi"* buyruğu hakkında ıslık çalmak, güvercinlerle oynamak, çamurdan yuvarlatıp, kuruttukları sertleştirilmiş çamur parçalarını atmak, mecliste küçük abdest bozmak, giyilen elbiselerin iliklerini açmaktır demiştir.

*"Kavminin cevabı: 'Allah'ın azabını bize getir. Eğer sadıklardan isen' demekten başka bir söz olmadı"* buyruğuna gelince: Bu ise onların küfürlerinden, alay ve inatlarından ileri geliyordu. Bundan ötürü Allah'ın Nebîsi onlara karşı Allah'tan yardım isteyerek: *"Rabbim, bu fesatçılar topluluğuna karşı bana yardım et"* diye dua etmiştir. Elçilerimiz İbrâhim'e müjde ile geldiklerinde "muhakkak ki biz şu kasaba halkını helak edeceğiz çünkü oranın halkı zalimler oldular" dediler.

---

32 Zayıftır. Tirmizî, 3190; Ahmed, VI, 241; Taberî, 17743, 17744; Hakim, II, 409. Tirmizî hasen olduğunu belirtmiş, Hakim, Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiştir. Zehebî'nin Telhis'inde ise: "Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur" ifadesi geçmiştir. Doğrusu ise senedinin zayıf olduğudur. Buhârî ve Müslim'den herhangi birisinin şartına da uygun değildir. Hadis adı Bazam olan Ebû Sâlih etrafında dönüp durmaktadır. Mizan'da: Buhârî zayıf olduğunu söylemiştir, Nesâî sika değildir demiştir, İbn Maîn onda bir sakınca yoktur demiştir. İsmail b. Ebî Halid de Ebû Sâlih yalan söylerdi demiştir demektedir. İkinci bir illeti daha vardır ki o da Simak b. Harb'in ömrünün sonlarına doğru hafızasının karışmış olmasıdır. Bundan ötürü cumhur zayıf olduğunu söylemiştir. Ayrıca metin de münkerdir çünkü âyetlerin zahiri onların işledikleri münker işin Lut kavminin ameli olduğuna işaret etmektedir ve onlar bu işi kendi meclislerinde dahi açıktan işliyorlardı. Bununla birlikte diğer münkerleri de işliyorlardı ama onların en ağırı Kur'ân-ı Kerim'in sözünü ettiği kötü ve çirkin işleridir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرَٰهِيمَ بِٱلْبُشْرَىٰ قَالُوٓا إِنَّا مُهْلِكُوٓا أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَٰلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا ۚ قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَن فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُۥ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّآ أَن جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِىٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَىٰٓ أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾ وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَآ ءَايَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾

*31. Elçilerimiz (melekler) İbrâhim'e müjdeyi getirdiklerinde, "Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz. Çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir" dediler.*

*32. "Ama orada Lut da var" dedi. "Biz orada olanları daha iyi biliriz. Biz onu ve -karısı dışında- aile halkını elbette kurtaracağız çünkü o kadın geride kalacaklardandır" dediler.*

*33. Elçilerimiz Lut'a geldiklerinde onlar için tasalandı ve onlar için elinden bir şey gelmedi. Dediler ki: "Korkma ve kederlenme! Çünkü biz seni ve -karın müstesnâ- aile halkını kurtaracağız. Çünkü o geride kalacaklardandır."*

*34. Biz bu kasaba halkı üzerine yaptıkları fasıklık sebebi ile bir azap indireceğiz.*

*35. Andolsun biz akıl erdiren bir topluluk için o kasabadan apaçık bir belge bıraktık.*

**Tefsiri:**

Lut (a.s) kavmine karşı Allah'tan yardım isteyince, Allah da ona yardım etmek üzere melekler gönderdi. Melekler İbrâhim (a.s)'a misafir kimseler kılığında gittiler. O da misafir için gerekeni önlerine getirdi. Onların yemekle ilgilenmediklerini görünce onların bu hallerinden tasalandı ve onlardan dolayı içinde bir korku hissetti. Onlar da onu teselli etmeye ve yanlarında bulunan

Scanned with CamScanner

zevcesi Sare'den salih bir çocuğunun doğacağı müjdesini vermeye koyuldular. Zevcesi daha önce Hud ve Hicr sûrelerinde açıklandığı gibi buna hayret etti. İbrâhim'e bu müjde verilip de Lut kavmini helak etmek üzere gönderildiklerini ona bildirince Allah onlara hidayet verir ümidi ile belki onlara süre tanınır diye savunmaya koyuldu. Gelen elçiler: *"Muhakkak ki biz şu kasaba halkını helak edeceğiz"* deyince, o da *"ama orada Lut da var dedi. Biz orada olanları daha iyi biliriz. Biz onu ve -karısı dışında- aile halkını elbette kurtaracağız çünkü o kadın geride kalacaklardandır, dediler."* Yani helak olacaklardandır çünkü küfürleri, azgınlıkları ve yanlış işlerinde onlarla dayanışma içerisinde idi. Sonra o elçiler onun yanından çıkıp yola koyuldular ve güzel genç delikanlılar sûretinde Lut'un yanına girdiler. Lut onları bu halde görünce *"onlar için tasalandı ve onlar için elinden bir şey gelmedi."* Yani onların bu halleri dolayısıyla kederlendi çünkü onları misafir ederse kavminden yana onlar için korkacak, eğer misafir etmeyecek olursa yine kavminin onlara kötülük yapacaklarından korkacaktı. O anda onların durumlarının gerçeğini bilmiyordu.

*"Korkma ve kederlenme çünkü biz seni ve -karın müstesnâ- aile halkını kurtaracağız. Çünkü o geride kalacaklardandır. Biz bu kasaba halkı üzerine yaptıkları fasıklık sebebi ile muhakkak ki gökten bir azap indireceğiz."* Bu da şöyle olmuştu: Cebrâil (a.s) onların şehirlerini yerin dibinden söküp göklere kaldırıp yükseltti sonra onların üzerine ters yüz edip yıktı. Allah üzerlerine pişmiş çamurdan taşlar attı. Rabbin tarafından bu taşlar işaretlenmişti ve o zalimlerden uzak değildi. Allah şehirlerinin yerine kötü kokan bir göl bıraktı. Kıyamet gününe kadar da onları ibret yaptı. Kıyamet gününde ise insanlar arasında azapları en çetin olacaklardandırlar. Bundan dolayı yüce Allah: *"Andolsun biz akıl erdiren bir topluluk için o kasabadan apaçık"* açık seçik, besbelli *"bir belge bıraktık."* Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak siz onların (meskenlerinin) yakınından sabahleyin de geçip gidiyorsunuz, geceleyin de hala akıllanmayacak mısınız?"* (Sâffât, 137-138)

Scanned with CamScanner

**Medyen Halkı:**

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٣٧﴾

*36. Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: "Ey kavmim, Allah'a ibadet edin ve ahiret gününü ümit edin. Yeryüzünde de fesatçılar olarak bozgunculuk çıkarmayın."*

*37. Ama onu yalanladılar. Bunun üzerine onları sarsıntı alıp yurtlarında dizleri üzere çöke kaldılar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kulu ve Rasûlü Şuayb (a.s)'a dair haber vererek onun kavmi olan Medyenlileri uyarıp, korkuttuğunu, onlara ortak koşmaksızın bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmelerini, kıyâmet gününde de Allah'ın gazabından, intikamından, satvetinden korkmalarını emrettiğini bildirmektedir. Onlara dedi ki: *"Kavmim, Allah'a ibadet edin ve ahiret gününü ümit edin."* İbn Cerîr dedi ki: Bazıları bunun ahiret gününden korkun, çekinin anlamındadır demişlerdir. Bu buyruk yüce Allah'ın: *"Allah'ı ve ahiret gününü ümit eden"* (Ahzâb, 21) buyruğuna benzemektedir.

*"Yeryüzünde de fesatçılar olarak bozgunculuk çıkarmayın"* buyruğu ile de onların yeryüzünde fesat çıkartıp, bozgunculuk etmelerini yasaklamaktadır. Bu ise yeryüzünde fesada koşmak ve insanlara karşı haksızlık ve azgınlık etmektir çünkü onlar eksik ölçüyor, eksik tartıyorlar, insanların yollarını kesiyorlardı. Bu ise Allah'ı ve Rasûlünü inkâr etmelerinden kaynaklanıyordu. Allah da ülkelerini başlarına sarsıntı ile yıkan pek büyük bir sarsıntı ile ve kalpleri yerlerinden kopartıp, gırtlaklarından dışarıya fırlatan bir çığlık ile ve ruhları yerinden söküp çıkartan yevmu'z-zulle denilen bulutun gölge yaptığı günün azabıyla onları helak etti. Şüphesiz ki o pek büyük bir günün azabı idi. A'râf, Hud ve Şuarâ sûresinde kıssaları etraflı bir şekilde geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

"*Yurtlarında dizleri üzere çöke kaldılar*" buyruğunu Katâde ölüler olarak yıkıldılar diye açıklamış, başkaları da biri diğerinin üzerine bırakıldı diye açıklamıştır.

وَعَادًا وَثَمُودَ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ ۖ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ ۖ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ ﴿٣٩﴾ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ ۖ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا ۚ وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ ۚ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ ۚ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

*38. Ad ve Semud kavmini de (helak ettik). Onların meskenlerinden bu size belli olmaktadır. Şeytan onlara amellerini süsledi de onları (doğru) yoldan alıkoydu. Halbuki onlar akılları ile bunu kavrayacak durumda idiler.*

*39. Karun'u, Firavun'u ve Haman'ı da (helak ettik). Andolsun ki Mûsâ onlara apaçık belgelerle gelmişti de onlar o büyük yerde büyüklendiler. Halbuki onlar ileriye geçip (azaptan) kurtulamadılar.*

*40. Derken biz her birini günahı ile aldık. Kimilerinin üzerine taş yağdıran kasırga gönderdik, kimilerini o çığlık yakaladı. Onlardan kimisini yere geçirdik, kimilerini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyordu fakat onlar kendi nefislerine zulmediyorlardı.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Rasûlleri yalanlayan bu ümmetleri nasıl yok edip, helak ettiğini, onları nasıl çeşitli azaplarla azaplandırıp, onlardan intikam alarak yakaladığını haber vermektedir. Hud (a.s)'ın kavmi olan ve Yemen topraklarındaki Hadra Mevt'e yakın bulunan Ahkâf'ta yaşayan Ad kavmini Vadi'l-Kura'ya yakın Hicr denilen yerde yaşayan Sâlih (a.s)'ın kavmi olan Semud kavmini -ki Araplar bu iki kavmin yaşadıkları yeri iyi biliyor ve buralardan çokça ge-

Scanned with CamScanner

çip gidiyordu- yığınla malın ve pek ağır hazine anahtarlarının sahibi olan Karun'u, Mûsâ (a.s) döneminde her ikisi de Kıpti olup Allah'ı ve Rasûlünü inkâr eden kâfir kişiler olan Mısır kralı Firavun ile onun veziri Haman'ı *"biz her birini günahı ile aldık"* yani ona uygun olan cezası ile cezalandırdık (buyruklarıyla bunları helak ettiğini haber vermektedir.)

*"Kimilerinin üzerine taş yağdıran kasırga gönderdik."* Bu yolla helak edilenler Ad kavmidir. Onlar bizden daha güçlü kim var dediler, oldukça soğuk, ıslıklı, son derece hızlı ve karşı konulamayacak kadar güçlü bir rüzgâr gelerek yerdeki çakıl taşlarını kaldırıp, üzerlerine bırakan, kendilerini de yerden söküp onlardan her bir kişiyi göklere kadar yükselttikten sonra onu baş aşağı yere çalarak kafasını kopartan ve böylelikle içi boş hurma ağacı kütükleri imişçesine başsız bırakan bir fırtına gelip onları helak etti.

*"Kimilerini o çığlık yakaladı."* Bunlar da Semud kavmidir. Tıpkı istedikleri gibi kayanın içerisinden çıkan o dişi deve ile onlara karşı delil ortaya konulmuş ve onlar için bunun neyin delili olduğu açıkça görülmüştür. Bununla birlikte iman etmediler. Aksine azgınlıklarını ve küfürlerini devam ettirdiler. Allah'ın nebîsi Sâlih'i ve onunla birlikte iman edenleri tehdit ettiler. Onları yurtlarından çıkartıp, taşa tutmakla korkuttular. Ancak bir çığlık geldi, onların seslerini susturdu, hareketlerini kesti.

*"Onlardan kimisini yere geçirdik."* Bu da kafa tutan, azan, azgınlaşan, en yüce Rabbe baş kaldıran, yeryüzünde böbürlenerek, şımararak yürüyen, kendisini bir şey zannedip, başkalarından üstün olduğuna inanan, kibirle yürüyen Karun bu şekilde helak edildi. Allah onu ve evini yerin dibine geçirdi. Kıyamet gününe kadar da yerde aşağılara inmeye devam edecektir.

*"Kimilerini de suda boğduk."* Bunlar da Firavun, onun veziri Haman ve sonuncusuna kadar askerleridir. Aynı günün sabahında hepsi suda boğuldu ve onlardan hallerini haber verecek tek bir kişi dahi kurtulmadı.

*"Allah onlara"* bu yaptıklarında *"zulmetmiyordu, fakat onlar kendi nefislerine zulmediyorlardı."* Yani o bu cezaları kendilerine elleriyle kazandıklarına uygun bir ceza olarak vermişti. Zikrettiğimiz bu açıklama âyetin siyakından açıkça anlaşılan açıklamadır ve leff ve neşir türünden bir anlatımdır. Bu da önce yalanlayıcı ümmetleri zikrettikten sonra *"derken biz her birini günahı ile aldık"* buyurması ile dile getirilmiştir. Kastedilenler ise bu sözü edilenler-

Scanned with CamScanner

dir. Benim buna dikkat çekmemin sebebi ise İbn Cerîr'in şöyle dediğine dair rivayetin nakledilmiş olmasıdır: İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Kimilerinin üzerine taş yağdıran kasırga gönderdik."* Bunlar Lut kavmidir. *"Kimilerini suda boğduk."* Bunlar da Nûh kavmidir demiştir. Ancak bu rivayet İbn Abbâs'tan munkatı olarak gelmiştir çünkü İbn Cureyc ona yetişmemiştir.

Daha sonra yüce Allah bu sûrede Nûh kavminin tufan ile helak edildiğini, Lut kavminin de semadan üzerlerine azabın indirilmesiyle helak edildiklerini söz konusu etmektedir. Bu anlatılacaklar ile burada anlatılanlar arasında zikredilenler ve söz konusu edilenler ise oldukça uzun bölümler yer almaktadır.

Katâde dedi ki: *"Kimilerinin üzerine taş yağdıran kasırga gönderdik."* Bunlar Lut kavmidir. *"Kimilerini o çığlık yakaladı."* Bunlar da Şuayb kavmidir demiştir. Bu da az önce zikrettiğimiz gerekçeden ötürü uzak bir ihtimaldir. Allah en iyi bilendir.

**Örümcek Misâli:**

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ الْعَنكَبُوتِ ۖ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ۖ وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنكَبُوتِ ۘ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِن شَيْءٍ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَآ إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

*41. Allah'tan başka veliler edinenlerin durumu kendine yuva yapan örümceğin durumuna benzer. Muhakkak yuvaların en gevşek olanları örümcek yuvasıdır eğer bilselerdi.*

*42. Şüphesiz ki Allah kendinden başka neyi çağırıyorlarsa bilir. O azizdir, hakimdir.*

*43. İşte misaller. Biz bunları insanlara veriyoruz. Onlara âlimlerden başkası akıl erdiremez.*

**Tefsiri:**

Bu yüce Allah'ın, Allah'ın dışında başka ilahlar edinip, onların yardımlarını, rızıklarını ümit eden, zorluk ve sıkıntı zamanlarında onlara sarılan müşrikler hakkında vermiş olduğu bir örnektir. Onlar bu halleri ile zayıflığı ve

Scanned with CamScanner

gevşekliği bakımından örümceğin yuvasını andırmaktadırlar. Bunların ortak koştukları bu ilahlarından elde edebilecekleri ancak örümceğin yuvasına (kendisini kurtarmak maksadıyla) sarılanın elde edebilecekleri gibidir. Öyle bir sarılmanın ona hiçbir faydası olmaz. Eğer onlar bu durumu bilmiş olsalardı, Allah'tan başka birtakım veliler (mabutlar) edinmezlerdi.

Bu hal ise kalbiyle Allah'a iman eden, bununla birlikte şeriata uymak sûretiyle güzel amelde bulunan Müslüman kimsenin durumundan farklıdır. O oldukça güçlü ve sağlam olduğundan ötürü asla kopması söz konusu olmayan sapasağlam kulpa sımsıkı sarılmış bir kimsedir.

Daha sonra yüce Allah başkasına ibadet edip, kendisine ortak koşan kimseleri tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: O, onların yaptıkları amelleri bilir, kendisine ortak koştukları varlıkları da bilir. Onların bu nitelemelerinin cezasını onlara verecektir. O Hakimdir, Alimdir.

Sonra yüce Allah: *"İşte misaller. Biz bunları insanlara veriyoruz. Onlara âlimlerden başkası akıl erdiremez"* buyurmaktadır. Yani ilimde derinleşmiş, ilmi kana kana içmiş kimselerden başkası bu misalleri anlamaz, onlar üzerinde iyiden iyiye düşünmez.

[5151] İmam Ahmed dedi ki: Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bin tane mesel (örnek) akledip, kavradım.[33]

Bu Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh)'ın pek büyük bir menkıbesidir. Çünkü yüce Allah: *"İşte misaller. Biz bunları insanlara veriyoruz. Onlara âlimlerden başkası akıl erdiremez"* buyurmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Amr b. Murre dedi ki: Allah'ın kitabından anlamını bilmediğim her bir âyet gördükçe mutlaka ondan dolayı üzülmüşümdür. Çünkü ben yüce Allah'ın: *"İşte misaller. Biz bunları insanlara veriyoruz. Onlara âlimlerden başkası akıl erdiremez"* buyurmuştur.

33 Ahmed, IV, 203 senedinde İbn Lehia vardır, o zayıf bir ravidir.

Scanned with CamScanner

**Namaz Kötülükten Alıkoyar:**

خَلَقَ اللهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾ اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَلَذِكْرُ اللهِ أَكْبَرُ وَاللهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾

*44. Allah göklerle yeri hak ile yarattı. Muhakkak bunda mü'minler için bir âyet vardır.*

*45. Sana vahyolan kitabı oku, namazı da dosdoğru kıl çünkü namaz (insanı) hayâsızlıktan ve münkerden alıkor. Allah'ı zikretmek ise en büyüktür. Allah ne yaptığınızı bilir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah muazzam kudretine dair haber vererek gökleri ve yeri hak ile yarattığını bildirmektedir. Yani o bunları boş yere veya oyun olsun diye yaratmadı. *"Her nefis yaptığının karşılığını görsün diye"* (Tâhâ, 20); *"Kötülük edenleri yaptıkları karşılığında cezalandırması, güzel amelde bulunanları da daha güzeli ile mükâfatlandırması için"* (Necm, 31) yarattığını haber vermektedir.

*"Muhakkak bunda mü'minler için bir âyet vardır."* Yaratanın kâinatın işlerini çekip çevirenin ve ilah olanın yalnızca kendisi olduğuna dair apaçık bir delalet vardır demektir. Sonra yüce Allah Rasûlü'ne ve mü'minlere Kur'ân'ı tilavet etmelerini emretmektedir. Onu tilavet etmek ise onu okuyup, insanlara tebliğ etmektir. *"Namazı da dosdoğru kıl çünkü namaz (insanı) hayâsızlıktan ve münkerden alıkoyar. Allah'ı zikretmek ise elbette en büyüktür."* Yani namaz iki şeyi kapsar: Hayâsızlıkları ve münkeri terk etmeyi yani namaza dikkatle devam eden bir kimse namaz kılanı bunları terk etmeye ittiğini kapsamaktadır.[34] İmran ve İbn Abbâs tarafından rivayet edilen merfu hadise göre de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Kimin namazı kendisini hayâsızlıktan ve münkerden alıkoymuyorsa onun Allah'tan uzaklaşışından başka bir şeyini de arttırmaz."*

34 Namazın kapsadığı ikinci husus ise buna dair varid olmuş hadisleri zikrettikten sonra (5158 numaralı hadisten sonra) "namaz yüce Allah'ı zikretmeyi de kapsar..." ifadesi ile açıklayacaktır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

**Bu hususta nakledilmiş rivayetler:**

[5152] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İmran b. Husayn dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yüce Allah'ın: *"Çünkü namaz (insanı) hayâsızlıktan ve münkerden alıkoyar"* buyruğuna dair soru soruldu. O: *"Kimin kıldığı namazı kendisini hayâsızlıktan ve münkerden alıkoymuyorsa onun namazı yoktur"* buyurdu.[35]

[5153] İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kimin namazı kendisini hayâsızlıktan ve münkerden alıkoymuyorsa o namazı ile Allah'tan uzaklaşışı dışında hiçbir şeyini arttırmış olmaz."*[36]

İbn Cerîr dedi ki: *"Çünkü namaz (insanı) hayâsızlıktan ve münkerden alıkoyar"* buyruğu hakkında dedi ki: Namazı kendisine marufu (iyi olanı) emretmiyor, kendisini münkerden vazgeçirmiyor ise o namazı ile Allah'tan uzaklaşışından başka bir şeyi artmış olmaz. İşte bu mevkuf bir rivayettir.

[5154] İbn Cerîr dedi ki: İbn Mes'ud, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Namaza itaat etmeyenin namazı yoktur. Namaza itaat etmek ise onun hayâsızlıktan ve münkerden alıkoymasıdır."* Süfyân da: *"Ey Şuayb, sana namazın mı... emrediyor dediler."* (Hûd, 87) buyruğu hakkında: "Evet, Allah'a yemin ederim ki namazı ona hem emir veriyor, hem de alıkoyuyor, yasaklıyor" demiştir.[37]

---

35 Zayıftır, iki illeti vardır. Birincisi Ömer b. Ebî Osman'ın meçhul bir ravi olduğudur, ikincisi ise Hasan, İmran'dan diye rivayet nakletmesi munkatıdır. Bk. İbn Ebî Hâtim, el-Merasil. Doğrusu ise bu hadisin el-Hasen'den mürsel olarak geldiğidir. Bunu da Kudai, 508'de rivayet etmiş olup, senedi zayıftır. Iraki, Tahricu'l-İhya, I, 150'de: Bunu Ali b. Mabed, Kitabu't-Taa ve'l-Masiye adlı eserinde Hasan'dan sahih bir isnat ile mürsel bir hadisi olarak rivayet etmiştir.

36 Zayıftır. Taberânî, 11025; ed-Durru'l-Mensur, V, 279'da belirtildiği üzere İbn Ebî Hâtim ve İbn Merduye; Heysemi, Mecma, 3557'de: Senedinde Leys b. Ebî Suleym vardır sika bir ravidir ama tedlis yapan birisidir demektedir. Evet, Heysemi böyle demiş olmakla birlikte Hâfız İbn Hacer de ondan naklen Takrib'de doğru sözlüdür, hafızası oldukça karışmıştır (sahih olanı olmayanından) ayırt edilemediğinden terkedilmiştir demektedir. Hadisin bir başka rivayet yolu da vardır ki onu Kudai, 509'da rivayet etmiştir. Senedinde ise Hafs b. Süleyman vardır, o da zayıftır. Doğrusu hadisin başkalarının da rivayet ettiği gibi İbn Abbâs'a mevkuf bir rivayet olduğudur. Bir sonrakine de bakınız.

37 Oldukça zayıftır. Taberî, 27784'te rivayet etmiş olup, senedinde Cuveybir vardır. O ise metruk ve itham edilmiş bir ravidir. Dahhâk, İbn Mes'ud'la karşılaşmamış hatta dönemine yetişmemiştir. Yine Taberî, 27782'de bunu mevkuf olarak rivayet etmiştir. Doğrusu da budur.

Scanned with CamScanner

[5155] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki -ravilerden Ebû Halid, bir seferinde de Abdullah'tan naklen dedi-: *"Namaza itaat etmeyenin namazı yoktur. Namaza itaat etmek ise namazın hayâsızlıktan ve münkerden alıkoymasıdır."*[38]

A'meş'in, Mâlik b. el-Haris'ten onun Abdurrahman b. Yezîd'den rivayet ettiği gibi mevkuf olan rivayet daha sahihtir. Buna göre Abdurrahman dedi ki: Abdullah'a: Şüphesiz filan kişi uzunca namaz kılıyor denildi, o şöyle dedi: Namaz ancak kendisine itaat eden kimseye faydalı olur.

[5156] İbn Cerîr dedi ki: Hasan(-ı Basrî) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim kendisini hayâsızlıktan ve münkerden alıkoymayan bir namaz kılarsa o namazı sebebiyle Allah'tan uzaklaşmaktan başka hiçbir şeyi artmaz."*[39]

Bütün bu rivayetlerde daha sahih olan İbn Mes'ud'dan, İbn Abbâs'tan, Hasan-ı Basrî'den, Katâde'den, A'meş'ten ve başkalarından nakledilmiş olan mevkuf rivayetlerdir. Allah en iyi bilendir.[40]

[5157] Hâfız Ebû Bekir el-Bezzâr dedi ki: A'meş, Ebû Sâlih'ten şöyle dediğini nakletti: Zannederim Câbir'den -şüphe eden A'meş'tir- dedi ki: Bir adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Filan kişi namaz kılıyor ama sabah oldu mu hırsızlık yapıyor dedi. Allah Rasûlü: *"Senin dediğin onu (hırsızlık yapmaktan) alıkoyacaktır"* buyurdu.[41]

---

38 Senedi önceki gibi oldukça zayıftır. Doğrusu İbn Kesir (r.h) dediği gibi rivayetin mevkuf olmasıdır.

39 Zayıftır. Taberî, 27785'te Hasan-ı Basrî'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Onun mürsel rivayetleri ise vahidir. Çünkü hadis ilimleri kitaplarında tespit edildiği gibi o herkesten hadis nakleden birisi idi. Taberî, 27786'da bunu Hasan-ı Basrî'den onun bir sözü olarak müsned olarak rivayet etmiştir. Bu rivayet daha sahihtir. Bunu 27787 numara ile Hasan ve Katâde'den her ikisine mevkuf olarak tekrar etmiştir. İbn Cerîr bütün bu hadislerin rivayetinde mevkuf şekli tercih etmiştir.

40 Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Hadisin metninde Allah'tan uzaklaşmaktan başka bir şeyi artmaz" lafzı yer almaktadır ki bundan sonra gelecek olan hadis bununla tearuz halindedir. O hadiste de: "Namazı onu alıkoyacaktır" denilmektedir. İkincisinin senedi daha sahihtir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

41 Sahih bir hadistir. Mecma, II, 258'de belirtildiği üzere bunu Bezzâr Câbir'den gelen bir hadis olarak rivayet etmiş, Heysemi ravileri sikadırlar demiştir.

Scanned with CamScanner

Bize Muhammed b. Mûsâ el-Haraşi de tahdis etti, Câbir Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın olarak hadisi rivayet etti ve -Şu'be ayrıca şüphe etmedi- sonra dedi ki: Bu hadisi A'meş'ten başka kimseler de rivayet etmiş, senedinde ihtilaf etmişlerdir. Daha başkası bunu A'meş'ten, o Ebû Sâlih'ten, o Ebû Hureyre'den diye rivayet etmiştir. Kays da A'meş'ten, o Ebû Süfyân'dan, o Câbir'den diye rivayet etmiştir. Ayrıca Cerîr ve Ziyad b. Abdullah da A'meş'ten, o Ebû Sâlih'ten, o Câbir'den diye rivayette bulunmuştur.

[5158] İmam Ahmed dedi ki: Bize Veki tahdis etti, bize A'meş tahdis edip dedi ki: Bize Ebû Sâlih, Ebû Hureyre'den şöyle dediğini tahdis etti: Bir adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek filan kişi geceleyin namaz kılıyor, sabah oldu mu hırsızlık yapıyor, dedi. Allah Rasûlü: *"Senin dediğin bu hali onu alıkoyacaktır"* buyurdu.[42]

Namaz (ikinci olarak) yüce Allah'ı zikretmeyi kapsamaktadır. İşte en büyük amaç da budur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah'ı zikretmek ise en büyüktür"* yani birincisinden daha büyüktür buyurmaktadır. *"Allah ne yaptığınızı bilir"* yani bütün sözlerinizi ve amellerinizi bilir. Ebu'l-Âliye yüce Allah'ın: *"Çünkü namaz (insanı) hayâsızlıktan ve münkerden alıkoyar"* buyruğu hakkında dedi ki: Namazın üç hasleti vardır. Bu hasletlerden herhangi birisinin bulunmadığı hiçbir namaz, namaz değildir: Bunlar ihlâs, haşyet ve Allah'ı zikretmektir. İhlâs ona iyiliği emreder, haşyet onu münkerden alıkoyar, Allah'ın zikri ise Kur'ân'dır. Ona emirler verir ve yasaklar koyar.

İbn Avn el-Ensârî dedi ki: Sen namazda isen maruf bir işin içerisindesin demektir. Namaz da seni hayâsızlıktan ve münkerden alıkoymuş demektir ama içinde bulunduğun Allah'ı zikretmek hali daha da büyüktür.

Hammad b. Ebî Süleyman dedi ki: *"Çünkü namaz (insanı) hayâsızlıktan ve münkerden alıkoyar"* buyruğu sen namazda olduğun sürece bu böyledir demektir.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Allah'ı zikretmek ise en büyüktür"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Allah'ın kullarını zikretmesi, onu zikrettikleri takdirde kendilerinin onu zikretmelerinden daha büyüktür.

---

42 Sahihtir. Ahmed, II, 447; Mecma, II, 258'de belirtildiği üzere de Bezzâr rivayet etmiştir. Heysemi: Ravileri Sahih'in ravileridir demiştir.

Scanned with CamScanner

Daha başkaları da İbn Abbâs'tan böyle dediğini rivayet etmişlerdir. Mücâhid ve başkaları da bu şekilde açıklamışlardır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ebû Said el-Eşec tahdis etti, bize Ebû Halid el-Ahmer, Dâvûd b. Ebî Hind'den tahdis etti. O bir adamdan, o İbn Abbâs'tan: *"Allah'ı zikretmek ise en büyüktür"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: Yemek yerken, uyurken Allah'ı zikretmendir. Ben: Benim evde bir arkadaşım var, senin söylediğinden başka bir şey söylüyor, dedim. O: O ne diyor, dedi, ben şu cevabı verdim: Yüce Allah ise *"beni anın, ben de sizi anayım"* buyurmaktadır. Buna göre Allah'ın bizi anıp zikretmesi, bizim onu zikretmemizden daha büyüktür, diyor. İbn Abbâs: Doğru söylemiştir, dedi.

(İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Bana babam da tahdis etti, bize en-Nufeyli tahdis etti. Bize İsmail, Halid'den tahdis etti. O İkrime'den, o İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Allah'ı zikretmek ise en büyüktür"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: Bu âyetin iki açıklaması vardır. Birisi namaza Allahuekber derken Allah'ı anmasıdır, (ikinci olarak) dedi ki: Allah'ın sizi zikretmesi sizin onu zikretmenizden daha büyüktür.

İbn Cerîr dedi ki: Abdullah b. Rabia dedi ki: İbn Abbâs bana yüce Allah'ın: *"Allah'ı zikretmek ise en büyüktür"* buyruğunun ne demek olduğunu biliyor musun dedi. Ben: Evet, dedim. Ne demektir dedi. Ben: Subhanallah, elhamdulillah, namazın tamamında Allahuekber demek ve Kur'ân-ı Kerim okumak ve benzeri şeylerdir, dedim. İbn Abbâs şöyle dedi: Hayret edilecek bir şey söyledin ama böyle değildir. O ancak şu demektir: Allah'ın emrettiği yahut yasakladığı herhangi bir şeyde onu hatırlayacak olursanız Allah'ın sizi zikretmesi (anması) sizin onu zikretmenizden daha büyüktür.

Bu açıklama İbn Abbâs'tan başka yoldan da rivayet edilmiştir. Aynı şekilde İbn Mes'ud, Ebu'd-Derdâ, Selman-ı Farisi ve başkalarından da rivayet edilmiş olup, İbn Cerîr de bu açıklamayı tercih etmiştir.

**Ehli Kitap ile Mücâdelede Metod:**

وَلَا تُجَادِلُوٓا۟ أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ۖ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْهُمْ ۖ وَقُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَٰحِدٌ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾

Scanned with CamScanner

*46. Aralarından zulmedenler müstesnâ olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de, size indirilenlere de iman ettik. Bizim ilahımız da, sizin ilahınız da birdir. Biz ancak ona teslim olanlarız.*

**Tefsiri:**

Katâde ve daha başkaları şöyle demiştir: Bu âyet kılıç âyeti ile nesh edilmiştir. Onlarla tartışma(yı gerektiren bir durum) kalmamıştır. Çünkü onlar ya Müslüman olacak ya cizyeyi kabul edecek yahut kılıç (ile onlarla savaşılacak)dır.

Başkaları ise, hayır âyet (hükmü ile) bakidir. Aralarından din ile ilgili olarak basiret sahibi olmak isteyen kimseler için muhkemdir. Böyle birisi ile -hakkında daha etkileyici olması için- en güzel yol hangisi ise onunla mücadele edilir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et. Onlarla güzel yolla mücadeleni yap. Şüphesiz ki Rabbin yolundan sapanları da en iyi bilenin ta kendisidir, o hidayette olanları da çok iyi bilendir."* (Nahl, 125) Mûsâ ve Harun'a da Firavun'a gitmelerini söylediği vakit: *"Ona yumuşak söz söyleyin belki öğüt alır yahut korkar."* (Tâhâ, 44) buyurmuştur. Bu görüşü İbn Cerîr tercih etmiş olup, İbn Zeyd'den nakletmektedir.

Yüce Allah'ın: *"Aralarından zulmedenler müstesnâ olmak üzere"* buyruğu da şu demektir: Hak yoldan sapan, apaçık yolu görmeyip, gözlerini körelten, inatlaşıp bile bile hakkı inkâr edip büyüklenme yoluna sapan kimseler olursa o takdirde onlara karşı tartışmaktan çarpışmaya geçiş yapılır. Onları bu tutumlarından vazgeçirip, engelleyecek şekilde onlarla kıtal yapılır. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve rasûllerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır (azizdir)"* (Hadîd, 25) buyurmaktadır. Câbir dedi ki: Allah'ın kitabına muhalefet eden kimselerle kılıçla vuruşmamızı emretti.

Mücâhid: *"Aralarından zulmedenler müstesnâ olmak üzere"* buyruğu şu demektir demiştir: Kendileriyle savaşılanlar (harp ehli) ile aralarından cizyeyi ödemeyi kabul etmeyen kimseler kastedilmektedir.

Scanned with CamScanner

*"Ve deyin ki: Bize indirilene de, size indirilenlere de iman ettik"* buyruğu da şu demektir: Şayet onlar doğru mu yalan mı olduğu bilinmeyen bir hususa dair haber verecek olurlarsa hak olabilme ihtimali dolayısıyla onu yalanlamaya, batıl olma ihtimalinden ötürü de doğru kabul etmeye kalkışmayız, ama şarta bağlı olarak genel bir sûrette ona iman ederiz. Bu da onun tebdil edilmemiş, tevil edilmemiş ve Allah tarafından indirilmiş olması şartıdır.

[5159] Buhârî (r.h) dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Kitap ehli Tevrat'ı İbranice okuyorlar ve Müslümanlara Arapça olarak onu açıklıyorlardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine: *"Kitap ehlini tasdik etmeyin, yalanlamayın da ama Allah'a ve bize ve size indirilenlere iman ettik. Bizim ve sizin ilahınız bir tek ilahtır, biz ona teslim olmuş kimseleriz deyiniz"* buyurdu.[43] Bu hadisi Buhârî münferiden rivayet etmiş bulunmaktadır.

[5160] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Nemle'nin oğlunun haber verdiğine göre (babası) Ebû Nemle el-Ensârî kendisine şunu haber vermiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda oturuyorken Yahudilerden bir adam yanına gelerek: Ey Muhammed! Bu cenaze konuşur mu? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah en iyisini bilendir"* buyurdu. Yahudi: Ben onun konuştuğuna şahitlik ederim, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Kitap ehli size (bu kabilden) bir şey nakledecek olurlarsa, onları tasdik de etmeyiniz, yalanlamayınız da. Allah'a, Rasûlü'ne ve kitaplarına iman ettik deyiniz. Eğer o söyledikleri bir hak ise onları yalanlamamış olursunuz, batıl ise onları tasdik etmemiş olursunuz."*[44]

Derim ki: Burada Ebû Nemle diye sözü edilen sahabinin adı Umare'dir. Ammar olduğu söylendiği gibi Amr b. Muaz b. Zurare el-Ensârî (radıyallâhu anh) olduğu da söylenmiştir.

Diğer taraftan şunu bilmek gerekir ki onların naklettiklerinin çoğu yalan ve iftiradır. Çünkü onların elindeki bilgiler tahrif edilmiş, tebdil edilmiş, değiştirilmiş, tevil edilmiştir. Üstelik aralarında doğruluk ne kadar da azdır. Diğer

43 Buhârî, 4485. Daha önce Bakara sûresi 136. âyetin tefsirinde geçti.

44 Ebû Dâvûd, 3644; Ahmed, IV, 136; İbn Hibbân, 6257; Beyhakî, II, 10. Senedi leyyindir. Ebû Nemle'nin oğlu Nemle'nin kendisidir. Yalnız İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir. Makbul bir ravidir. Hadisin baş taraflarında ona mutabaatta bulunulmamıştır. Son bölümleri ise şahidi sebebiyle sahihtir.

Scanned with CamScanner

taraftan sahih dahi olsa o türden naklettikleri pek çok rivayetin faydası ve ifade ettiği anlam ne kadar da azdır.

İbn Cerîr dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Kitap ehline herhangi bir hususa dair soru sormayınız çünkü kendileri doğru yoldan sapıp uzaklaşmışken asla sizleri doğruya iletemezler. (Onlara soracak olursanız) ya hak bir şeyi yalanlayacak yahut da batıl olan bir şeyi doğru kabul edeceksiniz. Kalbinde malın kalıntısı gibi kendisini dinine davet eden bir kalıntı bulunmayan kitap ehlinden hiçbir kimse yoktur.

Buhârî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Allah'ın Rasûlü'ne indirmiş olduğu size gönderilmiş bulunan bu kitabınız en son gelmiş kitap olup, onu şaibesiz, katıksız, tertemiz okuyorken kitap ehline herhangi bir hususa dair bir şey sormayınız. Üstelik bu kitap sizlere kitap ehlinin Allah'ın kitabını değiştirdiklerini, tağyir ettiklerini, kitabı kendi elleriyle yazdıklarını ve onu az bir bedel karşılığında satmak için bu Allah'ın yanındandır dediklerini size anlatmaktadır. Size gelmiş bulunan bunca ilim onlara soru sormaktan vazgeçmenizi gerektirmiyor mu? Hayır, Allah'a yemin ederim ki onlardan herhangi bir kimsenin size üzerinize indirilene dair bir soru sorduğunu görmedik.

Buhârî dedi ki: Humeyd b. Abdurrahman'ın haber verdiğine göre o Muâviye'yi Medine'de iken Kureyşlilerden bir gruba hadis naklederken dinlemiştir. O sırada Ka'b el-Ahbar'ın adı geçince şöyle dedi: Şüphesiz ki o kitap ehlinden nakilde bulunan bu nakilcilerin en doğru sözlü olanlarından idi. Bununla birlikte biz onun söyledikleri arasında birtakım yalanlar da tespit edebiliyorduk.

Derim ki: Bunun anlamı onun kasten olmayıp, bazı hallerde yalan söylediğidir. Çünkü o haklarında iyi zan beslediği sahifelerden nakilde bulunuyordu. Halbuki o sahifelerde uydurma ve yalan bilgiler de vardı. Çünkü onların milleti arasında bu büyük ümmet gibi sağlam hafız kimseler yoktu. Bununla birlikte ve aradan fazla zaman geçmemiş olmasına rağmen bu ümmet arasında da çok sayıda hadis uydurulmuş bulunmaktadır ki bunları ancak Allah ve Allah'ın kendisine buna dair bilgi verdiği kimseler -herkes kendi bildiği kadarıyla- bilirler. Hamdimiz Allah'adır, minnet duygularımız onadır.

Scanned with CamScanner

وَكَذٰلِكَ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ الْكِتَابَ ۚ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۚ وَمِنْ هَٰؤُلَآءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَآ إِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَآ إِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾

*47. İşte sana böylece kitabı indirdik. Kendilerine önceden kitap verdiklerimiz de ona iman ederler. Bunlar arasından da ona iman eden kimseler vardır. Âyetlerimizi ancak kâfirler bile bile inkâr eder.*

*48. Sen bundan önce hiçbir kitap okumuş değildin ve sağ elinle de onu yazmamıştın. O zaman batıl söyleyenler elbette şüphe ederlerdi.*

*49. Aksine o kendilerine ilim verilmiş olanların göğüslerinde apaçık âyetlerdir. Âyetlerimizi ancak zalim olanlar bile bile inkâr eder.*

**Tefsiri:**

İbn Cerîr dedi ki: Yüce Allah: Ey Muhammed! Bizler senden önceki rasûllere kitaplar indirdiğimiz gibi, senin üzerine de bu kitabı indirmiş bulunuyoruz, buyurmaktadır.

İbn Cerîr'in bu söylediği güzel bir açıklamadır. İlgisi, bağlantısı da gayet iyidir.

*"Kendilerine önceden kitap verdiklerimiz de ona iman ederler."* Yani onların Abdullah b. Selam, Selman-ı Farisi ve benzeri zeki ilim adamları arasından onu alıp hakkıyla okuyan kimseler (ona iman ederler).

*"Bunlar"* yani Kureyş Arapları ve başkaları *"arasından da ona iman eden kimseler vardır. Âyetlerimizi ancak kâfirler bile bile inkâr ederler."* Yani âyetleri yalanlayıp, onların hak olduklarını inkâr edenler ancak batıl ile hakkı örtüp gizleyen ve güneşi balçıkla sıvamaya kalkışan kimselerdir ama bunu nasıl yapabilecekler ki?

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sen bundan önce hiçbir kitap okumuş değildin ve sağ elinle de onu yazmamıştın."* Yani: Ey Muhammed!

Scanned with CamScanner

Sen bu Kur'ân'ı getirmeden önce kavmin arasında hiçbir kitap okumadan ve doğru dürüst yazı yazamadığın halde bir ömür geçirdin. Hatta kavminden ve başkalarından herkes senin okuyup yazması olmayan ümmi bir adam olduğunu biliyor. Önceki kitaplardaki niteliği de bu şekildedir.

Nitekim yüce Allah: *"Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve incil'de yazılı bulacakları kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan... ümmi nebî olan o rasûle uyarlar."* (A'râf, 157) buyurmaktadır. Evet, kıyâmete kadar Allah'ın salât ve selamının üzerine olmasını dilediğimiz nebîmiz böyle idi. Doğru dürüst yazamazdı, eliyle tek bir satır hatta bir harf dahi yazamazdı. Bunun yerine onun önünde vahyi ve çeşitli bölgelere gönderdiği mektupları yazan kâtipleri vardı.

Kadı Ebu'l-Velid el-Baci ve onun izinden gidenler gibi müteahhir fukaha arasından Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Hudeybiye günü "bu Muhammed b. Abdullah'ın üzerinde sulh yaptığı ahittir" diye yazdığını iddia edenlere gelince, onları bu iddiada bulunmaya iten Buhârî'nin Sahih'indeki bir rivayette "sonra alıp yazdı" şeklindeki ibaredir. Bu rivayet ise "sonra emretmesi üzerine... yazdı" şeklindeki diğer rivayet ışığında anlaşılmalıdır.[45]

İşte bundan dolayı mağrib ve meşrık fukahası arasından el-Baci'nin bu kanaatini kabul edenlere karşı şiddetli tepki gösterilmiş ve böyle bir görüşü kabul etmediklerini ifade etmiş, bu hususta çeşitli sözler söylemiş, ilim meclislerinde buna dair hutbeler vermişlerdir. Halbuki adam -yani el-Baci- göründüğü kadarıyla onun bu satırı güzel bir şekilde yazı yazmayı biliyordu iddiasında bulunmak için değil, mucize olarak yazdığını söylemiş görünmektedir.

[5161] Nitekim Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Deccal hakkında haber verirken: *"Gözleri arasında kâfir yazar"* buyurmuştur. Bir rivayette de *"kef, fe, re (diye yazar) ve onu her mü'min okur"* şeklindedir.[46]

[5162] Bazılarının rivayet etmiş olduğu "Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) yazmayı öğrenmeden önce vefat etmemiştir" şeklindeki hadise gelince; zayıf ve asılsız bir rivayettir.[47]

---

45 Bu Hudeybiye barışının anlatıldığı meşhur hadisin bir kısmıdır. Bk. Buhârî, 2698, 2699

46 Buhârî, 7131, 7408; Müslim, 2933; Ebû Dâvûd, 4316, 4317; Müsned, III, 173; Tirmizî, 2246; Ebû Ya'la, 3016, 3017 Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak.

47 Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, VII, 504'te bunu zikrettikten sonra şunları söylemektedir:

Scanned with CamScanner

Yüce Allah: *"Sen bundan önce hiçbir kitap okumuş değildin."* Nefyi tekid etmek için *"kitap"* lafzı zikredilmiştir. *"Ve sağ elinle de onu yazmamıştın"* bu da ayrı bir tekiddir. (Sağ elinin söz konusu edilmesi) çoğunlukla (sağ elin yazmak için) kullanılmasından dolayıdır. Yüce Allah'ın: *"iki kanadıyla uçan hiçbir kuş da yoktur ki..."* (En'âm, 38) buyruğu gibi.

*"O zaman batıl söyleyenler elbette şüphe ederlerdi"* buyruğu da şu demektir: Eğer sen doğru dürüst okuma yazma bilseydin insanların bilgisiz olanlarından bir kısmı şüpheye düşerdi ve o bunları diğer nebîlerden nakledilmiş kendisinden önceki kitaplardan öğrenmiştir diyeceklerdi. Bu böyle olmakla birlikte yine de onun doğru dürüst yazmadığını, ümmi olduğunu bildikleri halde bunu söylediler: *"Ve dediler ki: Bu öncekilerin masallarıdır. Onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah akşam kendisine okunmaktadır."* (Furkân, 5) Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir. Muhakkak o gafurdur, rahimdir."* (Furkân, 6) Burada ise: *"Aksine o kendilerine ilim verilmiş olanların göğüslerinde apaçık âyetlerdir"* buyurmaktadır. Yani bu Kur'ân verdiği emirleriyle, yasaklarıyla, haberleriyle hakka delaleti itibariyle apaçık ve besbelli âyetler olup, ilim adamları onu hıfzetmiş bulunmaktadır. Allah onu hıfzedip, ezberlemeyi, korumayı, okumayı ve tefsir etmeyi kendilerine kolaylaştırmıştır. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırdık. O halde var mı ibret alıp düşünen"* (Kamer, 17) buyurmaktadır.

[5163] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsanların benzerini gördükleri için iman etmelerine sebep olacak mucizelerin verilmemiş olduğu hiçbir nebî yoktur. Bana verilen ise Allah'ın bana vahyettiği bir vahiydir. Bu sebeple onların (bütün nebîlerin) arasında uyanları en çok kişinin ben olacağımı ümit ederim."*[48]

---

Bunu İbn Ebî Şeybe ve Amr b. Şedde, Mücâhid, Avn b. Abdullah'tan diye rivayet etmişlerdir ki bu mürsel bir rivayet yoludur. Mücâhid dedi ki: Ben bunu Şabi'ye zikrettim, o (Avn) doğru söylemiştir dedi. Ben bunu Şabi'ye nakledince o (Avn) doğru söylemiştir, ben de böyle zikredenleri dinledim demiştir. Avn ve Şabi'den gelen bu rivayet mürseldir. Böyle bir durumda mürsel rivayetler delil gösterilemez. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in birçok âyeti Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ümmi olmakla nitelendirmektedir. Aynı şekilde de sahih hadiste de böyle rivayetler gelmiş bulunmaktadır.

48 Daha önce Bakara sûresi 24. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[5164] Müslim'in Sahih'inde yer alan Iyâd b. Hımar'ın rivayet ettiği hadise göre yüce Allah (kudsi hadiste) şöyle buyurmaktadır: *"Ben hem seni ibtila edeceğim, hem seninle başkalarını sınayacağım. Senin üzerine suyun yıkamadığı, uyurken de uyanıkken de okuyacağın bir kitap indireceğim."*[49] Yani eğer su Kur'ân'ın yazılı olduğu yeri silecek olsa dahi o yere ihtiyaç duyulmaz.

[5165] Nitekim bir başka hadiste: *"Kur'ân-ı Kerim bir deride (üzerinde yazılı) olsa ateş onu yakmaz."*[50]

Çünkü Kur'ân kalplerde hıfzedilmiş, dillerde kolaylıkla okunmuş (ezberlenmiş)tur. Kalplere hakim olmuş lafzıyla ve manasıyla mucize bir kitaptır. Bu sebeple önceki kitaplarda bu ümmetin nitelikleri arasında: İncilleri kalplerinde olacaktır denilmiştir.

İbn Cerîr ise yüce Allah'ın: *"Aksine o kendilerine ilim verilmiş olanların göğüslerinde apaçık âyetlerdir"* buyruğunun anlamının şu olduğunu tercih etmiştir: Aksine senin bu kitaptan önce herhangi bir kitap okumadığın ve onu sağ elinle yazmadığına dair bilgi kitap ehlinden kendilerine ilim verilmiş olanların göğüslerinde apaçık âyetler halinde vardı. İbn Cerîr bu açıklamayı Katâde ve İbn Cureyc'ten nakletmiştir. Birinci görüşü ise yalnızca Hasan-ı Basrî'den nakletmektedir.

Derim ki: Bu aynı zamanda el-Avfî'nin, Abdullah b. Abbâs'tan naklettiği bir rivayettir. Dahhâk da bu görüştedir, daha kuvvetli görülen de odur. Allah en iyi bilendir.

---

49 Daha önce Furkân sûresi 20. âyetin tefsirinde geçti.

50 Darimi, 3192; Ebû Ya'la, 1145; Ahmed, IV, 151, 155; Taberânî, VII, 308 Ukbe b. Amir'in rivayet ettiği bir hadis olarak. Heysemi, Mecma, 11627'de senedinde İbn Lehia vardır, onun hakkında da ihtilaf vardır demektedir. Ondan rivayet eden kişi ise Abadile diye bilinen (adı Abdullah olan)lardan birisidir ki bu kişi de Abdullah b. Yezîd el-Mukri'dir. Buna göre Allah'ın izniyle senette bir sakınca yoktur. Bu ayrıca İsmet b. Mâlik'in rivayet ettiği bir hadis olarak da gelmiştir ki Taberânî, 17186'da zikretmiş, Heysemi, 11628'de el-Fadl b. el-Muhtar sebebiyle illetli olduğunu ve onun zayıf olduğunu söylemiştir. İkinci bir illeti ise Ahmed b. Rişdin olup, yalancılıkla itham edilmiş bir ravidir. Ayrıca Sehl b. Sâd'ın rivayet ettiği bir hadis olarak da gelmiş olup, bunu da Taberânî, 5901; İbn Adiyy, V, 295, VI, 469'da rivayet etmişti, Heysemi, 11629'da Abdulvehhab b. ed-Dahhâk sebebiyle illetli olduğunu ve onun metruk bir ravi olduğunu belirtmiştir. Bu rivayet yolları arasında en iyisi İbn Lehia'nın rivayet yoludur. Hadis hasen ya da hasen gibidir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Âyetlerimizi ancak zalim olanlar bile bile inkâr eder"* buyruğu da şu demektir: Âyetlerimizi ancak zalim olanlar yalanlar, onların hakkını gizler ve onları reddeder. Yani hakkı bildikleri halde ondan uzaklaşıp, yan çizenler inatçı ve büyüklük taslayanlar inkâr eder. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar iman etmezler. Onlara her türlü âyet gelse bile acıklı azabı görecekleri ana kadar."* (Yunus, 96-97) buyurmaktadır.

وَقَالُوا لَوْلَآ أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهٖ ۚ قُلْ إِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ ۖ وَإِنَّمَآ أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّآ أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا ۖ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِ ۙ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾

*50. Dediler ki: "Üzerine Rabbinden âyetler indirilmeli değil miydi?" De ki: Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.*

*51. Kendilerine karşı okunup duran sana indirdiğimiz bu kitap onlara yetmedi mi? Şüphe yok ki onda iman eden bir topluluk için bir rahmet, bir öğüt vardır.*

*52. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O göklerle yerde olanı bilir, batıla iman edip Allah'ı inkâr edenler işte onlar zarar edenlerin ta kendileridir."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah müşriklerin kendilerini Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğu gerçeğine iletecek şekilde -salih'in dişi deve mucizesini gösterdiği gibi- mucizeler isteyip, inatlaşarak işi yokuşa sürdüklerini haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: Ey Muhammed! *"De ki: Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir."* Yani bu iş Allah'a aittir. O sizin hidayet bulacağınızı bilseydi istediğinizi yerine getirirdi. Çünkü istediğinizi yerine getirmek onun için kolaydır, hiçbir zorluğu yoktur ama o sizin işi yokuşa sürüp inatlaşmak ve doğruluğunu sınamak is-

Scanned with CamScanner

tediğinizi biliyor. Bundan dolayı da sizin istediğinizi yerine getirmez. Nitekim yüce Allah: *"Bizi (istedikleri) âyetleri (mucizeleri) göndermekten alıkoyan tek sebep öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. işte Semud kavmine de gözle görülür apaçık bir belge olmak üzere o dişi deveyi verdik de (onu öldürdüler ve) bu yüzden zulmettiler"* (İsrâ, 59) buyurmaktadır.

*"Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."* Yani ben sizlere uyarıcılığı apaçık olan bir nezir olarak gönderildim. Allah'ın risaletini size tebliğ etmek benim görevimdir ve: *"Allah kime hidayet verirse o doğru yola erdirilmiştir. Kimi de saptırırsa artık onun için doğru yola erdirecek bir veli (dost ve yardımcı) bulamazsın."* (Kehf, 17) Bir başka yerde de yüce Allah: *"Onların hidayete ermesi senin üzerine borç değildir fakat Allah dilediği kimseye hidayet verir."* (Bakara, 272) buyurulmaktadır.

Daha sonra yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerine getirdiği tebliğde doğru söylediğini kendilerine gösterecek, delil olacak birtakım âyetler (mucizeler) istedikleri için çokça cahil ve kıt akıllı olduklarını beyan etmektedir. Çünkü o kendilerine önünden de, arkasından da batılın asla kendisine erişemeyeceği hikmeti sonsuz her türlü övgüye, hamde layık olan Allah tarafından indirilmiş olan o pek aziz kitabı getirmiş bulunmaktadır. Bu kitaptır ki her türlü mucizeden daha büyüktür çünkü fasahat ve belağat sahibi kimseler ona karşı çıkarak benzerini ortaya koymaktan aciz kalmışlardır. Hatta onun on sûresinin benzerini hatta onun bir sûresinin dahi benzerini ortaya koyamamışlardır. Bu bakımdan yüce Allah: "Kendilerine karşı okunup duran sana indirdiğimiz bu kitap onlara yetmedi mi?" buyurmaktadır. Yani kendilerinden öncekilerin haberi, onlardan sonra olacakların bilgisi, aralarındaki anlaşmazlıkların hükmünü ihtiva eden bu pek azim kitabı sana indirmiş olmamız onlara âyet olarak yeterli değil midir? Halbuki sen okuması yazması olmayan ümmi birisisin, kitap ehlinden de kimseyle oturup kalkmış değilsin. Bununla birlikte kendilerini hakkında anlaşmazlığa düştükleri hususlarda doğruyu beyan edip açık seçik ve besbelli hakkı açıklayarak ilk sahifelerde (önceki kitaplarda) bulunan haberleri kendilerine getirmiş bulunuyorsun. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Acaba israiloğulları âlimlerinin onu bilmeleri onlar için bir delil değil midir?"* (Şuarâ, 197); *"Rabbinden bize bir mucize getirmeli değil miydi dediler. Daha önceki sahifelerde bulunan apaçık deliller onlara gelmedi mi ki?"* (Tâhâ, 133)

Scanned with CamScanner

[5166] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsanların benzerini görmeleri halinde iman etmelerini sağlayacak birtakım âyetler verilmemiş hiçbir nebî yoktur ama bana verilen yüce Allah'ın bana vahyettiği bir vahiydir. Bu sebeple kıyâmet gününde aralarında kendisine uyanları en çok olacak kişinin ben olacağımı ümit ederim."*[51] Bunu Buhârî ve Müslim, Leys yoluyla gelen bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

*"Şüphe yok ki bunda iman eden bir topluluk için bir rahmet, bir öğüt vardır."* Yani bu Kur'ân'da *"iman eden bir topluluk için bir rahmet"* hakkın beyanı ve batılın bertaraf edilmesi *"bir öğüt"* ihtiva etmiş olduğu yalanlayıcı ve isyankârlara inen intikamlar ve azaplara dair bilgiler ile *"bir öğüt vardır."*

Sonra yüce Allah: *"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter"* buyurmaktadır. Yani sizin dalmış olduğunuz yalanlamaları en iyi o bildiği gibi, benim size yüce Rabbimin beni bir rasûl olarak gönderdiğine dair haber verip, size neler söylediğimi en iyi o bilir. Eğer ben yalan söyleyen birisi olsaydım kesinlikle benden intikam alırdı. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer bazı sözleri uydurup, bize isnad etseydi, biz onu elbette kudretimizle alıverirdik sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık. O zaman da sizden hiçbir kimse bunu ona yapmamıza engel olamazdı."* (Hâkka, 44-47) Ben size verdiğim haberlerimde onun hakkında doğruyu söylüyorum. İşte bundan dolayı beni apaçık mucizelerle, kesin delil ve belgelerle desteklemiş bulunuyor.

*"O göklerle yerde olanı bilir."* Ona hiçbir şey gizli kalmaz. *"Batıla iman edip, Allah'ı inkâr edenler işte onlar zarar edenlerin ta kendileridir."* Yani kıyâmet günü geleceklerinde yaptıklarının karşılığını onlara verecek ve hakkı yalanlayıp, batıla uymaları şeklindeki amellerinin karşılığını verecektir. Onlar rasûllerin doğruluklarına dair deliller apaçık ortada olmakla birlikte Allah'ın rasûllerini yalanladılar. Delilsiz olarak tağutlara ve putlara iman ettiler. Yakında bundan dolayı onları cezalandıracaktır. O, Hakimdir, Alimdir.

51 Az önce geçti. Ayrıca hadisin kaynaklarını Bakara sûresi 24. âyetin tefsirinde göstermiş bulunuyoruz.

Scanned with CamScanner

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ ۚ وَلَيَأْتِيَنَّهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

*53. Bununla beraber senden azabı çabucak isterler. Eğer onlara belli bir vade olmasa idi azap onlara elbette çabucak gelirdi. Andolsun -onlar farkında olmaksızın- azap kendilerine ansızın gelecektir.*

*54. Senden azabı çabucak isterler. Muhakkak cehennem kâfirleri kuşatıcıdır.*

*55. O günde azap onları hem üstlerinden, hem ayakları altından bürüyecek ve şöyle diyecektir: "Yapmakta olduklarınızı tadın."*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah, Allah'ın azabının gelip çabucak kendilerini yakalaması ve Allah'ın intikamının kendilerini bulmasının çabuklaştırılmasını istemekte, müşriklerin ne kadar bilgisizce bir tutum içerisinde olduklarını haber vermektedir. Nitekim başka yerde de şöyle buyurmuştur: *"Hani bir zaman: Ey Allah eğer bu senin katından hakkın kendisi ise durma bizim üzerimize gökten taş yağdır yahut bize acıklı bir azap gönder demişlerdir."* (Enfâl, 32) Burada da: *"Bununla beraber senden azabı çabucak isterler. Eğer belli bir vade olmasa idi azap onlara elbette gelirdi"* buyurmaktadır. Yani şayet Allah azabın kıyâmet gününe geciktirilmesini kesin bir hüküm olarak tespit etmemiş olsaydı onların çabuk gelmesini istedikleri gibi azap hızlıca yakın bir zamanda gelip kendilerini bulurdu.

Daha sonra yüce Allah: *"Andolsun onlar farkında olmaksızın azap kendilerine ansızın gelecektir."* Onlar fark etmeksizin kendilerini yakalayacaktır buyurmaktadır. *"Senden azabı çabucak isterler. Muhakkak cehennem kâfirleri kuşatıcıdır."* Azap kesinlikle gelip onları bulacağı halde yine de çabuk gelmesini istiyorlar.

Şu'be, Simak'dan, o İkrime'den yüce Allah'ın: *"Muhakkak cehennem kafirleri kuşatıcıdır"* buyruğu hakkında yani deniz (onları kuşatıcıdır) dediğini nakletmektedir.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Şa'bî'den rivayete göre o İbn Abbâs'ı yüce Allah'ın: *"Muhakkak cehennem kâfirleri kuşatıcıdır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Cehennem şu yeşil denizdir. Yıldızlar onun içinde darmadağın olacak, ay ve güneş onun içinde tortop edilecek sonra da ateşle alevlendirilecektir ve kendisi cehennem olacaktır.

[5167] İmam Ahmed dedi ki: Bize Safvân b. Ya'lâ'nın babasından tahdis ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Deniz cehennemin ta kendisidir"* buyurmuştur. Ya'lâ'ya (denizde yolculuk yapmasını) söylediler. O şu cevabı verdi: Yüce Allah'ın: *"Duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş"* (Kehf, 29) buyurduğunu görmüyor musunuz? (Devamla) dedi ki: Hayır, Ya'lâ'nın canı elinde bulunana yemin ederim ki Allah'ın huzuruna çıkıncaya kadar ebediyen ona girmeyeceğim. Ondan aziz ve celil olan Allah'ın huzuruna çıkarılıncaya kadar bana bir damla dahi isabet etmeyecektir.[52] Bu garip bir tefsirdir ve oldukça da garip bir hadistir. Allah en iyi bilendir.

Sonra yüce Allah: *"O günde azap onları hem üstlerinden, hem ayakları altından bürüyecek."* Bu buyruk yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Onlara cehennemden bir döşek vardır, üstlerinde de örtüler."* (A'râf, 41); *"Onların üzerlerinde de ateşten tabakalar ve altlarında da tabakalar vardır."* (Zümer, 16); *"O kâfirler ateşi yüzlerinden, sırtlarından geri çeviremeyecekleri, kendilerine yardım da olunmayacağı zamanı bir bilselerdi."* (Enbiyâ, 39) Çünkü ateş onları bütün yönleriyle bürüyüp, kaplayacaktır. Bu ise maddi azap çekmekte daha ileri bir derecedir.

*"Yapmakta olduklarınızı tadın"* buyruğu ise bir tehdit, bir azarlamadır. Bu da nefislere yapılacak manevi bir azaptır. Yüce Allah'ın şu buyruklarında dile getirildiği gibi: *"O gün yüzleri üzere ateşte sürüklenirler (ve) cehennemin dokunmasını tadın (denilir). Çünkü biz her şeyi bir takdir ile yarattık."* (Kamer, 48-49); *"Cehennem ateşine doğru şiddetle sürülecekleri gün (onlara) işte bu sizin yalan saydığınız ateştir (denilir). Bu bir büyü müdür yoksa siz mi görmüyorsunuz? Girin oraya ister sabrediniz, ister sabretmeyiniz sizin için birdir. Siz ancak işlediğinizin karşılığını alacaksınız."* (Tûr, 13-16)

52 Münker bir hadistir. Daha önce Kehf sûresi 9. âyetin tefsirinde kaynakları gösterilmiştir. Sahabe (Allah onlardan razı olsun) gazada olsun, başka sebeplerle olsun denizde yolculuk yapmışlardır.

Scanned with CamScanner

**Her Canlı ölümü Tadacaktır:**

يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

*56. Ey benim iman eden kullarım, şüphesiz ki arzım geniştir. O halde yalnız bana ibadet edin.*

*57. Her bir can ölümü tadıcıdır. Sonra da bize döndürülürsünüz.*

*58. İman edip, salih amel işleyenleri elbette biz onları cennette altlarından ırmaklar akan köşklere yerleştiririz. Onlar orada ebedidirler. (İyi) amel işleyenlerin ecri ne güzel olur!*

*59. Onlar ki sabrederler ve Rablerine tevekkül ederler.*

*60. Kendi rızkını taşımayan nice canlı vardır. Allah onlara da rızkı verir, size de. O işitendir, bilendir.*

**Tefsiri:**

Bu buyrukla yüce Allah mü'min kullarına dinlerini uygulama imkânını, gücünü bulamadıkları bir yerden (şehirden, ülkeden) yüce Allah'ı kendilerine emrettiği şekilde tevhit edip ona ibadet etmek sûretiyle dinlerini dosdoğru uygulama imkânını bulacakları yere hicret etmelerine dair verdiği bir emirdir. İşte bu sebeple yüce Allah: *"Ey benim iman eden kullarım, şüphesiz ki arzım geniştir. O halde yalnız bana ibadet edin"* buyurmaktadır.

[5168] İmam Ahmed dedi ki: ez-Zubeyr b. el-Avvam dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ülkeler Allah'ın ülkeleri, kullar Allah'ın kullarıdır. Nerede bir hayır elde edebileceksen orada ikamet et."*[53]

53 Oldukça zayıftır. Ahmed, I, 166, 1420; Mecma, 6298'de belirtildiği gibi senedinde meçhul raviler vardır. Bu sebeple vahidir.

Scanned with CamScanner

İşte bundan dolayı mustazaf kimselerin Mekke'de ikamet etmeleri zorluk ve sıkıntılı bir hal alınca dinleri adına güvenlikte olmak maksadıyla Habeşistan'a muhacir olarak çıkıp gittiler. Orada konukseverlerin en iyileri olan Habeşistan kralı Necâşî Ashama'yı buldular. Onları barındırdı ve verdiği yardımlarıyla onları destekledi. Onları kendi ülkesinde rahat ve serbest bir şekilde yaşattı. Bundan sonra da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve diğer ashabı da adı Yesrib olan Medine-i Münevvere'ye hicret ettiler.

Sonra yüce Allah: *"Her bir can ölümü tadıcıdır, sonra da bize döndürülürsünüz"* buyurmaktadır. Yani nerede olursanız olunuz ölüm size yetişecektir. Bu sebeple Allah'ın emrettiği gibi Allah'a itaatte olunuz. Böylesi sizin için daha hayırlıdır çünkü ölümden kaçış yok, kurtuluş yok. Daha sonra da dönüş ve varış Allah'ın huzuruna olacaktır. İtaatkâr olanı en güzel şekilde mükâfatlandırır ve onu en mükemmel sevap ile ecrini eksiksiz verir.

Bundan dolayı daha sonra yüce Allah: *"İman edip salih amel işleyenleri elbette biz onları cennette altlarından ırmaklar akan köşklere yerleştiririz"* buyurmaktadır. Yani biz onları altından ırmakların aktığı cennetin yüksek köşklerinde yerleştireceğiz. Bu ırmakların kimi sudan, kimi şaraptan, kimi baldan, kimi sütten farklı farklı akacaktır. Onlar bu ırmakları diledikleri gibi akıtacaklardır.

*"Onlar orada ebedidirler."* Orada ebedi olarak kalacaklar, oradan başka bir yere geçmek istemeyeceklerdir.

*"Amel işleyenlerin ecri ne güzel olur."* Mü'minlerin amellerine karşılık bu yüksek köşkler ne güzel mükâfattır.

*"Onlar ki"* dinleri üzere *"sabrederler"* Allah için hicret ederler, düşmanlarla savaşırlar, Allah için onun yanındaki mükâfatı ümit ederek, vaat ettiklerini de tasdik ederek ailelerinden, akrabalarından ayrılırlar.

[5169] İbn Ebî Hâtim (r.h) dedi ki: Ebû Muâviye el-Eş'ari'nin tahdis ettiğine göre Ebû Mâlik el-Eş'ari kendisine tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona şöyle anlatmış: *"Cennette öyle yüksek köşkler vardır ki içlerinden dışları, dışlarından içleri görülür, Allah onları yemek yediren, tatlı dilli olan, namazı ve orucu devam ettirip, insanlar uyurken geceleyin namaz kılan kimselere hazırlamıştır."*[54]

54 Ceyyiddir. Ahmed, V, 343; İbn Hibbân, 530; Taberânî, 3466. Senedi kavidir. Heysemi,

Scanned with CamScanner

*"Ve Rablerine tevekkül ederler."* Dinlerinde ve dünyalarında bütün hallerinde ona güvenirler.

Sonra yüce Allah kendilerine rızkın belli bir yere özgü olmadığını, aksine yüce Allah'ın rızkını bütün mahlûkatına nasıl ve nerede olurlarsa olsunlar genel olduğunu haber vermektedir. Hatta muhacirlerin hicret ettikleri yerlerdeki rızıkları daha çok, daha geniş ve daha hoş olmuştur. Onlar kısa bir süre sonra diğer bölgelerde, şehirlerde ülkelerin yöneticileri oldular. Bu sebeple yüce Allah: *"Kendi rızkını taşımayan nice canlı vardır"* buyurmaktadır. Yani bu canlı rızkını toplayabilecek, kazanabilecek ve ertesi gün için bir şeyler saklayabilecek güce sahip değildir. *"Allah onlara da rızkı verir, size de"* Yani Allah zayıflığına, güçsüzlüğüne rağmen rızkını elde etme imkânını verir ve bunu ona kolaylaştırır. Yerin altındaki küçücük karıncaya, havada uçan kuşa, sudaki balığa varıncaya kadar her bir yaratılmışa uygun ve elverişli olan rızkını gönderir. Yüce Allah bir başka yerde: *"Yeryüzünde yürüyüp de rızkı Allah'a ait olmayan hiçbir canlı yoktur. Onların durdukları yerlerini de, emanet edildikleri yerlerini de bilir o. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır."* (Hûd, 6)

[5170] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktım. Nihayet Medine'deki bahçelerden birisine girdi. Hurma alıp yemeye başladı. Bana: *"Ey İbn Ömer, niçin yemiyorsun?"* dedi, ben: Canım çekmiyor ey Allah'ın Rasûlü! dedim. Allah Rasûlü: *"Ama benim canım çekiyor. Yemeğin tadına bakmadığım ve yiyecek bir şey bulamadığım bu dördüncü sabah. Dilesem Rabbime dua ederim ve bana Kayser'in, Kisra'nın mülkü gibi mülk verir. Hem ey İbn Ömer, yakin zayıflığı sebebiyle bir yıllık erzakını saklayıp biriktirecek birtakım kimseler arasında kalacak olursan halin ne olacak"* dedi. İbn Ömer dedi ki: Allah'a yemin ederim fazla bir süre geçmeden ve hatta henüz yerimizden ayrılmadan *"Kendi rızkını taşımayan nice canlı vardır. Allah onlara da rızkı verir, size de. O işitendir, bilendir"* buyruğu indi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Allah bana dünyayı yığıp biriktirmeyi de, arzu ve isteklerin arkasından gitmeyi de emretmedi. Kim kalıcı bir hayat isteği ile dünyalığını biriktirecek olursa şüphesiz hayat Allah'ın elindedir. Şunu bilin ki ben ne bir dinar, ne bir*

---

Mecma, II, 254'te ravileri sikadırlar demektedir. Bunun Ahmed, II, 173; Hakim, I, 321'de yer alan bir şahidi de bulunmaktadır. Bu konuda daha başka hadisler de vardır.

Scanned with CamScanner

*dirhem yığıp biriktiririm, ne de ertesi güne bir erzak saklarım."*[55] Bu garip bir hadistir, senedinde geçen Ebu'l-Atuf el-Cezeri zayıf bir ravidir.

Anlatıldığına göre karga kuluçka yumurtalarını kırdığı vakit yavruları beyaz olarak çıkarlar. Ebeveynleri onların böyle olduğunu görünce tüyleri kararıncaya kadar birkaç gün onlardan uzak kalır, yavru ise anne babasını arayarak ağzı açık bir halde kalakalır. Allah bu yavrulara sivrisinek gibi küçücük uçan canlılar peydah ediverir ve bu küçücük sinekler onların etrafını doldurur. Tüyleri kararıncaya kadar o birkaç gün boyunca bu canlılarla beslenirler. Ebeveyni ise yavrularını devamlı gözlerler. Tüylerinin beyaz olduğunu gördükçe ondan uzak kalmaya devam ederler. Tüylerinin karardığını görünce hemen onu himayelerine alır, ona yiyecek getirirler. İşte bundan dolayı şair şöyle demiştir:

يا رازق النعّاب في عُشه وجَابر العَظْم الكَسِير المهيض

*Ey yuvasında karga yavrusunun rızkını veren*

*Ve ey kırılmış kemikleri birbirine birleştirip, kaynaştıran.*

Şâfiî de emirlere dair söylemiş olduğu sözler arasında Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Yolculuk yapınız, sağlık bulur ve rızık kazanırsınız"* gibi buyruklarını da nakletmektedir.

[5171] Beyhakî dedi ki: İmla yoluyla bize Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed Abdan haber verdi. İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Yolculuk yapın, sağlık bulursunuz ve ganimet alırsınız"* buyurdu.[56] Biz bunu İbn Abbâs'tan da rivayet etmiş bulunuyoruz.

---

55 Vâhidî, Esbabu'n-Nuzul, 673. Senedi el-Cerrah b. Minhal sebebiyle İbn Kesir'in'de (r.h) dediği gibi oldukça zayıftır. İbn Ebî Hâtim'in bu rivayetinin bir başka illeti daha vardır ki o da İbn Ömer'den rivayeti nakleden kişinin adının verilmemiş olduğudur. suyûtî de Esbabu'n-Nuzul, 673'de zayıf olduğunu belirtmiştir. Derim ki: İbn Hibbân ravilerden olan el-Cerrah'ı yalancılıkla itham etmiştir. Bk. el-Mecruhin, I, 218. Hadisin senedinin gevşek olduğunun delillerinden birisi de Buhârî ve Müslim'in Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in aile halkının bir yıllık erzakını saklayıp, biriktirdiğine dair rivayetleridir.

56 Hasen gibidir. Beyhakî, VII, 102; İbn Adiyy, VI, 190; Hatib, X, 387; Mecma, 5281'de belirtildiği üzere de Taberânî, Evsat'ta rivayet etmiş ve Taberânî bunu rivayet etmiş olup, senedinde Abdullah b. Harun vardır ve o zayıf birisidir demektedir.

Derim ki: Başkaları da Abdullah b. Harun'a mutabaat etmişlerdir. Hadisin illeti ise Muhammed b. Abdurrahman b. er-Reddad'dır. Cumhur zayıf olduğunu söylemiştir. İbn

Scanned with CamScanner

[5172] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yolculuk yapınız kar elde edersiniz, oruç tutunuz sağlık bulursunuz, gazaya çıkınız ganimet alırsınız."*[57]

İbn Ömer'in rivayet ettiği hadisin bir benzeri de İbn Abbâs'tan merfu ve Muaz b. Cebel'den de mevkuf olarak rivayet edilmiş bulunmaktadır. Bir lafzında da: "Varlık sahibi ve kolay ve rahat içinde olanlarla yolculuk yapınız" denilmektedir.[58]

*"O işitendir, bilendir."* Yani kullarının sözlerini işiten, onların hareketlerini de, hareketsiz hallerini de bilendir.

Adiyy de ondan dolayı illetli olduğunu belirtip, naklettiği rivayetlerinde genellikle ona mutabaat olunmaz demiştir. İbn Ebî Hâtim de bunu İlel, 2230'da bu yoldan rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Babam bu münker bir hadistir demiştir. İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir şahidi de bulunmaktadır. Bunu da İbn Adiyy, VII, 57'de rivayet etmiş ama senedinde de Nehşel b. Said vardır metruk bir ravidir. Dahhâk ise İbn Abbâs ile karşılaşmamıştır ama hadis bir başka yoldan gelmiş olup, bunu Beyhakî, VII, 102'de kaydetmiştir. Bunun da senedinde el-Kâsım b. Abdurrahman vardır, el-Ensârî nispetlidir. İbn Maîn oldukça zayıftır demiştir. Mizan, 6820'de belirtildiği gibi. Ondan da rivayeti Bestam b. Habib nakletmiştir ki onun biyografisini yazan bir kimseyi bulamadım. Hadis Ebû Said yoluyla da gelmiş olup, bunu da İbn Adiyy, III, 454'de kaydetmiş, Sevvar b. Mus'ab'dan ötürü illetli olduğunu söyleyerek genelde naklettiği rivayetler mahfuz değildir demiştir. Senedinde Atiyye el-Avfî de zayıftır, bir sonraki rivayete de bakınız.

57 Zayıftır. Ahmed, II, 380; Taberânî, Evsat, I, 225, II, 8477. Ebû Hureyre'den gelen iki rivayet yolundan. İmam Ahmed'in rivayet yolunda ise İbn Lehia vardır, cumhura göre zayıf bir ravidir. Derrac'ın da birden çok kişi zayıf olduğunu söylemiştir. Heysemi, Mecma, 5070'de Taberânî'nin rivayeti hakkında ravileri sikadır demektedir. Durum dediği gibi olmakla birlikte hadis illetlidir çünkü Zuheyr b. Muhammed'den Şamlılar İmam Ahmed ve Buhârî'nin de dediği gibi çok sayıda münker hadis rivayet etmişlerdir. Hâfız Iraki de Tahricu'l-İhya, III, 75'te senedi zayıftır deyip, güzel açıklamalarda bulunmuştur. Hadis Ömer'den mevkuf olarak da rivayet edilmiş olup, bunu da Abdurrezzak, XI, 434'de zikretmiş olmakla birlikte senedinde Tâvûs ile Ömer arasında mürsellik (ravi kopukluğu, eksiği) vardır. Kısacası hadis hepsi de zayıf olan birkaç yoldan gelmiştir. Bu yollardan bazıları diğerlerinden daha da zayıftır. Metin de münkerdir, mevkuf olması da yeterlidir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

58 Bu lafızla merfu rivayetler arasında asılsızdır. Ancak mevkuf bir rivayettir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

*61. Eğer sen onlara: "Göklerle yeri kim yarattı ve güneşi ve ayı kim emrinize verdi" diye sorsan onlar elbette: "Allah" diyeceklerdir. O halde nasıl yüz çevirip, döndürülüyorlar?*

*62. Allah kullarından dilediği kimseye rızkı genişletir, bazen ona daraltır da. Şüphesiz ki Allah her şeyi çok iyi bilendir.*

*63. Eğer sen onlara: "Gökten suyu indirip onunla yeri ölümünden sonra dirilten kimdir" diye sorsan, onlar elbette: "Allah'tır" derler. "Allah'a hamdolsun" de. Fakat onların çoğu akıl etmezler.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kendisinden başka hiçbir ilah bulunmadığını itiraf etmeye mecbur bırakıyor. Çünkü onunla birlikte başkasına ibadet eden müşrikler gökleri, yeri, güneşi, ayı yalnız onun yarattığını, geceyi gündüzü emirlerine musahhar kılanın yalnız o olduğunu, yaratanın, kullarına rızık verenin, rızıklarını farklı verdiği gibi ecellerini de farklı olarak takdir edip aralarında farklılık çıkartıp, kimi zengin, kimi fakir olarak takdir edenin o olduğunu kabul etmektedirler. Şüphesiz o aralarından her birisine neyin daha uygun olduğunu, kimin zenginliği, kimin de fakirliği hak ettiğini en iyi bilendir. O eşyayı yalnız kendisinin yarattığını, eşyayı, varlığı yalnız kendisini yönetip, idare ettiğini, işlerini çekip çevirdiğini zikretmektedir. Durum böyle olduğuna göre neden ondan başkasına ibadet olunuyor, neden ondan başkasına tevekkül ediliyor. Mülkünde bir ve tek o olduğuna göre o halde bir ve tek olarak da yalnız ona ibadet edilmelidir. Şanı yüce Allah rububiyetin tevhidinin kabul edilmesi sebebiyle ulûhiyetin de tevhidinin kabul edilmesinin gerektiğini çok yerde söz konusu etmektedir. Müşrikler de zaten bunu (yani rububiyetin vahdaniyetini) kabul ediyorlardı. Nitekim telbiye getirdikleri vakit: "Lebbeyk lâ şerike lek illa

Scanned with CamScanner

şeriken huve lek temlikuhu ve ma melek: Buyur senin hiçbir ortağın yoktur. Ancak kendisi de senin olan bir ortağın müstesnâdır. Sen hem ona da, hem onun sahip olduklarına da sahipsin" diyorlardı.

**Bu Dünya Hayatı:**

وَمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَآ إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ ۚ وَإِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۘ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۖ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ۙ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَآ اٰتَيْنَاهُمْ ۙ وَلِيَتَمَتَّعُوا ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾

*64. Bu dünya hayatı bir eğlenceden ve bir oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurduna gelince asıl hayat yurdu işte orasıdır bilmiş olsalardı...*

*65. Gemiye bindiklerinde dini yalnız Allah'a halis kılanlar olarak ona yalvardılar. Onları karaya kurtarınca da bakarsın ki onlar ortak koşarlar.*

*66. Tâ ki kendilerine verdiğimize nankörlük etsinler ve yararlansınlar. Yakında bileceklerdir.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz dünyanın değersizliğini, geçiciliğini, son bulacağını, devamlı olmadığını ve onda olanların oyun ve eğlenceden öteye gitmediğini haber vermekte *"ahiret yurduna gelince, asıl hayat yurdu işte orasıdır"* buyurmaktadır. Yani sonu gelmeyen, bitip tükenmeyen gerçek ve sürekli hayat oradadır. Orada hayat ebediyen, sonsuz olarak devam edecektir.

*"Bilmiş olsalardı"* yani o takdirde kalıcı olanı fani olana mutlaka tercih ederlerdi. Daha sonra yüce Allah müşriklerin çaresiz kaldıkları zaman bir ve tek ortaksız olarak Allah'a dua edip yalvardıklarını haber vermektedir. Onlar neden her zaman bu halde değiller ki?

*"Gemiye bindiklerinde dini yalnız Allah'a halis kılanlar olarak ona yalvarırlar."* Nitekim yüce Allah: *"Denizde size bir sıkıntı dokunduğu zaman ondan başka taptığınız herkes kaybolur. Fakat o sizi kurtarıp karaya çıkarınca*

Scanned with CamScanner

*yüz çevirirsiniz."* (İsrâ, 67) buyurduğu gibi burada da: "Onları karaya kurtarınca da bakarsın ki onlar ortak koşarlar" buyurmaktadır.

[5173] Muhammed b. İshâk, Ebû Cehil'in oğlu İkrime'den şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethedince kendisi Mekke'den kaçıp gitti. Deniz yoluyla Habeşistan'a gitmek için gemiye bindi, gemi dalgalarla sallanmaya başladı. Gemide bulunanlar yolcular Rabbinize ihlâsla dua edin çünkü burada ondan başka kimse sizi kurtaramaz dediler. İkrime dedi ki: Allah'a yemin olsun ki şayet denizde ondan başkası kurtaramıyor ise karada da aynı şekilde ondan başkası kurtaramaz. Allah'ım! Sana ahdim ve sözüm olsun ki selametle çıkar kurtulursam mutlaka gidip elimi Muhammed'in eline koyacağım (ona bey'at edeceğim). Yemin ederim ki onun çok şefkatli ve merhametli birisi olduğunu da göreceğim.[59] Gerçekten de böyle oldu.

*"Ta ki kendilerine verdiğimize nankörlük etsinler ve yararlansınlar."* Buradaki lam harfini (ta ki anlamında) Arap dilinin tefsir ve usul âlimlerinin pek çoğu buna akıbet lam'ı adını verirler. Bunun onlara (yani insanlara) nispetle böyle olduğunda şüphe yoktur ama yüce Allah'ın onlar ile ilgili takdiri ve onlara bunun imkânını tanıması bakımından bu talil lam'ı (sebep bildiren lam) olur. Nitekim biz bunu daha önce yüce Allah'ın: *"Çünkü sonunda onlara bir düşman, bir tasa olacaktı."* (Kasas, 8'i açıklarken açıklamış bulunmaktayız.)

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

*67. Çevrelerinde insanların zorla kapılıp götürülmesine rağmen kendilerine güvenli, kutsal bir belde yaptığımızı görmezler mi? bundan sonra batıla inanıp, Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?*

59 Mudal bir rivayettir. Bu lafızla zayıftır. Ancak Mekke günü kaçtıktan sonra İkrime'nin geri dönüşüne dair haberi meşhur bir haberdir.

Scanned with CamScanner

*68. Allah'a karşı yalan uyduran veya kendisine hak gelince onu yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir? Kâfirler için cehennemde kalacak yer mi yok?*

*69. Uğrumuzda cihad edenleri elbette biz onları yollarımıza iletiriz. Muhakkak ki Allah ihsan edenlerle beraberdir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Kureyş'i kutsal Harem bölgesinde yerleşmesine imkân sağlaması lütfunu hatırlatmaktadır. Orada yaşayanlar da, dışarıdan gelenler de herkes orada eşittir. *"Oraya giren güven altındadır."* (Âl-i İmrân, 97) Bu sebeple kendileri pek büyük bir güven içindedirler. O Harem bölgesinin çevresinde yaşayan bedeviler ise birbirlerine saldırıp yağmalamakta, biri diğerini öldürmektedir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde bu durumu şöyle dile getirmektedir: *"Kureyş'in güvenlik ve esenliği için kış ve yaz yolculuklarında kendilerini güvenlik ve esenliğe kavuşturduğu için artık onlar bu beytin (Kâbe'nin) Rabbine ibadet etsinler çünkü o kendilerini açlıktan doyuran ve korkudan kendilerine güvenlik verendir."* (Kureyş Sûresi)

*"Bundan sonra batıla inanıp, Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?"* Yani onların bu pek büyük nimete verecekleri şükür ona ortak koşup, onunla birlikte putlara ve diğer ortak koştukları varlıklara ibadet etmek mi olmalıydı. *"Allah'ın nimetini küfür ile değiştirdiler, kendi kavimlerini de helak yurduna cehenneme götürdüler."* (İbrâhim, 28) Allah'ın nebîsini, kulunu ve Rasûlünü inkâr ile kâfir oldular. Halbuki onlara yakışan ihlâsla yalnızca Allah'a ibadet etmek, ona ortak koşmamak, rasûlü tasdik edip, tazim etmek, ona gereken saygıyı göstermekti ama onlar onu yalanladılar, onunla savaştılar, aralarından çıkıp hicret etmeye mecbur ettiler. Bundan dolayı yüce Allah da daha önce onlara ihsan etmiş olduğu nimetlerini onlardan geri aldı. Onlardan Bedir'de öldürülenler öldürüldü ve zafer Allah'ın ve Rasûlü'nün tarafına geçti. Allah Rasûlü'ne Mekke'yi fethetme imkânını verdi, burunlarını yere sürdürttü, boyunlarını eğdirdi.

Sonra yüce Allah: *"Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine hak gelince onu yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir?"* Yani Allah hakkında yalan uydurup, kendisine vahiy edilmediği halde Allah'ın kendisine vahyettiğini, Allah'ın indirdiği gibi kendisinin de indireceğini söyleyen kişiden cezası

Scanned with CamScanner

daha ağır olacak hiç kimse olmaz. Aynı şekilde hak kendisine geldiği takdirde onu yalanlayan kimseden de cezası daha ağır hiçbir kişi olmayacaktır. Çünkü birincisi yalan ve iftira uydurup düzendir, ikincisi ise hakkı yalanlayan bir kimsedir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Kâfirler için cehennemde kalacak yer mi yok?"* buyurduktan sonra da şöyle buyurmaktadır:

*"Uğrumuzda cihad edenleri"* yani Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i, ashabını, kıyâmet gününe kadar onun izinden gidecek olanları *"elbette biz onları yollarımıza iletiriz."* Yollarımız üzerinde yani dünya ve ahiretteki yollarımız üzerinde sabır ve sebat etmelerini sağlarız.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bana babam tahdis etti, bize Ahmed b. Ebu'l-Havari tahdis etti. Bize Akka ahalisinden Abbâs el-Hemdani Ebû Ahmed yüce Allah'ın: *"Uğrumuzda cihad edenleri elbette biz onları yollarımıza iletiriz. Muhakkak ki Allah ihsan edenlerle beraberdir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini tahdis etti: Bildikleri ile amel edenleri Allah bilmediklerine de hidayet eder (öğretir.) Ahmed b. el-Havari dedi ki: Ben bunu Ebû Süleyman ed-Dârânî'ye naklettim de o bunu beğenip şöyle dedi: Kendisine hayırlı bir iş yapması ilham edilen kimsenin eserde (seleften gelen rivayetler arasında) bunun da yer aldığını duymadıkça o ameli işlememesi gerekir. Seleften gelen rivayette geçtiğini işittiği takdirde onunla amel eder ve kalbinde bulunana da uygun düştüğü için de Allah'a hamdeder.

*"Muhakkak ki Allah ihsan edenlerle beraberdir."* İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize babam tahdis etti, bize Rey Kadısı İsa b. Câfer tahdis etti, bize Ebû Câfer er-Râzî, el-Muğîre'den tahdis etti. O Şa'bî'den şöyle dediğini nakletti: Meryem oğlu İsa (selam ona) dedi ki: İhsan sana kötülük yapana senin iyilik yapmandır. Yoksa ihsan sana iyilik yapana senin de iyilik yapman değildir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Ankebût sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamdimiz ve minnet duygularımız Allah'adır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# RÛM SÛRESİ

[60 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

**Bizanslıların Durumu:**

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِي بِضْعِ سِنِينَ ۗ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ ۚ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللَّهِ ۚ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَعْدَ اللَّهِ ۖ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Elif, Lâm, Mîm.*

*2. Rumlar yenildiler.*

*3. Yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir;*

*4. Üç ila dokuz yıl içinde. Öncesinde de, sonrasında da emir Allah'ındır. O günde mü'minler sevineceklerdir;*

*5. Allah'ın yardımı dolayısıyla. O dilediğine yardım eder, o Aziz'dir, Rahîm'dir.*

*6. Allah'ın vaadi(dir, bu), Allah vaadinden caymaz, fakat insanların çoğu bilmezler.*

Scanned with CamScanner

*7. Dünya hayatından (yalnızca) görünen kısmı bilirler, fakat ahiretten yana gaflet içinde olanların ta kendileridir onlar.*

**Tefsiri:**

Bu âyet-i kerimeler Fars Kralı Sabur, Şam (Suriye) topraklarını ve Şam'a komşu Bizanslıların topraklarından olan Cezire bölgesi ve uzak yerlerini ele geçirince Bizans Kralı Herakl (Herakliyus)'u da Konstantiniye'ye kadar çekilmek zorunda bırakıp, uzun bir süre onu muhasara ettikten sonra -ileride geleceği gibi- tekrar Herakliyus'un zafer kazanması üzerine nazil olmuştur.

[5184] İmam Ahmed dedi ki: Said b. Cubeyr'in, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan yüce Allah'ın: *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler yakın bir yerde"* buyruğu hakkında: Hem yenildiler, hem yendiler dediğini nakletmektedir. (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Müşrikler Farsların Bizanslılara galip gelmelerinden hoşlanıyorlardı. Çünkü onlar da putperest idiler. Müslümanlar ise Bizanslıların Farslara üstün gelmesini arzu ediyorlardı. Çünkü onlar da kitap ehli idiler. Bu husus Ebû Bekir'e söylendi, Ebû Bekir de bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Ama yakında onlar (Bizanslılar) galip geleceklerdir, dedi. Ebû Bekir bunu müşriklere nakledince onlar: O halde bizimle aranda (bunun için) bir süre tayin et. Biz galip gelirsek bize şunu şunu vereceksin, siz galip gelirseniz biz size şunu şunu vereceğiz dediler. Ebû Bekir de beş yıl bir süre tayin etti, ama bu zaman zarfında galip gelmediler. Sonra Ebû Bekir (radıyallâhu anh) bunu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince o: Niçin daha fazla bir süre -zannederim on yıl, dedi- tayin etmedin, buyurdu. Said b. Cubeyr dedi ki: Çünkü bıd' denilen (belli bir süre) dokuzdan daha az bir miktarı ifade eder. Bundan sonra Bizanslılar galip geldi. (İbn Abbâs) dedi ki: İşte yüce Allah'ın: *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler yakın bir yerde, onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir üç ila dokuz yıl içinde. Öncesinde de sonrasında da emir Allah'ındır. O günde mü'minler sevineceklerdir Allah'ın yardımı dolayısı ile o dilediğine yardım eder. O azizdir, rahimdir"* buyrukları bunu ifade etmektedir.[60] Bu hadisi bu şekilde Tirmizî ve Nesâî de hep birlikte el-Huseyn b. Hureys'den, o Muâviye b. Amr'dan, o Ebû İshâk el-Fezari'den, o Süfyân

60 Hasendir. Tirmizî, 3913; Nesâî, Tefsir, 409; Ahmed, I, 376, 304; Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, II, 330-331; Hakim, II, 410'da Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Hadisin şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

b. Said es-Sevrî'den böylece rivayet etmişlerdir. Tirmizî hasen, gariptir. Biz bunu ancak Süfyân'ın Habib'den diye naklettiği bir rivayet olarak bilmekteyiz demiştir.

Bunu İbn Ebî Hâtim de Muhammed b. İshâk es-Sağani'den, o Muâviye b. Amr'dan böylece rivayet etmiştir. İbn Cerîr de bu hadisi rivayet ederek şöyle demiştir: Bize Muhammed b. el-Müsenna tahdis etti, bize Muhammed b. Said, Ebû Said et-Tağlibi -ki Tarsus ahalisinden olup, kendisine İbn Sâd denilir- tahdis etti, bize Ebû İshâk el-Fezari tahdis etti ve hadisi zikretti. Sözü geçen bu kaynaklarda: Süfyân dedi ki: Bana ulaşan bilgiye göre onlar (Farslar) Bedir günü yenilgiye uğradılar.

Bir diğer hadis: Süleyman b. Mihran el-A'meş, Müslim'den dedi ki: Mesruk dedi ki: Abdullah dedi ki: Beş şey olup geçti. Duman, lizan (denilen azap), batşa (denilen yakalayış azabı), kamer (ayın yarılması), Rum('un yenilgiye uğraması ve sonradan galip gelmeleri). Bunu Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

[5185] İranlılar Bizanslılara üstün ve galip gelmişlerdi. Müşrikler de İranlıların Bizanslılara galip gelmesini arzu ediyorlardı. Müslümanlar ise Bizanslıların Farslara galip gelmesini istiyorlardı çünkü onlar kitap ehli idiler ve (Farslara göre) dinlerine daha yakın idiler. *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir. Üç ila dokuz yıl içinde"* buyruğu nazil olunca müşrikler: Ey Ebû Bekir! Senin arkadaşın Bizanslıların birkaç yıl içerisinde Farslara galip geleceklerini söylüyor, dediler. Ebû Bekir, doğru söylüyor, deyince onlar: Seninle bahse tutuşmaya ne dersin deyip, onunla yedi yıl süre ile dört deve üzerine bahse tutuştular. Yedi yıl geçtiği halde herhangi bir şey olmadı. Müşrikler buna sevinirken bu hal Müslümanlara ağır geldi. Durum Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e aktarılınca, o: *"Sizce bıd' (denilen birkaç) yıl ne kadardır"* buyurdu. Onlar ondan daha az dediler. Allah Rasûlü bu sefer: *"Git bahse tutuştuğunuz meblağı arttır ve vadeye de iki yıl daha ekle"* buyurdu. (Abdullah) dedi ki: İki sene geçmeden kafileler gelip Bizanslıların Farslara galip geldikleri haberini getirdiler. Müslümanlar da buna sevindi, yüce Allah da: *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler"* buyruğunu *"Allah'ın vadi, Allah vaadinden caymaz"* buyruğuna kadar indirdi.[61]

61 Taberî, 27876 senedi mürseldir çünkü Şabi, İbn Mes'ud'a yetişmemiştir ama onun ri-

Scanned with CamScanner

[5176] Bir başka hadis: İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Bera dedi ki: *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler, yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir"* âyetleri nazil olunca müşrikler Ebû Bekir'e: Arkadaşının ne dediğini gördün mü? O Bizanslıların Farslara galip geleceğini iddia ediyor dediler. Ebû Bekir: Arkadaşım doğru söylemiştir dedi. Onlar: Peki seninle bahse tutuşalım mı? dediler. Bunun üzerine Ebû Bekir kendisiyle onlar arasında bir süre belirledi. Fakat Bizanslılar Farslara galip gelmeden süre bitti. Bu hal Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber verilince o bundan rahatsız oldu ve hoşlanmadı. Allah Rasûlü Ebû Bekir'e: *"Böyle yapmaya seni iten ne oldu?"* dedi. Ebû Bekir: Allah'ın ve Rasûlü'nün doğru söylediğine inancımı ortaya koymak için dedi. Allah Rasûlü: *"Haydi onlara git. Bahiste koyduğunuz malı daha da arttır, süreyi de dokuz yıla kadar uzat"* buyurdu. Ebû Bekir yanlarına gitti ve onlara: Tekrar bahse dönmeye ne dersiniz? Çünkü bir daha bahse tutuşmak daha iyi olacaktır, dedi. Onlar da olur dediler. Tespit ettikleri o yıllar daha bitmeden Bizanslılar Farslara galip geldiler ve atlarını Medain şehrine bağladılar ve Urumiye şehrini de kurdular. Ebû Bekir bahiste kazandıklarını Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirince bu haramdır buyurdu sonra da bunu tasadduk et diye emretti.[62]

[5177] Bir başka hadis: Ebû İsa Tirmizî dedi ki: Urve b. ez-Zubeyr, Niyar b. Mükrem el-Eslemi'den şöyle dediğini nakletti: *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler. Yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip gelecekler-dir, üç ila dokuz yıl içinde"* buyruğu indiği sırada evet bu âyetin indiği günü Farslar, Bizanslıları yenik düşürmüştü. Müslümanlar ise Bizanslıların onlara galip gelmelerini daha çok istiyordu çünkü kendileri de, onlar da kitap ehli

---

vayet ettiği hadis öncekine şahit olabilir. Allah en iyi bilendir. Bazı lafızları gariptir. İbn Abbâs'ın az önce kaydedilen hadisi ise anlatım itibariyle daha hasendir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

62 Müemmel dışındaki ravileri sikadır. O da İsmail'in oğludur. Hâfız İbn Hacer, Takrib'de: Doğru sözlüdür, hıfzı kötüdür demiştir. Mizan, 4949'da da: İbn Maîn sika olduğunu söylemiş, Ebû Hâtim: Doğru sözlüdür, hatası çoktur demiş. Buhârî hadisi münkerdir, Ebû Zur'a hadisinde çok miktarda hata vardır demiş, Ebû Dâvûd onu söz konusu ederek onu tazim edip, şanını yüceltmiştir demektedir. Buna göre adam metruk bir ravi değildir fakat hıfzı kötüdür. Bu hadisinde bazı muhalefetler vardır, birtakım münker lafızlar da zikretmiştir. Onlardan birisi de "Ebû Bekir'in bahsi kazandığı..." ifadesidir. İbn Abbâs'ın rivayet ettiği hadis bu rivayetlerin en sahih olanıdır. Aynı şekilde bundan sonra gelecek olan Niyar b. Mukrem'in naklettiği hadis de böyledir. Her ikisinden anlaşıldığına göre -göreceğiniz gibi- Ebû Bekr bahsi kazanmamıştır, başarı Allah'tandır.

Scanned with CamScanner

idiler. İşte yüce Allah'ın: *"O günde mü'minler sevineceklerdir, Allah'ın yardımı dolayısı ile. O dilediğine yardım eder, o azizdir, rahimdir"* buyrukları bunun hakkında inmiştir. Kureyşliler ise Farsların üstün gelmesini seviyorlardı çünkü onlar da, kendileri de kitap ehli değillerdi, ölümden sonra dirilişe de inanmıyorlardı. Allah bu âyeti indirince Ebû Bekr Mekke'nin köşe bucağında yüksek sesle: *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler, yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir. Üç ila dokuz yıl içinde"* buyruklarını okumaya başladı. Kureyş'ten bazı kimseler Ebû Bekir'e: Bu bizimle sizin aranızda bir bahis olsun. Senin arkadaşın Bizanslıların birkaç yıl içerisinde Farslara galip geleceğini iddia etti. Bunun üzerine seninle bahse tutuşmayalım mı dediler. O da olur dedi. Bu ise kumarın ve bahsin haram kılınmasından önce idi. Bundan dolayı Ebû Bekir ve müşrikler bahse tutuştular ve bahis miktarını da tespit edip, Ebû Bekir'e: Birkaç yıl (bıd') üçten dokuza kadar olan süreyi ifade eder. Haydi, aramızda kabul edeceğimiz ortalama bir süre tayin et dediler. (Niyar) dedi ki: Aralarında altı yıllık bir süre tayin ettiler. Ancak Bizanslılar galip gelmeden önce altı sene bitti. Bunun üzerine müşrikler bahiste tespit edilen miktarı Ebû Bekir'den aldılar. Yedinci sene girince Bizanslılar İranlılara galip geldi. Bundan dolayı da Müslümanlar süreyi altı yıl olarak tayin ettiği için Ebû Bekir'i ayıpladılar. (Niyar) dedi ki: Çünkü yüce Allah "üç ila dokuz yıl içinde" buyurmuştur. (Niyar) dedi ki: O vakit çok kimse Müslüman oldu.[63]

Tirmizî'nin anlatımı ile hadis böyledir. Tirmizî: Bu hasen, sahih bir hadis olup, biz bunu ancak Abdurrahman b. Ebi'z-Zinad'ın rivayet ettiği bir hadis olarak biliyoruz demektedir.

Hadis buna yakın olarak tabiinden İkrime, Şa'bî, Mücâhid, Katâde, Süddî, Zührî ve buna benzer diğerlerinden oluşan bir topluluk tarafından mürsel olarak da rivayet edilmiştir.

[5178] Nakledilen bu rivayetler arasında anlatımı en garip rivayetlerden birisi de İmam Sunedy b. Dâvûd'un tefsirinde naklettiği şu rivayettir. O dedi

63 Tirmizî, 3194. Senedi kavidir. Şu kadar var ki "o vakit çok kimse Müslüman oldu" lafzı gariptir, hadisin geri kalan kısmı kavidir. Ayrıca bu, bu rivayetlerin başında az önce kaydedilen İbn Abbâs'ın rivayet ettiği hadisin lehine hasen bir şahittir, anlatımı daha da güzeldir. Allah en iyi bilendir. Hadisin başka rivayet yolları da vardır, ama Musannif'in de (r.h) zikrettiği gibi bunlar mürsel rivayet yollarıdır.

Scanned with CamScanner

ki: İkrime dedi ki: Farslar arasında hep kahraman hükümdar çocuklar doğuran bir kadın vardı. Kisra onu çağırarak: Ben Bizanslılar üzerine bir ordu göndermek ve onların başına da senin oğullarından birisini komutan tayin etmek istiyorum. Bana görüşünü söyle, hangilerini komutan yapayım dedi. Kadın: İşte filan kişi bu tilkiden daha kurnaz, kartaldan daha ihtiyatlı birisidir. Ferruh'a da gelince, o da kılıçtan daha derine dalar. İşte diğeri de Şehr Buraz'dır. O da şundan daha akıllı birisidir. -Bu sözleriyle kendisinin üç çocuğunu kastediyordu.- Artık bunlardan kimi dilersen onu komutan tayin et. Bunun üzerine Fars Kralı, ben akıllı olanı komutan tayin ettim diyerek Şehr Buraz'ı komutan yaptı. O da Farslarla birlikte Bizanslılar üzerine yürüdü. Onlara üstünlük sağladı ve onlardan çok kimse öldürdü. Şehirlerini tahrip etti, zeytin ağaçlarını kesti.

(Hadisi İkrime'den nakleden) Ebû Bekr b. Abdullah dedi ki: Ben bu hadisi Atâ el-Horasânî'ye naklettim. O sen Şam (Suriye) topraklarını gördün mü dedi. Ben hayır dedim. Şöyle dedi: Sen oraları görseydin, tahrip edilmiş şehirleri de, kesilmiş zeytin ağaçlarını da görecektin dedi. Bundan sonra Şam topraklarına gittim ve onları gördüm.

Atâ el-Horasânî dedi ki: Bana Yahyâ b. Ya'mer'in tahdis ettiğine göre Kayser'de Kutma denilen birisini Bizans ordusuyla birlikte gönderdi. Kisra'da Şehr Buraz'ı gönderdi. Her ikisi Ezriat ile Busra'da karşılaştılar. Burası ise Şam topraklarının size en yakın olan yeridir. Farslar Bizanslılarla karşılaştı ve Farslar onları yenik düşürdü. Kureyş kâfirleri buna sevindi, Müslümanlar ise hoşlanmadı.

İkrime dedi ki: Müşrikler Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı ile karşılaşarak şöyle dediler: Siz de kitap ehli kimselersiniz. Hıristiyanlar da kitap ehlidir. Bizler ise ümmi (kitapsız) kimseleriz. Bizim benzerimiz olan Fars kardeşlerimiz size benzeyen kitap ehli kardeşlerimize üstünlük sağlamış bulunuyorlar. Şüphesiz bizimle savaşacak olursanız, biz de mutlaka size galip geleceğiz. Bunun üzerine yüce Allah: *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler, yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir. Üç ila dokuz yıl içinde. Öncesinde de, sonrasında da emir Allah'ındır. O günde mü'minler sevineceklerdir, Allah'ın yardımı dolayısıyla. O dilediğine yardım eder"* buyruklarını indirdi.

Scanned with CamScanner

Bunun üzerine Ebû Bekr es-Sıddîk kâfirlerin yanına çıkıp gitti ve şöyle dedi: Kardeşlerinizin bizim (kitap ehli olarak) kardeşlerimize üstünlük sağlamalarına mı sevindiniz. Hayır, sevinmeyiniz. Allah asla sevincinizi devam ettirmeyecektir. Allah'a yemin ederim ki Allah Rumları, İranlılara galip getirecektir. Bunu bize Nebîmiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) haber verdi.

Ubeyy b. Halef kalkıp yanına gitti ve ey Fudayl'ın babası yalan söylüyorsun. Ebû Bekr: Ey Allah düşmanı sen daha da yalan söylüyorsun dedi. Bunun üzerine Ubeyy: Seninle ben on deve, senden on deve olmak üzere bahse tutuşalım. Eğer Bizanslılar İranlılara karşı galip gelirlerse ben sana on deve ödeyeceğim, İranlılar Bizanslılara galip gelirse sen on deve ödeyeceksin, bunun da süresi de üç yıla kadar olsun. Sonra Ebû Bekr, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelip ona olanı haber verince, Allah Rasûlü: *"Ben böyle demedimki. Bıd' üç ila dokuz yıl arası bir süreye denilir. Haydi, bahis miktarını arttır ve vadeyi uzat"* buyurdu.

Ebû Bekir dışarı çıktı, Ubeyy ile karşılaştı. Ubeyy: Pişman oldun galiba deyince, Ebû Bekr: Hayır, gel bahis miktarını seninle arttıralım, süreyi de uzatalım. Yüz deveye yüz deve ve dokuz yıl süreliğine dedi. Ubeyy tamam diye kabul etti.

O süre bitmeden Bizanslılar üstün geldi, Müslümanlar da onları (müşrikleri) yendi. İkrime dedi ki: İranlılar Bizanslılara galip gelince, Ferruhan ve kardeşi Şehr Buraz oturup içki içtiler. Arkadaşlarına şöyle dedi: Ben kendimi Kisra'nın tahtı üzerinde oturuyormuşum gibi gördüm. Bu sözü Kisra'ya ulaştı. Kisra hemen Şehr Buzar'a mektup yazarak bu mektubum sana ulaşır ulaşmaz bana Ferruhan'ın başını gönder diye emretti. O da: Kralım sen Ferruhan gibisini asla bulamazsın. O düşmana çok zarar vermiş ve düşman arasında etkili olan birisidir sakın yapma dedi. Bunun üzerine kral: İranlı yiğitler arasında onun yerini tutacaklar vardır diye yazdı, çabuk bana onun başını gönder dedi. Şehr Buraz tekrar ona böyle yapmamasını söyledi ama Kisra kızdı ve ona cevap da yazmadı. Fars ahalisine bir elçi gönderdi ve: Ben Şehr Buraz'ı başınızdan azledip, görevden aldım, başınıza Ferruhan'ı tayin ettim dedikten sonra bu elçiye küçük ve ince bir kâğıt teslim edip, Ferruhan başa gelip de kardeşi ona boyun eğince bunu ona verirsin dedi. Şehr Buraz mektubu okuyunca dinleyerek ve itaat ederek yapacağım deyip, tahtından indi, Ferruhan oturdu. Elçi ona mektubu teslim edince Ferruhan, Şehr Buraz'ı bana getirin

Scanned with CamScanner

deyip, onun boynunu vurmak istedi. Ferruhan: Vasiyetimi yazıncaya kadar bana mühlet ver dedi, o da olur dedi. Sonra bir heybenin getirilmesini istedi, ona üç sahife uzatarak: İşte bütün bunlarda ben Kisra'ya sana yapmak istediğini yapmaması için başvurdum, sense tek bir mektup ile beni öldürmek istedin dedi. Bunun üzerine komutanlığı kardeşi Şehr Buraz'a geri verdi. Şehr Buraz da Bizans Kralı Kayser'e benim seninle konuşmaya ihtiyacım var. Bunu ne elçiler taşıyabilir, ne de kâğıtlara yazılacak yazılar getirebilir. Bunun için sen benimle görüşmeye gel, yanında sadece elli Bizanslıdan başkası bulunmasın. Ben de seninle elli İranlı ile karşılaşacağım dedi. Kayser de beş yüz Bizanslı ile geldi ve bazı casusların yolda kendisinden önce gideceği yerlere yerleşmelerini sağladı. Kendisine tuzak kurulmuş olduğundan korktu. Nihayet gözcüleri geri dönüp ona beraberinde elli adamdan başka kimse yok diye haber verdiler. Sonra gelenlere yerde yaygılar serildi, her ikisi için kurulmuş ipek bir çadırda bir araya geldiler. Her biri ile birlikte sadece bir bıçak vardı. Aralarında tercümanlık yapmak üzere birisini çağırdılar. Şehr Buraz dedi ki: Senin şehirlerini tahrip edenler ben ve kardeşimizin harp hileleri ve kahramanlığıyla bizleriz. Kisra bizi kıskandı, benden kardeşimi öldürmemi istedi kabul etmedim sonra kardeşime beni öldürmesini emretti ama ikimiz de onu artık kralımız olarak görmüyoruz. Seninle birlikte biz de onunla savaşacağız. Bizans Kralı: İsabet ettiniz dedi sonra biri diğerine sır iki kişi arasında olandır, iki kişiyi aşarsa yayılır dedi. Öteki evet diyerek her ikisi bıçaklarıyla tercümanı öldürdüler sonra Allah Kisra'nın canını aldı, Hudeybiye günü haber Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştı. O da, beraberinde Müslümanlar da buna sevindi.[64] Bu oldukça garip bir anlatım ve şaşırtıcı bir hikâyedir.

Şimdi de bu âyet-i kerimelerdeki lafızlar üzerinde duralım: Yüce Allah'ın: *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler"* buyruğunda geçen sûre başlarında yer alan mukatta harfleri ile ilgili açıklamalar daha önce Bakara sûresinde geçmiş bulunmaktadır.

Rumlar ise el-'Îs b. İshâk b. İbrâhim soyundan gelirler. İsrâiloğullarının amca çocuklarıdırlar. Onlara Benu Asfar da denilir. Önceleri Yunanlıların dini üzere idiler. Yunanlılar da Nûh'un oğlu Yafes soyundan gelirler. Türk-

64 Taberî, 27873 bazı lafızları muhtasar olmakla birlikte Hâfız İbn Kesir'in dediği gibi mürsel ve garip bir rivayettir. Buna ihtiyaç hissettirmeyecek rivayetler daha önce geçti. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

lerin amca çocuklarıdırlar. Yedi gezegene ibadet ediyorlardı. Bunlara el-mütehayyira adı verilir. Kuzey kutbuna doğru namaz kılarlar. Dımaşk'ı tesis edenler, oranın mabedini bina edenler onlardır. O mabette mihraplar kuzey tarafına dönüktür. Rumlar İsa Mesih'in peygamber olarak gönderilmesinden yaklaşık 300 yıla kadar onların dini üzere idiler. Aralarından Cezire bölgesi ile birlikte Şam'a sahip olup zaptedenlere Kayser denilirdi. Rum kralların-dan Hıristiyanlık dinine giren ilk kişi Kustus oğlu Konstantin idi. Annesi ise Harran'daki Ğandakanlı Helen Meryem idi. Oğlundan önce Hıristiyan ol-muş, onu da kendi dinine davet etmişti. Konstantin bundan önce filozoftu. Denildiğine göre takiyye yaparak annesine uydu, Hıristiyanlar da onun sa-yesinde bir araya gelip toplandılar. Onun döneminde Aryus oğlu Abdullah ile tartıştılar. Önü arkası alınamayacak şekilde oldukça yaygın ve dağınık bir çerçevede çokça ihtilafa düştüler. Ancak onların cemaatlerinden 318 ke-şiş ittifak ederek Konstantin için bir akide (inanç sistemi) ortaya attılar. İşte "büyük emanet (sır)" adını verdikleri de budur. Gerçekte ise bu değersiz bir hainliktir. Onun için kanunlar koydular. Bu kitaplardan kasıtları ise helal ve haram ile ilgili hükümlerle, bunların dışında gerek duyacakları hükümlerin bulunduğu kitaplardı. Mesih (a.s)'ın dinini değiştirdiler, ona birtakım ilave-lerde bulundular, birtakım şeyleri eksilttiler. Doğu tarafına namaz kılmaya başladılar, cumartesi yerine pazar gününü koydular. Haça taptılar, domuzu helal kıldılar. Hac bayramı kıdas, ğıtas (vaftiz) gibi bayramlar edindiler. Buna benzer daha başka yeni şeyler ve ayinlerle ritüeller ortaya çıkardılar. Onun için bir papa tayin ettiler. Bu da onların büyükleri oldu sonra patrikler sonra kardinaller sonra piskoposlar sonra keşişler sonra da papazlar hiyerarşisini ortaya attılar. Bid'at olarak da ruhbanlığı icat ettiler. Kral onlar için kiliseler ve mabetler bina etti, kendisine nispet edilen şehri yani Konstantiniye şehrini (İstanbul) bina etti. Denildiğine göre onun hükümdarlığı döneminde 12 bin kilise kuruldu, Beytu Lahm mabedi de üç mihrab ile bina edildi. Annesi de Kumame kilisesini inşa etti. Bunlara melekiler (melkaniler) denilir. Bununla melikin (kralın) dini üzere olduklarını kastediyorlar.

Onlardan sonra ise Papaz Yakûb'un izleyicileri olan Yakûbiler ortaya çıktı sonra da Nastura taraftarları olan Masturiler ortaya çıktı. Bunlar ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in da buyurduğu gibi çok sayıda fırka ve taifedirler:

Scanned with CamScanner

[5179] *"Onlar 72 fırkaya ayrıldılar."*[65]

Maksat onların Hıristiyan kalmayı sürdürdüklerine işaret etmektir. Bir Kayser öldü mü bir başkası onun yerine geçti. Nihayet en sonuncuları Herakliyus geldi. Aklı başında adamlardan birisi idi. Kralların en kararlılarından ve en dâhilerinden, en uzak görüşlülerinden ve en derin bakışı olanlardan birisi idi. Onlara büyük çapta bir başkanlık, krallık yaptı, oldukça görkemli bir şekilde devleti yönetti.

Fars Kralı Kisra ona karşı durdu, bu da Irak, Horasan, Rey gibi ülkelere ve bütün Acem topraklarına sahip oldu. Bu Kisra'nın adı da Sabur Zulektar idi. Krallığı Kayser'in krallığından daha genişti. Acemlerin başkanlığı onda idi. Farsların ahmaklığı onda da vardı çünkü onlar ateşe tapan Mecûsîlerdi. Daha önce İkrime'den vekillerini ve ordusunu Kayser'e gönderdiği ve onunla savaştığı bilgisi geçmiş bulunmaktadır. Meşhur olan ise Kisra'nın ülkesinde onun üzerine gaza tertip ederek onu yendiği, kırdığı ve gücünü gerilettiği hatta sonunda beraberinde Konstantiniye'den başka bir şehrinin kalmadığı şeklindedir. Onu uzun bir süre Konstantiniye'de kuşatmış hatta orası bile ona dar gelmişti. Hıristiyanlar da Herakliyus'a ileri derecede tazim gösterirlerdi. Kisra da şehri fethedemedi ve oldukça sağlam korunan bir şehir olduğundan ötürü de buna imkânı bulunmadı çünkü şehrin bir kısmı kara tarafında, diğer bir kısmı ise deniz tarafında idi. İşte ordan onlara erzak ve yardım geliyordu. Kuşatma uzayıp, gidince, Kayser bir plan kurarak onu kandırmanın yolunu buldu. Kisra'dan kendisine ödeyeceği bir mal karşılığında barış yapıp, ülkesinden gitmesini, buna karşılık dilediği gibi şart koşabileceğini söyledi. Kisra da bunu kabul etti, ondan dünya krallarından hiç kimsenin veremeyeceği kadar altın, mücevherat, kumaş, cariye, hizmetçi ve daha çeşitli şeylerden oluşan muazzam miktarda mallar istedi. Kayser onun bu istediklerini kabul etti ve ona istediklerinin tamamının kendisinde bulunduğu izlenimini verdi. Kisra bunca şeyleri kendisinden isteyince Kayser de aklını kullandı. Aslında her ikisi bir araya gelselerdi bile bunca malın onda birini dahi toplayamazlardı. Kayser, Kisra'dan kendisine Şam topraklarına ve ülkesinin diğer yerlerine çıkma imkânını vermesini istedi. Böylelikle ülkesindeki zahire gelirlerinden, mahsullerden ve definelerden bu haracı toplamak amacıyla çalışıp didinecekti. Kisra da onu serbest bıraktı. Kayser Konstantiniye şehrinden çıkmayı

65 Kaynakları daha önceden gösterilmiş olup, sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

kararlaştırınca ahalisini toplayarak şöyle dedi: Ben ittifak ettiğim bir antlaşmanın gereğini yerine getirmek için ordumdan tayin ettiğim bir askeri birlikle birlikte çıkacağım. Eğer sene bitmeden önce yanınıza geri dönecek olursam ben sizin hükümdarınız olarak devam edeceğim. Şayet bir seneden önce geri dönemezsem serbestsiniz, dilerseniz bana olan bey'atinizi sürdürürsünüz, arzu ederseniz başınıza benden başkasını kral yaparsınız. Hepsi de on yıl dahi gelmezse hayatta kaldığı sürece bizim hükümdarımızsın diye cevap verdiler. Kayser Konstantiniye'den çıktığı vakit ortalama bir ordu ile birlikte silahsız denilebilecek bir şekilde çıktılar. Kayser ise onun geri dönmesini beklemek üzere Konstantiniye'ye karşı kampını kurmuş bekliyordu. Kayser derhal bindi ve hızlı bir şekilde Fars topraklarına varıncaya kadar yoluna devam etti. Topraklarındaki erkekleri, savaşçıları önüne kim geldiyse öldürdü. Medain'e kadar öldürmeyi sürdürdü. Medain ise Kisra krallığının başkenti idi. Orada kim varsa onu da öldürdü, bütün mahsullerini, mallarını aldı, kadınlarını, haremini esir aldı. Çocuğunun başını traş etti, onu bir eşeğe bindirerek onunla birlikte kavminden ileri gelen kimseleri son derece zillet ve tahkir edilmiş bir halde gönderdi, Kisra'ya da işte benden istediklerini gönderiyorum bunları al diye mektup da yazdı.

Bunlar Kisra'ya ulaşınca aziz ve celil olan Allah'tan başka kimsenin bilemediği kadar üzüldü, kederlendi. Şehre olan kin ve öfkesi daha da arttı, mümkün olan her bir yoldan şehri daha şiddetli bir şekilde kuşatma altına aldı ama şehri almaya gücü de yetmedi. Buna gücü yetmediğini görünce Kayser'in Konstantiniye'ye gelebilmesi için izleyecek başka bir yolunun bulunmadığı Ceyhun (Ceyhan) ırmağının geçişinde yolunu kesmek üzere yola koyuldu. Kayser bunu öğrenince daha önceden benzeri görülmedik bir hileye başvurdu. Şöyle ki askerlerini ve beraberinde bulunanları geçitin ağzına gözlemci olarak yerleştirdi. Kendisi de ordunun bir kısmını alıp, saman, tezek, hayvan pisliğinden oluşan birtakım yüklerin de beraberinde hayvanlara yükletilmesini emretti. Bir güne yakın bir süre suda yukarıya doğru yol aldı sonra da o yüklerin nehire bırakılmasını emretti. Yükler Kisra'nın bulunduğu yerden geçince askerleriyle birlikte onların o taraftan suya daldıklarını düşündü. Onlar da onları takip etmek maksadıyla arkalarından gittiler fakat suda bulunanlar da Farsların önünden kayboldu. Kayser geride bıraktıklarının yanına gelip onlara derhal suya dalmalarını emretti. Onlar da hemen suya dalıp

Scanned with CamScanner

hızlıca yol aldılar. Kisra'yı ve askerlerini geride bırakarak Konstantiniye'ye kadar gidip şehre girdiler. Bu Hıristiyanlar arasında gerçekten görülmeye değer bir gündü. Kisra ve orduları ise ne yapacaklarını bilemeyecek şaşkın bir halde kalakaldılar, Kayser'in şehrini ele geçiremedikleri gibi kendi ülkelerini de Rumlar tahrip etmiş, varlıklarını alıp gitmiş, çoluk çocuklarını esir etmişlerdi. İşte bu da Rumların Farslara galip gelmesinin bir yönünü teşkil etmektedir. Bu ise Farsların Rumları yenmesinden dokuz yıl sonra gerçekleşmişti. Rumların galip geldikleri sırada Farslarla Rumlar arasında meydana gelen olay Ezriat ile Busra arasında -İbn Abbâs, İkrime ve başkalarının zikrettikleri üzere- gerçekleşmişti. Burası ise Hicaz topraklarına yakın olan Şam topraklarının bir bölümüdür.

Mücâhid dedi ki: Bu hadise Cezire topraklarında olmuştu. Burası ise Fars topraklarından Rum topraklarına en yakın olan bir bölgedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Hulasa Rumlar Farslara bid-u sinîn (birkaç yıl) sonra galip geldiler. Bu birkaç yıl ise dokuz yıllık bir süredir. Bıd', Arap dilinde üç ila dokuz arasıdır.

[5180] Tirmizî, İbn Cerîr ve başkalarının rivayet ettikleri hadiste de böyle zikredilmiştir. İbn Abbâs'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Bekir'e *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler"* buyruğu ile ilgili bahsi hakkında şöyle demişti: *"Neden ihtiyatlı hareket etmedin, ey Ebû Bekir? Çünkü bıd' üç ila dokuz arasıdır."*[66] Sonra Tirmizî: Bu, bu yoldan hasen, garip bir hadistir demektedir. İbn Cerîr de Abdullah b. Amr'dan böyle dediğini naklet-mektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

*"Öncesinde de, sonrasında da emir Allah'ındır."* Bundan önce de, bundan sonra da emir yalnız onundur demektir. *"Önce"* ve *"sonra"* anlamındaki kelimelerin damla üzere bina edilmesi muzaf olan *"kablu: önce"* kelimesinin izafetten koparılması (yani muzafun ileyh'in zikredilmemesi) ve niyet olarak (mahzuf olarak) varlığının kabul edilmesidir.

*"O günde mü'minler sevineceklerdir. Allah'ın yardımı dolayısıyla"* yani Şam bölgesi de krallığında bulunan Kayser'in beraberindeki Rumları Kisra'nın adamları olan Mecûsî Farslılara karşı Allah'ın yardımından dolayı sevinirler.

66 Tirmizî, 3191; Taberî, 27866. Tirmizî bu garip bir hadistir demiştir. Az önce etraflı bir şekilde geçti.

Scanned with CamScanner

Rumların Farslara karşı zafer kazandıkları gün İbn Abbâs, Sevrî, Süddî ve daha başkalarının oluşturduğu çok sayıda ilim adamlarının bir görüşüne göre Bedir vakası günü olmuştu.

[5181] Tirmizî, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve Bezzâr'ın rivayet etmiş oldukları A'meş'in, Atiyye'den, onun Ebû Said'den diye rivayet ettiği hadiste zikredildiğine göre Ebû Said şöyle demiştir: Bedir günü de Rumlar Farslara karşı galip geldi, bu da mü'minlerin hoşuna gitti ve bundan dolayı sevindiler. Yüce Allah da: *"O günde mü'minler sevineceklerdir. Allah'ın yardımı dolayısı ile. O dilediğine yardım eder, o azizdir, rahimdir"* buyruklarını indirdi.[67]

Başkaları ise şöyle demiştir: Hayır, Rumların Farslara karşı zafer kazanması Hudeybiye günü olmuştur. Bu İkrime, Zührî, Katâde ve daha başkalarının görüşüdür. Bazıları da bu görüşü şöylece yorumlamışlardır: Kayser Allah Kisra'ya karşı kendisine zafer verecek olursa Hıms'dan, İlya'ya yani Beytu'l-Makdis'e kadar yüce Allah'a şükür olmak üzere yürüyerek gideceğini adamıştı. Beytu'l-Makdis'e ulaştığı vakit Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Dihye b. Halife ile birlikte gönderdiği mektubu gelene kadar oradan dışarı çıkmamıştı. Dihye mektubu Busra'nın valisine vermiş, Busra valisi de onu Kayser'e göndermişti. Mektup kendisine Şam yoluyla Hicaz Araplarından ulaşınca huzuruna Umeyye oğullarından Ebû Süfyân Sahr b. Harb ve beraberinde Kureyş kâfirlerinden bir topluluk ile birlikte getirildi. Kendileri o sırada Gazze'de idiler. Kayser'in huzuruna getirildiler, onun önünde oturdular. Kayser: Kendisinin bir nebî olduğunu ileri süren bu adama nesep itibariyle hanginiz daha yakınsınız dedi. Ebû Süfyân ben diye cevap verince, Ebû Süfyân'ın arkasında oturtulan arkadaşlarına ben bu adama (bana mektup gönderen) bu adam hakkında soru soracağım. Eğer yalan söylerse siz de

67 Münkerdir. Bunu Tirmizî, 2935, 3192; Taberî, 27880; Vâhidî, 675 numara ile Ebû Said'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş, Tirmizî hasen, sahihtir demiştir. Daha doğrusu hadis zayıftır. Atiyye el-Avfî rivayet ettiği hadisleri zayıf olan birisidir. Çok sayıda münker rivayette bulunmuştur. Hatta bazen metruk bir ravi olan Kelbi'den dahi hadisler rivayet etmiştir. Künyesi Ebû Said idi. İnsanlar onun Ebû Said el-Hudri olduğunu zannederler. Bk. Mizan. Hadisin bir diğer illeti daha vardır ki o da metninin münker oluşudur çünkü haberde bu âyet-i kerimelerin Bedir günü Medine'de indiği belirtilmektedir. Halbuki sûre Kurtubi'nin dediği gibi ittifakla Mekke'de inmiş bir sûredir. Dikkat edilecek bir husus da şudur: Elbani, Ebû Said'in rivayet ettiği bu hadisi Sahih-u Süneni't-Tirmizî, 2557'de kaydetmekle yanılmış bulunmaktadır. Ayrıca bk. Kurtubi, -benim tahkikim- 4888

Scanned with CamScanner

yalan söylediğini söyleyiniz dedi. Ebû Süfyân dedi ki: Allah'a yemin olsun ki eğer benim yalan söylediğimi nakletmeyecek olsalardı yalan söyleyecektim. Heraklius ona Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nesebi ve niteliklerine dair soru sordu. Sorduğu sorular arasında: Ahdinde durmadığı, sözünü bozduğu oluyor mu sorusu da vardı. Ebû Süfyân dedi ki: Ben hayır ama şu anda bizler onunla belli bir süreliğine barış antlaşması yapmış bulunuyoruz. Bu antlaşma ile ilgili olarak nasıl hareket edeceğini bilemiyoruz dedi. Bununla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Kureyş kâfirleri arasında Hudeybiye yılı aralarında on yıl süreliğine savaşmayacaklarına dair yapmış oldukları barış anlaşmasını kastetmişti.

İşte bu kanaatte olan ilim adamları Rumların Farisilere karşı kazanmış oldukları zaferin Hudeybiye senesi olduğuna delil göstermişlerdir çünkü Kayser adağını Hudeybiye'den sonra yerine getirmişti. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Birinci görüşte olanların lehine buna şu şekilde cevap vermek mümkündür: Kayser'in ülkesi tahrip edilmiş ve oldukça bakımsız kalmıştı. Islahı gereken yerleri düzeltip, ülkesini gerektiği gibi düzene sokmadan adağını yerine getirme imkânını bulamamıştı. İşte zafer kazandıktan dört yıl sonra adağını yerine getirebilmişti. Allah en iyi bilendir.

Bu hususta mesele kolay ve çözümü zor bir konu değildir. Ancak Farslar, Rumlara karşı zafer kazanınca bu hal mü'minlerin hoşuna gitmemişti ama Rumlar Farslara karşı zafer kazanınca mü'minler de buna sevinmişlerdi. Çünkü Rumlar genel olarak kitap ehlidir. Bu sebeple Mecûsîlere göre mü'minlere daha yakındırlar. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun insanlar arasında iman edenlere düşmanlıkta en şiddetli olanların Yahudiler ve müşrikler olduğunu bulacaksın. iman edenlere sevgi (beslemeleri) bakımından en yakınlarını da: "Biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulacaktır. Bu aralarında keşişlerin, rahiplerin olmasından ve onların büyüklük taslamamalarındandır. Rasûle indirileni işittiklerinde bildikleri haktan ötürü gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: Rabbimiz iman ettik, artık bizi şahit olanlarla beraber yaz."* (Mâide, 82-83) Yüce Allah da burada: *"O günde mü'minler sevineceklerdir. Allah'ın yardımı dolayısı ile. O dilediğine yardım eder, o azizdir, rahimdir"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ebû Zur'a tahdis etti, bize Safvân tahdis etti. Bize Velid tahdis etti. Bana Useyd el-Kilabi tahdis edip dedi ki: el-Ala b. ez-Zubeyr el-Kilabi'yi babasından şöyle dedi diye tahdis ederken dinledim: Ben Farsların Rumlara galip geldiklerini sonra da Rumların Farslar'a galip geldiklerini gördüm. Daha sonra da Müslümanların hem Farslar'a, hem Rumlar'a galip geldiklerini gördüm. Bütün bunlar onbeş yıl içerisinde oldu.

*"O Azizdir"* yardım etmesinde ve düşmanlarından intikam alışında güçlüdür *"Rahîmdir"* mü'min kullarına merhametlidir.

*"Allah'ın vaadi(dir bu), Allah vaadinden caymaz."* Yani: Ey Muhammed! Bizim sana Farslara karşı Rumlara yardım edeceğimize dair vermiş olduğumuz haber Allah'ın hak olan bir vaadidir, asla değiştirilmeyecek doğru bir haberdir, meydana gelmesi ve gerçekleşmesi kaçınılmazdır çünkü Allah'ın sünneti çarpışan iki kesim arasında hakka daha yakın olanlara zafer verip, yardımcı olması ve güzel akıbeti ona vermesi şeklinde görülegelmiştir. *"Fakat insanların çoğu"* Allah'ın kâinattaki hükmünü, adalete uygun olarak cereyan eden muhkem fiillerini *"bilmezler."*

*"Dünya hayatından görünen kısmı bilirler fakat ahiretten yana gafil olanların ta kendileridir onlar."* Yani insanların çoğunluğunun dünya, dünyayı elde etmek, dünya işleri ve dünyadakiler ile ilgili olanlar dışında bir bilgileri bulunmamaktadır çünkü onlar dünyalığı kazanmak ve çeşitli kazanç yolları hakkında oldukça maheretli ve zekidirler. Ahiret yurdunda kendilerine nelerin faydalı olacağı hususunda ise her biri adeta kafası çalışmayan, düşüncesiz bir ahmak gibidir. Hasanı Basrî dedi ki: Allah'a yemin olsun ki onlardan herhangi birisi dirhemi tırnağı üzerinde çevirirken sana ağırlığının ne olduğunu haber verebilecek halde olmakla birlikte doğru dürüst namaz kılmasını beceremektedir.

İbn Abbâs da yüce Allah'ın: *"Dünya hayatından görünen kısmı bilirler fakat ahiretten yana gafil olanların ta kendileridir onlar"* buyruğunda kastedilenler kâfirlerdir. Onlar dünyayı nasıl imar edeceklerini bilirler ama din hakkında bilgisizdirler diye açıklamıştır.

Scanned with CamScanner

**Onlar Düşünmezler mi?:**

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ ۗ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۖ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ۚ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَىٰ أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

*8. Onlar kendileri hakkında düşünmezler mi? Allah göklerle yeri ve aralarında olanı ancak hak ile ve belli bir süre ile yarattı, insanların çoğu ise Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr ediyorlar.*

*9. Yeryüzünde gezmezler mi ki kendilerinden önce geçenlerin akıbetinin nasıl olduğuna baksınlar. Onlar kuvvet bakımından bunlardan üstün idiler. Onlar yeri sürüp alt üst ettiler ve bunların yeri imar ettiklerinden çok imar ettiler. Peygamberleri onlara apaçık delillerle gelmişlerdi. Allah onlara zulmetmiyordu fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler.*

*10. Sonra kötülük edenlerin akıbeti kötü oldu. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini yalanladılar. Üstelik onlarla alay da ederlerdi.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah varlığına, tek başına varlığı yarattığına, kendisinden başka bir ilah ve kendisinden başka bir rabb bulunmadığına delil olan mahlûkatı hakkında düşünmeye dikkatimizi çekerek: *"Onlar kendileri hakkında düşünmezler mi?"* buyurmaktadır. Bununla aklı kullanıp, Allah'ın üst ve alt evrendeki her şeyi yaratması üzerinde tefekkür ile tedebbür ile düşünmeyi, her ikisi arasında türlü mahlûkat ve farklı cinsler hakkında düşünmeyi, böylelikle bunların başıboş ve batıl değil de hak ile yaratıldıklarını bilip öğrenmeyi, hepsinin de kıyâmet günü olan belli bir vadeye kadar sürelerinin belirlenmiş

Scanned with CamScanner

olduğunu anlamayı kastetmektedir. Bundan dolayı yüce Allah: *"insanların çoğu ise Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr ediyorlar"* buyurmaktadır.

Sonra yüce Allah rasûllerinin kendisinden getirdiklerinde doğru söylediklerine kendilerini desteklemek üzere onlara verdiği mucizeleri ve onları inkâr edenleri helak edip, tasdik edenleri kurtarması şeklindeki apaçık delalet ve belgeleri de göstermektedir.

Bunun için yüce Allah: *"Yeryüzünde"* anlayış ve kavrayışlarıyla akıllarıyla, bakışlarıyla, geçmişlerin haberlerini dinlemek sûretiyle *"gezmezler mi ki kendilerinden önce geçenlerin akıbetinin nasıl olduğuna baksınlar. Onlar kuvvet bakımından bunlardan üstün idiler."* Yani: Ey kendilerine Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmiş olduğu kimseler! Geçmiş ümmetler ve önceki nesiller sizden daha güçlü idiler, malları, evlatları sizden daha çok idiler. Hem size onlara verilenin onda biri verilmiş değildir. Yeryüzünde sizin ulaşmanızın söz konusu olmadığı kadar güçlü iktidarlar verilmişti onlara. Yeryüzünde kendilerine oldukça ömürler de verilmiş, uzun süre yaşamış, bundan dolayı da yeryüzünü sizden daha fazla imar etmişlerdi. Sizin yeryüzünden yararlandığınızdan daha çok onlar yararlandılar. Bununla birlikte rasûlleri kendilerine apaçık delillerle geldiğinde onlar da kendilerine verilenler sebebiyle şımardıkları vakit Allah günahlarından ötürü onları azap ile yakaladı. Allah'a karşı da kimse onları koruyamadı, malları, evlatları Allah'ın azabı ile kendileri arasına engel olamadı, zerre ağırlığı kadarını dahi onlardan uzaklaştıramadı. Onlara gelip çatan azap ve ibretli cezalarda Allah kendilerine asla zulmetmiş de olmadı, *"fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler."* Onlar Allah'ın âyetlerini yalanladıkları, onlarla alay ettikleri için kendi kendilerine zarar verdiler. Bu azaplarının tek sebebi önceki günahları ve peygamberlerini yalanlamaları olmuştur.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Sonra kötülük edenlerin akıbeti kötü oldu çünkü onlar Allah'ın âyetlerini yalanladılar üstelik onlarla alay da ederlerdi"* buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah başka yerlerde de şöyle buyurmuştur: *"ilk defa ona iman etmedikleri gibi (yine iman etmezler). Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."* (En'âm, 110); *"Onlar sapıp, eğrilince Allah da kalplerini çevirdi."* (Saff, 5); *"Şayet yüz çevirirlerse bil ki bazı günahlarından dolayı Allah onları cezalandırmak ister."* (Mâide, 49)

Scanned with CamScanner

Buna göre "(السوأى): *Kötü*" kelimesi "(أَسَاؤُوا): *Kötülük edenler*"in mefulü olarak mansup olur.[68] *"Sonra kötülük edenlerin akıbeti kötü oldu"* buyruğunda anlamın kötülük onların akıbeti oldu. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini yalanladılar ve onlarla alay ediyorlardı şeklinde olduğu da söylenmiştir. Bu takdirde de "(السوأى): *Kötü*" kelimesi (كان)'nin haberi olarak mansup olur. Bu İbn Cerîr'in açıklaması olup, bunu İbn Abbâs ve Katâde'den nakletmiştir. Ayrıca İbn Ebî Hâtim de bu açıklamayı her ikisinden ve ed-Dahhâk b. Müzahim -ki ez-Zahir diye bilinir- de rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir. Buna gerekçe ise: *"Üstelik onlarla alay da ederlerdi"* buyruğudur.

**İlk Yaratma ve Diriltme:**

اَللّٰهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَآئِهِمْ شُفَعَآؤُا وَكَانُوا بِشُرَكَآئِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ فَأُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾

*11. Allah mahlûkunu ilkin yaratır sonra onu iade eder, sonra da ona döndürülürsünüz.*

*12. Kıyametin kopacağı günde ise günahkârlar ümitsizce susacaklardır.*

*13. Onların ortak koştuklarından şefaatçileri bulunmayacak ve ortaklarını inkâr dahi edeceklerdir.*

*14. Kıyametin kopacağı gün işte o gün ayrılıp dağılırlar.*

*15. İman edip salih amel işleyenler ise onlar bir bahçede sevinirler.*

*16. Kâfir olup, âyetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanlara gelince, işte onlar daima azapta tutulurlar.*

68 Bu takdirde âyetin ilgili bölümünün meali de: "Sonra kötülük eden kötülerin akıbeti Allah'ın âyetlerini yalanlamaları oldu" şeklinde yapılabilir. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

*"Allah mahlûkunu ilkin yaratır sonra onu iade eder."* Yani Allah mahlûku ilk olarak yaratmaya kadir olduğu gibi onu yeniden yaratmaya da kadirdir. *"Sonra da ona döndürülürsünüz."* Kıyamet gününde ona döndürüleceksiniz ve amelde bulunmuş olan herkese amelinin karşılığını verecektir.

Sonra yüce Allah: *"Kıyametin kopacağı günde ise günahkârlar ümitsizce susacaklardır."* İbn Abbâs: Günahkârlar ümitsiz olacaklardır. Mücâhid günahkârlar rezil olacaklardır. Bir rivayette de günahkârlar oldukça kederli olacaklardır demişlerdir.

*"Onların ortak koştuklarından şefaatçileri bulunmayacak."* Yani Allah'ı bırakıp, kendilerine ibadet ettikleri uydurma ilahları onlara şefaatçi olmayacaktır. Kendilerine en çok muhtaç oldukları zamanda onların kendilerine ibadetlerini inkâr edecek, onlara ihanet edeceklerdir. Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Kıyametin kopacağı gün, işte o gün ayrılıp dağılırlar."* Katâde dedi ki: Allah'a yemin olsun ki bu bir daha bir araya gelişin söz konusu olmayacağı bir ayrılıktır. Yani birileri yukarılara kaldırılırken, öteki aşağıların aşağısına indirilecek olursa işte bu onların birbirlerini son görmeleri olacaktır. Bundan ötürü yüce Allah: *"İman edip salih amel işleyenler ise onlar bir bahçede sevinirler"* buyurmaktadır. Mücâhid ve Katâde: Nimet içerisinde bulunurlar. Yahyâ b. Ebî Kesir de: Şarkı dinleyeceklerini kastetmektedir demişlerdir. Sevinç anlamı verilen "el-habreh" kökü ise bütün bunlardan daha genel bir anlamı ihtiva eder. Şair Haccac şöyle demiştir:

الحمد لله الذي أعطى الحَبَرْ مَوَالِيَ الْحَقّ إن المَوْلى شَكَرْ

*Hakkın dostlarına (neşe ve sevinç) veren Allah'a hamdolsun*
*Nimete sahip olan kişi eğer şükredecekse (ona şükretmeli)*

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

Scanned with CamScanner

*17. Akşamladığınız zaman ve sabahladığınızda Allah'ı tesbih edin.*

*18. Göklerde ve yerde hamd yalnız onundur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine vardığınızda da (onu tesbih edin).*

*19. Ölüden diriyi çıkartır, diriden de ölüyü çıkartır. Arzı da öldükten sonra diriltir. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız.*

**Tefsiri:**

Bu buyruklar yüce Rabbinizin kendi mukaddes zatını tesbih etmesini ve onun kudretinin kemaline, saltanatının azametine delil teşkil eden biri diğerinin arkasından gelen gecenin karanlığıyla gelmesi demek olan akşam vaktinde, gündüzün etrafı aydınlatması demek olan sabah vaktinde kullarının kendisini tesbih edip, ona hamd etmesine dair irşadı ihtiva etmektedir. Sonra da ona hamd etmek (tahmid) demek olan ve tesbihe münasip düşen kendisine hamdetmeyi söz konusu ederek yüce Rabbimiz: *"Göklerde ve yerlerde hamd yalnız onundur"* buyurmaktadır. Yani yarattıkları dolayısıyla göklerde ve yerde kendisine hamd edilip, övülen odur. Sonra da: *"Gündüzün sonunda ve öğle vaktine vardığınızda da"* buyurmaktadır ki gündüzün sonu (aşiy, aşâ) ileri derecedeki karanlık demektir. Öğle vakti (izhâr) ise aydınlığın güçlü halini ifade eder. Onu da, bunu da yaratanı tesbih ederiz, o her türlü eksiklikten münezzehtir. *"Sabahı yarıp çıkarandır, geceyi de bir sükûn vakti yapandır."* (En'âm, 96) Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ona parlaklık verip aydınlattığı zaman gündüze, onu örtüp kapladığı zaman geceye yemin olsun."* (Şems, 3-4); *"Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye, ağarıp açıldığı zaman gündüze"* (Leyl, 1-2); *"Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye, ağarıp açıldığı zaman gündüze."* (Duhâ, 1-2) Bu hususta âyet-i kerimeler pek çoktur.

[5182] İmam Ahmed dedi ki: Sehl b. Muaz b. Enes el-Cuheni'nin babasından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Size Allah'ın, İbrâhim (a.s)'a 'yükümlülüklerini eksiksiz yerine getiren halili (dostu)' adını neden verdiğini haber vereyim mi? O sabahı ve akşamı ettiği her seferinde "akşamladığınız ve sabahladığınızda Allah'ı tesbih edin, göklerde ve yerde hamd yalnız onundur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine vardığınızda da (onu tesbih edin)" demesi idi."*[69]

69 Ahmed, III, 439. Senedi oldukça zayıftır çünkü İbn Lehia, İbn Faid ve İbn Muaz'ın üçü de zayıf ravilerdir. Hadisin kaynakları daha önce gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

[5183] Taberânî dedi ki: Abdullah b. Abbâs Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Kim sabahleyin "akşamladığınız zaman ve sabahladığınızda Allah'ı tesbih edin. Göklerde ve yerde hamd yalnız onundur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine vardığınızda da" âyetini tamamı ile söyleyecek olursa, o gün için yapma imkânını bulamadıklarını telafi etmiş (yapmış) gibi olur. Kim bunu akşam olunca söyleyecek olursa o gece yapamadıklarını telafi etmiş olur."*[70]

Senedi zayıftır. Bunu Ebû Dâvûd da Sünen'inde rivayet etmiş bulunmaktadır.

*"Ölüden diriyi çıkartır, diriden de ölüyü çıkartır."* Bu bizim üzerinde durmakta olduğumuz birbirine zıt eşyayı yaratmak kudretini ortaya koyan bir başka örnektir. Ardı arkasına gelen bu âyet-i kerimenin tamamı bu türdendir. Yüce Allah bu âyet-i kerimelerde eşyayı zıtlarıyla birlikte yarattığını söz konusu ederek yaratmasının kudretinin kemaline delil olduğunu göstermek istemektedir. İşte bitkiyi taneden, taneyi bitkiden çıkarması bu türdendir. Tavuktan yumurta, yumurtadan tavuk, insandan nutfe, nutfeden insan, mü'minden kâfir, kâfirden mü'min çıkarması da bunlar arasındadır.

*"Arzı da öldükten sonra diriltir."* Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir: *"Onlar için delillerden birisi de -kendisini canlandırdığımız ve ondan tane çıkardığımız- ölü topraktır. işte ondan yemektedirler. Biz orada hurma ağaçlarından ve üzüm bağlarından bahçeler var ettik, orada pınarlar fışkırttık."* (Yâsin, 33-34); *"Sen yeryüzünü kuru ve ölü görürsün. Biz üzerine suyu indirdiğimizde sarsılır, kabarır ve her çeşit güzel bitkiden bitirir. Bu böyledir çünkü Allah hakkın ta kendisidir ve çünkü o ölüleri diriltir. Gerçekten o her şeye güç yetirendir ve çünkü hiç şüphesiz kıyâmet gelecektir. Onda hiç şüphe yoktur ve Allah muhakkak kabirdekileri diriltecektir."* (Hac, 5-7); *"Rahmetinin önünden rüzgârları müjde olmak üzere gönderen odur. Nihayet bunlar ağır yüklü bulutları kaldırınca biz onları ölmüş (kurak) bir yere süreriz ve*

70 Ebû Dâvûd, 5076. Leys yoluyla bu senet ile rivayet etmiştir. Aynı şekilde İbn Adiyy, el-Kamil, III, 390 senedi oldukça zayıftır. Senedinde Said b. Beşir en-Necrani vardır. Zayıf olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. İbn Adiyy de ondan dolayı illetli olduğunu söylemiştir. Buhârî'den de onun hadisi sahih değildir dediğini nakletmektedir. Hadisin ikinci bir illeti daha vardır ki o da Muhammed b. Abdurrahman el-Beylemani'nin metruk bir ravi olup, İbn Hibbân'ın kendisini hadis uydurmakla itham etmiş olmasıdır. Dolayısıyla her ikisinin de zayıf olmasından ötürü kendisinden önceki hadisle de güç kazanamaz.

Scanned with CamScanner

*ondan su indiririz ve derken o su ile ürünün her türlüsünü çıkartırız. işte biz ölüleri de böyle çıkaracağız, iyi düşünüp ibret alırsınız diye."* (A'râf, 57) Bundan dolayı da burada yüce Rabbimiz: *"işte siz de böyle çıkarılacaksınız"* buyurmaktadır.

وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَآ أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾
وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ
بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

*20. Sizi topraktan yaratmış olması sonra da beşer olup, dağılmanız da onun âyetlerindendir.*

*21. Sizin için nefislerinizden kendileri ile sükûn bulacağınız ve aranızda muhabbet ve merhamet kıldığı eşler yaratmış olması da onun âyetlerindendir. Muhakkak bunlarda düşünen bir topluluk için âyetler vardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Babanız Âdem'i topraktan yaratmış olması *"sonra da beşer olup, dağılmanız da"* onun azametine ve kudretinin eksiksizliğine delil olan *"ayetlerindendir"* çünkü sizin aslınız topraktan sonra değersiz bir sudandır. Sonra bu su şekillenerek sülük gibi bir hal alır sonra çiğnenmiş bir lokmacık et gibi olur sonra insan şekline bürünmüş, şekillenmiş kemiklere dönüşür. Sonra Allah bu kemiklere et giydirir sonra ona ruh üfler. Derken o işiten ve gören bir kişi olur. Sonra annesinin karnından küçük bir bebek güçleri zayıf, hareketleri güçsüz olarak çıkar. Yaşı ilerledikçe güçleri ve hareketleri kemale erer ve nihayet şehirler, kaleler bina edecek bir hale gelir, çeşitli bölgelere yolculuklar yapar, denizde gemilere biner, yeryüzünün dört bir yanını dolaşır, kazanır, mal toplayıp biriktirir. Onun düşüncesi, derinlikleri, dehası, hile ve tuzakları, görüşü, bilgisi, dünya ve ahiret işlerinde herkesin kendisine göre de genişliği vardır. Çeşitli geçim ve kazanç alanlarında onlara bu kudreti veren, onları yönlendiren, onları musahhar kılan, onların bu hususlardaki nitelik ve hareketlerini çeşitlendiren, ilim ve düşüncelerinde, güzellik ve çirkinliklerinde, zenginlik ve fakirliklerinde, bedbahtlıklarında aralarında

Scanned with CamScanner

farklılık var edenin şanı ne yücedir, o her türlü eksiklikten münezzehtir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sizi topraktan yaratmış olması sonra da beşer olup dağılmanız da onun âyetlerindendir"* buyurmaktadır.

[5184] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Mûsâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah Âdem'i yeryüzünün tamamında aldığı bir avuç (toprak)tan yaratmıştır. Bu sebeple Âdemoğulları da yerin çeşitliliğine göre yaratılmışlardır. Kimileri beyaz, kimileri kırmızı, kimileri siyah tenlidir, kimileri de bunlar arasındadır. Kimi iyi, kimi kötü, kimi yumuşak, kimi sert, kimi de bunlar arasında bir özelliktedir."*[71] Bunu Ebû Dâvûd ve Tirmizî değişik yollardan Avf el-Arabî yoluyla böylece rivayet etmiş olup, Tirmizî: Bu hasen, sahih bir hadistir demiştir.

*"Sizin için nefislerinizden"* size eş olarak sizin cinsinizden dişiler *"kendileri ile sükûn bulacağınız eşler yaratmış olması da onun âyetlerindendir"* buyruğu yüce Allah'ın: *"Sizi tek bir candan yaratan, ondan da kendisine sükûn bulsun diye eşini yaratan odur"* (A'râf, 189) buyruğuna benzemektedir. Burada eşten kastı Havva'dır. Allah onu Âdem'in sol kısa kaburga kemiğinden yarattı. Şayet yüce Allah Âdemoğullarının hepsini erkek kılıp, onların eşlerini başka türlerden cinlerden ya da hayvanlardan yaratmış olsaydı aralarında bu kaynaşma ve eşler arasında bu uyum meydana gelmez, aksine eşler farklı cinslerden olsaydı bir nefret ve bir uzaklaşma ortaya çıkardı. Diğer taraftan yüce Allah'ın eşlerini kendi türlerinden yaratmış olması kendileri ile eşleri arasında bir sevgi, bir şefkat ve merhamet yaratmış olması da onlara olan rahmetinin mükemmelliğindendir. Erkek kadını ya ona olan sevgisi ya da şefkat ve merhameti dolayısıyla nikâhı altında tutar. Bu da ya ondan çocuğunun olması yahut da nafakası dolayısıyla kendisine muhtaç bulunması yahut aralarındaki ülfet ve kaynaşmanın bir neticesi ya da başka bir sebep dolayısıyladır. *"Muhakkak bunlarda düşünen bir topluluk için âyetler vardır."*

71 Daha önce Mü'minûn sûresi 12. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ خَلْقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَٰنِكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّلْعَٰلِمِينَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ مَنَامُكُم بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَٱبْتِغَآؤُكُم مِّن فَضْلِهِۦٓ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾

*22. Göklerle yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da onun âyetlerindendir. Şüphesiz bunlarda âlimler için âyetler vardır.*

*23. Geceleyin ve gündüzün uyumanız ve onun lütfundan aramanız da onun âyetlerindendir. Muhakkak bunlarda işiten bir topluluk için âyetler vardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Onun pek muazzam kudretinin âyetlerinden birisi de *"göklerin ve yerin yaratılması"*dır. Yani yükseklik ve genişliğiyle, saydamlığıyla, sabit ve hareketli yıldızlarının parlaklığıyla göklerin, aşağıda oluşun, yoğunluğu ile dağları ve vadileriyle, karalarıyla, denizleriyle, canlılarıyla, ağaçlarıyla yeryüzünün yaratılmış olması da muazzam kudretinin âyetlerindendir.

*"Dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da onun âyetlerindendir."* Dillerden kasıt bunların Arap dilini konuşmasıdır. Diğerleri olan Tatarların başka bir dili vardır. Öbürleri Gürcü, diğerleri Rûm, bunlar Frenk, ötekileri Berber, şunlar Tekrur, berikiler Habeş, diğerleri Hint, şunlar Acem, öbürleri İskit, bunlar Hazer (Azeri), diğerleri Ermeni, şunlar Kürttür. Bunun dışında Allah'tan başkasının bilemeyeceği kadar çok olan Âdemoğullarının çeşitli dilleri konuşması, renklerinin yani şekillerinin farklı olması onun âyetlerindendir. Yeryüzündekilerin hepsi hatta Allah'ın Âdem'i yarattığı günden itibaren kıyâmetin kopacağı zamana kadar dünyadan gelip geçeceklerin tamamının iki gözü, iki kaşı, burnu, alnı, ağzı ve yanakları vardır ama onların biri diğerinin aynısı değildir. Şekil, görünüş ya da konuşması itibariyle mutlaka birtakım farklılıkları bulunur. Gizli ya da açık olan bu farklar dikkatle bakılınca ortaya çıkar. Her bir yüzün kendisine ait özel bir üslubu (şekli) ve diğerine benzemeyen bir görünüşü vardır. Güzellik ya da çirkinlik gibi herhangi bir nitelik bakımından bir topluluk arasında benzerlik bulunsa dahi onların biri ile diğeri arasında

Scanned with CamScanner

farklılıkların bulunması da kaçınılmaz bir şeydir. *"Şüphesiz bunlarda âlimler için âyetler vardır. Geceleyin ve gündüzün uyumanız ve onun lütfundan aramanız da onun âyetlerindendir."* Yani geceleyin ve gündüzün size uyuma vasfını yaratmış olması da onun âyetlerindendir. Bu uyku ile dinlenirsiniz, hareketleriniz diner, yorgunluk ve argınlık gider. Yine sizin için yollarda ve yolculuklarda yürüyüp, etrafa yayılmayı da takdir buyurmuştur. Bu ise uyumanın zıttı olan bir haldir. *"Muhakkak bunlarda işiten"* yani kavrayıp, belleyen *"bir topluluk için âyetler vardır."*

[5185] Taberânî dedi ki: Zeyd b. Sabit (radıyallâhu anh) dedi ki: Geceleyin uyuyamıyordum. Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şikâyette bulundum şöyle buyurdu: *"'Allahumme ğâreti'n-nucum ve hedeeti'l-uyun ve ente hayyun kayyum ya hayyu ya kayyum enim ayni ve ehdi leyli: Allah'ım! Yıldızlar battı, gözler sakinleşti. Sense hayy ve kayyumsun, ey hayy ve kayyum gözüme uyku ver, geceme sükûnet ver' de."* Ben de bunları söyledim, bu uykusuzluk halim benden gitti.[72]

وَمِنْ اٰيَاتِهٖ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ أَنْ تَقُومَ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهٖ ۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَآ أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾

*24. Korku ve ümitle size şimşeği göstermesi ve gökten su indirerek yeryüzünü ölümünden sonra o su ile canlandırması da onun âyetlerindendir. Muhakkak bunda aklını kullanan bir topluluk için âyetler vardır.*

*25. Göklerin ve yerin onun emri ile durması da onun âyetlerindendir. Bundan sonra sizi bir tek çağırışla çağırırsa hemen yerden çıkıverirsiniz.*

72 Zayıftır. Taberânî, 4817; İbnu's-Sünni, 754; İbn Adiyy, V, 1799. Zeyd b. Sabit'in rivayet ettiği bir hadis olarak. İbn Adiyy, Amr b. Husayn el-Ukayli sebebiyle illetli olduğunu söylemiş ve bu hadisi Amr b. Husayn münferiden rivayet etmiştir. O da rivayet ettiği hadisleri karanlık birisidir. Sika ravilerden kendisinden başkasının rivayet etmediği münker birtakım hadisler nakletmiştir demiş, İbn Hacer de ona muvafakat etmiştir. Bk. el-Futuhat er-Rabbaniyye, III, 177

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

*"Korku ve ümitle size şimşeği göstermesi"* çünkü bazen sonrasında yağan şiddetli yağmur ya da telef eden yıldırımlar sebebiyle korktuğunuz, bazen de onun parıltısını ve ondan sonra kendisine gerek duyduğunuz yağmuru ümit ettiğiniz şimşeğin size göstermesi de onun azametine delil olan *"ayetlerindendir."* Bundan dolayı yüce Allah: *"Ve gökten su indirerek yeryüzünü ölümünden sonra su ile canlandırması da onun âyetlerindendir"* buyurmaktadır. Yani yeryüzü önceleri hareketsiz, bitkisiz ve hiçbir şeysiz idi ama ona su (yağmur) gelince *"sarsılır, kabarır ve her çeşit güzel bitkiden bitirir."* (Hacc, 5) Elbette bunda ölümden sonra dirilişe ve kıyâmetin kopacağına dair bir ibret ve açık bir delalet vardır. Bunun için yüce Allah: *"Muhakkak bunda aklını kullanan bir topluluk için âyetler vardır"* buyurmaktadır. Daha sonra da: *"Göklerin ve yerin onun emri ile durması da onun âyetlerindendir"* buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Onun izni olmadıkça yerin üzerine düşmesin diye semayı o tutuyor."* (Hacc, 65); *"Muhakkak ki Allah göklerle yeri zeval bulmasınlar diye tutar."* (Fâtır, 41)

Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) yemin ederken yeminini pekiştirmek istediği vakit emriyle göğün ayakta durduğu zat hakkı için hayır derdi.

Yani gök onun ona verdiği emirle ve göğü emre musahhar kılmasıyla ayakta sabit durmaktadır. Sonra kıyâmet gününde yer başka bir yere değiştirileceği gibi gökler de değiştirilecek, ölüler kabirlerinden yine onun emriyle ve onun kendilerini çağırmasıyla kabirlerinden çıkacaklardır. Bundan dolayı da yüce Allah: *"Bundan sonra sizi bir tek çağırışla çağırınca hemen yerden çıkıverirsiniz"* buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Sizi çağıracağı gün onu hamd ederek çağrısına uyup geleceksiniz ve ancak pek az bir süre kaldığınızı zannedeceksiniz."* (İsrâ, 52); *"Halbuki o (ikinci üfürüş) ancak bir tek haykırıştır. Ansızın hepsi toprağın üzerinde dipdiri çıkıverirler."* (Nâziât, 13-14); *"O tek bir çığlıktan ibarettir. Hepsi artık huzurumuza getirilioverirler."* (Yâsin, 53)

Scanned with CamScanner

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

*26. Göklerde ve yerde olanlar onundur. Hepsi ona boyun eğicidirler.*

*27. Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden odur ve bu ona göre daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüksek sıfatlar yalnız onundur. O Azizdir, Hakimdir.*

**Tefsiri:**

*"Göklerde ve yerde olanlar onundur."* Onun mülküdür, onun kullarıdırlar. *"Hepsi ona boyun eğicidirler."* Huşu ile isteyerek istemeyerek ona itaatle boyun eğerler.

[5186] Derrac'ın, Ebu'l-Heysem'den, onun Ebû Said'den merfu olarak rivayet ettiği hadise göre Allah Rasûlü: *"Kur'ân-ı Kerim'de kunutun söz konusu edildiği her bir yerde anlamı itaattir"*[73] buyurmuştur.

*"Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden odur ve bu ona göre daha kolaydır."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan yani bu ona göre daha kolay gelir diye açıklamıştır. Mücâhid: Yeniden yaratmak onun için ilk yaratmadan daha kolaydır. Esasen ilkin yaratmak da onun için kolaydır. İkrime ve başkaları da böyle demişlerdir.

[5187] Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yüce Allah buyurdu ki: Âdemoğlu beni yalanladı. Halbuki bu ona yaraşmaz. Bana ağır sözler söyledi, halbuki bu onun yapabileceği bir şey olmamalıydı. Onun beni yalanlaması beni ilkin yarattığı gibi beni yeniden yaratmayacaktır demesidir. Halbuki ilk olarak yaratmak benim için ne kadar kolaysa yeniden yaratmak da öyledir. Onun bana ağır söz söylemesine gelince, Allah bir evlat edindi demesidir. Halbuki bir ve tek, samed, doğurmamış ve doğmamış olan, hiçbir kimsenin de dengi*

73 Zayıf bir rivayettir. Daha önce Bakara, 116'da geçti.

Scanned with CamScanner

*bulunmadığı zat benim."*[74] Bu hadisi tek başına Buhârî tahriç ettiği gibi yine bu hadisi Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Hemmam'dan, o Ebû Hureyre'den böylece rivayette bulunması da münferittir (tek başına bu yoldan rivayet etmiştir). Ayrıca bunu İmam Ahmed de böylece Hasan b. Mûsâ'dan, o İbn Lehia'dan bize Ebû Yunus Suleym b. Cubeyr, Ebû Hureyre'den tahdis etti. O Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye buna yakın ya da aynen münferid olarak tahdis etmiştir.

Başkaları da: Her ikisi de (ilkin yaratmak da, sonra tekrar yeniden yaratmak da" Allah'ın kudreti için aynıdır demişlerdir. Avfî, İbn Abbâs'tan: Her iki yaratma da ona kolaydır dediğini nakletmektedir. er-Rabî b. Huseyn de böyle demiştir. İbn Cerîr'in de eğilimi bu taraftadır. Buna dair çok sayıda şahitler de zikrederek şöyle demiştir: Bununla birlikte yüce Allah'ın: *"Ve bu ona göre daha kolaydır"* buyruğundaki zamirin yaratmaya ait olma ihtimali de vardır. Yani yaratılmışlara göre bu daha kolaydır demek olur.

*"Göklerde ve yerde en yüksek sıfatlar yalnız onundur."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan bu buyruğun yüce Allah'ın: *"Onun benzeri hiçbir şey yoktur"* (Şûrâ, 11) buyruğu gibidir dediğini nakletmektedir. Katâde de onun misali (sıfatı) ondan başka hiçbir ilah olmadığı, onun dışında bir rabb olmadığıdır. İbn Cerîr de böyle demiştir. Bazı müfessirler bu âyeti tefsir ederken marifet ehli birisinin şu beyitlerini zikretmektedir:

إِذَا سَكَنَ الغَدِيرُ على صَفَاء وَجُنبَ أَنْ يُحَرّكَهُ النَّسيمُ

تَرى فيه السَّمَاء بَلا امْتِرَاء كَذَاكَ الشَّمْسُ تَبدو وَالنّجُومُ

كَذاكَ قُلُوبُ أَرْبَاب التَّجَلِّي يُرَى في صَفْوها اللهُ العَظيمُ

*Su bir kayalık bölgede sükûna erince*
*Ve rüzgâr güneyden esip onu harekete geçirince*
*Sen onda hiç tereddütsüz semayı görürsün*
*Güneş de öyle görünür, yıldızlar da*
*İşte tecelli erbabının kalpleri de böyledir*
*Onların berraklığında Allah azimuşşan görülür.*

74 Buhârî, 4974. Daha önceden de geçmişti.

Scanned with CamScanner

*"O"* yenik düşürülemeyen, iradesi ve kudreti engellenemeyen, aksine her şeyi yenik düşürmüş, kudret ve saltanatıyla her şeyi emri altına alıp kahretmiş olan *"Azizdir"* şer'i ve kaderi fiil ve sözlerinde hikmeti sonsuz *"Hakimdir."* Mâlik'ten rivayet edilen tefsirinde Muhammed b. el-Münkedir yoluyla yüce Allah'ın: *"En yüksek mesel (sıfat) onundur"* buyruğu hakkında o "la ilahe illallah"tır demiştir.

**Nefislerinizden Bir Misâl:**

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ ۖ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٩﴾

*28. (Allah) size kendi nefislerinizden bir misal getirdi. Size rızık olarak verdiklerimizde elinizin altındaki kölelerinizin size ortak olup o rızıkta hep birlikte eşit olmayı ve kendiniz (gibi) hür olan diğer ortaklarınızdan çekindiğiniz gibi onlardan da çekinmeyi kabul eder misiniz? İşte akıllarını kullanan bir topluluk için âyetleri böyle açıklarız.*

*29. Hayır, zulmedenler bilgisizce hevâlarına uydular. Allah'ın saptırdığını hidayete ulaştıracak kimdir? Onlar için hiçbir yardımcı olmaz.*

**Tefsiri:**

Bu, yüce Allah'ın kendisi ile birlikte başkalarına ibadet eden, ona ortaklar koşan, bununla birlikte ona ortak koştukları put ve heykellerin onun kulları ve mülkiyeti altında olduğunu da itiraf eden, kendisine ortak koşanlar hakkında verdiği bir örnektir. Nitekim onlar telbiye getirdikleri vakit: Buyur, senin hiçbir ortağın yoktur. Sana ait olan kendisine de, sahip olduklarına da malik olduğun bir ortak müstesnâdır diyorlardı.

Yüce Allah: *"Size kendi nefislerinizden bir misal getirdi"* buyurmaktadır. Yani siz bunu müşahede etmektesiniz ve kendi nefislerinizden bunu anlamaktasınız. *"Size rızık olarak verdiklerimizde eliniz altındaki kölelerinizin*

Scanned with CamScanner

*size ortak olup, o rızıkta hep birlikte eşit olmayı kabul eder misiniz?"* Yani sizden herhangi bir kimse kölesinin kendi malında kendisine ortak olup, kendisiyle birlikte o malda aynı ve eşit hakka sahip olmaya razı olur mu? *"Ve kendiniz gibi hür olan diğer ortaklarınızdan çekindiğiniz gibi onlardan çekinmeyi"* kabul eder misiniz? Yani onların sizlerle mallarınızı paylaşacaklarından korkmak ister misiniz? Ebû Miclez dedi ki: Sen kölenin seninle malını paylaşmaya kalkışacağından korkmazsın. Onun böyle bir hakkı da yoktur. İşte Allah da böyledir. Onun ortağı yoktur. Yani sizden herhangi bir kimse böyle bir şeyi kabul edemediğine göre nasıl olur da Allah'ın yarattıklarından birtakım kimseleri ona eş koşabiliyorsunuz? Bu da yüce Allah'ın: *"Onlar hoşlanmadıkları şeyleri Allah'a isnat ederler"* (Nahl, 62) buyruğu gibidir. Yani onlar hoşlanmadıkları kız çocukları ona ortak koşarlar çünkü onlar gerçekte Rahmân olan Allah'ın kulları olan melekleri dişi kabul etmiş ve bunları Allah'ın kızları olarak değerlendirmişlerdir. Halbuki onlardan herhangi birisine kız çocuğu doğduğu müjdesi verilecek olsa öfkesini yutar, yüzü simsiyah kesilir, aldığı kötü müjdeden dolayı kavminden gizlenip saklamaya çalışır. Onu küçültücülüğüne rağmen hayatta mı bıraksın yoksa toprağa mı gömsün şaşırıp kalırdı. Kendileri kız çocuğu sahibi olmaktan utanırken, meleklerin Allah'ın kızları olduklarını söylüyorlar, kendileri için beğenip kabul etmediklerini ona nispet ediyorlardı. Bu ise daha ağır bir küfür ve inkârdır. İşte bu buyrukta söz edildiği üzere de onlar Allah'ın kulları ve yarattıkları arasından ona ortaklar koştular. Halbuki onlardan herhangi bir kimse kendi kölesinin malında ortak olup, onunla eşit haklara sahip olmasını dileyecek olursa da malını onunla paylaşacak bir hale gelmesini asla kabul etmez, bunu kendisine yedirmezdi. İşte yüce Allah da bundan alabildiğine yüce ve büyüktür.

[5188] Taberânî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Müşrikler "Lebbeyk Allahumme lebbeyk, lebbeyke la şerike lek illa şerike huve lek temlikuhu ve ma melek: Buyur Allah'ım, buyur. Buyur, senin hiçbir ortağın yoktur. Sana ait olan kendisine de, sahip olduklarına da malik olduğun bir ortak müstesnâ" diyorlardı. Bunun üzerine yüce Allah da: *"Size rızık olarak verdiklerimizde eliniz altındaki kölelerinizin size ortak olup, o rızıkta hep birlikte eşit olmayı ve kendiniz gibi hür olan diğer ortaklarınızdan çekindiğiniz gibi onlardan da çekinmeyi kabul eder misiniz?"* buyruğunu indirdi.[75]

75 Taberânî, 12348. Hammad b. Şuayb zayıf olduğundan dolayı senedi zayıftır. Bk. Mecma, III, 223

Scanned with CamScanner

Bu temsil ile şanı yüce Allah'ın öncelikli olarak şirkten uzak ve münezzeh olması gerektiğine dikkat çekildikten sonra yüce Allah: *"işte akıllarını kullanan bir topluluk için âyetleri böyle açıklarız"* buyurmaktadır. Sonra yüce Allah müşriklerin Allah'tan başkasına kendilerinin bilgisizlikleri ve beyinsizlikleri yüzünden ibadet ettiklerini beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Hayır, zulmedenler"* müşrikler Allah'a eş koştukları putlara ibadet etmelerinde *"bilgisizce hevalarına uydular. Allah'ın saptırdığını hidayete ulaştıracak kimdir?"* Yani Allah onların saptırılmalarını takdir buyurmuşsa kimse onlara hidayet veremez. *"Onlar için hiçbir yardımcı olmaz."* Allah'ın kudretinden onları kimse kurtaramaz, onları kimse himaye edemez, ondan kaçıp kurtulamazlar. Çünkü onun dilediği olur, dilemediği de olmaz.

**Allah'ın Fıtratı:**

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

*30. Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek söz konusu değildir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.*

*31. Ona dönenler olun, ondan korkun, namazı da dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın.*

*32. O dinlerini parça parça eden ve fırkalara ayrılanlardan (olmayın). Bununla beraber her bir fırka sahip olduğundan memnundur.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Allah'ın senin için teşri buyurmuş olduğu, seni hidayetle kendisine iletip, en mükemmel derecede kemale erdirmiş olduğu İbrâhim'in milleti (dini) olan Allah'ın senin için şeriat olarak tayin etmiş olduğu hanif dinine doğru yüzünü çevir ve onun üzerinde devam et. Bununla

Scanned with CamScanner

birlikte sen Allah'ın insanları üzerinde yaratmış olduğu selim fıtratından da ayrılma. Çünkü yüce Allah yarattıklarını kendisini bilmek, tevhid etmek, ondan başka hiçbir ilah olmadığı gerçeğini kabul etmek fıtratına sahip olarak yaratmıştır. Daha önce yüce Allah'ın: *"Ve onları kendilerine şahit tutup: Ben sizin Rabbiniz değil miyim (buyurmuştu). Onlar da: Evet, şahit olduk demişlerdi."* (A'râf, 172) buyruğunda da geçtiği gibi.

[5189] Hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır: *"Ben kullarımı hanifler olarak yarattım. Şeytanlar onlara geldi ve onları dinlerinden uzaklaştırdı."*[76] Hadis-i şeriflerde şanı yüce Allah'ın yarattıklarını İslam fıtratı üzere yaratmış olduğunu sonradan bazılarının Yahudilik, Hıristiyanlık ya da Mecûsîlik gibi bozuk dinleri kabul ettiklerinin hadis-i şeriflerde belirtildiğini de zikredeceğiz.

*"Allah'ın yaratışını değiştirmek söz konusu değildir."* Bazıları Allah'ın yaratışını değiştirmeyin, o zaman insanları Allah'ın kendilerini üzerinde yaratmış olduğu fıtratlarını değiştirmiş olursunuz. O takdirde bu emir anlamında haber şeklinde olur. Yüce Allah'ın: *"Kim oraya girerse emin olur."* (Âl-i İmrân, 97) buyruğunda olduğu gibi. Bu ise güzel ve doğru bir manadır.

Başkaları da bu ifadenin geldiği şekilde bir haberdir. Anlamı da şöyledir: Yüce Allah dosdoğru ve istikamet üzere fıtrat sahibi olmakta bütün yarattıkları arasında eşitlik sağlamıştır. Herkes mutlaka bu fıtrat üzere doğar. Bu hususta insanlar arasında bir farklılık yoktur. Bundan dolayı İbn Abbâs, İbrâhim, Nehâi, Said b. Cubeyr, Mücâhid, İkrime, Katâde, Dahhâk ve İbn Zeyd yüce Allah'ın: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek söz konusu değildir"* buyruğunu Allah'ın dininin değiştirilmesi söz konusu değildir diye açıklamışlardır. Buhârî de yüce Allah'ın: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek söz konusu değildir"* buyruğu hakkında Allah'ın dinini değiştirmek söz konusu değildir diye açıklamıştır. Aynı şekilde *"bu öncekilerin adetlerinden başka bir şey değildir"* (Şuarâ, 137) buyruğunu da öncekilerin dini diye açıklamıştır. Fıtrat da İslam'dır demiştir.

[5190] Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her doğan mutlaka fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hıristiyan yahut Mecûsî yapar. Tıpkı bir hayvanın hilkati tam ve eksiksiz bir yavru doğurması gibi. Siz onun hilkatinde bir eksiklik görebiliyor musunuz?"* Sonra da: *"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğ-*

76 Daha önce kaynakları gösterilmiş bir hadis olup Müslim ve başkaları tarafından rivayet edilmiştir.

Scanned with CamScanner

*ru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek söz konusu değildir. Dosdoğru din işte budur"* buyruğunu okudu.[77] Bunu Müslim, Abdullah b. Vehb yoluyla Zührî'den böylece rivayet etmiştir. Ayrıca bunu Buhârî ile birlikte Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Hemmam'dan, o Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye de rivayet etmişlerdir. Bu hadis ile aynı anlamda ashab-ı kiram'dan bir topluluktan çok sayıda hadis varid olmuştur.

[5191] Bunlardan birisi el-Esved b. Seri' et-Temimi'nin rivayet ettiği hadistir. İmam Ahmed dedi ki: el-Esved b. Seri' dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna gittim, onunla birlikte gazaya katıldım. Bir miktar zafer boncuğu ele geçirdim. İnsanlar o gün çok kişi öldürdüler. Hatta çocukları bile öldürdüler. Bu hal Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber edilince şöyle buyurdu: *"Birtakım kimselere bugün ne oldu ki çocuklara varıncaya kadar öldürmekte aşırı gittiler."* Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar müşriklerin çocukları değil mi ki deyince, Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Şunu bilin ki sizin en hayırlılarınız da müşriklerin çocuklarıdır."* Sonra şöyle buyurdu: *"Çocukları öldürmeyin, çocukları öldürmeyin."* Şunları da ekledi: *"Her can fıtrat üzere doğar ta ki dili kendisinin halini açıkça ifade edinceye kadar ama onun anne babası onu Yahudi ya da Hıristiyan yapar."*[78] Bunu Nesâî, Siyer bölümünde Ziyad b. Eyyûb'dan, o Huşeyn'den, o Yunus b. Ubeyd'den, o Hasan-ı Basrî'den böylece rivayet etmiştir.

[5192] Bunlardan bir diğeri Câbir b. Abdullah el-Ensârî'dir. İmam Ahmed dedi ki: Câbir b. Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her doğan fıtrat üzere doğar. Dili kendi durumunu açıklayıncaya kadar. Dili kendi halini açıklayınca ya şükreden bir kul olduğunu yahut da inkâr edip, nankörlük eden birisi olduğunu ifade eder."*[79]

---

77 Hadis daha önce En'âm sûresi 79. âyetin tefsirinde geçti.

78 Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 8616; Ahmed, III, 435, IV, 24; Ebû Ya'la, 942; Taberânî, 829; Heysemi, Mecma, V, 316'da Ahmed'in senetlerinden birisinin ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Derim ki: Ama hadisin senedinde Hasan(-ı Basrî) an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. O tedlis yapan bir ravidir. Ayrıca onun el-Esved'den hadis dinlediği sabit değildir. Hadisin bazı bölümlerinin şahitleri vardır. Bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 402

79 Ahmed, III, 353; Heysemi, Mecma, VII, 218'de senedinde Ebû Câfer er-Râzî vardır. O sika bir ravidir. Bununla birlikte onda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Geri kalan ravileri ise sikadırlar demektedir. Derim ki: Birden çok kişi Ebû Câfer'in zayıf olduğunu söylemiştir. Senette Hasan(-ı Basrî) an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur ama aslının şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

Ebû Kilabe'den rivayete göre Ömer, Muaz'a: Bu işi ayakta tutan nedir diye sordu ve sonra buna yakın olarak rivayeti zikretti.

*"O dinlerini parça parça eden ve fırkalara ayrılanlardan (olmayın). Bununla beraber her bir fırka sahip olduğundan memnundur."* Yani dinlerini fırka fırka ayıran müşriklerden olmayın. Dinlerini değiştirip, değişikliğe uğratıp, bir kısmına iman edip, bir kısmını inkâr edenler gibi olmayın demektir. Bazıları *"dinlerini parça parça eden"* anlamındaki buyruğu "(فارقوا دينهم): *Dinlerinden ayrılanlar"* diye okumuşlardır ki onu sırtlarının arkasına atıp, bırakanlar demektir. Yahudiler, Hıristiyanlar, Mecûsîler, puta tapanlar ve Müslümanların dışında kalan diğer batıl din mensupları ve benzerleri bunlardır. Nitekim yüce Allah: *"Dinlerini parça parça edip, fırka fırka ayıranlar var ya senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur, onların işi ancak Allah'a aittir sonra o yaptıklarını kendilerine haber verecektir"* (En'âm, 159) buyurmaktadır. Bizden önceki din mensupları kendi aralarında farklı görüşlere ve çeşitli milletlere (dini inançlara) göre ihtilaf etmişlerdir. Hepsi de batıldır. Onlardan her bir fırka kendilerinin hak adına bir şeye sahip olduğunu iddia eder. Bu ümmet de aynı şekilde kendi aralarında biri müstesnâ, tümü dalalet olan çeşitli fırkalara ihtilaf ederek ayrılmışlardır. Bu tek fırka ise Allah'ın kitabı ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetine ashab ve tabiinden oluşan ilk asrın insanları ile geçmiş zamanda da, yakın zamanda da Müslümanların önünde giden imamların yoluna sımsıkı bağlı kalan ehl-i sünnet ve'l-cemaat'tir.

[5196] Nitekim Hakim'in Müstedrek'teki rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu fırkalar arasından kurtuluşa eren fırkanın hangisi olduğu sorulmuş, o: *"Benim ve ashabımın üzerinden gittiği yoldur"*[83] buyurmuştur.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَآ أَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً
إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَآ ءَاتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا
فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا
بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَآ أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ
سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

83 Daha önce defalarca kaydedilmiş bulunan hasen, sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

*33. İnsanlara bir sıkıntı isabet etse hemen Rablerine yönelenler olarak ona dua ederler. Sonra onlara nezdinden bir rahmet tattırsa bakarsın ki onlardan bir fırka Rablerine ortak koşar.*

*34. Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler diye. Faydalanın bakalım, yakında bileceksiniz!*

*35. Yoksa biz onlara kesin bir delil indirdik de onlara ona ortak koşmalarını bu mu söylüyor?*

*36. İnsanlara bir rahmet tattırsak ondan dolayı şımarıverirler. Ellerinin önünden gönderdikleri sebebi ile de onlara bir kötülük gelip çatarsa hemen ümitlerini kesiverirler.*

*37. Görmezler mi ki şüphesiz Allah dilediğinin rızkını geniş tutar ve daraltır. Muhakkak bunda iman eden bir topluluk için bir âyet vardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah insanların durumunu haber vererek onların çaresizlik hallerinde ortaksız olarak bir ve tek Allah'a dua ettiklerini, kendilerine nimetlerini bolca ihsan ettiği takdirde rahat zamanlarında onlardan bir kesimin Allah'a ortak koşup, onunla birlikte başkasına da ibadet ettiklerini bildirmektedir.

*"Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler diye"* buyruğunda yer alan "lam" harfi bazılarına göre akıbet lam'ıdır, bazılarına göre talil lam'ıdır ama bu lam, yüce Allah'ın kendilerine neden böyle bir fırsat verdiğini belirtmek için talil (sebep) bildiren lam'dır. Sonra yüce Allah onları: *"Yakında bileceksiniz"* buyruğu ile tehdit etmektedir. Kimileri: Allah'a yemin olsun bir yoldaki bekçi dahi beni tehdit edecek olursa ben ondan korkarım. Peki, burada dilediği şeye ol deyince oluveren kişinin kendisi tehdit eden iken nasıl olur da korkmam.

Sonra yüce Allah müşriklerin delilsiz, belgesiz ve burhansız olarak uydurdukları putlara ibadetleri hususunda onlara tepki göstererek, durumlarını reddederek şöyle buyurmaktadır: *"Yoksa biz onlara kesin bir delil"* belge *"indirdik de onlara ona ortak koşmalarını bu mu söylüyor?"* Onlara bunu telkin eden bu mudur? Bu inkâr anlamında bir sorudur yani böyle bir şey asla olmamıştır.

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İnsanlara bir rahmet tattırsak ondan dolayı şımarıverirler. Ellerinin önünden gönderdikleri sebebi ile onlara bir kötülük gelip çatarsa hemen ümitlerini kesiverirler."* Bu buyruk -Allah'ın koruduğu ve tevfikini ihsan ettiği kimseler müstesnâ insana mahiyetinin böyle olması itibariyle bir inkâr, bir halini reddir. Çünkü insana bir nimet isabet edecek olursa şımarıp, azar ve: *"Elbette ki kötülükler benden uzaklaşıp gitti der çünkü o şımarıktır, böbürlenendir."* (Hûd, 10) Yani özünde şımarır, başkasına karşı böbürlenir, ona bir sıkıntı ve darlık isabet edince de ümidini keser, bundan sonra bir hayır elde etmekten yana büsbütün ümitsiz olur. Yüce Allah: *"Sabredip, salih amellerde bulunanlar müstesnâdır."* (Hûd, 11) buyurmaktadır. Yani darlık ve sıkıntılı hallerinde sabredip, rahatlık zamanlarında salih amel işleyenler müstesnâdır. Nitekim Sahih hadiste böyle sabit olmuştur:

[5197] *"Mü'minin işine hayret doğrusu! Allah onun için her neyi kaza edip, hükme bağlarsa mutlaka onun için hayırlı olur. Ona rahatlık ve bolluk isabet ederse şükreder ve bu ona hayırlı olur, ona bir darlık ve sıkıntı isabet ederse sabreder, bu da ona hayırlı olur."*[84]

Yüce Allah'ın: *"Görmezler mi ki şüphesiz Allah dilediğinin rızkını geniş tutar ve daraltır"* buyruğuna gelince: Hikmet ve adaleti gereği bunu yapan ve bunda tasarruf sahibi olan odur. Bundan dolayı kimilerinin rızkını genişletirken, başkalarınınkini daraltır. *"Muhakkak bunda iman eden bir topluluk için âyetler vardır."*

فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ۭ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ
وَجْهَ اللّٰهِ ۡ وَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٣٨﴾ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِيْٓ
اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ زَكٰوةٍ تُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ
فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ﴿٣٩﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ
يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ۭ هَلْ مِنْ شُرَكَاۗىِٕكُمْ مَّنْ يَّفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِّنْ شَيْءٍ ۭ
سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٤٠﴾

84 Bakara sûresi 153. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*38. Akrabaya, yoksula ve yolculara haklarını ver. Bu Allah'ın rızasını isteyenler için daha hayırlıdır. İşte onlar umduklarına kavuşanların ta kendileridir.*

*39. İnsanların malları arasında artış göstersin diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz. Fakat Allah'ın rızasını arayarak verdiğiniz zekâta gelince işte onlar (mükâfatları) kat kat arttıranlardır.*

*40. Allah sizi yaratan sonra size rızık veren sonra sizi öldüren sonra da sizi diriltecek olandır. Sizin ortaklarınızdan bu işlerden birisini olsun yapabilen var mıdır? O koştukları ortaklardan yüce ve münezzehtir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah akrabaya hakkını vermeyi yani ona hak ettiği gibi iyilikte bulunup, gözetmeyi emretmektedir. *"Yoksul (miskin)"* kendisine harcayacak hiçbir şeyi bulunmayan yahut da kendisine yetecek kadar bir şeyi olmayan kimse demektir. *"Yolcu"* ise masrafa ve yolculuğunda gerek duyacağı şeylere ihtiyacı olan yolculuktaki kimsedir.

*"Bu Allah'ın vechini"* yani kıyâmet gününde en ileri gaye olan ona bakmayı *"isteyenler için daha hayırlıdır. işte onlar"* dünya ve ahirette *"umduklarına kavuşanların ta kendileridir."*

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"insanların malları arasında artış göstersin diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz."* Yani her kim insanlara verdiği hediyeden daha fazlasını versinler isteği ile bir şeyler verecek olursa onun Allah nezdinde bir sevabı yoktur. Bu buyruğu İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk, Katâde, Muhammed b. Ka'b ve Şa'bî böyle tefsir etmişlerdir. Böyle bir işte sevap olmasa dahi bunu yapmak mubahtır. Şu kadar var ki özel olarak Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu yasaklamıştır. Bu açıklamayı Dahhâk yapmış olup, yüce Allah'ın: *"(Sana karşılık olarak verdiğinden daha) çok (verilmesini) bekleyerek minnet etme"* (Müddessir, 6) buyruğunu delil göstermiştir. Yani daha fazlasını isteyerek bir bağışta bulunma. İbn Abbâs da şöyle demektedir: Riba (faiz) iki türlüdür. Sahih olmayan riba yani alışverişteki riba (faiz) ve sakıncası bulunmayan riba. Bu da bir kimsenin daha fazlasını ve kat kat arttırılmasını isteyerek bir hediye vermesidir. Sonra da *"insanların malları arasında artış göstersin diye verdiğiniz herhangi bir*

Scanned with CamScanner

*riba Allah katında artmaz"* buyruğunu okudu. Çünkü zekât (ve sadakalar) ın sevabı Allah yanındadır. Bundan dolayı: *"insanların malları arasında artış göstersin diye verdiğiniz herhangi bir riba Allah katında artmaz fakat Allah'ın rızasını arayarak verdiğiniz zekâta gelince işte onlar kat kat arttıranlardır"* buyurmaktadır. Yani Allah'ın kendilerine sevabı ve karşılığı kat kat vereceği kimseler bunlardır.

[5198] Nitekim Sahihte şöyle buyurulmaktadır: *"Bir kimse helal bir kazançtan bir hurma kadar bir şey tasadduk edecek olursa mutlaka Rahmân (Allah) onu sağ eline alır ve onu sizden biriniz tayını yahut deve yavrusunu besleyip, büyüttüğü gibi onu da sahibi için besleyip büyütür, ta ki o hurma, Uhud dağından daha büyük bir hal alıncaya kadar."*[85]

*"Allah sizi yaratan sonra size rızık verendir."* Yani yaratan ve rızık veren odur. İnsanı annesinin karnından elbisesiz, bilgisiz, kulağı işitmez, gözü görmez, herhangi bir güç ve kuvvete sahip olmaksızın yaratır. Daha sonra bunların hepsini ona rızık olarak verir. Güzel elbiseler, mal, mülk ve kazanç yollarını ihsan eder.

[5199] Nitekim İmam Ahmed şöyle demiştir: Halid'in oğulları Habbe ile Seva dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girdik. O sırada bir şeyleri düzeltiyordu. Biz de ona yardım ettik. Şöyle buyurdu: *"Kafalarınızı sallayabildiğiniz sürece rızıktan ümidinizi kesmeyiniz. Şüphesiz ki insanı annesi kabuksuz kırmızı bir tene sahip olarak doğurur sonra aziz ve celil olan Allah onu rızıklandırır."*[86]

*"Sonra"* hayatınızın bitmesinden sonra *"sizi öldüren sonra"* kıyâmet gününde *"sizi diriltecek olandır."*

*"Sizin ortaklarınızdan"* Allah'tan başka kendilerine ibadet ettiğiniz varlıklardan *"bu işlerden birisini olsun yapabilen var mıdır?"* Onlardan hiçbirisi bunlardan birisini dahi yapamaz. Aksine bağımsız olarak tek başına yaratan, rızık veren, hayat veren ve öldüren şanı yüce Allah'tır sonra da insanları ölüm-

85 Daha önce Bakara sûresi 276. âyetin tefsirinde geçen Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayet ettiği hadis ile Tevbe sûresi 103. âyetin tefsirinde geçen Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadis.

86 Ahmed, III, 470 h. no: 15428, 15429. Hadis Selam b. Şurahbil etrafında dönüp durmaktadır. Takrib'de belirtildiği üzere makbul birisidir. Yalnızca İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir. Geri kalan ravileri Sahih'in ravileridir. Senette A'meş an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Bundan dolayı senet zayıftır.

Scanned with CamScanner

den sonra diriltecektir. Bu sebeple bütün bunlardan sonra da: *"O koştukları ortaklardan yüce ve münezzehtir"* buyurmaktadır. Yani bir ortağının benzerinin ya da ona denk birisinin çocuğunun babasının olmasından yana o yücedir, mukaddestir, münezzehtir, büyüktür. Aksine o bir ve tektir, ferttir, samettir. Doğmamıştır, doğurmamıştır ve hiç kimse onun dengi benzeri değildir.

**Karada ve Denizde Fesâd:**

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلُ ۚ كَانَ أَكْثَرُهُم مُّشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾

*41. İnsanların kendi elleri ile kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesat baş gösterdi. İşlediklerinin bazısını onlara tattırsın diye. Belki dönerler.*

*42. De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da sizden önce geçenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bir bakın. Onların çoğu müşriklerdi."*

**Tefsiri:**

İbn Abbâs, İkrime, Dahhâk, Süddî ve başkaları burada karadan maksat kurak yerlerdir, denizden maksat da büyük şehirler ve kasabalardır demişlerdir. İbn Abbâs ve İkrime'den gelen bir başka rivayete göre de denizden maksat bir nehir kıyısında bulunan büyük şehirler ve kasabalardır. Başkaları ise, karadan maksat bilinen kara, denizden maksat da bilinen denizdir, demişlerdir.

Zeyd b. Rufey' dedi ki: *"Fesat baş gösterdi"* yani karada arkasından kıtlık gelen yağmurun kesilmesi (yağmaması), denizden de deniz ürünlerinin çıkarılmamasıdır. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Bize Muhammed b. Abdullah b. Yezîd el-Mukri, Süfyân'dan tahdis etti. O Humeyd b. Kays el-Arec'den, o Mücâhid'den: *"Karada ve denizde fesat baş gösterdi"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: Karada fesat Âdemoğlunun öldürülmesidir. Denizde fesat ise gemilerin gasp edilmesidir. Atâ el-Horasânî de karadan maksat şehirlerin, kasabaların bulunduğu yerler, denizden maksat ise denizlerde bulunan adalardır demiştir. Ancak birinci görüş daha kuvvetlidir, çoğunluk da o kanaati benimsemiştir.

Scanned with CamScanner

[5200] Onun zikrettiğini Muhammed b. İshâk'ın siretinde naklettiği şu rivayet desteklemektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Eyle hükümdarı ile barşı yaptı ve ona Eyle'nin denizinin, yani, Eyle beldesinin kendisine verilmesine dair belge yazdı.[87]

Yüce Allah'ın: *"insanların kendi elleri ile kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesat baş gösterdi"* buyruğunun anlamı da şudur: Masiyetler sebebi ile mahsuller ve ekinler eksilerek fesat ortaya çıktı demektir. Ebu'l-Âliye: Yeryüzünde Allah'a isyan eden bir kimse yeryüzünde fesat çıkartmış olur. Çünkü yeryüzünün de, semanın da salah bulması itaat iledir demiştir.

[5201] Bundan dolayı Ebû Dâvûd'un rivayet etmiş olduğu hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Yeryüzünde bir haddin uygulanması yeryüzünde yaşayanlar için kırk gün sabahleyin kendilerine yağmur yağdırılmasından daha çok sevilecek bir iştir."*[88]

Bunun sebebi ise hadlerin uygulanması halinde insanların yahut çoğunluklarının ya da onlardan birçok kimsenin haramları işlemekten uzak kalmalarıdır. Masiyetler terk edilecek olursa da gökten ve yerden bereketlerin elde edilmesine sebep olur. İşte bundan dolayı ahir zamanda İsa (a.s) inip de bu tertemiz şeriat ile o zamanda domuzun öldürülmesi, haçın kırılması, cizyenin kaldırılması ile hüküm edecektir. Çünkü onun zamanında insanlardan ya Müslüman olmaları kabul edilecektir yahut da kılıçla onlarla savaşılacaktır. Allah onun zamanında Deccal'i, ona tabi olanları, Yecuc ile Mecuc'u helak edeceği vakit yeryüzüne de: Bereketlerini çıkart denilecektir. Öyle ki bir nardan bir grup insan yiyecek ve onun kabuğunda gölgeleneceklerdir. Bir dişi devenin sütü bir insan grubuna yeterli gelecektir. Bu ise ancak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şeriatının uygulanmasının bereketi ile gerçekleşecektir. Adalet ne kadar uygulanacak olursa bereketler ve hayırlar o kadar artar.

[5202] Bundan dolayı Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde şu rivayet sabit olmuştur: *"Günahkâr kişi öldüğü takdirde kullar da, ülkeler de, ağaçlar da diğer canlı hayvanlar da rahata kavuşurlar."*[89]

87 Bu mudal bir rivayettir. Ayrıca bk. İbn Sâd, Tabakat, I, 220

88 Daha önce Nûr sûresi 2. âyetin tefsirinde geçti. Hasen bir hadistir.

89 Bu şekilde gariptir. Ancak musannıfın kastettiği Buhârî, 6512; Müslim, 950; Ahmed, V, 296'da buna yakın olarak tahriç ettikleri hadistir.

Scanned with CamScanner

Bundan dolayı İmam Ahmed b. Hanbel de şöyle demiştir: Bize Muhammed ve el-Huseyn tahdis edip dediler ki: Bize Avf, Ebû Kahzem'den şöyle dediğini tahdis etti: Bir adam Ziyad'ın -yahut İbn Ziyad'ın- döneminde içinde bir miktar buğday tanesi bulunan bir kese buldu. Buğday taneleri adeta hurma çekirdeği kadardı. Bunun üzerinde: Bu adalet ile uygulamanın yapıldığı bir zamanda alınmış bir mahsuldür.

Mâlik'in, Zeyd b. Eslem'den rivayetine göre de burada fesattan maksat şirktir. Ancak bu açıklama su götürür.

*"İşlediklerinin bazısını onlara tattırsın diye"* buyruğu şu demektir: Allah onları sınamak ve yaptıklarına da bir karşılık olmak üzere mal, can ve mahsullerin eksiği ile onları müptela eder, imtihan eder. *"Belki"* masiyetlerden "dönerler." Nitekim yüce Allah: *"Belki dönerler diye de onları hem iyiliklerle, hem de kötülüklerle imtihan ettik"* (A'râf, 168) buyurmaktadır. Sonra yüce Allah: *"Deki yeryüzünde gezip dolaşın da sizden önce geçenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bir bakın. Onların çoğu müşriklerdi."* Yani rasûlleri yalanlamaları, nimetlere karşı nankörlük etmeleri sebebiyle onların başlarına neler geldiğine bakın.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ
يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا
فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

*43. Allah tarafından (gelecek ve) geri çevirilmesi mümkün olmayan bir gün gelmeden yüzünü o dosdoğru dine çevir. O gün onlar bölük bölük ayrılacaklardır.*

*44. Kim küfre saparsa küfrü kendi aleyhine olur. Kim de salih amel işlerse onlar da kendileri için hazırlamış olurlar.*

*45. Tâ ki iman edip salih amel işleyenlere kendi lütfundan karşılık versin çünkü o kâfirleri sevmez.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah itaati çerçevesinde istikamet üzere olmakta ellerini çabuk tutup, hayırlara da hızlıca koşuşmaları için kullarına emir vererek *"Allah tarafından (gelecek ve) geri çevirilmesi mümkün olmayan bir gün gelmeden yüzünü o dosdoğru dine çevir"* buyurmaktadır. Maksat kıyâmet günüdür. Allah o günün gerçekleşmesini murad edecek olursa kimse onu geri çeviremeyecektir.

*"O gün onlar bölük bölük ayrılacaklardır."* Yani fırkalara ayrılıp, dağılacaklardır. Bir fırka cennette olacaktır, bir fırka da cehennemde. Bundan dolayı yüce Allah:

*"Kim küfre saparsa küfrü kendi aleyhine olur. Kim de salih amel işlerse onlar da kendileri için hazırlamış olurlar ta ki iman edip, salih amel işleyenlere kendi lütfundan karşılık versin"* yani onlara fazla mükâfat vererek karşılık verecektir. Bir hasene on misli ile yedi yüz kat fazlasına kadar Allah'ın dileyeceği kata kadar yüksek mükâfatla ödüllendirilecektir.

*"Çünkü o kâfirleri sevmez."* Bununla birlikte o, onlar hakkında adaletli olan ve asla zulmetmeyendir.

**Rüzgârların Verdiği Müjde:**

وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَن يُرْسِلَ ٱلرِّيَاحَ مُبَشِّرَٰتٍ وَلِيُذِيقَكُم مِّن رَّحْمَتِهِۦ وَلِتَجْرِيَ
ٱلْفُلْكُ بِأَمْرِهِۦ وَلِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ
أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَآءُوهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَٱنتَقَمْنَا مِنَ
ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا۟ ۖ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

*46. Rahmetinden size tattırması, emri ile gemilerin akıp gitmesi için, onun lütfundan arayasınız ve olur ki şükredersiniz diye rüzgârları müjdeciler olarak göndermesi de onun âyetlerindendir.*

*47. Andolsun ki biz senden önce nice rasûlleri kavimlerine gönderdik. Onlar da kendilerine açık açık delillerle geldiler. Biz de günahkârlardan intikam aldık. Mü'minlere yardım etmek ise zaten üzerimize bir haktır.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah yağmurun ve onun arkasından sıkıntıdan kurtuluşun gelmesi sûretiyle ortaya çıkan rahmetinin önünde müjdeleyiciler olmak üzere rüzgârları estirmesinde yarattıklarına olan nimetlerini zikredip, hatırlatmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Rahmetinden size tattırması"* için buyurmaktadır. Rahmetinden maksat ise kendisiyle kulları ve diyarları canlandırıp, hayata kavuşturduğu, indirdiği yağmurdur. *"Emri ile"* denizde *"gemilerin akıp gitmesi için"* gemileri ise rüzgârla yürütür. *"Onun lütfundan arayasınız"* ticaret, geçim, bir bölgeden bir bölgeye, bir kıtadan bir diğerine yol almak sûretiyle *"ve olur ki şükredersiniz diye"* size ihsan etmiş olduğu sayılamayan, tespit edilemeyen, gizli ve açık nimetlerine şükredersiniz diye (rüzgârları gönderir).

Sonra yüce Allah: *"Andolsun ki biz senden önce nice rasûlleri kavimlerine gönderdik. Onlar da kendilerine açık açık delillerle geldiler. Biz de günahkârlardan intikam aldık"* buyurmaktadır. Bu yüce Allah'ın kulu ve Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i tesellisidir. Kavminden ve insanlar arasından pek çok kişi onu yalanlamış olsa dahi önceki rasûller de ümmetlerine getirmiş oldukları apaçık delil ve belgelere rağmen yalanlanmıştı ama Allah onları yalanlayıp, kendilerine muhalefet edenlerden de intikam almış, onlara iman eden mü'minleri ise kurtarmıştı. *"Mü'minlere yardım etmek ise zaten üzerimize bir haktır."* Bu şanı yüce Allah'ın lütfu keremi ile kendi mukaddes zatına vacip kıldığı bir haktır. Yüce Allah'ın: *"Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı."* (En'âm, 54) buyruğu da bunun gibidir.

[5203] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu'd-Derdâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kardeşinin ırzına (namus, şeref ve haysiyetine) yapılan herhangi bir haksızlığa karşı savunan her bir müslümandan kıyâmet gününde cehennem ateşini geri çevirmek Allah'ın üzerinde bir haktır."* Sonra *"Mü'minlere yardım etmek ise zaten üzerimize bir haktır"* âyetini okudu.[90]

90 Ahmed, VI, 449; Leys b. Ebî Suleym'in zayıf olması dolayısıyla senedi zayıftır. Hocası Şehr'in ise hıfzı kötüdür ama aslının şahitleri vardır. Bununla birlikte hadisteki zayıflık sadece âyetin zikredilmesi ile sınırlıdır. Ayrıca bk. Mecma, VII, 267

Scanned with CamScanner

اَللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِۦ فَإِذَآ أَصَابَ بِهِۦ مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦٓ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِۦ لَمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾ فَانْظُرْ إِلَىٰٓ ءَاثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَآ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِۦ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾

*48. Allah odur ki rüzgârları gönderir de onlar bir bulut kaldırırlar. Gökte dilediği şekilde onu yayar, parça parça da eder. Yağmurun onların arasından çıktığını görürsün. Onu dilediği kullarına isabet ettirince onlar hemen seviniverirler.*

*49. Halbuki onlar bundan önce, üzerlerine yağmur indirilmeden önce gerçekten ümit kesmişlerdi.*

*50. Allah'ın rahmet eserlerine bir bak. O ölümünden sonra arzı nasıl diriltiyor? İşte bunu yapan -hiç şüphesiz- ölüleri diriltecektir. O her şeye gücü yetendir.*

*51. Eğer biz bir rüzgâr göndersek, onlar da ardından onu sararmış görürlerse bundan sonra onlar muhakkak inkâra saparlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah suyun kendisinden indiği bulutu nasıl yarattığını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: *"Allah odur ki rüzgârları gönderir de onlar bir bulut kaldırırlar."* Bu rüzgâr birden çok kişinin de zikrettiği üzere ya denizden gelir yahut da yüce Allah'ın dilediği taraftan gelir. *"Gökte dilediği şekilde onu yayar."* Yani onu genişletir, arttırır, çoğaltır, azı çok yapar. Önce bir bulut var eder, göze bir kalkan kadar görülür sonra bu bulutu genişletip, yayar. Ufkun her tarafını doldurunca kadar genişler. Bazı bulut deniz tarafından su dolu ağırlaşmış olarak gelir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Rahmetinin önünden rüzgârları müjde olmak üzere gönderen odur.*

Scanned with CamScanner

*Nihayet bunlar ağır yüklü bulutları kaldırınca biz onları ölmüş bir yere süreriz ve ondan su indiririz ve derken o su ile ürünün her türlüsünü çıkartırız. işte biz ölüleri de böyle çıkaracağız. iyi düşünüp ibret alırsınız diye (bunları açıklıyoruz).*" (A'râf, 57) İşte burada da böyle demektedir: *"Allah odur ki rüzgârları gönderir de onlar bir bulut kaldırırlar, gökte dilediği şekilde onu yayar, parça parça da eder."* Mücâhid, Ebû Amr b. el-Ala, Matar b. el-Verrak ve Katâde: Yani o bulutları parça parça yapar diye açıklarken başkaları ise bunu üst üste yığar diye açıklamıştır ki bunu Dahhâk söylemiştir. Başkası ise: Suyun çokluğundan ötürü onu siyah gösterir. Sen onu yere yakın, ağır ve koyu renkli görürsün.

*"Yağmurun onların"* o bulutların *"arasından çıktığını görürsün."*

*"Onu dilediği kullarına isabet ettirince onlar hemen sevinıverirler."* Yağmura olan ihtiyaçlarından ötürü üzerlerine yağmur yağması ve kendilerine ulaşması sebebiyle sevinirler.

*"Halbuki onlar bundan önce üzerlerine yağmur indirilmeden önce gerçekten ümit kesmişlerdi."* Yani onlar kendilerine yağmur yağdırılan bu insanlar bundan önce yağmurun yağacağından yana ümit kesmişlerdi. İhtiyaç halinde yağmur onlara yağınca onlar için çok değerli ve etkili oldu.

Nahiv bilginleri yüce Allah'ın: *"Onlar bundan önce üzerlerine yağmur indirilmeden önce"* buyruğu hakkında farklı açıklamalar yapmışlardır. İbn Cerîr o tekittir demiş ve bunu bazı Arapça bilginlerinden nakletmiştir. Başkaları ise: "*Halbuki onlar bundan önce üzerlerine indirilmeden*" yağmurun indirilişinden *"önce gerçekten ümit kesmişlerdi"* diye açıklamışlardır. Buradaki anlatımın tesis delaleti türünden olma ihtimali de vardır. Bu durumda ifadenin manası şöyle olur: Onlar yağmurun yağmasından önce de ve ondan öncesinde de yağmurun yağmasına muhtaç idiler. Yani onlara yağmur yağması ardı arkasına gelen vakitlerce gecikmiş idi. Zamanında yağmasını gözetledikleri halde geç kalmıştı. Bir müddet onun yağışını gözetleyip durdular gecikti sonra ise yağacağından ümit kestikten sonra yağmur geldi. Toprakları kupkuru ve hareketsiz iken sarsılıverdi, kabarıverirdi, göz kamaştırıcı her türlü çiftten bitki bitirdi.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah'ın rahmet eserlerine"* yani yağmura *"bir bak. O ölümünden sonra arzı nasıl diriltiyor?"* Sonra bununla ölümden,

Scanned with CamScanner

dağılmaktan, paramparça olduktan sonra cesetlerin diriltilmesine dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır: *"işte bunu yapan hiç şüphesiz ölüleri diriltecektir."* Yani bunu yapan elbette ölüleri diriltme kudretine sahiptir. *"O her şeye gücü yetendir."* Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer biz bir rüzgâr göndersek onlar da ardından onu sararmış görürlerse bundan sonra onlar muhakkak inkâra saparlar."* Yüce Allah buyuruyor ki: *"Eğer biz"* ektikleri ekin üzerine kuru *"bir rüzgâr göndersek"* bu bitki de yeşerip, gelişse ve gövdesi üzerine dimdik dursa *"onlar da onu ardından sararmış görürlerse"* yani onun sararmış ve bozulmaya başlamış olduğunu görürlerse *"bundan"* yani bu durumdan *"sonra onlar muhakkak inkâra saparlar."* Daha önce kendilerine verilmiş olan nimetleri inkâr ederler. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Ektiğiniz tohumdan bana haber veriniz. Onu siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitirenler bizler miyiz? Dileseydik onu gerçekten henüz olgunlaşmadan çörçöp yapardık da siz hayret edersiniz. Gerçekten bizler borca batırıldık. Daha doğrusu biz mahrum bırakıldık (derdiniz)."* (Vâkıa, 63-67) İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rüzgârlar sekiz çeşittir. Bunların dördü rahmettir, dördü azaptır. Rahmet olan rüzgârlar nâşirât (yayıcılar), mubeşşirât (müjdeleyiciler), murselât (ardı arkasına salanlar) ve zâriyât (etrafa saçıp savuranlar). Azap olanlar ise akim (kısır), sarsar (çığlıklı rüzgâr). Bu iki rüzgâr karada eser. Asıf (fırtına), kâsıf (şiddetli fırtına). Bu ikisi de denizde eser."

Şanı yüce Allah dilediği takdirde rüzgârı rahmet ile harekete geçirir. Böylelikle o rüzgâr rahat ve kolay eser, rahmet olur, Allah'ın rahmetinin önünde müjde olur. Bulutları su taşıyacak şekilde aşılar. Tıpkı erkeğin dişiyi aşılayıp hamile bırakması gibi. Dilerse de Allah rüzgârı azap ile harekete geçirir, onu kısır bir rüzgâr yapar ve ona can yakıcı bir azap niteliği verir. Böyle bir rüzgârı kullarından dilediği kimseler için bir intikam yapar. Onu şiddetli, ıslıklı, soğuk, karşı konulamaz ve üzerinden estiği her şeyi bozup, ifsad eden bir hale sokar. Rüzgârlar estikleri yönlere göre de farklıdırlar. (Doğu tarafından) saba, (batı tarafından) debur eser. Güney ve kuzeyden esen rüzgârlar da vardır. Rüzgârlar faydaları ve etkileri bakımından daha da büyük çapta farklılık arzederler. Kimi rüzgârlar yumuşak ve nemli olup, bitkileri ve canlıların bedenlerini besler. Kimileri bunları kurutur, daha başkaları ise helak eder, kötürüm bırakır. Daha başkaları canlıyı güçlendirir ve onu daha sağlam yapar. Başka rüzgârlar ise onu gevşetir, zayıf düşürür.

Scanned with CamScanner

[5204] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Rüzgârlar ikinciden -yani ikinci arzdan- musahhar kılınmıştır. Allah Ad kavmini helak etmeyi murad edince rüzgârların koruyucusuna onların üzerlerine Ad kavmini helak edecek bir rüzgâr göndermesini emretti. Görevli melek: Rabbim ben onların üzerine öküzün burnundan girecek kadar bir rüzgâr salacağım dedi. Şanı yüce ve mübarek cebbar olan Rabbimiz ona: Hayır, o takdirde yer ve üzerindekiler alt üst olurlar. Sen onların üzerine bir yüzük kadar rüzgâr gönder dedi. İşte yüce Allah'ın kitabında: "O neye uğradıysa mutlaka onu ufaltıp, kül gibi koyuyordu." (Zâriyât, 42) buyruğunda sözünü ettiği rüzgâr budur."*[91]

Bu garip bir hadistir. Merfu olarak rivayet edilmesi de münkerdir. Göründüğü kadarıyla bu Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'ın kendi sözüdür.

**Ölülere Duyurabilir misin Hiç?:**

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

*52. Bu yüzden sen yüz çevirip geri gittiklerinde ölmüşlere ve sağırlara daveti işittiremezsin.*

*53. Sen kör olanları sapıklıktan hidayete iletecek de değilsin. Sen ancak âyetlerimize iman edip, teslim olanlara işittirirsin.*

---

91 Hadisin merfu bir rivayet olarak aslı yoktur. Senedinde Derrac Ebu's-Semh vardır ki çok sayıda münker rivayetler nakletmiş, cumhur onun zayıf olduğunu söylemiştir. Yine senedinde Abdullah b. Süleyman el-Himyeri el-Mısrî vardır ki Bezzâr: Kendisine mutabaatta bulunulmayan birtakım hadisler nakletmiştir demiştir. Hadisin üçüncü bir illeti de vardır. O da Abdullah b. Vehb'in kardeşinin oğludur ki cumhur zayıf olduğunu söylemiştir. Bazıları onun hata ettiğini ve bu hata üzerinde ısrar ettiğini de söylemişlerdir. Mizana bakınız. Buna göre senet oldukça zayıf, metinde batıldır çünkü rüzgâr bu haberde kaydedildiği gibi yerin ikinci katından değildir. Ayrıca yine hadiste: "Ad kavminin üzerine yüzük kadar bir rüzgâr gönderilmiştir" ifadesi de sahih değildir. Bu şüphesiz İsrâiliyattandır. Görüldüğü kadarıyla bu rivayet de Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın Yermuk günü ele geçirdiği iki heybe dolusu tomarlardan alınmış bilgilerdir. Bazı raviler yanılarak bunu merfu bir hadis olarak zikretmişlerdir. Hadis az önce geçtiği gibi zayıf raviler silsilesiyle nakledilmiştir. Başarı Allah'tandır.

Scanned with CamScanner

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

*26. Göklerde ve yerde olanlar onundur. Hepsi ona boyun eğicidirler.*

*27. Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden odur ve bu ona göre daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüksek sıfatlar yalnız onundur. O Azizdir, Hakimdir.*

**Tefsiri:**

*"Göklerde ve yerde olanlar onundur."* Onun mülküdür, onun kullarıdırlar. *"Hepsi ona boyun eğicidirler."* Huşu ile isteyerek istemeyerek ona itaatle boyun eğerler.

[5186] Derrac'ın, Ebu'l-Heysem'den, onun Ebû Said'den merfu olarak rivayet ettiği hadise göre Allah Rasûlü: *"Kur'ân-ı Kerim'de kunutun söz konusu edildiği her bir yerde anlamı itaattir"*[73] buyurmuştur.

*"Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden odur ve bu ona göre daha kolaydır."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan yani bu ona göre daha kolay gelir diye açıklamıştır. Mücâhid: Yeniden yaratmak onun için ilk yaratmadan daha kolaydır. Esasen ilkin yaratmak da onun için kolaydır. İkrime ve başkaları da böyle demişlerdir.

[5187] Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yüce Allah buyurdu ki: Âdemoğlu beni yalanladı. Halbuki bu ona yaraşmaz. Bana ağır sözler söyledi, halbuki bu onun yapabileceği bir şey olmamalıydı. Onun beni yalanlaması beni ilkin yarattığı gibi beni yeniden yaratmayacaktır demesidir. Halbuki ilk olarak yaratmak benim için ne kadar kolaysa yeniden yaratmak da öyledir. Onun bana ağır söz söylemesine gelince, Allah bir evlat edindi demesidir. Halbuki bir ve tek, samed, doğurmamış ve doğmamış olan, hiçbir kimsenin de dengi*

73 Zayıf bir rivayettir. Daha önce Bakara, 116'da geçti.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Mezarlarında bulunan ölülere sesini işittirme gücün olmadığı, sağır kimselere -hele bununla birlikte senden de yüz çevirip, arkalarına dönüp gidiyorlarsa- işittiremeyeceğin gibi aynı şekilde hakka karşı kör olanları da hidayete erdiremezsin, onları sapıklıklarından geri döndüremezsin. Aksine bütün bunları yapmak güç ve kudreti Allah'a aittir. Yüce Allah kudretiyle ölülere dilediği takdirde hayatta olanların seslerini işittirir, dilediğine hidayet verir, dilediğini dalalette bırakır. Böyle bir şeyi ondan başka hiç kimse yapamaz. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sen ancak âyetlerimizi iman edip teslim olanlara işittirirsin"* buyurmaktadır. Yani boyun eğen, davetini kabul eden ve itaat eden kimselere işittirebilirsin. İşte hakkı işitip, hakka uyacaklar ancak bunlardır. Mü'minlerin hali işte budur. Birincisi ise kâfirler hakkında verilen örnektir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"(Davetini) ancak dinleyenler kabul ederler. Ölüleri ise Allah diriletecektir. Sonra yalnız ona döndürüleceklerdir."* (En'âm, 36) buyurmaktadır.

[5205] Mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ) bu âyetteki: *"Sen ölmüşlere işittiremezsin"* buyruğunu, Abdullah b. Ömer'in Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Bedir kuyusuna atılmış olan maktullere üç gün sonra hitap edip, kendilerine sitemde bulunup, azarlaması şeklindeki rivayetinde yanıldığına delil göstermiştir. Bu rivayette belirtildiği üzere Ömer (radıyallâhu anh) kendisine: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen leşe dönüşmüş bir topluluğa mı hitap ediyorsun? deyince, Allah Rasûlü: *"Canım elinde olana yemin ederim ki, benim sözlerimi sizler onlardan daha iyi duyuyor değilsiniz. Şu kadar var ki onlar cevap veremiyorlar"* buyurmuştu.[92] Âişe (radıyallâhu anhâ) ise bunu: "Şüphesiz onlar şimdi benim vaktiyle kendilerine söylediklerimin hak olduğunu bilmektedirler" diye yorumlamıştı.

Katâde dedi ki: Allah onları onun için diriltti ve onun kendilerine söylediği sözleri azar, sitem ve azap olmak üzere işitmelerini sağladı. İlim adamlarının kabul ettiklerine göre sahih olan İbn Ömer'in rivayetidir. Çünkü bu rivayetin pek çok yoldan sahih olduğuna dair şahitleri bulunmaktadır.

[5206] Bunların en meşhurlarından birisi de İbn Abdilberr'in sahih olduğunu belirterek İbn Abbâs'tan naklettiği şu merfu rivayettir. (Allah Rasûlü

92 Hadis daha önce A'râf sûresi 44. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

buyurdu ki): *"Bir kimse eğer dünyada iken tanıdığı Müslüman bir kardeşinin kabrinin yanından geçer de ona selam verecek olursa mutlaka onun selamını alıncaya kadar ona ruhu geri verilir."*[93]

[5207] Yine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olduğuna göre ümmeti kabirdekilere selam verecek olurlarsa karşılarındaki bir muhataba selam verir gibi selam vermelerini ve selam veren kimsenin: "es-Selamu aleykum, dâra kavmin mü'minin: Ey iman edenler topluluğunun diyarında bulunanlar, selam sizlere" demesini emrettiği sabittir.[94] Bu ise duyan ve aklı eren kimselere yapılacak bir hitaptır. Şayet bu hitap olmasaydı onlar yok ve cansız varlıklar seviyesinde olacaklardı. Selef ise bu husus üzerinde icma etmiş bulunmaktadırlar. Ayrıca onlardan ölmüş kimsenin yaşayanın kendisini ziyaret ettiğini bilip, bundan dolayı da sevindiğini ortaya koyan rivayetler de onlardan mütevatir olarak gelmiş bulunmaktadır.

[5207 -mükerrer-] İbn Ebi'd-Dünya, Kitabu'l-Kubur'da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir kimse kardeşinin kabrini ziyaret edip de onun yanında oturacak olursa mutlaka (kabirde bulunan kişi) onunla teselli bulur ve kalkıp gidinceye kadar ona cevap verir."*[95]

Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan da: Bir kimse tanıdık bir kabrin yanından geçecek olup da ona selam verecek olursa onun selamını alır demektedir.

Yine İbn Ebi'd-Dünya kendi senediyle Asım el-Cahderi ailesinden bir adamdan şöyle dediğini nakletmektedir: Asım el-Cahderi'yi vefatından iki sene sonra rüyamda gördüm. Ben: Sen ölmemiş miydin dedim, o: Evet, öldüm dedi. Neredesin dedim, şu cevabı verdi: Allah'a yemin olsun ki ben cennet bahçelerinden bir bahçedeyim. Arkadaşlarımdan bir grup ile birlikte her Cuma gecesi ve Cuma sabahı Bekr b. Abdullah el-Müzeni'nin yanında

93 Musannif'in de belirttiği gibi İbn Abdilberr ve İhya, IV, 470'de de geçtiği üzere Abdulhakk sahih olduğunu belirtmektedir.

94 Müslim, 249; Nesâî, I, 93, 95; İbn Mâce, 4306; Mâlik, Muvatta, I, 28; Ahmed, II, 300, 408; İbn Hibbân, 1046; İbn Huzeyme, Sahih, 6; Beğavî, Şerhu's-Sünne, 151; Beyhakî, I, 82-83. Hepsi Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir.

95 Iraki, Tahricu'l-İhya, IV, 475'te bunu zikretmiş olup, İbn Ebi'd-Dünya tarafından rivayet edildiğini belirtmekte ve: Senedinde Abdullah b. Sem'an vardır ki onun haline vakıf olamadım. Ayrıca bunu İbn Abdilberr, İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş Abdulhakk sahih olduğunu söylemiştir demektedir.

Scanned with CamScanner

toplanıp bir araya geliyor ve sizin haberlerinizi alıyoruz. O kişi dedi ki: Peki, bedenleriniz mi yoksa ruhlarınız mı (bunu yapıyor) dedim. Şöyle dedi: Heyhat, bedenler çürümüş bulunuyor. Ruhlar birbirleriyle karşılaşabiliyor ancak dedi. Ben: Peki, bizim sizi ziyaretimizi biliyor musunuz dedim. O Cuma akşamı, Cuma gününün tamamı ve güneş doğuncaya kadar da cumartesi günü onu biliyoruz dedi. Ben: Peki, diğer bütün günler arasında bu nasıl oluyor dedim. O: Cuma gününün fazileti ve azameti dolayısıyla böyle oluyor dedi.[96]

Dedi ki: Bize Muhammed b. el-Huseyn de tahdis etti, bize Bekr b. Muhammed tahdis etti, bize Hasan el-Kassab tahdis edip dedi ki: Her cumartesi sabahı Muhammed b. Vasi' ile birlikte kabristana gider, kabirlerin başında durur, onlara selam verir, onlara dua eder sonra ayrılırdık. Bir gün: Sen bugünü pazartesiye alsan dedim. Şöyle dedi: Bana ulaştığına göre ölüler Cuma günü ile cumadan bir gün önce ve cumadan bir gün sonra kendilerini ziyarete gelenleri bilirler, dedi ve şunları ekledi: Bize Muhammed tahdis etti, bize Abdulaziz b. Eban tahdis edip dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî tahdis edip dedi ki: Dahhâk'tan şöyle dediği bana ulaşmıştır: Kim cumartesi günü güneş doğmadan önce bir kabri ziyaret ederse ölü onun ziyaretini bilir. Ona: Bu nasıl olur diye sorulunca, o: Cuma gününün önemi ve değeri dolayısıyla böyledir dedi.

Bize Halid b. Hidaş tahdis etti, bize Câfer b. Süleyman, Ebu't-Teyyah'tan şöyle dediğini tahdis etti: Mutarrif erken giderdi ama Cuma gününde daha ortalık aydınlanmadan giderdi. Dedi ki: Yine Ebu't-Teyyah'ı şöyle derken dinledim. Bize ulaştığına göre o (Mutarrif) Ğota denilen yerde inerdi. Bir gece geldi ve kabirlerin yanıbaşında atı üzerinde olduğu halde durdu. Kabirdekileri gördü. Her bir kabir sahibi kendi kabri üzerinde oturuyordu. Onlar: İşte bu Mutarrif'tir, o Cuma günü geliyor dediler. O: Siz kendi aranızda Cuma günü olduğunu biliyor musunuz dedi. Onlar, evet hem de o günde kuşların ne dediklerini dahi biliyoruz dediler. Peki, ne diyorlar dedim. Onlar: Selam sizlere derler dedi.

Bana Muhammed b. el-Huseyn tahdis etti, bize Yahyâ b. Ebî Bukeyr tahdis etti. Bize Süfyân b. Uyeyne'nin dayısının oğlu el-Fadl b. el-Muvaffak tahdis edip dedi ki: Babam ölünce çok üzüldüm ve acısına dayanamadım.

96 Bu rivayet ve ondan sonraki rivayeti musannıf yalnızca öğüt olsun diye zikretmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Her gün kabrine gidiyordum sonra Allah'ın dilediği kadar bir süre kabrine gitmedim sonra bir gün kabrine gittim. Kabrin yanında oturuyorken gözlerime hakim olamayıp uyudum. Babamın kabrinin açılır gibi olduğunu ve sanki kabrinde oturduğunu gördüm. Kefenlerine sarılmıştı. Üzerinde ölülerin belirtileri vardı. Onu görünce ağlar gibi oldum. Oğlum neden bu kadar geciktin dedi, ben: Peki, sen benim geldiğimi biliyor musun dedim. O: Geldiğin her seferinde gelişini bilmişimdir. Sen yanıma geliyordun, ben de senin gelişine seviniyordum. Etrafımdakiler de senin duana seviniyorlardı dedi. (el-Fadl) dedi ki: Bundan sonra ben de kabrine çokça gitmeye başladım.

Bana Muhammed tahdis etti, bize Yahyâ b. Bestam tahdis etti, bize Osman b. Suveyd et-Tufavi tahdis edip dedi ki -annesi çokça ibadet eden kadınlardan birisi idi ve ona rahibe deniyordu-: Annemin ölümü yaklaştığı vakit başını semaya kaldırdı ve: Ey benim biriktirdiğim, benim azığım, ey hayatımda da öldükten sonra da kendisine güvendiğim. Ölüm esnasında beni yardımsız ve yalnız bırakma dedi. (Osman b. Suveyd) dedi ki: Sonra annem öldü. Her Cuma onun kabrine gider, ona dua eder, ona ve kabristandakilere mağfiret dilerdim. Bir gün onu rüyamda gördüm, ona anacığım nasılsın dedim. Şöyle dedi: Yavrucuğum! Şüphesiz ki ölümün çok şiddetli bir zorluğu ve sıkıntısı vardır. Ben Allah'a hamdolsun ki övülmeye değer bir berzah hayatı yaşıyorum. Onun içinde reyhanlar döşeniyor ve diriliş gününe kadar ince ve kalın ipeklere yaslanıyoruz dedi. Ben ona: Bir ihtiyacın var mı dedim. Evet, dedi. Nedir o dedim, o şöyle dedi: Daha önce bize yaptığın ziyaretleri ve duayı terk etme. Çünkü sen beni ziyarete geldiğin zaman, Cuma günü bana senin geldiğin müjdesi verilerek: Ey Rahibe, işte oğlun geliyor deniliyor ve ben buna sevindiğim gibi etrafımdaki ölüler de buna seviniyorlar dedi.

Bana Muhammed tahdis etti, bize Muhammed b. Abdulaziz b. Süleyman tahdis etti, bize Bişr b. Mansur tahdis edip dedi ki: Taun zamanında mezarlığa gidip gelen bir adam vardı. Cenaze namazlarında hazır bulunurdu. Akşam oldu mu kabirlerin başında durur ve şöyle derdi: Allah yalnızlığınıza karşı size teselli versin, garipliğinize merhamet buyursun, günahkârlarınızın günahlarını affetsin, hasenatınızı kabul buyursun. Böyle der ve bunlara hiçbir şey eklemezdi. Dedi ki: Bir gece akşam oldu ama kabristana gidip daha önce dua ettiğim gibi dua etmeden evime döndüm. Ben uyurken çok kimsenin

Scanned with CamScanner

yanıma geldiklerini gördüm. Siz nesiniz, ihtiyacınız ne dedim. Onlar: Biz kabirdekileriz dediler. Peki, ihtiyacınız ne dedim. Onlar: Bizler evine dönmeden önce senden gelen bir hediyeye bizleri alıştırmıştın dediler. Ben o nedir dedim, onlar yapmış olduğun dualardı dediler. Bunu devam ettireceğim dedim sonra da bunu terk etmedim.

Bundan daha ilerisi ise ölünün akraba ve kardeşleri arasından hayatta olanların amellerini bilmesidir. Abdullah b. el-Mubarek dedi ki: Bana Sevr b. Yezîd, Ebû Ruhm'den tahdis etti, o Ebû Eyyûb'dan şöyle dediğini nakletti: Hayatta olanların amelleri ölülere arz edilir. Güzel amel gördüklerinde sevinirler, buna memnun olurlar. Kötülük görürlerse: Allah'ım! Onu bu işten döndür, derler.

İbn Ebi'd-Dünya da Ahmed b. Ebi'l-Havari'den şöyle dediğini naklet-mektedir: Bana kardeşim Muhammed tahdis edip dedi ki: Abbad b. Abbad Filistin valisi iken İbrâhim b. Sâlih'in huzuruna girdi, İbrâhim bana öğüt ver dedi. Abbad: Ben sana ne söyleyerek öğüt vereyim ki Allah seni ıslah etsin. Bana hayatta olanların amellerinin, ölmüş akrabalarına arz edildikleri haberi ulaştı. Buna göre senin amelinden Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nelerin arz edileceğine bir bak. Bunun üzerine İbrâhim sakalı ıslanıncaya kadar ağladı.

İbn Ebi'd-Dünya dedi ki: Bana Muhammed b. el-Huseyn de tahdis etti, bana Halid b. Amr el-Umevi tahdis etti. Bize Sadaka b. Süleyman el-Câferi tahdis edip dedi ki: Ben aşırı derecede kötü, iyiliği olmayan birisi idim. Babam ölünce tevbe ettim, kusurlarıma pişman oldum. Sonra da ayağım öyle bir kaydı ki sormayın gitsin. Rüyada babamı gördüm, bana şöyle dedi: Oğulcağızım senin amellerin bana arz ediliyorken senin haline çok ileri derecede sevinmiştim. Biz o amellerini salihlerin amellerine benzetiyorduk fakat bu sefer senin yaptığından ötürü alabildiğine utandım. Artık etrafındaki ölüler karşısında beni rüsvay etme. (Halid b. Amr) dedi ki: Ben bundan sonra seher vakti duasında -ki Kufe'de benim komşum idi- şu şekilde dua ettiğini duyuyordum: Senden asla geri dönüşü olmayan, gevşekliği bulunmayan bir dönüş diliyorum ey salihleri ıslah edip düzelten, ey şaşıranları doğru yola ileten, ey merhametlilerin en merhametlisi!

Scanned with CamScanner

Bu ashab-ı kiram'dan pek çok rivayetlerin bulunduğu bir konudur. Abdullah b. Revaha'nın akrabalarından olan ensardan birisi de şöyle derdi: Allah'ım! Abdullah b. Revaha'nın yanından kendisinden dolayı utanacağım bir amelden sana sığınırım. O bunu Abdullah şehit düştükten sonra söylüyordu.

Ölülere selam vermek de meşru kılınmıştır. Selam verenin selamını fark etmeyen ve bilmeyen bir kimseye selam vermek ise imkânsız bir şeydir.

[5208] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ümmetine kabirleri gördükleri takdirde şöyle demelerini öğretmiştir:

سلام عليكم أهل الديار من المؤمنين ، وإنا إن شاء الله بكم لاحقون،
يرحم الله المستقدمين منا ومنكم والمستأخرين، نسأل الله لنا ولكم العافية

*"Ey bu diyarın mü'min sakinleri, selam sizlere! İnşallah biz de size kavuşacağız. Allah bizden ve sizden öne geçenlere de, geri kalanlara da rahmetini ihsan etsin. Allah'tan kendimize de, size de afiyet, esenlik dileriz."*[97]

Bu şekilde bir selam, bir hitap ve bir sesleniş duyan, hitap eden, akleden ve karşılık veren bir kimseye yapılır. Selam veren kişi onların karşılıklarını duymasa dahi. Allah doğruyu en iyi bilendir.

اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ
مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾

*54. Allah sizi (önce) bir zaaftan yaratan sonra zayıflığın ardından kuvvet, sonra kuvvetin ardından zayıflık ve ihtiyarlık kılandır. Dilediğini yaratır. O çok iyi bilendir, gücü yetendir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah insanın yaratılma aşamalarında bir halden sonra bir başka hale intikal ettiğine dikkat çekmektedir. İnsanın aslı topraktandır sonra bir nutfeden sonra bir alakadan (sülüğü andıran bir kandan) sonra bir çiğnem

97 Müslim, 974, h. no: 103; Nesâî, IV, 91-93; Ahmed, VI, 221. Âişe'nin rivayet ettiği uzunca bir hadiste.

Scanned with CamScanner

ettendir sonra kemik olur sonra bu kemiklere et giydirilir. Ona ruh üflenir sonra annesinin karnından zayıf, nahiv, güçsüz olarak doğar sonra yavaş yavaş gelişir, küçük bir çocuk olur sonra biraz daha yaşı ilerlemiş bir çocuk sonra murahik (ergen) sonra da genç olur. İşte güçsüzlükten sonra güçlü olmak budur sonra eksilmeye başlar, olgunlaşır sonra yaşlanır sonra kocamış bir ihtiyar olur. İşte kuvvetten sonra zayıflık budur. Artık çabası, gayret ve hareketi, yakalayışı zayıflar, ihtiyarlar, iç ve dış nitelikler değişikliğe uğrar. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sonra kuvvetin ardından zayıflık ve ihtiyarlık kılandır, dilediğini yaratır."* Yani dilediğini yaratır ve kulları hakkında dilediği gibi tasarrufta bulunur. *"O çok iyi bilendir, gücü yetendir"* buyurmaktadır.

[5209] İmam Ahmed dedi ki: Atiyye el-Avfî dedi ki: İbn Ömer'e: "Allah sizi bir zaaftan yaratan sonra zayıflığın ardından kuvvet sonra kuvvetin ardından zayıflık ve ihtiyarlık kılandır" buyruğunu okudu. İbn Ömer de: *"Allah sizi bir du'ftan (zayıflık) yaratan sonra du'ftan (zayıflıktan) sonra kuvvet sonra kuvvetin ardından bir zayıflık (du'f) ve ihtiyarlık kılandır"* diye okuduktan sonra şöyle dedi: Ben de senin bana okuduğun şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e okudum, o da benim senin okuyuşunu düzelttiğim gibi benimkini düzeltti.[98]

Bunu Ebû Dâvûd ve hasen olduğunu belirterek Tirmizî, Fudayl yoluyla böylece rivayet etmiş bulunmaktadır. Ayrıca Ebû Dâvûd bunu Abdullah b. Câbir'in, Atiyye'den, o Ebû Said'den buna yakın olarak naklettiği bir hadis olarak da rivayet etmiş bulunmaktadır.

98 Ahmed, II, 58; Ebû Dâvûd, 3978; Tirmizî, 2936. Senedinde Atiyye el-Avfî vardır ki o vahi bir ravidir. Ancak bunun kıraat imamlarının çoğunluğunun okuyuşu olması ile güç kazanır. Kurtubi, Rûm sûresi 54. âyetin tefsirinde: Hamza ve Asım dat harfinin fethasıyla bu kelimeleri okumuştur. Diğer kıraat âlimleri ise dat harfini ötreli okumuşlardır. Ötreli okuyuş Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in okuyuşu (ağzı)dır. Ferrâ: Ötreli okuyuş Kureyş'in ağzıdır, fethalı okuyuş ise Temim'in ağzıdır demiştir. Cevherî de da'f ve du'f kelimeleri gücün zıttı demektir diye açıklamıştır. -Kurtubi'den özetlenerek-

Scanned with CamScanner

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾

*55. Kıyametin kopacağı gün günahkârlar bir Sâatten başka eğlenmediklerine yemin edeceklerdir. Onlar işte böyle döndürülüyorlardı.*

*56. Kendilerine ilimle iman verilmiş olanlar diyeceklerdir ki: "Andolsun ki Allah kitabında diriliş gününe kadar eğlendiniz. İşte bu yeniden diriliş günüdür fakat siz bilmiyorsunuz."*

*57. O günde zulmedenlere mazeret bildirmeleri fayda vermez ve onlardan Rablerini razı etmeleri de istenmez.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kâfirlerin dünya ve ahiret hakkındaki bilgisizliklerini haber vermektedir. Dünya hayatında iken putlara ibadet etmek gibi işleri yaptılar, ahirette ise yine pek büyük bir bilgisizlik sergileyeceklerdir. Bu bilgisizliklerinin bir kısmı da dünya hayatında iken ancak tek bir sâat kalıp eğlendiklerine dair Allah adına yemin edecek olmalarıdır. Bundan maksatları ise kendilerine karşı delilin ortaya konulmamış olduğu ve kendilerine ileri sürecekleri bir mazeretleri bırakılmayacak kadar bir süre tanınmadığını ifade etmektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onlar işte böyle döndürülüyorlardı. Kendilerine ilimle iman verilmiş olanlar diyeceklerdir ki: Andolsun ki Allah'ın kitabında diriliş gününe kadar eğlendiniz"* yani ahirette ilim sahibi mü'min kimseler dünya hayatında iken onlara karşı delili gerektiği gibi ortaya koydukları gibi ancak kısa bir süre kaldıklarına dair yemin edecekleri vakit onlara: *"Andolsun ki Allah'ın kitabında"* yani amellere dair kitapta *"diriliş gününe kadar eğlendiniz" yani yaratıldığınız günden beri diriltilecek "fakat siz bilmiyordunuz."*

Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"O günde"* yani kıyâmet gününde *"zulmedenlere mazeret bildirmeleri fayda vermez."* Yaptıklarından ötürü

Scanned with CamScanner

mazeret beyan edip, özür dilemelerinin kendilerine bir faydası olmaz. *"Ve onlardan Rablerini razı etmeleri de istenmez."* Yani onlar dünyaya da geri dönmeyeceklerdir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Kendilerinden razı olunmasını isterlerse onlardan razı olunmaz"* (Fussilet, 24) buyurmaktadır.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

*58. Andolsun ki biz bu Kur'ân'da insanlara her çeşit misalden örnek verdik. Andolsun eğer onlara bir âyet getirsen o kâfirler elbette: "Siz ancak batıl şeyler uyduranlarsınız" diyeceklerdir.*

*59. İşte bilmeyenlerin kalpleri üzerine Allah böyle mühür vurur.*

*60. O halde sabret muhakkak ki Allah'ın vaadî haktır. İnanmayanlar asla seni aceleciliğe sürüklemesin.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah: *"Andolsun ki biz bu Kur'ân'da insanlara her çeşit misalden örnek verdik"* buyurmaktadır. Yani biz onlara hakkı açıkladık. Kendilerine hakkı izah ettik. Bu hususta hakkı iyice görüp, onu takip etmeleri için de kendilerine misaller verdik. *"Andolsun o kâfirler elbette: Siz ancak batıl şeyler uyduranlarsınız diyeceklerdir."* Onlar ister kendi teklif ve istekleri neticesinde olsun, ister başka türlü olsun hangisi olursa olsun herhangi bir âyet görecek olurlarsa ona iman etmeyecekler, onun bir büyü, bir batıl olduğuna inanacaklardır. Ayın yarılması ve benzeri mucizeler hakkında söylediklerinin benzerini söyleyeceklerdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar iman etmezler. Onlara her türlü âyet gelse bile acıklı azabı görecekleri ana kadar."* (Yunus, 96-97) Bundan dolayı da burada: *"işte bilmeyenlerin kalpleri üzerine Allah böyle mühür vurur. O halde sabret muhakkak ki Allah'ın vaadi haktır"* buyurmaktadır. Yani onların muhalefetlerine ve inatlarına karşı sen sabret. Şüphesiz yüce Allah sana vaat etmiş olduğu, seni onlara karşı zafere kavuşturacağına dair

Scanned with CamScanner

vaadini, güzel akıbeti dünyada da, ahirette de sana ve sana uyanlara takdir edeceği vaadini mutlaka yerine getirecektir.

*"İnanmayanlar asla seni aceleciliğe sürüklemesin."* Yani aksine sen de Allah'ın seninle gönderdikleri üzerinde sebat göster. Çünkü en ufak bir şüphe taşımayan gerçek odur. Ondan başka yöne gitme. Onun dışındaki yollarda arkasından gidilmesi gereken hidayet diye bir şey yoktur. Aksine hak yalnız ve yalnız ondadır. Said, Katâde'den şöyle dediğini nakletmektedir: Haricilerden bir adam sabah namazını kılmakta bulunan Ali (radıyallâhu anh)'a seslenerek şöyle dedi: *"Andolsun sana ve senden öncekilere vahyolundu ki: Eğer şirk koşarsan andolsun ki amelin boşa çıkar ve muhakkak zarar edenlerden olursun."* (Zümer, 65) dedi. Ali onun ne dediğini iyice anlayacak şekilde ona kulak verdi. Namazda iken ona: *"O halde sabret, muhakkak ki Allah'ın vaadi haktır. inanmayanlar asla seni aceleciliğe sürüklemesin"* diyerek cevap verdi. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

İbn Cerîr bunu bir başka yoldan rivayet ederek dedi ki: Ali b. Rabia dedi ki: Haricilerden bir adam sabah namazını kılmakta olan Ali (radıyallâhu anh)'a seslenerek: *"Andolsun sana ve senden öncekilere vahyolundu ki: Eğer şirk koşarsan andolsun ki amelin boşa çıkar ve muhakkak zarar edenlerden olursun."* (Zumer, 65) dedi. Ali de yine namazda olduğu halde kendisine: *"O halde sabret muhakkak ki Allah'ın vaadi haktır. inanmayanlar asla seni aceleciliğe sürüklemesin"* diyerek ona cevap verdi.

Bir başka rivayet yolu: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Yahyâ dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) sabah namazını kıldı. Haricilerden bir adam kendisine: *"Andolsun ki eğer şirk koşarsan amelin boşa çıkar ve muhakkak zarar edenlerden olursun"* diye seslendi. Ali de ona namazda olduğu halde: *"O halde sabret muhakkak Allah'ın vaadi haktır. inanmayanlar asla seni aceleciliğe sürüklemesin"* diye cevap verdi.

**Bu Değerli Sûrenin Fazileti ve Sabah Namazında Okunmasının Müstehap Oluşuna Dair Rivayet:**

[5210] İmam Ahmed dedi ki: Şebib Ebû Ravh, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adamdan tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine sabah namazını kıldı ve namazda Rûm sûresini okudu ama yanıldı. Namazı bitirince şöyle buyurdu: *"Kur'ân okurken ka-*

Scanned with CamScanner

*rıştırmamıza sebep olunuyor. Sizden birtakım kimseler doğru dürüst abdest almadıkları halde bizimle birlikte namaz kılıyor. Bu sebeple bizimle birlikte namaza katılan kimse güzelce abdest alsın."*[99] Bu hasen bir senet ve hasen bir metindir. Bunda hayret edilecek bir sır ve oldukça garip bir haber vardır ki o da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine uyanların abdestlerinin doğru dürüst olmayışından etkilenmesidir. İşte bu da imama uyan kimsenin namazının imamın namazı ile alakalı olduğuna delildir.

Rûm sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, Allah'a mahsustur, minnet duygularımız yalnız O'nadır.

99 Ahmed, III, 471, V, 368. Senedi Ebû Ravh'a kadar sahihtir. Ebû Ravh'ın sika olduğunu İbn Hibbân söylemiştir ve ondan bir topluluk da rivayet etmiş bulunmaktadır. İbnu'l-Kattan ise: Onun adalet vasfına sahip olduğuna dair bir şey bilmiyoruz demektedir. Buna göre hakkında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hadisin son kısmında da ona mutabaatta bulunulmamıştır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Baş tarafının ise şahitleri vardır. Buna göre bu haber ile başka bir rivayet lehine delil (şahit) gösterilebilir ama bu haberin kendisinde huccet olmaya elverişli bir taraf yoktur.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# LOKMÂN SÛRESİ

[34 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

**Hikmet Dolu Kitap:**

الٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِنِينَ ﴿٣﴾ اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Elif, Lam, Mim.*

*2. Bunlar pek hikmetli kitabın âyetleridir.*

*3. İhsan edenler için hidayet ve rahmettir.*

*4. Onlar ki namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler ve onlar ahirete kesin olarak iman edenlerdir.*

*5. İşte onlar Rablerinden bir hidayet üzeredirler ve onlar felah bulanların ta kendileridir.*

**Tefsiri:**

Bakara sûresinin başında bu sûrenin baş taraflarıyla ilgili genel açıklamalar geçmiş bulunmaktadır. Şöyle ki: Şanı yüce Allah bu Kur'ân-ı Kerim'i ihsan eden kimseler için bir hidayet, bir şifa ve bir rahmet kılmıştır. İhsan eden kimseler ise şeriata uymak sûretiyle güzel bir şekilde amel edenler, farz olan namazı sınırları çerçevesinde, vakitleri içerisinde dosdoğru kılmakla birlikte

Scanned with CamScanner

ona bağlı olarak revatib olsun olmasın nafileleri de kılanlar, kendilerine farz kılınmış zekâtı hak sahiplerine verip, akrabalarının ve kendileriyle yakınlıkları olanların haklarını gözetenler, ahiret yurdunda amellerin karşılıklarının görüleceğine kesin olarak inanıp, bunun sevabını almayı Allah'tan bekleyip, arzu edenler ve bu amelleriyle hiçbir şekilde riyakârlık yapmayarak insanlardan herhangi bir karşılık ve mükâfat beklemeyen kimselerdir. İşte bunları bu şekilde yapan kimseler yüce Allah'ın haklarında: *"İşte onlar Rablerinden bir hidayet"* yani bir basiret, apaçık bir delil, dosdoğru, besbelli, net bir yol *"üzeredirler ve onlar"* dünyada da, ahirette de *"felah bulanların ta kendileridir."*

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٦﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧﴾

*6. İnsanlardan kimisi bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve o âyetleri bir eğlence edinmek için boş sözleri satın alırlar. İşte onlar için horlayıcı bir azap vardır.*

*7. O kimseye âyetlerimiz okunduğu zaman güya iki kulağı sağırmış da bunları işitmemiş gibi büyüklenerek yüz çevirir. Sen ona çok acıklı bir azabı müjdele.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah mutlu ve bahtiyar olan, Allah'ın kitabı ile hidayet bulup, onu dinleyerek yararlanan kimselerin hallerini zikretti. Yüce Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: *"Allah sözün en güzelini müteşabih, tekrar edilen bir kitap halinde indirmiştir. Ondan dolayı Rablerine kalpten saygı duyanların derileri ürperir. Sonra Allah anıldığı için derileri ve kalpleri yumuşar. Bu Allah'ın hidayetidir. Onunla dilediğine hidayet verir. Allah'ın saptırdığı kimseyi doğru yola ileten olmaz."* (Zümer, 23) Mutlu insanların halini söz konusu ettikten sonra yüce Allah, Allah'ın kelamını dinleyerek yararlanmaktan yüz çeviren ve bunun yerine nağmeli çalgı aletleri ile birlikte, çalgı aletlerini ve şarkılarını dinlemeye yönelen kimselerin halini söz konusu etmektedir. Nitekim İbn Mes'ud yüce Allah'ın: *"insanlardan kimisi... boş sözleri satın alırlar"* buyruğu hakkında: "O, Allah'a yemin ederim ki şarkıdır" diye açıklamıştır.

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: Said b. Cubeyr'den, o Ebu's-Sahbâ el-Bekrî'den rivayet ettiğine göre Abdullah b. Mes'ud'u *"İnsanlardan kimisi bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak için... boş sözleri satın alırlar"* âyeti hakkında kendisine soru sorulması üzerine Abdullah: Üç defa tekrar ederek kendisinden başka ilah olmayan Allah adına söylüyorum ki (o) şarkıdır diye cevap verdi.

Bize Amr b. Ali tahdis etti, Said b. Cubeyr'in Ebu's-Sahba'dan rivayetine göre o Abdullah b. Mes'ud'a yüce Allah'ın: *"İnsanlardan kimisi boş sözleri satın alırlar"* buyruğuna dair soru sorunca, o: Bu şarkıdır, diye cevap vermiştir. İbn Abbâs, Câbir, İkrime, Said b. Cubeyr, Mücâhid, Mekhul, Amir b. Şuayb ve Ali b. Bezime de böyle demişlerdir.

Hasan-ı Basrî dedi ki: *"İnsanlardan kimisi bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak için boş sözleri satın alırlar"* buyruğu şarkı ve çalgı aletleri hakkında nazil olmuştur.

Katâde dedi ki: Yüce Allah'ın: *"İnsanlardan kimisi bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak için boş sözleri satın alırlar"* buyruğunda söz edilen kişi belki de bunun için hiçbir mali harcamada bulunmaz, ama onu satın almak onu sevmek demektir. Kişinin batıl ve boş sözleri hak sözlere, zararlı şeyleri de faydalı şeylere tercih etmesi dalalet olarak ona yeter.

Yüce Allah'ın: *"Boş sözleri satın alırlar"* buyruğu ile ilgili olarak şarkıcı cariyelerin satın alınmasının kastedildiği de söylenmiştir.

[5211] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Ümâme Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şarkıcı cariyeleri satmak da, satın almak da helal değildir, onların bedellerini yemek haramdır. Aziz ve celil olan Allah da "insanlardan kimisi boş sözleri satın alırlar" buyruğunu onlar hakkında indirmiştir."*[100] Bunu bu şekilde Tirmizî ve İbn Cerîr, Ubeydullah b.

100 Âyetin bu hususta indiği kısmı dışında hasendir. Tirmizî, 3195; Taberî, 28035, 28036, 28037. Ebû Ümâme'nin rivayet ettiği bir hadis olarak senedi oldukça zayıftır çünkü İbn Zahr ve Ali b. Yezîd ile el-Kâsım'ın üçü de İbn Kesir'in dediği gibi zayıf ravilerdir. Tirmizî de bu hadisin garip olduğunu söyleyerek zayıf olduğunu belirtmiş, Ali b. Yezîd dolayısıyla da illetli olduğunu ifade etmiştir. Bu üç ravinin en zayıfı ise Ali b. Yezîd'dir çünkü o metruk bir ravidir. Bununla birlikte hadisin gevşek olan bölümü son taraflarındaki: "Allah üzerime... indirmiştir" bölümüdür. Muhtemelen bu bölüm müdrectir. Ayrıca İbn Mâce, 2168'de bu fazlalık olmaksızın bir başka yoldan rivayet etmiştir. Merfu bölümünün çok sayıda şahidi vardır. Metin ise hasendir.

Scanned with CamScanner

Zahr yoluyla buna yakın olarak rivayet etmişlerdir. Sonra Tirmizî: Bu garip bir hadistir demiş ve sözü geçen Ali b. Yezîd'in de zayıf olduğu söylenmiştir. Derim ki: Ali, onun hocası ve ondan rivayet nakledenlerin üçü de zayıf ravilerdir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Dahhâk da yüce Allah'ın: *"İnsanlardan kimisi boş sözleri satın alırlar"* buyruğunu şirki satın alırlar diye açıklamıştır. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de böyle demiş, İbn Cerîr ise bunun Allah'ın âyetlerinden ve onun yolunu izlemekten alıkoyan herbir söz olması kanaatini tercih etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak için"* buyruğuna gelince: Yani böyle bir kimse bu işi İslam'a ve Müslümanlara muhalefet etmek için yapar. ("Saptırmak için" anlamındaki:) (لِيُضِلَّ) lafzının ye harfi fethalı olarak okunursa o takdirde lam akıbet lamı yahut da ilahi kaderdeki emrin talili (sebep ve gerekçesi için kullanılan lam) olur. Yani böyle olsun diye onlara bu şekilde yapmalarına imkân verilmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Ve o âyetleri eğlence edinmek için"* buyruğuna gelince: Mücâhid dedi ki: Ve o Allah'ın yolunu eğlence edinir ve onunla alay eder. Katâde de: Allah'ın âyetlerini eğlence edinir demektir diye açıklamıştır. Mücâhid'in açıklaması daha uygundur.

*"işte onlar için horlayıcı bir azap vardır."* Yani onlar Allah'ın âyetlerini ve onun yolunu küçümsedikleri gibi kıyâmet gününde de devamlı ve kesintisiz azap içerisinde alçaltılmış olacaklardır. Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*"O kimseye âyetlerimiz okunduğu zaman güya iki kulağı sağırmış da bunları işitmemiş gibi büyüklenerek yüz çevirir."* Yani boş sözlere, oyuna, eğlenceye yönelen bu kimseye Kur'ân âyetleri okunacak olursa yüzünü başka tarafa çevirir. Onlara iltifat etmez, arkasını dönüp gider, duymazlıktan gelir, sağır olmadığı halde onları hiç işitmemiş gibi hareket eder. Çünkü onları işitmekten dolayı rahatsız olur. Buna sebep ise onlardan yararlanmaması, onun bu âyetlerle bir işinin olmamasıdır.

*"Sen ona"* Allah'ın kitabını ve âyetlerini işitmekle acı çektiği gibi kıyâmet gününde canını acıtacak *"çok acıklı bir azabı müjdele."*

Scanned with CamScanner

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

*8. Muhakkak iman edip salih amel işleyenler için Naim cennetleri vardır.*

*9. Onlar oralarda ebedi kalıcıdırlar. Bu Allah'ın hak vaadidir. O, Azîzdir, Hakîmdir.*

**Tefsiri:**

Bu buyrukla Allah'a iman edip, rasûlleri tasdik eden, Allah'ın şeriatına uygun salih ameller işleyen, iyi ve mutlu olan kimselerin ahiretteki akıbetleri söz konusu edilmektedir. *"Onlar için Naim cennetleri vardır."* Onlar yiyecek, içecek, giyecek, mesken, binek, kadın, bakmak ve işitmek türleri ile hiç kimsenin hatırına gelmeyecek çeşitli zevk ve neşe verici nimetler içerisinde olacaklardır. Onlar bu nimetler içerisinde ebedi olarak kalıcıdırlar. Oradan başka bir yere gitmezler, başka bir yere götürülmeyi de istemezler.

*"Bu Allah'ın hak vaadidir."* Yani bu kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir çünkü bu Allah'ın sözünün bir gereğidir. Allah da sözünden caymaz. Çünkü o kerim ve Mennan olandır, dilediğini yapandır, her şeye gücü yetendir.

*"O"* her şeyi emri altına almış, her şeyin kendisine boyun eğmiş olduğu *"Azizdir."* Kur'ân-ı Kerim'i mü'minlere hidayet kılmış bulunan söz ve fiillerinde hikmeti sonsuz *"Hakimdir."* Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"De ki: O iman edenler için bir hidayet ve bir şifadır. iman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o onlar için bir körlüktür."* (Fussilet, 44) Yüce Allah bir başka yerde de: *"Kur'ân'dan mü'minler için bir şifa ve rahmet olanı kısım kısım indiririz. Zalimlerin ise ancak hüsranını arttırır."* (İsrâ, 82) buyurmaktadır.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ ۚ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هَٰذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ۚ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١١﴾

Scanned with CamScanner

*10. O gökleri onları gördüğünüz şekilde direksiz yarattı. Sizi sallamasın diye yere de yüksek ve sabit dağlar koydu. Orada her canlıdan yaydı, gökten de yağmur indirip, orada her türden güzel bitkiler bitirdik.*

*11. Bunlar Allah'ın yarattığıdır. Haydi, ondan başkasının ne yarattığını gösterin bana. Hayır, zalimler apaçık bir sapıklık içindedir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bununla gökleri ve yeri, her ikisinde olanlar ile ikisi arasında bulunanları yaratmaya dair muazzam kudretini bize beyan ederek: *"O gökleri onları gördüğünüz şekilde direksiz yarattı"* buyurmaktadır. Hasan ve Katâde dedi ki: Göklerin ne görünür direkleri vardır, ne de görünmez direkleri. İbn Abbâs, İkrime ve Mücâhid de: Sizin görebileceğiniz direkleri yoktur diye açıklamışlardır. Bu mesele ile ilgili açıklamalar Rad sûresinin baş tarafında burada tekrara gerek bırakmayacak şekilde geçmiş bulunmaktadır.

*"Yere de yüksek ve sabit dağlar koydu."* Yani dağlar yeri sabitleştirdi ve suyun üzerinde üzerindekileri sallayıp çalkalamasın diye ona ağırlık verdi. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sizi sallamasın diye"* yani siz üzerindeyken sallanıp, sizi çalkalamasın diye buyurmaktadır.

*"Orada her canlıdan yarattı."* Yani orada türlü türlü canlıları yaratıp, yaydı. Bunların şekillerinin ve renklerinin sayısını onları yaratandan başkası bilemez. Şanı yüce Allah yaratıcı olduğunu ortaya koyduktan sonra rızık verenin de kendisi olduğuna şu buyruğuyla dikkat çekmektedir:

*"Gökten de yağmur indirip orada her türden güzel bitkiler bitirdik."* Yani görünüşü güzel her türlü bitkiden çifter çifter bitirdik. Şa'bî: İnsanlar da aynı zamanda yerden bitmiş bitkiler türündendirler. Onlardan cennete giren kerim (güzel ve değerli), cehenneme girecek olan da bayağı ve değersizdir.

*"Bunlar Allah'ın yarattığıdır."* Yani yüce Allah'ın gökleri, yeri ve aralarında bulunanları yaratmaya dair söz konusu ettikleri Allah'ın fiilinin, yaratmasının ve takdirinin bir neticesidir. Bunların olmasında onun hiçbir ortağı yoktur, o bir ve tek olarak bunları var etmiştir. Bundan ötürü yüce Allah: *"Ondan başkasını"* yani kendilerine ibadet edip, dua ettiğiniz putlardan ve ona eş koştuklarınızdan başkalarının *"ne yarattığını gösterin bana. Hayır, za-*

Scanned with CamScanner

*limler"* yani Allah ile birlikte başkasına ibadet eden müşrikler *"apaçık bir sapıklık"* kapalı hiçbir tarafı bulunmayan apaçık ve besbelli bir bilgisizlik ve körlük *"içindedir."*

**Hz. Lokman'a Verilen Hikmet:**

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ ۚ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾

*12. Andolsun biz Lokman'a hikmeti verdik. Allah'a şükret diye. Kim şükrederse ancak kendisi için şükreder. Kim de nankörlük ederse muhakkak Allah muhtaç değildir, hamde layık olandır.*

**Tefsiri:**

Selef Lokman (a.s) bir nebî miydi yoksa nebî olmayıp, salih bir kul muydu hususunda farklı iki görüş ortaya atmışlardır. Çoğunluk ikinci görüşü kabul etmiştir. Süfyân-ı Sevrî, Eş'as'den, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Lokman Habeşistanlı marangoz bir kul idi. Katâde de Abdullah b. ez-Zubeyr'den şöyle dediğini nakletti: Câbir b. Abdullah'a: Lokman hakkında size ulaşan bilgi nedir dedim, o şöyle dedi: Lokman, Nubeli (Sudanlı), burnu basık, kısa boylu birisi idi dedi.

Yahyâ b. Sa'd el-Ensârî de Said b. el-Museyyeb'den şöyle dediğini nakletti: Lokman Mısır Sudan'ından kalın dudaklı bir kişi idi. Allah ona hikmeti vermiş ama nubuvvet vermemişti.

Evzâî (r.h) dedi ki: Abdurrahman b. Harmele bana tahdis edip dedi ki: Siyah bir adam Said b. el-Museyyeb'e gelip soru sordu. Said b. el-Museyyeb ona şöyle dedi: Siyah birisisin diye sakın üzülme. Çünkü insanların en hayırlılarından olan üç kişi siyahîlerdendi. Bilal, Ömer b. el-Hattab'ın azatlısı Mihca' ve Lokman-ı Hakim. Lokman siyah tenli, Nubeli, kalın dudaklı birisi idi.

İbn Cerîr dedi ki: Halid er-Rab'i dedi ki: Lokman Habeşli marangoz bir köle idi. Efendisi ona: Bize bu koyunu kes dedi, o da o koyunu kesti. Efendisi: Bu koyundaki en güzel iki parçayı çıkart dedi. O da dilini ve kalbini çıkardı. Sonra Allah'ın dilediği kadar bir süre bekledi. Tekrar bize bu koyunu kes dedi. O da koyunu kesince efendisi: Bunda en kötü iki parçayı çıkart dedi.

Scanned with CamScanner

Bu sefer yine dilini ve kalbini çıkardı. Efendisi ona şöyle dedi: Sana en iyi iki parçayı çıkar dedim, bunları çıkardın. En kötü iki parçayı çıkar dedim, yine bunları çıkardın. Bunun üzerine Lokman şu cevabı verdi: Bunlar iyi olurlarsa bunlardan daha iyi hiçbir şey yoktur. Bunlar kötü olurlarsa bunlardan kötüsü de yoktur.

Şu'be, Hakem'den, o Mücâhid'den: Lokman salih bir kul idi ama nebî değildi dediğini nakletmektedir.

A'meş dedi ki: Mücâhid dedi ki: Lokman siyah, dudakları büyük, ayakları çatlak birisi idi.

Hakkam b. Selm de Said ez-Zubeydi'den, o Mücâhid'den naklen dedi ki: Lokman-ı Hakim kalın dudaklı, Habeşli bir köle idi. Ayakları genişti, İsrâil oğulları arasında hakimlik yapardı.

Başkaları ise onun Dâvûd (a.s) döneminde İsrâil oğullarına hakimlik yaptığını zikretmektedir.

İbn Cerîr dedi ki: Amr b. Kays dedi ki: Lokman (a.s) dudakları kalın, ayakları geniş siyah bir köle idi. Kendisi birtakım kimselerle oturup, konuşmakta iken bir adam ona gelerek şöyle dedi: Filan yerde benimle birlikte koyun otlatan kişi sen değil misin dedi. O evet deyince, adam: Peki, seni gördüğüm bu hale getiren ne oldu dedi. Lokman: Doğru konuşmak ve beni ilgilendirmeyen hususlarda susmak dedi.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Câbir dedi ki: Allah Lokman-ı Hakim'i hikmetiyle yüceltti. Önceleri onu tanıyan bir adam gördü. Ona: Sen daha düne kadar çobanlık yapan filan oğullarına ait bir köle kişi değil misin dedi. Evet, dedi. Peki, seni gördüğüm bu mertebeye yükselten ne oldu dedi. O Allah'ın kaderi, emaneti eksiksiz yerine getirmek, doğru sözlülük ve beni ilgilendirmeyen şeyleri terk etmektir dedi.

Bu rivayetlerin bir kısmında onun nebî olmadığı açıkça ifade edildiği gibi bir kısmından da nebî olmadığı anlaşılmakta, hissedilmektedir çünkü onun köle olması nebî olması ile bağdaşmaz. Buna sebep ise rasûllerin kavimlerinin soyluları arasında gönderilmesi idi. Bundan dolayı selefin cumhuru onun nebî olmadığı kanaatindedir.

Scanned with CamScanner

Ancak eğer ona kadar giden senet sahih ise İkrime'den onun nebî olduğunu söylediği nakledilmektedir. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, Veki'in, İsrâil'den, onun Câbir'den, onun İkrime'den diye naklettiği bir rivayet olarak zikretmiştir. Buna göre İkrime: Lokman bir nebî idi demiştir. Burada sözü edilen Câbir ise Câbir b. Yezîd el-Cufi'dir ve zayıf bir ravidir. Allah en iyi bilendir.

Abdullah b. Vehb dedi ki: Bana Abdullah b. Ayyaş el-Kıtbani, Gufra'nın azatlısı Ömer'den şöyle dediğini nakletti: Bir adam Lokman-ı Hakim'in yanıbaşında durdu, sen Lokman'sın, sen el-Hassas oğullarının kölesisin öyle mi dedi. O da evet dedi. Sen koyun çobanıydın öyle mi dedi. Evet, dedi. Sen o siyah kişisin öyle mi dedi, o da benim siyah olduğum açıkça ortadadır. Benim halimin nesine hayret ediyorsun deyince: İnsanların senin yaygılarına basmaları, senin kapılarına gelmeleri, senin söylediğin sözlere razı olmalarına şaşıyorum dedi. Lokman şu cevabı verdi: Kardeşimin oğlu eğer benim söylediklerime kulak verirsen sen de böyle olursun. Lokman şöyle devam etti: (Beni bu hale getiren) gözümü haramdan sakınmam, dilimi tutmam, yemeğimde afif olmam, fercimi korumam, doğru konuşmam, sözümde durmam, misafirime ikram etmem, komşumu korumam, beni ilgilendirmeyen şeylerle ilgilenmememdir. İşte beni bu gördüğün hale getirenler bunlardır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre o Lokman-ı Hakim'in sözünün geçtiği bir gün şöyle demişti: Ona verilenler ailesi, durumu, şanı, şerefi, maddi birtakım hasletleri dolayısıyla verilmemiştir ama o konuşmayan, çok susan, uzun boylu düşünen, derin bakışlı, gündüzün asla uyumayan bir kimse idi. Kimse onun tükürdüğünü ya da balgam attığını görmedi. Küçük ya da büyük abdestini bozarken, guslederken, boş işlerle uğraşırken, gülerken görülmedi. O konuşmuş olduğu bir sözü asla tekrar etmezdi. Ancak bir hikmetli söz söylediği vakit bir kişi ondan tekrar etmesini isterse o zaman sözünü tekrar ederdi. Evlendi, çocukları doğdu ve öldükleri halde onlar için ağlamadı. Yöneticinin yanına girip çıkmazdı. Ancak hakimlerin yanına gider, gelirdi. Bundan maksat ise dikkatle görüp, tefekkür etmesi ve ibret alması idi. İşte ona verilenler bundan ötürü verilmişti.

İbn Ebî Hâtim'in rivayet etmiş olduğu Katâde'den gelen garip bir rivayet gelmiştir. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bana babam tahdis etti, bize Said b. Beşir, Katâde'den şöyle dediğini tahdis etti: Allah Lokman-ı Hakim'i nebî olmak ile

Scanned with CamScanner

ona hikmet verilmesi arasında seçim yapmakta serbest bıraktı. O da hikmeti, nubuvvete tercih etti. (Katâde) dedi ki: Lokman uykuda iken Cebrâil ona geldi ve üzerine hikmeti serpti. Sabahı hikmetle konuşarak etti.

Said dedi ki: Katâde'den şöyle dediğini dinledim: Lokman'a: Rabbin seni seçmekte serbest bırakmış iken nasıl oldu da hikmeti, nubuvvete tercih ettin dediler. O şöyle dedi: Eğer bana onun kesin emri olarak nubuvveti göndermiş olsaydı, bu hususta üstün bir mertebeye ulaşacağımı ondan ümit ederdim, onun gereklerini yerine getirebileceğimi ümit ederdim ama o beni seçmekte serbest bırakınca nubuvveti getirecek gücü kendimde bulamamaktan korktum. Bundan ötürü hikmeti daha iyi oldu.

Bu Said b. Beşir'in naklettiği bir rivayettir. Kendisi bir parça zayıf bir ravidir. Ondan dolayı da bu rivayet hakkında (ilim adamları tenkit edici mahiyette) konuşmuşlardır. Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah'ın: *"Andolsun biz Lokman'a hikmeti verdik"* buyruğu hakkında Said b. Ebî Arube'nin, Katâde'den naklettiği açıklama da şu şekildedir: Yani ona İslam'da fıkhı (derin bilgiyi) verdik. O bir nebî de değildi ve ona vahiy gönderilmemişti.

*"Andolsun biz Lokman'a hikmeti"* anlayışı, kavrayışı, ilimi ve tabiri *"verdik. Allah'a şükret diye"* yani biz ona Allah'ın kendisine hikmet verdiği ve bağışlamış olduğu kendi hemcinsleri ve çağdaşları arasında Allah'ın kendisine özel olarak bağışlamış olduğu lutufları dolayısıyla Allah'a şükretmesini emrettik. *"Kim şükrederse ancak kendisi için şükreder."* Bunun faydası ve sevabı şükredenlere döner. Çünkü yüce Allah: *"Kim de salih amel işlerse onlar da kendileri için hazırlamış olurlar."* (Rûm, 44) buyurmaktadır.

*"Kim de nankörlük ederse muhakkak Allah muhtaç değildir. Hamde layık olandır."* Yani onun kullara ihtiyacı yoktur. Bundan dolayı bir zarar görmez, isterse yeryüzündekilerin tamamı kâfir olsun. Çünkü o kendisinden başka muhtaç olmayan ganidir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur ve ondan başkasına ibadet etmeyiz.

Scanned with CamScanner

**Lokman-ı Hekim'in Oğluna Öğüdü:**

وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ۚ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ ۖ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ۚ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

*13. Hani Lokman oğluna öğüt verirken şöyle demişti: "Oğulcuğum! Allah'a şirk koşma, muhakkak şirk büyük bir zulümdür."*

*14. Biz insana ana babasını tavsiye ettik. Annesi onu güçsüzlük üstüne güçsüzlükle taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yılda olur. "Bana ve ana babana şükret, dönüş yalnız banadır" dedik.*

*15. Eğer onlar bilmediğin şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sen onlara itaat etme. Bununla beraber dünyada onlarla iyi geçin ve sen bana dönenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz bana olacaktır. Ben de sizlere neler yapmakta olduğunuzu haber veririm.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Lokman'ın oğluna olan vasiyetini haber vermektedir. Lokman'ın babası Anka, onun babası Sedun adında idi. Oğlunun adı da Suheyli'nin naklettiği bir görüşe göre Saran idi. Şanı yüce Allah ondan en güzel bir şekilde söz etmiş, ona hikmet verdiğini bize zikretmiştir. O çocuğuna vasiyette bulunuyordu ki bütün insanlar arasında ona karşı en çok şefkat sahibi, aralarında onu en çok seven kişi o idi. Bu sebeple ona bildiklerinin en üstün olanlarını bağışlaması gerçekten uygundu, gerekliydi. Bu sebeple öncelikle ona bir ve tek olarak ve ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın Allah'a ibadet etmesini tavsiye etti sonra da onu sakındırmak üzere: *"Muhakkak şirk büyük bir zulümdür"* yani zulmün en büyüğüdür diye onu sakındırdı.

Scanned with CamScanner

[5212] Buhârî dedi ki: Abdullah (radıyallâhu anh) dedi ki: *"İman edenlere ve imanlarına zulüm bulaştırmayanlara gelince"* (En'âm, 82) âyeti nazil olunca bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi ve: Hangimiz imanına zulüm bulaştırmaz ki, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara şöyle dedi: *"Anlamı bu değildir. Sen Lokman'ın: "Oğulcuğum Allah'a şirk koşma muhakkak şirk büyük bir zulümdür" dediğini duymadın mı?"*[101] Bunu Müslim'de A'meş'in böylece rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmiştir.

Sonra oğluna bir ve tek olarak Allah'a ibadet etme vasiyeti ile birlikte anne babaya iyilik yapmasını da tavsiye etti. Nitekim yüce Allah: *"Rabbin şunları hükmetti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin, anne ve babaya iyi davranın."* (İsrâ, 23) buyurmuştur. Yüce Allah bu ikisini Kur'ân-ı Kerim'de bir arada çokça zikretmektedir. Burada da yüce Rabbimiz: *"Biz insana ana babasını tavsiye ettik. Annesi onu güçsüzlük üstüne güçsüzlükle taşımıştır"* buyurmaktadır. Mücâhid: Çocuğun verdiği zayıflığın güçsüzlüğüdür, Katâde yorgunluk üstüne yorgunluk diye açıklamıştır. Atâ el-Horasânî zayıflık üstüne zayıflık diye açıklamıştır.

*"Onun sütten kesilmesi de iki yılda olur"* buyruğu da şu demektedir: Yani doğumdan sonra terbiye edilmesi ve ona süt emzirilmesi iki yıl içerisinde olur. Nitekim yüce Allah: *"Anneler çocuklarını iki bütün yıl emzirirler. Bu emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir."* (Bakara, 233) buyurmaktadır. İşte İbn Abbâs ve ondan başka diğer imamlar hamileliğin asgari süresinin altı ay olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü yüce Allah bir başka âyette: *"Onun taşınması ve sütten kesilmesi otuz aydır."* (Ahkâf, 15) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah annenin çocuğu terbiye etmesini, yorulmasını, gece gündüz uykusuz kalmakla çektiği zorluk ve meşakkati hatırlatarak çocuğa annesinin kendisine daha önceden yapmış olduğu iyiliği hatırlatmak istemektedir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Rabbim, onlar küçükken beni terbiye ettikleri gibi sen de onlara merhamet et"* (İsrâ, 24) buyurmaktadır. Bunun için de burada: *"Bana ve ana babana şükret, dönüş yalnız banadır"* buyurmaktadır. Yani bunun karşılığını sana en mükemmel bir şekilde ben vereceğim.

[5213] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Vehb dedi ki: Muaz b. Cebel yanımıza geldi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu göndermişti. Ayağa kalktı,

101 Hadis En'âm sûresi 82. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Allah'a hamdu sena ettikten sonra şunları söyledi: "Ben Allah Rasûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) size gönderdiği elçisiyim. Allah'a ibadet etmenizi, ona hiçbir şeyi ortak koşmamanızı, bana itaat etmenizi emrediyor. Ben de elimden geldiği kadar sizden hiçbir iyiliği esirgemeyeceğim. Dönüş yalnız Allah'adır. Ya cennete ya da cehenneme gidilecektir. Her ikisinde de (ebedi) ikamet vardır, ebedilik vardır, ölüm yoktur."[102]

*"Eğer onlar bilmediğin şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sen onlara itaat etme."* Yani dinleri üzere kendilerine uyman için bütün gayretleriyle uğraşıp, sana ısrar edecek olurlarsa onların bu ısrarlarını asla kabul etme ancak bu hal senin dünya hayatında onlarla iyi bir şekilde geçinmene yani onlara iyi davranmana engel olmasın.

*"Ve sen bana dönenlerin"* yani mü'minlerin *"yoluna uy. Sonra dönüşünüz bana olacaktır. Ben de sizlere yapmakta olduğunuzu haber veririm."* Taberânî, Kitabu'l-Uşre adlı eserinde şöyle diyor: Bize Ebû Abdurrahman Abdullah b. Ahmed b. Hanbel tahdis etti. Sa'd b. Mâlik dedi ki: *"Eğer onlar bilmediğin şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sen onlara itaat etme"* âyeti benim hakkımda indi. O dedi ki: Ben anneme çok iyi davranan birisi idim. Müslüman olunca annem: Ey Sa'd, senin bu yeni ortaya çıkardığını gördüğüm şey neyin nesidir? Ya bu dinini terk edersin yahut da ben ölene kadar bir şey yemeyecek, içmeyeceğim. Böylelikle benden dolayı sen ayıplanacaksın. Ey annesinin katili denilecek. Ben de anacığım yapma, ben herhangi bir sebep dolayısıyla dinimi terk etmem dedim. Bir gün, bir gece bekledim bir şey yemedi, oldukça bitkin sabahı etti. Bir gün, bir gece daha bekledim yine yemedi. Daha da yorgun ve bitkin bir şekilde sabahı etti. Ben onun bu halini görünce şöyle dedim: Anacığım şunu bil ki Allah'a yemin ederim yüz tane canım olsa ve bunların biri diğerinin arkasından çıksa herhangi bir sebep dolayısıyla dinimi terk edecek değilim. İstersen ye, istersen yeme. Ben böyle deyince, o da yemek yemeye başladı.

---

102 Senedi sahihtir. Ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir. Hakim, I, 83'te bir başka yoldan tahriç etmiş, sahih olduğunu belirtmiştir. Zehebî ise: Müslim b. Halid Mekkelilerin imamı ve onların müftüsüdür, leyyin olduğu da söylenmiştir demektedir. Derim ki: Ama bu hadise Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenne, 107'de yer alan rivayet ile mutabaat olunmuştur ama onun senedinde Ebû Sabad ile Muaz b. Cebel arasında yer alan Amr b. Meymun düşmüş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

*16. Oğulcuğum, eğer sen bir kaya içerisinde yahut göklerde ya da yerde olsan ve o (yaptığın) hardal tanesi ağırlığınca dahi olsa Allah onu getirir. Muhakkak Allah Latiftir, her şeyden haberdardır.*

*17. Oğulcuğum namazı dosdoğru kıl, marufu emret, münkerden alıkoy. Sana isabet edene de sabret çünkü bunlar kesin olarak emredilen işlerdendir.*

*18. İnsanlardan yüzünü çevirme. Yeryüzünde şımarıklıkla yürüme çünkü Allah büyüklük taslayan ve böbürlenen kimseleri sevmez.*

*19. Yürüyüşünde mutedil ol, sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir.*

**Tefsiri:**

Bunlar yüce Allah'ın insanlar kendilerine uysun ve gereklerini yerine getirsinler diye Lokman-ı Hakim'den bize nakletmiş olduğu faydalı tavsiyeleridir. O şöyle demişti: *"Oğulcuğum! Eğer o hardal tanesi ağırlığınca dahi olsa"* yani haksızlık yahut günah hardal tanesi ağırlığında dahi olsa bazıları "(إِنَّهَا): *O*" buyruğundaki zamirin şan ve kıssa (anlatım) zamiri olmasını caiz kabul etmiş ve buna göre: "(مِثْقَالَ): *Ağırlığınca*" lafzının merfu olmasını caiz kabul etmiştir ama birincisi daha uygundur.

*"Allah onu getirir"* yani Allah adalet terazilerini koyacağı vakit kıyâmet gününde onu hazır eder ve onun karşılığını verir. Hayırsa hayır, şer ise şer ile. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Kıyamet gününe has adalet*

Scanned with CamScanner

*terazilerini koyarız. Kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. (iyilik) bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile biz onu getiririz. Hesaba çekenler olarak biz yeteriz."* (Enbiyâ, 47); *"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir."* (Zilzâl, 7-8)

Eğer bu zerre her tarafı kapalı bir kaya içerisinde korunmuş, kapatılmış olsa yahut da göklerin ve yerin köşe bucağında kaybolup gitse şüphesiz Allah onu getirir. Çünkü hiçbir gizli saklı şey ona gizli kalmaz. Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca hiçbir şey ondan gizli olmaz. Bu sebeple yüce Allah: *"Muhakkak Allah Latiftir, Habirdir"* buyurmaktadır. Yani ilmiyle bütün inceliklere vakıftır. İsterse oldukça küçük, latif, zayıf ve güçsüz olsun eşya ona gizli saklı kalmaz. Kapkaranlık gecede karıncaların yürümesinden dahi haberdar olan (habir)dır.

Bazıları yüce Allah'ın: *"Eğer sen bir kaya içinde... olsan"* buyruğundan maksadın yedi kat yerin altındaki bir kaya olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunu Süddî o malum İbn Abbâs, İbn Mes'ud ve ashab-ı kiram'dan bir topluluğa ulaştırılan senedi ile -eğer sahih bir senetse- zikretmiş bulunmaktadır. Bu açıklama Atiyye el-Avfî, Ebû Mâlik, Sevrî, el-Minhal b. Amr ve başkalarından da rivayet edilmektedir ama bu -Allah en iyi bilendir- tasdik de edilmeyen, yalan olduğu da söylenmeyen İsrâiliyattan alınmış gibi görünmektedir. Göründüğü kadarıyla -Allah en iyi bilendir- maksat bu tane önemsiz olmakla birlikte bir kayanın içerisinde dahi olsa şüphesiz Allah'ın her şeyin inceliklerini de kuşatan ve bilen ilmi ile onu açığa çıkartacağını, izhar edip göstereceğini ifade etmektir.

[5214] Nitekim İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Sizden herhangi biriniz her tarafı kapalı, kapısı da bacası da olmayan bir kayanın içerisinde bir amelde bulunacak olursa ne olursa olsun onun o ameli insanların önüne çıkar."*[103]

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Oğulcuğum! Namazı"* sınırlarıyla, farzlarıyla, vakitleriyle *"dosdoğru kıl"* gücün yettiği kadar, çaban el verdiği kadar *"marufu emret, münkerden alıkoy, sana isabet edene de sabret."* Çünkü o iyiliği emredip, kötülükten alıkoyan kimsenin insanlardan birtakım

103 Zayıftır. Daha önce Tevbe sûresi 105. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

eziyetlerle karşılaşmasının kaçınılmaz olduğunu bilmişti. Bundan dolayı ona sabretmesini emretmektedir. *"Çünkü bunlar kesin olarak emredilen işlerdendir."* Yani insanların eziyetlerine sabretmek katlanılması gereken önemli işlerdendir.

*"İnsanlardan yüzünü çevirme"* yani insanlarla konuşacak olursan yahut onlar seninle konuşunca onları küçük görerek, onlara karşı büyüklenerek yüzünü onlardan başka tarafa çevirme ama onlara karşı yumuşak davran, onlara karşı güleryüzlü ol. Hadis-i şerifte buyurulduğu gibi:

[5215] *"Hiç olmazsa kardeşini güler yüzle karşıla. Sakın elbiseni (büyüklenerek) sarkıtma. Çünkü bu büyüklenmek ve böbürlenmekten ileri gelir. Büyüklenip, böbürlenmeyi ise Allah sevmez."*[104] Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"İnsanlardan yüzünü çevirme"* buyruğu hakkında şu açıklamayı yaptığını nakletmektedir: Büyüklenerek Allah'ın kullarını hakir görüp, seninle konuştukları takdirde yüzünü onlardan başka tarafa çevirme.

Avfî ve İkrime de İbn Abbâs'tan böyle rivayet etmişlerdir.

Mâlik de Zeyd b. Eslem'den: *"insanlardan yüzünü çevirme"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Yüzünü başka tarafa çevirmiş olarak konuşma.

Mücâhid, İkrime, Yezîd b. el-Asan, Ebu'l-Cevza, Said b. Cubeyr, Dahhâk, İbn Zeyd ve başkalarından da böyle rivayet edilmiştir. İbrâhim Nehâi de şöyle demektedir: O bununla ağız dolusu (kontrolsüz) konuşmayı kastetmektedir. Ancak doğrusu birinci açıklamadır. İbn Cerîr der ki: ("Büyüklenme" anlamı verilen kelimenin kökü olan:) (الصَّعَر), aslında develerin boynuna ya da kafalarına isabet eden bir hastalıktır. Öyle ki develer bu hastalığın neticesinde boyunları başlarından başka bir tarafa kayar. Böylelikle büyüklük taslayan adama benzerler. Amr b. Huney et-Tağlibî'nin şu beyitinde de bu anlamda kullanılmıştır:

وَكُنَّا إِذَا الجَبَّارُ صَعَّر خَدَّه أَقَمْنَا لَه مِنْ مَيْلِه فَتَقَوَّمَا

*Bizler zorba bir kimse yüzünü başka bir tarafa çevirecek olursa*
*Onun meyledip, kayan tarafını doğrulturduk, o da hizaya gelirdi.*

104 Daha önce kaynakları gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

Ebû Tâlib de şiirinde şöyle demiştir:

وَكُنَّا قَدِيمًا لا نقرُّ ظُلامَة إذا ما ثَنوا صُعْر الرؤوس نُقِيمها

*Bizler ta eskiden beri en ufak bir haksızlığı kabul etmezdik*

*Başlarını yana çeviren (büyüklenen) kimseler bunu yaptıklarında biz de o başları doğrulturduk.*

*"Yeryüzünde şımarıklıkla yürüme."* Büyüklük taslayan, zorba, inatçı birisi olarak, çalım satarak yürüme. Böyle bir şey yapma o takdirde Allah sana buğzeder. İşte bundan ötürü: *"Çünkü Allah büyüklük taslayan ve böbürlenen kimseleri sevmez"* buyurur. Yani kendisini beğenen, başkasına karşı böbürlenen kimseleri sevmez. Yüce Allah bir başka yerde: *"Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme çünkü sen hiçbir zaman yeri de yaramazsın. Boyca da asla dağlara erişemezsin."* (İsrâ, 37) buyurmaktadır. Buna dair açıklamalar yerinde geçmiş bulunmaktadır.

[5216] Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Sabit b. Kays b. Şemmas dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda kibirden söz edildi, o da cezasının ne kadar ağır olduğunu söyledi sonra şöyle buyurdu: *"Çünkü Allah büyüklük taslayan ve böbürlenen kimseleri sevmez."* Orada bulunanlardan bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin ederim ki ben elbiselerimi yıkarım da beyazlıklarını beğenirim. Ayakkabımın bağı ve kamçımın askısı benim hoşuma gidiyor deyince, Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"O kibir değildir. Kibir, hakka karşı durman ve insanları küçümsemendir."*[105] Ayrıca bunu bir başka yoldan bunun gibi rivayet etmiştir. Bu rivayette uzunca bir kıssa ve Sabit'in öldürülmesi ile ölümünden sonraki vasiyeti de yer almaktadır.

*"Yürüyüşünde mutedil ol."* Yani ağır ve yavaş olmayan, aşırı da hızlı olmayan orta yollu bir şekilde yürü. İkisi arasında vasat ve dengeli bir yürüyüşün olsun.

*"Sesini alçalt"* konuşurken aşırıya kaçma, faydasız yere sesini yükseltme. Bundan dolayı yüce Allah: *"Çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir"* buyurmaktadır. Mücâhid ve başkaları dedi ki: Şüphesiz en çirkin ses eşek sesi-

105 Taberânî, Kebîr, 1317; Bezzâr, 3578 -Keşfu'l-Estar- senedinde Muhammed b. Abdurrahman Ebû Leyla vardır. Doğru sözlü ama hıfzı kötü birisidir. Şu kadar var ki hadisin şahitleri vardır. Bk. Mecma, V, 133-135. Hadisin aslı farklı bir anlatımla sahihte yer almaktadır.

Scanned with CamScanner

dir. Yani sesini yükselten bir kimsenin en ileri derecesi yüksekliğinde ve sesini yükseltmekte eşeklere benzemekten öteye gitmez. Bununla birlikte böyle bir kimse yüce Allah tarafından da kendisine buğz edilen bir kişi olur. Bu hususta eşeklere yapılan bu benzetme bu davranışın haram olmasını ve oldukça ileri derecede yerilmiş olmasını gerektirmektedir çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

[5217] *"Kötü örnek bizim için değildir. Hibesini geri dönüp alan kişi kusan sonra da kustuğunu tekrar yiyen köpeğe benzer."*[106]

[5218] Nesâî bu âyet-i kerimenin tefsiri esnasında der ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Horozların ötüşünü işitecek olursanız Allah'ın lütfundan isteyiniz. Eşeğin anırdığını duyacak olursanız kovulmuş şeytandan Allah'a sığınınız çünkü onlar şeytan görmüşlerdir."*[107] Bu hadisi İbn Mâce dışında cemaatin geri kalan müellifleri de değişik yollardan Câfer b. Rebia'dan böylece rivayet etmişlerdir. Bazı lafızlarda "geceleyin" kaydı vardır ki Allah en iyi bilendir.

Bu tavsiyeler oldukça faydalıdır. Bunlar Kur'ân-ı Azimuşşan'ın Lokman-ı Hakim'den bize nakletmiş olduğu kıssalardır. Ondan çok sayıda hikmetler ve öğütler nakledilmiştir. Bizler buna dair fikir vermek üzere bazı örnekleri zikredeceğiz.

[5219] İmam Ahmed dedi ki: İbn Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize haber verdiğine göre Lokman-ı Hakim şöyle derdi: Şüphesiz Allah'a bir şey emanet bırakılırsa onu korur.[108]

[5220] İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Kâsım b. Muhaymire'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Lokman oğluna öğüt verirken: Oğulcuğum! Yüzünü örtmekten, sakın çünkü o geceleyin korkutucudur, gündüzün de yerilmeye sebeptir, dedi."*[109] Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bana babam tahdis etti, bize es-Serri b. Yahyâ tahdis edip dedi ki: Lokman

106 Daha önce A'râf sûresi 177. âyetin tefsirinde geçti.

107 Buhârî, 3303; Müslim, 2729; Ebû Dâvûd, 5102; Tirmizî, 3459; Nesâî, Tefsir, 411

108 Ahmed, II, 87; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 3344 senedi hasendir. Ravileri Nehşel dışında sikadırlar. O da doğru sözlü birisidir. Beyhakî, 3343'te bir başka yoldan tekrarlamıştır ki senedi de hasendir.

109 Mürseldir. el-Kâsım b. Muhaymire tabiidir. Mürsel rivayetler zayıf hadisin kısımlarındandır.

Scanned with CamScanner

oğluna: Oğulcuğum şüphesiz ki hikmet yoksulları kralların oturdukları meclislere oturttu dedi. Yine dedi ki: Bize babam tahdis etti, Avn b. Abdullah dedi ki: Lokman oğluna: Oğulcuğum bir kavmin toplantı meclisine gittiğin vakit onlara selam okunu at sonra onların meclislerinin bir kenarına otur. Onların konuştuklarını görmedikçe sen konuşma. Şayet Allah'ı zikretmeye dalacak olurlarsa sen de onlarla beraber okunu gezdir. Eğer başka bir işe dalacak olurlarsa onları bırak, başkalarının yanına git dedi.

Yine bize babam tahdis etti. Hafs b. Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: Lokman bir torba dolusu hardalı yanına koydu, oğluna her bir öğüt verdikçe bir hardal tanesi çıkartıyordu. Hardal taneleri bitinceye kadar (öğüt verip durdu). Sonra oğulcuğum dedi ben sana öyle bir öğüt verdim ki bu öğüt bir dağa verilecek olsa o dağ paramparça olurdu. (Hafs) dedi ki: Oğlu da anında parçalandı.

[5221] Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Atâ b. Ebî Rebâh'tan, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sudanlıları (siyahları) yanınıza alınız. Çünkü onlardan üç kişi cennetliklerin efendileridir. Lokman-ı Hakim, Necâşî ve müezzin Bilal"*[110] Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: O (Sudanlılar/siyahiler) ile Habeşlileri kastetmiştir.

---

110 Taberânî, 11482; İbn Hibbân, el-Mecruhin, I, 180; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, II, 231-232. İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak. İbn Hibbân dedi ki: Ebyen b. Süfyân haberleri ters yüz eden bir ravidir. Osman b. Abdurrahman'ın biz sorumluluğundan uzak olduğumuzu belirtiyoruz. Bu da asılsız, batıl bir metindir demektedir. İbnu'l-Cevzî de ona muvafakat etmiştir. Heysemi, Mecma, 7209'da senedinde Ebyen b. Süfyân vardır. O zayıf bir ravidir demektedir.

Derim ki: Senet oldukça zayıftır. Bu senet "... edinin" lafzı olmadan zikredilmiş ve Vasile'nin hadisi olarak gelmiştir. Bunu da Hakim, III, 284'de zikretmiş ancak "Necâşî"nin yerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı "Mihca" demiş ve Hakim sahih olduğunu belirtmiştir. Zehebî de: Evet (Hakim) bu şekilde "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı" demiş ama ben bunun kim olduğunu bilmiyorum demektedir. Hâfız İbn Hacer de el-İsabe'de bu hadisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı Mihca'ın biyografisinde söz konusu ettikten sonra bunun Ömer'in azatlısı Mihca el-Akkil olacağından korkarım demiştir. Bunun da senedinde İsmail b. Muhammed b. el-Fadl eş-Şarani dedesinden diye ravi zikredilmektedir. Zehebî, Mizan, 939'da şöyle demektedir: Hakim dedi ki: Ben onun bazı hocalarıyla karşılaştığı hususunda şüpheliyim. Ayrıca bunun el-Lealiu'l-Masnua, I, 448'de kaydedildiği üzere İbn Asâkir'in tahriç ettiği mürsel bir şahidi de vardır. Genel olarak hadisin senedi kuvvetli değildir ama Lokman, Necâşî, Bilal ve Mihca'ın faziletli kimseler oldukları da bu hadis sahih olmasa dahi sabittir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

**Alçak Gönüllü ve Mütevazı Olmak:**

Buradaki açıklamalar Lokman (a.s)'ın oğluna vasiyeti ile ilgili olacaktır. Bu hususta Hâfız Ebû Bekr b. Ebi'd-Dünya başlı başına bir kitap derleyip, toplamıştır. Biz de o kitaptan bunun maksatlarını ifade edecek şekilde bir bölümünü kaydedeceğiz. Dedi ki:

[5222] Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Nice saçı başı karışık, iki eski elbiseye bürünmüş, insanların kapılarından uzak tutulan kimseler var ki Allah adına and verecek olursa Allah onun yeminini doğru çıkartır."*[111] Sonra bunu Câfer b. Süleyman yolu ile Enes'ten, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye hadisi zikrederek "bunlardan birisi de el-Berâ b. Mâlik'tir" ibaresini de eklemektedir.[112]

[5223] Yine Enes (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bulunduklarında tanınmayan, kaybolduklarında aranmayan takvalı, varlıklı kimselere ne mutlu! İşte onlar tozu dumana katmış, darmadağın her türlü fitneden uzak kalan kandillerdir."*[113]

[5224] Ömer (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre mescide girdi. Muaz b. Cebel'i Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabrinin yanında ağlıyor buldu. Neden ağlıyorsun ey Muaz dedi. O: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlemiş olduğum bir hadis sebebiyle ağlıyorum dedi. Onu şöyle buyururken dinlemiştim: *"Az bir riya dahi bir şirktir. Şüphesiz Allah takva sahibi, gizli saklı, varlıklı, görülmediklerinde yoklukları fark edilmeyen, bulunduklarında*

111 Sahihtir. Taberânî, Evsat, 865, 10482; Heysemi, Mecma, X, 264'de senedinde Abdullah b. Mûsâ et-Teymi vardır sika olduğu belirtilmiştir. Geri kalan ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Derim ki: Bu hadise Beyhaki'deki bir rivayetle mutabaatta bulunulmuştur. Hadisin çeşitli şahitleri de vardır ki bunlardan biri Müslim, 4024'te yer almıştır. Hadisi İbn Ebi'd-Dünya, et-Tevazu ve'l-Humul adlı eserinde bu yoldan görmedim. Matbudan düşmüş olma ihtimali vardır.

112 Câfer b. Sabit'in, Enes'ten diye rivayeti Sahih'in ravilerindendir. Hakim bunu III, 291 ve 2920'de bir başka yoldan rivayet etmiş olup, senedinde bir beis yoktur. Öncekine şahit olmaya elverişlidir. Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

113 Bu hadisi İbn Ebi'd-Dünya'nın et-Tevazu ve'l-Humul adlı eserinde de başka bir kaynakta da Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak görmedim. Basılı nüshadan düşmüş olabilir, bir sonrakine bakınız.

Scanned with CamScanner

*tanınmayan, kalpleri hidayetin kandilleri olan karanlık tozu dumanına katılmış her bir (fitne) ve (kargaşadan) kurtulan kimseleri sever."*[114]

[5225] Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh), Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Nice eski püskü elbiseli, kendisine aldırış edilmeyen kimse vardır ki Allah adına and verecek olursa Allah onun yemininin gereğini yerine getirir. Eğer 'Allah'ım! Ben senden cenneti istiyorum' diyecek olursa Allah ona cenneti verir ama dünyadan ona hiçbir şey vermez."*[115]

[5226] Sâlim b. Ebi'l-Cadd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ümmetimden öyle bir kimseler var ki sizden birinizin kapısına gelip de ondan bir dinar, bir dirhem ya da bir kuruş dahi isteyecek olsa ona vermez ama Allah'tan cenneti dilerse Allah ona o cenneti verir. Ondan dünyayı isteyecek olursa ona dünyayı vermez, ona dünyayı vermeyiş sebebi ise yanında değersiz oluşundan dolayı değildir. Bu kişinin elbiseleri eski püsküdür, ona hiç değer verilmez ama Allah adına and verecek olursa onun yeminini doğru çıkartır."*[116] Bu hadis bu yoldan mürseldir.

[5227] Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz üstü başı pek iyi görünmeyen, elbiseleri eski, kendisine önem verilmeyen her bir kişi cennetteki hükümdarlardandır. Onlar emirlerin huzuruna girmek için izin isteyecek olurlarsa onlara izin verilmez, evlenmek için kadınlara talip olurlarsa onlara kadın verilmez, konuşurlarsa kimse onları dinlemez, onların her birisinin ihtiyacı kalbinde kalakalır (o ihtiyaçları kar-*

---

114 İbn Mâce, 3989; Hakim, I, 4; İbn Ebi'd-Dünya, et-Tevazu ve'l-Humul, 8. Senedinde İsa b. Abdurrahman ez-Zuraki vardır metruk bir ravidir. Bununla birlikte Hakim sahih olduğunu söylemiş, Hakim de bir şey dememiştir.

115 Baş tarafı sahihtir. Senedi ise Humeyd el-Arec zayıf bir ravi olduğundan ötürü zayıftır. Hadisin zayıf bölümü yalnızca son kısmı ile ilgilidir. Baş tarafları Müslim'de yer almıştır. Hadisi Bezzâr, 3628'de baş taraflarını bir başka yoldan İbn Mes'ud'un rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmiş olup, Heysemi, Mecma, X, 264'de ravileri Cariye b. Herim dışında Sahih'in ravileridir. Zayıf olmakla birlikte İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir demektedir.

116 İbn Ebi'd-Dünya et-Tevazu, 1. İbn Cadd'dan mürsel olarak. Hadis bu şekliyle zayıftır. Bunu Taberânî, Evsat, 7544'te Sevban'ın rivayet ettiği bir hadis olarak "ondan dünyayı isteyecek olursa ona dünyayı vermez, vermeyişinin sebebi de onun nezdindeki değersizliği değildir" bölümü olmaksızın tahriç etmiştir. Heysemi, Mecma, X, 264'de, Iraki de Tahricu'l-İhya'da senedinin sahih olduğunu belirtmişlerdir.

Scanned with CamScanner

*şılanmaz) ama kıyâmet gününde onun nuru insanlar arasında paylaştırılacak olursa onların hepsine yeter."*[117] (İbn Ebi'd-Dünya) dedi ki: Bana Ömer b. Şebbe de İbn Âişe'den naklen şunu okudu: Abdullah b. el-Mubarek dedi ki:

أَلا رُبَّ ذي طِمْرَين في مَنزِل غَدًا زَرَابِيه مَبْثُوثَةٌ ونَمَارِقُه

قَد اطَّرَدَتْ أنهاره حَوْل قَصْره وَأشرَقَ والتفَّتْ عَلَيه حَدَائقُه

*Şunu bilin ki elbiseleri eski püskü bir kimse yarın öyle bir konumda olacak ki*

*Onun döşekleri ve yatakları etrafa dağılmış olacaktır*

*Sarayının altından ırmakları kesintisiz akacak*

*(Nûru) parıldamış olacak, bahçelerinin dalları onun üzerinde birbiriyle sarmaş dolaş olacaktır.*

[5228] Ebû Ümâme, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Yüce Allah buyurdu ki: Benim nezdimde velilerin arasında en gıpta edileceklerden birisi de malı, çoluğu çocuğu az, namazdan pay sahibi, Rabbine güzelce ibadet edip gizli hallerinde ona itaat etmiş bulunan, insanlar arasında belli belirsiz olup, parmaklarla kendisine işaret olunmayan kişidir. Eğer bu hali üzere sabredecek olursa."* (Ebû Ümâme) dedi ki: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elini (yere) vurup *"Ve ölüm ona erken gelir, serveti az, ölünce ağlayanları da az olan kimsedir"* buyurdu.[118] Abdullah b. Amr dedi ki: Allah'ın kulları arasında Allah'ın en sevdiği kimseler gariplerdir. Garipler kimlerdir diye soruldu, o: Dinleri ile kaçan kimselerdir. Bunlar kıyâmet gününde Meryem oğlu İsa'nın etrafında toplanıp, bir araya getirileceklerdir.

Fudayl b. Iyâd dedi ki: Bana ulaştığına göre yüce Allah kıyâmet gününde kuluna şöyle diyecek: Ben sana nimet ihsan etmedim mi? Sana vermedim

117 Senedi zayıftır. Avf, Ebû Hureyre'ye yetişmemiştir. Beyhakî, Şuabu'l-İman, 10486, 10487'de Avf, el-Hasan'dan, o Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmiştir. O da munkatıdır çünkü el-Hasan (Hasan-ı Basrî) Ebû Hureyre'den hadis dinlememiştir.

118 Zayıftır. Tirmizî, 2347; İbn Mâce, 4117; Ahmed, Zühd, 11; İbn Ebi'd-Dünya, et-Tevazu ve'l-Humul, 13. Senedinde Ali b. Yezid Elhani vardır, metruk birisidir. Onun hocası Kâsım'ın da cumhur zayıf olduğunu söylemiştir. Allah en iyi bilendir. Her ikisine de İbn Mâce'de yer alan rivayetle mutabaatta bulunulmuştur. Ondaki senette de Eyyûb b. Süleyman vardır ki meçhul bir ravidir.

Scanned with CamScanner

mi? Senin (günahlarını) gizlemedim mi? Şunu yapmadım mı, bunu yapmadım mı? Ben seni önemsenmeyen bir kişi kılmadım mı diyecek. Sonra Fudayl dedi ki: Eğer başkalarının seni tanımamasını sağlama imkânın varsa bunu yap. Allah nezdinde övülen bir kişi isen başkalarının seni övmemesinin sana ne zararı olabilir, başkalarının seni yermesinin sana ne zararı olabilir? İbn Muhayriz de şöyle derdi: Allah'ım! Ben senden anılan bir kişi olmamayı dilerim. Halil b. Ahmed de şöyle derdi: Allah'ım! Beni senin nezdinde yarattıklarının en yükseklerinden kıl. Kendi nefsime göre de beni yarattıklarının en aşağısında göster. İnsanlar arasında ise yarattıklarının vasatlarından kıl.

**Şöhret (Düşkünlüğün)e Dair Nakledilen Rivayetler:**

[5229] Sonra (İbn Ebi'd-Dünya) dedi ki: Bize Ahmed b. İsa el-Mısrî tahdis etti. Enes, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"-Allah'ın korudukları dışında- insanların bir kimseye dini hususunda da, dünyası hususunda da parmakla işaret etmeleri kişiye şer olarak yeter. Şüphesiz ki Allah sûretlerimize bakmaz ama o kalplerimize ve amellerimize bakar."*[119]

Bunun bir benzeri İshâk b. el-Buhlul'den, o İbn Fudeyk'ten yoluyla Câbir b. Abdullah'tan merfu olarak rivayet edilmiştir. Hasan-ı Basrî'den de mürsel olarak buna yakın rivayet edilmiştir. Hasan'a: Peki sana parmakla işaret ediliyor denilince, o: Hayır, maksat dini hususunda bid'ati sebebiyle, dünyası hususunda fasıklığı sebebiyle kendisine işaret olunan kimsedir diye cevap verdi.

Ali (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği nakledilmektedir: Meşhur olmak için kendini gösterme (gösteriş düşkünü olma). Bilinesin, anılasın diye kendini yukarılara çıkartma. Gizli ve saklı ol, susarsan esenlik bulursun. Böylelikle iyi olan kimseleri sevindirir, günahkârları da öfkelendirirsin. İbrâhim b. Edhem (r.h) dedi ki: Şöhreti seven bir kimse Allah'a karşı doğru olamaz.

---

119 İbn Ebi'd-Dünya, 30. Senedinde Sinan b. Sâd vardır, metruk bir ravidir. İbn Ebi'd-Dünya 31 numara ile de bu hadisi Câbir'den diye tekrar etmiş ancak senedinde meçhul raviler vardır. 32 numara ile de Hasan-ı Basrî'den mürsel olarak tekrar zikretmiştir. İmran b. Husayn, Ebû Hureyre, İbn Ömer ve Ebû Ümâme yoluyla da bu hadis gelmiş bulunmaktadır. Bk. el-İlelu'l-Mütenahiye, II, 340; İhya-u Ulumu'd-Din, III, 269; İthafu's-Saadeti'l-Muttakin, VIII, 233; Şuabu'l-İman, II, 206; Taberânî, XVIII, 210-228; Hilyetu'l-Evliya, V, 247. Hadis bütün bu şahitlerin toplamıyla güç kazanır, son tarafları Müslim'de vardır.

Scanned with CamScanner

Eyyûb dedi ki: Allah'a karşı doğru ve samimi olan bir kimse mutlaka konumunun fark edilmemesinden dolayı memnun olur.

Muhammed b. el-Ala dedi ki: Allah'ı seven bir kimse insanların kendisini tanımamalarını da sever.

Simak b. Seleme dedi ki: Çok sayıda arkadaşın olmasından sakın.

Eban b. Osman dedi ki: Kendi adına dininin esenliğine kavuşması seni memnun ediyorsa tanıdığın kimseler az olsun.

Ebu'l-Âliye yanında üç kişiden fazla oturdu mu kalkıp onları bırakır giderdi.

(İbn Ebi'd-Dünya) dedi ki: Ebû Reca dedi ki: Talha bir topluluğun kendisiyle beraber yürümekte olduğunu görünce bunlar tamahkârlık sinekleri ve ateşin böcekleridir dedi.

İbn İdris, Harun b. Antere'den naklen, o Suleym b. Hanzala'dan şöyle dediğini rivayet etti: Biz Ubeyy'in etrafında bulunuyorken Ömer b. el-Hattab onun başı ucuna elindeki kamçısıyla dikildi ve: Bu hal uyan kimseler için bir zillet, kendisine uyulan kişi için de bir fitnedir dedi.

İbn Avn, el-Hasan'dan şöyle dediğini nakletti: İbn Mes'ud dışarı çıktı. İnsanlar da arkasından gidince şöyle dedi: Allah'a yemin ederim ki eğer benim kapımı nelerin üzerine kilitlediğimi bilseydiniz sizden iki kişi arkamdan gelmezdi.

Hammad b. Zeyd dedi ki: Bizler Eyyûb ile birlikte bir meclise gidecek olursak o selam verdi mi oldukça güçlü bir şekilde selamını alırlardı. Bu hal ise onu üzüyordu.

İbn Avn da Hasan-ı Basrî'den şöyle dediğini nakletti: İbn Mes'ud dışarı çıktı. Birtakım kimseler onun arkasından gidince şöyle dedi: Allah'a yemin ederim ki evimin kapısını nelerin üzerine kilitlediğimi bilseydiniz, sizden iki kişi bile arkamdan gelmezdi.

Abdurrezzak, Ma'mer'den naklen dedi ki: Eyyûb gömleğini (entarisini) uzun tutardı. Bu hususta ona bir şeyler söylenince şu cevabı verdi: Geçmiş zamanlarda şöhret gömleğin (entarinin) uzunluğunda idi. Bugün ise onu katlayıp yukarı çekmektedir.

Scanned with CamScanner

Bir seferinde de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ayakkabılarına uygun bir ayakkabı yaptırdı. Birkaç gün o ayakkabıyı giyindikten sonra çıkardı ve: İnsanların bu şekilde ayakkabı giyindiklerini görmüyorum dedi.

İbrâhim Nehâi dedi ki: Fukahanın seni teşhir edeceği, beyinsizlerin de seni aşağılayacağı elbiseler giyinme.

Sevrî dedi ki: Bizden öncekilerin kendisiyle şöhret kazanıp, insanların dönüp bakacakları türden iyi elbiseleri ve giyindikleri takdirde küçümsenecekleri adi elbiseleri ve dininde küçük görülmeyi hoş görmezlerdi.

Bize Halid b. Hidaş tahdis etti, bize Hammad ez-Ziyadi'nin arkadaşı Ebû Hasene'den şöyle dediğini tahdis etti: Ebû Kilabe'nin yanında idik. Üzerinde birtakım elbiseler bulunan bir adam içeri girdi. O: Şu anıran eşekten kendinizi uzak tutunuz, koruyunuz dedi.

Hasan-ı Basrî (r.h) dedi ki: Birtakım kimseler kibiri kalplerine, alçak gönüllülüğü de elbiselerine koydular çünkü basit bir elbise giyinmiş bir kişi elbisesini etrafında desen bulunan elbise giyinmiş olandan daha çok beğeniyor. Peki, ne diye bunlar kendilerini fakir gösteriyorlar ki?

Haberde nakledildiğine göre Mûsâ (a.s) İsrâiloğullarına dedi ki: Ne oluyor sizlere kalpleriniz kurtların kalbi iken, rahiplerin elbiselerini giyinmiş öyle yanıma geliyorsunuz. Varsın kralların elbiselerini giyin ama Allah korkusuyla kalplerinizi de yumuşatın.

**Güzel Ahlâka Dair Rivayetler:**

[5230] Ebu't-Teyyah, Enes (radıyallâhu anh)'dan naklen dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlar arasında ahlâkı en güzel olanlardandı.[120]

[5231] Atâ'dan, o İbn Ömer'den naklen: Ey Allah'ın Rasûlü! mü'minlerin hangisi daha faziletlidir soruldu. O: Ahlâkı en güzel olanlarıdır buyurdu.[121]

120 Buhârî, 6203; Müslim, 2310; Ebû Dâvûd, 4773; Tirmizî, 2015; İbn Ebi'd-Dünya, 163

121 İbn Mâce, 4259; İbn Ebi'd-Dünya, 165; Busiri, Zevaid'de Ferve b. Kays meçhuldür. Aynı şekilde haberi ondan rivayet eden kişi de öyledir. Haberi batıldır. Bunu Zehebî, Tabakatu't-Tehzib'de söylemiştir. Hadis bir başka yoldan da gelmiş olup, Beyhakî bunu Şuabu'l-İman, 7993'te kaydetmiş, senedi ise Ubeydullah b. Said'den ötürü zayıftır. Elbani, es-Silsile's-Sahiha, 1384'de hasen olduğunu belirtmektedir.

Scanned with CamScanner

[5232] Nûh b. Abbad'dan, o Sabit'ten, o Enes'ten Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Şüphesiz ki kul ibadeti zayıf (az) bir kişi olmakla birlikte güzel ahlâkı sebebiyle ahiretteki yüksek derecelere ve pek üstün mevkilere ulaşır ve şüphesiz ki kul abid kişi olmakla birlikte kötü ahlâkı sebebiyle cehennemin basamaklarına varır."*[122]

[5233] Sinan b. Harun'dan, o Humeyd'den, o Enes'ten, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Güzel ahlâk dünyanın ve ahiretin hayrını alıp götürür"* buyurdu.[123]

[5234] el-Muttalib, Âişe'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şüphesiz ki kul güzel ahlâkı sebebiyle geceleyin namaz kılan, gündüzleri oruç tutan kimsenin derecesine ulaşır."*[124]

[5235] İbn Ebi'd-Dünya dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e insanların en çok cennete girmelerine neyin sebep olduğuna dair soru soruldu. O: *"Allah'a karşı takvalı olmak ve güzel ahlâk"* cevabını verdi. İnsanların cehenneme girmelerine en çok neyin sebep olduğuna dair soru soruluncada *"İçi boş iki organ olan ağız ve ferc"* dedi.[125]

[5236] Usame b. Şerik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda idim. Her yerden Bedeviler onun yanına gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsana verilmiş en hayırlı şey nedir? diye sordular. O: *"Güzel ahlâktır"* buyurdu.[126]

---

122 İbn Ebi'd-Dünya, 168 bu senetle ravileri Nûh b. Abbad el-Kuraşi dışında sikadırlar. İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir.

123 İbn Ebi'd-Dünya, 169. Sinan b. Harun dışında ravileri sikadır. Ebû Hâtim onunla ilgili bir şeyhtir (hadis ravisidir) derken, İbn Maîn bir şey değildir. İbn Adiyy onda bir sakınca olmayacağını ümit ederim demiştir. Buna göre senet pek kavi değildir fakat bu hususta daha başka hadisler de vardır. Allah en iyi bilendir.

124 Ebû Dâvûd, 4798; Ahmed, VI, 94; İbn Hibbân, 480. Senedi zayıftır ancak kendileriyle kuvvet bulduğu şahitleri vardır. Bunlardan birisi de Ahmed, II, 220'de yer alan Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiği hadistir.

125 Tirmizî, 2004; İbn Mâce, 4246; İbn Hibbân, 476; İbn Ebi'd-Dünya, 170. Bu senet ile ravileri Dâvûd b. Yezîd el-Evdi dışında sikadırlar. Cumhur onun zayıf olduğunu söylemiştir. Aslı sahihte yer almıştır.

126 Sahihtir. İbn Ebi'd-Dünya, 171; Ahmed, IV, 278; Hakim, I, 121. Sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir; İbn Hibbân, 486'da Ziyad b. Ilaka'dan bu yolla uzunca rivayet etmiş olup, senedi de sahihtir. Çok sayıda şahidi vardır.

Scanned with CamScanner

[5237] Ya'lâ b. Memlek, Ümmü ed-Derdâ'dan, o Ebu'd-Derdâ'dan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Amellerin tartılacağı terazide güzel ahlâktan ağır basacak başka bir şey yoktur."*[127]

[5238] Mesruk'dan, o Abdullah b. Amr'dan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şüphesiz aranızda ahlâkı en güzel olanlarınız sizin hayırlılarınızdandır."*[128]

[5239] Bize Abdullah b. Ebi'd-Dünya tahdis etti. el-Hasan b. Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah, Allah yolunda cihad edene, sabah akşam ecrini devamlı verdiği gibi güzel ahlâkın karşılığı olarak aynı şekilde sevap verir."*[129]

[5240] Mekhul'den, o Ebû Salebe'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Aranızda en sevdiğim, meclisi bana en yakın olanınız ahlâkı en güzel olanlarınızdır. Aranızda en çok buğzettiğim, cennette konumu itibariyle benden en uzak olanınız ahlâkı en kötü olup, ağız dolusu olur olmaz çokça konuşanlarınızdır."*[130]

[5241] Câbir, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Size imanı en kamil olanlarınızın kim olduğunu bildireyim mi? Ahlâkı en güzel, başkalarıyla en uyumlu, başkalarıyla kaynaşan ve başkalarının kendisi ile kaynaşabildiği kimselerdir."*[131]

[5242] Bekr b. Ebi'l-Furak dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın hilkatini ve huyunu güzelleştirdiği bir kimseyi cehennem ateşi yemez."*[132]

---

127 Sahihtir. Tirmizî, 2002; İbn Ebi'd-Dünya, 172. Tirmizî hasen, sahihtir diyerek. Senedi şahitler arasında hasendir. Ayrıca Ebû Dâvûd, 4799; Tirmizî, 2003; İbn Ebi'd-Dünya, 173. Bir başka yoldan Atâ'dan böylece rivayet etmiş. Tirmizî bu yoldan garip bir hadistir demiştir. Derim ki: Ravileri sika olup, hadisin şahitleri de vardır. Bu sebeple sahihtir.

128 Buhârî, 3559; Müslim, 2321; Ahmed, II, 161; İbn Ebi'd-Dünya, 174

129 İbn Ebi'd-Dünya, 176. Bu senet ile. Senedinde Muhammed b. Ebî Sare vardır. Bunun Hasan'dan hadis dinlediği bilinmemektedir. Bunu da Buhârî söylemiş olup, Zehebî bunu Mizan, 7570'de ondan nakletmiştir. Metin de gariptir.

130 Ahmed, IV, 193; İbn Ebi'd-Dünya, 175; İbn Hibbân, 482. Senedi munkatıdır ama Tirmizî, 2018'de Câbir tarafından rivayet edilen bir şahidi vardır. Bk. Sahihu't-Tirmizî, 1642

131 İbn Ebi'd-Dünya, 178; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 8118. Ebû Uveys'ten ötürü senedi kavi değildir ama kendileriyle hasen kabul edileceği şahitleri vardır.

132 İbn Ebi'd-Dünya, 180. Bu şekilde mürsel olarak rivayet etmiştir. Bekr b. Ebi'l-Furad tabii birisidir ve meşhur olmayan bir ravidir. Metin ise uydurma gibi garip bir metindir.

Scanned with CamScanner

[5243] Ebû Said, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"İki haslet mü'minde bulunmaz: Cimrilik ve kötü ahlâk."*[133]

[5244] Meymun b. Mihran, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Allah nezdinde kötü ahlâktan daha büyük hiçbir günah yoktur. Çünkü böyle birisi bir günahtan çıktı mı mutlaka bir başkasına düşer."*[134]

[5245] Bize Abdurrahman b. İshâk, Kureyş'ten bir adamdan şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki güzel ahlâk güneşin buzu erittiği gibi günahları eritir. Muhakkak kötü ahlâk da sirkenin balı bozduğu gibi ameli bozar."*[135]

[5246] Ebû Hureyre'den rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Mallarınız insanlara (onları memnun etmek için) yetiremezsiniz ama güler bir yüz ve güzel bir ahlâk ile onlara yetebilirsiniz."*[136]

Muhammed b. Sirin dedi ki: Güzel ahlâk din(e bağlılık) üzere bir yardımdır.

**Kibrin Yerilmesi Hakkında:**

[5247] Alkame, İbn Mes'ud'dan naklen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kalbinde bir tane ağırlığınca kibir bulunan bir kimse cennete girmez, kalbinde bir tane ağırlığınca iman bulunan bir kimse de ateşe girmez."*[137]

---

133 Zayıftır. İbn Ebi'd-Dünya, 182; Tirmizî, 1962. Senedi Sadaka b. Mûsâ ed-Dakiki'den ötürü zayıftır.

134 Batıldır. İbn Ebi'd-Dünya, 183'de rivayet etmiş olup, mürseldir. Meymun b. Mihran tabiidir. İkinci bir illeti ise senedinde Mervan b. Sâlim hadisi metruk birisidir.

135 Oldukça zayıftır. İbn Ebi'd-Dünya, 184'de bu senet ile rivayet etmiştir. Abdurrahman b. İshâk, Ebû Şeybe el-Vasıt dolayısıyla illetlidir, cumhur zayıf olduğunu söylemiştir, hocasının adı verilmemiştir. İşte bunlar bu hadisin iki illetidir. Ayrıca Taberânî, Evsat, 854'de İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Senedi zayıftır. Bk. Mecma, VIII, 24

136 Hasendir. Ebû Ya'la, 6550; İbn Ebi'd-Dünya, 190; Bezzâr, 1977; Hakim, I, 124; Münzîri, et-Terğib, 3935'te: Bunu Ebû Ya'la ve Bezzâr biri hasen olan değişik rivayet yollarından kaydetmişlerdir demektedir. Ayrıca bk. Mecmau'z-Zevaid, VIII, 22. Hadisin kendileriyle Allah'ın izniyle hasen mertebesine yükseleceği şahitleri de vardır.

137 Müslim, 91; Ebû Dâvûd, 4091; Tirmizî, 1998; İbn Mâce, 4173; Ahmed, I, 413, 416; İbn Hibbân, 224; İbn Ebi'd-Dünya, 192

Scanned with CamScanner

[5248] Ebû Seleme Abdullah b. Amr'dan rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kalbinde zerre ağırlığı kadar kibirden eser bulunan kimseyi Allah yüz üstü cehenneme yıkacaktır."*[138]

[5249] Iyas b. Seleme'den, o babasından rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kişi kendi nefsine kanarak öyle bir başını alıp gider ki sonunda Allah nezdinde zorbalardan diye yazılır ve onlara isabet eden azap da ona gelip isabet eder."*[139]

Mâlik b. Dinar dedi ki: Bir gün Dâvûd oğlu Süleyman -ona ve babasına selam olsun- halısına bindi. Beraberinde 200 bin insan, 200 bin cin de vardı. Semada meleklerin tesbihini duyuncaya kadar yukarıya çıkarıldı sonra ayağı denizin suyuna değinceye kadar onu aşağıya indirdiler. Hep birlikte şu sesi duydular: Eğer şu adamınızın kalbinde zerre ağırlığı kadar büyüklükten bir eser bulunsaydı, yukarıya çıkartıldığından daha derine indirilmek üzere yerin dibine geçirip... (İbn Ebi'd-Dünya) dedi ki: Bize Ebû Hayseme tahdis etti, bize Yezîd b. Harun, Hammad b. Seleme'den tahdis etti. O Sabit'ten, o Enes'ten şöyle dediğini nakletti: Ebû Bekr (radıyallâhu anh) bize hutbe verir ve insanın ilk yaratılışını anlatırdı. Öyle ki bizden herhangi bir kimse kendisinden tiksinirdi. Derdi ki: İnsan küçük abdestinin çıktığı yerden iki defa çıktı.

Şa'bi: İki kişi öldüren bir cebbar (zorbadır) dedi sonra da: *"Dün bir kişiyi öldürdüğün gibi, beni de mi öldürmek istiyorsun. Sen ancak yeryüzünde bir zorba olmak istersin."* (Kasas, 19) âyetini okudu.

Hasen dedi ki: Âdemoğluna hayret doğrusu! O günde iki defa elleriyle pisliğini yıkar sonra da büyüklenir, göklerin cebbarı olan Allah'a karşı çıkar.

(İbn Ebi'd-Dünya) dedi ki: Bize Halid b. Hidaş tahdis etti. ed-Dahhâk b. Süfyân'dan deyip, hadisi zikretti.[140] Dünya için Âdemoğlundan çıkanı misal gösterdi. Hasan da Uteyy'den, o Ubeyy'den şöyle dediğini nakletti: Âdemoğlunun yedikleri dünyaya örnek verildi. İsterse o yemeğe baharat katsın, tuz katsın.

---

138 Ceyyiddir. Ahmed, II, 215; İbn Ebi'd-Dünya, 196; Münzîri, Terğib, 4291'de: Bunu Ahmed rivayet etmiş olup, ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Ayrıca bk. Mecma, I, 98

139 Tirmizî, 2000; İbn Ebi'd-Dünya, 198. Senedi Ömer b. Raşid el-Yemami zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Tirmizî de: Bu hasen, garip bir hadistir demektedir.

140 Merfu değildir.

Scanned with CamScanner

Muhammed b. el-Huseyn b. Ali -Ali (radıyallâhu anh)'ın soyundan- dedi ki: Bir kimsenin kalbine kibirden en az bir miktarı dahi girecek olursa mutlaka o miktarda aklından çıkar, gider.

Yunus b. Ubeyd dedi ki: Sucud ile birlikte kibir olmaz, tevhid ile birlikte de münafıklık olmaz.

Tâvûs böbürlenerek yürümekte olan Ömer b. Abdulaziz'i gördü. Henüz daha halife olmamıştı. Tâvûs parmağıyla onun böğrünü dürterek bu karnında pislik taşıyanın yürüyüşü değildir dedi. Ömer ondan özür dilercesine amcacığım ben bu yürüyüş şeklini öğreninceye kadar her bir organım dayak yedi dedi.

Ebû Bekr b. Ebi'd-Dünya dedi ki: Umeyye oğulları böyle bir yürüyüşü öğreninceye kadar çocuklarını döverlerdi.

**Böbürlenmek ve Büyüklenmeye Dair:**

[5250] İbn Ebî Leyla, İbn Bureyde'den, o babasından naklettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her kim böbürlenerek elbisesini sürükleyecek olursa Allah ona bakmaz."*[141]

[5251] Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kıyamet gününde Allah elbisesini sürükleyip çekene bakmayacaktır."* buyurdu.[142]

[5252] Yine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir adam elbiseleri ile böbürlenerek yürürken kendisini beğenince Allah da onu yerin dibine geçirdi. O kıyâmet gününe kadar onun içine batıp duracaktır."*[143] Zührî, Sâlim'den, o babasından (İbn Ömer'den) rivayet ettiğine göre bir adam... deyip, hadisin geri kalan kısmını zikretti.[144]

---

141 Metni sahihtir. İbn Ebi'd-Dünya, 238. Senedi ise Muhammed b. Abdurrahman'dan ötürü kavi değildir. Buhârî, 5784; Müslim, 2085; Ebû Dâvûd, 4085; Nesâî, VIII, 208; İbn Mâce, 3569. İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak.

142 Buhârî, 5788; Müslim, 2087; İbn Ebi'd-Dünya, 232; İbn Mâce, 3571

143 Buhârî, 5789; Müslim, 2088. Bu hadis İbn Ebi'd-Dünya, 233'de geçip, az önce kaydedilen hadisin ikinci kısmıdır.

144 Buhârî, 3485, 5790; Nesâî, VIII, 206. İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً ۗ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۗ أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

*20. Göklerde olanları da, yerde olanları da Allah'ın emrinize verdiğini, açık ve gizli olarak nimetlerini üzerinize bol bol tamamlamış olduğunu görmediniz mi? Bununla birlikte insanlar arasında Allah hakkında bilgisiz, kılavuzsuz ve aydınlatıcı bir kitap olmaksızın tartışan kimseler vardır.*

*21. Onlara: "Allah'ın indirdiğine uyun" denildiğinde onlar: "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız" derler. Ya şeytan onları alevli ateş azabına çağırıyorsa da mı?*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah kullarının üzerindeki dünya ve ahiret nimetlerine dikkatlerini çekerek onlara göklerde bulunan gece ve gündüz kendilerinin ışığıyla aydınlandıkları yıldızları emirlerine verip, musahhar kıldığını, orada bulutları, yağmurları, karı ve doluyu yarattığını, gökyüzünü kendileri için korunmuş bir tavan yaptığını belirtmektedir. Aynı şekilde onlar için yeryüzünde yaratmış olduğu yerde yerleşmeyi, ırmakları, ağaçları, ekinleri, mahsulleri hatırlatmakta, rasûller göndermek, kitaplar indirmek, şüpheleri ve hastalıkları ortadan kaldırıp gidermek sûretiyle üzerlerine gizli ve açık nimetlerini bol bol ihsan ettiğini bildirmektedir. Bütün bunlarla birlikte insanların hepsi iman etmiyor. Aksine aralarından Allah hakkında yani onun tevhidi ve rasûller göndermesi hususunda tartışan kimseler de vardır. Üstelik bu hususta onunla yapılan tartışma bilgisizcedir, doğru herhangi bir delile dayalı, nakledilen sahih bir kitaba dayalı değildir. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Bununla birlikte insanlar arasında Allah hakkında bilgisiz, kılavuzsuz ve aydınlatıcı bir kitap olmaksızın"* beyan edici, aydınlıkla gösterici *"bir kitap olmaksızın tartışan kimseler vardır. Onlara"* yani Allah'ın tevhidi hakkında tartışan bu

Scanned with CamScanner

kimselere: *"Allah'ın"* rasûlüne *"indirdiği"* tertemiz şer'i hükümleri *"ne uyun, denildiğinde onlar: Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız, derler."* Yani onların önceki atalara uymanın dışında herhangi bir delilleri yoktur. Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Ya ataları bir şeye akıl erdirememiş ve doğruyu bulamamış idiyseler."* (Bakara, 170) Yani: Ey atalarının yaptıklarını delil gösterenler! Atalarınız sapık iseler ve siz de onların içinde bulundukları bu hali sonradan gelip sürdüren kimseler iseniz ne dersiniz? Bu sebeple yüce Allah burada: *"Ya şeytan onları alevli ateş azabına çağırıyorsada mı"* buyurmaktadır.

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُۥٓ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۗ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُۥ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوٓا۟ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

*22. Kim ihsan edici olduğu halde nefsini Allah'a teslim ederse muhakkak sapasağlam kulpa tutunmuş olur. İşlerin akıbeti Allah'ındır.*

*23. Kim de inkâr ederse onun küfre sapması seni üzmesin. Dönüşleri bizedir. Neler yaptıklarını biz kendilerine bildireceğiz. Muhakkak Allah kalplerin özünde olanı çok iyi bilir.*

*24. Biz onları azıcık faydalandırırız, sonra onları oldukça ağır bir azaba mahkûm ederiz.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kendisini Allah'a teslim eden yani amelini ona ihlâsla yapıp, emrine boyun eğen, şeriatına uyan kimseler hakkında haber vermektedir. Bundan dolayı burada: *"ihsan edici olduğu halde"* buyurmaktadır ki emrolunduğu şeyleri takip edip, uzak kalınmasını istediği şeyleri terk etmek sûretiyle amelini güzel yapan kimse *"sapasağlam olan kulpa tutunmuş olur."* O Allah'tan kendisine azap etmeyeceğine dair oldukça güçlü ve sağlam bir ahit almış olur. *"işlerin akıbeti Allah'ındır. Kim de inkâr ederse onun küfre sapması seni üzmesin."* Yani: Ey Muhammed! Allah'ı ve getirdiklerini inkâr edip, kâfir olmaları seni üzmesin. Çünkü Allah'ın onlar hakkındaki kaderi

Scanned with CamScanner

gerçekleşecek yerini bulacaktır. Dönüşleri Allah'a olacak, o da kendilerine neler yaptıklarını bildirecektir. Yani onlara yaptıklarının cezasını verecektir.

*"Muhakkak Allah kalplerin özünde olanı çok iyi bilir."* Hiçbir şey ona gizli kalmaz. Daha sonra yüce Allah:

*"Biz onları"* dünyada *"azıcık faydalandırırız sonra onları oldukça ağır"* korkunç zor, katlanılması pek meşakkatli *"bir azaba mahkûm ederiz."* Ona karşı hiçbir çareleri bulunmaz, faydası da olmaz. Yüce Allah'ın şu buyruğu da buna benzemektedir: *"Allah'a karşı yalan söyleyip iftira edenler asla kurtulamayacaklardır. Dünyada bir süre faydalanmadan sonra dönüşleri ancak bize olacaktır. Sonra da inkâr ettikleri için onlara en şiddetli azabı tattıracağız."* (Yunus, 69-70)

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾

*25. Andolsun onlara "göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan, onlar elbette: "Allah" diyeceklerdir. "Allah'a hamdolsun" de. Onların çoğu bilmezler.*

*26. Göklerle yerde olanlar Allah'ındır. Muhakkak Allah Ganîdir, Hamîddir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu müşriklerin gökleri ve yeri tek başına ve ortaksız olarak yaratanın Allah olduğunu bildiklerini, bununla beraber Allah'a, Allah'ın yarattığını ve onun mülkü olduklarını bildikleri halde yine de ortaklar koşarak ona ibadet ettiklerini haber vermektedir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Andolsun onlara: Göklerle yeri kim yarattı diye sorsan onlar elbette: Allah diyeceklerdir. Allah'a hamd olsun de"* buyurmaktadır. Çünkü onların itiraf etmeleri ile kendilerine karşı delil ortaya konulmuş olmaktadır. *"Hayır, onların çoğu bilmezler."*

Sonra yüce Allah: *"Göklerle yerde olanlar Allah'ındır"* buyurmaktadır ki onları yaratan ve onların maliki, sahibi olan odur demektir. *"Muhakkak*

Scanned with CamScanner

*Allah Ganidir."* Kendisinden başkasına muhtaç olmadığı halde her şey kendisine muhtaç olandır. *"Hamiddir."* Bütün yarattıkları sebebiyle kendisine hamdedilendir. Göklerde ve yerde yarattıkları ve teşri buyurduğu hükümleri dolayısıyla hamd yalnız onadır. Her hususta o hamdedilendir, övülendir.

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾

*27. Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de ardından yedi deniz daha ona katılsa yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi. Muhakkak Allah Azîzdir, Hakîmdir.*

*28. Sizin yaratılmanız ve öldükten sonra diriltilmeniz ancak bir can gibidir. Muhakkak Allah her şeyi işitendir, her şeyi görendir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah azametini, büyüklüğünü, celalini, en güzel isimlerini, en yüce sıfatlarını, hiç kimsenin kuşatamayacağı, hiçbir insanın özünü kavrayamayacağı, tamamını bilemeyeceği, eksiksiz kelimelerini haber verip dile getirmektedir. Nitekim insanlığın efendisi, Rasûllerin sonuncusu da:

[5253] *"Seni övüp, sana yapılması gerektiği kadar övgülerde bulunmama imkân yok. Sen kendi zatını övdüğün gibisin."*[145] buyurmaktadır. Yüce Allah da: *"Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de ardından yedi deniz daha ona katılsa yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi"* buyurmaktadır. Yani yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem yapılsa, deniz de mürekkep olup, onunla beraber ona yedi deniz daha katılsa onlarla da Allah'ın azametine, sıfatlarına, celaline delalet eden Allah'ın sözleri yazılsa şüphesiz kalemler kırılır, denizler de onlar kadarı daha mürekkep olsa tükenir, gider. Yedi sayısının zikredilmesi mübalağa içindir. Yoksa münhasıran yedi kastedilmiş değildir. Diğer taraftan doğrulanmayan, yalanlanmayan İsrâiliyat türü açıklamalardan alıp, öğrenenlerin söyledikleri gibi dünyanın etrafını kuşatmış yedi denizin varlığı dolayısıyla da böyle denilmiş değildir. Aksine durum yüce Allah'ın bir başka

145 Daha önce kaynakları gösterilmiş olup, sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

âyet-i kerimede dile getirdiği gibidir: *"De ki: Rabbimin sözleri için deniz mürekkep olsa, buna yardımcı olarak bir o kadar daha katsak Rabbimin sözleri tükenmeden o deniz tükenir."* (Kehf, 109) O halde *"bir o kadar"* buyruğundan maksat onun kadar bir deniz daha değil, aksine bir o kadar daha, bir o kadar daha, bir o kadar daha ve sonsuza kadar bir o kadar daha katsak demektir. Çünkü Allah'ın âyetlerini ve kelimelerini sınırlandırmaya imkân yoktur. Nitekim Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: Yeryüzündeki ağaçlar kalem yapılsa, denizde mürekkep olsa, Allah da bu benim emrimdir, bu benim emrimdir dese şüphesiz denizlerde olanlar biter tükenir, kalemler kırılır gider.

Katâde dedi ki: Müşrikler Allah'ın kelamı fazla geçmeden tükenecektir deyince, yüce Allah da: *"Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa"* buyurdu. Yani yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa ve denizle birlikte yedi deniz daha katılsa Rabbimin akıllara durgunluk veren yaratması, hikmeti, hilkati, ilmi asla tükenmez.

Rebî' b. Enes dedi ki: Bütün kulların bilgisinin Allah'ın bilgisi içerisindeki misali bütün bu denizlerden bir damla gibidir. Allah bunu kitabında indirerek: *"Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa..."* diye dile getirmiştir. Yani eğer bu deniz Allah'ın kelimelerini yazmak için mürekkep, ağaçların tamamı kalem olsa kalemler kırılır, denizlerin suyu tükenir yine de Allah'ın sözleri hiçbir şeyin onları bitirip, tüketmesi söz konusu olmaksızın kalıcılığını sürdürürdü. Çünkü hiç kimse onu hakkıyla takdir edemez, gerektiği gibi onu övemez ta ki kendi zatını kendisini övmedikçe. Şüphesiz Rabbimiz bizim söylediğimizin üstünde kendisinin dediği gibidir.

Bu âyet-i kerimenin Yahudilere cevap olmak üzere indiği de rivayet edilmiştir.

[5254] İbn İshâk dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre Yahudi hahamları Medine'de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Muhammed! Sen: *"Size ilimden ancak pek az bir şey verilmiştir"* (Kehf, 109) şeklindeki sözlerle bizi mi kastediyorsun, yoksa kendi kavmini mi? dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Her ikinizi de"* buyurdu. Onlar: Sen, sana gelen vahiyde bize her şeyin açıklamasının bulunduğu Tevrat'ın verilmiş olduğunu okumuyor musun? dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şüphesiz o Allah'ın ilmi içerisinde pek azdır. Sizde ise bundan size yetecek kadarı bulunmaktadır."* buyurdu.

Scanned with CamScanner

Ayrıca, yüce Allah kendisine bu hususta sordukları soru ile ilgili olarak: *"Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa..."* âyetini indirdi.[146]

İkrime ve Atâ b. Yesar'dan da böyle rivayet edilmiştir. Bu da bu âyet-i kerimenin Mekke'de değil de Medine'de inmiş olmasını gerektirmektedir. Halbuki meşhur olan onun Mekke'de indiğidir. Allah doğruyu en iyi bilendir.

*"Muhakkak Allah Azizdir."* Her şeye galip gelmiş, her şeyi emri altına almış ve üstünlük sağlamıştır. Onun dilediğine kimse engel olamaz, kimse muhalefet edemez, kimse hükmüne karşı duramaz. Yaratmasında, emrinde, sözlerinde, fiillerinde, şer'i hükümlerinde ve bütün hususlarda hükmü sapasağlam, hikmeti sonsuz *"Hakimdir."*

*"Sizin yaratılmanız ve öldükten sonra diriltilmeniz ancak bir can gibidir."* Yani bütün insanların yaratılmaları, ölümden sonra diriliş gününde yeniden diriltilmeleri onun kudreti bakımından ancak bir tek canı yaratması gibidir ve hepsi de ona pek kolaydır: *"O bir şeyi diledi mi ona emri sadece ol demesidir, o da oluverir."* (Yâsin, 82); *"Emrimiz ancak birdir ve bir göz kırpması gibidir."* (Kamer, 50) Yani o bir işi sadece bir defa emreder ve o şey derhal oluverir. Emrini tekrar edip, pekiştirmesine ayrıca gerek yoktur. *"Halbuki o (ikinci üfürüş) ancak bir tek haykırıştır. Ansızın hepsi toprağın üzerinde dipdiri çıkıverirler."* (Nâziât, 13-14)

*"Allah her şeyi işitendir, her şeyi görendir."* Yani o, onların sözlerini işittiği gibi fiillerini de görür. Bunların hepsi de bir tek kişinin sözlerini işitip, fiillerini görmesi gibidir. Onlar üzerindeki kudreti de tek bir kişi üzerindeki kudreti gibidir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sizin yaratılmanız ve öldükten sonra diriltilmeniz ancak bir can gibidir"* buyurmaktadır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾

146 Taberî, 28149. Senedinde Muhammed b. Ebî Muhammed vardır. O ise meçhul ve hadis rivayetiyle tanınmayan birisidir. Bunu Zehebî, Mizan'da ifade etmiştir.

Scanned with CamScanner

*29. Görmedin mi ki Allah geceyi gündüze bitiştirir, gündüzü geceye bitiştirir. Güneşi ve ayı da musahhar kılmıştır. Her biri belirli bir süreye kadar akıp gider. Muhakkak ki Allah yaptığınızdan haberdardır.*

*30. Bunun sebebi şudur: Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. Ondan başka onların çağırdıkları ise batıldır ve muhakkak Allah çok yücedir, çok büyüktür.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah *"geceyi gündüze bitiştir"*diğini haber vermektedir. Yani ondan alıp gündüze katar. Böylelikle biri uzarken, öteki kısalır. Bu da yaz mevsiminde olur. Gündüz alabildiği kadar uzar sonra kısalmaya başlar. Bu sefer gece uzar, gündüz kısalır. Bu da kış mevsiminde olur. *"Güneşi ve ayı da musahhar kılmıştır. Her biri belirli bir süreye kadar akıp gider."* Belli bir nihai sınıra kadar diye açıklandığı gibi kıyâmet gününe kadar diye de açıklanmıştır. Her iki anlam da doğrudur.

[5255] Birinci görüşün lehine Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alan şu hadis delil gösterilir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Ey Ebû Zerr! Bu güneşin nereye gittiğini biliyor musun?"* Ebû Zerr: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir dedim. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"O gidip arşın altında secde eder. Sonra Rabbinden izin ister. Ona geldiğin yerden dön (batıdan doğ) denileceği zaman uzak değildir."*[147]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Güneş adeta bir su kanalındaki su gibidir. Gündüzün gökteki yörüngesinde akıp gider. Battığı zaman da bu sefer geceleyin yine kendi yörüngesinde yerin altında tekrar doğduğu yerden çıkıncaya kadar akıp gider. İbn Abbâs: İşte ay da böyledir dedi.[148]

*"Muhakkak ki Allah yaptığınızdan haberdardır"* buyruğu da *"bilmez misin ki Allah gökte ve yerde olan her şeyi bilir."* (Hacc, 70) buyruğu gibidir. Bunun anlamı da Allah'ın her şeyin yaratıcısı ve her şeyi bilen olduğudur. Şu buyrukta olduğu gibi: *"Allah yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini yara-*

147 Daha önce En'âm sûresi 158. âyetin tefsirinde geçti.

148 İbn Abbâs'ın bu söylediği tartışılır çünkü ilmi olarak güneşin senede bir defa döndüğü sabittir. İbn Abbâs'tan gelen rivayette olduğu gibi her gün bir defa dönmüyor. Aksine yeryüzü günde bir defa döner. Göründüğü kadarıyla o bu bilgileri İsrâiliyata dair kitaplardan öğrenmiştir.

Scanned with CamScanner

*tandır buyruğu bunlar arasında iner durur. Allah'ın gerçekten her şeye kadir olduğunu ve muhakkak Allah'ın ilmi ile her şeyi kuşatmış olduğunu kesinlikle bilesiniz diye."* (Talâk, 12)

*"Bunun sebebi şudur: Çünkü Allah hakkın ta kendisidir, ondan başka onların çağırdıkları ise batıldır"* buyruğu da şu demektir: Allah'ın size âyetlerini göstermesinin sebebi onları onun hakkın ta kendisi olduğuna delil görmeniz içindir. Yani gerçek mevcut ve hak ilahın o olduğunu, onun dışındaki her şeyin de batıl olduğunu bilesiniz diyedir. O kendisinden başka hiçbir şeye muhtaç olmayan ve her şeyin kendisine muhtaç olduğu ganidir. Çünkü göklerde ve yerde bulunanların tamamı onun yarattıkları ve onun kullarıdır. Onlardan hiçbirisi onun izni olmaksızın bir zerreyi dahi hareket ettiremez. Yeryüzündekilerin hepsi bir sinek yaratmak için bir araya toplansalar buna güçleri yetmez. Bundan dolayı yüce Allah: *"Bunun sebebi şudur: Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. Ondan başka onların çağırdıkları ise batıldır ve muhakkak Allah çok yücedir, çok büyüktür"* buyurmaktadır. Yani kendisinden daha yüce olmayan yüceler yücesidir, her şeyden büyüktür, her şey onun önünde küçücüktür, değersizdir, ona boyun eğmiştir.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ ءَايَاتِهِۦٓ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَءَايَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾ وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَاتِنَآ إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾

*31. Size âyetlerinden bir kısmını göstermek için Allah'ın nimeti ile gemilerin denizde akıp gittiğini görmez misin? İşte bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için muhakkak âyetler vardır.*

*32. Onları dağlar gibi bir dalga kapladığında dinlerini yalnız Allah'a halis kılanlar olarak ona dua ederler. Onları kurtarıp, karaya çıkarınca onlardan kimileri orta yolu tutar. Âyetlerimizi ise çok gaddar ve çokça nankörlük edenden başkası bile bile inkâr etmez.*

**Tefsiri:**

Emriyle yani lütfuyla emre vermesi ile içinde gemilerin akıp gitmesi için

Scanned with CamScanner

denizi musahhar kılanın kendisi olduğunu ve eğer suda gemileri taşıyıp, kaldıracak bir güç yaratmamış olsaydı gemilerin akıp gitmeyeceğini şanı yüce Allah haber vermekte ve bunun için de: *"Size âyetlerinden"* yani kudretinden *"bir kısmını göstermek için"* buyurmaktadır.

*"İşte bunda"* darlık ve sıkıntılı zamanlarında *"çok sabreden"* ve rahat ve bolluk hallerinde *"çok şükreden herkes için muhakkak âyetler vardır."* Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onları dağlar"* dağlar ve bulutlar *"gibi bir dalga kapladığında dinlerini yalnız Allah'a halis kılanlar olarak ona dua ederler."* Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Denizde size bir sıkıntı dokunduğu zaman ondan başka taptığınız herkes kaybolur."* (İsrâ, 67); *"Gemiye bindiklerinde dini yalnız Allah'a halis kılanlar olarak ona yalvarırlar."* (Ankebût, 65)

Sonra yüce Allah: *"Onları kurtarıp, karaya çıkarınca onlardan kimileri orta yolu tutar"* buyurmatadır. Mücâhid: Kâfir olur diye açıklamıştır. O sanki burada "muktasid: orta yolu tutan" lafzını *inkâr eden* anlamı ile açıklamış gibidir. Nitekim yüce Allah: *"Onları karaya kurtarınca da bakarsın ki onlar ortak koşarlar"* (Ankebût, 65) buyurmaktadır.

İbn Zeyd de: Burada ameli orta yollu olan kimsedir diye açıklamıştır. İşte İbn Zeyd'in yaptığı bu açıklama yüce Allah'ın: *"Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi orta yolu tutar (muktasiddir). Kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir."* (Fâtır, 32) buyruğunda kastedilendir. O halde burada "muktasid: orta yolu tutan, orta yollu amel eden" kişi amelinde orta yollu olan kimse demektir. Burada da (bu âyet-i kerimede de) kastedilenin bu olma ihtimali vardır. O takdirde bu denizde bunca dehşetleri, pek büyük işleri ve göz kamaştırıcı âyetleri görüp, onlara tanık olmakla birlikte Allah'ın kendisine bu dehşetli hallerden kurtulma nimetini ihsan etmiş olmasına rağmen, buna eksiksiz tam bir amel ile ve ibadette sürekli devamlılık, hayırlara koşmakta da elini çabuk tutması gereken kimsenin (bu şekilde orta yollu amel etmesine) karşı çıkmak, bu halini inkâr etmek, anlamında olur. Çünkü bütün bunları gördükten sonra orta yollu amel eden kişi -durum böyle iken- kusurlu davranmış, eksik yapmış olur. Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah'ın: *"Âyetlerimizi ise çok gaddar ve çokça nankörlük edenden başkası bile bile inkâr etmez"* buyruğuna gelince: "el-hattâr" (mealde: çok

Scanned with CamScanner

gaddar), sözünde durmayan, ahdini çokça bozan kişi demektir. Bu açıklamayı Mücâhid, Hasan, Katâde, Zeyd b. Eslem'den naklen Mâlik yapmıştır. Bu da vermiş olduğu her bir sözü, ahdi nakzeden, bozan kimse demektir. (Kelimenin kökünü teşkil eden) hatr ise gadr'in (sözünde ve ahdinde durmamanın) en ileri ve en eksiksiz halini ifade eder. Amr b. Madi Kerib dedi ki:

وَإِنَّكَ لَو رَأَيتَ أَبَا عُمَير مَلأتَ يَدَيكَ مِنْ غَدْر وَخَتْر

*Ve eğer sen Ebû Umeyr'i görecek olursan*

*Sözünde durmayışından ve ahde kesinlikle riayet etmeyişinden ellerin dolar (onun ahdinde ve sözünde durmayışı kucak kucaktır).*

Yüce Allah'ın: *"Çokça nankörlük eden"* buyruğu da nimetleri nankörlükle karşılayıp, onlara şükretmeyen ve hatta onları unutur görünen, onları asla hatırlamayan kimse demektir.

يَآ أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾

*33. Ey insanlar! Rabbinizden sakının ve babanın oğluna, oğlun babasına hiçbir fayda sağlamayacağı o günden de korkun. Muhakkak ki Allah'ın vaadi haktır. O halde dünya hayatı sakın sizi aldatmasın, o çok aldatıcı da sakın sizi Allah ile aldatmasın.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah insanları ölümden sonra diriliş gününü hatırlatarak korkutup, uyarmak, *"Babanın oğluna... hiçbir fayda sağlayamayacağı"* buyruğuyla onlara kendisine karşı takvalı olmalarını, kendisinden korkmalarını, kıyâmet gününden de korkup çekinmelerini emretmektedir. Yani eğer baba kendisini feda ederek oğlunu kurtarmak isterse onun bu fidye teklifi kabul edilmeyecektir. Aynı şekilde çocuk da babasını kendisini feda ederek kurtarmak istese yine onun bu fidye teklifi kabul edilmeyecektir. Sonra yüce Allah tekrar onlara öğüt vermek üzere: *"O halde dünya hayatı sakın sizi aldatmasın"* yani sakın dünyaya bel bağlayarak, onunla oyalanıp size ahiret yurdunu unut-

Scanned with CamScanner

turmasın. *"O çok aldatıcı da sakın sizi Allah ile aldatmasın."* Çok aldatıcıdan maksat şeytandır. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk ve Katâde yapmıştır. O Âdemoğlunu aldatır, ona vaatlerde bulunur, onun gerçeği olmayan temenni ve kuruntulara kapılmasını sağlar. Halbuki o bunların hiçbirisini gerçekleştirmez, bunları yerine getirmez. Aksine o yüce Allah'ın: *"Onlara vaatlerde bulunur, olmayacak kuruntulara düşürür. Oysa şeytan onlara kendilerini aldatmaktan başka bir şey vaat etmez."* (Nisâ, 120) buyruğunda dile getirdiği gibidir.

Vehb b. Münebbih dedi ki: Uzeyr (a.s) dedi ki: Kavmimin uğradığı bela ve musibetini görünce oldukça üzüldüm, kederlendim, uykularım kaçtı. Rabbime yalvardım, namaz kıldım, oruç tuttum. Ben bu halde bundan dolayı niyaz edip ağlarken melek bana geldi, ben de ona: Bana söyle, tasdik edenlerin (ya da sadaka verenlerin) ruhları zalimlere şefaat eder mi yoksa babaların oğullarına şefaat etmesi söz konusu mudur dedim. Şöyle dedi: Kıyamet gününde ayırt edici hüküm verilecektir. Orada apaçık bir mülk (egemenlik) vardır. O günde bir ruhsat yoktur. Rahmânın izni olmadan o günde hiç kimse konuşamaz. O günde hiçbir baba oğlundan dolayı, hiçbir oğul babasından dolayı, kardeş kardeşinden dolayı, köle efendisinden dolayı sorumlu tutulmayacak. Kimse kendisinden başkasının kederini, endişesini taşımayacak, başkasının üzülmesinden ötürü üzülmeyecek, kimse de ona merhamet etmeyecek, herkes kendisi için korkacak. Kısacası hiçbir insan bir başka insanın yerine sorumlu tutulmayacak. Herkesin derdi kendisine olacak, herkes kendi musibeti için ağlayacak, kendi günahını taşıyacak. Günahını ondan başkası onunla birlikte yüklenmeyecek. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

*34. Sâatin ilmi muhakkak Allah'ın indindedir. Yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez, hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilmez. Muhakkak ki Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

İşte bunlar yüce Allah'ın bilgisini kendisine sakladığı gaybın anahtarlarıdır. Yüce Allah'ın bunlara haber vermesinden sonra artık onların mahiyetlerini hiç kimse bilemez. Kıyamet Sâatinin ne zaman kopacağını, ne mürsel bir nebî, ne mukarreb bir melek bilir. *"Onun vaktini ondan başkası açıklayamaz."* (A'râf, 187) Aynı şekilde yağmurun indirilmesini de Allah'tan başka kimse bilemez ama yağma emrini verdiği takdirde bu işle görevli olan melekler ve Allah'ın yarattıklarından dilediği kimseler onu bilebilir. Aynı şekilde yüce Allah'ın yaratmayı dileyip de rahimlerde bulunanları da ondan başka kimse bilemez ama onun erkek yahut dişi, bedbaht ya da mutlu olacağını emrettiği takdirde bu işle görevli olan meleklerle, onun yarattıklarından dilediği kimseler bunu bilebilir. Aynı şekilde hiçbir nefis de dünya ve ahireti hakkında yarın ne kazanacağını bilemez. *"Hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilmez."* *Kendi şehrinde mi yoksa onun dışında Allah'ın dilediği başka bir yerde mi hiç kimse bunu bilemez. Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: "Gaybın anahtarları onun yanındadır. Ondan başkası bunları bilmez..."* (En'âm, 59) âyetine benzemektedir.

Sünnet-i seniyye'de bu beş gaybe "gaybın anahtarları" adı verilmiş bulunmaktadır.

[5256] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Bureyde diyor ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Beş husus vardır ki onları yüce Allah'tan başkası bilmez: Sâatin ilmi muhakkak Allah'ın indindedir. Yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez, hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilmez. Muhakkak Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."*[149] Bu senedi sahih bir hadis olmakla birlikte bunu tahriç etmemişlerdir.

[5257] İbn Ömer'in rivayet ettiği hadis. İmam Ahmed dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Gaybın anahtarları beştir. Onları Allah'tan başka bilen olmaz. Sâatin ilmi muhakkak Allah'ın indindedir, yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez, hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilemez. Muhak-*

149 Sahihtir, Ahmed, V, 353; Bezzâr, 2249. Senedi Müslim'in şartına uygundur. Ayrıca bk. Mecma, VII, 89

Scanned with CamScanner

*kak Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."*[150] Bu hadisi yalnızca Buhârî tahriç etmiş olup, bunu Sahih'inin istiska bölümünde Muhammed b. Yusuf el-Firyabi'den, o Süfyân b. Said es-Sevrî'den diye böylece rivayet etmiştir.

[5257 -mükerrer-] Buhârî bu hadisi tefsir bölümünde bir başka yoldan rivayet ederek dedi ki: Abdullah b. Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Gaybın anahtarları beştir."* Sonra da: *"Sâatin ilmi muhakkak Allah'ın indindedir. Yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir..."* buyruğunu okudu.[151] Bunu da Buhârî tek başına rivayet etmiştir.

[5258] Bunu İmam Ahmed de Ğunder'den diye rivayet etmiştir. İbn Ömer, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Bana her şeyin anahtarları verildi. Ancak şu beş şey müstesnâ: "Sâatin ilmi muhakkak Allah'ın indindedir, yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir, hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez, hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilmez. Muhakkak Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."*[152]

[5259] İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah dedi ki: Sizin nebînize şu beş şey dışında her şeyin anahtarları verildi: *"Sâatin ilmi muhakkak Allah'ın indindedir, yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir, hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez, hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilmez. Muhakkak Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."*[153]

Bu hadisi aynı şekilde Muhammed b. Câfer'den, o Amr b. Murre'den bu şekilde rivayet etmiş ve son kısmında şunu eklemiştir: "Ben ona: Bunu Abdullah'tan bizzat sen dinledin mi dedim. O evet, elli defadan fazla (dinlemişimdir) dedi." Yine bunu Veki, Mis'ar'den, o Amr b. Murre'den böylece rivayet etmiştir. Bu sünen sahiplerinin şartına göre hasen bir senet olmakla birlikte Buhârî ve Müslim bunu tahriç etmemişlerdir.

---

150 Daha önce En'âm sûresi 59. âyetin tefsirinde geçti.

151 Buhârî, 4778

152 Ahmed, II, 85; Taberânî, Kebîr, 13346. Ahmed'in ravileri Mecma, VIII, 462'de belirtildiği üzere Sahih'in ravileridir.

153 Ahmed, I, 445; Ebû Ya'la, 5153. Abdullah b. Seleme'den dolayı senedi hasendir çünkü o hakkında ihtilaf edilmiş bir ravidir. Ayrıca bk. Mecma, VIII, 263

Scanned with CamScanner

[5260] Ebû Hureyre yoluyla gelen hadis: Buhârî bu âyetin tefsiri ile ilgili rivayetleri naklederken dedi ki: Bize İshâk tahdis etti. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün insanların arasında iken bir adam yürüyerek ona doğru geldi. Ey Allah'ın Rasûlü! İman nedir? dedi. Allah Rasûlü: *"İman, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasûllerine, ona kavuşmaya ve son dirilişe iman etmendir"* dedi. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! İslam nedir? dedi. Allah Rasûlü: *"İslam, Allah'a ibadet edip, ona hiçbir şeyi ortak koşmaman, namazı dosdoğru kılman, farz olan zekâtı vermen, ramazan ayı orucunu tutmandır"* dedi. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! İhsan nedir? dedi. Allah Rasûlü: *"İhsan, Allah'ı onu görüyormuşsun gibi ona ibadet etmendir. Sen onu görmesen dahi o seni görmektedir"* buyurdu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Kıyamet ne zaman (kopacak)? dedi. Allah Rasûlü: *"Onun hakkında kendisine soru sorulan kişi soru sorandan daha bilgili değildir. Ama ben sana kıyâmetin şartlarını (alametlerini) söyleyeyim. Cariye hanımefendisini doğuracak olursa işte o alametlerindendir. Çıplak ayaklı, elbisesiz kimseler insanların başına geçecek olursa işte o alametlerindendir. (Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi ise) Allah'tan başkasının bilmediği beş şey arasındadır: "Sâatin ilmi muhakkak Allah'ın indindedir. Yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir."* Sonra adam gitti. Allah Rasûlü: *"Onu bana geri çağırınız"* buyurdu. Onu geri çağırmak için gittiler ama hiçbir şey göremediler. Bu sefer Allah Rasûlü: *"Bu Cebrâil'di. İnsanlara dinlerini öğretmek üzere geldi."* buyurdu.[154] Bu hadisi yine Buhârî İman bölümünde, Müslim'de çeşitli yollardan Ebû Hayyân'dan rivayet etmişlerdir. Buna dair Buhârî şerhinin baş taraflarında açıklamalarda bulunduk ve orada mü'minlerin emiri Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ın bu hususta ki hadisini uzunca kaydettik. O hadis Müslim'in münferiden (tek başına) kaydettiği rivayetlerdendir.

[5261] İbn Abbâs'ın rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) meclisinde oturdu. Cebrâil onun yanına geldi ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önünde ellerini Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dizleri üzerine koyarak oturdu ve: Ey Allah'ın Rasûlü! İslam nedir? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"İslam, yüzünü aziz ve celil olan Allah'a teslim etmen, Allah'tan başka bir ilah*

154 Buhârî, 4777; Müslim, 9. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

*olmadığına, onun ortaksız bir ve tek olduğuna, Muhammed'in onun kulu ve rasûlü olduğuna şahadet etmendir."* dedi. Cebrâil: Ben bunu yaparsam Müslüman olmuş olur muyum? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet, bunu yaparsan Müslüman olursun."* dedi. Cebrâil: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana imanın ne olduğunu söyle dedi. Allah Rasûlü: *"İman, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba, nebîlere iman etmen, ölüme, ölümden sonraki hayata inanman, cennete, cehenneme, hesaba ve mizana inanman, hayrıyla şerriyle her şeyiyle kadere inanmandır."* dedi. Cebrâil: Bunu yaparsam iman etmiş olur muyum? dedi. Allah Rasûlü: *"Bunu yaparsan Allah'a iman etmiş olursun."* buyurdu. Cebrâil: Ey Allah'ın Rasûlü! İhsanın ne olduğunu bana anlat dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İhsan, senin Allah'ı görüyormuşçasına Allah için amel etmendir. Sen onu görmüyorsan dahi o seni görmektedir."* buyurdu. Cebrâil: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana kıyâmetin ne zaman kopacağını söyle? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"O -Allah'ı hertürlü eksiklikten tenzih ederim- Allah'tan başkasının bilmediği beş şey arasındadır."* buyurdu (ve şu âyeti okudu): *"Sâatin ilmi muhakkak Allah'ın indindedir. Yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez, hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilmez. Muhakkak Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."* (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"Ama dilersen ben sana bundan önce onun birtakım alametlerini söyleyebilirim."* Cebrâil: Evet, ey Allah'ın Rasûlü! Söyle, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cariyenin kendi hanımefendisini -yahut da kendi beyefendisini- doğurduğunu görürsen, koyun sahiplerinin yüksek bina yapmakta birbirleriyle yarıştıklarını görürsen, ayakları çıplak, aç, fakir kimselerin insanların başına geçtiğini görürsen işte bu kıyâmetin alametlerinden ve şartlarındandır."* Cebrâil: Ey Allah'ın Rasûlü! Koyun sahibi, çıplak ayaklı, aç fakir kimseler dediğin kimlerdir? dedi. Allah Rasûlü: *"Araplardır"* diye cevap verdi.[155] Garip bir hadistir ama (Kütüb-i Sitte sahipleri) bunu tahriç etmemişlerdir.

[5262] Amir oğullarından bir adamın rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed rivayet ediyor: Rib'i b. Hiraş'dan, o Amir oğullarından bir adamdan rivayet ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girmek üzere izin istedi. İçeri gireyim mi? dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) hizmetinde bulunan

155 Hasendir. Ahmed, I, 319 senedinde Şehr b. Havşeb vardır. Hadisi şahitler arasında hasen kabul edilmiştir. Önceki rivayetlerle de güç kazanmaktadır.

Scanned with CamScanner

(kız çocuğun)a *"Bunun yanına çık. Çünkü o izin istemeyi beceremiyor. Ona es-selamu aleykum girebilir miyim demesini söyle."* buyurdu. Adam: Ben onun bu sözleri söylediğini işitince es-selamu aleykum içeri girebilir miyim? dedim. Allah Rasûlü izin verince ben de içeri girdim. Sen bize ne getirdin diye sordum. O (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben size ancak bir haber getirdim. Size bir ve tek ve ortaksız olarak Allah'a ibadet etmenizi, Lat ve Uzza'yı terk etmenizi, gece ve gündüz beş vakit namaz kılmanızı, bir yılda bir ay oruç tutmanızı, beyti haccetmenizi, zekâtı zenginlerinizin mallarından alarak onu fakirlerinize geri vermenizi (bildiren ilahi emirleri) getirdim."* buyurdu. Adam dedi ki: Peki, senin bilmediğin herhangi bir bilgi kaldı mı? Allah Rasûlü: *"Aziz ve celil olan Allah hayır bilir, ama öyle bir bilgi var ki aziz ve celil olan Allah'tan başkası onu bilemez. Bunlar şu beş şeydir: Sâatin ilmi muhakkak Allah'ın indindedir, yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez, hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilmez. Muhakkak Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."*[156] Bu senedi sahih bir hadistir.

[5263] İbn Ebî Necih, Mücâhid'den naklen dedi ki: Çöl halkından bir adam geldi. [Ebû Câfer dedi ki: Ben onun Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle dediğini zannediyorum.][157] Adam dedi ki: Benim karım hamiledir. Ne doğuracağını bana söyle. Bulunduğumuz yerde kuraklık var. Yağmurun ne zaman yağacağını bana bildir. Ben ne zaman doğduğumu biliyorum, ne zaman öleceğimi bana haber ver. Bunun üzerine yüce Allah: *"Sâatin ilmi muhakkak Allah'ın indindedir. Yağmuru o indirir"* buyruğundan itibaren *"muhakkak Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır"* buyruğuna kadar âyet-i kerimeyi okudu. Mücâhid dedi ki: Bunlar yüce Allah'ın: *"Gaybın anahtarları onun yanındadır, onları ondan başkası bilmez."* (En'âm, 59) buyruğunda sözünü ettiği gaybın anahtarlarıdır.[158] Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr rivayet etmişlerdir.

---

156 Sahihtir. Ahmed, V, 369; Heysemi, Mecma, II, 42-43'te ravilerinin tamamı sika ve imamdırlar demektedir.

157 Parantezler arasındaki ifade Taberî tefsirinden eklenmiştir.

158 Hadis zayıftır. Taberî, 28173'te Mücâhid'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Bu sebeple zayıftır. Âyetin bu sebeple indiğini söylemek de münkerdir çünkü sûre Mekke'de inmiştir.

Scanned with CamScanner

Şa'bî, Mesruk'tan, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini nakletti: Kim sana yarın ne olacağını biliyor dese yalan söylemiş olur. Sonra: *"Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez"* buyruğu ile *"hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilmez"* buyruğunu okudu.

Katâde dedi ki: Bunlar yüce Allah'ın bilgilerini yalnızca kendisine sakladığı hususlardır. O mukarreb bir meleği de, mürsel bir nebîyi de bunlardan haberdar etmemiştir. *"Sâatin ilmi muhakkak Allah'ın indindedir."* İnsanlardan hiçbir kimse kıyâmetin ne zaman, hangi yıl yahut hangi ayda kopacağını, gece ya da gündüz mü kopacağını bilemez. *"Yağmuru o indirir."* Hiç kimse gece ya da gündüz yağmurun ne zaman ineceğini bilemez. *"Rahîmlerde olanı o bilir."* Rahîmlerde olan erkek mi dişi mi, kırmızı mı siyah mı, mahiyeti nedir hiç kimse bilemez. *"Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez."* Hayır mı şer mi kazanacak bilemez. Âdemoğlu ne zaman öleceğini de bilemez. Belki de yarın ölecek kişi sensin, yarın bir musibete uğrayacak kişi sensin. *"Hiçbir nefis hangi yerde öleceğini bilmez."* İnsanlardan hiçbir kimse yeryüzünün neresinde yatıp kalacağını, karada mı, denizde mi, düzlükte mi yoksa dağda mı öleceğini bilemez. Nitekim hadiste: "Allah bir kulun canını bir yerde almayı murad ederse onun için orada ihtiyacı olacak bir husus var eder" buyurulmaktadır.

[5264] Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî, el-Mucem el-Kebîr adlı eserinde Usame b. Zeyd'in müsnedinde şöyle diyor: Ebu'l-Muleyh'den, o Usame b. Zeyd'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah bir kulun ecelinin bir yerde gelmesini takdir etmişse mutlaka onun orada bir ihtiyacının doğmasını sağlar."*[159]

[5265] İmam Ahmed'in oğlu Abdullah dedi ki: Matar b. Ukamis dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah bir kulun ecelini bir yerde takdir etmişse orada onun bir ihtiyacının doğmasını sağlar."* Hadisi bu şekilde Tirmizî Kader bölümünde Süfyân es-Sevrî'nin böylece rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmiş sonra da hasen, gariptir Matar'ın Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadis dışında naklettiği bir rivayeti bilinmemektedir

159 Sahihtir. Taberânî, Kebîr, 461; Heysemi, Mecma, VII, 196'da ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Derim ki: İshâk'ın rivayet ettiği hadisler şahitler arasında sahih olur. Ondan yukarıda olanlar da Buhârî ve Müslim'in ravileridirler ama bu hadisi rivayet eden sahabi Ebu'l-Muleyh'in babası olan Usame b. Umeyr'dir.

Scanned with CamScanner

demiştir.[160] Bunu Ebû Dâvûd el-Merasil adlı eserinde rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

[5266] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Azze dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah bir kulun ruhunu bir yerde kabzetmeyi dilediği vakit onun orada bir ihtiyacının olmasını sağlar."*[161] Burada sözü edilen Ebû Azze, Yesar b. Abdullah'tır, b. Abd el-Huzeli olduğu da söylenmiştir. Bunu Tirmizî, İsmail b. İbrâhim b. Uleyye'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş ve sahihtir demiştir.

[5267] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Azze el-Huzeli dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah bir kulun ruhunu bir yerde kabzetmeyi dilerse onun için orada bir ihtiyaç çıkartır ve oraya gitmeden edemez."* Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sâatin ilmi muhakkak Allah'ın indindedir. Yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez, hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilmez. Muhakkak Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır"* âyetini okudu.[162]

[5268] Bir başka hadis: Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah bir kulun ruhunu bir yerde kabzetmeyi murad ederse onun orada bir ihtiyacının olmasını sağlar."*[163]

---

160 Sahihtir. Tirmizî, 2146; Ahmed, V, 227; Huzai, 1396; Hakim, I, 42'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Tirmizî hasen, gariptir demiştir. Senedinde Ebû İshâk vardır ki tedlis yapan bir ravidir. Burada da an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur ama hadisin göründüğü gibi başka şahitleri ve çeşitli rivayet yolları da vardır.

161 Sahihtir. Tirmizî, 2147; Ahmed, III, 429; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 1815; Huzai, 1392; Hakim, I, 42'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hadisin durumu dedikleri gibidir.

162 Senedi oldukça zayıftır. Ubeydullah b. Ebî Humeyd hadisi metruk birisidir. Metnin son cümlesi hariç mahfuzdur. Son cümlesinde zayıflık söz konusudur. Taberânî, Evsat, 8407'de Ebû Azze'nin rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmiş olup, senedinde de Abbad b. Suhayb vardır. O da metruk birisidir. Hadis uydurmakla da itham edilmiştir. Mecma, VII, 196'da belirtildiği üzere Ebû Dâvûd sika olduğunu söylemiştir.

163 Sahih bir metindir. Beyhakî, Şuabu'l-İman, 9889'da İbn Mes'ud'un rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş ve Huşeym ile Muhammed b. Halid el-Vehbi, İsmail'den diye ona mutabaatta bulunmuşlardır demektedir. Hadisin senedi zayıftır çünkü Ömer b. Ali'nin her ne kadar Buhârî ve Müslim rivayetini nakletmiş iseler de çokça tedlis yapan bir ravidir. Bununla birlikte Beyhakî'nin de zikrettiği gibi ona mutabaatta bulunulmuştur. Hadisin şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

Sonra Bezzâr dedi ki: Bu Ömer b. Ali el-Mukaddemi dışında kimsenin merfu olarak rivayet ettiğini bilmediğimiz bir hadistir.[164]

İbn Ebi'd-Dünya dedi ki: Bize Süleyman b. Ebî Şeyh tahdis edip dedi ki: Bana Muhammed b. el-Hakem Hemdan A'şa'sına ait şu beyitleri okudu:

فَمَا تَزَوَّدَ مِمَّا كَانَ يَجْمَعُه سِوَى حَنُوط غَدَاةَ البَيْن مَع خرَق

وَغَيْرِ نَفْحة أعْوَاد تُشَبّ لَه وَقلّ ذَلكَ مِنْ زَاد لمُنْطَلق!

لا تَأْسَيَنّ عَلَى شَيْء فَكُلّ فَتَى إلَى مَنيّته سَيَّارُ في عَنَق

وَكُلّ مَنْ ظَنّ أنّ الموتَ يُخْطِئُهُ مُعَلَّلٌ بأعَاليل مِنَ الحَمق

بأيّمَا بَلْدَة تُقْدَر منيته إنْ لا يُسَيَّرْ إلَيها طَائعًا يُسَق

*Toplayıp, biriktirdiklerinden hiç de azık almadı*

*Ayrılık sabahında hanut (denilen) kokularıyla birlikte birkaç bez parçası dışında*

*Bir de kendisi için yakılan öd kokusundan başka*

*Oysa yola çıkacak bir kimse için bunlar oldukça az azıktır*

*Hiçbir şey için üzülüp kederlenme, her bir genç*

*Eceline doğru hızlıca koşuşmaktadır*

*Ölümün kendisini yakalamayacağını sanan herkes*

*Ahmaklığın türlü türlü çeşidiyle hastalıklıdır*

*Ölümü onun hangi şehirde takdir edilmişse*

*Mutlaka isteyerek itaatle ona doğru sürüklenir gider.*

Bunu Hâfız İbn Asâkir (r.h) Abdurrahman b. Abdullah b. el-Haris'in biyografisinde zikretmiştir ki bu da Hemdan'ın Aşası diye bilinir. Şa'bî onun kızkardeşinin kocası (eniştesi) idi. Şa'bî de aynı şekilde onun kızkardeşi ile evli idi. İlim tahsil etmiş ve fıkıh öğrenmiş sonra da şiir sanatına meyletmiş ve şairlikle tanınmış birisidir.

164 Bu hadisin birden çok kişi tarafından merfu olarak rivayet edildiği daha önce geçti. Muhtemelen Bezzâr'ın (r.h) kastı yalnızca Abdullah b. Mes'ud tarafından rivayeti olmalıdır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

[5269] İbn Mâce bu hadisi Ahmed b. Sabit ile Amr b. Şebbe'den rivayet etmiştir ki her ikisi de Ömer b. Ali'den merfu olarak (Nebî (s.a.v)'in sözü olarak) zikretmişlerdir: *"Sizden birinizin eceli eğer herhangi bir yerde takdir edilmiş ise orada görülecek bir ihtiyacı onu o yere çeker. İz bırakacağı en son yere varınca yüce Allah da onun ruhunu kabzeder. Yer de kıyâmet gününde: Rabbim işte bu senin bende bırakmış olduğun emanettir der."*[165]

[5270] Taberânî dedi ki: Usame'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah bir kulun ecelini bir yerde takdir etmişse (eceli yaklaşınca) mutlaka onun için orada bir ihtiyaç çıkartır."*[166]

Lokman sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun. O bize yeter ve O ne güzel vekildir.

165 Sahihtir. İbn Mâce, 4263; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 9889. Abdullah b. Mes'ud'un rivayet ettiği bir hadis olarak. Busiri de Zevaid'de senedi sahihtir, ravileri sikadır demektedir. Bir önceki hadise de bakınız.

166 Bundan beş hadis önce geçmişti. Sahih bir hadistir. Burada zikredilen Usame, Usame b. Umeyr olup, Ebu'l-Muleyh'in babasıdır. Önceden de kaydettiğimiz gibi Usame b. Zeyd değildir.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

# SECDE SÛRESİ

[30 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[5271] Buhârî, Cumua bölümünde diyor ki: Bize Ebû Nuaym tahdis etti. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cuma günü sabah namazında *"Elif, Lam, Mim. Kitabın indirilmesi..."* diye başlayan Secde sûresi *ile "insan üzerinden öyle uzun bir süre geçti ki..."* (İnsan, 1) sûresini okurdu.[167]

Bunu Müslim de Süfyân es-Sevrî'nin böylece rivayet ettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[5272] İmam Ahmed dedi ki: Câbir dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Elif, Lam, Mim. Kitabın indirilmesi"* diye başlayan Secde sûresiyle: *"Bütün mülk elinde bulunanın şanı ne yücedir!"* (Mülk, 1) sûresini okumadan uyumazdı.[168] Bunu Ahmed münferiden rivayet etmiş bulunmaktadır.

---

167 Buhârî, 891; Müslim, 880

168 Tirmizî, 3404; Darimi, II, 455; Hakim, II, 412; Ahmed, III, 340 Leys'ten, o Ebu'z-Zubeyr'den, o Câbir'den yoluyla böylece rivayet etmiştir. Tirmizî ve Hakim: Zuheyr b. Muâviye bu hadisi Ebu'z-Zubeyr'den rivayet etmiştir. Ben ona: Sen bu hadisi Câbir'den dinledin mi dedim. O ben bunu Câbir'den dinlemedim, ben bunu Safvân'dan ya da İbn Safvân'dan dinledim demiştir. Bununla birlikte Hakim hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Doğrusu ise Müslim'in, Leys b. Ebî Suleym'den gelen rivayeti asıl hadisleri arasında zikretmediği sadece onun mutabaat rivayetlerini naklettiğidir. Cumhur onun zayıf olduğunu söylemiştir. Ebu'z-Zubeyr de tedlis yapan bir ravidir. O bu hadisi Câbir'den dinlemediğini de ikrar etmiş bulunmaktadır. Onu ancak kendi hocasından dinlemiştir ki hocası da Safvân b. Abdullah b. Umeyye'dir. O da tabiinden birisidir. Ebu'z-Zubeyr ise Safvân b. Abdullah'ın bunu Câbir'den rivayet ettiğini zikretmemektedir. O halde haber kavi değildir. "Uyumazdı" lafzı ise gariptir. Eğer ibare "okurdu" şeklinde olsaydı onun bunu devamlı yaptığı anlamına gelmezdi böyle olma ihtimali daha yüksektir.

Scanned with CamScanner

الٓمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Elif, Lam, Mim.*

*2. Kitabın indirilmesi -ki onda şüphe yoktur- âlemlerin Rabbindendir.*

*3. Yoksa onlar: "Onu kendiliğinden uydurdu" mu derler? Hayır, o senden önce kendilerine bir nezîr (uyarıp, korkutan) gelmemiş olan bir kavmi kendisi ile uyarasın diye Rabbinden gelen haktır. Olur ki hidayet bulurlar.*

**Tefsiri:**

Mukatta harflere dair açıklamalar daha önce Bakara sûresinin baş taraflarında burada tekrar edilmesine gerek bırakmayacak şekilde geçmiş bulunmaktadır.

*"Kitabın indirilmesi -ki onda şüphe yoktur-"* Yani, onun *"âlemlerin Rabbinden"* indirilmiş olduğunda hiçbir şüphe ve tereddüt yoktur, tartışmasız böyledir. Sonra yüce Allah müşriklerin durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"Yoksa onlar onu kendiliğinden uydurdu mu derler?"* Yani asıl onlar onu kendiliğinden uydurup, düzdü diye iftira etmektedirler? *"Hayır, o senden önce kendilerine bir korkutucu gelmemiş olan bir kavmi kendisi ile uyarasın diye Rabbinden gelen haktır, olur ki hidayet bulurlar"* hakkı izlerler, ona uyarlar.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾ ذَٰلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾

Scanned with CamScanner

*4. Allah göklerle yeri ve onların aralarında olanları altı günde yaratan, sonra Arşa istiva edendir. Ondan başka sizin için bir veli de yoktur, bir şefaat edici de artık öğüt almaz mısınız?*

*5. O her şeyi gökten yere tedbir eder sonra miktarı sizin saymanıza göre bin yıl olan bir günde ona yükselir.*

*6. İşte gizliyi de, açığı da bilen, O galip, Rahîm olan (Allah) budur.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah her şeyi yaratanın kendisi olduğunu haber vermektedir. O gökleri, yeri ve aralarındaki altı günde yarattıktan sonra Arşa istiva etti. Buna dair açıklama daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

*"Ondan başka sizin için bir veli de, bir şefaat edici de yoktur."* Yani asıl işlerin dizginlerini elinde bulunduran, her şeyi yaratan, her şeyi tedbir ve idare eden, her şeye gücü yeten sadece odur. Onun dışında yarattıklarının ne bir velisi vardır, ne de o izin vermeden şefaat edebilecek bir kimse olur. *"Artık"* ey ondan başkasına ibadet eden, ondan başkalarına tevekkül eden kimseler *"öğüt almaz mısınız?"* O benzeri, ortağı, dengi, yardımcısı, eşi bulunmaktan münezzehtir, pek yücedir. Ondan başka ilah yoktur, onun dışında Rabb yoktur.

[5273] Nesâî burada bir hadis kaydederek şöyle demiştir: Ebû Hureyre'den (dedi ki): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elimden tuttu ve şöyle buyurdu: *"Allah gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri altı günde yarattı. Yedinci günde de Arşa istiva etti. Toprağı cumartesi günü, dağları Pazar günü, ağaçları pazartesi günü, hoş olmayan şeyleri Salı günü, nuru Çarşamba günü, canlı varlıkları Perşembe günü, Âdem'i de Cuma günü ikindiden sonra günün son sâatinde yarattı. Onu kırmızısıyla siyahıyla, iyisiyle kötüsüyle yeryüzünden yarattı. İşte bundan dolayı Allah Âdemoğulları arasından kimisini iyi, kimisini kötü olarak yaratmıştır."*[169]

Evet, o hadisi senet ve metni itibariyle böylece kaydetmiştir. Müslim ve Nesâî de aynı şekilde el-Haccac b. Muhammed el-Aver'in İbn Cureyc yoluyla rivayet ettiği bir hadise göre Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den

169 Daha önce Bakara sûresi 29. âyetin tefsirinde buna dair yeterli açıklama geçti. Müslim'in Sahih'inde bulunmakla birlikte zayıftır.

Scanned with CamScanner

buna yakın lafızlarla bir rivayet nakletmiştir. Ancak Buhârî, et-Tarihu'l-Kebîr adlı eserinde bu hadisin illetli olduğunu belirterek şöyle demiştir: "Bazıları bu hadisi Ebû Hureyre, Ka'b el-Ahbar'dan (diye rivayet etmiştir) demişlerdir ki bu daha sahihtir." Hâfızlardan birden çok kişi de bu hadisin illetinin bu olduğunu söylemişlerdir. Doğruyu Allah en iyi bilendir.

*"O her şeyi gökten yere tedbir eder. Sonra... ona yükselir"* yani onun emri semavatın en yukarısından, yedinci arzın en aşağısına, dibine kadar iner. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Allah yedi göğü ve yerden de onlar gibisini yaratandır"* buyruğu bunlar arasında iner durur. *"Allah'ın gerçekten her şeye kadir olduğunu ve muhakkak Allah'ın ilmi ile her şeyi kuşatmış olduğunu kesinlikle bilesiniz diye"* (Talâk, 12) buyurmaktadır. Yapılan ameller de dünya semasının üstündeki divanlarına yükseltilir. Bununla yer arasındaki mesafe ise beş yüz yıllık yürüme mesafesidir. Semanın kalınlığı da beş yüz yıllık mesafedir. Mücâhid, Katâde ve Dahhâk der ki: Melek beş yüz yıllık bir mesafeden iner ve beş yüz yıllık bir mesafe yükselir ama o bunca mesafeyi bir göz kırpacak kadar bir sürede kat eder. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sonra miktarı sizin saymanıza göre bin yıl olan bir günde oraya yükselir"* buyurmaktadır.

*"İşte gizliyi de, açığı da bilen odur."* Yani bu işleri idare ve tedbir eden, kullarının yaptıklarını görendir. Onların yaptıklarının değerli olanı da, değersizi de, küçüğü de büyüğü de ona yükseltilir. *"O Azizdir"* yani her şeye üstün gelen, her şeyi emri altına alıp, yenik düşüren, kulların ve boyunların önünde itaatle eğildiği kimse odur. *"Rahîm"* olandır, mü'min kullarına çok merhametlidir. O rahmeti ile birlikte azizdir, izzeti ile birlikte rahimdir. İşte kemal budur. Rahmet ile birlikte izzet, izzet ile birlikte rahmete sahiptir. O zillet söz konusu olmaksızın rahimdir.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِن سُلَالَةٍ مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾

*7. O ki yarattığı her şeyi güzel yapmıştır. İnsanı yaratmaya da çamurdan başlamıştır.*

Scanned with CamScanner

*8. Sonra o, onun soyunu bayağı bir sudan meydana gelen bir süzmeden kılmıştır.*

*9. Sonra o, onu düzeltip tamamlamış, ona ruhundan üfürmüştür. Sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükredersiniz!*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Eşyayı en güzel şekilde yaratan, onu en sağlam ve en muhkem kılan odur. Mâlik, Zeyd b. Eslem'den şöyle dediğini naklet-mektedir: *"O ki yarattığı her şeyi güzel yapmıştır"* buyruğu hakkında: "O her şeyi en güzel şekilde yaratmıştır" demiştir. Sanki bu açıklamasıyla buyrukta takdim ve tehir olduğuna işaret etmiş gibidir. Sonra şanı yüce Allah göklerin ve yerin yaratılmasını söz konusu edince insanın yaratılmasını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

*"İnsanı yaratmaya da çamurdan başlamıştır."* Yani insanlığın atası Âdem'i çamurdan yarattı.

*"Sonra o, onun soyunu bayağı bir sudan meydana gelen bir süzmeden kılmıştır."* Yani insanlar bu şekilde erkeğin sulbü ile kadının göğüs kemikleri arasından çıkan bir nutfeden üreyip, çoğalmakta, soyları devam etmektedir.

*"Sonra o, onu düzeltip, tamamlamış"* yani Allah Âdem'i topraktan yarattığı vakit dosdoğru ve hilkati tam olarak yaratmış *"ona ruhundan üfürmüş, sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yaratmıştır."* Kalplerden maksat akıllardır.

*"Ne kadar az şükredersiniz!"* Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerle şükrünüz pek azdır. Mutlu, bahtiyar kişi bunları aziz ve celil olan Rabbine itaat yolunda kullanan kimsedir.

**Tekrar mı Dirileceğiz?:**

وَقَالُوٓا۟ أَءِذَا ضَلَلْنَا فِى ٱلْأَرْضِ أَئِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍۭ ۚ بَلْ هُم بِلِقَآئِ
رَبِّهِمْ كَٰفِرُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ يَتَوَفَّىٰكُم مَّلَكُ ٱلْمَوْتِ ٱلَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ
إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

Scanned with CamScanner

*10. Dediler ki: "Biz yerde kaybolduğumuz vakit gerçekten biz yeni bir yaratılışta mı olacağız?" Evet, ama onlar Rablerine kavuşmayı inkâr ederler.*

*11. De ki: "Size vekil kılınan ölüm meleği sizin ruhunuzu alır sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah müşriklerin ölümden sonra dirilişi uzak bir ihtimal olarak gördüklerini, onların şu sözlerini naklederek haber vermektedir: *"Biz yerde kaybolduğumuz vakit"* yani bedenlerimiz paramparça olup, yerin içerisinde küçük parçacıklar halinde dağılıp, kaybolup gittiği zaman *"gerçekten biz yeni bir yaratılışta mı olacağız?"* Biz bu hale geldikten sonra mı geri döneceğiz? Onlar bu sözleriyle dirilişi uzak bir ihtimal olarak gördüklerini göstermektedir. Bu onların kendi acz içerisindeki güç ve kudretlerine göre uzaktır ama onları ilk olarak yaratıp, yokluktan var edenin kudreti açısından meseleye bakılacak olursa görülecek olan şudur: O bir şeyin olmasını diledi mi ona yalnızca ol der, o da oluverir. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Evet ama onlar Rablerine kavuşmayı inkâr ederler"* buyurmaktadır.

Daha sonra şöyle buyuruyor: *"De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği sizin ruhunuzu alır."* Bu âyet-i kerimenin zahirinden anlaşıldığına göre ölüm meleği melekler arasında belli bir kişidir. Nitekim daha önce İbrâhim sûresinde zikrettiğimiz el-Bera yoluyla gelen hadisten anlaşılan da budur. Bazı rivayetlerde bu meleğin adı Azrâil olarak verilmiştir, meşhur olan adı da budur. Bunu Katâde ve daha başkaları söylemiştir. Ayrıca onun yardımcıları da vardır. Bu şekilde hadis-i şerifte varid olduğu üzere onun yardımcıları ruhları vücudun diğer yerlerinden söküp çıkartırlar. Nihayet ruh boğaza varınca ölüm meleği onu alır. Mücâhid dedi ki: Yer ölüm meleği için bir araya getirilip, bir leğen gibi konulmuştur. O, oradan dilediğini alıveriyor. Bunu Zuheyr b. Muhammed Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın mürsel olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.[170] İbn Abbâs (radıyallâhu anh) da böyle demiştir.

170 suyûtî, ed-Durru'l-Mensur, V, 332'de İbn Ebî Hâtim'in, Zuheyr b. Muhammed tarafından rivayet ettiğini belirtmektedir. Bu da mürsel değil, mudal bir rivayettir. Her durumda zayıftır. Manası itibariyle sahihtir. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[5274] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Câfer b. Muhammed'i şöyle derken dinledim: Babamı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ensardan bir adamın başı ucundaki ölüm meleğine bir baktı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Ey ölüm meleği! Arkadaşıma kolaylık göster. Çünkü o mü'mindir."* dedi. Ölüm meleği şöyle dedi: Ey Muhammed! Gönlün hoş, gözün aydın olsun. Gerçek şu ki ben her mü'mine çok yumuşak davranırım. Şunu da bil ki yeryüzünde ister topraktan, ister kıldan, karada ve denizde bulunan her bir evi mutlaka ben her gün beş defa incelerim. Öyle ki ben küçükleri ile büyükleri ile onları kendilerinden daha iyi tanırım. Allah'a yemin olsun ey Muhammed! Ben kendi gücümle bir sivrisineğin ruhunu kabzetmek istesem onun kabzedilmesini emreden Allah olmadıkça buna gücüm yetmez. Câfer dedi ki: Bana ulaştığına göre o (evlerde bulunan ev halkını) namaz vakitlerinde inceler, gözlemler. Ölüm zamanları yanlarına geldiği vakit eğer ruhunu alacağı kişi namaza dikkatle devam eden kimselerden ise, melek ona yaklaşır ve yanından şeytanı itip, uzaklaştırır. Melek ona bu (önemi) çok büyük halde iken la ilahe illallah Muhammedu'r-Rasûlullah'ı telkin eder.[171]

Abdurrezzak dedi ki: Mücâhid diyor ki: Yeryüzünde ister kıldan (yapılmış bir çadır), ister topraktan yapılmış bir ev olsun günde iki defa ölüm meleği mutlaka onu dolaşır.

---

171 Batıldır. Bunu Ebu'ş-Şeyh, el-Azame, 475'te rivayet etmiştir. Bu rivayet mudaldır, ikinci bir illeti daha vardır ki o da Amr b. Şemir olup, hadisi metruk birisidir. İbn Hibbân onu hadis uydurmakla itham etmiştir. Mecma, 3928'de belirtildiği üzere Taberânî ve Bezzâr ile el-İsabe, I, 425'te belirtildiği üzere de el-Cenaiz adlı eserinde İbn Şahin, el-Marife adlı eserinde İbn Mende ve İbn Kani mevsul olarak rivayet etmişlerdir ki hepsi bunu Amr b. Şemir'den, o Câfer b. Muhammed'den, o babasından: Ben el-Haris b. el-Hazrec el-Ensârî'yi babasından bu hadisi merfu olarak rivayet ettiğini dinledim şeklinde kaydetmişlerdir. Hâfız İbn Hacer dedi ki: Amr b. Şemir metruk birisidir. Heysemi ise Mecmau'z-Zevaid'de: Senedinde Amr b. Şemir el-Cu'fî ile el-Haris b. el-Hazrec vardır ki ben onların biyografilerini zikredeni görmedim demektedir. Merhum İbn Hacer, el-Haris hakkında isabet etmiştir meçhul bir ravidir. Amr ise onda "Ömer" diye tahrif edilmiş bir şekilde yazılmıştır. Bundan dolayı onun kim olduğunu bulamadım, demektedir. Halbuki daha önce geçtiği gibi o itham edilmiş, metruk bir ravidir. Hadis münkerdir hatta uydurmadır. Bu hususta ise itham edilen kişi Amr b. Şemir'dir. Mizan, 6384'de şöyle denilmektedir: Yahyâ bir şey değildir. el-Cüzecani yoldan sapmış yalancı birisidir. İbn Hibbân uydurma hadisleri rivayet eder, Buhârî hadisi münkerdir, Nesâî ve Dârekutnî metruktur, Süleyman eş-Şazekuvani de Rafızîler aleyhine hadis uydururdu demişlerdir.

Scanned with CamScanner

Ka'b el-Ahbar dedi ki: Allah'a yemin ederim içinde dünya ehlinden birisinin bulunduğu her bir evin kapısında her gün ölüm meleği mutlaka yedi defa durur. İçine ruhunu almakla emrolunduğu kimse var mı diye bakar. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

*"Sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz"* buyruğu da yani ölümden sonra diriltilip, amellerinizin karşılığını görmek üzere kabirlerinizden kalkacağınız vakit Rabbinize döndürüleceksiniz.

**Rablarımn Huzurunda Suçluları Bir Görsen:**

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُؤُسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَآ أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَٱرْجِعْنَا نَعْمَلْ صَٰلِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَءَاتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَىٰهَا وَلَٰكِنْ حَقَّ ٱلْقَوْلُ مِنِّى لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَآ إِنَّا نَسِينَٰكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ ٱلْخُلْدِ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

*12. Günahkârları Rablerinin huzurunda başlarını eğip: "Rabbimiz gördük, işittik. Artık bizi geri döndür. Sâlih amel işleyelim. Gerçekten biz inandık" diyecekleri vakit bir görsen.*

*13. Eğer biz dileseydik her nefse elbette hidayetini verirdik, fakat benden sadır olan: "Cehennemi bütünü ile cinlerden ve insanlardan elbette dolduracağım" sözü hak olmuştur.*

*14. O halde siz bugününüze kavuşmayı unuttuğunuz için tadın. Gerçekten biz de sizi unuttuk. Şimdi işleyegeldiklerinize karşılık olarak ebedilik azabını tadın.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kıyâmet gününde müşriklerin durumunu ölümden sonra dirilişi görüp de Allah'ın huzurunda utanmaktan ve mahcubiyetten dolayı başlarını önlerine eğmiş olarak zelil ve küçülmüş halde kalkışlarını haber vermekte ve *"Rabbimiz gördük, işittik"* diyeceklerini bildirmektedir. Yani şu anda biz senin buyruğunu dinliyor, emrine itaat ediyoruz. Nitekim yüce Al-

Scanned with CamScanner

lah bir başka yerde: *"Bize gelecekleri günde ne iyi işitirler, ne iyi görürler."* (Meryem, 38) buyurmaktadır. Aynı şekilde ateşe girecekleri vakit de kendilerini: *"Eğer biz dinleseydik ve aklımızı kullansaydık cehennemlikler arasında olmazdık."* (Mülk, 10) buyrukları ile kendilerini kınayacaklardır. İşte onlar bu şekilde: *"Rabbimiz gördük, işittik. Artık bizi"* dünya yurduna *"geri döndür, salih amel işleyelim. Gerçekten biz inandık."* Yani senin vaadinin hak, sana kavuşmanın hak olduğuna kesin inandık ve bunu kesin olarak anladık, (diyeceklerdir).

Şanı yüce Rabbimiz eğer onları dünya yurduna geri döndürecek olursa önceden yaptıkları gibi yine Allah'ın âyetlerini yalanlayıp, rasûllerine muhalefet edeceklerini bilendir. Nitekim başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Onları ateşin başında durdurulup da: Keşke biz geri döndürülseydik. Rabbimizin âyetlerini yalanlamazdık, mü'minlerden olurduk diyecekleri zaman bir görsen. Hayır, evvelce gizledikleri şeyler karşılarına çıktı. Eğer geri döndürülürlerse yine kendilerine yasaklanan şeylere geri dönerler çünkü onlar şüphesiz yalancıdırlar. Onlar: Bu ancak dünya hayatımızdır, biz diriltilecek de değiliz, dediler."* (En'âm, 27-29) Burada ise yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"Eğer biz dileseydik her nefse elbette hidayetini verirdik."* Nitekim başka yerde de: *"Eğer Rabbin dileseydi yeryüzünde bulunanların hepsi elbette toptan iman ederlerdi."* (Yunus, 99) buyurmaktadır.

*"Fakat benden sadır olan: Cehennemi bütünü ile cinlerden ve insanlardan elbette dolduracağım sözü hak olmuştur."* Yani cehennemi her iki sınıftan da dolduracağım çünkü ben onları ateş için yarattım. Onlar bundan kaçıp kurtulamazlar. Onlar orada girmemezlik edemeyeceklerdir. Bundan Allah'a ve onun eksiksiz kelimelerine sığınırız.

*"O halde siz bugününüze kavuşmayı unuttuğunuz için tadın."* Cehennemliklere sitem ve azarlamak üzere: Haydi bu azabı daha önce yalanladığınız için gerçekleşeceğini uzak bir ihtimal görüp, onu unuttuğunuz için tadın. Çünkü siz bu azaba karşı onu unutmuş, hatırlamayan kimse gibi bir tutum takındınız. *"Gerçekten biz de sizi unuttuk."* Yani size unutan bir kimsenin davranışı ile davranacağız. Çünkü yüce Allah hiçbir şeyi unutmaz ve hiçbir şey ondan kaybolmaz. Aksine burada (unutma ifadesi) mukabele türünden bir anlatımdır. Nitekim yüce Allah: *"Bugün biz sizi unuturuz. Nitekim siz de bugününüze kavuşacağınızı unutmuştunuz."* (Câsiye, 34) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

*"Şimdi işleyegeldiklerinize karşılık olarak ebedilik azabını tadın"* buyruğuna gelince: Küfrünüz ve yalanlamanız sebebiyle bu azabı tadın demektir. Başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Orada bir serinlik de tatmazlar, içilecek bir şey de. Ancak kaynar bir su ve bir irin (içecekler). (Amellerine) uygun bir karşılık olmak üzere çünkü onlar hiçbir hesap ummuyorlardı. Âyetlerimizi de yalanladıkça yalanlıyorlardı. Biz ise her şeyi sayıp yazmışızdır. işte tadın! Artık azaptan başka bir şeyinizi arttırmayacağız."* (Nebe, 24-30)

**Mü'minlerin Durumu:**

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

*15. Bizim âyetlerimize ancak kendilerine âyetlerle öğüt verildiğinde secdeye kapanan ve Rablerini hamd ile tesbih edenler iman eder. Hem onlar büyüklük de taslamazlar.*

*16. Yanları yataklarından uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler.*

*17. Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Bizim âyetlerimize ancak kendilerine âyetlerle öğüt verildiğinde secdeye kapanan"* yani o âyetlere kulak verip, dinleyen, onlara söz ve fiilleriyle itaat eden *"ve Rablerini hamd ile tesbih edenler iman eder."* Ancak onlar bu âyetleri tasdik eder. *"Hem onlar"* bu âyetlere uyup, onlara itaat etmekten yana *"büyüklük de taslamazlar."* Kâfir ve günahkâr cahillerin yaptıkları gibi yapmazlar. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."* (Mü'min, 60)

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Yanları yataklarından uzak kalır."* Bu buyrukla geceleyin namaz kılmak, rahat döşekler üzerinde yatmayı ve

Scanned with CamScanner

uyumayı bırakmak kastedilmektedir. Mücâhid ve Hasan yüce Allah'ın: *"Yanları yataklarından uzak kalır"* buyruğu hakkında: Bununla gece kıyamı (namazı) kastedilmektedir demişlerdir. Enes, İkrime, Muhammed b. el-Münkedir, Ebû Hazim ve Katâde'den rivayete göre de bu akşam ile yatsı arasındaki namazdır demişlerdir. Yine Enes'ten rivayete göre bu yatsı namazını beklemektir demiştir. Bunu İbn Cerîr ceyyid bir senet ile rivayet etmiştir. Dahhâk ise: Bu yatsı namazını ve sabah namazını cemaatle kılmaktır demiştir.

*"Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler."* Yani ağır azabından korkarak, pek büyük ve fazla sevabını ümit ederek dua ve ibadet ederler. *"Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler."* Böylelikle onlar hem kendileri ile ilgili Allah'a yakınlaştırıcı amelleri işler, hem de faydası kendilerini aşarak başkalarına ulaşan amelleri de bir arada işlerler. Dünya ve ahirette bunların öncüsü, efendileri ve övünç kaynakları ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dır. Nitekim Abdullah b. Revaha (radıyallâhu anh) şöyle demiştir:

وَفِينَا رَسُولُ الله يَتْلُو كِتَابَه إِذَا انْشَقَّ مَعْرُوفٌ مِنَ الصُّبْحِ سَاطِعُ

أَرَانَا الهُدَى بَعْدَ العَمَى فَقُلُوبُنَا بِه مُوقِنَاتٌ أَنَّ مَا قَال وَاقِعُ

يَبِيتُ يُجَافِي جَنْبَهُ عَنْ فِرَاشِه إِذَا اسْتَثْقَلَتْ بِالْمُشْرِكِين المَضَاجِعُ

*Rasûlullah var aramızda, onun kitabını okuyor*
*Sabah vakti o bildik nur, karanlıktan ayrılıp çıkınca*
*Önceleri körken hidayeti gösterdi bize, kalplerimiz de*
*Ona kesinlikle inanıyor, ne derse o gerçektir diye*
*Geceyi yanını yatağından uzakta geçirir (uyumaz, ibadet eder)*
*Yataklar müşrikleri ağırlaştırdığı vakit*

[5275] İmam Ahmed dedi ki: İbn Mes'ud'un rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Rabbimiz iki türlü adamdan hoşlanır: (Biri) Yatağından, yorganından, sevdiğinden, ailesinin arasından kalkıp namaz kılan kişidir. Rabbimiz bunun üzerine: Meleklerim şu kuluma bakınız. Yatağından, döşeğinden, sevdiğinin, ailesinin yanından nezdimdekileri arzu ederek yanımdaki (azap)dan korkarak namazına kalktı. Bir diğeri de aziz ve celil olan Allah yolunda gazaya çıkan kimsedir. Bunlar bozguna uğramış,*

Scanned with CamScanner

*kendisi ise geri kaçmaktan ötürü üzerindeki sorumluluğu (vebali) ve (düşman üzerine) geri dönmek dolayısıyla kazanacağı mükâfatı bildiği için geri dönen ve sonunda yanımdakileri arzu ederek, yanımdakilerden de korkarak kanı akıtılan kimsedir. Aziz ve celil olan Allah meleklere şöyle der: Şu kuluma bakınız. Yanımdakileri arzu ederek, yanımdakilerden (azaptan) korkarak geri döndü ve sonunda da kanı akıtıldı."*[172] Bu şekilde bu hadisi Ebû Dâvûd da Cihad bölümünde Mûsâ b. İsmail'den, o Hammad b. Seleme'den buna yakın olarak rivayet etmiştir.

[5276] İmam Ahmed dedi ki: Muaz b. Cebel dedi ki: Bir yolculukta Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idim. Bir gün yol almakta iken onun yakınında bulunduğum bir sırada sabah oldu. Ey Allah'ın Nebîsi! Bana cennete girmeme sebep olacak, cehennemden de beni uzaklaştıracak bir ameli bildir dedim. Şöyle buyurdu: *"Sen büyük bir şey hakkında soru sordun. Ama elbette ki o Allah'ın onu kolaylaştırdığı kimseler için çok kolaydır. Allah'a ibadet et ve ona hiçbir şeyi ortak koşma, namazı dosdoğru kıl, zekâtı ver, ramazan orucunu tut ve beyti haccet."* Sonra şöyle buyurdu: *"Sana hayrın kapılarını göstereyim mi? Oruç bir kalkandır, sadaka da günahı söndürür. Bir de gece yarısında kişinin kalkıp namaz kılması."* Sonra yüce Allah'ın: *"Yanları yataklarından uzak kalır"* buyruğunu *"hiçbir kimse bilmez"* buyruğuna (yani 16. âyet ile 17. âyetin sonuna) kadar okudu. Sonra şöyle buyurdu: *"Sana işin başını, ana direğini ve tepesinin zirvesini de bildireyim mi?"* buyurdu. Ben: Elbette ey Allah'ın Rasûlü! dedim. Şöyle buyurdu: *"İşin başı İslam! Onun temel direği namaz, tepesinin zirvesi ise Allah yolunda cihad etmektir."* Sonra: *"Sana bütün bunların neye bağlı olduğunu da bildireyim mi?"* buyurdu. Ben, elbette Ey Allah'ın Nebîsi! dedim. Allah Rasûlü dilini tuttuktan sonra, *"Bunu tut"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizler konuştuklarımızdan ötürü sorgulanacak mıyız? dedim. O: *"Anan seni kaybetmeyesice! İnsanları yüzleri üstü -yahut da burunları üstü- cehennem ateşine döken, onların dilleriyle biçtiklerinden başka bir şey midir?"* buyurdu.[173] Bunu Tirmizî, Nesâî ve İbn

172 Hasendir. Ebû Dâvûd, 2536; Ahmed, I, 416; İbn Hibbân, 2557; Hakim, II, 112'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Hadis hasendir. Hammad, Atâ'dan hafızası karışmadan önce hadis dinlemiştir. Bu hususta daha başka hadisler de vardır.

173 Hasendir. Tirmizî, 2612; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11392; İbn Mâce, 3973; Ahmed, V, 231. Şehr b. Havşeb, Abdullah b. Ğanm'den, o Muaz'dan diyerek mevsul olarak ri-

Scanned with CamScanner

Mâce sünenlerinde Ma'mer'den yoluyla böylece rivayet etmişlerdir. Tirmizî hasen, sahihtir demiştir.

[5277] Bunu İbn Cerîr de Şu'be'nin Hakem'den rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmiştir. Muaz b. Cebel'den rivayete göre Rasûlullah kendisine dedi ki: *"Sana hayrın kapılarını göstereyim mi? Oruç bir kalkandır, sadaka günaha kefarettir, bir de kulun gece ortasında kalkıp namaz kılması."* Sonra *"Yanları yataklarından uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler"* âyetini okudu.[174]

Bunu aynı şekilde Sevrî'nin, Mansur b. el-Mutemir'den, onun el-Hakem'den, onun Meymun b. Ebî Şebib'den, o Muaz, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın bir hadis olarak da rivayet ettiği gibi A'meş, Habib b. Ebî Sabit ve Hakem'den, o Meymun b. Ebî Şebib'den, o Muaz'dan Nebî'ye merfu olarak buna yakın bir hadis olarak kaydetmiştir.

[5278] Hammad b. Seleme'nin, Asım b. Ebî Necud'dan, onun Şehr'den, onun Muaz b. Cebel'den, onun Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayetine göre yüce Allah'ın: *"Yanları yataklarından uzak kalır"* buyruğu hakkında: *"Kulun geceleyip kalkıp namaz kılmasıdır"* buyurduğunu rivayet etmektedir.[175]

[5279] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Muaz b. Cebel dedi ki: Tebuk gazvesinde Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idim. *"Arzu edersen sana hayrın kapılarını bildiririm."* buyurdu (ve şöyle devam etti): *"Oruç bir kalkandır, sadaka günahı söndürür. Bir de adamın gece ortasında kalkıp namaz kılması."* Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yanları yataklarından uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler"* buyruğunu okudu.[176]

[5280] Sonra (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Bana babam tahdis etti. Yezîd kızı Esma dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde Allah öncekileri ve sonrakileri toplayıp bir araya getireceği vakit bir münadi gelip, bütün yaratılmışlara duyuracağı bir sesle şöyle nida edecek:*

174 Hasendir. Taberî, 28237. Urve ile Muaz arasında munkatıdır ama değişik yolları vardır.

175 Taberî, 28240. Senedi munkatı olduğundan dolayı zayıftır. Hadis bu lafzıyla zayıftır. Doğrusu bundan öncekidir.

176 Hasendir. Ravileri sikadır. Ancak Meymun'un, Muaz'dan hadis dinlediği sabit değildir. Hadisin kendileriyle hasen görüleceği rivayet yolları vardır. Taberî bunu 28238, 28239'da Meymun'dan böylece gelen değişik yollardan rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

*Bugün burada toplananlar kimlerin lütuf ve ikrama daha layık olduklarını bileceklerdir. Sonra tekrar şöyle seslenecek: Haydi, dünyada iken "yanları yataklarından uzak kalan" kimseler kalksın. Bunlar sayıca az oldukları halde kalkacaklar."*[177]

[5281] Bezzâr dedi ki: Zeyd b. Eslem babasından şöyle dediğini nakletti: Bilal dedi ki: *"Yanları yataklarından uzak kalır"* âyeti nazil olduğunda (nâzil olmadan önce) biz bir yerde otururken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birtakım kimseler de akşam namazından sonra yatsıya kadar namaz kılıyorlardı. Bunun üzerine *"Yanları yataklarından uzak kalır"* âyeti nazil oldu.[178] Sonra (Bezzâr) dedi ki: Bizler Eslem'in bunun dışında Bilal'den bir hadis rivayet ettiğini bilmiyoruz. Bu hadisin ise bu rivayet yolundan başka Bilal'den gelen bir rivayet yolu yoktur.

*"Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez."* Yani bunlar için cennetlerde saklanmış bulunan kalıcı nimetler, benzerinin hiç kimsenin asla görmediği lezzetlerin ne kadar büyük olduğunu hiç kimse bilemez. Onlar kendi amellerini sakladıkları gibi Allah da onlara uygun bir mükâfat olmak üzere sevap saklamıştır. Çünkü mükâfat amelin cinsindendir. Hasan-ı Basrî dedi ki: Bazı kimseler amellerini gizlediler, Allah da kendileri için hiçbir gözün görmediği, hiçbir insanın kalbinden geçirmediği şeyleri gizleyip, saklamıştır. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[5282] Buhârî dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez"* âyetine gelince: Bize Ali b. Abdullah tahdis etti. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yüce Allah buyurdu ki: Sâlih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın kalbinden geçirmediği şeyleri hazırladım."* Ebû Hureyre dedi ki: Dilerseniz: *"Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez"* âyetini okuyun.

---

177 Daha önce Nûr sûresi 37. âyetin tefsirinde geçti.

178 Bezzâr, Keşfu'l-Estar, 2250; Heysemi, Mecma, VII, 90'da: Bunu Bezzâr hocasından rivayet etmiştir ve o zayıftır demektedir. Metin gariptir, sahih ise daha önce geçen ve maksadın gece namazı olduğunu belirten rivayetlerdir.

Scanned with CamScanner

(Ali b. Abdullah) dedi ki: Yine bize Süfyân tahdis etti, Ebû Hureyre dedi ki: Allah da aynısını söylemiştir. Süfyân'a: (Bunu) rivayet olarak mı nakledi-yorsun denildi. O: Her nasıl olursa diye cevap verdi.[179]

Ebû Muâviye, A'meş'ten, o Ebû Sâlih'ten naklen dedi ki: Ebû Hureyre "(قُرَّة أَعْيُن): Gözleri aydınlatan" ibaresini "(قُرَّات أَعْيُن): Gözleri aydınlatan şeyler" diye okumuştur. Bunu Müslim ve Tirmizî, Süfyân b. Uyeyne'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî hasen, sahihtir demiştir.

[5283] Sonra Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Yüce Allah buyuruyor ki: Size haber verilip bildirilen şeyler dışında azık olmak üzere salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın kalbinden geçmedik şeyler hazırladım."* Sonra da: *"Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez"* buyruğunu okudu.[180] Bu yoldan bu hadisi yalnızca Buhârî rivayet etmiştir.

[5284] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Yüce Allah buyurdu ki: Sâlih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın kalbinden geçirmediği şeyler hazırladım."*[181]

[5285] Hammad b. Seleme dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) -Hammad: Zannederim Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dedi- dedi ki: *"Cennete giren bir kimse nimetlere gark olur, asla ümitsizliğe düşmez. Elbiseleri eskimez, gençliği gitmez. Cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın kalbinden geçirmediği şeyler vardır."*[182] Bunu Müslim, Hammad b. Seleme'nin böylece rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmiştir.

---

179 Buhârî, 4779; Müslim, 2824; Tirmizî, 3197; İbn Hibbân, 369

180 Buhârî, 4780; Müslim, 2824; İbn Mâce, 4328; Ahmed, II, 466

181 Buhârî, 7498; Ahmed, II, 313. Hadisi Müslim'in Sahih'inde Abdurrezzak'ın rivayeti olarak görmedim. Bunu Ahmed, II, 313; Taberî, 28253'te Ebû Seleme'den, o Ebû Hureyre yoluyla böylece rivayet etmişlerdir. Bunu Tefsir bölümünde Tirmizî ve İbn Cerîr, Abdurrahim b. Süleyman'ın rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etmişlerdir. Sonra Tirmizî: Bu hasen, sahih bir hadistir demiştir.

182 Müslim, 3836; Ahmed, II, 369, 407; Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenneh, 97

Scanned with CamScanner

[5286] İmam Ahmed dedi ki: Sehl b. Sa'd es-Saidi (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir mecliste cennetin niteliklerini anlatırken hazır bulundum. Nihayet sözlerini bitirince sözlerinin sonunda şöyle buyurdu: *"Orada hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın kalbinden geçirmediği şeyler vardır."* Sonra *"Yanları yataklarından uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler"* âyetini *"hiçbir kimse bilmez"*e kadar okudu.[183] Bunu Müslim de Sahih'inde Harun b. Maruf ile Harun b. Said'den, her ikisi İbn Vehb'den böylece rivayet etmiştir.

[5287] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aziz ve celil olan Rabbinden şöyle dediğini rivayet etmektedir: *"Sâlih kullarıma hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın kalbinden geçmeyen şeyler hazırladım."*[184] Bunu (Kütüb-i Sitte sahipleri) tahriç etmemişlerdir.

[5288] Yine Müslim Sahih'inde dedi ki: Muğîre b. Şu'be dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Mûsâ (a.s) aziz ve celil olan Rabbine: Cennet ehli arasında konumu en aşağıda olan kişinin durumu nasıldır diye sordu. Şöyle buyurdu: Bu kişi cennetlikler cennete girdikten sonra gelecek bir adamdır. Ona cennete gir denilecek, o: Rabbim insanlar kendi yerlerine inip yerleşmiş ve gidecekleri yere gidip, alacaklarını almışken nasıl olacak diyecek, ona dünya hükümdarlarından birisinin mülkü gibi senin de mülkün olmasına razı mısın denilecek, o razıyım Rabbim diyecek. Yüce Allah: Sana bu onun bir misli, bir misli daha, bir misli daha, bir misli daha verilecek. Beşincisinde: Rabbim razı oldum diyecek, yüce Allah: Bu on misliyle birlikte senindir. Ayrıca sana canının çektiği, gözünün zevk aldığı şeyler de vardır buyuracak. O: Razı oldum Rabbim diyecek. Mûsâ: Peki, Rabbim mevkileri en yüksek olanlarının durumu nasıl dedi. Yüce Allah şöyle buyurdu: İşte benim istediğim onlardır. Ben onların ikram ve lütuflarını kendi ellerimle diktim ve onun üzerini mühürledim. (Onların benzerini) bir göz görmüş, bir kulak işitmiş, bir insanın kalbinden geçmiş değildir."* (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"Bunu Allah'ın kitabından doğrulayan buyruk da: 'Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiç-*

183 Müslim, 2825; Ahmed, V, 334

184 Taberî, 28256; Ebû Nuaym, Hilye, II, 262. Senedi kavi değildir, Sellam sika olmakla birlikte Katâde'den rivayeti bir parça zayıftır. Bununla birlikte hadisin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

*bir kimse bilmez' buyruğudur."*[185] Bunu ayrıca Tirmizî de İbn Ebî Ömer'den böylece rivayet etmiş ve ayrıca hasen, sahihtir demiştir. Ayrıca: Bazıları bunu Şa'bî'den, o Muğîre'den, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den merfu olarak zikretmeksizin rivayet etmişlerdir ama merfu rivayet daha sahihtir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Amir b. Abdulvahid dedi ki: Bana ulaştığına göre cennet ehlinden bir kişi yerinde yetmiş yıl başka bir tarafa bakmaksızın duracak. Ansızın içinde bulunduğu durumdan daha güzel bir kadın görecek. Kadın ona: Bizim de senden pay alacağımız zamanın geldi, diyecek. O sen kimsin diyecek, o kadın: Ben (sana) fazladan verilen mükâfatım, diyecek. Onunla birlikte yine yetmiş yıl kalacak sonra dönüp bakınca içinde bulunduğundan daha da güzel bir kadın ile karşılaşacak. Kadın ona: Bizim de senden payımızı alacağımız zamanın geldi diyecek, sen kimsin diyecek, bu sefer kadın: Ben Allah'ın: *"Kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez"* buyurduğuyum diyecek. İbn Lehia dedi ki: Bana Atâ b. Dinar, Said b. Cubeyr'den şöyle dediğini tahdis etti: Melekler onların yanına dünyadaki günlerden bir gün kadarlık bir sürede üç defa girecek. Beraberlerinde Allah'tan Adn cennetlerinden getirdikleri ve kendi cennetlerinde bulunmayan ikram ve armağanlarla gelecekler. İşte yüce Allah'ın: *"Kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Ayrıca Allah'ın kendilerinden razı olduğu da onlara haber verilecek. İbn Cerîr dedi ki: Ebu'l-Yeman el-Hevzeni ya da başkası dedi ki: Cennet yüz derecedir. Birincisi gümüş derecedir. Onun yeri de gümüştür, meskenleri gümüş, kap kacakları gümüştür, toprağı da misktir. İkincisi altındır, yeri altın, meskenleri altın, kap kacakları altın, toprağı misktir. Üçüncüsü incidir, yeri inci, meskenleri inci, kap kacakları inci, toprağı da misktir. Bundan sonra da 97 derece daha vardır ki hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın kalbinden geçirmediği şeyler vardır. Sonra *"Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez"* buyruğunu okudu.

[5289] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, o er-Ruhu'l-Emin'den (Cebrâil'den) şöyle dediğini nakletti: "Kulun hasenatı ve seyyiatı getirilir. Biri diğerinden eksiltilir. Geriye bir tek hasene dahi kalırsa Allah onun için cennette genişlik verir." (Ravi) dedi ki: Sonra Yezdad'ın ya-

185 Müslim, 189; Tirmizî, 3198; İbn Hibbân, 6216

Scanned with CamScanner

nına girdim, o da bu hadisin aynısını tahdis etti. Ben: Peki, o iyilik (hasene) de giderse (ne olacak) dedim. Bu sefer: *"İşte bunlar yaptıklarını en güzeli ile kabul ettiğimiz, cennetlikler arasında kötülüklerini affettiğimiz kimselerdir. (Bu) kendilerine verilmiş gerçek bir sözdür."* (Ahkâf, 16) dedi. Ben: Peki, yüce Allah'ın: "Kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez" buyruğu ne demektir dedim. O şöyle dedi: "Kul, gizlice bir amel yapar ve bunu Allah için gizler. İnsanlara bu ameli bildirmez. Allah da kıyâmet gününde onun için göz aydınlığı olan nimetleri gizledi."[186]

**Mü'minle Fasık Bir Olur mu Hiç?:**

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا ۚ لَا يَسْتَوُۥنَ ﴿١٨﴾ أَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ فَلَهُمْ جَنَّٰتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًۢا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَىٰهُمُ النَّارُ ۖ كُلَّمَآ أَرَادُوٓا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَآ أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَآ ۚ إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

*18. Mü'min kimse fasık kimse gibi midir? Bunlar eşit olmazlar.*

*19. İman edip salih amel işleyenlere gelince, onlar için amelleri sebebiyle ağırlanmak üzere Me'vâ cennetleri vardır.*

*20. Ama fasık olanların karargâhı ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde tekrar oraya geri çevirilirler ve onlara: "Yalanladığınız o ateşin azabını tadın" denilir.*

*21. Andolsun ki biz onlara -belki dönerler diye- en büyük azaptan önce yakın azaptan mutlaka tattıracağız.*

186 Zayıftır. Taberî, 28255. Senedi zayıftır çünkü Hakem kavi değildir. Ğıtrif ise Ebû Harun el-Yemani'dir. Buhârî onu Tarih'inde İbn Ebî Hâtim herhangi bir cerh ve tadil söz konusu etmeksizin zikretmiş, İbn Hibbân da meçhul ravilerin sika olduğunu belirtmek şeklindeki kuralına uygun olarak sika olduğunu söylemiştir. Kendisinden el-Hakem b. Eban'dan başka rivayet nakleden olmamıştır. Bu sebeple meçhul bir ravidir. Yezdad'ın adı Ezdad olarak da söylenir, Ebû Hâtim meçhuldür demiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

*22. Rabbinin âyetleri ile kendisine öğüt verildikten sonra onlardan yüz çeviren kimseden daha zalim kimdir? Muhakkak ki biz günahkârlardan intikam alanlarız.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz adaletini ve lütfunu haber vererek kıyâmet gününde âyetlerine iman eden, rasûllerine uyan kimseler ile fasık olan yani Rabbinin itaatinin dışına çıkarak Allah'ın kendisine göndermiş olduğu rasûllerini yalanlayan kimseleri hükmünde eşit tutmayacağını haber vermektedir. Nitekim başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Yoksa kötülük işleyenler kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar."* (Câsiye, 21); *"iman edip, salih amel işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi kılarız. Yahut takva sahiplerini günahkârlar gibi mi kılarız?"* (Sâd, 28); *"Cehennemlikler ile cennetlikler bir olmaz. Cennetlikler muratlarına erenlerin ta kendileridir."* (Haşr, 20)

Bundan dolayı da burada: *"Mü'min kimse fasık kimse gibi midir? Bunlar"* kıyâmet gününde Allah nezdinde *"eşit olmazlar"* buyurmaktadır. Atâ b. Yesar, Süddî ve başkaları âyet-i kerimenin Ali b. Ebî Tâlib ile Ukbe b. Ebî Muayt hakkında indiğini söylemişlerdir. Bundan dolayı yüce Allah onların hükmü ile ilgili geniş açıklamada bulunarak şöyle buyurmaktadır:

*"İman edip, salih amel işleyenlere"* yani kalpleri Allah'ın âyetlerini doğrulayıp, gereklerince amel edenlere -ki salih ameller bunlardır- *"gelince onlar için amelleri sebebi ile ağırlanmak üzere"* ziyafet ve ikram olmak üzere pek yüksek meskenlerin, evlerin, köşklerin bulunduğu *"me'vâ cennetleri vardır."*

*"Ama"* itaatin dışına çıkan *"fasık olanların karargâhı ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde tekrar oraya geri çevrilirler."* Fudayl b. Iyâd dedi ki: Allah'a yemin olsun ki eller bağlanmış, alevler onları yukarı kaldırırken melekler onları balyozlarla vuracak. *"Ve onlara: Yalanladığınız o ateşin azabını tadın denilir."* Bu sözler kendilerine azarlamak ve başlarına kakmak amacıyla söylenecektir.

*"Andolsun ki biz onlara en büyük azaptan önce yakın azaptan mutlaka tattıracağız"* buyruğu hakkında İbn Abbâs şöyle demektedir: En yakın azaptan maksat dünya musibetleri, hastalıkları ve afetleri ile Allah'ın kullarına tevbe etsinler diye sınamak için kendilerine verdiği belalardır. Benzeri bir açıklama Ubeyy b. Ka'b, Ebu'l-Âliye, Hasan, İbrâhim Nehâi, Dahhâk, Alka-

Scanned with CamScanner

me, Atiye, Mücâhid, Katâde, Abdulkerim el-Cezeri ve Husayf'den de rivayet edilmiştir. İbn Abbâs'tan gelen bir başka rivayete göre de o: Bununla onlara hadlerin uygulanmasını kastetmiştir derken Berâ b. Âzib, Mücâhid ve Ebû Ubeyde bununla kabir azabını kastetmektedir demişlerdir.

Nesâî dedi ki: Ebu'l-Ahvas ve Ebû Ubeyde, Abdullah (b. Mes'ud)'dan: *"Andolsun ki biz onlara en büyük azaptan önce yakın azaptan mutlaka tattıracağız"* buyruğunda kastedilen onlara isabet eden kıtlık seneleridir dediğini nakletmişlerdir.

İmam Ahmed'in oğlu Abdullah dedi ki: Ubeyy b. Ka'b bu: *"Andolsun ki biz onlara en büyük azaptan önce yakın azaptan mutlaka tattıracağız"* buyruğu hakkında maksat daha önce gelip geçmiş bulunan musibetler ile duman ile yakalayış (batşa) ve onları gelip bulacak olan azap (lizam)dır demiştir.[187] Bunu Müslim de Şu'be'nin bu senetle mevkuf olarak yakın lafızlarla naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Buhârî de ise İbn Mes'ud'dan buna yakın olarak zikredilmiştir.

Yine Abdullah b. Mes'ud kendisinden nakledilen bir rivayette şöyle demiştir: Yakın azap Bedir günü karşı karşıya kaldıkları adamlarının öldürülmesi ve esir alınması musibetidir. Mâlik de Zeyd b. Eslem'den böyle dediğini nakletmektedir. Süddî ve başkaları ise: Aralarından öldürülmüş ya da esir alınmış birisi dolayısıyla üzüntü ve kederin girmediği Mekke'de tek bir ev kalmadı. Bundan dolayı ya ölüm musibeti ile karşı karşıya kaldılar yahut fidye borcu ödediler. Aralarından her ikisi ile karşı karşıya kalanları da oldu.

*"Rabbinin âyetleri ile kendisine öğüt verildikten sonra onlardan yüz çeviren kimseden daha zalim kimdir."* Allah'ın âyetlerini Allah kendisine hatırlattıktan, bu âyetleri ona beyan edip, genişçe açıkladıktan sonra yine de bunları terk eden, inkâr eden, onlardan yüz çeviren, onları adeta hiç tanımamış gibi unutan kimseden daha zalim hiç kimse olmaz. Katâde (r.h) dedi ki: Allah'ın zikrinden (onun öğütlerinden, onu hatırlamaktan) sakın yüz çevirmeyin çünkü onun öğüdünden yüz çeviren bir kimse en büyük bir aldanışa düşmüş, en ileri derecede sakatlanmış ve en büyük bir günahı işlemiş olur. İşte bundan dolayı yüce Allah böyle hareket eden kimseleri tehdit ederek: *"Muhakkak ki biz günahkârlardan intikam alanlarız."* Yani ben bu şekilde davrananlardan en ağır şekilde intikam alacağım buyurmaktadır.

187 Mevkuf, sahih bir rivayettir. Ahmed, V, 128'de rivayet etmiş olup, aslı Müslim'dedir.

Scanned with CamScanner

[5290] İbn Cerîr dedi ki: Muaz b. Cebel dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Üç işi kim yaparsa günahkâr (mücrim) olur. Haksız yere bir sancak bağlayan, anne babasına kötü davranan yahut da bir zalim ile birlikte onu desteklemek, ona yardım etmek üzere yürüyen bir kimse mücrim (günahkâr) olur."* Yüce Allah ise: *"Muhakkak ki biz günahkârlardan (mücrimlerden) intikam alanlarız"*[188] buyurmaktadır. Bunu İbn Ebî Hâtim de İsmail b. Ayyaş'tan böylece rivayet etmiştir. Bu oldukça garip bir hadistir.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾

*23. Andolsun ki biz Mûsâ'ya da kitabı verdik. Sen ona kavuşmaktan şüphe etme ve biz onu İsrâiloğullarına hidayet kıldık.*

*24. Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidayete ileten önderler kıldık. Onlar âyetlerimize iyiden iyiye inanıyorlardı.*

*25. Şüphesiz Rabbin anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında kıyâmet gününde aralarında bizzat hüküm verecektir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kulu ve rasûlü Mûsâ (a.s) hakkında ona kitabı yani Tevrat'ı verdiğini haber vermektedir. *"Sen ona"* Katâde'nin açıklamasına göre İsrâ gecesinde *"kavuşmaktan şüphe etme."*

[5291] Sonra (Katâde) Ebu'l-Âliye er-Riyahi'den şöyle dediğini rivayet etti: Bana nebînizin amcasının oğlu -yani İbn Abbâs- tahdis edip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İsrâ'ya götürüldüğüm gece bana İmran oğlu Mûsâ esmer, uzun, saçları hafif dalgalı olarak adeta*

188 Zayıftır. Taberî, 28298'de; Taberânî, XX, 61'de rivayet etmiştir. Senedinde Abdulaziz b. Ubeydullah es-Suhaybi vardır ki Zehebî, Mizan, 5115'te onun hakkında vahidir. Ebû Hâtim, İbn Maîn ve İbnu'l-Medini zayıf olduğunu söylemiştir. Kendisinden de İsmail b. Ayyaş dışında rivayet eden olmamıştır demektedir. Heysemi de Mecma, 11269'da Abdulaziz dolayısıyla zayıf olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

*Şenuelilerden bir adam gibi gösterildi. İsa'yı da orta boylu, teni kırmızı ile beyaz arasında, saçları düz bir kişi olarak gördüm. Cehennemin bekçisi, maliki ve deccali de gördüm."* -Bütün bunları Allah'ın kendisine göstermiş olduğu daha başka âyetler (belgeler) ile birlikte göstermişti.- *"Sen ona kavuşmaktan şüphe etme."* O Mûsâ (a.s)'ı gördü ve İsrâ'ya götürüldüğü gece Mûsâ ile karşılaştı.[189]

[5292] Taberânî dedi ki: Katâde, Ebu'l-Âliye'den, o İbn Abbâs'tan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Ve biz onu israiloğullarına hidayet kıldık"* buyruğu hakkında: *"Mûsâ İsrâiloğullarına bir hidayet kılındı"* buyurduğunu nakletmektedir.[190]

*"Sen ona kavuşmaktan"* Mûsâ'nın aziz ve celil olan Rabbine kavuşmasından *"şüphe etme ve biz onu"* kendisine verdiğimiz kitabı *"israiloğullarına hidayet kıldık."* Nitekim yüce Allah İsrâ sûresinde de: "Biz Mûsâ'ya da kitabı verdik ve onu benden başka hiçbir vekil edinmeyin diye İsrâiloğullarına bir hidayet kıldık" buyurmaktadır.

*"Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidayete ileten önderler kıldık. Onlar âyetlerimize iyiden iyiye inanıyorlardı."* Yani yüce Allah'ın emirlerini yerine getirmekte, yasaklarını ve uzak durulmasını istediklerini terk etmekte, rasûllerini tasdik edip, kendilerine getirdikleri hususlarda onlara tabi olmakta sabrettikleri zaman aralarından Allah'ın emri ile hakka hidayet edip ileten, hayra çağıran, iyiliği emredip, münkerden alıkoyan imamlar vardı. Sonra (kitaplarını) değiştirip, tahrif ederek olmadık şekilde de tevil edince bu makamdan mahrum edildiler, kalpleri katılaştı, sözleri yerlerinden kaydırmaya başladılar. Geriye ne salih bir amel kaldı, ne sahih bir itikat. Bu sebeple

189 Taberî, 28299. Ravileri sikadırlar ama burada Katâde'nin an lafzını kullanarak rivayeti söz konusudur. Bununla birlikte aslının şahitleri vardır.

190 Oldukça zayıftır. Taberânî, 12758; Heysemi, Mecma, 11270'de ravileri Sahih'in ravileridir demiştir. Evet -Allah'ın rahmeti üzerine olasıca- böyle demiştir. Halbuki Taberânî'nin hocası olan Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe'yi Zehebî, Mizan, 7934'te söz konusu ederek şunları söylemektedir: "Sâlih Cezere sika olduğunu belirtmiş, İbn Adiyy ben onun münker bir hadisini görmedim demiştir. Abdullah b. Ahmed ise o yalancıdır. İbn Hiraş hadis uydururdu, Mutayyan o Mûsâ'nın asasıdır, onların uydurdukları yalanları yutar demiştir. İbn Ukde, Abdullah b. Usame el-Kelbi, İbrâhim b. İshâk es-Savvaf ve Dâvûd b. Yahyâ'yı, Muhammed b. Osman bir yalancıdır dediklerini dinledim demiştir." Özetlenerek. Bu rivayet ile ilgili doğruya en yakın değerlendirme İbn Abbâs'ın mevkuf bir sözü olduğudur ve sahih değildir. Tercih edilen hidayetin Tevrat olduğudur.

Scanned with CamScanner

yüce Allah: *"Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidayete ileten önderler kıldık"* buyurmaktadır.

Katâde ve Süfyân: "Dünyaya karşı sabrettikleri zaman" diye açıklamışlardır. el-Hasan b. Sâlih de böyle demiştir. Süfyân dedi ki: İşte onlar böyle idiler. Bir kimse dünyadan kendisini uzak tutmadıkça kendisine uyulacak bir imam olması söz konusu değildir.

Veki dedi ki: Süfyân dedi ki: Beden için ekmek nasıl kaçınılmaz ise din için ise amel öyle kaçınılmazdır. Şâfiî'nin kızının oğlu dedi ki: Babam amcama yahut amcam babama okudu: Süfyân'a, Ali (radıyallâhu anh)'ın: İmana göre sabrın konumu vücuda göre başın konumu gibidir. Yüce Allah'ın: *"Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidayete ileten önderler kıldık"* buyruğunu duymadın mı? sözü sorulunca şu cevabı verdi: Onlar işin başını alınca (gereğini yerine getirince) kendileri de baş oldular.

Bazı ilim adamları: Dinde önderlik makamına sabır ve yakin (kesin ve tereddütsüz iman) ile ulaşılır. Bu sebeple yüce Allah: *"Andolsun ki biz israiloğullarına kitabı, hükmü ve peygamberliği vermiş, kendilerini hoş ve temiz şeylerle rızıklandırmış ve onları âlemlere üstün kılmıştık. Onlara din hususunda apaçık belgeler de verdik. Onlar kendilerine ilim geldikten sonra ancak aralarındaki kıskançlıktan dolayı anlaşmazlığa düştüler."* (Câsiye, 16-17) buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah burada da: *"Şüphesiz Rabbin anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında kıyâmet gününde aralarında bizzat hüküm verecektir"* buyurmaktadır ki inanç ve amel konularındaki anlaşmazlıkları kastedilmiştir.

**İbret Almazlar mı Hiç?:**

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ ۖ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾

*26. Meskenlerinde gezip dolaştıkları kendilerinden önceki nice nesilleri helak etmemiz artık onları doğru yola iletmedi mi muhakkak bunda âyetler vardır. Hala dinlemeyecekler mi?*

Scanned with CamScanner

*27. Görmezler mi ki biz suyu kupkuru yere süreriz de onunla hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri ekini bitiririz hala görmezler mi?*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: *"... Artık onları doğru yola iletmedi mi?"* Yani Rasûlleri yalanlayan bu kimselere Allah'ın kendilerinden önce geçmiş bulunan ümmeti helak etmiş olması her şeyi açıkça göstermiyor mu? Çünkü Allah o geçmiş ümmetleri rasûlleri yalanladıkları, kendilerine getirmiş oldukları dosdoğru yolda onlara muhalefet ettikleri için helak etmiş onlardan geriye hiçbir şey kalmamış, hiçbir iz, hiçbir eser bırakmamışlardır. *"Şimdi onlardan birini görüyor yahut gizli bir seslerini bile işitiyor musun?"* (Meryem, 98) Bundan dolayı yüce Allah: *"Meskenlerinde gezip dolaştıkları..."* buyurmaktadır. Yani şu yalanlayıcılar daha önce geçmiş bulunan yalancıların yaşadıkları meskenlerde gezip dolaşıyorlar, oralarda bir zamanlar yaşayan, orayı imar etmiş bulunanlardan hiç kimseyi görmüyorlar. Oradan göçüp gitmiş bulunmaktadırlar. *"Sanki orada hiç yaşamamış gibidirler."* (A'râf, 92) Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"işte zulümleri sebebiyle onların bomboş ve harap olmuş evleri"* (Neml, 52); *"Zalim iken kendilerini helak ettiğimiz çatıları üzerine duvarları yıkılmış, kuyuları sahipsiz, yüksek köşkleri, ıssız kalmış nice şehirler vardır. Acaba onlar yeryüzünde gezmezler mi ki kendileri ile akledecek kalpleri, kendileri ile işitecekleri kulakları olsun, çünkü gözler kör olmaz, asıl göğüslerdeki kalpler kör olur."* (Hac, 45-46)

İşte bundan dolayı burada da: *"Muhakkak bunda âyetler vardır"* buyurmaktadır. Yani önceki kavimlerin yok olup gitmeleri, yerlerinin yurtlarının harap olması, rasûlleri yalanlamaları sebebiyle başlarına gelenler ve onlara iman edenlerin kurtulmasında pek çok âyetler, ibretler, öğütler ve apaçık delaletler, belgeler vardır. *"Hala"* geçmişlerin hallerinin nasıl olduğuna dair haberlerini *"dinlemeyecekler mi?"*

*"Görmezler mi ki biz suyu kupkuru yere süreriz."* Yüce Allah yarattıklarına lütfunu ve ya semadan yahut akarsulardan onlara suyu getirmekle ihsanda bulunduğunu beyan edip açıklamaktadır. Akarsular ise ırmakların taşıdığı sular ile dağlardan akıp gelen ve zamanında suya ihtiyacı bulunan yerlere ulaşan sulardır. Bu sebeple yüce Allah: *"Kupkuru yere"* buyurmaktadır. Bu ise bitkisi olmayan yer demektir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde:

Scanned with CamScanner

*"Bununla beraber biz onun üstünde olan şeyleri elbet kupkuru bir toprak yaparız."* (Kehf, 8) buyurmaktadır ki üzerinde hiçbir bitki bulunmayan, kurak bir hale getiririz. Yüce Allah'ın: *"Kupkuru yere"* buyruğundan kasıt yalnızca Mısır toprakları değildir. Aksine orası buyrukla kastedilenlerin sadece bir bölümüdür. Pek çok müfessir onu örnek göstermiş olsa dahi burada maksat yalnızca o değildir. Bu âyet-i kerimede kat'i olarak kastedilmiştir. Çünkü özü itibariyle Mısır toprakları gevşek ve toprak taneleri kalın ve suya ihtiyacı olan bir yerdir. Çünkü o topraklar üzerine yağmur yağsa binaları yıkılır. Bundan dolayı yüce Allah oraya Nil'i Habeş topraklarından aldığı yağmur sularıyla birlikte taşıdığı fazla sular ile içinde kırmızı çamur da bulunduğu halde o topraklara sürer. Nil bu çamuruyla Mısır topraklarını kapatır. Mısır ise toprakları tuzlu ve kıraç kumlu ve böyle bir suya ihtiyacı olan topraklardır. Aynı zamanda bu Nil'in getirdiği çamura da ihtiyacı vardır. Böylelikle o gelen çamurda ekin yetişebilir. Onlar da her yıl kendi toprakları dışındaki yerlerden gelen yağmur ile sulanmış yeni bir su ve yine kendi arazilerinden olmayan yeni bir çamuru kullanıp değerlendiriyorlar. Ebedi olarak kendisine hamd edilen, lütfuyla kullarını minnet altında bulunduran, keremi, hikmeti sonsuz Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederiz.

İbn Lehia, Kays b. Haccac'dan, o kendisine tahdis edenden naklen dedi ki: Mısır fethedildiğinde Acem aylarından olan Beûne[191] girince Mısır'ın emiri bulunan Amr b. el-Âs'ın yanına gelip, ey Amr, bizim dinimizin bir alışkanlığı vardır. O yerine getirilmeden akmaz, dediler. Amr, o nedir dedi. Onlar: Bu ayın onikinci gecesi geldi mi biz anne babasının evinde bulunan bakire bir kız gider buluruz, onun anne babasını razı ettikten sonra onu olabildiği kadar değerli süs eşyaları ile süsler, elbiseler giydirir sonra da onu bu Nil'e atarız, dediler. Amr onlara: Bu İslam'da olmayacak bir şeydir. İslam kendisinden önceki (batıl adetleri) şüphesiz yıkar, dedi.

Beûne ayını geçirdiler fakat Nil bir türlü akmıyordu. Sonunda oradan ayrılma kararını verdiler. Amr bu hususu Ömer b. el-Hattab'a bir mektup ile bildirdi. Ömer (radıyallâhu anh) ona yaptığın isabetlidir. Ben sana bu mektubumun içinde bir küçük kâğıt parçası daha gönderdim, onu Nil'e at dedi. Ömer'in mektubu gelince Amr o kâğıt parçasını aldı, açınca içinde şunların

191 Söz konusu bu ay Kıpti ayların altıncısıdır. Bk. Muhammed Mahmud Hattab es-Subki, el-Menhelu'l-Azmu'l-Mevrud Şerhu Süneni'l-İmam Ebî Dâvûd, III, 302 (Çeviren)

Scanned with CamScanner

yazılı olduğunu gördü: "Mü'minlerin emiri Allah'ın kulu Ömer'den Mısır ahalisinin Nil'ine! İmdi eğer sen şimdiye kadar bizzat kendin akıyor isen akma gitsin, eğer bir tek ve kahhar olan Allah seni akıtan ise biz de Allah'tan seni akıtmanı dileriz."

Ravi dedi ki: Amr o kâğıt parçasını Nil'e bıraktı. Cumartesi sabahı uyandıklarında Allah'ın Nil'i bir gece içinde 16 zira yüksekliğinde akıttığını gördüler. Allah da o günden bugüne Mısır halkı üzerinden bu uygulamayı ve âdeti kaldırdı.[192] Bunu Hâfız Ebu'l-Kâsım el-Lâlekâî et-Taberî, es-Sünne adlı kitabında zikretmektedir.

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Görmezler mi ki biz suyu kupkuru yere süreriz de onunla hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri ekini bitiririz. Hala görmezler mi?"* Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Öyle ise insan yediğine bir baksın. Şüphesiz ki biz suyu bol bol dökeriz sonra da yeri gereği gibi yararız. Böylece orada taneler bitiririz, üzümler, sebzeler, zeytinlikler, hurmalıklar, sık ve bol ağaçlı bahçeler, meyveler ve otlaklar size ve davarlarınıza da birer fayda olması için."* (Abese, 24-32) Bundan dolayı yüce Allah da burada: *"Hala görmezler mi?"* buyurmaktadır.

İbn Ebî Necih bir adamdan, o İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"kupkuru yere"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu yer sellerle gelen dışında kendisine yaramayan, ihtiyacına cevap vermeyen, çok az bir miktar dışında yağmur almayan yerdir. Yine İbn Abbâs ve Mücâhid'den burası Yemen'de bulunan bir yerdir dediği nakledilmiştir. Hasan (r.h) buraları Yemen ile Şam arasındaki birtakım kasabalardır demiştir. İkrime, Dahhâk, Katâde, Süddî ve İbn Zeyd, *"kupkuru yer"* bitki yetişmeyen ve toprağı oldukça ince bir toz gibi olan yerlere denir.

Derim ki: Bu yüce Allah'ın şu buyruğuna benzer: *"Onlar için delillerden birisi de kendisini canlandırdığımız ve ondan tane çıkardığımız ölü topraktır. işte ondan yemektedirler. Biz orada hurma ağaçlarından ve üzüm bağlarından bahçeler var ettik. Orada pınarlar fışkırttık, meyvesinden yesinler diye. Halbuki onu elleri yapmamıştır hala şükretmezler mi?"* (Yâsin, 33-35)

192 Vahi bir haberdir. İbn Lehia zayıftır. Senette adı verilmeyen ravi vardır. Haber uydurma gibidir.

Scanned with CamScanner

**Fetih Ne Zamandır?:**

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

*28. Derler ki: "Bu fetih ne zaman olur, eğer doğru söyleyenler iseniz?"*

*29. De ki: "Fetih gününde kâfirlere imanları fayda vermez. Onlara mühlet de verilmez."*

*30. Artık onlardan yüz çevir ve bekle. Çünkü onlar da beklemekte olanlardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kâfirlerin Allah'ın kendilerine göndereceği azabın gelmesini, gazabının gelip kendilerini bulmasını, kendilerinden intikam almasını -uzak bir ihtimal gördükleri, yalanladıkları ve inat ettikleri için- çabucak gelmesini istediklerini haber vererek şöyle buyuruyor: *"Derler ki: Bu fetih ne zaman olur?"* Yani: Ey Muhammed! İddia ettiğin gibi güya senin bize zafer kazanacağın ve bizden senin intikamının alınacağı bir zaman geleceğini söylüyorsun. Peki, sen bize karşı ne zaman zafer kazanacaksın ve bu zafer ne zaman gerçekleşecek? Biz senin ve arkadaşlarının ancak gizlenip saklandığınızı, korktuğunuzu, sayıca az ve güçsüz olduğunuzu görüyoruz.

Yüce Allah da: *"De ki: Fetih gününde"* yani Allah'ın dünya ve ahiretteki gazabı, öfkesi ve azabı gelip sizi bulacağı zaman *"kâfirlere imanları fayda vermez, onlara mühlet de verilmez."* Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Rasûlleri onlara apaçık deliller ile geldiğinde onlar yanlarındaki ilim dolayısı ile şımardılar ve alay edegeldikleri şey onları kuşatıverdi. Onlar bizim azabımızı gördüklerinde: Bir olarak Allah'a inandık, ona eş tutmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik dediler ama bizim azabımızı gördüklerinde imanları onlara fayda vermedi. Bu Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir ve kâfirler işte burada hüsrana uğradı."* (Mü'min, 83-85)

Burada sözü edilen *"fetih"*ten maksadın Mekke'nin fethi olduğunu iddia eden kimseler oldukça gerçekten uzak bir iddiada bulunmuş, aşırı bir hataya

Scanned with CamScanner

düşmüş olurlar. Çünkü Mekke'nin fethedildiği gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Tulakâ (adı verilen Mekke'nin fethi üzerine Müslüman olan kimselerin) Müslüman olmasını kabul etmişti. Yaklaşık iki bin kişi idiler. Eğer maksat Mekke'nin fethi olsaydı, onların Müslüman olmalarını kabul etmemeliydi. Çünkü yüce Allah: *"De ki: Fetih gününde kâfirlere imanları fayda vermez. Onlara mühlet de verilmez"* buyurmaktadır. Burada maksat ise hüküm vermek ve (haklıyı haksızdan) ayırt etmek demek olan fetihtir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Artık benimle onlar arasında sen ayırt edici hükmü (fetih)nü ver. Beni ve beraberimdeki mü'minleri kurtar."* (Şuarâ, 118); *"De ki: Rabbimiz bizi bir araya toplayacak sonra aramızda hak ile hüküm verecek (fethedecek)dir. O her şeyi en iyi bilip, adaletle hükmedendir (el-Fettah'dır)."* (Sebe, 26) Yine bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Ve fetih istediler. inat eden her zorba ise hüsrana uğradı."* (İbrâhim, 15); *"Halbuki önceden kâfirlere karşı fetih istiyorlardı."* (Bakara, 89); *"Eğer siz fetih istemekte iseniz işte size o fetih gelmiştir."* (Enfâl, 19)

Sonra yüce Allah: *"Artık onlardan yüz çevir ve bekle çünkü onlar da beklemekte olanlardır"* buyurmaktadır. Yani sen bu müşriklerden yüz çevir ve Rabbinden sana indirilenleri tebliğ et. Nitekim yüce Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: *"Rabbinden sana vahyolunana uy, ondan başka hiçbir ilah yoktur. Müşriklerden de yüz çevir."* (En'âm, 106)

Ve bekle çünkü yüce Allah sana vaat ettiğini gerçekleştirecek, sana muhalefet edenlere karşı sana yardım edecek, seni zafere kavuşturacaktır. Şüphesiz o sözünden caymaz.

*"Çünkü onlar da beklemekte olanlardır:"* Yani sen de bekliyorsun, onlar da bekliyorlar. Onlar başınıza her türlü musibetin gelmesini gözetlemektedirler. *"Yoksa onlar: Biz onun zamanın ızdırap veren musibetine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar."* (Tûr, 30) Sen onların yaptıklarına ve Allah'ın risaletinin gereğini eksiksiz yerine getirmeye gösterdiğin sabır ve tahammülünün akıbetini sana yardımımız ve sana vereceğimiz desteğimiz ile pek yakında göreceksin. Onlar da senin ve ashabının başına gelmesini bekledikleri hususta aldanmış olduklarını, Allah'ın kendilerini ağır bir şekilde azaba uğratıp, azabın kendilerini gelip bulduğunu göreceklerdir. Allah en iyi bilendir.

Secde sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, Allah'a mahsustur, minnet duygularımız yalnız O'nadır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# AHZÂB SÛRESİ

[73 âyettir. Medine'de inmiştir.]

[5293] İmam Ahmed'in oğlu Abdullah dedi ki: Bize Halef b. Hişam tahdis etti. Bize Hammad b. Zeyd, Asım b. Behdele'den tahdis etti. O Zirr'den şöyle dediğini nakletti: Ubeyy b. Ka'b bana dedi ki: Sen Ahzâb sûresini hangi sûre kadar (hangi sûre uzunluğunda) okursun (biliyorsun) ya da (ayet sayısı bakımından) hangi sûre kadar sayıyorsun, dedi. Ben, benim sayımıma göre o yetmiş üç âyettir, dedim. O, sadece bu kadar mı? Andolsun ben o sûreyi Bakara sûresine denk geliyor görmüştüm ve biz o sûrede "yaşlı erkek ve yaşlı kadın (muhsan erkek ve kadın) zina ettikleri takdirde onları Allah'tan ibretli bir ceza olmak üzere kesinlikle recm ediniz. Allah Alimdir, Hakimdir" buyruğunu da okumuştuk.[193]

Bunu Nesâî de bir başka yoldan Asım b. Ebi'n-Necud -ki b. Behdele diye de anılır- böylece rivayet etmiştir. Bu da hasen bir isnat olup, bu sûrede bir zamanlar Kur'ân olarak okunan daha başka buyrukların bulunmasını sonra da lafzıyla da, hükmüyle de bunların nesh edilmiş olmasını gerektirmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

يَآ أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾

193 Hasendir. Abdullah b. Ahmed, Ziyadatu'l-Müsned, V, 132'de Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7150'de, İbn Hibbân, 4429'da rivayet etmişlerdir. Senedinde Asım b. Behdele vardır. Doğru sözlü olmakla birlikte bazı yanılmaları vardır. Rivayet ettiği hadisi hasendir.

Scanned with CamScanner

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Ey Nebî! Allah'tan kork, kâfirlere ve münafıklara itaat etme. Muhakkak Allah Alîmdir, Hakîmdir.*

*2. Rabbinden sana vahyolunana uy. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*

*3. Allah'a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter.*

**Tefsiri:**

Bu daha yüksek mertebede olanın dikkatini çekerek daha aşağı olanlara dikkat etmeleri gerektiği hususunu anlatmak üslubudur. Şanı yüce Allah kuluna ve Rasûlü'ne eğer bir emir vermişse onun altındaki mertebede bulunan kimselerin bu emri yerine getirmeleri öncelikle söz konusudur ve daha gereklidir. Talk b. Habib dedi ki: Takva, Allah'tan gelen bir nur üzere Allah'ın sevabını ümit ederek, Allah'a itaat olan işleri yapmak ve yine Allah'tan gelen bir nura dayanarak Allah'ın azabından korkup, Allah'a isyan olan masiyetleri terk etmek, demektir.

Yüce Allah'ın: *"Kâfirlere ve münafıklara itaat etme"* buyruğu da onların dediklerini dinleme, onlarla danışma demektir. *"Muhakkak Allah Alimdir, Hakimdir"* yani emirlerine uyup, kendisine uymaya o daha çok hak sahibidir. Çünkü o işlerin akıbetlerini çok iyi bilir, söz ve fiillerinde hikmeti sonsuz olandır. Bu sebeple yüce Allah: *"Rabbinden sana"* Kur'ân ve sünnetten *"vahyolunana uy. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* Hiçbir şey ona gizli saklı kalmaz.

*"Allah'a"* bütün işlerinde ve hallerinde *"tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter."* Allah kendisine tevekkül edip, kendisine dönenlere vekil olarak yeter.

**Bir Kişide İki Kalp:**

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ ۚ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ اللَّائِي
تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ
بِأَفْوَاهِكُمْ ۖ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾ ادْعُوهُمْ
لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ ۚ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي

Scanned with CamScanner

الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَآ أَخْطَأْتُم بِهِۦ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥﴾

*4. Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır. Zihâr yaptığınız zevcelerinizi de analarınız kılmamıştır. Evlat edindiğiniz kimseleri de öz oğullarınız kılmamıştır. Bunlar ağızlarınızla söylediğiniz sözlerinizden ibarettir. Allah hak olanı söyler, doğru yola ileten de odur.*

*5. Onları babalarına nispet edip çağırın. Bu Allah nezdinde daha adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyor iseniz dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdırlar. Hata etmenizden dolayı size bir günah yoktur ama kalplerinizin kastettiği müstesnâdır. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah manevi maksattan önce bir hazırlık olmak üzere bildik maddi bir hususu söz konusu etmektedir. O da şudur: Aynı kişinin içinde iki tane kalp olamayacağı gibi, kişinin karısına sen benim için annemin sırtı gibisin diyerek zihâr yaptığı zevcesi de onun annesi olmaz. Aynı şekilde kişinin kendisinden olmayan bir çocuğu evlatlık edinmesi ve onu kendi oğlu diye çağırması ile de onun öz evladı olmaz. Bunun için yüce Allah: *"Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır. Zihâr yaptığınız zevcelerinizi de analarınız kılmamıştır"* buyurmaktadır. Bu da bir başka yerdeki: *"Aranızdan hanımlarına zihâr yapanların zevceleri onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuranlardır. Şüphe yok ki bunlar elbette çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar."* (Mücahede, 2) buyruğuna benzemektedir.

Yüce Allah'ın: *"Evlat edindiğiniz kimseleri de öz oğullarınız kılmamıştır"* buyruğuna gelince: İşte nefyden (olumsuz ifadeden) maksat budur. Âyet-i kerime Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı Zeyd b. Harise'nin durumu hakkında inmiştir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisini peygamberlik gelmeden önce evlat edinmiş ve bundan dolayı ona Muhammed'in oğlu Zeyd denilir olmuştu. Şanı yüce Allah bu şekilde nesebe katmanın sonunu getirmeyi ve bu nispeti bitirmeyi *"evlat edindiğiniz kimseleri de öz oğullarınız kılmamıştır"* buyruğu ile sona erdirmeyi murad etmiştir. Nitekim yüce Allah yine bu sûrede: *"Muhammed sizin adamlarınızdan kimsenin babası değildir*

Scanned with CamScanner

*fakat o Allah'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi çok iyi bilendir"* (Ahzâb, 40) buyurmakta, burada da: *"Bunlar ağızlarınızla söylediğiniz sözlerinizden ibarettir"* buyurmaktadır. Yani sizin evlat edinmeniz, evlat edindiğiniz kimsenin sizin gerçek oğlunuzun olmasını gerektirmez. O bir başka erkeğin sulbünden yaratılmıştır. Onun iki ayrı babasının olmasına imkân yoktur. Tıpkı aynı adamın iki tane kalbinin olmasının imkânsız olduğu gibi.

*"Allah hak olanı söyler, doğru yola ileten odur."* Said b. Cubeyr dedi ki: *"Hak olanı"* yani adaletli olanı *"söyler."* Katâde de: *"Doğru yola ileten de odur"* buyruğundan kastın sırat-ı müstakim (dosdoğru yol) olduğunu söylemiştir.

Birden çok ilim adamı bu âyet-i kerimenin Kureyş'ten bir kişi hakkında indiğini zikretmektedir. Buna "zülkalbeyn/iki kalpli" deniliyordu. O da kendisinin her birisi mükemmel bir akla sahip, iki ayrı kalbinin olduğunu iddia ediyordu. Allah bu âyet-i kerimeyi onun bu iddiasını reddetmek üzere indirdi. Avfî, İbn Abbâs'tan böyle rivayet ettiği gibi Mücâhid, İkrime, Hasan ve Katâde de böyle söylemiş, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

[5294] İmam Ahmed dedi ki: Kâbus b. Ebî Zabyan'dan rivayete göre babası kendisine şunu tahdis etmiştir: Ben İbn Abbâs'a yüce Allah'ın: *"Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır"* buyruğu ile acaba neyi kastetmiştir dedim. O şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün namaz kılıyordu. Namazda bir anda zihninden bir şey geçti. Birlikte namaz kılan münafıklar dediler ki: Görüyor musunuz onun iki kalbi var. Bir kalbiyle sizin yanınızda, bir kalbiyle de onların yanında. Bunun üzerine yüce Allah: *"Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır"* buyruğunu indirdi.[194] Tirmizi rivayet etmiş ve hasen olduğunu belirtmiştir. Tirmizî de bu hadisi Abdullah b. Abdurrahman ed-Darimi, o Said b. el-Harrani'den ve Abdulhamid'den, o Ahmed b. Yunus'tan, her ikisi de Zuheyr b. Muâviye'den böylece rivayet etmiş sonra da: Bu hasen bir hadistir demiştir. Aynı şekilde İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de Zuheyr'in böylece rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

194 Tirmizî, 3199; Ahmed, I, 168. Senedi Kâbus b. Ebî Zabyan dolayısıyla zayıftır. Mizan, 6788'de: İbn Maîn bazen onun sika olduğunu söylemiş olmakla birlikte ona çok ağır şekilde hücum ederdi. Ebû Hâtim rivayeti delil gösterilmez, Nesâî kavi değildir. İbn Hibbân hıfzı kötüdür, asılsız olan rivayetleri babasından münferiden nakleder. Bazen mürsel bir rivayeti merfu olarak, mevkuf olanı da müsned olarak rivayet ettiği de olur demişlerdir -muhtasar olarak-

Scanned with CamScanner

Abdurrezzak da dedi ki: Bize Ma'mer, Zührî'den yüce Allah'ın: *"Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Başka bir adamın oğlu senin oğlun değildir.

Mücâhid, Katâde ve İbn Zeyd de böyle demişlerdir: Bu âyet Zeyd b. Harise hakkında inmiştir. Bu da bizim az önce yaptığımız tefsir açıklamasına uygundur. Allah en iyi bilendir.

*"Onları babalarına nispet edip çağırın. Bu Allah nezdinde daha adildir."* Bu da İslam'ın ilk dönemlerinde yabancı evlatları evlatlık edinmenin caiz olan hükmünü nesh etmektedir. Şanı yüce Allah bu şekilde evlat edinilmiş olanların neseplerinin gerçek babalarına nispet edilmesini emretmekte, asıl adaletin, doğruluğun ve iyiliğin bu olduğunu belirtmektedir.

[5295] Buhârî (r.h) dedi ki: Abdullah b. Ömer'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı Zeyd b. Haris'i biz sadece Muhammed'in oğlu Zeyd diye çağırırdık. Ta ki Kur'ân-ı Kerim'in: *"Onları babalarına nispet edip çağırın. Bu Allah nezdinde daha adildir"* buyruğu nazil oluncaya kadar.[195] Bunu aynı zamanda Müslim, Tirmizî ve Nesâî çeşitli yollardan Mûsâ b. Ukbe'den böylece rivayet etmişlerdir.

Cahiliye döneminde evlat edinilenlere her bakımdan öz oğullar gibi muamele yapılırdı. Mahremlerle birlikte halvette kalmak ve diğer hususlarda hep böyle idiler.

[5296] Bundan dolayı Ebû Huzeyfe'nin hanımı Suheyl kızı Sehle: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz Sâlim'i oğlumuz diye çağırıyorduk. Allah da bildiğin o buyruğu indirdi. O benim yanıma (yalnızken) da giriyordu. Şimdi ben Ebû Huzeyfe'nin içinde bundan bir rahatsızlık hissettiğini görüyorum deyince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu emzir, ona haram olursun"* buyurdu.[196]

Bundan dolayı bu hüküm nesh edilince yüce Allah evlatlık erkeğin hanımı ile evlenmeyi mubah kıldı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Zeyd b. Harise'nin boşadığı eski hanımı Cahş kızı Zeyneb ile evlendi. Aziz ve celil olan Allah da: *"Böylelikle evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı kalma-*

195 Buhârî, 4782; Müslim, 2425; Tirmizî, 3209; Nesâî, Tefsir, 416

196 Müslim, 1453; Ebû Dâvûd, 2061; İbn Hibbân, 4214. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ın çeşitli lafızlarla rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

Scanned with CamScanner

*yınca onlara evlenmek hususunda mü'minlere bir vebal olmasın."* (Ahzâb, 37) buyurdu. Yine yüce Allah kendileriyle evlenilmesi haram kılınanların sayıldığı âyet-i kerimede: *"Öz oğullarınızın hanımları"* (Nisâ, 23) buyurmak sûretiyle evlatlığın eşi haramlığın dışında tutulmuş olmaktadır. Çünkü evlatlık öz evlat değildir. Süt evlat ise şer'an sulben evlat (öz evlat) konumundadır. Bu da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alan:

[5297] *"Nesep yoluyla haram olanları süt emmek yoluyla da haram biliniz"* buyruğu ile bu hüküm böyle tespit edilmiştir.[197]

İkram olmak ve sevgi göstermek maksadıyla başkasına evlat demeye gelince bu, bu âyet-i kerimede yasak kılınmış hususlardan değildir. Bunun delili de;

[5298] İmam Ahmed'in ve Tirmizî dışında sünen sahiplerinin rivayet ettikleri Süfyân es-Sevrî yoluyla gelen şu hadis-i şeriftir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: Abdulmuttalib oğullarının birkaç küçük çocuğu olarak bir iki eşeğimiz üzerinde cem'den Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldik. O uyluklarımıza vurarak: *"Oğulcağızlarım güneş doğuncaya kadar cemreye taş atmayınız"* buyurdu.[198] İşte bu buyruğun delaleti açıktır. Bu hadise hicretin 10. yılındaki Veda Haccında olmuştu. Yüce Allah'ın: *"Onları babalarına nispet edip, çağırın"* buyruğu da Zeyd b. Harise hakkında olup o da hicretin sekizinci yılı Mute gazasında şehit düşmüştü.

[5299] Aynı şekilde Müslim'in Sahih'inde de Ebû Avane el-Vaddah b. Abdullah el-Yeşkuri yoluyla Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediği nakledilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Oğulcağızım"* diye hitap etti.[199] Bunu Ebû Dâvûd ve Tirmizî de rivayet etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Eğer babalarını bilmiyor iseniz dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdır"* buyruğu ile yüce Allah evlatlıklarının neseplerinin bilinmeleri halinde babalarına nispet edilmesini emretmektedir. Şayet babalarını bilmiyorlarsa o takdirde onlar dinde onların Mevlaları (dostları) yani bilinmeyen neseplerinin yerine kendilerine tanınan bir yakınlıktır.

---

197 Hadisin kaynakları daha önceden gösterilmiş bulunmaktadır.

198 Hasendir. Ebû Dâvûd, 1040; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 4070; İbn Mâce, 3025; Ahmed, I, 234, 326, 343. Senedi hasendir, ravileri sikadır.

199 Müslim, 2151; Ebû Dâvûd, 4964; Tirmizî, 2831

Scanned with CamScanner

[5300] Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kaza umresini yaptığı zaman Mekke'den çıkıp da arkalarından Hamza'nın kızı gelip: Amcacığım, amcacığım diye seslenince Ali onu aldı ve Fâtıma'ya amcanın kızını al ve onu taşı demişti. Onu himayelerine almak üzere Ali, Zeyd ve Câfer birbirleriyle davalaştılar. Onların her biri kendisine ait delili ortaya koyunca Ali de şöyle demişti: Onu ben daha çok hak ederim ve o benim amcamın kızıdır. Zeyd ise: O benim kardeşimin kızıdır demiş, Câfer b. Ebî Tâlib de: O benim amcamın kızıdır. Teyzesi de -Esma bnt. Umeys'i kastediyor- benim zevcemdir demişti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de kızın teyzesine verilmesi hükmünü verdi ve: *"Teyze de anne konumundadır"* buyurdu. Ali'ye de: *"Sen bendensin, ben de sendenim"* buyurdu. Câfer'e: *"Senin hilkatin de, ahlâkın da bana benziyor"* buyurdu. Zeyd'e de: *"Sen bizim kardeşimizsin ve bizim mevlamızsın (dostumuzsun)"* buyurdu.[200]

Bu hadis-i şeriften çıkarılacak pek çok hüküm vardır. Bunların en güzellerinden birisi de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hak ile hüküm vermesi ve davacılardan her birisini ayrı ayrı razı etmesi, Zeyd'e de: "Sen bizim kardeşimiz ve bizim dostumuzsun (mevlamızsın)" demiş olmasıdır. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdırlar"* buyruğunda belirtildiği gibi.

[5301] İbn Cerîr dedi ki: Bana Yakûb b. İbrâhim tahdis etti, bize İbn Uleyye, Uyeyne b. Abdurrahman'dan, o babasından şöyle dediğini tahdis etti: Ebû Bekre dedi ki: Yüce Allah: *"Onları babalarına nispet edip çağırın. Bu Allah nezdinde daha adildir. Eğer babalarını bilmiyor iseniz dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdırlar."* buyurdu. İşte ben de babası bilinmeyenlerden birisiyim ve ben sizin dinde kardeşlerinizden birisiyim dedi. (Uyeyne) dedi ki: Babam bana dedi ki: Allah'a yemin ederim zannederim ki o eğer babasının bir eşek dahi olduğunu bilseydi kendisini ona nispet edecekti.[201]

[5302] Yine hadiste: *"Babasının kim olduğunu bildiği halde kendisini babasından başkasına nispet eden bir kimse bunu yapmakla ancak kâfir olur."*[202] Bu ise bilinen bir nesepten kendisini uzaklaştırmaya dair yapılmış oldukça ağır bir tehdit ve kesin bir korkutmadır. Bu sebeple yüce Allah da:

---

200 Buhârî, 1251; Ahmed, IV, 298; İbn Hibbân, 44873. Berâ b. Azîb'in uzunca rivayet ettiği hadisin bir bölümü olarak.

201 Hasendir. Taberî, 28332 hasen bir senetle, ravileri de sikadır.

202 Buhârî, 3508; Müslim, Ebû Zerr'in rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

*"Onları babalarına nispet edip çağırın. Bu Allah nezdinde daha adildir. Eğer babalarını bilmiyor iseniz dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdırlar"* buyurduktan sonra *"hata etmenizden dolayı size bir günah yoktur"* buyurmaktadır. Yani bütün gayretinizi ortaya koyup, elinizden geleni tamamen harcadıktan sonra gerçek hususunda hataya düşecek olup da bazılarını babasından başkasına nispet edecek olursanız şüphesiz Allah hata halinde vebali ve günahı kaldırmak sûretiyle zorluğu da kaldırmış bulunmaktadır. Nitekim yüce Allah şu buyruğunda kullarına: *"Rabbimiz, unuttuk yahut hata ettiysek bizi sorguya çekme"* (Bakara, 286) demelerini irşad etmiş bulunmaktadır.

[5303] Müslim'in Sahih'inde de sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Aziz ve celil olan Allah da ben de öyle yaptım, kabul ettim"*[203]

[5304] Buhârî'nin Sahih'inde Amr b. el-Âs'ın şöyle dediği nakledilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hakim içtihat edip de isabet ederse ona iki ecir vardır. Şayet içtihad edip de hata ederse ona bir ecir vardır."*[204]

[5305] Diğer hadis-i şerifte de: *"Allah ümmetimin üzerinden hatayı, unutmayı ve yapmak üzere zorlandıkları hususları (vebalini) kaldırmıştır"*[205] buyurmaktadır.

Yüce Allah burada da: *"Hata etmenizden dolayı size bir günah yoktur ama kalplerinizin kastettiği müstesnâdır. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."* Yani günah ancak batıl olan bir işi kasten yapan için söz konusudur. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Allah sizi yeminlerinizdeki lağvlerinizden dolayı sorumlu tutmaz fakat kalplerinizin kazandığından dolayı sizi sorumlu tutar."* (Bakara, 225)

[5306] Daha önce geçen hadiste de şöyle denilmektedir: *"Babasını bildiği halde kendisini babasından başkasına nispet eden bir adam bu haliyle ancak küfre sapmış olur."*[206] Kur'ân'ın tilaveti nesh olmuş olan buyrukları arasında da: "Sizin kendi babalarınızdan yüz çevirmeniz ise sizin için bir küfürdür (nimetin inkârıdır)" buyurulmaktadır.

---

203 Bakara sûresi 286. âyetin tefsirinde geçti.

204 Enbiyâ sûresi 79. âyetin tefsirinde geçti.

205 Hadisin kaynakları daha önce gösterilmişti. Kavi bir hadis değildir.

206 Üç hadis önce geçti.

Scanned with CamScanner

[5307] İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs, Ömer (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i hak ile gönderdi, onunla birlikte kitabı indirdi. Onun üzerine indirilmiş buyruklar arasında recm âyeti de vardı. Bu sebeple Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de recm etti. Ondan sonra biz de recm ettik. Sonra (Ömer) dedi ki: Bizler: "Babalarınızdan yüz çevirmeyin çünkü şüphesiz ki böyle yapmanız sizin için küfürdür" ya da "babalarınızdan yüz çevirmeniz sizin için bir küfürdür" buyruğunu da okurduk. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Meryem oğlu İsa'nın yüceltilmesinde aşırıya kaçıldığı gibi, siz de beni aşırı derecede yüceltmeyin. Ben ancak bir kulum bu sebeple onun kulu ve rasûlü deyiniz"* buyurdu. Bazen hadisi rivayet ederken Ma'mer: "Hıristiyanların Meryem oğlunu aşırı derecede yücelttikleri gibi" derdi.[207]

[5308] Bunu bir başka hadiste de şöylece rivayet etmiştir: *"Üç husus insanlar arasında küfr(ün kalıntısı)dır. Neseplere dil uzatmak, ölüler için yüksek sesle feryat edip ağlamak ve yıldızlar vasıtasıyla yağmur dilemek."*[208]

**Mü'min İçin Peygamber Kendi Öz Nefsinden Evlâdır:**

اَلنَّبِيُّ أَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهٗٓ أُمَّهَاتُهُمْ ۗ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّآ أَنْ تَفْعَلُوٓا إِلَىٰٓ أَوْلِيَآئِكُمْ مَعْرُوفًا ۚ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾

*6. Nebî mü'minler için kendi öz canlarından önce gelir. Onun zevceleri de analarıdır. Akrabalar Allah'ın kitabı gereğince de diğer mü'minlerden ve muhacirlerden birbirlerine daha yakındırlar. Dostlarınıza bir iyilik yapmanız müstesnâ. Bu kitapta yazılmıştır.*

207 Sahihtir. Ahmed, I, 47. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

208 Sahihtir. Hakim, I, 383; İbn Hibbân, 1465. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak. Orada "yıldızlar ile yağmur istemek" yerine "yakaları yırtmak" ibaresi yer almaktadır. Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Hadisin çeşitli şahitleri vardır. Müslim, 67; Ahmed, II, 377'de Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak: "İnsanlarda iki alışkanlık var ki bunlar onlar için bir küfürdür. Neseplere dil uzatmak, ölüler için yüksek sesle ağıt yakıp, feryat etmek" lafzı ile rivayet etmiştir. Ayrıca Müslim, 934; İbn Mâce, 1581; Ahmed, V, 342-343; Ebû Ya'la, 1577'de Ebû Mâlik el-Eş'ari'nin rivayet ettiği bir hadis olarak: "Ümmetim arasında dört husus vardır ki..." lafzı ile zikredip aralarında: "Yıldızlarla yağmur dilemek"ı da söz konusu etmiştir.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah Rasûlü'nün ümmetine olan şefkatini, onların iyiliğini ne kadar istediğini çok iyi bildiğinden ötürü onu kendileri için kendi öz canlarının önüne geçirmiş ve her şeyden önce onların kendileri için yapacakları tercihlerde onlar hakkında onun vereceği hükmü geçerli kılmıştır. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (Nisâ, 65)

[5309] Sahih hadiste de belirtildiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Nefsim elinde olana yemin olsun ki sizden herhangi biriniz beni kendisinden, malından, çocuklarından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olamaz."*[209]

[5310] Yine Sahihte yer alan rivayete göre Ömer (radıyallâhu anh) şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin olsun ki nefsim dışında ben seni her şeyden daha çok seviyorum." Allah Rasûlü: *"Hayır ey Ömer. Beni kendi öz nefsinden de daha çok sevmediğin sürece (olmaz)"* buyurunca, Ömer: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin olsun ki kendi nefsim de dâhil olmak üzere seni her şeyden daha çok seviyorum" dedi. Allah Rasûlü: *"İşte şimdi oldu ey Ömer"* buyurdu.[210]

İşte bundan dolayı yüce Allah bu âyet-i kerimede de: *"Peygamber mü'minler için kendi öz canlarından önce gelir"* buyurmaktadır.

[5311] Buhârî de bu âyet-i kerimenin tefsiri ile ilgili olarak şunları söylemektedir: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dünyada da, ahirette de bütün insanlar arasında herkesten daha önce kendisine yakın olmadığım hiçbir mü'min yoktur. Dilerseniz: "Nebî mü'minler için kendi öz canlarından önce gelir" âyetini okuyunuz. Herhangi bir mü'min eğer geriye bir mal bırakmışsa o asabeleri (yakın akrabaları) kim olursa olsun mirasçılarına aittir. Şayet geriye bir borç yahut bakıma ihtiyacı olan çoluk çocuk bırakmış ise bana gelsin. Ben onun mevlasıyım (yakınıyım)."*[211] Bu hadisi yalnızca Buhârî rivayet etmiştir. Bunu

209 Daha önce Tevbe sûresi 24. âyetin tefsirinde geçti.

210 Buhârî, 6632

211 Buhârî, 2399, 4781; Ahmed, VI, 356; Taberî, 28337

Scanned with CamScanner

ayrıca "istikraz/borç almak" bahsinde de rivayet etmiştir. İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de bunu değişik yollardan Fuleyh'den böylece rivayet etmişlerdir. İmam Ahmed de bu hadisi Ebû Husayn, Ebû Sâlih'ten, o Ebû Hureyre'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etmiş bulunmaktadır.

[5312] İmam Ahmed dedi ki: Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi: *"Ben her bir mü'mine kendisinden bile daha yakınım. Kim ölür de geriye bir borç bırakırsa onu ben öderim. Kim de ölüp geriye bir mal bırakırsa o da mirasçılarınındır."*[212] Bunu Ebû Dâvûd da Ahmed b. Hanbel'den böylece (onun senediyle) ve buna yakın olarak rivayet etmiştir.

*"Onun zevceleri de analarıdır."* (Kendileriyle evlenilmesinin) haramlığı, onlara saygı, ikram, tazim ve tebcil bakımından anneleridirler. Bununla birlikte onlarla halvette kalmak caiz değildir. Bu haramlığın ayrıca kızları ve kızkardeşleri hakkında söz konusu olmadığı da icma ile kabul edilmiştir. İmam Şâfiî'nin (Müzeni'nin) Muhtasar'ında ifade ettiği gibi bazı ilim adamları mü'minlerin annelerinin kızlarına, mü'minlerin kızkardeşleri dense bile bu böyledir. Onun kullandığı bu gibi ifadeler ibarenin mutlak olarak kullanılması türündendir. Yoksa hükmün de böylece tespiti anlamında değildir. Acaba Muâviye ve benzerlerine mü'minlerin dayısı denilir mi? Bu hususta ilim adamlarının iki görüşü vardır. Şâfiî böyle denilebileceğini ifade etmiştir. Mü'minlerin annelerine "mümin kadınların anneleri" de denilerek tağlib yoluyla kadınlar da salim müzekker çoğul kapsamına girdiği söylenebilir mi? Bu hususta iki görüş vardır. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan, onun: Böyle bir şey denilemez dediği sahih olarak rivayet edilmiştir. Şâfiî'nin (r.h) mezhebindeki iki görüşten daha sahih olan budur. Ubeyy b. Ka'b ve İbn Abbâs'tan rivayete göre de her ikisinin *"nebi mü'minler için kendi öz canlarından önce gelir, onun zevceleri de analarıdır, kendisi de onlara bir babadır"* diye okudukları da rivayet edilmiştir. Benzeri bir rivayet Muâviye, Mücâhid, İkrime ve Hasan'dan da rivayet edilmiştir ki Şâfiî mezhebindeki iki görüşten birisi de budur. Bunu da Beğavî ve başkaları nakletmiş bulunmaktadır.

[5313] Bu kanaatte olanlar Ebû Dâvûd'un rivayet ettiği şu hadisi kendi kanaatlerinin lehine bir delil olarak değerlendirmişlerdir: Ebû Hureyre dedi

212 Ahmed, III, 296; Ebû Dâvûd, 3343; İbn Hibbân, 3064. Câbir (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben sizin için bir baba konumundayım. Sizlere öğretiyorum. Bu sebeple herhangi biriniz ihtiyacını karşılamak üzere gittiğinde yüzünü ve arkasını kıbleye dönmesin, sağ eliyle de temizlenmesin."* Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) temizlenmek için üç tane taş kullanılmasını emreder, hayvan pisliği (tezek vs.) ve çürümüş kemik kullanmayı da yasaklardı.[213] Bu hadisi ayrıca Nesâî ve İbn Mâce de İbn Aclan'ın rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

Bu hususta ikinci görüş ise bunun denilemeyeceğidir. Bu kanaatte olanları yüce Allah'ın: *"Muhammed sizin adamlarınızdan kimsenin babası değildir."* (Ahzâb, 40) buyruğunu delil göstermişlerdir.

*"Akrabalar Allah'ın kitabı gereğince"* yani Allah'ın hükmüne göre *"de diğer mü'minlerden ve muhacirlerden birbirlerine daha yakındırlar."* Yani akrabaların birbirlerinden miras almaları muhacir ve ensara göre daha önceliklidir. Bu âyet-i kerime daha önce aralarında kardeşlik ahit ve antlaşmaları ile kardeşlik sebebiyle birbirlerinden miras almaları şeklindeki uygulamayı nesh etmiştir. Nitekim İbn Abbâs ve başkaları şöyle demiştir: Muhacir olan birisi ensardan olan birisine akrabaları ve yakınları dışarıda kalarak mirasçı oluyordu. Buna sebep ise Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in aralarında kurmuş olduğu kardeşlik bağı idi. Said b. Cubeyr ve selef ve haleften daha başkaları da hep böyle demiştir.

[5314] Bu hususta İbn Ebî Hâtim, ez-Zubeyr b. el-Avvam (radıyallâhu anh)'dan bir hadis kaydederek şöyle demektedir: Bana babam tahdis etti. ez-Zubeyr b. el-Avvam dedi ki: Aziz ve celil olan Allah özel olarak bizler hakkında yani Kureyş ve Ensar hakkında: *"Akrabalar Allah'ın kitabı gereğince de diğer mü'minlerden ve muhacirlerden birbirlerine daha yakındırlar"* buyruğunu indirmiştir çünkü bizler yani Kureyşliler Medine'ye geldiğimizde hiçbir malımız olmaksızın geldik. Ensarın çok iyi kardeş olduklarını gördük, onlarla kardeş olduk, onlarla mirasçı olduk. Ebû Bekr, Harice b. Zeyd ile kardeş oldu, Ömer filan kimse ile Osman b. Affan da Zureyk oğullarından Sa'd ez-Zuraki ile kardeş oldu. -Bazı kimseler başkasının da adını vermişlerdir.- Zubeyr dedi ki: Ben de Kab b. Mâlik ile kardeş oldum. Onun yanına geldim. Ben de mal, mülk sahibi oldum. (Bir sefer) göründüğü kadarıyla onun ağır yaralanmış

213 Hasendir. Ebû Dâvûd, 8; Nesâî, I, 38; İbn Mâce, 312; Ahmed, II, 250; İbn Hibbân, 1440. Senedi Muhammed b. Aclan'dan ötürü hasendir.

Scanned with CamScanner

olduğunu buldum. Allah'a yemin olsun ki oğulcağızım eğer o gün vefat edip dünyadan ayrılmış olsaydı benden başkası ona mirasçı olmayacaktı. Nihayet Allah özel olarak biz Kureyş ve ensar hakkında şu âyet-i kerimeyi indirince bilinen şekliyle miras bırakmaya ve miras almaya döndük.[214]

*"Dostlarınıza bir iyilik yapmanız müstesnâ."* Yani bu şekilde mirasçılık ortadan kalktı ama geriye yardımlaşma, iyilik, gözetme, ihsanda bulunma ve vasiyet yapma kaldı.

*"Bu kitapta yazılmıştır."* Yani bu hüküm yazılmıştır. Bu da akrabaların birbirlerine daha yakın oldukları hükmüdür. Bu da Allah tarafından asla değiştirilmeyen, değişikliğe uğramayan ilk kitapta yazılıp takdir edilmiştir. Bu açıklamayı Mücâhid ve başkaları yapmıştır. Pek büyük ve sonsuz hikmet sebebi ile belli bir zaman içerisinde bunun dışında bir hükmü yüce Allah teşri etmiş olsa ve o bu hükmü nesh ederek ezeli takdirinde ve kader olarak tespit etmiş olduğu şer'i hükmünde nesh edeceğini bildiği halde bu böyle olmuştur denilebilse dahi böyledir.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾ لِيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٨﴾

*7. Hani biz nebîlerden, senden, Nûh'tan, İbrâhim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İsa'dan ahitlerini almıştık. Evet, biz onlardan sağlam bir ahit almıştık.*

*8. Ta ki o doğru sözlü kimselere doğruluklarına dair soru sorsun. Kâfirler için ise pek acıklı bir azap hazırlamıştır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah ulu'l-azm sahibi beş nebî ile geri kalan nebîler hakkında haber vererek onlardan yüce Allah'ın dinini dosdoğru uygulamak ve onun risaletini tebliğ edip yardımlaşmak, dayanışmak ve ittifak üzere ahit, söz ve and almış olduğunu haber vermektedir. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Hani Allah nebîlerden "size verdiğim kitap ve hikmetten sonra*

214 Hakim, IV, 344-345'te buna yakın olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

*size beraberinizdekini doğrulayıcı bir peygamber gelince, ona mutlaka iman edecek ve yardım edeceksiniz" diye söz aldığı zaman "kabul ettiniz mi ve bu ağır yükümü alıp yüklendiniz mi" demişti. Onlar da: "Kabul ettik" demişlerdi. "Öyleyse şahit olun ben de sizinle beraber şehadet edenlerdenim" buyurmuştu."* (Âl-i İmrân, 81)

İşte bu söz ve and kendilerinden rasûl olarak gönderilmelerinden sonra alınmıştı. Burada söz konusu edilen ahitte böyledir. Bütün nebîler arasından bu beş nebînin ismi verilmiş bulunmaktadır. İşte ulu'l-azm peygamberler de bunlardır. Burada isimlerinin zikredilmesi özelin genele atfedilmesi türündendir. Bu âyet-i kerimede ve yüce Allah'ın şu buyruğunda bu ulu'z-azm peygamberlerin isimleri açıkça zikredilmiş bulunmaktadır: *"O (dini) dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin diye dinden Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, ibrahim, Mûsâ ve isa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı."* (Şûrâ, 13)

Böylelikle yüce Allah her iki tarafı yani ilk rasûlü ve sonuncusu ile aradaki peygamberleri de zikretmiş olmaktadır. Aralarında zikredilenler de (İbrâhim, Mûsâ ve İsa) peygamber olarak gönderiliş sıralarına göre zikredilmiştir. İşte yüce Allah'ın kendilerinden ahit almış olduğu vasiyet (tavsiye ettiği husus) budur. Nitekim yüce Allah burada da: *"Hani biz nebîlerden senden, Nûh'tan, ibrahim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu isa'dan ahitlerini almıştık"* buyurup, bu âyet-i kerimede de şan ve şerefi dolayısıyla Hatemu'l-Enbiyâ başladıktan sonra yeryüzünde var oluş sıralarına göre onları zikretmiş bulunmaktadır. -Allah'ın salât ve selamları onlara olsun-

[5315] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ebû Zur'a ed-Dımaşki tahdis etti. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Hani biz nebîlerden... ahitlerini almıştık"* buyruğu hakkında şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Ben yaratılış itibariyle nebîlerin ilkiyim, nebî olarak ise sonuncularıyım. Bu sebeple onlardan önce beni zikrederek başladı."*[215]

215 Senedi oldukça zayıftır. Metin batıldır. Bunu Ebû Nuaym, Delail, 3'te Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir. Senedi oldukça zayıftır çünkü senedinde Said b. Beşir vardır. O ise zayıf ve hadisi münker birisidir. Zehebî bu hadisi Mizan, 3143'te onun biyografisini münker rivayetlerinden birisi olmak üzere zikretmektedir. İkinci bir illeti de şudur: Hasan(-ı Basrî) Ebû Hureyre'den hadis dinlememiştir. Bu durumda senet oldukça zayıftır. Hiçbir şey hükmündedir. Hadis Katâde'den mürsel olarak da rivayet edilmiştir. Bunu İbn Sâd, Tabakat, I, 119'da tahriç etmiştir. Mürsel hadis ise

Scanned with CamScanner

Senette yer alan Said b. Beşir bir parça zayıf bir ravidir. Bunu Said b. Ebû Arube de Katâde'den mürsel olarak rivayet etmiştir, daha sahih olma ihtimali vardır. Bazıları da bunu Katâde'den mevkuf olarak da rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Âdemoğullarının en hayırlıları şu beş kişidir: Nûh, İbrâhim, Mûsâ, İsa ve Muhammed. Onların en hayırlıları ise Muhammed'dir. Allah'ın salât ve selamı hepsine olsun. Bu da mevkuftur. Senette zikredilen Hamza zayıf bir ravidir.

Âyet-i kerimede sözü edilen ahidin Âdem'in sulbünden zerrecikler halinde çıkartıldıkları vakit onlardan alınan ahit olduğu da söylenmiştir. Nitekim Ebû Câfer er-Râzî, er-Rabî b. Enes'ten, o Ebu'l-Âliye'den, o Ubeyy b. Ka'b'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Babaları Âdem kaldırıldı. O da onlara yani soyundan gelecek olanlara baktı. Aralarında zengin, fakir, sûreti güzel olan ve olmayan vardı. Rabbim kulların arasında eşitlik sağlasaydın (ne olurdu) dedi. Yüce Rabb: Ben bana şükredilmesini arzu ettim dedi. Aralarında kandil gibi üzerinde nur bulunan nebîler olduğunu da gördü. Ayrıca bunlara risalet ve nubuvvet gibi başka bir ahit alınmak sûretiyle de özellik ihsan edilmişti. İşte yüce Allah'ın: *"Hani biz nebîlerden senden, Nûh'tan, ibrahim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu isa'dan ahitlerini almıştık"* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Bu aynı zamanda Mücâhid'in de görüşüdür. İbn Abbâs da "sağlam ahit"ten kasıt ise alınan söz ve taahhüttür.

*"Ta ki o doğru sözlü kimselere"* Mücâhid risaletlerini tebliğ edip, görevlerini eksiksiz yerine getiren rasûllere diye açıklamıştır *"doğruluklarına dair soru sorsun."*

---

zayıfın kısımlarındandır. İkinci bir illeti daha vardır ki o da Said b. Ebî Arube'nin son zamanlarında hıfzının değişikliğe uğramış olmasıdır. Üçüncü bir illet olarak da hadisin senedinde Atâ b. Abdulvahhab el-Hufaf vardır ki birtakım kimseler sika olduğunu söylerken Ahmed ise zayıf ve hadisi muzdarip birisidir diyerek zayıf olduğunu belirtmiştir. Metin ise batıldır. Hatta Allah'ın ilk yarattığı insan Adem (a.s)'dır. Bununla birlikte bazıları bu hadisi: "Ben Âdem ruh ile ceset arasında iken nebî idim" hadisi ile de karıştırmıştır. Bu sonuncu hadisin çok sayıda şahidi vardır ama ilk olarak yaratıldığını tespit etmemektedir. Bunda levh-i mahfuzda yahut da şanı yüce Allah'ın ilminde onun nebî olduğunun yazılı olduğu ifade edilmektedir. Bu sonuncu hadis birincisinden ayrı ve ona muhaliftir. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır.

Scanned with CamScanner

*"Kâfirler için"* yani ümmetleri arasından kâfir olanlar için *"pek acıklı"* yani can yakıcı *"bir azap hazırlamıştır."* Bizler ise rasûllerin Rablerinden aldıkları risaleti tebliğ ettiklerine, ümmetlerine samimi olarak öğüt verdiklerine, onlara apaçık, besbelli herhangi bir kapalılık, şüphe ve tereddüt bulunmayan hakkı açıkça bildirdiklerine şahadet ederiz. Cahil, inatçı, doğru yoldan sapan, hakkı ve adaleti terk eden kimseler arasından isteyen yalanlayıcılar onları yalanlamış olsun. Rasûllerin getirdikleri hakkın ta kendisidir. Onlara muhalefet edenler ise dalaletin içerisindedirler. Cennet ehlinin: Andolsun Rabbimizin rasûlleri hakkı getirmişti diyecekleri gibi diyoruz.

**Allah'ın Hikmetini Hatırlayın:**

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَآءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾ إِذْ جَاؤُكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتْ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾

*9. Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani sizlere ordular gelmişti, biz de üzerlerine bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görendir.*

*10. Hani onlar size hem üstünüzden, hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. O vakit gözler yerinden kaymış, yürekler de gırtlaklara varmıştı. Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah mü'min kullarının üzerlerine gelmiş bulunan düşmanlarını geri püskürtüp, onları bozguna uğratması sûretiyle kendilerine olan nimetini, lütfunu ve ihsanını haber vermektedir. Bu lutuf ve ihsanı düşmanlarının aleyhlerine güç birliği edip, gruplar halinde birleşerek bir araya geldikleri Hendek senesi diye bildiğimiz meşhur ve sahih olana göre hicretin beşinci yılında şevval ayında gerçekleşmişti. Mûsâ b. Ukbe ve başkaları ise bu hadisenin hicretin dördüncü yılında olduğunu söylemektedirler. Ahzâb'ın geliş sebeplerine gelince, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Medine'den Hayber'e sürdüğü Nadir oğulları Yahudilerinin eşrafından aralarında Sellam b. Ebi'l-

Scanned with CamScanner

Hukayk, Sellam b. Mişkem ve Kinane b. er-Rabî'in de bulunduğu bazı kimseler Mekke'ye gitmiş ve Kureyş'in ileri gelenleri ile bir toplantı yaparak onları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile bir savaşa kışkırtıp, teşvik etmiş, kendilerinin de onlara yardım ve destek olacaklarına dair söz vermişlerdi. Mekkeliler de onların bu tekliflerini kabul etmişlerdi. Sonra çıkıp Gatafanlılara gittiler, onlara da aynı teklifi yaptılar, onlar da bu tekliflerini kabul ettiler.

Kureyşliler de Ehâbîş denilen dostlarıyla ve kendilerine tabi olan diğer kabilelerle Ebû Süfyân Sahr b. Harb'ın komutasında Gatafanlılar da Uyeyne b. Hısn b. Bedr komutası altında (Medine üzerine) gitmek için yola koyulmuşlardı. Hepsi toplam onbin kişi idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların yola çıktıklarını işitince Müslümanlara doğu tarafında Medine etrafında hendek kazmalarını emretmişti. Bu emir ise Selman-ı Farisi'nin böyle bir teklifte bulunması üzerine verilmişti. Müslümanlar Hendek'te olanca gayretleri ile çalıştılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onlarla birlikte toprak taşıdı, hendek kazdı. Hendeği kazdığı sırada da apaçık belgeler ve belirgin delaletler ortaya çıkmıştı. Müşrikler gelip Uhud'a yakın Medine'nin doğu tarafına konakladılar. Onlardan bir kesim de Medine'nin yüksek taraflarına konaklamışlardı. Nitekim yüce Allah da: *"Hani onlar size hem üstünüzden, hem alt tarafınızdan gelmişlerdi"* buyurmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve beraberindeki Müslümanlar yaklaşık üç bin kişi oldukları halde -yedi yüz kişi de söylenmiştir- çıktılar ve sırtlarını Sevr dağına, yüzlerini de düşmana doğru yerleştiler. Hendek ise kendileriyle düşmanları arasında içinde su bulunmayan kazılmış bir çukurdu. Bu çukur düşman suvari ve piyadelerinin kendilerine ulaşmasına engel oluyordu. Kadınlarla çocuklar ise Medine'nin yüksek burçlarında yerleştirilmişti. Yahudilerden bir kesim olan Kureyza oğullarının da Medine'nin doğu tarafında bir kaleleri vardı. Onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ahitli ve himayesi altında idiler. Yaklaşık sekiz yüz kadar savaşçıları vardı. Nadr oğullarından Huyey b. Ahtab onların yanına giderek onlara ahitlerini bozuncaya kadar ısrar etti ve sonunda onlar da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı gelen ahzab ile dayanışıp onlara destek verdi. Bunun neticesinde sıkıntı büyüdü ve daha vahim bir hal aldı, Müslümanların etrafındaki çember daha da daralmış oldu. *"İşte orada mü'minler imtihan edilmiş ve şiddetli şekilde sarsılmışlardı."* (Ahzâb, 11) buyruğunda dile getirilen durum ortaya çıkmıştı.

Scanned with CamScanner

Ahzâb yaklaşık bir ay kadar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ve ashabını kuşatma altında tutmaya devam ettiler. Ancak onlara ulaşamamış, aralarında herhangi bir çarpışma olmamıştı. Sadece cahiliye döneminde meşhur kahraman suvarilerden birisi olan Amr b. Abdi Mudd el-Âmirî beraberinde birkaç atlı ile birlikte atlarına binerek hendeği aşmış, Müslümanlar tarafına ulaşabilmişlerdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara karşı Müslüman atlıları göndermişti. Denildiğine göre Amr'ın karşısına tek teke çarpışmak için kimse çıkmadı. Allah Rasûlü Ali (radıyallâhu anh)'a emrederek karşısına çıktı. Bir süre karşılıklı vuruştular. Sonra Ali (radıyallâhu anh) onu öldürdü, bu da Müslümanların zaferi kazanacaklarına alamet oldu.

Sonra aziz ve celil olan Allah ahzab üzerine oldukça şiddetli esen, güçlü bir rüzgâr gönderdi. Direkleri üzerinde tek bir çadır, hiçbir şey kalmadı, ateş yakamadılar. Hiçbir yerde durma imkânları bulunmadı. Sonunda zarara uğramış, maksatlarını elde edememişler olarak geri döndüler. Yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler, Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani sizlere ordular gelmişti, biz de üzerlerine bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik"* buyruğunda dile getirdiği durum gerçekleşmişti. Mücâhid dedi ki: Bu Saba rüzgârı idi.

[5316] Bunu bir başka hadis de desteklemektedir: "Saba rüzgârı ile bana yardım olundu. Ad kavmi ise debur rüzgârı ile helak edildi."[216]

İbn Cerîr dedi ki: Bize Dâvûd, İkrime'den şöyle dediğini tahdis etti: Ahzâb gecesi güney kuzeye, haydi kalk Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yardım edelim dedi. Kuzey: Hür kadın geceleyin yol almaz dedi. (İkrime) dedi ki: Bundan dolayı onların üzerlerine gönderilen rüzgâr saba rüzgârı idi. Bunu İbn Ebî Hâtim de Ebû Said el-Eşec'den, o Hafs b. Gıyas'dan, o Dâvûd'dan, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan deyip bu hadisi zikretti.

[5317] Yine İbn Cerîr dedi ki: Abdullah b. Ömer'den dedi ki: Dayım Osman b. Maz'un beni Hendek gecesi oldukça şiddetli bir soğuk ve rüzgârlı bir havada Medine'ye gönderip: Git, bize yiyecek ve örtüneceğimiz bir şeyler getir dedi. Abdullah dedi ki: Ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den izin istedim, bana izin verdi ve şöyle dedi: *"Ashabım arasından yanından geçtiğin kimselere geri dönmelerini söyle."* Rüzgâr önüne her şeyi katıp sü-

216 Hadis Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önceden geçmişti.

Scanned with CamScanner

rüklediği halde ben de gittim. Kiminle karşılaştıysam kendisine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına dönmesini emrettim. Kimse dönüp bakmıyordu bile. Yanımda bir kalkanım vardı. Rüzgâr onu üzerime üzerime vuruyordu. Kalkanda demir de vardı. Rüzgâr kalkanı öyle bir vurdu ki demirin bir kısmı elimin üzerine düştü ve onu yere çarptı.[217]

Yüce Allah'ın: *"Görmediğiniz ordular"* buyruğunda kastedilenler meleklerdir. Melekler onları sarsıntıya uğratmış, kalplerine korku ve dehşet saçmıştı. Her kabilenin başkanı ey filan oğulları yanıma gelin demeye koyulmuş, kabile fertleri etrafında toplanıp bir araya gelince de: Kendinizi kurtarmaya bakın, kurtarmaya bakın demeye koyulmuştu. Buna sebep ise yüce Allah'ın kalplerine saldığı korku idi.

[5318] Muhammed b. İshâk'ın, Yezîd b. Ziyad'dan naklettiğine göre o Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'nin şöyle dediğini zikretti: Kufelilerden bir genç Huzeyfe b. el-Yeman'a: Ey Ebû Abdullah! Sizler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görüp, onunla sohbet ettiniz mi? dedi. O, evet kardeşimin oğlu dedi. O genç: Nasıl hareket ediyordunuz? dedi. Huzeyfe: Allah'a yemin ederim ki çok zorlanıyorduk. Sıkıntı içindeydik dedi. O genç: Allah'a yemin ederim eğer ona yetişmiş olsaydık yeryüzünde onu yürütmez, onu sırtımızda taşırdık dedi. Huzeyfe: Kardeşimin oğlu, Allah'a yemin ederim ki sen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bizi Hendek'te görseydin. Rasûlullah gecenin bir bölümünde namaz kıldı sonra dönüp *"Bu gelenlerin neler yaptığını görüp gözetlemek üzere kalkıp gidecek bir adam yok mu?"* demişti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) geri dönmesi şartıyla Allah'ın onu cennete koyacağını vaat etmişti. (Huzeyfe devamla) dedi ki: Tek bir adam ayağa kalkmadı. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine gecenin bir kısmında namaz kıldı, arkasından bize dönerek aynı sözü söyledi. Bizden bir kişi olsun ayağa kalkmadı. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine gecenin bir bölümünde namaz kıldı ve tekrar bize dönerek: *"Gidip de bunların ne yaptığını görecek sonra da bize dönecek bir adam yok mu?"* buyurdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) -geri dönmesi şartıyla- *"Ben de Allah'tan onun cennette yoldaşım olmasını dileyeceğim"* buyurdu. Oradakilerden bir adam ayağa kalkmadı. Buna sebep ileri derecedeki korku, açlık ve soğuktu. Kimse kalkmayınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni çağırdı. Artık beni çağırınca kalkmak-

217 Taberî, 28361. Abdullah b. Ömer el-Ömeri'nin zayıf olması dolayısıyla senedi zayıftır.

Scanned with CamScanner

tan başka yapacak bir şeyim kalmamıştı. Allah Rasûlü: *"Ey Huzeyfe! Git, aralarına gir, neler yaptıklarına bir bak ve yanımıza gelinceye kadar başka hiçbir şey yapma"* buyurdu. (Huzeyfe) dedi ki: Ben de gittim aralarına karıştım. Rüzgâr ve aziz ve celil olan Allah'ın askerleri de onlara yapacaklarını yapıyordu. Ocak üzerinde tencereleri durmuyor, ateşleri yanmıyor, çadırları yerinde kalmıyordu. Bunun üzerine Ebû Süfyân ayağa kalkarak: Ey Kureyşliler! Sizden herkes yanında kimin oturduğuna bir baksın dedi. Huzeyfe dedi ki: Ben de hemen yanımdaki adamın elinden tuttum. Sen kimsin dedim, o ben filanın oğlu filanım dedi. Sonra Ebû Süfyân: Ey Kureyşliler! Allah'a yemin ederim ki artık sizler kalınabilecek bir yerde değilsiniz. Davarlarınız ve bineklerinizi helak oldu. Kureyza oğulları da bize verdikleri sözlerinde durmadı. Onlardan hoşumuza gitmeyecek bilgiler ulaştı. Üstelik biz bu rüzgârdan da gördüğünüz sıkıntıyı çekmekteyiz. Allah'a yemin olsun ki, ocak üzerinde bir kazanımız duruyor, ateş yakamıyoruz. Çadırlarımız yerinde durmuyor. Haydi artık bineklerinize binip geri dönün. Çünkü ben dönüyorum.

Sonra da bağlı bulunan devesine doğru kalkıp gitti, devesine bindi. Devesine vurdu, devesi üç ayağı üzerine kalktı. Onun bağını ancak ayağa kalktıktan sonra çözdü. Şayet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Yanıma gelinceye kadar hiçbir iş yapma"* dememiş olsaydı isteseydim onu bir okla vurup öldürebilirdim.

Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geri döndüğümde o da yine hanımlarından birisine ait bir örtüye bürünmüş olduğu halde namaz kılıyordu. Beni görünce önüne geçirip örtünün altına aldı. Sonra ben de örtünün altında olduğum halde rükû ve secdesini yaptı. Selam verince ben de durumu ona haber verdim. Gatafanlılar da Kureyşlilerin yaptıklarını işitince onlar da kendi topraklarına geri dönmek üzere hemen hazırlandılar.[218]

[5319] Bunu Müslim de Sahih'inde A'meş'in, İbrâhim et-Teymi'den, onun babasından naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Babası dedi ki: Huzeyfe b. el-Yeman (radıyallâhu anh)'ın yanında idik. Bir adam kendisine: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yetişmiş olsaydım onunla birlikte savaşır ve güzel bir sınav verirdim, dedi. Huzeyfe ona: Sen mi bunu yapacaktın dedi. Andolsun

218 Taberî, 28362 bu senet ile. Senedinde ismi zikredilmeyen bir ravi vardır ama bir sonrakinde görüleceği gibi hadisin aslı Müslim'de vardır.

Scanned with CamScanner

ben ahzab gecesi oldukça rüzgârlı ve soğuk bir gecede Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte olduğumuzu hatırlıyorum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu gelenlerin haberlerini bize getirecek bir adam yok mu? Benimle beraber cennette olacak"* buyurdu. Bizden kimse ona cevap vermedi. Sonra ikinci defa, arkasından üçüncü defa aynı şeyi söyledi. Sonra: *"Ey Huzeyfe, kalk ve bize bunların haberini getir"* buyurdu. Benim ismimi vererek beni çağırınca kalkmaktan başka yapacak bir şeyim kalmadı. Bana: *"Bunların haberini bana getir ve sakın aleyhime hareket etmelerine sebep olacak şekilde bir davranışta bulunma"* buyurdu. (Huzeyfe) dedi ki: Ben de adeta bir hamamın içindeymişim gibi yürümeye başladım. Nihayet onların yanına vardım. Baktım ki Ebû Süfyân sırtını bir ateşe dönmüş ısıtıyordu. Okumu yayıma yerleştirdim ve ona atmak istedim. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Onları benim aleyhime kışkırtıp, harekete geçirme"* buyruğunu hatırladım. Şayet ona o oku atsaydım isabet ettirecektim. Yine adeta bir hamamda imişim gibi dönüp geri geldim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına vardım. Ben işimi bitirince bu sefer soğuğu hissetmeye ve üşümeye başladım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e durumu haber verince bana giyinmiş olduğu halde namaz kıldığı bir abanın artan bölümünü giydirdi (üzerime örttü). Sabah oluncaya kadar uyudum. Sabah olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kalk ey uykucu"* buyurdu (ve beni uyandırdı).[219]

[5320] Bunu Yunus b. Bukeyr de Hişam b. Sa'd'dan, o Zeyd b. Eslem'den diye rivayet etmiştir. Ona göre bir adam Huzeyfe (radıyallâhu anh)'a: Bizler sizin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile arkadaşlığınızdan dolayı Allah'a şikâyet etmekteyiz. Çünkü siz ona yetiştiğiniz halde biz ona yetişemedik. Siz onu gördünüz, biz onu göremedik. Bu sefer Huzeyfe şöyle dedi: Biz de onu görmediğimiz halde ona iman ettiğimizi Allah'a bildirerek şikâyette bulunuyoruz. Allah'a yemin olsun kardeşimin oğlu, eğer ona yetişmiş olsaydın ne halde olacağını sen de bilmiyorsun. Andolsun ben hendek gecesi oldukça soğuk ve rüzgârlı bir gecede Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte olduğumuz zamanı gördüm...[220] Sonra da az önceki rivayete yakın olarak uzunca hadisi

219 Müslim, 1788; İbn Hibbân, 7125; Beyhakî, Delail, III, 449-450

220 Sahihtir. Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, III, 454; Ebû Nuaym, Delailu'n-Nubuvve, 433. Zeyd bizzat Huzeyfe'den dinlemiş olduğunu zikretmemektedir. Bunu Hakim, III, 31; Beyhakî, III, 450'de Bilal b. Yahyâ el-Absi, Huzeyfe'den yoluyla buna yakın olarak rivayet etmiştir. Senedi ise Bilal'den ötürü hasendir. Aslı bir önceki hadiste geçtiği gibi Müslim'de vardır. Hakim ve Zehebî de sahih olduğunu söylemişlerdir.

Scanned with CamScanner

zikretti. Bu hadisi Bilal b. Yahyâ el-Absi de Huzeyfe'den yine buna yakın olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.

[5321] Hakim ve Delailu'n-Nübuvve adlı eserinde Beyhakî, İkrime b. Ammar'ın, Muhammed b. Abdullah ed-Dueli'den, o Huzeyfe'nin kardeşinin oğlu Abdulaziz'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Huzeyfe Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bulundukları önemli gazaları söz konusu etti. Meclisinde bulunanlar: Allah'a yemin olsun ki eğer bizler bu olaya tanık olsaydık şunları şunları yapardık dediler. Huzeyfe: Hayır, böyle bir temennide bulunmayın. Biz ahzab gecesinde saf saf dizilip oturuyorduk. Ebû Süfyân ve beraberindekiler ise bizim üst tarafımızdaydılar. Kureyza Yahudileri de bizden aşağıdaydılar ve çoluk çocuğumuza zarar vereceklerinden korku içerisindeydik. Kesinlikle o geceden daha karanlık, onun kadar şiddetli esen ve gök gürültüsünü andıran bir rüzgâr görmemiştik. Üstelik ortalık birimiz kendi parmağını dahi göremeyecek kadar karanlıktı. Bunun üzerine münafıklar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den izin istemeye ve: Evlerimiz korumasızdır, demeye koyuldular. Halbuki evleri öyle korumasız değildi. Onlardan Allah Rasûlü'nden kim izin istediyse o da ona izin veriyordu. Onlar da biri diğerinin arkasına saklanarak sıvışıp gidiyorlardı. Biz de üç yüz kişi ya da o civarda idik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşımıza geçip tek tek bize göz gezdirdi. Nihayet bana geldi. Benim üzerimde ne düşmana karşı kendimi koruyacak bir kalkan vardı ne de soğuktan korunacağım bir elbise. Üzerimde sadece kanmın bir örtüsü vardı. Bu da diz kapağımdan aşağıya inmiyordu. Dizlerim üzerine çökmüş iken yanıma geldi ve *"Bu kim?"* dedi. Ben Huzeyfe'yim dedim. *"Huzeyfe mi?"* dedi. Bu sefer yere daha da yapışarak: Evet ey Allah'ın Rasûlü! dedim. Çünkü ayağa kalkmak istemiyordum. *"Ayağa kalk"* buyurdu. Kalktım. Şöyle buyurdu: *"Bu gelenler arasında haber olarak bize ulaşması gereken şeyler olacaktır. Haydi git, onlara dair haberleri bana getir."* Huzeyfe: Bense bütün insanlar arasında en çok korkan ve en çok üşüyen birisi idim. Çıkıp gittim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'ım! Önünden, arkasından, sağından, solundan, üstünden, altından onu koru"* buyurdu. (Huzeyfe) dedi ki: Allah'a yemin ederim ki Allah içimde ne kadar korku ve soğuk varsa mutlaka onu içimden çıkardı. İçimde bunların hiçbirisini hissetmez oldum. (Huzeyfe) dedi ki: Gitmek üzere arkamı dönünce Allah Rasûlü: *"Ey Huzeyfe! Yanıma gelinceye kadar onlar arasında hiçbir iş yapmaya kalkışma"* buyurdu. Ben de çıkıp gittim. Kavmin karargâhına yaklaş-

Scanned with CamScanner

tığım vakit yanmakta olan bir ateşin ışığında iriyarı, esmer bir adamın ateşe doğru ısınıp, ısıttığı elleri ile de böğürlerini sıvazlamakta olduğunu gördüm. Haydi yola koyulunuz, yola koyulunuz diyordu. Daha önce Ebû Süfyân'ı tanımıyordum. Torbamdan beyaz tüylü bir ok çıkarıp ateşin çıkardığı aydınlıkta o oku ona atmak üzere yayıma yerleştirmeye kalkışınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Aralarında iken yanıma gelinceye kadar hiçbir iş yapma"* buyurduğunu hatırlayıp vazgeçtim. Okumu torbama geri koydum. Sonra kendime cesaret vererek karargâhın içine girdim. İnsanlar arasında bana en yakın olanların Amir oğulları olduklarını ve onların da ey Amir oğulları, haydi bineklerinize binip yola koyulun. Artık kalmanıza imkân yok dediklerini gördüm. Bir de baktım ki rüzgâr sadece onların karargâhları içerisinde esiyor, karargâhlarını bir karış dahi aşmıyordu. Allah'a yemin ederim ki ben onların eşyaları ve yaygıları arasında onlara vuran, isabet eden taşların seslerini duyuyordum. Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e doğru çıkıp gittim. Yolun yarısına ya da ona yakın bir yere vardığım vakit sarık sarmış yirmi kadar ya da ona yakın sayıda atlılarla karşılaştım. Bana: Arkadaşına yüce Allah'ın bu gelenlerin hakkından gelmiş olduğunu haber ver dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına döndü. O sırada o da bir örtüye bürünmüş namaz kılıyordu. Allah'a yemin ederim ki, ben geri döner dönmez tekrar üşümem de geri geldi. Soğuktan yine titremeye başladım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz kılarken eliyle bana işaret etti. Ben de ona yaklaştım. Üzerindeki örtüyü benim üzerime de koydu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir sıkıntı ile karşı karşıya kaldı mı namaz kılardı. Ben de ona düşman karargâhında olanları bildirdim ve onların geri dönmek üzere yola koyulurken bırakıp geldiğimi ona söyledim. Yüce Allah da: *"Ey iman edenler Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani sizlere ordular gelmişti. Biz de üzerlerine bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görendir"* buyruğunu indirdi.[221]

[5322] Ebû Dâvûd da süneninde bu hadisten: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sıkıntılı bir hal ile karşılaştığı vakit namaz kılardı" bölümünü İkrime b. Ammar'ın böylece rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir.[222]

---

221 Beyhakî, Delail, III, 450-453. Senedi şahitler ve mutabaatlar arasında hasen olarak kabul edilir. Muhammed b. Abdullah da makbul bir ravidir.

222 Hadis daha önce geçti. Hasen bir hadistir.

Scanned with CamScanner

*"Hani onlar"* yani ahzab (hizipler/size karşı ittifak etmiş çeşitli kabilelerin askerleri) *"size hem üstünüzden, hem alt tarafınızdan gelmişlerdi."* Daha önce Huzeyfe'den alttan gelenlerin Kureyza oğulları oldukları belirtilmiş idi. *"O vakit gözler"* aşırı korku ve dehşetten dolayı *"yerinden kaymış, yürekler de gırtlaklara varmıştı. Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz."*

İbn Cerîr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bulunan bazı kimseler mü'minlere karşı zafer kazanılacağını ve Allah'ın böyle bir yenilgiyi onlara tattıracağını düşünmüştü. Muhammed b. İshâk da yüce Allah'ın: *"O vakit gözler yerinden kaymış, yürekler de gırtlaklara varmıştı. Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz"* buyruğu hakkında dedi ki: Mü'minler her türlü zanna kapıldılar, içlerinden geçirdiler. Münafıklık ortaya çıktı öyle ki Amr b. Avf oğullarından olan Muattib b. Kuşeyr şöyle dedi: Muhammed bizlere Kisra ve Kayser'in hazinelerini yiyeceğimizi vaat ediyordu. Şimdi ise bizden herhangi birimiz ihtiyacını karşılamaya dahi gidemiyor.

Hasan(-ı Basrî) da yüce Allah'ın: *"Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Çeşitli zanlarda bulunuyorlardı. Münafıklar Muhammed'in ve ashabının artık kökünün kazınacağını düşünmüşlerdi. Mü'minler ise şüphesiz Allah'ın ve Rasûlü'nün bize vaat ettiği haktır, Allah onu bütün dinlere karşı müşrikler hoş görmese dahi üstün getirecektir vaadine de kesin olarak inanmışlardı.

[5323] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said dedi ki: Hendek günü: Ey Allah'ın Rasûlü! Söyleyeceğimiz bir söz (yapacağımız bir dua) var mı? Kalplerimiz gırtlaklarımıza gelmiş bulunuyor. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Evet. 'Allah'ım! Avretlerimizi (ayıplarımızı, kusurlarımızı) ört, korkularımızı da güvene dönüştür' deyiniz."* (Ebû Said) dedi ki: Allah da düşmanlarının yüzüne rüzgârı çarptı ve rüzgâr ile onları yenilgiye uğrattı.[223] Aynı şekilde bunu İmam Ahmed b. Hanbel de Ebû Âmir el-Akdî'den rivayet etmiş bulunmaktadır.

223 Ahmed, III, 3. Senedi leyyindir. Rubayh makbul bir ravidir. Hadisteki merfu bölüm (Allah Rasûlü'nün buyurduğu ifadeler)in şahitleri vardır. Anlatılan olay müstesna.

Scanned with CamScanner

**Mü'minlerin Denenişi:**

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾

*11. İşte orada mü'minler imtihan edilmiş ve şiddetli şekilde sarsılmışlardı.*

*12. O zaman münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar: "Allah ve Rasûlü bize bir aldatıştan başka bir şey vaat etmemiştir" diyorlardı.*

*13. Hani onlardan bir kesim de şöyle demişti: "Ey Yesribliler, burası sizin için durulacak yer değildir. Hemen dönünüz." İçlerinden bir kısmı da peygamberden izin isteyerek: "Gerçekten evlerimiz korumasızdır" diyordu. Halbuki evleri korumasız değildir. Onlar kaçmaktan başka bir şey istemiyorlardı.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, Ahzâb (hizipler)'ın, Medine etrafında konakladığı sıradaki hali haber vermektedir. Müslümanlar kuşatma altında son derece darlık ve sıkıntı içerisinde idiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de aralarında bulunuyordu. İşte bu halde iken onların sınandıklarını, denendiklerini ve ileri derecede sarsıldıklarını bildirmektedir. İşte o vakit münafıklık da baş gösterdi, kalplerinde hastalık bulunanlar içlerinde olanı dillendirmeye başladı: *"O zaman münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar: Allah ve Rasûlü bize bir aldatıştan başka bir şey vaat etmemiştir diyorlardı."* Münafık kimselerin münafıklığı ortaya çıktı. Kalbinde şüphe ya da bir tereddüt bulunan kimselerin de hali zayıflığını gösterdi ve imanının zayıflığı içinde bulunduğu darlık ve sıkıntının aşırı zorluğundan ötürü nefsinde hissettiği vesvesenin etkisi altında kaldı. Bir başka kesim ise yüce Allah'ın buyurduğu gibi: *"Hani onlardan bir kesimi de şöyle demişti: Ey Yesribliler burası sizin için durulacak bir yer değildir. Hemen dönünüz"* demişti. Kastettikleri yer ise Medine idi.

Scanned with CamScanner

[5324] Nitekim Sahihte belirtildiği üzere *"Rüyada bana sizin hicret edeceğiniz yurt iki kara taşlık arasında bir yer olarak gösterildi. Benim hatırıma Hecer olduğu geldi ama meğer o Yesrib imiş."*[224] Bir lafızda da "Medine imiş" şeklindedir.

[5325] İmam Ahmed'in rivayet ettiği hadise gelince el-Bera (b. Âzîb) (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Medine'ye Yesrib adını veren kimse bundan dolayı Allah'tan mağfiret dilesin. O Tabe'dir, o Tabe'dir"* buyurdu.[225] Bu hadisi İmam Ahmed tek başına rivayet etmiştir. Senedi de bir parça zayıftır. Allah en iyi bilendir.

Denildiğine göre Medine'ye "Yesrib" adının veriliş sebebi Amalikalılardan oraya yerleşen bir adam dolayısıyla verilmiştir. Bu adamın adı da Yesrib b. Abil b. Mehlâil b. Avad b. İmlâk b. Lâvez b. İrem b. Sâm b. Nûh'dur. Bunu Suheyli söylemiş ve şöyle demiştir: Bazılarından şöyle dediği rivayet edilmiştir: Medine'nin Tevrat'ta 11 adı var: Medine, Tabe, Taybe, Miskine, Câbire, Muhibbe, Mahbube, Kasime, Mecbura, Azra, Merhume.

Ka'b el-Ahbar'dan da şöyle dediği rivayet edilmektedir: Bizler Tevrat'ta yüce Allah'ın Medine'ye: Ey Taybe, ey Tabe, ey Miskine sakın sen hazineleri kabul etme, ben de senin çatılarını diğer kasabaların çatılarından daha yükseğe çıkartayım, diye hitap ettiğini görüyoruz.

*"Burası sizin için durulacak yer değildir."* Kastettikleri Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında onunla birlikte düşmanın geleceği yerlerin gözetlendiği karakollardır. *"Hemen"* evlerinize, meskenlerinize *"dönünüz."*

*"İçlerinden bir kısmı da nebîden izin istiyordu."* Avfî, İbn Abbâs'tan: Bunlar Harise oğullarıdır. Biz evlerimize hırsızların gireceğinden korkuyoruz, demişlerdi, dediğini nakletmektedir. Başkaları da böyle demiştir. İbn İshâk ise bu sözü söyleyen kimsenin Evs b. Kayzî olduğunu zikretmektedir. Bununla evlerinin düşmana karşı korumasız ve savunmasız olduğunu, bundan dolayı

224 Buhârî, 3622, 4081; Müslim, 2272; İbn Hibbân, 6276. Ebû Mûsâ'nın rivayet ettiği bir hadis olarak.

225 Ebû Ya'la, 1688; Ahmed, IV, 285. Senedi Yezid b. Ebî Ziyad'dan ötürü zayıftır. Hâfız İbn Hacer Takrib'de onun hakkında zayıftır, yaşlandı, hafızası değişti, kendisine yapılan telkinleri kabul edilir hale geldi derken, Heysemi, Mecma, 5784'de ravileri sikadırlar demektedir. Evet, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Medine'ye "Tabe" adını verdiği daha başka hadislerde de geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

düşmanlarının evlerine hücum edeceklerinden korktuklarını belirterek dönmek için mazeret açıklamışlardı. Yüce Allah ise: *"Halbuki evleri korumasız değildir"* yani iddia ettikleri durumda değildir. *"Onlar kaçmaktan başka bir şey istemiyorlardı."* Onların bütün istedikleri savaştan kaçmaktı.

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَآ
إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ
وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾ قُل لَّن يَنفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِن فَرَرْتُم مِّنَ
الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذًا لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَن ذَا الَّذِي
يَعْصِمُكُم مِّنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ
لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾

*14. Eğer etrafından üzerlerine girilmiş olsa idi sonra da onlardan fitne istenseydi -bu hususta geçirecekleri az bir süre müstesnâ- elbette ona giderlerdi.*

*15. Halbuki onlar andolsun ki bundan önce yüz çevirmemek üzere Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz ise sorulur.*

*16. De ki: "Eğer siz ölümden yahut öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçışın size asla faydası olmaz. O takdirde de ancak pek az faydalandırılırsınız."*

*17. De ki: "Hakkınızda bir fenalık dilerse yahut sizin için bir rahmet murad ederse sizi Allah'a karşı kim koruyabilir?" Onlar kendileri için Allah'tan başka bir dost ve bir yardımcı bulamazlar.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah: *"Gerçekten evlerimiz korumasızdır. Halbuki evleri korumasız değildir. Onlar kaçmaktan başka bir şey istemiyorlardı"* diye nitelendirdiği kimseler hakkında şunu haber vermektedir: Eğer düşman üzerlerine Medine'nin her yönünden, her bölgesinden girecek olsa sonra da onlardan fitneye girmeleri -bundan maksat ise küfre girmektir- istense çabucak kâfir olurlar, imanlarını korumazlar, en küçük bir korku ve bir dehşet halinde ona sarılmazlar. Katâde, Abdurrahman b. Zeyd ve İbn Cerîr bunu böylece tefsir

Scanned with CamScanner

etmiştir. Bu ise onlar için oldukça ileri derecede bir yergidir. Daha sonra yüce Allah bu korkudan önce Allah'a vermiş oldukları sözlerini hatırlatarak *"yüz çevirmemek"* savaştan kaçmamak *"üzere"* söz verdiklerini hatırlatmaktadır. *"Allah'a verilen söz ise sorulur."* Yani şüphesiz Allah kaçınılmaz olarak onları bu sözlerinden dolayı sorgulayacaktır.

Sonra yüce Allah onların bu kaçışlarının ecellerini geciktirmeyeceğini, ömürlerini uzatmayacağını, aksine bunun belki farkında olmadan ani bir baskının onlara yapılmasını çabuklaştırıcı bir sebep olabileceğini haber vermektedir. Bundan dolayı: *"O takdirde de"* kaçmanızdan, koşup gitmenizden sonra *"ancak pek az faydalandırılırsınız"* buyurmaktadır. *"Deki dünyanın metaı (faydası) pek azdır. Takva sahipleri için ise ahiret daha hayırlıdır."* (Nisâ, 77) Sonra da yüce Allah: *"De ki: Hakkınızda bir fenalık dilerse yahut sizin için bir rahmet murad ederse sizi Allah'a karşı kim koruyabilir. Onlar kendileri için Allah'tan başka bir dost ve yardımcı bulamazlar"* buyurmaktadır. Yani onların da, başkalarının da Allah'ın dışında kendilerini koruyacak, himayesine alacak hiçbir kimseleri yoktur.

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا ۖ وَلَا
يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۚ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ
رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ
فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ أُولَٰئِكَ
لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾

*18. İçinizden engelleyenleri ve kardeşlerine: "Yanımıza gelin" diyenleri Allah elbette bilir. Zaten bunlar ancak pek az savaşırlar.*

*19. Onlar size karşı cimrilik ederek gelirler. Korku geldiğinde ölümden üstüne baygınlık çökmüş kimse gibi gözleri dönmüş halde sana baktıklarını görürsün. O korku gidince de hayata karşı oldukça düşkün kimseler olarak keskin dillerle sizi incitirler. İşte bunlar imana gelmemişlerdir. Bu nedenle Allah onların amellerini boşa çıkarmıştır. Bu Allah için pek kolaydır.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz başkalarının savaşa katılmalarını engelleyen kimseleri *"kardeşlerine"* arkadaşlarına, aşiretlerine, kendileriyle beraber oturup kalkan kimselere *"yanımıza gelin"* yani bizim içinde bulunduğumuz şu gölgeler ve meyveler arasında ikamet ettiğimiz gibi, siz de gelin bizimle beraber oturun diyenleri, bununla birlikte de ancak *"pek az savaşanlar"*ı bilgisiyle kuşattığını haber vermektedir.

*"Onlar size karşı cimrilik ederler"* yani size sevgi ve şefkat göstermekte cimridirler. Süddî de: Ganimetler hususunda *"size karşı cimrilik ederler"* diye açıklamışlardır.

*"Korku geldiğinde ölümden üstüne baygınlık çökmüş kimse gibi gözleri dönmüş halde sana baktıklarını görürsün."* Buna sebep ise aşırı korkmaları ve tahammül gösteremeyişleridir. İşte savaştan korkan bu gibi kimselerin korkusu böyledir. *"O korku gidince de keskin dillerle sizi incitirler."* Yani güven halinde yüksek perdeden, fasih ve belağatli sözler söylerler, kendilerinin kahramanlıkta, imdada yetişmekte üstün konumlarının olduğunu iddia ederler, halbuki yalan söylerler.

İbn Abbâs: *"Sizi incitirler"* buyruğunu sizi (bu şekilde karşılarlar) diye açıklamıştır. Katâde de şöyle demektedir: Ganimet paylaştırılacağı vakit en cimri ve en kötü bir şekilde paylaştırılmayı isteyenlerdir. Bize verin, bize verin, biz sizinle birlikte idik derler ama savaş esnasında da en korkak kimselerdir. Hakkı en ileri derecede yardımsız bırakanlar onlardır. Bununla birlikte hayra karşı da çok cimridirler. Yani onlarda hayır diye bir şey yoktur. Böylelikle korkaklık, yalan ve az hayırlılık vasıflarını bir arada taşımış olmaktadırlar. Kısacası onlar şairin dediği gibidirler:

أفي السّلم أعْيَارًا جَفَاءً وغلظَةً وَفي الحَربْ أمْثَالَ النِّسَاء العَوَارِكِ

*Barış esnasında bunlar kabalık ve katılıklarıyla eşek gibi mi olurlar*

*Savaş esnasında ise ay hali olduğu için oturup kalmış kadınlar gibi midirler?*

Bundan dolayı yüce Allah: *"işte bunlar imana gelmemişlerdir. Bu sebeple Allah onların amellerini boşa çıkarmıştır. Bu Allah için pek kolaydır"* buyurmaktadır. Yani onun bunu yapması ona zor gelmez.

Scanned with CamScanner

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۖ وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُم
بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنبَائِكُمْ ۖ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا
إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾

*20. Bunlar Ahzâb'ın henüz gitmemiş olduğunu sanırlar. Eğer ahzab tekrar gelse çölde bedeviler arasında bulunup, haberlerinizi sormak isterlerdi. Eğer aranızda olsalardı ancak pek az savaşırlardı.*

**Tefsiri:**

Bu da aynı şekilde onların korkaklık, ürkeklik ve korkuya kapılmak hususundaki çirkin niteliklerindendir. *"Bunlar ahzabın henüz gitmemiş olduğunu sanırlar."* Yani yakınlarında olduklarını ve tekrar üzerlerine geri döneceklerini düşünürler.

*"Eğer ahzab tekrar gelse çölde bedeviler arasında bulunup, haberlerinizi sormak isterlerdi."* Yani ahzab geri dönecek olursa keşke Medine'de sizinle birlikte bulunmasalar da çölde sizin haberlerinizi ve düşman ile ne yaptığınızı başkalarına sorup öğrenselerdi diye temenni ederler.

*"Eğer aranızda olsalardı ancak pek az savaşırlardı."* Yani onlar aranızda bulunsalardı sizinle birlikte sadece çok az savaşırlardı. Buna sebep ise korkaklıkları, zilletleri ve yakinlerinin zayıf oluşudur. Şanı yüce Allah bunları çok iyi bilendir.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا
هَٰذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا
وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾

*21. Andolsun ki sizin için Allah'ı ve ahiret gününü ümit eden ve Allah'ı çokça anan kimseler için Rasûlullah'ta güzel bir örnek vardır.*

*22. Mü'minler ise ahzabı gördüklerinde: "Allah'ın ve Rasûlü'nün bize vaat ettiği budur. Allah da, Rasûlü de doğru söylemiştir" dediler ve (bu) onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini arttırdı.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Bu âyet-i kerime sözlerinde, davranışlarında, hal ve hareketlerinde Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) uymak hususunda pek büyük asli bir delildir, dayanaktır. Bundan dolayı şanı yüce ve mübarek olan Allah, ahzab gününde sabrı, sabretmeyi teşvik etmesi, ribatı (düşmanı kollayıp, gözetlemesi), cihadı, aziz ve celil olan Rabbinden kurtuluşu beklemesi hususlarında Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymalarını emretmektedir. Kıyamet gününe kadar Allah'ın salât ve selamı kesintisiz ona olsun. İşte bu sebeple yüce Allah o ahzab (Hendek) günü tedirgin olan, rahatsız olan, sarsılan ve ne yapacaklarını şaşıran kimselere: *"Andolsun ki sizin için Allah'ı ve ahiret gününü ümit eden ve Allah'ı çokça anan kimseler için Rasûlullah'ta güzel bir örnek vardır."* O halde neden ona uymadınız, neden onun bu güzel davranışlarını örnek almadınız?

Sonra yüce Allah, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu sözleri, güzel akıbetin dünya da, ahirette de kendilerinin olacağını bildiren Allah'ın vaatlerini tasdik eden mü'min kullarının durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"Mü'minler ise ahzabı gördüklerinde: Allah'ın ve Rasûlü'nün bize vaat ettiği budur dediler."* İbn Abbâs ve Katâde dedi ki: Bu sözleriyle yüce Allah'ın Bakara sûresin(in 214. âyetin)deki: *"Yoksa siz, sizden önce geçenlerin hallerinin benzeri başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluk ve sıkıntılar gelip çattı ve öyle sarsıldılar ki hatta Peygamber kendisine iman edenlerle birlikte: Allah'ın yardımı ne zaman gelecek derlerdi. Haberiniz olsun ki Allah'ın yardımı yakındır"* buyruğunu kastetmektedirler. Yani işte bu Allah ve Rasûlü'nün bize vaat etmiş olduğu ve arkasından pek yakında zaferin geleceği sınanma, denenme ve imtihandır. Bu sebeple yüce Allah: *"Allah da, Rasûlü de doğru söylemiştir"* buyurmaktadır.

*"Ve (bu) onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini arttırdı"* buyruğu insanlara ve insanların durumlarına göre imanın ve imanın kuvvetinin artacağına delildir. Nitekim imamların çoğunluğu da onun artıp eksildiğini söylemişlerdir. Biz de bu hususu Buhârî Şerhinin baş taraflarında açıklamış bulunuyoruz. Allah'a hamdolsun, bütün lutuflar ondandır.

*"Ve"* içinde bulundukları bu hal darlık ve sıkıntı *"onların ancak"* Allah'a *"imanlarını ve teslimiyetlerini"* onun emirlerine bağlılığı, Rasûlü'ne -salât ve selam ona- itaatlerini *"arttırdı."*

Scanned with CamScanner

**Mü'minler Arasında Nice Yiğitler Vardır:**

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٤﴾

*23. Mü'minler arasında Allah'a verdikleri sözde içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır. Onlardan kimisi adağını yerine getirdi, kimisi de beklemektedir. Onlar hiçbir şeyi değiştirmemişlerdir.*

*24. Çünkü Allah doğru olanları doğrulukları sebebi ile mükafatlandıracak. Münafıkları da dilerse azaplandıracak yahut tevbelerini kabul edecek. Muhakkak Allah Ğafûrdur, Rahîmdir.*

**Tefsiri:**

Aziz ve celil olan Rabbiniz münafıkların arkalarını dönüp kaçmayacaklarına dair Allah'a verdikleri sözlerini, ahitlerini bozduklarını söz konusu ettikten sonra mü'minleri ahit ve sözlerine bağlılıklarını sürdürmekle ve *"Allah'a verdikleri sözde içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır. Onlardan kimisi adağını yerine getirdi"* buyruklarıyla nitelendirmektedir. Bazıları buradaki "adak" (anlamı verilen) lafzı ecel diye açıklamıştır. Buhârî ise ahdini (gereğini) yerine getirmek diye açıklamıştır. Bu da birinci anlamın kapsamı içerisindedir. *"Kimisi de beklemektedir. Onlar hiçbir şeyi değiştirmemişlerdir:"* Yani Allah'a olan ahitlerinde değişiklik yapmadılar, onu bozmadılar, değiştirmediler.

[5326] Buhârî dedi ki: Harice b. Zeyd b. Sabit babasından şöyle dediğini haber vermektedir: Bizler mushafı istinsah ettiğimiz vakit (çoğalttığımız esnada) Ahzâb sûresinden bir âyeti bulamadık. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu âyeti okuduğunu dinlemiştim ama ben bu âyeti Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tek başına şahitliğini iki adamın şahitliği gibi değerlendirdiği ensardan Huzeyme b. Sabit'ten başka kimse tarafından ezbere bilindiğini görmedim. (Bu âyet): *"Mü'minler arasında Allah'a verdikleri sözde*

Scanned with CamScanner

*içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır"* âyetidir.[226] Bunu (iki Sahihten) sadece Buhârî rivayet etmiştir, Müslim rivayet etmemiştir. Ayrıca bunu İmam Ahmed, Müsnedinde, Tirmizî ve Nesâî'nin tefsir bölümlerinde Zührî'nin böylece rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Tirmizî, hasen, sahihtir demiştir.

[5327] Yine Buhârî dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Biz *"Mü'minler arasında Allah'a verdikleri sözde içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır"* âyetinin Enes b. Nadr hakkında indiği kanaatinde idik.[227] Bu hadisi bu yoldan tek başına Buhârî rivayet etmiştir. Ancak bunun başka yollardan şahitleri vardır.

[5328] İmam Ahmed dedi ki: Kendisinin adı bana konulan amcam Enes b. en-Nadr Bedir günü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bulunmamıştı. Bu hal ona ağır gelmiş ve: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bulunduğu ilk önemli gazada ben bulunamadım. Eğer Allah bundan sonra bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte böyle bir gazayı gösterecek olursa Allah neler yapacağımı görecektir, dedi. (Enes) dedi ki: Daha başka bir şey söylemekten de çekindi. Uhud günü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bulundu. Sa'd b. Muaz ile karşılaştı. Enes ona: Ey Ebû Amr! Nereye gidiyorsun? Baksana ben Uhud'un berisinden cennetin kokusunu alıyorum, dedi. (Enes) dedi ki: Öldürülünceye kadar müşriklerle savaştı. Onun vücudunda kılıç darbesi, mızrak ve ok yarası olarak seksen küsur yara tespit edildi. Kızkardeşi -yani halam en-Nadr'ın kızı Rubeyyi'- dedi ki: Kardeşimi sadece parmak uçlarından tanıyabildim. (Enes) dedi ki: İşte bunun üzerine: *"Mü'minler arasında Allah'a verdikleri sözde içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır. Onlardan kimisi adağını yerine getirdi, kimisi de beklemektedir. Onlar hiçbir şeyi değiştirmemişlerdir"* buyruğu nazil oldu. (Enes) dedi ki: Onlar bu âyet-i kerimenin onun ve onun gibi diğer arkadaşlarının hakkında indiği kanaatinde idiler.[228] Bunu Müslim, Tirmizî ve Nesâî de Süleyman b. el-Muğîre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak böylece tahriç etmişlerdir. Ayrıca bunu Nesâî ve İbn Cerîr de Hammad b. Seleme, Sabit'ten, o Enes'ten yoluyla böylece buna yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir.

---

226 Buhârî, 2807, 4784; Tirmizî, 3104; Nesâî, Tefsir, 421

227 Buhârî, 4783

228 Müslim, 1903; Tirmizî, 3200; Nesâî, 422; Ahmed, III, 194; Taberî, 28427

Scanned with CamScanner

[5329] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes'ten rivayete göre amcası Enes b. en-Nadr Bedir savaşına katılmadı. Bu sebeple: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in müşriklerle katıldığı ilk savaşta bulunamadım. Andolsun şayet Allah müşriklerle yapılan bir savaşta benim hazır bulunmamı kısmet ederse andolsun Allah benim ne yapacağımı görecektir dedi. Uhud günü gelince Müslümanlar geri çekildi. Enes b. en-Nadr: -Arkadaşlarını kastederek- Allah'ım! Bunların yaptıklarından ötürü sana mazeretlerini kabul etmeni arzederim, dedi. Müşrikleri de kastederek: Allah'ım! Bunların yaptıklarından uzak olduğumu da sana bildiririm, dedikten sonra ileri atıldı. Sa'd b. Muaz onu Uhud'un yakınlarında gördü. Ben de seninle birlikteyim, dedi. Sad: Onun yaptıklarını ben yapamadım, dedi. (Enes) dedi ki: Vücudunda kimi kılıç darbesi, kimi mızrak, kimi ok yarası olmak üzere seksen küsur yara tespit edildi. Ashab *"Onlardan kimisi adağını yerine getirdi, kimisi de beklemektedir"* buyruğunun onun ve onun gibi diğer arkadaşlarının hakkında indiğini söylüyorlardı.[229] Bunu Tirmizî de Abd b. Humeyd'den tefsir bölümünde, Nesâî de aynı şekilde İshâk b. İbrâhim'den diye her ikisi de Yezîd b. Harun'dan böylece rivayet etmiştir, Tirmizî hasendir demiştir. Buhârî bu hadisi Meğazi bölümünde Hassan b. Hassan'dan, o Muhammed b. Talha b. Mûsârrif'den, o Humeyd'den, o Enes'ten böylece rivayet etmiş, âyet-i kerimenin nüzulünü de zikretmemiştir. Ayrıca İbn Cerîr bunu el-Mutemir b. Süleyman, Humeyd'den, o Enes'ten böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[5330] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mûsâ b. Talha babası Talha'dan şöyle dediğini nakletti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Uhud'dan döndükten sonra minbere çıktı. Allah'a hamd-u senada bulundu. Müslümanlara karşı karşıya kaldıkları musibetlerinden dolayı taziyetlerini bildirdi ve kendilerine onlar için verilecek olan mükâfatları, biriktirilen ecirleri haber verdi. Sonra da *"müminler arasında Allah'a verdikleri sözde içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır. Onlardan kimisi adağını yerine getirdi"* âyetinin tamamını okudu. Müslümanlardan bir adam ayağa kalkarak: Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar kimlerdir? dedi. Ben, üzerimde Hadra Mevt işi yeşil iki elbise bulunduğu halde geldim. *"Ey soruyu soran kişi, bu onlardan birisidir"* buyurdu.[230] Bunu İbn Cerîr de

229 Buhârî, 2805; Tirmizî, 3201; Nesâî, Tefsir, 423; Taberî, 28428

230 Taberî, 28432'de Süleyman b. Eyyûb yoluyla böylece rivayet etmiştir. Senedi itibarsız bir senettir. Süleyman zayıftır. Ayrıca senedinde meçhul başka raviler de vardır. Bu hadis değişik yollardan Talha b. Yahyâ'dan, o Talha'nın oğulları Mûsâ ve İsa'dan

Scanned with CamScanner

Süleyman b. Eyyûb et-Telhi yoluyla böylece rivayet etmiş bulunmaktadır. Tirmizî bunu Tefsir ve aynı şekilde Menakib (menkıbeler) bölümlerinde ve İbn Cerîr de Yunus b. Bukeyr, Talha b. Yahyâ'dan, o Talha'nın oğulları Mûsâ ve İsa yoluyla her ikisi kendi babalarından böylece rivayet etmiştir. Tirmizî hasen, gariptir. Biz bunu ancak Yunus'un rivayet ettiği bir hadis olarak bilmekteyiz demiştir.

[5331] Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mûsâ b. Talha dedi ki: Muâviye (radıyallâhu anh)'ın yanına girdim. Dışarı çıkınca beni çağırdı ve şöyle dedi: Kardeşimin oğlu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlemiş olduğum bir hadisi sana emanet bırakayım mı dedi. (Devamla dedi ki): Şahadet ederim ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Talha adağını yerine getirenlerdendir"* buyururken dinledim.[231]

[5332] Bunu İbn Cerîr de rivayet etmiş bulunmaktadır. Mûsâ b. Talha dedi ki: Muâviye b. Ebî Süfyân ayağa kalkıp dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Talha adağını yerine getirenlerdendir"* buyururken dinledim.[232]

Bundan dolayı Mücâhid yüce Allah'ın: *"Onlardan kimisi adağını yerine getirdi"* buyruğu hakkında: Ahdini, sözünü yerine getirdi. *"Kimisi de beklemektedir"* yani savaşın olacağı ve böylelikle düşmanla karşılaşma halinde sadakat ve doğruluğunu ortaya koyacağı bir günü beklemektedir, diye açıklamıştır. Hasan da: *"Onlardan kimisi adağını yerine getirdi"* buyruğunu

---

diye de rivayet edilmiştir ki bunu Tirmizî, 3203, 3742; Ebû Ya'la, 663; Taberî, 28430, 28432'de rivayet etmişlerdir. Bu ise hasen bir senettir. Talha b. Yahyâ'nın Müslim rivayetini nakletmiş ve birden çok kişi onun sika olduğunu, başkaları ise leyyin birisi olduğunu rivayet etmiştir. Buhârî ise tek başına hadisi münker birisidir demiştir. Bu hadisin vahi birtakım rivayet yolları da vardır. Senedi en hasen olanları budur, şahitleri de vardır. Bundan dolayı Elbani, Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 125'te zikretmiştir. Hadis isnad bakımından çeşitli rivayet yolları ve şahitleri ile sahih derecesine ulaşır ama metin garip görülmektedir. Çünkü âyetin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla maksat adağını yerine getirmiş olan kimselerdir. Bunlar da âyetin nüzulünden önce vefat etmiş olanlardır. Âyetin nüzulünden sonra ölenler ise onlar beklemekte olanlar arasındadır. Allah-u Teala en iyi bilendir.

231 Tirmizî, 3740; İbn Mâce, 126; İbn Sâd, I/155; Taberî, 28431. Senedi İshâk b. Yahyâ'nın zayıf oluşu dolayısıyla zayıftır.

232 Taberî, 28431. Senedinde İshâk vardır ki vahi bir ravidir. Himmani zayıftır. Bunlar vahi rivayetlerdir. Bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 125, 126 ama hadisin başka şahitleri vardır fakat metin bir parça gariptir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

yani o sözünde sadık kalarak, ahdine bağlı kalarak ölmüştür "*kimisi de beklemektedir*" aynı hal üzere ölmeyi beklemektedir. Kimisi de ahdinde hiçbir şeyi değiştirmemişlerdir diye açıklamışlardır. Katâde ve İbn Zeyd de böyle demiştir. Bazıları da: "Nahbehu: Adağını" buyruğunu yaptığı adağı diye açıklamışlardır.

"*Onlar hiçbir şeyi değiştirmemişlerdir:*" Ahitlerini, verdikleri sözlerini değiştirmediler. Ahitlerine bağlı kalmak yerine ahitlerini bozma yolunu seçmediler. Aksine Allah'a verdikleri sözde durmaya devam ettiler. Münafıkların yaptıkları gibi de sözlerini bozmadılar. O münafıklar ise: "*Gerçekten evlerimiz korumasızdır*" diyorlardı. "*Halbuki evleri korumasız değildir. Onlar kaçmaktan başka bir şey istemiyorlardı.*" (Ahzâb, 13) "*Halbuki onlar andolsun ki bundan önce yüz çevirmemek üzere Allah'a söz vermişlerdi.*" (Ahzâb, 15)

"*Çünkü Allah doğru olanları doğrulukları sebebi ile mükâfatlandıracak yahut tevbelerini kabul edecek.*" Yani yüce Allah'ın kullarını korkuyla sarsıntı ile sınamasının hikmeti iyiyi kötüden ayırtetmesi ve böylelikle bunun da, ötekinin de durumunu fiilen ortaya çıkarmak istemesidir. Yüce Allah ise her bir şeyi olmadan önce elbette ki bilir ama o yarattıklarını onlar hakkındaki bilgisi ile azaplandırmaz. Onlar, onlara dair bilgisine uygun olarak amelleriyle azabı gerektiren fiilleri ortaya koymadıkça. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: "*Andolsun ki biz sizleri içinizden mücahitleri ve sabredenleri ortaya çıkarıncaya ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar imtihan edeceğiz.*" (Muhammed, 31) Bu hal ise bir şeyin oluşundan sonra bilinmesi demektir. Her ne kadar ilahi bilgi o şey var olmadan önce onun hakkında mevcut olsa bile. Nitekim yüce Allah bir başka yerde de: "*Allah mü'minleri üzerinde bulunduğunuz bu halde asla terk etmez. Nihayet murdarı temizden ayıracaktır. Allah size gaybı bildirecek de değildir.*" (Âl-i İmrân, 179) buyurmaktadır. Bu sebeple yüce Rabbimiz burada da: "*Çünkü Allah doğru olanları doğrulukları sebebi ile mükâfatlandıracak.*" Yani Allah'a verdikleri sözde durdukları, gereğini yerine getirdikleri ve onu gerektiği gibi koruduklarını için mükâfatlandıracak "*münafıkları da dilerse azaplandıracak.*" Bunlar ise Allah'ın ahdini bozan, onun emirlerine muhalefet eden kimselerdir. Böyle yaptıkları için de Allah'ın cezasını ve azabını hak etmişlerdir. Bununla birlikte onlar dünya hayatında onun dilemesine bağlıdırlar. Allah dilerse huzuruna çıkacakları vakte kadar onları yaptıkları hal üzere bırakır sonra da bu yaptıkları sebebiyle onları azap-

Scanned with CamScanner

landırır. Dilerse kendilerine münafıklıktan vazgeçip, imana dönüp, fasıklık ve isyandan sonra da salih amel işleme yolunu göstererek tevbe etmelerine imkân verir. Onun kullarına olan şefkat ve merhameti gazabını geçtiği için de: *"Muhakkak Allah Ğafûrdur, Rahîmdir"* buyurmaktadır.

وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا ۚ وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾

*25. Allah kâfirleri hiçbir hayır elde etmeksizin öfkeleri ile geri çevirdi. Allah savaşta mü'minlere yetti. Allah çok güçlüdür, Azizdir.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah gelen orduları (ahzabı) Medine'den üzerlerine gönderdiği şiddetli rüzgâr ve ilahi ordular ile sürüp uzaklaştırdığını haber vermektedir. Eğer Allah Rasûlünü âlemlere rahmet olarak göndermemiş olsaydı, şüphesiz bu rüzgâr üzerlerine Ad kavmini helak eden akim (kısır) rüzgârından daha ağır eserdi ama yüce Allah: *"Sen içlerinde iken Allah onlara azap verecek değildir."* (Enfâl, 33) buyurmaktadır. Bu sebeple Allah üzerlerine topluluklarını dağıtacak kadar bir rüzgâr gönderdi. Nitekim bir araya geliş ve toplanma sebepleri de nefsi hevaları idi. Değişik kabilelerin meydana getirdiği bir karışımdılar. Muhtelif hizipler ve farklı görüşlere sahiptiler. Bundan dolayı onların topluluklarını dağıtan rüzgârı üzerlerine göndermesi de münasip (bir azap) olmuştur. Bunun sonucunda Allah onları kin ve öfkeleri ile hüsrana uğramış, zarar etmiş kimseler olarak geri çevirdi. İçlerinde arzu ettikleri zafer ve ganimet gibi dünyalık bir hayır da elde edemediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e düşmanlık edip, onu öldürmek istemek, etrafındaki orduyu kökten imha etmek istediklerinden ötürü sırtlarına yüklendikleri ağır günahlarla da ahirette hiçbir hayır elde edememiş oldular. Bir şey yapmak isteyip de fiili ile bu isteğini tasdik eden bir kimse de gerçekte onu bizzat işlemiş gibidir.

Şanı yüce Allah'ın: *"Allah savaşta mü'minlere yetti"* buyruğuna gelince: Yani onlar düşmanlarını kendi topraklarından sürmek için onların yanına inmeye, onlarla karşılıklı çarpışmaya gerek görmediler. Aksine Allah onlara ihtiyaç bırakmaksızın, tek başına kuluna yardım etti, ordusunu zafere kavuşturdu.

Scanned with CamScanner

[5333] Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi:

لا إله إلا الله وحده، صدق وعده، ونصر عبده، وأعزَّ جنده،
وهزم الأحزاب وحده، فلا شيء بعده

*"La ilahe illallah, o bir ve tektir. Vaadini gerçekleştirdi, kuluna yardım etti, askerlerini zafere kavuşturdu. Orduları tek başına bozguna uğrattı. Ondan sonra (güçlü) kimse yoktur."*[233] Buhârî ve Müslim bunu Ebû Hureyre'den gelen bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[5334] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de Abdullah b. Ebî Evfa dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ahzâb'a (Hendek gazasında gelen müşrik ordularına) beddua ederek şöyle buyurdu: *"Ey kitabı indiren, hesabı çabucak gören! Ahzâbı (müşrik ordularını) bozguna uğrat. Allah'ım! Onları bozguna uğrat, onları sarstıkça sars."*[234]

Yüce Allah'ın: *"Allah savaşta mü'minlere yetti"* buyruğunda ise onlarla Kureyş arasında savaşın artık sona erdiğine bir işaret vardır. Nitekim Hendek gazasından böyle oldu. Müşrikler onlara gaza etmedi. Aksine onlar kendi topraklarında oldukları halde Müslümanlar üzerlerine gazaya gitti.

[5335] Muhammed b. İshâk dedi ki: Hendek için gazaya gelenler geri döndüklerinde bize ulaştığına göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bu yıldan sonra Kureyş üzerinize gaza düzenleyemeyecektir ama siz onların üzerine gazaya gideceksiniz."*[235]

[5336] Nitekim İmam Ahmed şöyle demiştir: Süleyman b. Furad dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ahzab günü: *"Şimdi(den sonra artık) biz onlara gazaya gideceğiz. Onlar üzerimize gazaya gelemeyeceklerdir"* buyurdu.[236]

---

233 Buhârî, 4114; Müslim, 2724; Beyhakî, Delail, III, 456 Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

234 Buhârî, 4115; Müslim, 1742, h. no: 21; Beyhakî, III, 456

235 Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, III, 458 İbn İshâk'tan mürsel olarak rivayet etmiştir. Bundan sonraki rivayet de buna delildir. Bundan sonra gerçekten Kureyş Müslümanların üzerine gaza düzenleyemedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise bundan sonra onlara gaza düzenledi ve nihayet Allah ona Mekke fethini nasip etti. Muhammed İbn İshâk'ın zikrettiği bu hadis de sahih bir hadistir.

236 Sahihtir. 4110; Ahmed, IV, 262, VI, 394; Beyhakî, Delail, III, 457

Scanned with CamScanner

Bu hadisi bu şekilde Buhârî de Sahih'inde es-Sevrî ve İsrâil'in, Ebû İshâk'tan böylece rivayet ettikleri bir hadis olarak tahriç etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Allah çok güçlüdür, Azizdir"* buyruğu da şu demektir: Allah gücüyle, kuvvetiyle onları hüsrana uğramışlar olarak, hiçbir hayır elde etmemişler olarak geri çevirdi. İslamı ve Müslümanları aziz kıldı, onlara olan vaadini gerçekleştirdi. Rasûlü ve kuluna da yardım etti. Hamd yalnız onadır, lütuf ve minnet duyguları yalnız onadır.

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَئُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾

*26. Kitap ehlinden onlara yardım edenleri de Allah kalelerinden indirdi. Kalplerine de korku saldı. Onlardan bir kısmını öldürüyordunuz, bir kısmını da esir alıyordunuz.*

*27. Onların yerlerini, yurtlarını, mallarını ve ayak basmadığınız yerleri size miras verdi. Allah her şeye gücü yetendir.*

**Tefsiri:**

[5337] Daha önce geçtiği gibi Ahzâb orduları gelip de Medine'nin yanında konuçlanınca Kureyza oğulları daha önce Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile aralarında yapmış oldukları antlaşmayı bozdu. Bu antlaşma Nadir oğullarından Huyey b. Ahtab'ın -Allah'ın laneti üzerine olsun- elçiliği ile olmuştu. Huyey onların kalelerine girmiş ve Kureyzalıların efendisi olan Ka'b b. Esed'i ahdi bozuncaya kadar yakasını bırakmamıştı. Aralarındaki konuşmalarda ona şunları da söylemişti: Ne oluyor sana? Ben sana zamanın gücünü getiriyorum. Sana Kureyşlileri ve onların ehabişini, Gatafanlıları ve onlara uyanları getirdim. Muhammed'in ve ashabının kökünü kazıyıncaya kadar burada kalmaya devam edeceklerdir. Ka'b ise ona şöyle demişti: Allah'a yemin ederim ki sen bana zamanın zilletini getirerek geldin. Ey Huyey bırak beni, sen uğursuzun tekisin, bizi rahat bırak. Ancak Huyey binbir dereden su getirerek ona ısrarlarını sürdürdü, nihayet Ka'b onun dediklerini kabul etti.

Scanned with CamScanner

Huyey, Ka'b'a şayet ahzab hiçbir şey gerçekleştiremeden geri dönecek olurlarsa onlarla (Kureyzalılarla) birlikte kalelerine girecek ve o da onlarla aynı sonuçları paylaşacaktı, diye taahhütte bulundu.

Kureyzalılar antlaşmalarını bozup da bunun haberi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca hoşuna gitmedi. Ona da, Müslümanlara da bu hal çok ağır geldi. Allah onu destekleyip, ona yardım edince düşmanları da hüsrana uğratıp, en ağır bir zarara uğramış halde geri çevirince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Medine'ye ilahi yardım ve desteği almış olarak gelip insanlar silahlarını bıraktılar. Tam bu sırada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu kadar zaman düşmanı gözetleyip, beklemenin yorgunluğunu atmak için Ümmü Seleme'nin evinde yıkanmakta iken Cebrâil kalın ipekten bir kadifeden eğerli bir katır üzerinde atlastan bir sarık sarmış olduğu halde ona göründü ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Silahı bıraktın mı? dedi. Allah Rasûlü *"Evet"* buyurdu. Cebrâil: Ama melekler silahlarını henüz bırakmadı. Şu anda ben dönenleri takip etmekten geri döndüm. Sonra şunları ekledi: Allah sana Kureyza oğulları üzerine gitmeni emrediyor.

Bir rivayete göre de ona şöyle dedi: Kusuru bağışlanan bir savaşçı olasın. Silahı bıraktınız mı? Allah Rasûlü: *"Evet"* deyince, Cebrâil: Ama biz henüz silahlarımızı bırakmadık. Haydi şunlar üzerine kalk ve yürü dedi. Allah Rasûlü: *"Nereye"* buyurunca, Cebrâil: Kureyza oğulları üzerine. Çünkü Allah bana onların üzerlerine (yurtlarını) sarsmamı emretti, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) derhal harekete geçti ve insanlara Kureyza oğullarına yürümeyi emretti. Onların yurdu Medine'den birkaç mil uzakta idi. Bu emri öğle namazından sonra verdi ve: *"Hiçbiriniz ikindi namazını Kureyza oğulları yurdundan başka bir yerde kılmasın"* buyurdu. İnsanlar yola koyuldular. Yolda iken namaz vakti girdi. Bazıları yolda namaz kılarak: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bizden istediği hızlıca yürümemizden ibaretti, dedi. Diğerleri ise biz bu namazı Kureyza oğullarının yurdundan başka yerde kılmayacağız, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de her iki kanaat sahiplerinden herhangi birisini azarlamadı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onların arkasından yola çıktı, Medine'ye yerine İbn Ümmü Mektum'u tayin etti, sancağı Ali b. Ebî Tâlib'e verdi.

Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların kalelerinden inmelerini emretti. Yirmi beş gün onları muhasara etti. Onlar bu halin uzayıp gittiğini

Scanned with CamScanner

görünce Evslilerin başı Sa'd b. Muaz'ın hükmünü kabul ederek indiler. Çünkü Evsliler ile cahiliye döneminde antlaşmalı idiler ve Sa'd b. Muaz'ın bu hususta kendilerine Abdullah b. Ubeyy b. Selul'un antlaşmalıları olan Kaynuka oğullarına yaptığı gibi iyilik yapacağına inandılar. Abdullah, Kaynuka oğullarını Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elinden kurtarıncaya kadar ısrarını sürdürmüştü. Bunlar da Sa'd'ın, (Abdullah) İbn Ubey'in öbürlerine yaptığı gibi kendilerine yapacağını düşündüler.

Sa'd (radıyallâhu anh)'ın da Hendek gazası günlerinde isabet eden bir okla kolundaki ana damarlardan birisinin koptuğunu, bundan dolayı Rasûlullahın da o damarını dağlattığını bilmiyorlardı. Allah Rasûlü de kendisini yakın olup, kolayca ziyaret etsin diye mescitteki bir çadırda onu yerleştirmişti.

Sa'd'ın yaptığı duaları arasında: Allah'ım! Eğer bundan sonra daha Kureyş ile savaş olacaksa o savaşlara kadar beni yaşat. Eğer bizimle onlar arasında savaşı bitirmiş isen bu yaram kan kaybedip dursun ve Kureyza oğullarından göreceklerimle gözüm aydın olmadan da canımı alma, duası vardı. Allah onun duasını kabul etti ve Kureyza oğullarının aleyhine kendi istekleriyle kendiliklerinden böyle bir talepte bulunarak onun hükmünü kabul ederek inmeyi takdir buyurdu.

Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aralarında hüküm vermek üzere Medine'den onu getirtti. Sa'd kendisine rahat edebileceği bir şekilde semer vurulmuş bir eşeğe binmiş olduğu halde gelince Evsliler ona yalvarmaya ve: Ey Sa'd bunlar senin dostlarındır, onlara iyi davran diyerek onlara karşı onu yumuşatmaya ve kalbine merhamet sokmaya çalışıyorlardı. Kendisi ise sesini çıkarmıyor, onlara cevap vermiyordu. Bu şekilde isteklerini çokça tekrar edince Sa'd şöyle dedi: Andolsun ki artık Sa'd'in Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından etkilenmeyeceği zaman gelmiştir. Bu sefer onları yerlerinde bırakmayacağını anladılar.

Sa'd Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in içinde bulunduğu çadıra yaklaşınca Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Efendiniz için ayağa kalkınız"* buyurdu. Müslümanlar da onun için ayağa kalktılar. Allah Rasûlü de onu büyütmek, ikramda bulunmak ve ona saygı göstermek maksadıyla onlar hakkında vereceği hükmün de daha etkileyici olması için kendi yerine onu oturttu. Sa'd oturunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bunlar*

Scanned with CamScanner

*-Kureyzalıları işaret ederek- senin vereceğin hükmü kabul ederek inecekler. Sen de onlar hakkında istediğin gibi hüküm verebilirsin."*

Sa'd: Benim vereceğim hüküm onlara uygulanacak mı, dedi. Allah Rasûlü: *"Evet"* buyurdu. Sa'd: Bu çadırda bulunanlar hakkında da geçerli olacak mı dedi. Allah Rasûlü: *"Evet"* buyurdu. Sa'd: Burada olanlar üzerine de geçerli olacak mı dedi. Bunu söylerken de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tebcil, ikram ve tazim olmak üzere yüzünü ondan başka tarafa çevirmişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evet"* buyurdu. Bu sefer Sa'd şöyle dedi: Ben savaşçılarının öldürülmesine, kadın ve çocuklarının esir alınmasına, mallarının da ganimet olmasına hüküm veriyorum, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Andolsun sen yedi katın üstünden Allah'ın hükmü ile hükmettin"* buyurdu. Bir başka rivayette de: *"Sen bunların hakkında el-melik (olan Allah)'ın hükmü ile hüküm verdin"* buyurdu.

Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yere yarıklar açılmasını emir buyurdu. Savaşçılar kolları bağlı olarak getirildi ve boyunları vuruldu. Yedi yüz ile sekiz yüz kişi arasında idiler. Henüz etek tüyleri bitmemiş olan erkek çocuklar kadınlarla birlikte esir alındı ve malları da ganimet oldu.[237]

Bütün bunlar delilleriyle, hadisleriyle ve geniş açıklamalarıyla birlikte bizim ayrıca özlü ve basit olarak yazmış olduğumuz "Siret" adlı eserimizde zikredilmiş bulunmaktadır. Lütuf ve nimetleri dolayısıyla Allah'a hamdolsun.

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Onlara yardım edenleri"* yani Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı savaşan ahzaba (Kureyş ve beraberindeki ordulara) yardım ve destek verenleri *"de Allah kalelerinden indirdi"* buyurmaktadır. *"Kitap ehlinden"* buyruğundan maksat ise Yahudi olan Kureyza oğulları demektir. Bunlar da İsrâiloğulları kollarından bir koldan idiler. Ataları eski zamanlarda Hicaz topraklarına yerleşmişti. Tevrat'ta yanlarında yazılı buldukları ümmi nebîye uymak ümidiyle bunu yapmışlardı *"ama o tanıdıkları (ümmi nebî) kendilerine gelince onu inkâr ettiler."* (Bakara, 89) Allah'ın laneti üzerlerine olasıca!

*"Kalelerinden"* Mücâhid, İkrime, Atâ, Katâde, Süddî ve seleften daha başkaları "seyâsî" lafzını böyle açıklamışlardır. İneklerin boynuzlarına da aynı ismin verilmesi ise boynuzların en yüksek yerleri olmasından dolayıdır.

237 Taberî, 28443-28446; Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, IV, 5-16

Scanned with CamScanner

*"Kalplerine de korku saldı."* Çünkü onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile savaşmak üzere müşriklerle antlaşmışlardı. Bilenin durumu ile bilmeyenin durumu ise bir değildir. Bu sebeple Müslümanların korkmalarına sebep olmuşlar, dünyada aziz olmak üzere onlarla savaşmak istediler fakat durum tam aleyhlerine döndü, iş beklediklerinin tam tersi çıktı. Müşrikler geri çekildi, böylelikle yaptıkları alışverişlerinde zarar etmiş, kandırılmış oldular. Onlar aziz olup, güçlenmeyi beklerken, zelil oldular. Müslümanları toptan imha etmek istediler, kendilerinin kökleri kurutuldu. Ayrıca buna ahiretteki bedbahtlıkları da eklendi. Bunun neticesinde bu zararlı alışveriş ortaya çıktı. Bundan dolayı yüce Allah da: *"Onlardan bir kısmını öldürüyordunuz, bir kısmını da esir alıyordunuz"* buyurmaktadır. Öldürülenler onların savaşabilecek durumda olanları idi, esir edilenler ise küçük çocuklar ve kadınlardı.

[5338] İmam Ahmed dedi ki: Atiyye el-Kurazî dedi ki: Kureyza oğulları(nın savaşçılarının öldürüldüğü) günü ben de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gösterildim çünkü hakkımda şüpheye düşmüşlerdi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) benim için kasık tüylerimin henüz bitip bitmediğine bakmalarını emretti. Bana baktıklarında tüylerimin bitmemiş olduğunu gördüler. Bunun üzerine beni serbest bırakarak esirler arasına kattılar.[238]

Bu hadisi böylece bütün sünen sahipleri de değişik rivayet yollarından Abdulmelik b. Umeyr'den böylece rivayet etmiş, Tirmizî "hasen, sahihtir" demiştir. Nesâî de bu hadisi ayrıca İbn Cureyc, İbn Ebî Necih'den, o Mücâhid'den, o Atiye'den buna yakın olarak rivayet etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Onların yerlerini, yurtlarını, mallarını... size miras verdi."* Yani siz onları öldürdüğünüz için bunlar sizin oldu. *"Ve ayak basmadığınız yerleri de"* burasının Hayber olduğu söylendiği gibi Mekke olduğu da söylenmiştir. Bunu Zeyd b. Eslem'den, Mâlik rivayet etmiştir. İran ve Bizans toprakları olduğu da söylenmiştir. İbn Cerîr de: Hepsinin kastediliyor olması da mümkündür demiştir.

*"Allah her şeye gücü yetendir."*

238 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 4404; Tirmizî, 1584; Nesâî, VI, 155; İbn Mâce, 2541; Ahmed, IV, 310, 383; İbn Hibbân, 4780; Tirmizî, hasen sahihtir demiştir, dediği gibidir. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir.

Scanned with CamScanner

[5339] İmam Ahmed dedi ki: Âişe dedi ki: Hendek günü insanların arkasından gitmek üzere çıktım. Arkamdan yerden bir yürüme sesi duydum. Dönüp baktığımda Sa'd b. As'ı beraberinde kardeşinin oğlu el-Haris b. Evs ile birlikte onun kalkanını taşıyarak geldiklerini gördüm. (Âişe) dedi ki: Ben de hemen yere oturdum. Sa'd üzerinde demir bir zırh bulunduğu halde geçip gitti. Kolları ve ayakları zırhın dışında kalmıştı. Buralarda isabet alacağından korkuyordum. Âişe dedi ki: Sa'd en iri yarı ve en uzun boylulardan birisi idi. Yanımdan geçerken recez vezninde şu beyiti söylüyordu:

لَبِّثْ قليلا يَشْهدُ الهَيْجَا حَمَلْ مَا أَحْسَنَ الموتَ إذا حَانَ الأَجَلْ

*Azıcık bekle, savaşa bir erkek deve katılacak*

*Ecel gelince ölüm ne güzel olacak.*

Âişe dedi ki: Sonra kalkıp bir bahçeye girdim. Orada Müslümanlardan dokuz on kişi vardı. Bahçede Ömer b. el-Hattab da vardı. Aralarında miğferli bir adam da vardı. Ömer: Buraya ne diye geldin? Yemin ederim sen gerçekten çok cüretkâr birisisin. Bir bela olmayacağından yahut bir geri çekilme yaşanmayacağından nasıl emin olabilirsin? dedi. (Âişe devamla) dedi ki: Ömer beni kınamayı o kadar sürdürdü ki, sonunda o an keşke yer yarılsaydı da içine girseydim diye temenni ettim. Adam başından miğferi kaldırınca, onun da Talha b. Ubeydullah olduğunu gördüm. O: Ey Ömer yeter. Bugün gerçekten çok söylendin. Nereye geri çekiliyoruz -yahut yüce Allah'tan başkasına kaçış nereye- dedi. (Âişe devamla) dedi ki: İbnu'l-Arika adında Kureyş'ten bir adam Sa'd'a bir ok attı. Okunu atınca da: Al bu oku, ben Arika'nın oğluyum dedi. Attığı bu ok kolundaki ana damara isabet etti ve onu kopardı. Sa'd da Allah'a şöyle dua ediverdi: Allah'ım! Kureyza oğullarının gözümü aydınlatacak bir hale geldiğini görmedikçe canımı alma. Âişe dedi ki: Kureyza oğulları cahiliye döneminde onun antlaşmalıları ve dostları idi. Sonra yarası kanadı. Allah müşriklerin üzerine rüzgârı gönderdi ve mü'minlere savaşta yetti. O güçlüdür, Azizdir. Ebû Süfyân ve beraberindekiler Tihame'ye Uyeyne b. Bedr ve beraberindekiler Necd'e kadar gitti. Kureyza oğulları da dönüp kalelerine sığındılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye döndü ve mescitte Sa'd için deriden bir çadırın kurulmasını emretti. (Âişe devamla) dedi ki: Sonra Cebrâil (a.s) Allah Rasûlü'ne geldi. Savaşın tozları hala üze-

Scanned with CamScanner

rinde duruyordu. Allah Rasûlü'ne: Silahı bıraktın mı yoksa. Hayır, Allah'a yemin ederiz ki biz melekler henüz silahlarımızı bırakmadık. Haydi Kureyza oğullarının üzerine çık git, onlarla savaş dedi.

(Âişe) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hemen miğferini başına geçirdi ve halk arasında çıkıp gitmek üzere derhal hazırlanmalarına dair ilan yaptırdı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescidin civarında bulunan Ğanm oğullarının yanından geçti. Onlara: Yanınızdan kim geçti dedi. Onlar: Yanımızdan Dihye el-Kelbi geçti dediler. Cebrâil (a.s) da sakalı, yaşı ve yüzü itibariyle Dihye el-Kelbi kılığında görünmüştü. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kureyza oğullarına gitti ve yirmibeş gün onları kuşattı.

Kuşatmaları ağırlaşınca sıkıntıları da gittikçe artınca onlara: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hükmünü kabul ederek ininiz, denildi. Onlar da Ebû Lubabe b. Abdi'l-Münzîr'e danıştılar. Kendilerine (hükmünü kabul edecek olurlarsa) onları keserek cezalandıracağını işaret etti. Bu sefer onlar: Biz Sa'd b. Muaz'ın hükmünü kabul ederek ineriz, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Haydi Sa'd b. Muaz'ın hükmü üzere ininiz"* buyurdu. Onlar kalelerinden indiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Sa'd b. Muaz'a haber gönderdi. Üzerinde liften bir eğer bulunan bir eşeğe bindirilmiş olarak Sa'd getirildi. Kavmi de etrafını sarmış, ey Ebû Amr bunlar senin antlaşmalıların, bunlar senin dostların, bunlar düşmana karşı güçlü kimselerdir, bunlar bildiğin kimselerdir diyorlardı.

(Âişe) dedi ki: Sa'd ise onlara hiçbir cevap vermiyor, onlara dönüp bakmıyordu. Nihayet Kureyzalıların yurtlarına yaklaşınca kavmine dönüp şöyle dedi: Artık benim için Allah yolunda kınayacak kimsenin kınamasına aldırmayacağım zaman gelmiş bulunuyor.

Ebû Said dedi ki: Sa'd görününce Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Haydi, seyyidiniz (efendiniz) için ayağa kalkın ve onu indirin"* buyurdu. Ömer: Seyyidimiz Allah'tır dedi. Allah Rasûlü: *"İndirin"* buyurdu. Onu indirdiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Haklarında hüküm ver"* buyurdu. Sa'd dedi ki: Ben savaşçılarının öldürülmesine, kadın ve çocuklarının da esir alınmasına, mallarının paylaştırılmasına hükmediyorum, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Andolsun haklarında yüce Allah'ın hükmü ve Rasûlü'nün hükmü ile hükmettin"* dedi. Sonra Sa'd şöyle dua etti: Allah'ım!

Scanned with CamScanner

Eğer senin nebîn daha Kureyş ile savaşacak ise beni o savaşa kadar hayatta bırak. Eğer onunla onlar arasında savaşı bitirmiş isen beni yanına al dedi. Yarası yeniden kanadı. Halbuki bir yüzük kadar bir yer dışında iyileşmiş idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onun için kurduğu çadıra geri döndü. Âişe (devamla) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Bekr ve Ömer yanına geldiler. Âişe dedi ki: Muhammed'in canı elinde olana yemin ederim ki ben odamda olduğum halde Ebû Bekir'in ağlayışını, Ömer'in ağlayışından ayırtedebiliyordum. Onlar yüce Allah'ın buyurduğu gibi *"kendi aralarında merhametli"* (Feth, 29) idiler.

Alkame dedi ki: Ben: Anacığım peki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (bu gibi hallerde) ne yapardı, dedim. Şöyle dedi: Kimse için gözünden yaş akmazdı, ama üzüldüğü vakit sakalını tutardı.[239] Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Abdullah b. Numeyr, Hişam b. Urve'den, o babasından, o Âişe'den buna yakın olarak rivayet etmişlerdir ama bundan daha kısa olarak zikretmiş olmakla birlikte, rivayetlerinde Sa'd (radıyallâhu anh)'ın da duası yer almaktadır.

**Dünya Hayatı mı, Allah ve Rasûlü mü?:**

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

*28. Ey nebî! Zevcelerine de ki: "Eğer dünya hayatını ve onun ziynetini istiyorsanız gelin size bağışta bulunayım ve sizi güzellikle salıvereyim."*

*29. Yok eğer Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız muhakkak Allah içinizden güzel davrananlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır.*

239 Sahihtir. Ahmed, VI, 141-142; İbn Hibbân, 7028. Senedi Muhammed b. Amr dolayısıyla hasendir. Buhârî, 4122; Müslim, 1969 numara ile bir başka yoldan buna yakın olarak tahriç etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Bu buyruklarla şanı yüce Allah, Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem): Hanımlarını onlardan ayrılıp, kendilerine dünya hayatını ve ziynetini sağlayabilecek kimselerden bir başkasına gitmek ile dar ve sıkıntılara sabredip, katlanmak ve bundan dolayı da kendilerine pek büyük sevap ve mükâfat verilmekten birisini seçmekte serbest bırakmasına dair emir vermektedir. Hepsi de -Allah kendilerinden razı olsun ve kendilerini razı etsin- Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu tercih etti. Bundan sonra yüce Allah da onlar için hem dünya hayrını, hem ahiret saadetini bir arada ihsan etti.

[5340] Buhârî dedi ki: Ebû Seleme b. Abdurrahman'ın haber verdiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımı Âişe (radıyallâhu anhâ) kendisine şunu haber vermiştir: Allah eşlerini seçimde serbest bırakmasını kendisine emredince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilk olarak yanıma geldi ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benden başlayarak: *"Ben sana bir hususu söyleyeceğim. Annene ve babana danışacak kadar vaktin var, acele etmemende bir sakınca yok"* buyurdu. O esasen anne babamın bana ondan ayrılmamı söylemeyeceklerini biliyordu. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Sonra şöyle buyurdu: *"Allah buyurdu ki: Ey Nebî zevcelerine deki..."* buyruğunu bir sonraki âyetin de sonuna kadar okudu. Ben ona: Ben bunun nesini anneme babama sorayım ki? Elbette ben Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu istiyorum, dedim.[240]

[5341] Aynı şekilde bunu muallâk olarak Leys'den diye de rivayet etmiştir: Bana Yunus, Zührî'den tahdis etti. O Ebû Seleme'den, o Âişe'den deyip hadisi zikretti ve şunları da ekledi: "(Âişe) dedi ki: Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (diğer) hanımları da benim yaptığımın aynısını yaptı."[241] Sonra Buhârî, Ma'mer'in bu hadisi rivayette ızdıraba düşmüş olduğunu, bazen bunu Zührî'den, o Ebû Seleme'den, bazen de Zührî'den, o Urve'den, o Âişe'den diye rivayet ettiğini söylemiştir.

[5342] İbn Cerîr de dedi ki: Bize Ahmed b. Abde ed-Dabbi tahdis etti, bize Ebû Avane, Ömer b. Ebû Seleme'den tahdis etti. O babasından şöyle dediğini nakletti: Âişe dedi ki: Yüce Allah'ın bizi seçimde serbest bırakan

240 Buhârî, 4785

241 Bunu Buhârî, 4786'da muallâk olarak zikretmektedir.

Scanned with CamScanner

buyruğu nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana şöyle dedi: *"Ben sana bir hususu söylemek istiyorum. Anne babana danışmadan sen de bu hususta hiçbir neticeye varma."* Âişe dedi ki: O nedir ey Allah'ın Rasûlü? dedim. O, ona tekrar aynı şeyleri söyleyince, Âişe: O nedir ey Allah'ın Rasûlü? dedi. (Ebû Seleme) dedi ki: Âişe dedi ki: Allah Rasûlü kendisine: *"Ey Nebî zevcelerine de ki: Eğer dünya hayatını ve onun ziynetini istiyorsanız..."* âyetini sonuna kadar kendisine okudu. Âişe dedi ki: Bunun üzerine ben: Elbette biz Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu seçeriz, dedim. Âişe dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) buna çok sevindi.[242]

[5343] Bize İbn Veki de tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarını seçimde serbest bırakan âyet nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benden başlayarak şöyle buyurdu: *"Ey Âişe! Sana bir hususu söyleyeceğim. Baban Ebû Bekir'e, annen de Ümmü Rûmân'a bunu açmadan bu hususta acele edip bir şey söyleme."* Ben, ey Allah'ın Rasûlü! O nedir? dedim. Şöyle buyurdu: *"Aziz ve celil olan Allah buyurdu ki: "Ey Nebî, zevcelerine de ki: Eğer dünya hayatını ve onun ziynetini istiyorsanız gelin size bağışta bulunayım ve sizi güzellikle salıvereyim. Yok eğer Allah'ı istiyorsanız muhakkak Allah içinizden güzel davranan-lara büyük bir mükafat hazırlamıştır."* buyruklarını okudu. Ben: Şüphesiz ki ben Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu istiyorum. Bu hususta babam Ebû Bekir, annem Ümmü Rûmân'ın da görüşünü almam, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) güldü sonra da (müminlerin annelerinin kaldıkları) diğer odalara gitti ve *"Âişe şöyle ve şöyle dedi"* buyurdu. Onlar da: Biz de Âişe'nin dediklerinin aynısını söylüyoruz, dediler. Allah hepsinden razı olsun.[243] Bunu İbn Ebî Hâtim de Ebû Said el-Eşec'den, o Ebû Usame'den, o Muhammed b. Amr'dan böylece rivayet etmiştir.

[5344] İbn Cerîr dedi ki: Âişe'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımlarının yanına inince onları seçimde serbest bırakmakla emrolundu. Bunun üzerine önce yanıma gelerek: *"Sana bir hususu söyleyeceğim, babana danışmadan acele edip karar verme"* buyurdu. Ben: O nedir Ey Allah'ın Nebîsi! dedim. O: *"Ben sizi istediğinizi seçmekle serbest bırakmakla*

242 Hasendir. Taberî, 28468; Ömer (b. Ebî Seleme) dolayısı ile senedi kavi değildir ama şahitleri vardır.

243 Sahihtir. Taberî, 28465. Senedi Muhammed b. Amr'dan ötürü hasendir ama şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

*emrolundum"* buyurdu ve ona seçmekte serbest bırakan âyeti bir sonraki âyetin sonuna kadar okudu. (Âişe) dedi ki: Ben de: Peki, sen bunun için mi babanla danışmadan karar vermekte acele etme diyorsun. Şüphesiz elbette ki ben Allah'ı ve Rasûlünü seçiyorum dedim. Buna sevindi. Diğer hanımlarına da aynı teklifi yaptı, hepsi de arka arkaya aynı şeyleri söyleyip, Allah'ı ve Rasûlünü tercih etti.[244]

[5345] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Bizi seçmekte serbest bırakan âyet nazil olunca Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımları arasından ilk olarak bana sordu ve: *"Ben sana bir hususu söyleyeceğim annen babanla danışıncaya kadar acele etmene gerek yok"* buyurdu. Âişe: Allah Rasûlü annemin ve babamın bana kendisinden ayrılmamı emretmeyeceklerini biliyordu. (Âişe) dedi ki: Sonra Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Allah buyuruyor ki: Ey Nebî zevcelerine deki..."* diye başlayan iki âyeti okudu. Âişe dedi ki: Bu hususta mı anneme babama soracakmışım elbette ki ben Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu istiyorum, dedi. Allah Rasûlü daha sonra bütün hanımlarını serbest bıraktı, hepsi de benim söylediklerimin aynısını söyledi. Allah onlardan razı olsun.[245] Buhârî ve Müslim bu hadisi Kuteybe'den, o Leys'den, o Zührî'den, o Urve'den, o Âişe'den aynen rivayet etti.

[5346] İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizi seçmekte serbest bıraktı, biz de onu seçtik. Bizi bu şekilde serbest bırakmamızı bizim aleyhimize herhangi bir şey (bir talak olarak) saymadı.[246] Buhârî ve Müslim bu hadisi A'meş'ten gelen bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[5347] İmam Ahmed dedi ki: Câbir dedi ki: Ebû Bekr (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girmek için izin istemek üzere geldi. İnsanlar da kapısında oturuyordu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de oturuyordu ama içeri girmesine izin verilmedi sonra Ömer geldi. İzin istedi,

244 Sahihtir. Taberî, 28466. Senedinde İbn İshâk'ın an lafzını kullanarak rivayeti söz konusudur ama ona mutabaatta bulunulmuştur.

245 Sahihtir. Senedi Abdullah b. Sâlih'ten dolayı pek kavi değildir ama ona mutabaatta bulunulmuştur. Hadisin daha başka şahitleri ve çeşitli rivayet yolları vardır. Bk. Buhârî, 2465; Müslim, 1479

246 Sahihtir. Buhârî, 5263; Müslim, 1477; Tirmizî, 1179; Nesâî, VI, 56; Ahmed, VI, 173; İbn Hibbân, 4267

Scanned with CamScanner

ona da izin verilmedi. Daha sonra Ebû Bekir ve Ömer'e birlikte izin verdi, her ikisi de içeri girdi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) etrafında hanımları olduğu halde oturuyor ve hiç konuşmuyordu. Ömer: Andolsun Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile konuşacağım. Olur ki onun gülmesini sağlayabilirim. Ömer: Ey Allah'ın Rasûlü! -kendi hanımını kastederek- Zeyd'in kızını bir görseydin, az önce benden masraf istedi, ben de onun boynunu kırdım. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) azı dişleri görününceye kadar güldü ve şöyle buyurdu: *"İşte onlar da gördüğün gibi etrafıma oturmuş benden masraf istiyorlar"* buyurdu. Ebû Bekr Âişe'ye vurmak üzere ayağa kalktı, Ömer de (radıyallâhu anh) Hafsa'ya kalktı. Her ikisi de kızlarına: Siz mi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yanında bulunmadığı halde masraf yapmasını istiyorsunuz dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara yapmamalarını söyledi. Hanımları da: Allah'a yemin olsun ki bu meclisten sonra Allah Rasûlü'nden yanında olmayan şeyleri istemeyeceğiz dediler.

(Câbir) dedi ki: Aziz ve celil olan Allah da seçmekte serbest bırakan buyrukları indirdi. Allah Rasûlü önce Âişe'den başlayıp şöyle buyurdu: *"Ben sana bir hususu söyleyeceğim ama annen babanla danışmadan bu hususta acele edip, karar vermeni istemiyorum."* Âişe: O nedir dedi. (Câbir) dedi ki: Allah Rasûlü ona: *"Ey nebî zevcelerine deki..."* âyetini okudu. Âişe: Senin hakkında mı anneme babama danışacakmışım. Hayır, ben Allah'ı ve Rasûlünü seviyorum dedi ve: Senin hanımlarından neyi tercih ettiğini söylememeni dilerim diye ekledi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Yüce Allah beni azarlayıcı, işleyici zorlaştırıcı olarak göndermedi ama beni öğretici ve işleri kolaylaştırıcı olarak gönderdi. Onlardan senin neyi tercih ettiğini soracak her kadına mutlaka söyleyeceğim."*[247] Bu hadisi iki Sahihten sadece Müslim rivayet etmiştir. Müslim bunu Nesâî ile birlikte Zekeriya b. İshâk el-Mekki'nin rivayet ettiği bir hadis olarak böylece rivayet etmişlerdir.

[5348] İmam Ahmed'in oğlu Abdullah dedi ki: Ali (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımlarını dünya ve ahiret arasında seçim yapmakta serbest bırakmıştı. Yoksa onları boşanmayı seçip seçmemekte serbest bırakmamıştı.[248] Bu munkatı bir hadistir. Ayrıca Hasan,

247 Müslim, 1478; Ahmed, III, 328; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 9208

248 Ahmed, I, 78. Senedi zayıftır. Ayrıca Ali b. el-Huseyn, Zeynu'l-Abidin ile Ali (radıyallâhu anh) arasında munkatıdır. Bunun ikinci bir illeti daha vardır ki senedinde Muhammed

Scanned with CamScanner

Katâde ve başkalarından da buna yakın olarak rivayet edilmiş olmakla birlikte âyetin zahirine de muhaliftir çünkü yüce Allah: *"Gelin, size bağışta bulunayım ve sizi güzellikle salıvereyim"* buyurmaktadır. Yani sizlere haklarınızı vereyim ve sizi serbest bırakayım (boşayayım).

İlim adamları ise Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onları boşaması halinde ondan başkasının onlarla evlenmesinin caiz olup olmadığı hususunda iki ayrı görüşe sahiptirler. Bu görüşlerin daha sahih olanı evet öyle bir şey olsaydı caiz olurdu, böylelikle boşanmaktan gözetilen maksadın gerçekleşmesi de söz konusu olsun. Allah en iyi bilendir.

İkrime dedi ki: O sırada nikâhında dokuz kadın vardı. Beşi Kureyş'tendi: Âişe, Hafsa, Ümmü Habibe, Sevde ve Ümmü Seleme. Nadir oğullarından Huyey kızı Safiye, Hilal oğullarından el-Haris kızı Meymune, Esed oğullarından Cahş kızı Zeyneb, Mustalık oğullarından el-Haris kızı Cuveyriye de nikâhı altında bulunuyordu. Allah hepsinden razı olsun ve onları razı etsin.

يَا نِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُّؤْتِهَآ أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

*30. Ey Nebî hanımları! Sizden kim apaçık bir hayâsızlıkta bulunursa ona azabı iki kat arttırılır. Bu Allah'a göre pek kolaydır.*

*31. Sizden kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat eder ve salih amel işlerse biz de ona ecrini iki defa veririz. Hem biz ona kerim bir rızık da hazırlamışızdır.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah bu buyruklarıyla Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu tercih ederek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nikâhı altında kalmaya devam eden Nebî hanımlarına öğüt vermektedir. Bu sebeple kendilerine on-

b. Ubeydullah el-Medeni'nin bulunmasıdır. Zehebî bunu Mizan, 7904'te zikretmiş ve zayıf olduğunu söylemişlerdir. Buhârî hadisi münkerdir, Yahyâ bir şey değildir. Ebû Hâtim hadisi oldukça münker ve yok gibidir demiştir. Buna göre senet bu iki illetten ötürü zayıftır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

ların hükümlerinin ne olduğunun ve diğer hanımlar arasında ne gibi bir özelliklerinin bulunduğunun kendilerine haber verilmesi uygun düşmüştür. Öyle ki eğer onlardan apaçık bir hayâsızlıkta bulunan birisi olursa -İbn Abbâs'ın dediğine göre bu serkeşlik ve huysuzluk etmektir- (cezalarının ne olacağı belirtilmektedir.) Durum her ne olursa olsun bu (hayâsızlık) bir şarttır. Bir şartın söz konusu edilmesi ise onun meydana gelmesini gerektirmez. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Andolsun sana ve senden öncekilere vahyolundu ki: Eğer şirk koşarsan andolsun ki amelin boşa çıkar."* (Zümer, 65); *"Eğer onlar dahi şirk koşsalardı yaptıkları her şey boşa giderdi."* (En'âm, 88); *"De ki: Rahmân'ın evladı olsaydı, ibadet edenlerin ilki ben olurdum."* (Zuhruf, 81); *"Eğer Allah evlat edinmek istese idi. Elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. O bundan münezzehtir, o Allah'tır, birdir, her şeye hükmünü geçirendir."* (Zümer, 4)

Onların konumları pek yüksek olduğu için eğer meydana gelecek olursa günahlarının da kat kat olması münasiptir. Bu ise onların önemli konumlarını ve yüksek hicaplarını korumak içindir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sizden kim apaçık bir hayâsızlıkta bulunursa ona azabı iki kat arttırılır"* buyurmaktadır. Mâlik, Zeyd b. Eslem'den naklen *"ona azabı iki kat arttırılır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Dünyada da, ahirette de bu şekilde arttırılır. İbn Ebî Necih de Mücâhid'den aynısını nakletmiş bulunmaktadır.

*"Bu Allah'a göre pek kolaydır."* Onun için gayet kolaydır, zor değildir.

Sonra yüce Allah: *"Sizden kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat eder."* Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edip, onun çağrısını kabul eder *"ve salih amel işlerse biz de ona ecrini iki defa veririz. Hem biz ona kerim bir rızık da hazırlamışızdır"* buyruğu ile adaletini, lütuf ve keremini zikretmektedir. Yani ona cennette böyle bir lütuf hazırlarız. Şüphesiz onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in konumlarında a'lây-ı illiyyûn'de (yüceler yücesi mevkide) bütün mahlûkatın konumlarının üstünde, cennette Arşa en yakın konum olan "vesile" konumunda olacaklardır.

Scanned with CamScanner

**Ey Peygamber Kadınları:**

يَا نِسَآءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَآءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

*32. Ey Nebî hanımları! Siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takvalı kimseler iseniz edalı ve yumuşak söylemeyin. O takdirde kalbinde hastalık bulunan kimse umutlanır. Siz hep uygun söz söyleyin.*

*33. Evinizde oturun ilk cahiliyeninki gibi açılıp saçılarak salınıp yürümeyin. Namazı da dosdoğru kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Ey Ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister.*

*34. Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Muhakkak Allah her şeyin inceliklerini bilir (Latîftir), her şeyden haberdardır (Habîrdir).*

**Tefsiri:**

Bunlar yüce Allah'ın Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarına emretmiş olduğu birtakım âdâptır. Ümmetin hanımları da bu hususta onlara tabidir. Yüce Allah Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarına emrolundukları gibi eğer takvaya bağlanacak olurlarsa kadınlardan hiçbir kimsenin onlara benzemeyeceğini, fazilet ve konumları itibariyle kimsenin onlara yetişemeyeceğini buyurmaktadır.

Sonra yüce Allah: *"Edalı ve yumuşak söylemeyin"* buyurmaktadır. Süddî ve başkaları: Bununla erkeklerle konuştukları vakit sözlerini inceltip, yumuşatmamalarını kastetmektedir demiştir. İşte bundan dolayı yüce Allah da *"o*

Scanned with CamScanner

*takdirde kalbinde hastalık bulunan*" yani kötü niyetli "*kimse umutlanır*" buyurmaktadır. "*Siz hep uygun söz söyleyin.*" İbn Zeyd dedi ki: Hayır hakkında uygun, maruf, iyi ve güzel söz söyleyin, demektir. Yani yabancılarla edalı ve yumuşak olmayan sözlerle konuşmalıdır.

Bu da bir kadının yabancılara kocasına hitap ederken konuştuğu gibi konuşmayacağını ifade eder.

Yüce Allah'ın: "*Evlerinizde oturun*" buyruğuna gelince: Evlerinizde kalın, ihtiyacınız olmadan dışarı çıkmayın, demektir. Şartlarına riayet ederek mescitte namaz kılmak meşru ihtiyaçlardandır. Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

[5349] "*Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescitlerine gitmekten engellemeyiniz. Onlar dışarıya dikkat çekmeyecek bir şekilde çıksınlar.*" Bir rivayette de: "*Bununla birlikte evleri(nde namaz kılmaları) onlar için daha hayırlıdır.*"[249]

[5350] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Enes (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Kadınlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Erkekler fazileti ve Allah yolunda cihadı sebebiyle ilerilere geçtiler. Bizim ise Allah yolunda cihad edenlerin ameline yetişeceğimiz bir amelimiz yok. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Sizden evinde oturan -ya da buna benzer bir söz söyledi- bir kadın Allah yolunda cihad eden mücahitlerin ameline yetişir.*"[250]

Sonra (Bezzâr): Biz bu hadisi Sabit'ten, Ravh b. el-Müseyyeb dışında rivayet eden bir kişi olduğunu bilmiyoruz. O ise Basra ahalisinden meşhur bir kimsedir.

---

249 Daha önce Nûr sûresi 37. âyetin tefsirinde geçti.

250 Senedi zayıftır. Bezzâr, 1475; Ebû Ya'la, 3416; İbnu'l-Cevzî, İlel, 1041; İbn Hibbân, I, 199; İbn Adiyy, III, 144. Hadis Ravh b. el-Müseyyeb etrafında dönüp durmaktadır. Görüldüğü gibi Bezzâr onun sika olduğunu söylemiştir. İbn Maîn ise ufak yollu salih (uygun) birisidir derken, İbn Adiyy: Hadisleri mahfuz değildir diyerek zayıf olduğunu söylemiş, İbn Hibbân ise sika kimselerden uydurma rivayetleri nakletmektedir. Dolayısıyla ondan rivayette bulunmak helal değildir, demiştir. Mizan, 2812. Zehebî onun münker rivayetlerinden birisine örnek olmak üzere de rivayet ettiği bu hadisi zikretmektedir. İbnu'l-Cevzî de sahih değildir, demiştir.

Scanned with CamScanner

[5351] Yine Bezzâr dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud), Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Kadın bir avrettir. Bu sebeple dışarı çıktığı vakit şeytan onun üzerine dikkatleri çeker. Rabbinin rahmetine en yakın olduğu hal ise evinin dip tarafında bulunduğu zamandır."*[251] Bunu Tirmizî Bundar'dan, o Amr b. Âsım'dan böylece buna yakın olarak rivayet etmiştir.

[5352] Yine Bezzâr az önceki senediyle ve Ebû Dâvûd da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedirler: *"Kadının evinin içteki bir odasında namaz kılması evinde (diğer yerde) kıldığı namazından daha faziletlidir. Evinde namaz kılması ise (kapıya daha yakın) bir odasındaki namaz kılmasından daha faziletlidir."*[252] Bu senedi ceyyid (bir hadis)dir.

*"İlk cahiliyeninki gibi açılıp saçılarak salınıp yürümeyin."* Yani evlerinizden dışarıya çıktığınız vakit o cahiliye dönemi kadınlarının -oldukça kıntarak ve salınarak bir yürüyüşleri vardır- yürüdükleri gibi yürümelerini yüce Allah yasaklamaktadır.

Mukâtil b. Hayyân dedi ki: *"ilk cahiliyeninki gibi açılıp saçılarak salınıp yürümeyin."* Buyrukta geçen teberruc (açılıp saçılmak) kadının başörtüsünü başının üzerine atarak onu gerdanlığını, küpesini, boynunu kapatacak şekilde bağlamaması ve bütün bu yerlerinin açıkta görünmesidir. İşte teberruc (açılıp, saçılmak) budur. Diğer taraftan âyet teberruc hususunda bütün mü'min hanımları da kapsamaktadır.

İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs *"ilk cahiliyeninki gibi açılıp saçılarak salınıp yürümeyin"* buyruğunu okuyarak şöyle dedi: Nûh ile İdris arasında bin yıl geçti. Âdemoğullarından iki neslinden biri düzlükte ovada, diğeri ise dağda yaşıyordu. Dağda yaşayanların erkekleri güzel, kadınları bir parça çirkindi. Buna karşılık ovada yaşayanların kadınları güzel, erkekleri çirkindi. İblis ovadaki erkeklerden birisine genç bir çocuk sûretinde gitti. Kendisini yanında ücretle işçi olarak kabul ettirdi. Bunun üzerine çocuk ona hizmet etmeye başladı. İblis çobanların çaldığı kaval gibi bir şey edindi ve ondan insanların benzerini duymadıkları bir ses çıkardı. Bu ses etrafındakilere ulaştı, onların

251 Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur. Çokça şahitleri vardır. Tirmizî, 1173'te yalnızca baş tarafını İbn Mes'ud'dan rivayet etmiş, hasen, gariptir demiştir. Aslı Müslim, 1403'te Câbir'in rivayet ettiği bir hadis olarak yer almıştır.

252 Daha önce Nûr sûresi 37. âyetin tefsirinde geçti. Musannif'in (r.h) belirttiği gibi ceyyiddir.

Scanned with CamScanner

yanına gelip bu sesleri dinlemeye başladılar. Yılda bir defa toplanmak üzere bir bayram tayin ettiler. Bu bayramda kadınlar, erkekler için açılıp saçılmaya başladı. Erkekler de kadınlar için süslendi. Dağdakilerden bir adam üzerlerine hücum etti, kadınları ve güzelliklerini gördü. Arkadaşlarına giderek onlara durumu haber verdi. Böylelikle o erkekler bu kadınlara yöneldiler. Onlarla birlikte ovaya indiler ve böylelikle aralarında hayâsızlık ortaya çıktı. İşte yüce Allah'ın: *"ilk cahiliyeninki gibi açılıp saçılarak, salınarak yürümeyin"* buyruğu bunu ifade etmektedir.

*"Namazı da dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin."* Allah onlara (müminlerin annelerine ve dolayısıyla diğer mü'min kadınlara) öncelikle şerri yasakladı. Sonra onlara Allah'a ona ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadet etmek olan namaz kılmak, yaratılmışlara ihsanda bulunmak olan zekât vermek gibi hayırlı işleri emretti. *"Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin."* Bu da genel ifadenin özel ifade üzerine atfedilmesi türündendir.

*"Ey Ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister"* buyruğu ise Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarının burada Ehl-i beytin arasına dâhil oldukları hususunda açık bir nastır. Çünkü bu âyetin nüzul sebebi onlardır. Nüzul sebebinin de buyruğun (nassın) kapsamına girdiği hususunda görüş ayrılığı yoktur. Bu ya bir görüşe göre sadece kendisi nassın kapsamına dâhildir ya da sahih kabul edilen görüşe göre başkalarıyla birlikte nassın kapsamı içerisindedir.

İbn Cerîr, İkrime'den çarşı pazarda yüksek sesle: *"Ey Ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister"* âyetini yüksek sesle okur (ve) özel olarak Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımları hakkında inmiştir, (derdi).

İbn Ebî Hâtim de böylece rivayet nakledip şöyle demiştir: İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Ey Ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister"* buyruğu hakkında dedi ki: Âyet özel olarak Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımları hakkında inmiştir.

İkrime dedi ki: Dileyen herkesle ben bu âyetin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımları hakkında indiği hususunda müdahale yapabilirim (lanetleşebilirim).

Scanned with CamScanner

Şayet maksat nüzul sebebinin onlar olduğunu ve başkalarının bu sebebin kapsamında olmadığını söylemek ise bu doğrudur. Eğer maksat yalnız onlardır, başkaları kastedilmemiştir denmek istiyorsa bu tartışılabilir bir konudur. Çünkü maksadın bundan daha genel kapsamlı olduğuna delil teşkil eden birtakım hadisler varid olmuştur:

[5353] Birinci hadis: İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) altı ay boyunca sabah namazına çıktı mı Fâtıma (radıyallâhu anhâ)'ın kapısından geçiyor ve: *"Ey Ehl-i beyt! Namaza kalkınız."* deyip *"Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister"* buyruğunu okurdu.[253] Bunun Tirmizî, Abd b. Humeyd, Affan'dan böylece rivayet etmiş olup hasen gariptir, demiştir.

[5354] Bir başka hadis: İbn Cerîr dedi ki: Ebu'l-Hamrâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken on yedi ay boyunca Medi'de ribat (etrafında güvenlik maksadıyla bekçilik) yaptım. (Bir gün) tan yeri çıktığında Allah rasûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ali ve Fâtıma'nın kapısına gelerek: *"Ey Ehl-i beyt! Namaza kalkınız, namaza, 'Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister.'"* buyurduğunu gördüm.[254] Senette zikredilen Ebû Dâvûd el-A'mâ, Nufey' b. el-Haris olup yalancı birisidir.

[5355] Bir başka hadis: İmam Ahmed yine dedi ki: Şeddad Ebû Ammar dedi ki: Vâsile b. el-Eska'ın yanına girdim. Onunla beraber birkaç kişi daha vardı. Ali (radıyallâhu anh)'ı söz konusu ettiler. Kalkıp gittiklerinde bana şöyle dedi: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gördüğüm bir şeyi sana haber vereyim mi? Ben elbette dedim, şöyle dedi: Fâtıma'ya gittim ona Ali'yi

253 Senedi zayıftır. Tirmizî, 2306; Hakim, III, 158; Ahmed, III, 259, 285; Taberî, 28489. Hepsi de Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak. Tirmizî hasen, gariptir demiştir. Hakim, Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Ancak doğrusu senedinin Ali b. Zeyd dolayısıyla zayıf olduğudur. Hâfız Takrib'de zayıf olduğunu söylemiştir. Ancak Müstedrek'te senet "Hammad b. Seleme, Ali b. Zeyd ve Humeyd'den, o Enes'ten" diye zikredilmiştir. Zahiren görünen bunun bir mutabaat olduğudur ama durum böyle değildir. Bu mutabaatta tenkit konusu el-Huseyn b. el-Fadl el-Beceli'dir. Ona dair ve ondan aşağıda olanlar hakkında biyografi bilgisi bulamadım. Bunu bir topluluk Hammad b. Seleme'den rivayet etmiş, hepsi de sadece Ali b. Zeyd'den diye zikretmişlerdir. Allah en iyi bilendir. Ayrıca bk. Daifu't-Tirmizî, 627

254 Senedi zayıftır. Taber3i, 28491, 28492 de bu sened ile tahriç etmiş olup senedinde Ebû Dâvûd en-Nehaî vardır ki, hafız İbn Kesir'in de dediği gibi yalancılıkla itham edilmiş, metrûk bir ravidir.

Scanned with CamScanner

sordum. O: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e doğru gitti, dedi. Oturup onu bekledim sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beraberinde Ali, Hasan ve Hüseyin ile geldi. Onların her biri elinden tutmuştu. Sonra içeri girdi. Ali'yi ve Fâtıma'yı yaklaştırdı, onları önünde oturttu. Hasan ile Hüseyin'in her birisini de (bir) uyluğuna oturttuktan sonra onları elbisesiyle -yahut örtüsüyle dedi- sardı. Sonra *"Ey Ehl-i beyt, Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister."* âyetini okudu ve: *"Allah'ım! Bunlar benim Ehl-i beytimdir. Benim Ehl-i beytim de daha bir hak sahibidir"* buyurdu.[255]

[5356] Bunu Ebû Câfer İbn Cerîr de rivayet etmiş bulunmaktadır. Ebû Amr el-Evzâî'den kendi senediyle buna yakın olarak hadisi zikrettikten sonra sonunda şunları eklemektedir: Vâsile dedi ki: Ya ben ey Allah'ın Rasûlü! Ehlinden miyim? dedi. Allah Rasûlü: *"Sen de benim ehlimdensin"* buyurdu. Vâsile dedi ki: Şüphesiz ki bu benim ümidimi bağladığım en büyük ümit kaynağımdır.[256]

[5357] Sonra bunu yine Abdula'lâb. Vasıl'dan, o el-Fadl b. Bukeym'den diye rivayet etmiştir. Şeddad Ebû Amr dedi ki: Ben Vâsile b. el-Eska'ın yanında oturuyorken Ali'yi söz konusu edip ona ağır sözler söylediler. Onlar kalkıp gidince Vâsile: Otur da sana kendisine ağır söyledikleri şu kişi hakkında haber vereyim dedi. (Ve şöyle devam etti): Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına iken Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin geldi. Allah Rasûlü üzerlerine ona ait bir örtüyü koydu. Sonra: *"Allah'ım! Bunlar benim Ehl-i beytimdir. Allah'ım! Onlardan kiri gider ve onları tamamıyla tertemiz et"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Ya ben, dedim. Allah Rasûlü: *"Sen de"* buyurdu. (Vâsile) dedi ki: Allah'a yemin olsun ki o bana göre benim en sağlam amelimdir, dedi.[257]

---

255 Sahihtir. Ahmed, IV, 107; Ebû Ya'la, 7486; Taberânî, 2670; Beyhakî, II, 152; Hakim, III, 147'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Senedi Sahih'in şartına uygundur.

256 Sahihtir. Ahmed, IV, 107; İbn Hibbân, 6976; Hakim, III, 147; Taberî, 28494. Velid'den böylece çeşitli yollardan rivayet edilmiştir. Senedi Sahih'in şartına uygundur. Velid ve sonrakiler açıktan açığa tahdis lafzını kullanmışlardır. Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir.

257 Taberî, 28493; Taberânî, Kebîr, 2669; Heysemi, Mecma, IX, 168'de: Bunu Taberânî iki ayrı senet ile rivayet etmiştir. Buradaki lafızların ravileri Külsum b. Ziyad dışında Sahih'in ravileridir. İbn Hibbân onun sika olduğunu söylemiş olmakla birlikte bir parça zayıftır demektedir. Aslının değişik rivayet yolları vardır. (Biri) az önce geçti.

Scanned with CamScanner

[5358] Bir başka hadis: Atâ b. Ebî Rebâh dedi ki: Bana Ümmü Seleme'den dinlemiş olan birisinin tahdis ettiğine göre o şunu anlatmıştır: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) evinde iken Fâtıma (radıyallâhu anhâ) kendisine içinde etli çorba bulunan bir tencere getirdi. O tencereyi alarak Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına girdi. Allah Rasûlü ona: *"Kocanı ve iki oğlunu çağır"* buyurdu. (Ümmü Seleme) dedi ki: Ali, Hasan ve Hüseyin gelip onun huzuruna girdiler. Oturup o çorbadan içmeye başladılar. Allah Rasûlü de yüksekçe bir divan üzerinde oturuyordu. Altında da Hayber işi bir örtü vardı. (Ümmü Seleme) dedi ki: Ben de odada namaz kılıyordum. Aziz ve celil olan Allah'ın *"Ey Ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister"* âyeti nazil oldu. (Ümmü Seleme) dedi ki: Allah Rasûlü örtünün artan kısmını alıp, o örtüyle onları örttü. Sonra elini örtünün dışına çıkartıp, semaya kaldırdıktan sonra: *"Allah'ım! İşte bunlar benim Ehl-i beytim ve benim özel yakınlarımdır. Onlardan kiri gider ve onları tertemiz et"* buyurdu. Ümmü Seleme: Ben de başımı (bulundukları) odanın içine sokup: Ben de sizinle beraber miyim ey Allah'ın Rasûlü? dedim. Allah Rasûlü: *"Sen zaten bir hayır üzeresin, sen zaten bir hayır üzeresin ve ona doğru gidiyorsun"* buyurdu.[258] Senedinde adı verilmemiş bir ravi vardır ki o da Atâ'nın hocasıdır. Geri kalan ravileri sikadır.

[5359] Başka bir rivayet yolu: İmam Ahmed dedi ki: Ümmü Seleme dedi ki: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) evinde iken hizmetçi kız: Fâtıma ve Ali kapıdadırlar, dedi. (Ümmü Seleme) dedi ki: Allah Rasûlü bana: *"Kalk ve benim için Ehl-i beytimden biraz kenara çekil"* buyurdu. (Ümmü Seleme) dedi ki: Ben de kalktım ve evin içinde yakın bir yere çekildim. Ali ve Fâtıma içeri girdi. Beraberlerinde Hasan ve Hüseyin de vardı. İkisi de henüz küçük çocuklardı. İki küçüğü alıp kucağına koydu, onları öptü. Bir eliyle Ali'nin, diğer eliyle Fâtıma'nın boynuna sarıldı. Fâtıma'yı da Ali'yi de öptü. Üzerlerini siyah bir örtü ile örtüp: *"Allah'ım! Sana gelelim, ateşe değil. Ben ve Ehl-i beytimle birlikte (sana gelelim)."* dedi. Ümmü Seleme dedi ki: Ben: Peki ya ben ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun, dedim. Allah Rasûlü: *"Sen de"* buyurdu.[259]

---

258 Ahmed, VI, 292. Senedinde adı verilmemiş ravi bulunmaktadır ama daha başka rivayet yolları ve şahitleri bulunmaktadır.

259 Ahmed, VI, 296, 304, 305; Taberânî, XXIII, 393. Senedinde Atiye et-Tufavi vardır. Zehebî, Mizan, 5674'de el-Ezdi vahi olduğunu söylemiştir demektedir. Bu rivayetinde de münker birtakım lafızları tek başına rivayet etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

[5360] Bir başka rivayet yolu: İbn Cerîr dedi ki: Ebû Said'in, Ümmü Seleme'den rivayet ettiğine göre *"Ey Ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister"* âyeti onun evinde nazil olmuştur. Ümmü Seleme dedi ki: O sırada ben evin kapısında oturuyordum. Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Ehl-i beytten değil miyim? dedim. Allah Rasûlü: *"Sen zaten hayır üzeresin, sen Nebî'nin zevcelerindensin"* buyurdu. Ümmü Seleme dedi ki: O sırada evin içerisinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin -Allah hepsinden razı olsun- bulunuyordu.[260]

[5361] Bir başka yolu: Bunu da İbn Cerîr rivayet etmiştir. Şehr b. Havşeb de Ümmü Seleme'den buna yakın olarak hadisi rivayet etti.[261]

[5362] Bir başka rivayet yolu: İbn Cerîr dedi ki: Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i yan yana getirip onları elbisesinin altına aldı. Sonra aziz ve celil olan Allah'a yalvarıp yakardıktan sonra: *"Bunlar Ehl-i beytimdir"* buyurdu. Ümmü Seleme dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Beni de onlarla birlikte (örtünün altına) sok, dedim. Allah Rasûlü: *"Sen ehlimden (eşlerimden)sin"* buyurdu.[262]

[5363] Bir başka rivayet yolu: Bunu da İbn Cerîr rivayet etmiştir. Ömer b. Ebî Seleme annesi (Ümmü Seleme)nden buna yakın olarak rivayeti nakletmiştir.[263]

[5364] Bir başka rivayet yolu: İbn Cerîr dedi ki: Ümmü Seleme dedi ki: Fâtıma Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir tabak üzerinde taşıdığı içinde pişirdiği çorba bulunan bir tencere getirdi. Onu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önüne koydu. Allah Rasûlü: *"Amcanın oğlu ve iki oğlun nerede?"* dedi. Fâtıma, evdedirler dedi. Allah Rasûlü: *"Onları çağır"* buyurdu. Fâtıma (radıyallâhu anhâ), Ali (radıyallâhu anh)'ın yanına giderek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) seni ve iki oğlunu çağırıyor, yanına geliniz dedi. Ümmü Seleme dedi ki: Allah Rasûlü onların geldiklerini görünce yattığı yerde bulunan bir

260 Ahmed, VI, 304; Tirmizî, 3870; Taberî, 28497; Ebû Ya'la, 6888. Senedinde Atiyye b. Sâd el-Avfî vardır ki zayıf bir ravidir ama görüldüğü gibi ona mutabaatta bulunulmuştur. Tirmizî hasen, sahihtir ve bu, bu hususta nakledilmiş en iyi rivayettir demektedir.

261 Taberî, 28495. Şehr açıkça tahdis lafzını zikretmemiş olmakla birlikte ona mutabaatta bulunulmuştur. Hadisin değişik rivayet yolları ve şahitleri vardır.

262 Taberî, 28498. Senedi hasendir.

263 Taberî, 24999 hasen bir senetle şahitleri ve değişik rivayet yolları vardır.

Scanned with CamScanner

örtüye elini uzatıp, onu iyice yayıp onları o örtünün üzerine oturttu. Sonra sol eliyle örtünün dört ucundan tuttu ve onları başlarının üzerinde bir araya getirerek sağ elini de yukarıya Rabbine dua için kaldırarak: *"Allah'ım! Bunlar benim Ehl-i beytimdir. Onlardan kiri gider ve onları tertemiz et"* buyurdu.[264]

[5365] Bir başka rivayet yolu: İbn Cerîr dedi ki: Hakim b. Sa'd dedi ki: Ümmü Seleme'nin yanında Ali b. Ebî Tâlib'i söz konusu ettik. O şöyle dedi: Yüce Allah'ın: *"Ey Ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister"* âyeti benim evimde indi. Ümmü Seleme dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) evime geldi ve: *"Kimseye (içeri gelmesi için) izin verme"* buyurdu. Fâtıma geldi. Ben onu babasının yanına almamazlık edemedim. Sonra Hasan geldi. Yine onu annesinin ve babasının yanına girmekten alıkoyamadım. Sonra Hüseyin geldi. Onu da içeri alamadan edemedim. Arkasından Ali geldi. Onu da içeri almamazlık edemedim. Hepsi bir araya gelince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerinde bulunan bir örtü ile onları örttü sonra da: *"Bunlar benim Ehl-i beytimdir. Onlardan kiri gider ve onları tertemiz et"* buyurdu. İşte onlar o örtünün üzerinde toplandıkları zaman bu âyet-i kerime nazil oldu. Ben de: Ey Allah'ın Rasûlü! Ya ben? dedim. (Ümmü Seleme) dedi ki: Allah'a yemin ederim evet demedi ama: *"Sen zaten bir hayır üzeresin"* buyurdu.[265]

[5366] Bir başka hadis: İbn Cerîr dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Bir sabah Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) siyah kıldan dokunmuş desenli bir örtü üzerinde bulunduğu halde dışarı çıktı. Hasan geldi, onu beraberinde örtünün içerisine aldı sonra Hüseyin geldi onu da onunla birlikte o örtünün içerisine aldı sonra Fâtıma geldi onu da kendisiyle birlikte örtünün altına aldı sonra Ali de geldi onu da örtünün içerisine aldı. Sonra da: *"Ey Ehl-i beyt Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister"* buyruğunu okudu.[266] Bu hadisi Müslim de Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, o Muhammed b. Bişr'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

---

264 Taberî, 28496. Senedinde Said b. Zerbi vardır. Zayıf bir ravi olmakla birlikte görüldüğü gibi ona mutabaatta bulunulmuştur.

265 Bu lafızla zayıftır. Taberî, 28502 senedinde Abdullah b. Abdulkuddüs vardır zayıf bir ravidir. Hadisi metruktur ama görüldüğü gibi aslının şahitleri vardır.

266 Bu anlatım diğer rivayetlere göre olayın gerçeğine daha uygun ve daha sahihtir. Çünkü bu hadisi İmam Müslim, 2424'de rivayet etmiştir. Bununla birlikte senedinde Mus'ab b. Şeybe vardır. Cumhur yani Ebû Hâtim, Ahmed, Ebû Dâvûd ve Dârekutnî -Müslim'in ravilerinden birisi olmakla birlikte- zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Scanned with CamScanner

[5367] Bir başka rivayet yolu: İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Avvam b. Havşeb bir amcasının şöyle dediğini nakletti: Babamla birlikte Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın huzuruna girdim. Ben ona Ali (radıyallâhu anh)'ı sordum. Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle dedi: "Sen bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in en sevdiği insanlardan birisi olan bir adam hakkında soru soruyorsun. Onun nikâhı altında peygamberin kızı vardı ve o peygambere insanların en sevgilisiydi. Ben, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ali'yi, Fâtıma'yı, Hasan'ı ve Hüseyin'i çağırarak üzerlerine bir elbiseyi örttüğünü ve *"Allah'ım! İşte bunlar Ehl-i beytimdir. Onlardan kiri gider ve onları alabildiğine temizle"* buyurduğunu gördüm" Âişe dedi ki: Ben de ona yaklaştım. "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben de senin Ehl-i beytinden miyim?" dedim. O: *"Sen bir kenarda dur. Sen esasen bir hayır üzeresin"* buyurdu.[267]

[5368] Bir başka hadis: İbn Cerîr dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bu âyet beş kişi hakkında inmiştir. Benim, Ali'nin, Hasan-*Hüseyin ve Fâtıma'nın hakkında: "Ey Ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister."*[268]

Daha önce Fudayl b. Merzuk'un bunu Atiyye'den, o Ebû Said'den, o Ümmü Seleme'den rivayet ettiği geçmişti. İbn Ebî Hâtim de Harun b. Sa'd el-Icli, Atiyye'den, o Ebû Said'den mevkuf olarak rivayeti nakletmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

[5369] Bir başka hadis: İbn Cerîr dedi ki: Amir b. Sa'd dedi ki: Sâd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerine vahiy nazil olunca Ali'yi, iki

---

267 Oldukça zayıftır. Senedinde ismi verilmemiş bir ravi vardır. Diğer taraftan metin münkerdir. Bu haber ancak Ümmü Seleme'nin rivayet ettiği bir hadis olarak bilinmektedir. Allah en iyi bilendir.

268 Bu lafızla batıldır. Bunu Taberî, 28487 numaralı hadis ile tahriç etmiş olup, senedinde Atiyye b. Sâd el-Avfî vardır, zayıf bir ravidir. O Ebû Said'den çok sayıda münker rivayet nakletmiştir. Yine senedinde Bekr b. Yahyâ b. Zebban vardır ki meçhul birisidir. Hadis merfu olarak batıldır. Âyet özel olarak Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eşleri hakkında nazil olmuştur. Fâtıma, Ali, Hasan ve Hüseyin (Allah hepsinden razı olsun) bu genel ifadenin kapsamı içerisine girmişlerdir. Bu rivayette tenkit konusu Atiyye el-Avfîdir. O itham edilmiş bir ravi olan Said el-Kelbi'yi tedlis ederek Ebû Said el-Hudri ile karıştırıyordu. Bundan dolayı onun rivayetlerinde çokça münker rivayet gelmiştir. Hadisin Ebû Said'in sözü olması daha doğruya yakın görünüyor. Bununla birlikte yine de sahih değildir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

oğlunu ve Fâtıma'yı alıp onları elbisesinin altına soktuktan sonra: *"Rabbim bunlar benim ehlimdir ve Ehl-i beytimdir"* buyurdu.[269]

[5370] Bir başka hadis: Müslim Sahih'inde dedi ki: Yezîd b. Hayyân dedi ki: Ben Husayn b. Sebre ve Ömer b. Müslim, Zeyd b. Erkam'ın yanına gittik. Yanına oturunca Husayn ona: Ey Zeyd, sen çok hayırla karşılaştın. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördün, onun hadisini dinledin, onunla birlikte gazaya katıldın, arkasında namaz kıldın. Andolsun ey Zeyd! Sen çok büyük bir hayır gördün. Haydi ey Zeyd, bize Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlemiş olduğun bir hadis naklet dedi. Zeyd şöyle dedi: Kardeşimin oğlu Allah'a yemin olsun ki yaşım ilerledi ve ben artık yaşlandım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bellemiş olduğum bazı şeyleri de unuttum. Bu sebeple size naklettiğim hadisleri kabul edin. Etmediğim şeyleri de bana rivayet edeyim diye külfete sokmayın, sonra dedi ki: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke ile Medine arasında Hum denilen bir suyun yakınında kalkıp bir hutbe verdi. Allah'a hamd-u senalarda bulundu, öğüt verdi, hatırlatmalarda bulundu sonra şöyle dedi: *"İmdi ey insanlar. Dikkat edin ben bir insanım. Kısa bir süre sonra Rabbimin elçisi gelecek ve ben de onun çağrısını kabul edeceğim. Ben aranızda iki ağır emaneti bırakıyorum. Bunların ilki Allah'ın kitabıdır. Onda hidayet ve nur vardır. Allah'ın kitabını alınız, ona sımsıkı sarılınız."* Böyle diyerek Allah'ın kitabına sarılmayı teşvik etti, ona bağlanma arzularını harekete getirdi sonra şöyle buyurdu: "(İkinci ağır emanet) Ehl-i beytimdir. Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım, Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım." -Bunu üç defa söyledi- Husayn ona: Peki, ey Zeyd onun Ehl-i beyti kimlerdir, onun hanımları Ehl-i beytinden değil midir? dedi. Zeyd: Hanımları Ehl-i beytindendir. Ama Ehl-i beyti ondan sonra kendilerine zekât verilmesi haram olan kimselerdir. Husayn: Peki onlar kimlerdir deyince, Zeyd: Onlar Ali'nin soyu, Akil'in soyu, Câfer'in soyu ve Abbâs'ın soyudur dedi. Husayn: Bütün bunlara sadaka (ve zekât) haram mıdır dedi. O, evet, dedi.[270]

[5371] Sonra bu hadisi Muhammed b. Bekkâr b. Reyhan'dan diyerek rivayet etti, Zeyd b. Erkam'dan diyerek hadisi az önce zikredilene yakın ola-

269 Taberî, 28501. Senedi Beşir b. Mismar'dan ötürü kavi değildir.

270 Müslim, 2408; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 8175; Ahmed, IV, 366; Tahâvî, Müşkilu'l-Asar, 3464

Scanned with CamScanner

rak kaydetti. O hadiste şunlar da vardır: Biz ona onun Ehl-i beyti kimlerdir, hanımları mıdır? dedik. O: Allah'a yemin ederim hayır, kadın erkek ile birlikte uzun bir dönem kalır fakat sonra onu boşar, o kadın babasının yanına kavmine geri döner. Ehl-i beyti ise onun aslı ve ondan sonra kendilerine zekât (sadaka) vermenin haram olduğu asabeleridir.[271]

Evet, bu rivayette böyle zikredilmiştir ama birinci rivayet daha evladır (önceliklidir) tercih edilir. Onu kabul etmek de daha uygundur. Bu ikinci rivayet de bundan önce rivayet etmiş olduğu hadiste zikredilenlerin ehlinin kimler olduğunu açıklamak istemiştir. Bunlarla kastedilenler ise kendilerine sadaka (zekât) vermek haram kılınmış kimselerin soyudur yahut Ehl-i beytten kasıt yalnızca zevceler değildir. Aksine onlar da onun âli (soyundan gelenler) ile birliktedir. Bu ihtimal daha tercih edilir. Böylelikle bu rivayet ile bir önceki rivayet bir arada telif edilmiş olacağı gibi Kur'ân ile bundan önce nakledilen -Sahih olanları için- hadisler de bir arada telif edilmiş olur. Çünkü zikredilen hadislerin bir kısmının senetlerinin sıhhati su götürür.[272]

Diğer taraftan Kur'ân'ı dikkatle tetkik eden bir kimsenin şüphe etmeyeceği bir husus da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarının yüce Allah'ın: *"Ey Ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister"* buyruğunun kapsamına girdiğinde hiçbir şüpheye düşmez. Çünkü ifadelerin bağlamı onlar ile ilgilidir. Bundan dolayı yüce Allah bütün bu buyruklardan sonra (müminlerin annelerine hitaben): *"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın"* buyurmaktadır. Yani Allah'ın sizin evlerinizde rasûlüne indirmiş olduğu kitap ve sünnet gereğince amel edin. Bu açıklamayı Katâde ve başkaları yapmıştır. Ayrıca insanlar arasından özel olarak sizlere verilmiş olan bu nimeti de hatırlayın çünkü vahiy diğer insanların hanelerinde değil, sizin evlerinizde inmektedir. Ebû Bekr es-Sıddîk'ın kızı Âişe es-Sıddîka ise hepsi arasında en çok bu nimete layık olan ve bu pek büyük ganimetten en büyük pay olan bu genel rahmetten en özel olarak istifade edendir. Çünkü onun dışında hiçbir kadının yatağı üzerinde vahiy Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e inmiş değildir. Nitekim bu hususu bizzat Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) açıkça ifade etmiştir. Bazı ilim adamları şöyle de-

271 Müslim, 2408; Taberânî, 5026

272 Bu hadislerin pek çoğunun gevşek olduğu, bazılarının da hasen olduğuna dair değerlendirme daha önceden kaydedilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

miştir: Çünkü Allah Rasûlü ondan başka bir bakire ile evlenmemiştir. Onunla birlikte yatağında ondan başka bir erkek yatmamıştır. Dolayısıyla ona böyle bir ayrıcalığın verilmesi ve bu yüksek mertebeye yalnız başına yükseltilmesi münasip düşmüştür, ama onun zevceleri Ehl-i beytinden olduklarına göre akrabalarının ise böyle adlandırılmaya daha çok hak sahipleri olduğu da açıktır. Nitekim hadiste geçtiği gibi: *"Ehl-i beytim ise daha bir hak sahibidir"*[273] buyurmuştur.

[5372] Bu ise Müslim'in Sahih'inde sabit olan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ilk gününden itibaren takva üzere temellendirilen mescide dair soru sorulunca: "O benim bu mescidimdir" buyurmasına benzemektedir.[274] İşte bu açıklama da bu türdendir. Çünkü âyet-i kerime bir başka hadiste de geçtiği üzere Kuba mescidi hakkında inmiştir ama Kuba mescidi ilk gününden itibaren takva üzere temellendirilmiş ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescidine bu ismin (niteliğin) verilmesi daha uygundur. Allah en iyi bilendir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Husayn b. Abdurrahman'ın, Ebû Cemile'den rivayet ettiğine göre Ali oğlu Hasan -Allah ikisinden de razı olsun- Ali (radıyallâhu anh) şehit edilince halife seçildi. Namaz kıldığı bir sırada bir adam üzerine atılarak ona bir hançer sapladı. Husayn'ın iddia ettiğine göre kendisine onu hançerleyen kimsenin Esed oğullarından birisi olduğuna dair haber ulaştı. Hasan o sırada secdede idi. Hançerin kaba etine saplandığını söylüyorlar. Birkaç ay bundan dolayı hastalandı sonra iyileşti. Minberin üzerine oturdu ve şöyle dedi: Ey Irak halkı, hakkımızda Allah'tan korkun. Biz hem sizin amirleriniziz, hem sizin misafirleriniziz ve biz yüce Allah'ın: *"Ey Ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister"* buyruğunda sözünü ettiği Ehl-i beytiz. (Ebû Cemile) dedi ki: Hasan bu sözlerini o kadar tekrar edip durdu ki mescitte bulunanlar arasında ağlamayan kimse kalmadı.

Süddî, Ebu'd-Deylem'den şöyle dediğini nakletti: Ali b. el-Huseyn Şam halkından bir adama şöyle dedi: Sen Ahzâb sûresinde: *"Ey Ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister"* buyruğunu okumadın mı dedi. Adam evet, peki onlar siz misiniz, dedi. Ali b. el-Huseyn, evet dedi.

273 Daha önce kaydedilen 5358 numaralı hadisin bir bölümüdür.

274 Daha önce Tevbe sûresi 108. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*"Allah her şeyin inceliklerini bilir, her şeyden haberdardır."* Yani o size çok lütufkâr olduğu için sizler -ey mü'minlerin anneleri- bu mevkiye ulaştınız. O sizin halinizi ve buna layık olduğunuzu bildiği için (habir olduğundan) özellikle size bunu vermiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Ey Nebînin hanımları Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Çünkü o sizi Allah'ın âyetlerinin ve hikmetin içlerinde okunduğu evlerde barındırdı. İşte bundan dolayı Allah'a şükredin ve ona hamdedin. *"Muhakkak Allah Latiftir, Habirdir."* Yani o sizleri içlerinde Allah'ın âyetlerinin ve sünnet demek olan hikmetin okunduğu evlerde barındırdığından ötürü size lütufkârdır. Rasûlü için sizi eş seçtiğinden ötürü de sizi çok iyi bilen habirdir.

Katâde dedi ki: *"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın."* Yüce Allah bununla kendilerine lütfunu hatırlatmaktadır. Bunu İbn Cerîr rivayet etmiştir. Atiyye el-Avfî de yüce Allah'ın: *"Muhakkak Allah Latiftir, Habirdir"* buyruğu şu demektir: O, onu (hikmeti) ortaya çıkartmakta lütufkârdır, ona nerenin layık olduğunu da çok iyi bilen habirdir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet ettikten sonra er-Rabî b. Enes ve Katâde de -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- böylece rivayet etmişlerdir demektedir.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

*35. Doğrusu Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, iman eden erkeklerle iman eden kadınlar, itaate devam eden erkeklerle itaate devam eden kadınlar, sadık olan erkeklerle sadık olan kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a zilletle boyun eğen erkekler boyun eğen kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle, oruç tutan kadınlar, gizli yerlerini koruyan erkeklerle koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar için Allah, bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

[5373] İmam Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Şeybe dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Ümmü Seleme'yi şöyle derken dinledim: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Neden bizler de Kur'ân-ı Kerim'de erkeklerin zikredildiği gibi zikredilmiyoruz, dedim. Ümmü Seleme dedi ki: Bundan dolayı ben ondan (bu hususta dikkati çekecek) bir şey duymadım ancak bir gün minber üzerindeki seslenişi dikkatimi çekti. (Ümmü Seleme) dedi ki: O sırada saçlarımı tarıyordum. Hemen saçlarımı topladım sonra odamdaki hücreme çıktım. Kulağımı kuru hurma dallarının yanına yaklaştırdım. O sırada Allah Rasûlü minber üzerinde şöyle diyordu: *"Ey insanlar! Gerçek şu ki yüce Allah: "Doğrusu Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, iman eden erkeklerle iman eden kadınlar..."* buyruğunu âyetin sonuna kadar okudu.[275] Bu hadisi Nesâî ve İbn Cerîr de böylece Abdulvahid b. Ziyad yoluyla bu şekilde rivayet etmişlerdir.

[5374] Yine ondan gelen bir başka rivayet yolu, yine Nesâî dedi ki: Ebû Seleme, Ümmü Seleme'den rivayet ettiğine göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Allah'ın Nebîsi! Acaba neden erkeklerin Kur'ân'da zikredildiklerini duyduğum halde kadınlar hiç anılmıyor? dedim. Bunun üzerine yüce Allah: *"Doğrusu Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, iman eden erkeklerle iman eden kadınlar"* âyetini indirdi.[276]

[5375] Bunu İbn Cerîr de Ebû Kureyb'den rivayet etmektedir. Ebû Seleme'nin rivayetine göre Yahyâ b. Abdurrahman b. Hatıb kendisine Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini tahdis etti: Ey Allah'ın Rasûlü! Her hususta erkeklerin sözü geçiyorken bizden hiç söz edilmiyor, dedim. Bunun üzerine yüce Allah: *"Doğrusu Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar..."* âyetini indirdi.[277]

---

275 Sahihtir. Ahmed, VI, 305; Nesâî, Tefsir, 425; Taberânî, 19153 senedi sahihtir. Abdurrahman dışında ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir. O da sika birisidir.

276 Sahihtir. Nesâî, Tefsir, 424. Ravileri sikadır. Suveyd'in babasının adı Nasr'dır. Birden çok kişi sika olduğunu söylemiştir. Şu kadar var ki hadis mürseldir çünkü Ebû Seleme bundan sonraki rivayette görüleceği gibi bir vasıta ile rivayet etmiştir ama bu hadisin farklı rivayet yolları vardır.

277 Sahihtir. Taberî, 28509. Senedi Muhammed b. Amr dolayısıyla hasendir ama hadisin şahitleri ve rivayet yolları vardır. Senedin geri kalan ravileri Müslim'in ravileridir.

Scanned with CamScanner

[5376] Bir başka rivayet yolu: Mücâhid dedi ki: Ümmü Seleme: Ey Allah'ın Rasûlü! Erkeklerden söz ediliyor ama bizden söz edilmiyor, dedi. Bunun üzerine yüce Allah: *"Doğrusu Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar"* âyetini indirdi.[278]

[5377] Bir başka hadis: İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Kadınlar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e neden yüce Allah mü'min erkekleri anıyor da mü'min kadınlardan söz etmiyor dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"Doğrusu Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar..."* âyetini indirdi.[279]

[5378] Bize Bişr de tahdis etti, bize Yezîd tahdis etti, bize Said, Katâde'den şöyle dediğini tahdis etti: Bazı kadınlar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarının yanına gelerek Allah sizleri Kur'ân-ı Kerim'de zikrettiği halde bizden hiçbir şekilde söz edilmemektedir. Acaba bizde hiç söz edilmeye değer bir özellik yok mu dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"Doğrusu Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar..."* âyetini indirdi.[280]

Yüce Allah'ın: *"Doğrusu Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, iman eden erkeklerle iman eden kadınlar..."* buyruğu imanın İslam'dan farklı bir şey olduğunu, ondan daha özel bir şey olduğunu göstermektedir. Çünkü yüce Allah: *"Bedevi Araplar: iman ettik dediler: Deki siz iman etmediniz fakat Müslüman olduk deyin (çünkü) iman henüz kalplerinize girmemiştir."* (Hucurât, 14) buyurmaktadır.

[5379] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de: *"Zina eden bir kimse zina ettiği zaman mü'min olarak zina etmez."*[281] İman ondan selb edilir ama bu, Müslümanların icmaı ile kâfir olmasını gerektirmez. Bu da bizim Buhârî Şerhinin baş taraflarında açıkladığımız gibi imanın İslam'dan daha özel olduğuna delildir.

*"İtaate devam eden erkeklerle, itaate devam eden kadınlar"* Buyruktaki "kunut" sükûn ile birlikte itaat etmek demektir. (Şu buyruklarda olduğu gibi:)[282] *"Yoksa ahiretten korkarak Rabbinin rahmetini umarak gece Sâatlerinde ka-*

278 Taberî, 28511. Mücâhid ile Ümmü Seleme arasında mürseldir ama mutabi bir rivayet olmaya uygundur.

279 Taberî, 28510. Kâbus zayıf olduğundan ötürü zayıf bir senetle ama görüldüğü gibi çeşitli rivayet yolları vardır. Bu sebeple metin sahihtir.

280 Taberî, 28505 mürsel olarak. Bundan önceki rivayetlere şahittir.

281 Daha önce Mâide sûresi 19. âyetin tefsirinde geçti.

282 Gerekli görüldüğünden tarafımızdan eklenmiştir. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

*yamda durarak, secde ederek, itaatte bulunan kimse mi?"* (Zümer, 9); *"Göklerde ve yerde olanlar onundur. Hepsi ona itaatle boyun eğerler."* (Rûm, 26); *"Ey Meryem Rabbine itaat et, secdeye kapan, rükû edenlerle beraber rükû et."* (Âl-i İmrân, 43); *"Gönülden gelerek saygı ve itaat ile Allah'ın huzurunda durunuz."* (Bakara, 238)

O halde İslam'dan sonra kendisine çıkılan bir mertebe daha vardır. O imandır. Ondan sonra da her ikisinden neşet eden kunut (saygı ile itaatte bulunmak) mertebesi gelir.

*"Sadık olan erkeklerle sadık olan kadınlar"* Bu söylenen sözler ile ilgilidir. Şüphesiz sıdk (doğruluk) övülen bir özelliktir. Bundan ötürü ashab-ı kiram'dan bazıları cahiliye döneminde olsun, İslam döneminde olsun bir defa yalan söyledikleri tespit edilmemiştir. Sıdk (doğru sözlülük) imanın alametidir. Nitekim yalancılık da münafıklığın bir belirtisidir. Doğru söyleyen kurtulur.

[Hadiste geçtiği gibi]:[283]

[5380] *"Doğru konuşmaya bakınız. Çünkü doğruluk iyiliğe götürür. Şüphesiz iyilik de cennete iletir. Yalancılıktan uzak durun çünkü yalan günaha götürür, günah da cehenneme ulaştırır. Kişi doğru söyleyip, doğru söylemeye çalıştıkça sonunda Allah yanında sıddık (çok doğru sözlü) yazılır. Kişi yalan söyleyip, yalan söylemeye uğraştıkça sonunda Allah yanında çok yalancı olarak yazılır."*[284] Bu hususta hadisler gerçekten çoktur.

*"Sabreden erkeklerle sabreden kadınlar"* Bu da sağlam duran, sebat gösterenlerin bir karakteridir. Bu ise musibetlere sabretmek, takdir edilenin kaçınılmaz olarak gerçekleşeceğini bilmek ve bunları sabır ve sebat ile karşılamaktır. Sabır da ancak ilk darbe alındığı zaman gösterilir. Yani sabrın en zor olanı (musibetin) ilk dehşetli halindedir. Ondan sonra sabretmek ise bundan daha da kolaydır. Sabır karakterin doğru ve sebatlı olmasıdır.

*"Allah'a zilletle boyun eğen erkeklerle boyun eğen kadınlar"* Huşu (zilletle boyun eğmek), sükûn ve huzur, ağırbaşlılık, vakar ve alçak gönüllülük demektir. Buna iten ise Allah'tan korkmak ve onun gözetimi (murakabesi) olduğu şuurudur.

283 İfadelerin gerektirdiği bir ek ifadedir.

284 Sahihtir. Buhârî, 6094; Müslim, 2607; İbn Hibbân, 273. İbn Mes'ud'un rivayet ettiği bir hadis.

Scanned with CamScanner

[5381] Nitekim hadis-i şerifte: *"Allah'a onu görüyormuşçasına ibadet et. Sen onu görmüyorsan dahi şüphesiz ki o seni görmektedir"*[285] buyurulmaktadır.

*"Sadaka veren erkeklerle, sadaka veren kadınlar"* Sadaka kazançları ve kendileri için kazanan kimseleri bulunmayan güçsüz, muhtaç insanlara yapılan iyiliktir. Bunlara yüce Allah'a itaat, onun kullarına ihsan ve iyilik olmak üzere malın artan kısmından bir şeyler verilir.

[5382] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğuna göre Allah'ın gölgesinden başka bir gölgenin bulunmadığı bir günde yedi kişiyi Allah gölgesi altına alacaktır. Allah Rasûlü bu yedi kişi arasında: *"Bir de sağ elinin infak ettiğini sol eli bilemeyecek kadar gizleyerek bir sadaka veren adam"*ı da saymıştır.[286]

[5383] Bir başka hadiste de: *"Suyun ateşi söndürdüğü gibi sadaka da günahı söndürür"*[287] buyurulmuştur. Sadaka vermeyi teşvik eden hadis-i şerifler oldukça çoktur ve bu bahsin başlı başına özel bir yeri vardır.

*"Oruç tutan erkeklerle, oruç tutan kadınlar"* İbn Mâce'nin rivayet ettiği hadiste şöyle denilmektedir:

[5384] *"Oruç bedenin zekâtıdır."*[288] Yani oruç bedeni temizleyip, arındırır. Hem tabiat itibariyle, hem şer'i olarak sıradan ve adi karışımlardan onu ayıklar. Nitekim Said b. Cubeyr şöyle demiştir: Ramazan orucu ile birlikte her aydan üç gün oruç tutan bir kimse yüce Allah'ın: *"Oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar"* buyruğunun kapsamına girer.

[5385] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ey gençler topluluğu, aranızdan evlenebilecek olanlar evleniversin çünkü evlilik gözü (haramdan) daha iyi muhafaza eder, ferci de daha sağlam korur ama evlenemeyenleriniz oruç tutmaya baksın çünkü o onu (şehveti) keser"* buyruğunda olduğu gibi.[289]

---

285 Daha önce Nisâ sûresi 1. âyetin tefsirinde geçti.

286 Daha önce Bakara sûresi 271. âyetin tefsirinde geçti.

287 Bu da Bakara sûresi 271. âyetin tefsirinde geçti.

288 Senedi zayıftır. İbn Ebî Şeybe, III, 7; İbn Mâce, 1745; İbn Adiyy, VI, 336. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Busiri, Zevaid'de: Her iki rivayet yolunun da senedi birlikte zayıftır çünkü senedinde Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi vardır. O da ittifakla zayıf kabul edilmiştir. Ebû Hureyre'den mevkuf olarak da rivayet edilmiş olup, bunu da Veki, Zühd, II/3, 82'de rivayet etmiştir.

289 Daha önce Bakara sûresi 183. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Şehveti kırmak için en büyük yardımcılardan olduğu için bundan hemen sonrasında (ayet-i kerimede): *"Gizli yerlerini koruyan erkeklerle, koruyan kadınlar"*ın söz konusu edilmesi münasiptir. Yani mubah olandan değil de haram ve günahlardan avretlerini koruyanlar demektir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Onlar ferclerini (ırzlarını) korurlar, eşlerine yahut sağ ellerinin sahip oldukları (cariyeleri)na karşı müstesnâ çünkü onlar bundan dolayı kınanmazlar. Artık her kim bundan başkasını isterse işte onlar sınırı aşan kimseler olurlar."* (Mü'minûn, 5-7)

Yüce Allah'ın: *"Allah'ı çokça anan erkeklerle, çokça anan kadınlar"* buyruğuna gelince:

[5386] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Erkek geceleyin hanımını uyandırıp da her ikisi ikişer rekat namaz kılacak olurlarsa o gece onlar Allah'ı çokça zikreden erkekler ve çokça zikreden kadınlardan yazılırlar."*[290] Bunu Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, A'meş, Ali b. el-Akmar'dan, o el-Eğarr Ebû Müslim'den, o Ebû Said'den, o Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den böylece rivayet etmiştir.

[5387] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh) dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Yüce Allah nezdinde kıyâmet gününde derecesi en üstün kullar hangileridir dedim. Allah Rasûlü: *"Allah'ı çokça zikreden erkeklerle çokça zikreden kadınlar"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah yolunda gazaya çıkan (gazi) kime denir? dedim. O şöyle buyurdu: *"Kılıcını kırılıncaya kadar ve kendisi kana boyanıncaya kadar kâfirlerle müşriklere vursa dahi, Allah'ı çokça zikreden erkekler ondan daha faziletli olurlar."*[291]

[5388] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke yolunda yürüyordu. Cumdan denilen yere varınca burası Cumdan'dır haydi yürüyünüz, müferridler öne geçmiştir buyurdu. Ashab: Müferridler kimlerdir? dediler. O: *"Allah'ı çokça zikredenler-*

290 Sahih bir hadistir. Muhammed b. Câbir'den dolayı şahitler arasında senedi hasendir. Ona mutabaatta bulunulmuştur. Ebû Dâvûd, 1309; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 1310; İbn Mâce, 1325; İbn Hibbân, 2569. Said ve Ebû Hureyre'den değişik yollardan rivayet edilmiştir. Hakim, I, 316'da Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

291 Ahmed, II, 411 senedi hasendir, aslı sahihtedir.

Scanned with CamScanner

*dendir"* buyurdu. Sonra: *"Allah'ım! Saçlarını tıraş edenlere mağfiret buyur"* dedi. Ashab: Kısaltanlara da (buyursanız) dediler. O: *"Allah'ım! (İhramdan çıkarken) saçlarını tıraş edenlere mağfiret buyur"* buyurdu. Yine: Kısaltanlara da (buyursanız) dediler. Allah Rasûlü bu sefer: *"Kısaltanlara da"* buyurdu.[292] Bunu bu yoldan tek başına rivayet etmiştir. Son bölümü dışında Müslim de rivayet etmiştir.

[5389] İmam Ahmed dedi ki: Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz hiçbir Âdemoğlu Allah'ın azabından Allah'ı zikretmekten daha çok kurtarıcı herhangi bir amel işlemiş değildir."* Muaz dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Size amellerinizin en hayırlısı melikiniz (mutlak sahibiniz, egemeniniz)in nezdinde en temizi, derecelerinizi en çok yükseltecek olanı sizin için altın ve gümüş alıp vermekten daha hayırlı, yarın düşmanınızla karşılaşıp, siz onların boyunlarını, onlar sizin boyunlarınızı vurmanızdan daha hayırlı olan amelinizin hangisi olduğunu size bildireyim mi?"* Ashab: Elbette ey Allah'ın Rasûlü! deyince, o: *"Aziz ve celil olan Allah'ı zikretmektir"* buyurdu.[293]

[5390] İmam Ahmed dedi ki: Sehl b. Muaz b. Enes el-Cuheni babasından, onun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiğine göre bir adam ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Mücahitler arasında hangilerinin ecri daha büyüktür? dedi. Allah Rasûlü: *"Aralarında Allah'ı en çok zikredenleri"* buyurdu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Oruç tutanların hangilerinin ecri daha çoktur? diye sordu. Allah Rasûlü: *"Allah'ı en çok zikredenleri"* buyurdu. Sonra namazı, zekâtı, haccı ve sadakayı söz konusu etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bütün bunlar için *"Allah'ı en çok zikredenleri"* buyuruyordu. Bunun üzerine Ebû Bekir, Ömer (radıyallâhu anh)'a dedi ki: (Baksana) zikredenler bütün hayrı alıp götürdü, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evet, öyle"* buyurdu.[294]

---

292 Ahmed, III, 75. Senedinde iki illet vardır. Birisi İbn Lehia vahi bir ravidir. Aynı şekilde Durrac da özellikle Ebu'l-Heysem'den naklettiği rivayetlerinde böyledir. Diğer taraftan metin münkerdir çünkü mücahid Allah'ı zikredenden daha faziletlidir çünkü mücahid cihadı esnasında iken -zikredenin aksine- Allah'ı zikredebilir.

293 Ahmed, V, 239 senedi zayıftır. Ziyad b. Ebî Ziyad, Heysemi (r.h) Mecma, 16744'de dediği gibi Muaz'a yetişmemiştir.

294 Senedi oldukça zayıftır. Ahmed, III, 438; İbnu'l-Mübârek, 1429; Taberânî, XX, 186; Heysemi, Mecma, 16748'de: Senedinde Zebban b. Faid vardır ve o zayıftır. Sika oldu-

Scanned with CamScanner

Çokça zikretmeye dair varid olmuş geri kalan hadisleri ileride yine bu sûrede geçecek olan: *"Ey iman edenler! Allah'ı çokça zikredin. Sabah akşam onu tesbih edin."* (Ahzâb, 41-42) âyetleri(nin tefsiri)nde -yüce Allah'ın izniyle- kaydedeceğiz.

*"Allah bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."* Bu buyruk az önce anılanların hepsi hakkında verilmiş bir haberdir. Şanı yüce Allah onlar için günahları için tarafından bir mağfireti ve *"büyük bir mükâfat"* olan cenneti *"hazırlamıştır."*

**Allah ve Rasûlü Hüküm Verince Seçme Hakkı Yoktur:**

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾

*36. Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadına o işlerinde istediklerini yapmak hakları yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse şüphesiz apaçık bir sapıklıkla sapmış olur.*

**Tefsiri:**

[5391] Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Yüce Allah'ın: *"... Hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadına... hakları yoktur"* âyeti Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) azatlısı Zeyd b. Harise'ye bir kıza talip olmak için gitti. Esed oğullarından Cahş kızı Zeyneb'in yanına girip ona talip oldu. Zeyneb: Ben onunla evlenmem, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Hayır, onunla evlen"* dedi. Zeyneb: Ey Allah'ın Rasûlü! O halde bir düşüneyim, dedi. Onlar bu şekilde konuşurlarken Allah da Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadına o işlerinde istediklerini yapmak hakları yoktur"* âyetini indir-

ğu da söylenmiştir. İbn Lehia da böyledir. Ahmed'in senedindeki geri kalan raviler sikadırlar demektedir. Hadisin üçüncü bir illeti daha vardır ki o da Sehl b. Muaz'dır. Zehebî onu Mizan, 3592'de zikrederek İbn Maîn zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân da Sikat'ta: Karıştırma ondan mıdır yoksa onun arkadaşı Zebban b. Faid'den midir bilemiyorum demiştir. Allah doğruyu en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

di. Zeyneb: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen onun beni nikâhlayacak eşim olmasına razı mısın? dedi. Allah Rasûlü *"evet"* deyince, Zeyneb: O halde ben de Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı gelmem, kendimi ona nikâhlamayı kabul ettim dedi.[295]

[5392] İbn Lehia, İbn Ebî Amra'dan, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cahş kızı Zeyneb'i Harise oğlu Zeyd'e istedi. Ancak Zeyneb onu kabul etmedi ve ben soy sop itibariyle ondan daha hayırlıyım dedi. Nispeten sert tabiatlı bir kadındı. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah: *"Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında..."* âyetininin tamamını indirdi.[296]

Mücâhid, Katâde ve Mukâtil b. Hayyân da aynı şekilde bu âyet-i kerimenin Esed oğullarından Cahş kızı Zeyneb hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisini azatlısı Zeyd b. Harise için isteyip, bunu önce kabul etmeyip sonra da kabul etmesi üzerine inmiştir.

[5393] Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem dedi ki: Ukbe b. Ebî Muayt'ın kızı Ümmü Külsum hakkında inmiştir. Kendisi Hudeybiye antlaşmasından sonra ilk hicret eden kadındır. Kendisini Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bağışlamıştı. Allah Rasûlü: *"Kabul ettim"* demiş ve onu Zeyd b. Harise ile evlendirmişti. Kendisi de, kardeşi de bu işe kızdı ve: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i istemiştik, o bizi kölesiyle evlendirdi, dediler. -Allah en iyi bilendir ama, Zeyd'in Zeyneb'ten ayrılmasından sonra bunun olduğunu kastetmektedir.- (Abdurrahman) dedi ki: Bunun üzerine Kur'ân-ı Kerim'in: *"Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadına..."* âyeti sonuna kadar indi. (Abdurrahman) dedi ki: Sonra bundan daha kapsamlı bir emir olarak: *"Nebî mü'minler için kendi öz canlarından önce gelir."* (Ahzâb, 6) buyruğu geldi. Önceki özeldir, bu ise geneldir.[297]

[5394] İmam Ahmed dedi ki: Enes dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ensardan bir kadını babasından Culeybib için istedi. Adam annesine sorayım, dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Olur"* buyurdu. (Enes) dedi ki: Adam

295 Taberî, 28513. Atiyye el-Avfî zayıf olduğundan ötürü zayıf bir senet ile ama aslının şahitleri vardır.

296 Taberî, 28516. İbn Lehia zayıf olduğu için zayıf bir senetle ama görüldüğü gibi ona mutabaat olunmuştur.

297 Oldukça zayıftır. Taberî, 28517'de İbn Zeyd'den diye rivayet etmiştir. Bu mudal bir rivayettir ve İbn Zeyd vahi birisidir.

Scanned with CamScanner

hanımına gitti ve ona durumu anlattı. Kadın: Hayır Allah'a yemin ederim ki olmaz. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Culeybib'den başkasını bulmadı mı? Halbuki biz kızımızı filana ve filana vermemiştik dedi. (Enes) dedi ki: Kız ise perde arkasından konuşulanları duyuyordu. Adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e durumu haber vermek üzere çıkmak isteyince, kız: Sizler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrini geri mi çevirmek istiyorsunuz. Eğer o, onu sizin için beğendiyse siz de onunla (beni) evlendirin dedi. (Enes) dedi ki: Sanki kız anne babasının gözlerini açtı. Her ikisi de doğru söyledin dediler. Babası Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e giderek: Sen onu beğendinse biz de onu beğendik dedi. Allah Rasûlü: *"Ben onu beğendim"* buyurdu. Enes dedi ki: Babası da kızını Culeybib ile evlendirdi. Sonra Medine halkı korkulacak bir hal ile karşılaştı. Culeybib bineğine bindi (gitti). Sonra onun etrafında kendisinin öldürdüğü müşriklerden birkaç kişi de bulunduğu halde öldürülmüş buldular. Enes dedi ki: Ben, Medine'de en bolluk içerisindeki evlerden birisinin o kadının evi olduğunu gördüm.[298]

[5395] İmam Ahmed dedi ki: Bizze Affan tahdis etti. Bize Hammâd b. Seleme, Sâsit'ten tahdis etti. O, Kinane b. Nuaym el-Adevî'den, onun Ebû Berze el-Eslemi'nin rivayetine göre Culeybib hanımların yanına girer, onların yanından geçer, onlarla şakalaşırdı. Ben hanımıma: Bugün kesinlikle Culeybib sizin bulunduğunuz yere girmeyecektir. Eğer o yanınıza girecek olursa şunu şunu yapacağım dedim. (Ebû Berze) dedi ki: Ensar arasında dul bir kadın oldu mu kimse acaba Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onunla evlenmek ister mi istemez mi diye durumu ona bildirmeden evlendirmezdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ensardan bir adama: *"Kızını benimle evlendir"* buyurdu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Elbette bu bize bir şereftir, gözümüzü aydınlatır, dedi. Allah Rasûlü: *"Ben onu kendim için istemiyorum"* dedi. Adam: Kimin için ey Allah'ın Rasûlü? deyince, Allah Rasûlü: *"Culeybib için istiyorum"* dedi. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Annesine bir danışayım, dedi. Annesine gitti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) senin kızına talip oldu dedi. Kadın: Olur, bu bizim için bir göz aydınlığıdır dedi. Adam: Ama onu kendisi için istemiyor, onu Culeybib için istiyor deyince, kadın: Culeybib için mi dedin. Hayır, Allah'a yemin ederim kızım onunla evlenmez dedi. Adam kızın anne-

298 Sahihtir. Ahmed, III, 136; İbn Hibbân, 4059; Heysemi, Mecma, IX, 368'de Ahmed'in ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Dediği gibidir, senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

sinin ne söylediğini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip haber vermek üzere kalkmak isteyince kızları: Sizden beni kim istedi dedi. Annesi ona haber verdi. Kız: Peki, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrini geri mi çevireceksiniz? Beni ona verebilirsiniz. O beni asla zayi etmeyecektir, dedi. Babası Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e giderek: Nasıl istersen, onu Culeybib'le evlendirebilirsin dedi. (Ebû Berze) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gazaya çıkmıştı. Allah ona zafer nasip edince, ashabına: *"Bulamadığınız birisi var mı?"* dedi. Onlar filan kişiyi bulamıyoruz, filan kişiyi bulamıyoruz dediler. Allah Rasûlü: *"Bir bakın bulamadığınız kimse kaldı mı?"* dedi. Onlar hayır deyince, Allah Rasûlü: *"Ama ben Culeybib'i göremiyorum"* dedi. Sonra: *"Onu öldürülenler arasında arayın"* buyurdu. Onu aradıklarında kendilerini öldürdüğü, sonra onların da kendisini öldürdüğü yedi kişi arasında buldular. Ey Allah'ın Rasûlü! İşte Culeybib öldürdüğü yedi kişi arasında bulunuyor. Sonra da onlar onu öldürmüş, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına gitti, onun başı ucunda durdu, *"Yedi kişi öldürdü, sonra onlar onu öldürdüler. Bu bendendir ve ben de ondanım"* buyurdu. Bu sözlerini de iki ya da üç defa tekrar ettikten sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu kollarına aldı, onun için bir mezar kazıldı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kolları dışında üzerine konulacağı teneşiri de yoktu. Sonra Allah Rasûlü onu kabrine yerleştirdi. Cenazesinin yıkandığından söz edilmedi. -Allah ondan razı olsun-

(Ravilerden) Sabit dedi ki: Ensar arasında ondan daha çok bolluk içerisinde bir dul kadın yoktu.

İshâk b. Abdullah b. Ebî Talha da Sabit'e şunu tahdis etti: Peki, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in o kadına ne dua ettiğini biliyor musun? dedi. Allah Rasûlü şöyle dua etmişti: *"Allah'ım! Sen bunun üzerine hayrı sağanak sağanak yağdır. Onun geçimini zor ve sıkıntılı kılma."* Evet, böyle dedi. İşte bundan dolayı ensar arasında ondan daha bolluk içerisinde başka bir dul kadın yoktu. Bu hadisi bu şekilde uzun uzadıya Ahmed rivayet etmiştir.[299]

Müslim ve Nesâî de Fedail bölümünde bu hadisin, öldürülmesi olayı ile ilgili bölümünü tahriç etmişlerdir. Hâfız Ebû Ömer b. Abdilberr de el-İstiab

299 Sahihtir. Ahmed, IV, 422, 425; İbn Hibbân, 4035 senedi Müslim'in şartına uygundur. Ayrıca Müslim, 2472; Ahmed, IV, 421; Nesâî, Fedailu's-Sahabe, 142'de Ebû Berze'nin rivayet ettiği muhtasar bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

adlı eserinde kızın perdesi arkasında: Siz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrini geri mi çeviriyorsunuz demesi üzerine *"Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadına o işlerinde istediklerini yapmak hakları yoktur"* âyetinin nazil olduğunu zikretmektedir.

İbn Cureyc dedi ki: Bana Amir b. Mus'ab, Tâvûs'tan şöyle dediğini haber verdi: Tâvûs, İbn Abbâs'a ikindiden sonra iki rekât namaz kılmanın hükmünü sordu. İbn Abbâs kılmamasını söyledi. Sonra İbn Abbâs (radıyallâhu anh): *"Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadına o işlerinde istediklerini yapmak hakları yoktur"* buyruğunu okudu.

Bu âyeti kerime her hususta geneldir. Buna göre Allah ve Rasûlü herhangi bir şeye dair hüküm verecek olursa herhangi bir kimsenin ona muhalefet etmek yahut o hususta herhangi bir kimsenin başka bir seçeneği, tercihi, görüşü ya da sözü söz konusu değildir. Nitekim yüce Allah: *"Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (Nisâ, 65) buyruğu da bunu ifade etmektedir.

[5396] Hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki sizden birinizin hevası (kendi arzu ve isteği) benim getirdiklerimin izleyicisi olmadıkça iman etmiş olamaz."*[300] Bundan dolayı bunun aksi davranışlarda yüce Allah işi daha da sıkı tutarak: *"Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse şüphesiz apaçık bir sapıklıkla sapmış olur"* buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın: *"Artık onun emrine muhalefet edenler kendilerine bir mihnetin yahut acıklı bir azabın isabet etmesinden çekinsinler."* (Nûr, 63) buyurmuştur.

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ ۖ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ ۖ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

300 Daha önce Tevbe sûresi 24. âyetin tefsirinde geçti. Zayıf olmaya daha yakın bir hadistir.

Scanned with CamScanner

*37. Hani sen Allah'ın da kendisine nimet verdiği, senin de kendisine nimet ettiğin kimseye: "Zevceni nikâhında tut ve Allah'tan kork" diyordun. Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi ise içinde gizliyor, insanlardan korkuyordun. Halbuki Allah'tan korkman daha uygundu. Nihayet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca biz onu seninle evlendirdik. Böylelikle evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenmek hususunda mü'minlere bir vebal olmasın, Allah'ın emri elbette yerini bulur.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah bu buyrukta, Nebîsinin (sallallâhu aleyhi ve sellem) durumunu haber vermekte, onun azatlısı Zeyd b. Harise'den -ki Allah'ın kendisine Müslüman olmak ile ve Allah Rasûlü'ne uymak ile nimet ihsan ettiği kişidir- *"senin de kendisine nimet ettiğin kimse"* diye söz etmektedir. Allah Rasûlü'nün ona nimeti ise onu kölelikten kurtarıp, hürriyetine kavuşturması idi. Zeyd efendi, şanı büyük, değeri pek yüksek, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından çokça sevilen birisi idi. Ona: el-Hibb (çok sevilen) oğlu Usame'ye de: el-Hibb İbnu'l-Hibb (sevilenin oğlu sevilen) deniliyordu.

[5397] Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu hangi seriyye (askeri birlik) ile birlikte gönderdiyse mutlaka onlara komutan tayin etmiştir. Eğer ondan sonra yaşasaydı muhakkak onu halife yapardı.[301] Bunu İmam Ahmed, Said b. Muhammed el-Verrak ve Muhammed b. Ubeyd'den, o Vail b. Dâvûd'dan, o Abdullah el-Behi'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan diye rivayet etmiş bulunmaktadır.

[5398] Bezzâr dedi ki: Ömer b. Ebî Seleme babasından naklettiğine göre Usame b. Zeyd ona tahdis edip dedi ki: Mescitte iken Abbâs ve Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) yanıma geldi ve ey Usame bizim için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den izin iste dediler. Usame: Ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girdim ve Ali ve Abbâs huzuruna girmek için izin istiyorlar dedim dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"İhtiyaçlarının ne olduğunu biliyor musun?"* Ben: Hayır ey Allah'ın Rasûlü! dedim. Allah Rasûlü: *"Ama*

301 Ahmed, VI, 227, 254, 281. Hadisin senedinde el-Behi ile Âişe arasındaki mürsellik (ravi düşüklüğü) vardır. Bu sebeple senet zayıftır. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu mutlak olarak (kayıtsız ve şartsız) komutan tayin ettiği sabit olmamıştır.

Scanned with CamScanner

*ben biliyorum, onlara izin ver"* buyurdu. Her ikisi: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz senin yanına bize yakınlarından en çok kimi sevdiğini haber vermen için geldik, dediler. Allah Rasûlü: *"Yakınlarım arasında en sevdiğim kişi, Muhammed'in kızı Fâtıma'dır"* buyurdu. Bu sefer: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz sana Fâtıma'yı sormuyoruz, dediler. Allah Rasûlü bu sefer: *"O zaman Allah'ın kendisine nimet ihsan ettiği, benim de kendisine nimet ettiğim kimse olan Zeyd'in oğlu Usame'dir"* buyurdu.[302]

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zeyd'i halasının kızı Esed oğullarından Cahş kızı Zeyneb ile evlendirmişti. Zeyneb'in annesi ise Abdulmuttalib'in kızı Umeyme'dir. Ona on dinar altmış dirhem, bir başörtüsü, bir büyük örtü, bir elbise ve elli mudd buğday, on mudd hurma mehir vermişti. Bunu Mukâtil b. Hayyân ifade etmiştir. Zeyneb, Zeyd'in yanında bir seneye yakın ya da ondan biraz fazla bir süre kaldı. Sonra aralarında anlaşmazlık çıktı. Zeyd gelip onu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şikâyet edince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona: *"Zevceni nikâhında tut ve Allah'tan kork"* buyuruyordu. Yüce Allah da: *"Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi ise içinde gizliyor, insanlardan korkuyordun, halbuki Allah'tan korkman daha uygundu"* buyurmaktadır.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim burada seleften -bazılarından birtakım rivayetler zikretmiş bulunmaktadır ama sahih olmadıklarından ötürü biz bunlara iltifat etmedik. Bundan dolayı onları zikretmiyoruz. Yine burada İmam Ahmed, Hammad b. Zeyd'in, Sabit'ten, onun Enes'ten diye zikrettiği bir parça garip olan bir hadis rivayet etmiştir ki onu da burada kaydetmeyi gerekli görmedik.

[5399] Buhârî de bunun bir bölümünü muhtasar olarak rivayet ederek şöyle demiştir: Enes b. Mâlik dedi ki: *"Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi ise içinde gizliyordun"* âyeti Cahş kızı Zeyneb ile Zeyd b. Harise (Allah ikisinden de razı olsun) hakkında inmiştir.[303]

---

302 Tirmizî, 3819. Bu hasen, sahih bir hadistir diyerek. Halbuki hadis Ömer b. Ebî Seleme zayıf olduğundan dolayı zayıftır. Hakim, III, 596'da yalnızca son kısmını zikretmiş ve hakkında herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır. Zehebî de: Ömer b. Ebî Seleme zayıftır demiştir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu (yani Zeyd'i) sevdiği Buhârî, 3730; Müslim, 2426'da zikredilmektedir.

303 Buhârî, 4787, 7420; Tirmizî, 3212; Nesâî, Tefsir, 427; İbn Hibbân, 7045; Ahmed, III, 149-150

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize babam tahdis etti. Ali b. Zeyd b. Cud'an dedi ki: Ali b. el-Huseyn bana sordu: el-Hasan yüce Allah'ın: *"Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi ise içinde gizliyor, insanlardan korkuyordun. Halbuki Allah'tan korkman daha uygundu"* buyruğu hakkında ne diyor dedi. Ben de bunu ona zikredince Hasan şöyle dedi: Hayır ama Allah nebîsine daha onunla evlenmeden önce onun (Zeyneb'in) zevcelerinden birisi olacağını bildirmiştir. Zeyd onun yanına Zeyneb'i kendisine şikâyet etmek üzere gelince, Allah Rasûlü: Allah'tan kork ve zevceni nikâhında tut, demişti. (Yüce Allah) bu buyruğunda: Ben sana onu seninle evlendireceğimi haber vermiştim. Halbuki sen Allah'ın açığa çıkaracağı bir hususu içinde gizliyorsun demiş oluyordu. Süddî'den de onun buna yakın açıklamada bulunduğunu rivayet etmiştir.

[5400] İbn Cerîr dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Şayet Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın kendisine vahyetmiş olduğu Allah'ın kitabından bir şey gizleyecek olsaydı elbette ki: *"Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi ise içinde gizliyor, insanlardan korkuyordun. Halbuki Allah'tan korkman daha uygundu"* buyruğunu gizleyecekti.[304]

Yüce Allah'ın: *"Nihayet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca biz onu seninle evlendirdik"* buyruğuna gelince: Âyetteki "vetar (mealde bir bağ)" ihtiyaç ve maksat demektir. Yani Zeyd ondan ayrılıp, onunla alakası kopunca biz onu seninle evlendirdik. Zeyneb'i Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile evlendirme işinin velayetini üzerine alan bizzat aziz ve celil olan Allah'tı. Yani yüce Allah ona velisiz, mehirsiz, akitsiz ve insanlardan şahit tutmaksızın Zeyneb'le zifafa girmesini vahyetti.

[5401] İmam Ahmed dedi ki: Enes (radıyallâhu anh) dedi ki: Zeyneb'in iddeti sona erince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zeyd b. Harise'ye *"Git ve ona benden (benimle nikâhlanmasından) söz et"* buyurdu. Zeyd de onun yanına gitti. O sırada Zeyneb (radıyallâhu anhâ) hamurunu mayalıyordu. (Zeyd) dedi ki: Onu görünce kalbinde ona karşı büyük bir saygı duyduğumdan ona bakamadım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ondan (zevcesi olarak) söz ettiğini söyleyemedim. Sırtımı ona dönerek gerisin geri dönüp: Müjdeler sana Zeyneb. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni, seni (zevceleri arasında) söz ettiğini bildirmek üzere gönderdi, dedim. Zeyneb: Ben aziz ve celil olan Rabbimin buyruğunu dinlemeden herhangi bir şey yapacak değilim, dedi. Sonra

304 Taberî, 28522. Senedi Şabi ile Âişe arasında munkatıdır (kopuktur).

Scanned with CamScanner

kalkıp mescidine gitti. Kur'ân indi ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelerek ondan izin almaksızın yanına girdi. Zeyneb, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına girince, Allah Rasûlü'nün bizlere ekmek ve et ikram ettiğini gördüm. Herkes çıkıp gittiği halde birkaç kişi yemekten sonra evde kalıp konuşmaya koyuldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarı çıktı, ben de arkasından çıktım. Hanımlarının hücrelerine birbir gitti, onlara selam verdi. Zevceleri de: Ey Allah'ın Rasûlü! Hanımını nasıl buldun? dediler.

(Enes dedi ki:) Evde kalanların çıkıp gittiğini benmi söyledim yoksa ona haber mi verildi şu anda bilemiyorum. Bunun üzerine Allah Rasûlü dönüp eve girdi. Onunla girmek isteyince benimle kendisi arasına perdeyi indirdi ve hicabı emreden buyruk nazil oldu. Bu şekilde hareket eden kimselere de: *"Nebînin evlerine sizin için yemeğe izin verilmeden girmeyin..."* (Ahzâb, 53) buyruğu ile verilen öğütler verildi.[305] Bunu Müslim ve Nesâî de çeşitli yollardan Süleyman b. el-Muğîre'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadırlar.

[5402] Buhârî (r.h) Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre Cahş kızı Zeyneb Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diğer zevcelerine karşı övünür ve: Sizleri (Allah'ın Rasûlü ile) akrabalarınız evlendirdi. Beni ise yedi semavatın üstünden Allah evlendirdi, derdi.[306]

Daha önce de Nûr sûresinin tefsirinde Muhammed b. Abdullah b. Cahş'dan şöyle dediğini kaydetmiştik: Zeyneb ve Âişe birbirlerine karşı övündüler. Zeyneb (radıyallâhu anhâ) nikahı kıyılıp, evlendirildiği, semadan inen vahiyle bildirilenim, dedi. Âişe de: Ben de itham edilen suçtan uzak olduğu semadan inen vahiy ile bildirilenim, dedi. Zeyneb de -Allah ondan razı olsun- onun bu faziletini itiraf etti.

[5403] İbn Cerîr dedi ki: Şa'bî dedi ki: Zeyneb Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle derdi: Benim senin ile üç tane üstün ve farklı bağım var. Senin zevcelerinden hiçbirisinin seninle böyle bir bağı yoktur: Benim dedem ve senin deden birdir. Benim nikahımı semada Allah kıydı, aradaki elçi de Cebrâil (a.s)'dır.[307]

---

305 Müslim, 1428, hb. no: 89; Nesâî, VI, 79; Ahmed, III, 195-196; Ebû Ya'la, 3332. Ayrıca Buhârî, 4791; Müslim, 1428; İbn Hibbân, 5578'de çeşitli yollardan Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

306 Buhârî, 7420

307 Mürseldir. Taberî bunu 28526'da Şabi'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Bu sebeple zayıftır. Sahih olan ise bundan önce Buhârî'nin naklettiği rivayettir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Böylelikle evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenmek hususunda mü'minlere bir vebal olmasın"* buyruğu da şu demektir: Bizim senin onunla evlenmeni mubah kılışımızın ve bunu yapmamızın sebebi evlatlıkların boşadıkları hanımları ile evlenmek hususunda mü'minlere herhangi bir darlık, bir sıkıntı, bir vebalin kalmaması içindir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) nübüvvetten önce Zeyd b. Harise'yi evlatlık edinmişti. Bundan dolayı da ona Muhammed'in oğlu Zeyd deniliyordu. Allah bu nesebi ve nispeti *"evlat edindiğiniz kimseleri de öz oğullarınız kılmamıştır. Bunlar ağızlarınızla söylediğiniz sözlerinizden ibarettir. Allah hak olanı söyler, doğru yola ileten de odur. Onları babalarına nispet edip, çağırın. Bu Allah nezdinde daha adaletlidir."* (Ahzâb, 4-5) buyruğu ile koparınca sonra bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Zeyd b. Harise kendisini boşadıktan sonra Cahş kızı Zeyneb ile evlenmesinin gerçekleştirilmesi ile daha da açıklığa kavuşturulmuş ve pekiştirilmiş oldu. Bundan dolayı kendileri ile evlenilmesi haram kılınan kadınların sayıldığı âyet-i kerimede: *"Öz oğullarınızın hanımları"* (Nisâ, 23) buyurularak evlat edinilenin hanımı dışarıda tutulmuş olmaktadır. Çünkü bu uygulama (evlatlık edinmek ve evlatlığın boşamış olsa dahi hanımları ile ,evlenememek) bu hükümden önce aralarında çokça görülen bir uygulama idi.

Yüce Allah'ın: *"Allah'ın emri elbette yerini bulur"* buyruğu da şu demektir: Meydana gelen bu emir (bu husus) yüce Allah'ın takdir edip, kesinleştirdiği bir hususdur. O kaçınılmaz olarak gerçekleşecekti. Zeyneb (radıyallâhu anhâ)'ın da Allah'ın ilminde Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinden olacağı da sabit idi.

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾

*38. Nebîsi lehine Allah'ın farz kıldığı şeylerde nebîsi için hiçbir vebal yoktur. Bu önce geçenlerde Allah'ın geçerli kıldığı sünnetidir. Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir.*

**Tefsiri:**

*"Nebîsi lehine Allah'ın farz kıldığı şeylerde Nebî için hiçbir vebal yoktur."* Yani Allah'ın Nebîsi için helal kılıp, ona evlatlığı Zeyd b. Harise'nin boşamış olduğu Zeyneb ile evlenmesini emretmekte onun için bir vebal yoktur.

Scanned with CamScanner

*"Bu önce geçenlerde Allah'ın geçerli kıldığı sünnetidir"* buyruğu da şu demektir: Bu yüce Allah'ın kendisinden önceki nebîler hakkındaki hükmüdür. Onlara kendileri için bir darlık ve sıkıntı olacak herhangi bir şeyi emretmemiştir. Bu da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in daha önce evlatlık edinmiş olduğu ve azatlısı olan Zeyd'in hanımı ile evlenmesinde bir kusur ve eksiklik arayan münafıkların yanıldıkları kanaatini reddetmek içindir.

*"Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir."* Yani onun takdir etmiş olduğu bu emri kesinlikle ve kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir. Bunun başka türlü olmasına imkân yoktur. Çünkü onun dilediği olur, dilemediği olmaz.

**Muhammed (s.a.v.) Sadece Allah'ın Rasûlüdür:**

اَلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللهَ وَكَفَى بِاللهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَسُولَ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

*39. Onlar Allah'ın gönderdiğini tebliğ ederler. Ondan korkarlar. Allah'tan başka bir kimseden de korkmazlar. Hesap gören olarak Allah yeter.*

*40. Muhammed, sizin adamlarınızdan kimsenin babası değildir fakat o Allah'ın Rasûlü ve nebîlerin sonuncusudur. Allah her şeyi çok iyi bilendir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah; *"Onlar Allah'ın gönderdiğini"* yarattığı insanlara *"tebliğ ederler"* ve o gönderdiği risaletleri güvenilir bir şekilde tastamam yerine getirirler. *"Ondan korkarlar"* yani ondan korkarlar, ondan başka hiç kimseden korkmazlar. Herhangi bir kimsenin baskısı Allah'ın risaletlerini, buyruklarını tebliğ etmelerine engel olmaz diyerek nebîleri övmektedir. *"Hesap gören olarak Allah yeter."* Yani yardımcı ve destekleyici olarak Allah yeter. Bu konumda hatta bütün konumlarda insanların efendisi ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muhammed'dir. O risaleti doğudakilere de, batıdakilere de, bütün Âdemoğullarına da tam ve eksiksiz olarak tebliğ etmiş, Allah da onun sözünü, dinini, şeriatını diğer bütün din ve şeriatların üstüne çıkarmış, ona zafer ver-

Scanned with CamScanner

miştir. Kendisinden önce ise bir nebî özel olarak kendi kavmine gönderilirdi ama o (sallallâhu aleyhi ve sellem) Araplarıyla Arap olmayanlarıyla bütün insanlara peygamber olarak gönderilmiştir. *"De ki: Ey insanlar şüphesiz ben Allah'ın size hepinize gönderdiği rasûlüyüm."* (A'râf, 158) Sonra dini tebliğ etmek makamını ondan sonra gelecek olan onun ümmeti miras almıştır. Bu sebeple ondan sonra bu görevi en ileri derecede yerine getirenler onun ashabı -Allah onlardan razı olsun- olmuştur. Onlar bütün söz, fiil ve hallerinde gecesiyle gündüzüyle, mukimken yolculukta iken, gizli ve açık hallerinde kendilerine emretmiş olduğu şekilde ondan aldıklarını tebliğ ettiler. Allah hepsinden razı olsun ve onları razı etsin. Sonra da günümüze kadar sonrakiler, öncekilerden bunu miras aldılar. İşte hidayet bulanlar onların nuruna uymakta, ilahi tevfike mazhar olanlar onların yollarını izlemektedirler. Keremi bol, pek lütufkâr olan Allah'tan bizi de onlardan sonra gelen haleflerden eylemesini dileriz.

[5404] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sakın sizden herhangi bir kimse Allah'ın emri hakkında bir şeyler söylemesi gerektiğini gördüğü halde kendisini küçük görüp de onu söylememezlik etmesin. O takdirde Allah: Bu hususta seni söz söylemekten alıkoyan ne oldu buyuracak, o kişi: Rabbim insanlardan korktum derse, Allah da ona: "Ben kendisinden korkulmaya en layık olanım" buyuracak."*[308]

Yine bunu İmam Ahmed, Abdurrezzak'tan yoluyla Amr b. Murre'den rivayet etmiştir. İbn Mâce de bunu Ebû Kuleyb yoluyla A'meş'ten böylece rivayet etmiştir.

*"Muhammed sizin adamlarınızdan kimsenin babası değildir"* buyruğuna gelince: Bununla yüce Allah artık bundan sonra "Muhammed'in oğlu Zeyd" denilmesini yasaklamaktadır. Yani her ne kadar onu bir zamanlar evlatlık edinmiş ise dahi onun öz babası değildir. Çünkü Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ergenlik yaşına varıncaya kadar erkek çocuğu yaşamadı. Onun Kâsım, Tayyib ve Tahir adında Hatice'den doğan çocukları küçük yaşta iken vefat ettiler. Sonra da Kıpti Mariye'den İbrâhim adındaki oğlu doğdu, o da aynı şekilde süt emme çağında iken vefat etti. Hatice'den Zeyneb, Rukayye, Ümmü Külsum ve Fâtıma -Allah hepsinden razı olsun- adında kızları doğdu.

308 Sahihtir. İbn Mâce, 4008; Ahmed, III, 30, 47, 73, 91. Senedi sahih, ravileri sikadır. Bunu Busiri, Zevaid'de ifade etmiştir.

Scanned with CamScanner

Hayatta iken üçü vefat etti. Fâtıma ise onun (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölüm musibetini görünceye kadar yaşadı. Ondan altı ay sonra o da vefat etti.

*"Fakat o Allah'ın Rasûlü ve nebîlerin sonuncusudur. Allah her şeyi çok iyi bilendir"* buyruğu da yüce Allah'ın: *"Allah risaletini kime vereceğini çok iyi bilendir."* (En'âm, 124) buyruğuna benzemektedir. Bu âyet-i kerime Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra hiçbir nebînin gelmeyeceği hususunda açık bir nas (delil)dir. Ondan sonra bir nebî gelmeyeceğine göre, rasûl gelmeyeceği öncelikle söz konusudur. Çünkü risalet makamı, nubuvvet makamından daha özeldir. Çünkü her rasûl bir nebî olmakla birlikte, aksi böyle değildir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ashab-ı kiram'dan bir topluluğun rivayet etmiş olduğu mütevatir hadisler bunu böylece ifade etmiştir:

[5405] İmam Ahmed dedi ki: et-Tufayl b. Ubeyy b. Ka'b babasından (Ubeyy b. Ka'b'dan), o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Benim misalim ile benden önceki nebîlerin misali güzel bir saray yapıp, onu tamamlayan ama o yapısında yerine koymadık bir kerpiç yerini boş bırakan kimsenin misaline benzer. İnsanlar bu yapıyı dolaşmaya koyulup, güzelliğine hayran kalıyor ama: Keşke şu kerpiçin yeri de tamamlanmış olsaydı, diyorlar. İşte benim de nebîler arasındaki yerim o kerpiçin yeri gibidir."*[309] Bunu Tirmizî de Bundar'dan, o Ebû Amir el-Akdi'den böylece rivayet etmiş ve hasen, sahihtir demiştir.

[5406] Bir başka hadis: İmam Ahmed dedi ki: Bize Enes b. Mâlik tahdis edip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Gerçek şu ki risalet de, nübüvvet de sona ermiştir. Benden sonra ne bir rasûl, ne de bir nebî gelecektir."* (Enes) dedi ki: Bu insanlara ağır geldi. Allah Rasûlü bu sefer şöyle buyurdu: *"Ama müjdeleyiciler olacaktır."* Ey Allah'ın Rasûlü! Müjdeleyiciler ne demek? dediler. O: *"Müslüman kimsenin göreceği rüyadır. Bu (doğru çıkan rüya) ise nübüvvetin bölümlerinden bir bölümdür."* buyurdu.[310]

Hadisi bu şekilde Tirmizî de el-Hasan b. Muhammed ez-Zaferani'den, o Affan b. Müslim'den böylece rivayet etmiş ve: el-Muhtar b. Fulful'un rivayet ettiği bir hadis olarak sahih gariptir demiştir.

309 Sahihtir. Tirmizî, 3613; Ahmed, V, 137. Tirmizî bu hasen bir hadistir demektedir. Senedi kavidir, değişik yolları ve şahitleri bulunmaktadır.

310 Sahihtir. Tirmizî, 2272; Ahmed, III, 267. Tirmizî, bu yoldan hasen, sahih, gariptir demektedir. Senedi Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

[5407] Bir başka hadis: Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benim misalim ile diğer nebîlerin misali büyükçe bir ev yapıp, onu güzelce inşa eden ancak bir kerpiç yerini boş bırakan bir kimseye benzer. O eve giren kişi eve bakar ve: Şu kerpicin yeri (boş) olmasaydı, ne kadar da güzel olurdu der. İşte o boş bırakılan kerpiçin yeri(ni doldurup, binayı tamamlayacak) olan benim. Benimle nebîler -hepsine selam olsun- mühürlenmiş oldu."*[311] Bunu Buhârî, Müslim ve Tirmizî de değişik rivayet yollarından Suleym b. Hayyân'dan böylece rivayet etmişlerdir. Tirmizî de bu yoldan sahih, gariptir demiştir.

[5408] Başka Bir Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benim misalim ile diğer nebîlerin misali bir ev inşa edip, onu tek bir kerpiç (yeri) dışında tamamlayan bir kimsenin misaline benzer. İşte ben geldim ve o kerpic(in yeri)ni tamamladım."*[312] Bu hadisi A'meş'ten böylece gelen bir rivayet olarak sadece Müslim tahriç etmiştir.

[5409] Diğer bir hadis-i şerif: İmam Ahmed dedi ki: Ebu't-Tufayl dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benden sonra nübüvvet olmayacaktır. Ancak mübeşşirat (müjdeleyiciler) vardır."* (Ebu't-Tufayl) dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Mübeşşirat nedir? diye sorulunca, o: *"Güzel rüya -ya da salih rüyadır"* buyurdu.[313]

[5410] Bir diğer hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benim misalim ile benden önceki nebîlerin misali oda sayısı çok, pek büyük bir ev (saray) yapıp, bunları gayet güzel, mükemmel ve süslü yapan ancak köşelerinden birisinde bir kerpiçlik yeri boş bırakan kimsenin durumuna benzer. İnsanlar bu sarayı dolaşıp, yapıyı beğeniyor ve: Ne diye buraya bir kerpiç koymadın da binanda hiçbir eksik bırakmasaydın diyorlar."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İşte o kerpiç benim"* buyurdu.[314] Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Abdurrezzak yoluyla gelen bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

---

311 Sahihtir. Buhârî, 3534; Müslim, 2287; Tayalisi, 1785

312 Sahihtir. Müslim, 2286 numaralı hadisin akabinde h. no: 22; Ahmed, III, 9

313 Ahmed, V, 454; Heysemi, Mecma, VII, 173'te bunu Ahmed ve Taberânî rivayet etmiş olup, ravileri sikadırlar demektedir. Senedinde Osman b. er-Rasibi vardır ki İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir. Yine de hadisin az önce geçen şahitleri bulunmaktadır.

314 Sahihtir. Buhârî, 3535; Müslim, 2286; Ahmed, II, 312; İbn Hibbân, 6405

Scanned with CamScanner

[5411] Başka Bir Hadis: Yine Ebû Hureyre'den: İmam Müslim dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Altı hususla diğer nebîlere göre bana üstünlük verilmiştir: Bana kapsamlı, özlü sözler verildi. Korku ile bana yardım olundu, ganimetler bana helal kılındı. Yeryüzü benim için hem temizlenme aracı, hem de mescit kılındı. Ben bütün insanlara rasûl olarak gönderildim ve nebîler benimle mühürlendi (nübüvvet sona erdi)."*[315] Bu hadisi Tirmizî ve İbn Mâce de İsmail b. Câfer'in rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişler ve Tirmizî hasen, sahihtir demiştir.

[5412] Başka Bir Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benim misalim ile benden önceki nebîlerin misali bir büyük ev yapıp, onu tek bir kerpiç yeri dışında tamamlayıp eksiksiz bırakan kimsenin durumuna benzer. İşte ben geldim ve o kerpici tamamladım."*[316] Bunu Müslim'de Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ile Ebû Kureyb'den, her ikisi Ebû Muâviye'den böylece naklettikleri bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[5413] Bir başka hadis: İmam Ahmed dedi ki: el-İrbad b. Sariye dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana şöyle dedi: *"Şüphe yok ki Adem daha çamur halinde iken ben Allah nezdinde (takdirinde) nebîlerin sonuncusu idim."*[317]

[5414] Bir başka hadis: Zührî dedi ki: Bana Muhammed b. Cubeyr b. Mut'im babasından (Cubeyr b. Mut'im'den) (radıyallâhu anh) şöyle dediğini haber verdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz benim çeşitli isimlerim vardır. Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben Allah'ın benimle küfrü imha ettiği "el-Mâhî"yim, ben insanların ayağım (izi) üzerinden haşredilecekleri "el-Hâşir"im, ben kendisinden sonra nebî gelmeyecek olan "el-Âkib"im."*[318] Buhârî ve Müslim bunu Sahih'lerinde tahriç etmişlerdir.

---

315 Sahihtir. Müslim, 523; Tirmizî, 1553 nolu hadisin akabinde; İbn Mâce, 567'de muhtasar olarak; Ahmed, II, 411-412

316 Bundan üç hadis önce (5408 numara ile) geçen hadisin aynısıdır.

317 Hadis daha önce Bakara sûresi 129. âyetin tefsirinde geçti. Hasen bir hadistir.

318 Buhârî, 3523, 4896; Müslim, 2354; Tayalisi, 924; Ahmed, IV, 80; Abdurrezzak, 19657; Tirmizî, 2840; İbn Hibbân, 6313; Humeydi, 555

Scanned with CamScanner

[5415] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün vedalaşacak birisi gibi yanımıza çıkıp geldi ve şöyle buyurdu: *"Ben ümmi nebî Muhammed'im -bu sözlerini üç defa tekrar etti- benden sonra nebî gelmeyecektir. Bana sözlerin başlangıçları, kapsamlı ve özlü olanları ve sonuncuları verildi. Ben cehennem bekçilerinin, Arşı taşıyan meleklerin kaç kişi olduklarını bildim. Benimle (günahlar) affedildi, ümmetime afiyet ve esenlik verildi. Aranızda bulunduğum sürece dinleyip itaat ediniz. Benim ruhumun kabzedilmesinden sonra ise Allah'ın kitabına sımsıkı sarılmaya bakınız. Onun helalini helal, haramını haram biliniz."*[319] Bunu İmam Ahmed tek başına rivayet etmiş bulunmaktadır.

[5416] Bunu Ahmed de Abdullah b. Amr'dan diye hadisi aynen böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.[320]

Bu hususta hadis-i şerifler pek çoktur. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah tarafından kullara rasûl olarak gönderilmesi onun rahmetindendir. Diğer taraftan nebîlerin ve rasûllerin onunla sona erdirilmesi, onun için hanif dininin kemale erdirilmesi de Allah'ın onun şan ve şerefini yüceltmesidir. Yüce Allah kitabında, Rasûlü de ondan nakledilen mütevatir sünnetinde kendisinden sonra bir nebî gelmeyeceğini haber vererek, artık ondan sonra böyle bir makama erdirilmek iddiasını ortaya atan herkesin bir yalancı, bir iftiracı, bir deccal, bir sapkın ve bir saptırıcı olduğunun bilinmesi istenmiştir. İsterse bu yalan iddiacı olağan üstü haller göstersin, insanların gözlerini boyayarak çeşitli sihirlerle, tılsımlarla, sayı ve rakamlarla birtakım akıllara hayret verecek işler ortaya atsın. Bunların hepsi özlü akıl sahiplerine göre olmadık şeylerdir, hile ve sapıklıklardır. Nitekim şanı yüce Allah Yemen'de Esved el-Ansi eliyle, Yemame'de yalancı Müseylime vasıtası ile pek bozuk haller ve oldukça soğuk ve anlamsız sözlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Aklı başında herkes, anlayışlı ve kavrayışlı her kişi her ikisinin de sapkın birer yalancı olduğunu kolaylıkla idrak etmiştir. Allah her ikisine de lanet etsin.

---

319 Senedi zayıftır. Bunu Ahmed, II, 172, 212'de İbn Amr'ın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Senedi İbn Lehia'dan dolayı zayıftır. Hadisin zayıf olan lafızları ise "cehennem bekçilerinin sayısını... ümmetime afiyet verildi" bölümüdür. Baş taraflarının ise şahitleri vardır, aynı şekilde son bölümünün de şahitleri bulunmaktadır.

320 Az önce geçen hadisin aynısıdır.

Scanned with CamScanner

Aynı şekilde kıyâmet gününe kadar böyle bir iddiada bulunacak herkesin durumu da budur. Nihayet sonuncuları olan Mesih Deccal gelecektir. Bu yalancıların her birisi ile birlikte Allah ilim adamlarının ve mü'minlerin, bunları ortaya koyanların yalancı olduklarına tanıklık edecekleri birtakım hususlar da yaratacaktır. Bu da yüce Allah'ın kullarına olan lütfunun bir parçasıdır. Çünkü onlar görülen vakıanın kesin gerçeğinin ifade ettiği gibi hiçbir iyiliği emretmeyecek, hiçbir münkeri yasaklamayacak, ondan alıkoymayacaklardır. Böyle bir şey görülürse bu ancak bir rastlantı olacaktır yahut da onların bunu yaparken başka maksatlar gözetmiş olmalarından dolayı olacaktır. Yapıp ettikleri ve söyledikleri en ileri derecede yalan, iftira ve günah olacaktır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler."* (Şuarâ, 221-222)

Oysa nebîlerin (aleyhimusselam) durumu bunun aksinedir. Onlar ne söyler, ne emreder ve neyi yasaklarlarsa iyiliğin, doğruluğun, doğru yolun, istikametin ve adaletin en ileri mertebesindedirler. Bununla birlikte olağanüstü olaylar (mucizeler), apaçık deliller ve göz kamaştırıcı belgelerle de desteklenirler. Allah'ın salât ve selamları her zaman gökler ve yer devam ettiği sürece kesintisiz olarak onlara olsun.

**Allah'ı Çokca Zikredin:**

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَآئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

*41. Ey iman edenler! Allah'ı pek çok anın.*

*42. Sabah akşam onu tesbih edin.*

*43. O sizi karanlıklardan nura çıkarmak için size salât getirendir, melekleri de. O mü'minlere çok merhametlidir.*

*44. Ona kavuşacakları gün onlara sağlık dileği selamdır. Onlar için çok şerefli bir ecir de hazırlamıştır.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah mü'min kullarına kendilerine türlü nimetler ihsan edip, pek çok lütuflarda bulunan yüce Rablerini çokça zikretmelerini emir buyurmaktadır. Çünkü onlar bu yolla pek çok sevap elde edecekler ve güzel bir yere döndürüleceklerdir.

[5417] İmam Ahmed dedi ki: Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Size mutlak egemeniniz ve malikiniz nezdinde amellerinizin en temizi, en hayırlısı, derecelerinizi en çok yükseltecek olan, sizin için altın ve gümüş vermenizden daha hayırlı, sizin için düşmanlarınızla karşılaşıp, boyunlarını vurmanızdan, onların da sizin boyunlarını vurmalarından daha hayırlı olan bir amelinizi size haber vereyim mi?"* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! O nedir? dediler. O: *"Aziz ve celil olan Allah'ı zikretmektir"* buyurdu.[321]

Bu hadisi bu şekilde Tirmizî ve İbn Mâce de Abdullah b. Said b. Ebî Hind yoluyla Ebu'd-Derdâ'dan bu lafızlarla rivayet etmişlerdir. Tirmizî: "Bu hadisi bazıları rivayet ederek mürsel olarak nakletmiştir" demektedir.

Derim ki: Bu hadis daha önce yüce Allah'ın: *"Allah'ı çokça anan erkeklerle, çokça anan kadınlar"* (Ahzâb, 35) buyruğu açıklanırken geçmiş bulunmaktadır. Ahmed'in Müsnedinde de Abdullah b. Ayyaş'ın azatlısı Ziyad b. Ziyad'ın rivayet ettiği bir hadis olarak Muaz b. Cebel'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye buna yakın olarak kendisine ulaştığı nakledilmiştir. Allah en iyi bilendir.

[5418] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yaptığını dinlediğim bir dua vardır, onu terk etmiyorum:

---

321 Tercih edilen hadisin mevkuf olduğudur. Bunu Tirmizî, 3377; İbn Mâce, 3790; Ahmed, VI, 446; Hakim, I, 496; Heysemi, Mecma, X, 73'de: Hadisi Ahmed rivayet etmiş olup, senedi hasendir demektedir. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Tirmizî: Bazıları bu hadisi Abdullah b. Said'den bunun gibi ve bu senet ile rivayet etmiş, bazıları da bu hadisi ondan rivayet ederek mürsel olarak zikretmişlerdir demektedir. Tercihe değer olan hadisin mevkuf olduğudur. Abdullah b. Said'in sika olduğunu Ahmed ve Yahyâ demiş olmakla birlikte el-Kattan o hem bilinen, hem münker olan (bilinmeyen) rivayetler nakletmiştir demiş, Ebû Hâtim zayıf olduğunu söylemiştir. Bu hadisi ayrıca Mâlik, I, 211'de Ziyad'dan, o Ebu'd-Derdâ'dan mevkuf olarak rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

اللهم، اجعلني أعظم شكرك، وأتبع نصيحتك، وأكثر ذكرك، وأحفظ وصيتك

"Allah'ım! Beni sana çok büyük çapta şükreden, nasihatına uyan, seni çokça zikreden ve senin vasiyetini (emir ve buyruklarını) koruyan bir kimse eyle."[322]

Bunu Tirmizî de Yahyâ b. Mûsâ'dan, o Veki'den, o Ebû Fedale el-Farac b. Fedale'den, o Ebû Said el-Hımsi'den, o Ebû Hureyre'den diye hadisi aynen zikrederek gariptir demiştir. Bunu bu şekilde İmam Ahmed de Ebu'n-Nadr, Haşim b. Kâsım'dan, o Farac b. Fedale'den, o Ebû Said el-Medeni'den, o Ebû Hureyre'den diyerek hadisi zikretmektedir.

[5419] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Busr dedi ki: İki bedevi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi. Onlardan biri: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanların en hayırlısı kimdir? dedi. Allah Rasûlü: *"Ömrü uzun, ameli de güzel olandır"* buyurdu. Diğeri de: Ey Allah'ın Rasûlü! İslam şeriatının yerine getirmemi istediği hükümler bana çok görünüyor. Sen bana ona sarılacağım bir emir emret dedi. Allah Rasûlü: *"Dilin her zaman Allah'ın zikriyle nemli bulunsun"* buyurdu.[323] Tirmizî ve İbn Mâce bu hadisin ikinci kısmını Muâviye b. Sâlih'in böylece rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş, Tirmizî: Hasen, gariptir demiştir.

[5420] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri'nin rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizin için bu bir delidir diyecekleri kadar Allah'ı çokça zikredin."*[324]

---

322 Ahmed, II, 311, 477. Senedi zayıftır. Ebû Said'in meçhul olduğu söylenmektedir.

323 Hasendir. Ahmed, IV, 190; Tirmizî, 3375; İbn Mâce, 3793; Hakim, I, 495'te sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Tirmizî de: Bu yoldan garip bir hadistir demektedir. Senedinde Muâviye b. Sâlih vardır ki bazı yanılmaları olmakla birlikte doğru sözlüdür ama Ahmed, IV, 188'de ona mutabaatta bulunulmuştur.

324 Senedi zayıftır. Ahmed, III, 68; Hakim, I, 499; İbn Mâce, 817; Ebû Ya'la, 1376; İbn Adiyy, III, 113; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 526. Senedi Ebu's-Semh'in rivayetinden dolayı zayıftır. Asıl adı da Derrac'dır. O bunu Ebu'l-Heysem'den rivayet etmektedir. Bununla birlikte Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de buna ses çıkarmamıştır. Heysemi ise 16761'de: Senedinde Derrac vardır. Bir topluluk onun zayıf olduğunu söylemekle birlikte, birden çok kişi de onun sika olduğunu söylemiştir. Geri kalan ravileri sikadırlar demektedir. Mizan, 2667'de de: Ahmed, Derrac hakkında onda münker birtakım

Scanned with CamScanner

[5421] Taberânî de dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Münafıklar siz riyakârlık yapıyorsunuz diyecek kadar Allah'ı zikrediniz."*[325]

[5422] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir topluluk eğer bir mecliste oturup da orada Allah'ı zikretmeyecek olurlarsa mutlaka kıyâmet gününde o meclisi bir hasret(lerine sebep) olarak göreceklerdir."*[326]

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Allah'ı pek çok anın"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Yüce Allah'ın farz kıldığı her bir amelden ötürü mutlaka o farzı yerine getirmeye ehil olan kimseleri mazeretleri halinde, mazeretlerini kabul eder, zikretmek müstesnâdır. Çünkü Allah onun için son bulacağı bir sınır koymamış, onu çaresiz olarak terk eden kimseler dışında hiçbir kişiyi onu terk etmekten dolayı mazur kabul etmemiş ve: *"Ayakta iken, otururken ve yanlarınız üzere iken Allah'ı zikredin."* (Nisâ, 103) buyurmuştur. Geceleyin, gündüzün, karada, denizde, yolculukta, ikamet halinde, zenginlik halinde, fakirlik zamanında, sağlıkta, hastalıkta, gizli ve açık her durumda onu çokça anın.

Yüce Allah: *"Sabah akşam onu tesbih edin"* buyurmaktadır. Eğer siz bunu yapacak olursanız o da size melekleriyle birlikte salât eyler. Yüce Allah'ı zikretmeye teşvik mahiyetindeki hadisler, âyetler, seleften gelen rivayetler

---

rivayetler vardır deyip, leyyin olduğunu ifade etmiş, Yahyâ sikadır demiştir. Fadlek er-Râzî de: O kesinlikle sika değildir demiş, Nesâî, hadisi münkerdir, Ebû Hâtim zayıftır, Dârekutnî metruktur demiştir demektedir. Sonra Zehebî onun rivayet ettiği birtakım hadisleri kaydetmekte ve bunlar arasında bu hadisi de zikredip, onun naklettiği münker rivayetlerden birisi saymaktadır.

325 Senedi zayıftır. Taberânî, 12786; Ebû Nuaym, III, 80-81; Heysemi, Mecma, 16762'de: Senedinde el-Hasan b. Ebî Câfer vardır ve o zayıf bir ravidir demektedir. Hadisi ayırca İbnu'l-Mübârek, Zühd, 12786'da Ebu'l-Cevza'dan mürsel olarak senedinde Hammad b. Zeyd'in kardeşi Said b. Zeyd bulunduğu halde rivayet etmiştir. O da zayıf bir ravidir. Bazıları sika olduğunu da söylemiştir. Dikkat edilecek bir husus şu ki bu mürsel rivayet az önce nakledilen mevsul hadise güç katmaz. Çünkü her ikisinin rivayet yolu aynıdır. Evet, rivayet yolları farklı olursa mevsul rivayet mürsel ile güç kazanır. Hadis ıstılahları (usulü) kitaplarında açıklandığı gibi. Allah en iyi bilendir.

326 Ahmed, II, 224. Ravileri Mecma, X, 80'de belirtildiği gibi Sahih'in ravileridir. Hadis hasen bir hadistir. Ayrıca şahitleri de vardır. Bu sûre'nin 56. âyetinin tefsirinde Ebû Hureyre'den gelen hadise ve et-Terğib ve't-Terhib, 2240-2243'e de bakınız.

Scanned with CamScanner

gerçekten çoktur. Bu âyet-i kerimede Allah'ın çokça anılması teşvik edilmektedir. İnsanlar Nesâî, Muammerî ve daha başkaları gece gündüz vakitlerinde yapılacak zikirlere dair eserler tasnif etmişlerdir. Bu hususta telif edilmiş en güzel kitaplardan birisi de Şeyh Muhyiddin en-Nevevi'nin el-Ezkâr adındaki eseridir. Yüce Allah'ın rahmeti ona olsun.

*"Sabah akşam onu tesbih edin."* Yani sabah ve akşam vakitlerinde onu tesbih edin. Bu da şu buyruk gibidir: *"Akşamladığınız zaman ve sabahladığınızda Allah'ı tesbih edin. Göklerde ve yerde hamd yalnız onundur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine vardığınızda da (onu tesbih edin)."* (Rûm, 17-18)

*"O size salât getirendir, melekleri de"* buyruğuna gelince: Bu, Allah'ı zikretmek için duyguları harekete getirmek, heyecanlandırmak içindir. Çünkü şanı yüce Allah sizi zikrettiğine göre siz de onu zikredin. Yüce Allah'ın şu buyruğu da buna benzemektedir: *"Nitekim aranızda içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi tertemiz eden, size kitabı ve hikmeti öğreten, bilmediğiniz şeyleri size bildiren sizden bir peygamber gönderdik. Öyleyse beni anın ki ben de sizi anayım ve bana şükredin, nankörlük etmeyin."* (Bakara, 151-152)

[5423] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurmaktadır: *"Yüce Allah buyuruyor ki: Beni kendi içinde zikredeni ben de kendimde anarım. Beni bir topluluk içinde zikredeni ben de onlardan daha hayırlı bir topluluk içinde onu anarım."*[327]

Allah'ın salât getirmesi, melekleri arasında kulu övmesidir. Bunu Buhârî, Ebu'l-Âliye'den diye nakletmiş, Ebû Câfer er-Râzî de bunu er-Rabî b. Enes'ten, Ebu'l-Âliye'den diye rivayet etmiştir. Başkası ise Allah'ın salât getirmesi rahmettir, demiştir. Her iki görüş arasında aykırılık olmadığı da söylenir. Allah en iyi bilendir.

Meleklerin salât getirmesi ise insanlara dua edip, onlar için mağfiret dilemeleri anlamındadır. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Arşı yüklenenler ve etrafında bulunanlar Rablerini hamd ile tesbih ederler. Ona iman ederler, mü'minlere de mağfiret dilerler. Rabbimiz rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tevbe edenlere ve senin yolunu izleyenlere mağfiret buyur ve onları cehennem azabından koru ve ey Rabbimiz onları da, babalarından,*

327 Daha önce Bakara sûresi 152. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanları da kendilerine vaat ettiğin Adn cennetlerine girdir. Çünkü sen azizsin, hakimsin. Bir de onları kötülüklerden koru..."* (Mü'min, 7-9)

*"O sizi karanlıklardan nura çıkarmak için size salât getirendir."* Yani size olan rahmeti, sizi övmesi ve meleklerin size dua etmeleri sebebiyle sizleri bilgisizliğin, dalaletin karanlıklarından, hidayetin ve yakinin (kesin inancın) nuruna çıkartır.

*"O"* dünyada ve âhirette *"müminlere çok merhametlidir."* Dünyada onları başkalarının bilmediği hakka hidayet eyledi, kendilerinin dışında kalan küfre ve bid'ate davet edenler ile onların arkasından giden sıradan olup şaşırıp, bulamadığı başka tarafa gittiği dosdoğru yolu kendilerine gösterdi.

Ahirette onlara rahmetine gelince, onları en büyük korkudan yana güvende bulundurdu. Meleklerine onlara cennete girmek ve cehennemden kurtulmak müjdesini vererek onları karşılamalarını emretti. Şüphesiz bu onun kendilerine olan muhabbeti onlara şefkat ve merhametinden dolayıdır.

[5424] İmam Ahmed dedi ki: Enes dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir grup ashabı ile birlikte yoldan geçerken yolda küçük bir çocuk vardı. Annesi gelenleri görünce çocuğunun ayaklar altında çiğnenmesinden korkarak hızlıca: Oğlum oğlum diyerek karşıdan geliverdi ve koşup, onu aldı. Orada bulunanlar: Ey Allah'ın Rasûlü! Kesinlikle bu anne oğlunu ateşe atamaz, dedi. (Enes) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları teskin ederek: *"Evet, Allah da kesinlikle sevdiğini ateşe atmaz"* buyurdu.[328] Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur ama Kütüb-i Sitte musanniflerinden herhangi birisi bunu tahriç etmemiştir.

[5425] Ama İmam Buhârî'nin Sahih'inde mü'minlerin emiri Ömer b. el-Hattab'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) esir alınmış kadınlardan birisinin küçük bir çocuğunu alıp göğsüne yapıştırıp, ona süt verdiğini görünce şöyle buyurdu: *"Sizce bu kadın çocuğunu -bu işe gücü yettiği halde- ateşe atar mı?"* buyurdu. Onlar hayır deyince, Allah Rasûlü: *"Allah'a yemin ederim ki, Allah bu annenin çocuğuna olandan daha çok kullarına merhametlidir."* buyurdu.[329]

328 Daha önce Mâide sûresi 18. âyetin tefsirinde geçti.

329 Daha önce Bakara sûresi 143. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*"Ona kavuşacakları gün onlara sağlık dileği, selamdır."* Allah en iyi bilendir ya göründüğü kadarıyla *"onlara esenlik dileği"* yani huzuruna kavuşacakları gün yüce Allah tarafından onlara *"selam"* diyecektir. Yani onlara selam vereceği gün böyle söyleyecektir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Çok merhametli Rab(lerinden) "selam" denir (onlara)"* (Yâsin, 58) buyurmaktadır.

Katâde ise bundan maksadın ahiret yurdunda Allah'ın huzuruna çıkacakları günde birbirlerine es-selam... diyerek selam vermeleridir demiştir. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Derim ki: Buna yüce Allah'ın şu buyruğu delil gösterilir: *"Oradaki duaları: Allah'ım! Seni tenzih ederiz sözüdür. Oradaki esenlik dilekleri ise selamdır. Dualarının sonu ise âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun demektir."* (Yunus, 10)

Yüce Allah'ın: *"Onlar için çok şerefli bir ecir de hazırlamıştır"* buyruğuna gelince: Cennet, cennetteki yiyecekler, içecekler, giyecekler, meskenler, eşler, çeşitli zevkler, manzaralar, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın kalbinden geçirmediği nimetlerdir.

**Şâhid, Müjdeci ve Uyarıcı Olan Hz. Peygamber:**

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

*45. Ey Nebî! Şüphe yok ki biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik.*

*46. Allah'a izni ile çağıran ve nur saçan bir kandil olarak da.*

*47. Mü'minlere de muhakkak onlar için Allah'tan büyük bir lütuf ve ihsan olduğunu müjdele.*

*48. Kâfirlere de, münafıklara da itaat etme. Onların eziyetlerine de aldırma. Allah'a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

[5426] İmam Ahmed dedi ki: Atâ b. Yesar dedi ki: Abdullah b. Amr b. el-Âs ile karşılaştım. Bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Tevrat'taki niteliklerini bildir dedim. O, olur dedi. Allah'a yemin ederim O Tevrat'ta Kur'ân'daki şu nitelikleriyle nitelendirilmiştir: *"Ey Nebî! Şüphe yok ki biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik."* Seni ümmiler için bir korunak yaptık. Sen benim kulum ve rasûlümsün. Sana el-Mütevekkil (Allah'a güvenip, dayanan) adını verdim. Sen sert, kaba ve haşin değilsin. Çarşı-pazarlarda bağırıp çağırmazsın. O kötülüğü yine kötülükle geri püskürtmez ama affedip, bağışlar. O eğri olan milleti, la ilahe illallah demeleri sûretiyle Allah onunla dosdoğru yola koyuncaya kadar onun ruhunu kabzetmeyecektir. Böylelikle bu la ilahe illallah ile kör olan gözleri, sağır olan kulakları ve kılıflı kalpleri açacaktır.[330] Bunu Buhârî, Buyû'/alışverişler bölümünde Muhammed b. Sinan'dan, o Fuleyh b. Süleyman'dan, o Hilal b. Ali'den böylece rivayet ettiği gibi tefsir bölümünde de Abdullah'dan -b. Reca da, b. Sâlih de denilmiştir-, o Abdulaziz b. Ebî Seleme'den, o Hilal'den, o Atâ b. Yesar'dan, o Abdullah b. Amr'dan böylece rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim de bunu babasından, o Abdullah b. Reca'dan, o Abdulaziz b. Ebî Seleme el-Macişun'dan böylece rivayet etmiştir. Buhârî buyu bölümündeki rivayetinde: Said, Hilal'den, o Atâ'dan, o Abdullah b. Selam'dan (rivayet etti) demiştir.

Vehb b. Münebbih dedi ki: Allah İsrâiloğulları nebîlerinden kendisine Şi'ya denilen bir nebîye şunu vahyetti: Kavmin olan İsrâiloğulları arasında ayağa kalk. Ben vahyimle senin dilini konuşturacağım. Ümmilerden bir ümmiyi (nebi olarak) göndereceğim. Ben onu kaba saba olmayan, çarşı-pazarlarda bağırıp çağırmayan bir nebî olarak göndereceğim. Eğer bir kandilin yanından geçerse o kadar sükûnetlidir ki onu söndürmeyecektir. Eğer kamış üzerinde yürüyecek dahi olsa ayaklarından ses duyulmayacaktır. Ben onu müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndereceğim. O çirkin sözler söylemeyecek, ben onunla anadan doğma kör gözleri, sağır kulakları, kılıflı kalpleri açacağım. Her güzel bir işe dosdoğru gitmesini sağlayacağım. Ona her türlü güzel huyu bağışlayacağım. Sekinet ve vakarı onun elbisesi, iyiliği onun iç elbisesi, takva onun kalbi, hikmet onun sözü, doğruluk ve vefakârlık onun

330 Buhârî, 2125, 4838; Ahmed, II, 174; Beğavî, el-Envar, 455 (Bk. İşa, 42/1-7) (Çeviren)

Scanned with CamScanner

tabiatı, affetmek ve iyilik yapmak onun ahlâkı, hak onun şeriatı, adalet onun yaşayışı, hidayet onun önderi, İslam onun milleti olacaktır. Ahmed de onun adı olacaktır. Ben onunla (insanları) dalaletten sonra hidayete ileteceğim, cehaletten sonra onunla ilim öğrenmelerini sağlayacağım. Donukluktan, hareketsizlikten sonra onunla yükselteceğim. Bilinmeyen ve tanınmayan bir halden sonra onunla tanınır hale getireceğim. Azlıktan sonra onunla çoğaltacağım, fakirlikten sonra onunla zengin yapacağım. Dağınıklıktan sonra onunla toplayacağım. Ayrı ayrı ümmetlerin arasını, ihtilafa düşmüş kalpleri, dört bir yana dağılmış hevaları onunla bir araya getirip, kaynaştıracağım. Onunla çok büyük insan kitlelerini helak olmaktan kurtaracağım. Onun ümmetini insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmet yapacağım. İyiliği emredecekler, kötülükten alıkoyacaklar. Muvahhid, mü'min, ihlâslı ve rasûllerinin getirdiklerini tasdik eden kimseler olacaklar. Onlara mescitlerinde, meclislerinde, yataklarında, gidip geldikleri her yerde tesbih etmelerini, bana hamdetmelerini, beni övmelerini, tekbir getirmelerini, tevhidi ilham edeceğim. Onlar ayakta iken de, otururken de bana namaz kılacaklar. Benim yolumda saflar halinde ve ilerleyen birlikler olarak savaşacaklar. Benim rızamı elde etmek maksadıyla binlerle yurtlarından çıkacaklar, yüzleri ve çevreyi tertemiz edecekler. Elbiselerini bellerinin ortasından bağlayacaklar, onların kurbanları kendi kanları olacaktır. İncilleri kalplerinde yer edecektir. Onlar gecenin abidleri, gündüzün arslanları olacaklar. Onun Ehl-i beyti ve soyundan gelecekler arasında sabikun (ileri geçenler), sıddıklar, şehitler ve salihler var edeceğim. Ondan sonra onun ümmeti de hak ile hidayete yöneltecekler ve hak ile adalet yapacaklar. Onlara yardım edeni aziz edip güçlendireceğim, onlara dua edeni destekleyeceğim. Kötü ve ağır musibetleri onlara muhalif olanların ya da onlara başkaldıranların yahut da onların elinde bulunan şeylerin bir kısmını almak isteyenlerin üzerine bırakacağım. Onları nebîlerine mirasçı, Rablerine çağıran, iyiliği emredip, münkerden alıkoyan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, ahit ve sözlerine tastamam riayet eden kimseler yapacağım. Onların ilkleriyle başladığım hayrı yine onlarla sona erdireceğim. İşte bu benim lütfumdur, onu dilediğime veririm. Ben pek lütufkâr ve pek büyük olanım.[331] Bunu bu şekilde İbn Ebî Hâtim, Vehb b. Münebbih el-Yemani'den (r.h) rivayet etmiştir.

331 Bk. İşaya, 42/1-21 (Çeviren)

Scanned with CamScanner

[5427] Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: *"Ey Nebî! Şüphe yok ki biz seni bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik"* âyeti nazil olduğunda (Allah rasûlü) Ali ve Muaz'a Yemen'e gitmelerini emretmiş bulunuyordu. (Âyetin inmesi üzerine onlara dedi ki:) *"Haydi gidin, müjdeleyin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın çünkü benim üzerime: "Ey Nebî şüphe yok ki biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik" buyruğu indirildi."*[332]

[5428] Bunu Taberânî de Muhammed b. Nasr b. Humeyd el-Bezzâr el-Bağdâdî'den senediyle bu şekilde aynen rivayet etmiş ve sonunda şunları söylemiştir: *"Çünkü benim üzerime: "Ey Nebî, şüphe yok ki biz seni" ümmetine karşı "bir şahit" cennet ile "müjdeleyici" ateşten de "bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'ın izni ile de"Allah'tan başka hiçbir ilah bulunmadığına şahadet getirmeye "çağıran ve" Kur'ân ile "nur saçan bir kandil olarak da (gönderdik)" âyeti indirildi."*[333]

*"Bir şahit"* Allah'ın vahdaniyetine, ondan başka ilah olmadığına, insanların da kıyâmet gününde amellerine şahitlik etmek üzere (gönderdik). *"Bunlara karşı da seni şahit getireceğimiz zaman"* (Nisâ, 41); *"Bütün insanlara karşı şahitler olasınız, bu Rasûl de size karşı şahit olsun diye."* (Bakara, 143)

*"Bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak"* mü'minlere pek büyük mükâfatları müjdeleyen, kâfirlere de pek ağır cezaları bildirerek uyarıp, korkutan olarak *"gönderdik."*

*"Allah'a izni ile çağıran"* yani insanları onun sana buna dair verdiği emre göre Rablerine ibadet etmeye çağıran *"ve nur saçan bir kandil olarak"* yani senin getirdiğin hak hususunda durumun o kadar açıktır ki parlaklığı ve aydınlığı ile güneş gibidir. Onu ancak inat eden bir kimse inkâr eder.

---

332 Zayıf ve münker bir rivayettir. Taberânî, 11841'de rivayet etmiş olup, Heysemi, Mecma, 11277'de Abdurrahman b. Muhammed el-Arzemi'den dolayı illetli olduğunu ve zayıf olduğunu belirtmiştir. Ancak kesin olarak zayıf olduğunu söylemek tartışılır bir husustur. Çünkü Ebû Hâtim, el-Cerh ve't-Ta'dil, V, 282'de oğlunun zikrettiği üzere o kavi değildir demiştir. İbn Hibbân da Sikat'ta: Hadisi şayet babasından naklettiği rivayetlerden değilse itibar alınır demektedir. Hadisin ikinci bir illeti daha vardır ki o da Abdurrahman b. Sâlih el-Ezdi'dir. Sika bir ravidir fakat Ebû Dâvûd: Bu ashab-ı kiramın aleyhinde tenkit konusu olacak hususlara dair bir kitap telif etmiş kötü bir adamdır demiştir. Hakim de: Rivayet edildiği bazı hadislerde ona muhalefet edilmiştir demektedir. Mizan, 4889

333 Münker bir hadistir. Senedi bir önceki gibidir. Ayrıca bk. Mecma, VII, 92

Scanned with CamScanner

*"Kâfirlere de, münafıklara da itaat etme. Onların eziyetlerine aldırma."* Söyledikleri hususlarda onlara itaat etme, onları dinleme. *"Onların eziyetlerine aldırma"* yani onları affedip, bağışla işlerini de Allah'a havale et. Senin adına O, onların hakkından gelir, onlara yeter. Bundan dolayı da: *"Allah'a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter"* buyurmaktadır.

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوٓا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ۖ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

*49. Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız sizin için onlar aleyhine sayacağınız bir iddet olmaz. Ayrıca onları faydalandırın ve onları güzel bir şekilde salıverin.*

**Tefsiri:**

Bu âyet-i kerimede çok sayıda hüküm vardır. Bunlardan birisi "nikâh" lafzının yalnızca akit hakkında kullanılmasıdır. Kur'ân-ı Kerim'de bu hususta bundan daha açık başka bir âyet yoktur. Müçtehitler nikâh lafzı hakkında acaba bu yalnız akit hakkında mı hakikat anlamında kullanılmıştır yoksa cinsel ilişki hakkında mı yoksa her ikisi hakkında mı? Fukahanın bu hususta üç ayrı görüşü bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim ise bu lafzı akit ve ondan sonra da cinsel ilişki hakkında kullanmıştır. Bu âyet müstesnâdır. Çünkü bu âyet-i kerimede bu lafız yalnızca akit hakkında kullanılmıştır. Çünkü: *"Mü'min kadınları nikâhlayıp sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız"* buyurulmaktadır. Bu âyet-i kerimede ayrıca nikâhlanan kadın ile zifafa girmeden önce boşamanın mubah olduğuna delil vardır.

*"Mü'min kadınları"* buyruğu çoğunlukla görülen durum itibara alınarak zikredilmiştir çünkü ittifakla bu hususta mü'min kadın ile kitap ehli kadın arasında hüküm farklılığı yoktur. İbn Abbâs, Said b. el-Museyyeb, Hasan-ı Basrî, Ali b. el-Huseyn, Zeynu'l-Abidin ve seleften bir topluluk bu âyet-i kerimeyi öncesinde nikâh olmadıkça talakın gerçekleşmeyeceğine delil almışlardır. Çünkü yüce Allah: *"Mü'min kadınları nikâhlayıp sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız"* buyurarak nikâhtan sonra talakı söz konusu etmektedir. İşte bu da talakın nikâhtan önce sahih olmayacağını ve gerçek-

Scanned with CamScanner

leşmeyeceğini göstermektedir. Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, selef ve haleften çok sayıda bir kesimin de -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- kabul ettiği görüş budur.

Mâlik ve Ebû Hanîfe ise -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- nikâhtan önce talakın eğer filan kadın ile evlenecek olursam o benden boştur demesi halinde sahih olacağı kanaatini benimsemişlerdir. Her ikisine göre adını verdiği o kadın ile ne zaman evlenirse derhal ondan boş olur. Ancak: "Evleneceğim her kadın boş olacak" demesi halinde hükmün ne olacağı konusunda İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanîfe farklı görüş sahibidirler. Mâlik: Boş olacak kadını tayin etmedikçe boş olmaz, Ebû Hanîfe (r.h) de: Artık bu sözü söyledikten sonra kendisiyle evleneceği her kadın ondan boşanır demiştir. Cumhur ise böyle bir boşamanın gerçekleşmeyeceğine dair bu âyet-i kerimeyi delil göstermişlerdir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Bir kimse: "Kendisiyle evleneceğim her kadın boş olacaktır" diyecek olursa bu sözünün hiçbir kıymeti yoktur. Çünkü yüce Allah: *"Ey iman edenler, mü'min kadınları nikâhlayıp sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız"* buyurmaktadır.

(İbn Ebî Hâtim devamla) dedi ki: Bize Muhammed b. İsmail el-Ahnesi de tahdis etti. İbn Abbâs dedi ki: Yüce Allah: *"Mü'min kadınları nikâhlayıp sonra... onları boşarsanız"* buyurmuştur. Burada boşamanın nikâhtan sonra söz konusu edildiğine dikkat etmiyor musun?

Aynı şekilde Muhammed b. İshâk da Dâvûd b. el-Huseyn'den, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Yüce Allah: *"Mü'min kadınları nikâhlayıp sonra onları boşarsanız"* buyurmaktadır. Buna göre nikâhtan önce talak (boşamak) yoktur.

[5429] Buna dair hadis de rivayet edilmiş bulunulmaktadır. Amr b. Şuayb babasından, o dedesinden şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sahip olmadığı şeyler hakkında Âdemoğlunun talak yetkisi yoktur."* buyurdu.[334] Bunu İmam Ahmed, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce

334 Hasendir. Ebû Dâvûd, 2190, 2192; Tirmizî, 1181; İbn Mâce, 2047; Ahmed, II, 189, 190; Hakim, II, 305. Tirmizî bu hasen, sahih bir hadistir ve bu hususta en hasen olan rivayettir. Aynı zamanda bu ilim ehlinin çoğunluğunun da görüşüdür demektedir. Hasen bir hadistir. Daha önce Bakara sûresinde geçmiş şahitleri de bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

rivayet etmiş, Tirmizî: Bu hasen bir hadistir. Bu hususta nakledilmiş rivayetler arasında en hasen olanıdır, demiştir.

[5430] İbn Mâce de bu şekilde Ali'den, o el-Misver b. Mahreme'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Nikahtan önce talak yoktur"* buyurduğunu rivayet etmektedir.[335]

Yüce Allah: *"Sizin için onlar aleyhine sayacağınız bir iddet olmaz"* diye buyurmaktadır. Bu ilim adamları arasında icma ile kabul edilmiş bir husustur. Kadın kendisi ile gerdeğe girilmeden önce boşanacak olursa iddet yükümlülüğü olmaz. Dilediği takdirde derhal istediği kimse ile gidip evlenebilir. Bundan tek istisna ise kocası vefat eden kadındır. Bu kadın vefat eden kocası dolayısıyla eğer kendisi ile gerdeğe girmemiş ise dört ay on gün iddet bekler, bu da icma ile kabul edilmiş bir hükümdür.

Yüce Allah'ın: *"Ayrıca onları faydalandırın ve onları güzel bir şekilde salıverin"* buyruğunda sözü edilen faydalandırma (mut'a) miktarı tespit edilmiş olan mehrin yarısından yahut da mehri tespit edilmemiş olan kadın için söz konusu olan özel mut'adan daha genel bir anlam ifade etmektedir. Yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine mehir tayin etmiş olduğunuz hanımları onlara dokunmadan önce boşarsanız tayin ettiğinizin yarısını verin."* (Bakara, 237); *"Kendileriyle temas etmediğiniz yahut kendilerine mehir tayin etmemiş olduğunuz hanımları boşarsanız üzerinize günah yoktur. Onları -eli geniş olan kendi halince, fakir olanınız da kendi halince- güzel bir şekilde faydalandırın (mut'a verin). Bu ihsan edenler üzerine bir borçtur."* (Bakara, 236)

[5431] Buhârî'nin Sahih'inde Sehl b. Sa'd ve Ubeyy b. Useyd'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Şerahil kızı Umeyme ile evlendi. Onun yanına zifafa getirilince elini Umeyme'ye uzattı. Umeyme'nin bundan hoşlanmadı gibi bir hali oldu. Allah Rasûlü de bunun üzerine Useyd'e ona çeyiz verip donatmasını ve raziki türü iki elbise vermesini emir buyurdu.[336]

---

335 Hasen, sahih bir hadistir. İbn Mâce, 2048'de el-Misver b. Mahreme'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Busiri, Zevaid'de: Senedi hasendir demiş olup yine bunu 2049 numara ile Ali'nin rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmiş, Busiri de: Senedi zayıftır çünkü ilim adamları Cuveybir b. Said'in zayıf olduğunu ittfakla kabul etmişlerdir demektir. Hadisin ayrıca başka şahitleri de bulunmaktadır. Bk. el-Udde, s. 484. Bizim tahkikimiz.

336 Buhârî, 5206

Scanned with CamScanner

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan naklen dedi ki: Şayet kocası böyle bir kadın için mehir tespit etmiş ise mehrin yarısından başka bir şeye hakkı yoktur. Eğer onun mehrini tayin etmemiş ise darlığı ve genişliğine göre ona mut'a verir ki güzel bir şekilde salıverip, ayrılmak budur.

يَآ أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّآ أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي اٰتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَآءَ اللهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾

*50. Ey Nebî! Muhakkak biz sana mehirlerini verdiğin zevcelerini Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden sağ elinin malik olduğu cariyeleri ve seninle beraber hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını, bir de nefsini nebîye bağışlayan mü'min kadını -eğer nebî onu nikâh etmek isterse- diğer mü'minler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık. Biz mü'minlere eşleri ve malik oldukları cariyeleri hususunda neleri farz kıldığımızı biliyoruz. Sana darlık olmasın diye (böyle hükmettik). Allah mağfiret edendir, rahmet edendir.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Rabbimiz nebîsine (sallallâhu aleyhi ve sellem) hitap ederek burada *"ecirleri"* diye söz konusu edilen mehirlerini vermiş olduğu zevceleri olan hanımları kendisine helal kıldığını bildirmektedir. Nitekim Mücâhid ve başkaları da buradaki *"ecirler"* kelimesinin mehir anlamında olduğunu söylemişlerdir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarına verdiği mehir 12 buçuk okka idi. Toplamda beş yüz dirhem eder. Ancak Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habibe'ye onun adına Necâşî (r.h) dört yüz dinar mehir vermişti. Huyey kızı Safiye'yi de Allah Rasûlü Hayber'de alınan esir kadınlar arasından "ıstıfâ (seçerek)" almış sonra onu hürriyetine kavuşturarak hürriyetine kavuşmasını mehri olarak tayin etmişti. Aynı şekilde Mustalık oğullarından Haris kızı Cuveyriye'nin

Scanned with CamScanner

de kitabet (yazışma) bedelini kendisi Sabit b. Kays'a ödemiş ve onunla evlenmişti. Allah hepsinden razı olsun.

Yüce Allah'ın: *"Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden sağ elinin malik olduğu cariyeleri"* buyruğuna gelince: Yani Allah sana ganimetler arasından almış olduğun cariyeleri de mubah kılmıştır. Allah Rasûlü Safiye ve Cuveyriye'ye cariye olarak sahip olmuş ve onlarla evlenmiş idi. Nadr oğullarından Şem'un kızı Reyhane ile oğlu İbrâhim (a.s)'ın annesi olan Kıpti Mariye'ye de cariye olarak sahip olmuştu. Her ikisi de onun cariyelerindendi. -Allah ikisinden de razı olsun-

*"Ve seninle beraber hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını da"* buyruğuna gelince: İşte bu buyrukta dile getirilen husus ifrad ile tefrid arasındaki orta ve adaletli olan yoldur. Çünkü Hıristiyanlar aralarında yedi ve daha fazla ata bulunmadıkça bir erkek, bir kadın ile evlenmez. Yahudilerden herhangi birisi ise kendi erkek ve kızkardeşinin kızı ile evlenebilir. Bu kâmil ve tertemiz şeriat Hıristiyanların aşırılıklarını yıkarak amcanın ve halanın kızı ile dayı ve teyzenin kızı ile evlenmeyi mubah kıldı. Yahudilerin kusur işledikleri erkek ve kızkardeşin kızlarını mubah kılmayı ise haram kıldı. Çünkü böyle bir şey oldukça çirkin ve korkunçtur. Yüce Allah: *"Amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını"* buyurarak şerefi dolayısıyla erkek lafzını tekil, nakisalarından ötürü de dişi taraflarını çoğul olarak zikretmiştir. Yüce Allah'ın: *"Sağ ve sollardan"* (Nahl, 48); *"Onları karanlıklardan nura çıkartır."* (Bakara, 257); *"Ve o karanlıkları ve nuru yarattı."* (En'âm, 1) âyetlerinde olduğu gibi. Bunun daha başka benzerleri de vardır.

[5432] Yüce Allah'ın: *"Ve seninle beraber hicret eden... kızlarını"* buyruğu ile ilgili olarak İbn Ebî Hâtim (r.h) dedi ki: Ümmü Hani dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana talip oldu, ben de ona mazeretimi belirttim, o da mazeretimi kabul etti. Sonra Allah: *"Muhakkak biz sana mehirlerini verdiğin zevcelerini Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden sağ elinin malik olduğu cariyeleri... helal kıldık"* buyruğuna kadar indirdi. Ümmü Hani dedi ki: Ben ona helal kılınanlardan da değildim, onunla birlikte hicret edenlerden de değildim. Çünkü ben Tulaka'dan idim.[337] Bunu İbn Cerîr de Ebû Kuleyb'den, o Ubeyd b. Mûsâ'dan böylece rivayet etmiştir.

337 Tirmizî, 3214; İbn Sâd, VIII, 121; Hakim, II, 420; Taberî, 28546; Beyhakî, VII, 54.

Scanned with CamScanner

Sonra bunu İbn Ebî Hâtim, İsmail b. Ebî Halid, Ebû Sâlih'ten, o Ümmü Hani'den buna yakın olarak diye de rivayet etmiştir. Tirmizî bunu Cami'inde de (Süneninde) rivayet etmiş bulunmaktadır. Ebû Rezin ve Katâde de bu şekilde maksat onunla birlikte Medine'ye hicret edenlerdir demiştir. Katâde'den gelen bir rivayette de: *"Seninle beraber hicret eden"* yani Müslüman olan kadınlar demektir dediği nakledilmiştir. Dahhâk da: İbn Mes'ud: "Seninle beraber hicret eden... kadınlar" diye okumuştur, demiştir.

*"Ve bir de nefsini nebîye bağışlayan mü'min kadını -eğer nebî onu nikâh etmek isterse- diğer mü'minler bir yana yalnız sana has olmak üzere helak kıldık."* Yani: Ey Nebî! Kendisini sana bağışladığı takdirde o mü'min kadın da dilersen mehirsiz olarak sana helaldir.

Bu âyet-i kerimede arka arkaya iki tane şart gelmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın Nûh (a.s)'ın kavmine şöyle dediğini haber veren buyruğunda olduğu gibi: *"Eğer Allah sizi saptırmak isterse ben size öğüt vermek istesem bile bu öğüdüm size fayda vermez."* (Hûd, 34); "Mûsâ (a.s)'ın: *"Ey kavmim, eğer siz Allah'a iman etmiş ve ona teslim olmuşsanız artık yalnız ona güvenip dayanın."* (Yunus, 84) söylediği belirtilen buyruk da buna benzemektedir. Yüce Allah burada da: *"Bir de nefsini nebîye bağışlayan mü'min kadını eğer peygamber onu nikâh etmek isterse"* buyurmaktadır.

[5433] İmam Ahmed dedi ki: Sehl b. Sa'd es-Saidi'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına bir kadın geldi ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben kendimi sana bağışladım dedi. Uzun bir süre de ayakta durdu.

---

Senedi zayıftır. Hadis Ebû Sâlih etrafında dönmektedir. Adı Bazan'dır. Buhârî, Nesâî, Muğîre ve başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir. Bununla birlikte Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiş, Tirmizî de hasen olduğunu belirtmiştir. Elbani ise bu hadisi Daifu't-Tirmizî, 630'da zikrederek oldukça zayıftır demektedir. Ancak bu da tartışılır bir değerlendirmedir. Çünkü hadis bir başka yoldan gelmiş ve bu yolu İbn Sâd, Tabakat, 4145 nolu biyografide el-Kelbi yoluyla rivayet etmiştir. O ise metruk bir ravidir. Sonra buna yakın olarak muhtasar olarak Amir eş-Şabi'den mürsel bir rivayet halinde zikretmiştir. Bu ise hasen bir mürseldir. Ayrıca bunu İbn Ebî Nevfel b. Ebî Akreb'in mürsel bir rivayeti olarak tekrarlamıştır. Bu ise kavi bir mürseldir. Buna göre hadis musannıfın lafzı ile zayıftır ama Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ümmü Hani'ye talip olup, Ümmü Hani'nin mazeret açıklayıp, bunu kabul etmeyişi ise hasen bir hususur. O halde Elbani nasıl oldukça zayıftır diyebilir. Göründüğü kadarıyla o İbn Sâd'ın kaydettiği rivayetleri görmemiştir. Doğrusunu Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Bir adam kalkıp: Ey Allah'ın Rasûlü! Şayet senin buna bir ihtiyacın yoksa onu benimle evlendir dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sende bu kadına mehir olarak vereceğin bir şeyin var mı?"* dedi. Adam: Bu izarımdan başka bir şeyim yok dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ona izarını verecek olursan sen izarsız oturur kalırsın, bir şeyler bulmaya çalış"* buyurdu. Adam: Hiçbir şey bulamıyorum, dedi. Allah Rasûlü: *"Demirden bir yüzük dahi olsa ara bul"* buyurdu. Adam yine aradı, bir şey bulamadı. Bu sefer Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Kur'ân'dan ezbere bir şeyler biliyor musun"* dedi. Adam: Evet, şu sûreyi, bu sûreyi biliyorum deyip, birtakım sûrelerin isimlerini saydı. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Seni ezberine bildiğin Kur'ân-ı Kerim'i (ona öğretmene) mukabil onunla evlendirdim"* buyurdu.[338] Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Mâlik'in rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[5434] İmam Ahmed dedi ki: Enes dedi ki: Bir kadın Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Nebîsi! Bana bir ihtiyacın var mı? dedi. Kızı: O kadının hayâsı ne kadar da azdı deyince, Allah Rasûlü: *"O senden hayırlıdır. Nebî'nin zevcesi olmayı arzu etti, bundan dolayı kendisini ona teklif etti"* buyurdu.[339] Bu hadisi tek başına Buhârî, Merhum b. Abdulaziz, Sabit el-Bunani'den, o Enes'ten diye rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir.

[5435] Yine Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik'ten rivayete göre bir kadın Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim şöyle şöyle bir kızım var deyip, kızının güzelliğini anlatıp, durdu. Ben onu sana uygun buluyorum dedi. Allah Rasûlü: *"Onu kabul ettim"* buyurdu. Kadın yine kızını övmeye devam etti. Hatta onun başının ağrımadığını, asla hiçbir rahatsızlık duymadığını dahi söyleyince, Allah Rasûlü: *"Kızına ihtiyacım yok"* buyurdu.[340] Bu hadisi (Kütüb-i Sitte musannifleri) tahriç etmemişlerdir.

---

338 Buhârî, 2310, 5135; Müslim, 1425; Ebû Dâvûd, 2111; Tirmizî, 1114; Nesâî, VI, 113; İbn Mâce, 1889; Ahmed, V, 336; İbn Hibbân, 4093

339 Buhârî, 5120, 6123; Ahmed, III, 268

340 Zayıftır. Ahmed, III, 155; Ebû Ya'la, 4234; Heysemi, Mecma, II, 294. Ravileri sikadırlar demektedir. Derim ki: Hayır, senedinde Sinan b. Rabia vardır, o da her ne kadar İbn Hibbân ve Icli sika olduğunu söylese dahi Ebû Hâtim: Rivayetleri ızdıraplı bir şeyh (hadis ravisi)dir demiştir. İbn Maîn ve Nesâî de: Kavi birisi değildir demişlerdir. Metin gariptir, bu sebeple zayıftır.

Scanned with CamScanner

[5436] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Kendisini Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bağışlayan kadın Hakim kızı Havle'dir.[341]

[5437] İbn Vehb dedi ki: Hişam b. Urve'nin babasından rivayet ettiğine göre Suleym oğullarından Hakim b. el-Evkas'ın kızı Havle kendilerini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hibe eden kadınlardan birisidir.[342]

[5438] Yine İbn Vehb'in, Said b. Abdurrahman'dan, onun Hişam'dan, onun babasından rivayet ettiğine göre bizler Hakim kızı Havle'nin kendisini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hibe etmiş bir kadın olduğunu aramızda konuşurduk ve o Sâliha bir kadın idi.[343] Buna göre Ümmü Suleym'in Hakim kızı Havle olma ihtimali vardır ya da başka bir kadındır.

[5439] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Muhammed b. Ka'b, Ömer b. el-Hakem ve Abdullah b. Ubeyde dediler ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onüç hanım ile evlenmiştir. Bunların altı tanesi Kureyş'tendir. Hatice, Âişe, Hafsa, Ümmü Habibe, Sevde ve Ümmü Seleme. Üçü Amir b. Sa'saa oğullarından, ikisi de Hilal b. Amir oğullarındandır. Kendisini Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bağışlamış kadın olan el-Haris kızı Meymune ile Ummu'l-Mesakin diye bilinen Zeyneb ve dünyayı seçen, haddi aşıp aşırıya giden Bekr b. Kilab oğullarından bir kadın, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Allah'a sığınan el-Cevn oğullarından bir kadın, Esedli Cahş kızı Zeyneb ile aslen iki cariye olan Uyey b. Ahtab kızı Safiye ile Huzaalı el-Haris b. Amr b. el-Mustalık kızı Cuveyriye.[344]

Said b. Ebî Arube, Katâde'den, o İbn Abbâs'tan: "Bir de nefsini Nebîye bağışlayan mü'min kadını -eğer nebî onu nikâh etmek isterse-" buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu el-Haris kızı Meymune idi. Ancak bu rivayette ınkıta vardır[345] ve mürsel bir rivayettir.[346] Meşhur olan ise Ümmü

341 Senedi hasendir. Ravileri Müslim'in ravileridir fakat Muhammed b. Müslim doğru sözlü olmakla birlikte yanılan birisidir.

342 Sahihtir. Sahih bir mürseldir. Urve'nin rivayet ettiği mürseller ceyyiddir. Daha önce mevsul olarak geçmiş bulunmaktadır.

343 Sahihtir. İbn Sâd, VIII, 125. Mürsel, sahih bir rivayettir.

344 Mürsel bir rivayettir. Mürsel olmakla birlikte senedinde ayrıca Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi vardır ve o zayıf bir ravidir. Onun rivayet ettiği bu hadisin çoğu bölümleri mahfuzdur ama doğrusu Huzeyme kızı Zeyneb'in Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında kaldığıdır. İbn Sâd'ın kaydettiği de budur. Biyografisi için bk. Tabakat, 4133

345 Inkıta Katâde ile İbn Abbâs arasındadır.

346 Bu mürsel rivayet ise Mûsâ b. Ubeyde'nin rivayetine döner, bu rivayet ise İbn Abbâs'ın rivayetinden önce geçen rivayettir.

Scanned with CamScanner

el-Mesâkîn diye anılan Zeyneb'in ensardan Huzeyme kızı Zeyneb olduğudur, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken vefat etmiştir. Allah en iyi bilendir.

Burada anlatılanlardan maksat ise kendilerini Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bağışlayan kadınların Buhârî'nin de dediği gibi çok olduklarıdır.

[5440] Âişe dedi ki: Ben kendilerini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bağışlayan kadınları kıskanır ve: Hiç kadın kendisini bağışlar mı derdim. Yüce Allah: *"Hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir, kimi dilersen yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi yanına almak istersen sana vebal yoktur."* (Ahzâb, 51) buyruğunu indirince, ben: Gördüğüm kadarıyla Rabbim hep senin arzunu yerine getirmekte çok hızlı davranıyor dedim.[347]

[5441] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanında kendisini ona bağışlamış hiçbir kadın yoktu.[348]

Bunu İbn Cerîr de, Ebû Kuleyb'den, o Yunus b. Bukeyr'den diye rivayet etmiştir. Yani Allah Rasûlü kendisine mubah olsa ve bu özel olarak onun için söz konusu olsa dahi nefsini kendisine bağışlayanlardan hiçbir kadını kabul etmemiştir. Çünkü bu iş yüce Allah'ın da buyurduğu gibi: *"Eğer nebî onu nikah etmek isterse"* yani bunu seçerse buyruğunda belirtildiği gibi onun dilemesi ve tercihine bağlı bir şeydi.

*"Diğer mü'minler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık"* buyruğu hakkında İkrime şöyle demiştir: Yani kendisini bağışlamış olan kadın senden başkasına helal değildir. Eğer bir kadın kendisini bir erkeğe bağışlayacak olursa ona bir şeyler vermedikçe o kadın o erkeğe helal olmaz. Mücâhid, Şa'bî ve başkaları da böyle demiştir. Yani bir kadın eğer kendisini (evlendirme yetkisini) bir erkeğe havale edecek olursa erkek ne zaman onunla gerdeğe girerse o kadına mehr-i misil vermekle yükümlü olur.

[5442] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Vaşik kızı Berva yetkisini verince böyle hüküm vermişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun lehine kocası vefat ettiği vakit mehr-i misil verilmesine hükmetmişti.[349] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den başkasına kendisini nikahlama yetkisini veren

347 Buhârî, 4788; Müslim, 1464; Nesâî, VI, 54

348 Zayıftır. Çünkü Simak'ın hafızası son zamanlarında karışmıştır. Anbese'nin rivayeti ise delil gösterilmez. el-Haris kızı Meymune'nin kendisini ona bağışlayan kadınlardan biri olduğu az önce geçti. Allah en iyi bilendir.

349 Bu hadis daha önce uzunca Bakara sûresinin tefsirinde geçti. Hasen bir hadistir.

Scanned with CamScanner

(bağışlayan) kadınlar hakkında mehrin tayini ve mehr-i mislin subutu ölüm ile zifafa girmek arasında bir fark yoktur fakat Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisini evlendirme yetkisini vermiş (bağışlamış) bir kadın ile zifafa girecek olursa herhangi bir şey vermesi gerekmez. Çünkü onun mehirsiz, velisiz ve şahit bulundurmadan evlenmek hakkı vardır. Cahş kızı Zeyneb (radıyallâhu anhâ) kıssasında olduğu gibi. Bu sebeple de Katâde yüce Allah'ın: *"Diğer mü'minler bir yana yalnız sana has olmak üzere"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir. Bir kadının Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışında kendisini bir erkeğe velisiz ve mehirsiz bağışlaması hakkı yoktur.

*"Biz mü'minlere eşleri ve malik oldukları cariyeleri hususunda neleri farz kıldığımızı biliyoruz."* Ubeyy b. Ka'b, Mücâhid, Hasan, Katâde ve İbn Cerîr yüce Allah'ın: "Biz onlara eşleri hususunda neleri farz kıldığımızı biliyoruz" buyruğu alabilecekleri eş sayısını dört hür kadın ile diledikleri kadar cariye ve nikâhlamaları esnasında veli, mehir ve şahit tutma şartını koştuğumuzu biliyoruz. Bunlar da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetidir ama sana biz bu hususta ruhsat verdik ve bunlardan hiçbirisini sana farz kılmadık. *"Sana darlık olmasın diye Allah mağfiret edendir, rahmet edendir."*

تُرْجِي مَنْ تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَآءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَآ اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾

*51. Hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir, kimi dilersen yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi yanına almak istersen sana vebal yoktur. Bu gözlerinin aydınlığına, üzülmemelerine ve kendilerine verdiğinle hepsinin razı olmalarına daha uygundur. Allah kalplerinizde olanı bilir. Allah Alîmdir, Halîmdir.*

**Tefsiri:**

[5443] İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayete göre o kendilerini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bağışlayan kadınları ayıplardı. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Bir kadın kendisi ile evlenilmesini teklif etmek-

Scanned with CamScanner

ten haya etmez mi? Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah: *"Hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir, kimi dilersen yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi yanına almak istersen sana vebal yoktur"* buyruğunu indirdi. Âişe dedi ki: Benim gördüğüm şu ki, Rabbin senin arzunu yerine getirmekte hızlı hareket ediyor.[350]

Daha önce de Buhârî'nin bunu Ebû Usame, Hişam b. Urve'den yoluyla rivayet ettiği geçmişti. Bu da yüce Allah'ın: *"Hanımlarından"* buyruğu ile kendisini hibe edenlerden *"kimi dilersen geri bırakabilir, kimi dilersen yanına alabilirsin"* demek olduğunun delilidir. Yani kendisini bağışlayanlardan dilediğini kabul edersin, dilediğini geri çevirirsin. Hatta geri çevirdiğin kimseler hakkında da yine bundan sonra serbestsin. Arzu edersen onu dönüp yanına alabilirsin. Bu sebeple de: *"Geri bıraktıklarından kimi yanına almak istersen sana vebal yoktur"* buyurmaktadır.

Amir eş-Şa'bî yüce Allah'ın: *"Hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir, kimi dilersen yanına alabilirsin"* buyruğu hakkında dedi ki: Bunlar kendilerini Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bağışlamış kadınlardı. Onlardan bazıları ile gerdeğe girmiş, bazılarını da geriye bırakmıştı. Ondan sonra nikâhlanmadılar. Bunlardan birisi de Ümmü Şerik'tir.

Başkaları da şöyle demiştir: Hayır, yüce Allah'ın: *"Hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir, kimi dilersen yanına alabilirsin"* buyruğundan maksat senin zevcelerindir. Onlara günlerini paylaştırmayı terk ederek dilediğini öne almak, dilediğini geriye bırakmak ve dilediğini de büsbütün terk etmekte senin için bir vebal yoktur.

İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan, Katâde, Ebû Rezin, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ve başkalarından böyle rivayet edilmiştir. Bununla birlikte yine de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara günlerini paylaştırıyordu. Bu sebeple Şâfiî ve mezhebinden ve başkalarından bir kesim fukaha Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) için hanımları arasında günleri paylaştırmasının vacip olmadığı kanaatini benimsemiş ve bu âyet-i kerimeyi delil göstermişlerdir.

[5444] Buhârî de dedi ki: Muaze'den, o Âişe'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Şu *"hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir, kimi dilersen yanına alabilirsin, geri bıraktıklarından kimi yanına*

350 Buhârî, 5113; Müslim, 1465 h. 50; İbn Mâce, 2000; Ahmed, VI, 158

Scanned with CamScanner

*almak istersen sana vebal yoktur"* buyruğu indikten sonra bizden yanında geceleme sırası gelen kadından izin isterdi. (Muaze) dedi ki: Ben ona: Peki sen ne diyordun dedim. Âişe şu cevabı verdi: Şöyle diyordum: Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer bu işi bana bırakıyorsan kimseyi sana tercih etmek istemem, diyordum.[351]

Âişe'den rivayet edilen bu hadis bundan maksadın günleri paylaştırmasının vacip olmadığına delildir. Onun rivayet ettiği birinci hadis ise âyet-i kerimenin kendilerini bağışlayan kadınlar hakkında olmasını gerektirmektedir. İşte buradan hareketle İbn Cerîr âyet-i kerimenin hem kendilerini bağışlayan kadınlar hakkında, hem de nikâhı altında bulunan kadınlar hakkında genel olduğu ve onlar hakkında dilerse günleri paylaştırmak, dilemezse de paylaştırmamakta muhayyer olduğu görüşünü tercih etmiştir. Onun yaptığı bu tercih de güzel, yerinde ve güçlüdür. Ayrıca bununla da hadisler bir arada telif edilmektedir. Bundan dolayı yüce Allah da şöyle buyurmuştur: *"Bu gözlerinin aydınlığına, üzülmemelerine ve kendilerine verdiğinle hepsinin razı olmalarına daha uygundur."* Yani onlar günleri paylaştırmakta senin üzerinden vebali kaldırdığını, dilersen günleri paylaştırıp, dilemezsen paylaştırmayacağını, hangisini yaparsan senin için vebal olmayacağını, bununla birlikte sen yine kendi tercihin ile -bu hüküm vücub ifade etmediğinden ötürü- onlara günlerini eşit paylaştırdığını bildikleri takdirde buna sevinecekler, memnun kalacaklar ve senin bu hususta güzel uygulamanı hoş karşılayacak, senin onlara günlerini paylaştırıp, haklarını vermek, aralarında eşitlik sağlamak, onlara karşı adaletli ve insaflı davranmak sûretiyle senin çok iyi davrandığını kabul edeceklerdir.

*"Allah"* önüne geçilmesi imkansız olan birine diğerinden daha fazla meyletmek, eğilim göstermek türünden *"kalplerinizde olanı bilir."*

[5445] Nitekim İmam Ahmed şöyle demektedir: Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımları arasında günleri paylaştırır ve adaletle hareket eder sonra da: *"Allah'ım! Bu gücüm çerçevesinde yapabildiğimdir. Benim sahip olamadığım ama senin elinde bulunan hususta dolayı da beni kınama"* derdi.[352] Bu hadisi dört sünen sahibi de Hammad b. Seleme'nin rivayet ettiği bir hadis olarak rivayet etmiş, Ebû Dâvûd: "Benim elimde olmayan

351 Buhârî, 4789; Müslim, 1476; Ebû Dâvûd, 2136; Ahmed, VI, 76; İbn Hibbân, 4206

352 Buna dair değerlendirmeler Nisâ, 129. âyette geçti. Kavi değildir.

Scanned with CamScanner

ama senin elinde bulunan şey dolayısıyla beni kınama" buyruğundan sonra da kalbi kastediyor ibaresini eklemiştir. Senedi de sahihtir, ravilerinin tamamı sikadırlar.

Bundan dolayı da yüce Allah bu buyruktan sonra: *"Allah"* kalplerdeki gizlilikleri çok iyi bilen *"Âlimdir"* affedip, bağışlayan *"Halimdir"* buyurmaktadır.

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَآءُ مِنۢ بَعْدُ وَلَآ أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيبًا ﴿٥٢﴾

*52. Bundan sonra -sağ elinin malik olduğu dışında- kadınlar ve bunların birini başka zevcelerle değiştirmen -onların güzellikleri hoşuna gitse de- sana helal olmaz. Allah her şeyi görüp gözeticidir.*

**Tefsiri:**

İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk, Katâde, İbn Zeyd ve İbn Cerîr gibi ve daha başka birden çok ilim adamının zikrettiğine göre bu âyet-i kerime, -daha önce ilgili âyet-i kerimede geçtiği gibi- Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi zevcelerini seçimde serbest bıraktığı vakit, Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu tercih etmek sûretiyle güzel davranışlarından ötürü onlara bir mükâfat ve onlardan Allah'ın razı olduğunun bir ifadesidir.

Onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i tercih edince, Allah'ın yalnızca onları nikâhı altında bulundurabileceğini belirtmek sûretiyle onları mükâfatlandırmış, kendilerinden başkalarıyla evlenmesini yahut onların yerine başka zevceler almasını -güzellikleri hoşuna gidecek olsa dahi- ona haram kılmıştır. Bunlardan edineceği cariyeler ise müstesnâ kılındı. Cariyeler için ona herhangi bir sınır yoktu. Sonra yüce Allah bu hususta sınırlandırmayı da kaldırdı ve bu âyetin hükmünü nesh ederek ona evlenmeyi tekrar mubah kıldı ama bundan sonra -zevceleri kendisine karşı minnet ve lütuf borçlu olmaları için- bir daha evlenmedi.

[5446] İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah kendisine kadınları (yeniden evlenmek sûretiyle) tekrar helal kılıncaya kadar vefat etmedi.[353]

353 Mevkuf bir hadistir. Tirmizî, 3216; Nesâî, VI, 56; Ahmed, VI, 41, 180; İbn Hibbân, 6366.

Scanned with CamScanner

Bunu aynı zamanda İbn Cureyc'in, Atâ'dan, onun Ubeyd b. Umeyr'den, onun Âişe'den diye naklettiği bir hadis olarak da rivayet etmiştir. Bunu Tirmizî ve Nesâî de sünenlerinde rivayet etmişlerdir.

[5447] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ümmü Seleme'den rivayete göre o şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah kendisine mahrem olması dışında dilediği kadın ile evlenebileceğini helal kılmadan vefat etmedi. Bu hükmün de yüce Allah'ın: *"Hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir, kimi dilersen yanına alabilirsin"* buyruğudur.[354]

Böylelikle Ümmü Seleme bu âyet-i kerimeyi tilaveti bakımından bundan sonra gelen âyeti nesh edici olarak değerlendirmiştir. Bakara sûresinde ölen kocadan iddet bekleme ile ilgili iki âyette olduğu gibi. Orada da önceki âyet kendisinden sonra gelen âyeti nesh edicidir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Başkaları da şöyle demektedir: Aksine: *"Bundan sonra kadınlar sana helal olmaz"* âyetinin anlamı, bizim sana helal kılmış olduğumuz niteliklerini belirttiğimiz ve sözünü ettiğimiz kadınlardan sonra artık sana başka kadınlar helal değildir. Sana helal kılmış olduğumuz ise kendilerine mehirlerini vermiş olduğun, sağ elinin malik olduğu, amcanın, halalarının, dayının, teyzelerinin kızları ile kendisini sana bağışlamış olan kadındır. Bunların dışındaki diğer kadınlar sana helal değildir. Bu açıklama ise Ubeyy b. Ka'b, Mücâhid, İkrime, bir rivayete göre Dahhâk ve yine ondan nakledilen bir rivayete göre Ebû Rezin, Ebû Sâlih, Hasan, bir rivayete göre Katâde, Süddî ve başkalarından rivayet edilmiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Ensardan bir adam olan Ziyad dedi ki: Ubeyy b. Ka'b'a şöyle dedim: Eğer Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri(nden bazıları) vefat etmiş olsaydı, başkalarıyla evlenme hakkı yok muydu ne dersin? O: Buna dair önünde engel neydi ki dedi. (Ziyad) dedi ki: Ben yüce Allah'ın: Bundan sonra kadınlar sana helal olmaz buyruğudur dedim. Ubeyy şu cevabı verdi: Allah ona bir tür kadınları helal kılmıştı. O: *"Ey Nebî, biz sana zevcelerini, bir de nefsini Nebîye bağışlayan mü'min kadını... helal kıldık"* buyurdu. Sonra da ona: *"Bundan sonra kadınlar sana helal olmaz"* buyuruldu.

---

Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir ama bu Âişe'nin bir içtihadıdır. Ashab-ı Kiram'dan ve tefsirin imam âlimlerinden birden çok kişi ona muhalefet etmiştir.

354 Mevkuftur, senedi zayıftır. Çünkü Ömer b. Ebî Bekr meçhul bir ravidir.

Scanned with CamScanner

Bunu Abdullah b. Ahmed de değişik yollardan Dâvûd'dan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

[5448] Tirmizî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e birtakım kadınlar yasaklandı. Ancak mü'min, muhacir kadınlar müstesnâ! Bu da yüce Allah'ın: *"Bundan sonra -sağ elinin malik olduğu dışında- kadınlar ve bunlardan birini başka zevcelerle değiştirmen -onların güzellikleri hoşuna gitse de- sana helal olmaz"* buyruğudur. Allah sizin mü'min kızlarınızı *"ve bir de nefsini nebîye bağışlayan mü'min kadını"* buyruğu ile helal kıldı, İslam dışında herhangi bir dine mensup her bir kadını da ona haram kıldı. Sonra yüce Allah: *"Kim imanı inkâr ederse ameli boşa gitmiş olur ve o ahirette en çok zarara uğrayanlardan olur."* (Mâide, 5) buyurdu. Yüce Allah ayrıca: *"Ey Nebî! Muhakkak biz sana mehirlerini verdiğin zevcelerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden sağ elinin malik olduğu cariyeleri... diğer mü'minler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık"* diye buyurdu ve böylelikle bunların dışında kalan diğer hanımları (ona) haram kıldı.[355]

Mücâhid dedi ki: *"Bundan sonra... kadınlar sana helal olmaz."* Yani sana niteliklerini saydıkları dışında Müslüman, Yahudi, Hıristiyan ve kâfir olsun hiçbir kadın helal olmaz diye açıklamıştır.

Ebû Sâlih de: *"Bundan sonra sana kadınlar helal olmaz"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Allah Rasûlü'ne bedevi ve yabancı bir kadınla evlenmemesi, buna karşılık artık bundan sonra Tihameli kadınlar ile amca, hala, dayı ve teyze kızları arasından isterse üç yüz tane olsun istedikleriyle evlenebileceği bildirilmektedir.

İkrime dedi ki: *"Bundan sonra sana kadınlar helal olmaz."* Yani Allah'ın niteliklerini zikrettikleri kadınlar demektir.

İbn Cerîr (r.h) âyet-i kerimenin söz konusu edilen kadınlar ile onun nikâhı altında bulunan dokuz hanımı hakkında genel olduğu kanaatini tercih etmiştir. Onun bu kanaati güzeldir. Muhtemelen kendilerinden kanaat nakletmiş olduğumuz seleflerin birçoğunun da kastı budur. Onların birçoğundan hem bu, hem öteki rivayet edilmiştir. Arada aykırılık yoktur. Allah en iyi bilendir. Sonra İbn Cerîr kendi kendisine soru sormaktadır: Rivayete göre Rasûlullah

355 Tirmizî, 3215 hasendir diyerek; İbn Hanbel: Abdulhamid b. Behram'ın, Şehr'den diye naklettiği hadislerde bir beis yoktur demiştir.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem) Hafsa'yı boşadı sonra ona ric'at yaptı (döndü). Ayrıca Sevde'den de ayrılmayı kararlaştırdı sonra Sevde gününü Âişe'ye bağışladı (ve onu boşamaktan) vazgeçti. (Bu nasıl izah edilir?) Sonra kendisi buna şu şekilde cevap vermektedir: Bütün bunlar yüce Allah'ın: *"Bundan sonra kadınlar ve bunların birini başka zevcelerle değiştirmen -onların güzellikleri hoşuna gitse de- sana helal olmaz"* buyruğunun inmesinden önce olmuştu. Onun söylediği bu hususun âyetin nüzulünden önce gerçekleştiği doğrudur fakat buna ihtiyaç yoktur. Çünkü âyet-i kerime Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendi nikâhı altında bulunan kadınların dışında kalan kadınlarla evlenmeyeceğine ve onların yerine başkalarını almayacağına delildir. Bu onun değiştirme söz konusu olmaksızın onlardan herhangi birisini boşamayacağına delil değildir. Allah en iyi bilendir.

[5449] Sevde ile ilgili meseleye gelince, Sahihte Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan gelen rivayete göre o yüce Allah'ın şu buyruğunun nüzul sebebidir: *"Şayet bir kadın kocasının uzaklaşmasından yahut yüz çevirmesinden korkarsa barış yolu ile aralarını düzeltmelerinde kendileri için bir vebal yoktur. Barış daha hayırlıdır."* (Nisâ, 128) [356]

[5450] Hafsa (radıyallâhu anhâ) ile ilgili meseleye gelince. Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve Sahih'inde İbn Hibbân değişik yollardan Ömer (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hafsa'yı boşadıktan sonra ona döndü (ric'at yaptı).[357] Bu kavi bir isnattır.

[5451] Hâfız Ebû Ya'lâ dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Ömer (radıyallâhu anh) Hafsa'nın yanına girdi. O sırada ağlıyordu. Neden ağlıyorsun? Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) galiba seni boşadı. Eğer o seni bir defa boşadıktan sonra sana dönecek olursa benden dolayı olacak. Allah'a yemin ederim ki eğer seni bir daha boşayacak olursa ebediyen seninle konuşmayacağım.[358] Bu senedin ravileri Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

---

356 Hadis bu âyetin tefsiri sırasında geçti.

357 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 2283; Nesâî, VI, 213; İbn Mâce, 2016; İbn Hibbân, 4275; Hakim, II, 197'de Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

358 Sahihtir. Ebû Ya'la, 172; İbn Hibbân, 4276; Taberânî, XXIII, 305. Senedinde Yunus b. Bukeyr vardır. Doğru sözlü birisidir. Müslim mutabaat olarak rivayetini nakletmiştir. Heysemi, Mecma, IX, 244'te: Bunu Taberânî rivayet etmiş olup, ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Bir önceki rivayet ile de güçlenmektedir.

Scanned with CamScanner

*"Ve bunların birini başka zevcelerle değiştirmen -onların güzellikleri hoşuna gitse de- sana helal olmaz"* buyruğu ile yüce Allah kendisine onlardan fazla başka kadın almasını yahut onlardan birisini boşayıp, onun yerine başkasını almasını -sağ eliyle malik oldukları (cariyeleri) dışında- yasaklamaktadır.

[5452] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr burada hatırlatılması uygun bir hadis-i şerif rivayet etmektedir. Ebû Hureyre dedi ki: Cahiliye döneminde bedel (değiştirme) bir adam diğerine: Sen bana karını ver, ben de onun yerine sana karımı vereyim derdi. Yani sen hanımından benim için ayrıl, ben de kendi eşimden senin için ayrılayım. Bunun üzerine yüce Allah: *"Ve bunların birini başka zevcelerle değiştirmen -onların güzellikleri hoşuna gitse de- sana helal olmaz"* buyruğunu indirdi. (Ebû Hureyre) dedi ki: Fezareli Uyeyne b. Hısn, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girdi. Yanında Âişe (radıyallâhu anhâ) vardı. Uyeyne izinsiz girmişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Nerede kaldı izin istemek"* buyurdu. O: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben kendimi bildim bileli Mudarlılardan bir adamın yanına girmek için izin istemiş değilim, dedi. Sonra: Şu yanındaki Humeyra (kırmızı tenli) kimdir dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu mü'minlerin annesi Âişe'dir"* buyurdu. Uyeyne: Ben senin için yaratılmışların en güzelinden vazgeçeyim mi (hanımları değişelim mi) dedi. Allah Rasûlü: *"Ey Uyeyne, Allah bunu haram kılmıştır"* dedi. Dışarı çıkınca Âişe: Bu kim? dedi. Allah Rasûlü: *"Bu kendisine itaat olunan ahmağın biridir ve bu senin de gördüğün gibi kavminin efendisidir"* buyurdu.[359]

Sonra Bezzâr dedi ki: İshâk b. Abdullah rivayet ettiği hadisleri oldukça leyyin birisidir. Bizim bunu zikredişimizin tek sebebi bu hadisi ancak bu yoldan hıfz etmiş olmamız ve bundaki illeti açıklamış olmamızdır.

359 Batıldır. Bunu Bezzâr, 2251; Dârekutnî, III, 218'de rivayet etmiştir. Müellifin de zikrettiği gibi Bezzâr da zayıf olduğunu söylemiştir. el-Abadi, et-Taliku'l-Muğni'de İbn Hacer'den Fethu'l-Bari'de oldukça zayıftır dediğini naklettiği gibi Heysemi, Mecma, VII, 92'de İshâk terkedilmiş bir ravidir demektedir. Metin batıldır çünkü bu hadise hicabın nüzulünden sonra olmuştur. Uydurma belirtisi de hadiste açıkça görülmektedir.

Scanned with CamScanner

**Peygamberin Evine İzinsiz Girmeyin:**

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّآ أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللّٰهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَآءِ حِجَابٍ ذٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ وَلَآ أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾ إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾

*53. Ey iman edenler! Nebînin evlerine sizin için yemeğe izin verilmeden girmeyin. Yemek vaktini de beklemeye kalkışmayın, fakat davet olunduğunuzda girin. Yemek yediniz mi dağılın, söze dalmak için beklemeyin çünkü bu Nebîyi rahatsız etmekte ama o sizden utanmaktadır. Allah ise haktan utanmaz. Hanımlarından ihtiyacınız olan bir şey istediğinizde onlardan hicap arkasından isteyin. Bu sizin kalbiniz için de, onların kalpleri için de daha temizdir. Sizin Allah'ın Rasûlü'ne eziyet vermeniz de, ondan sonra zevcelerini nikâhlamanız da ebediyen olacak bir şey değildir. Çünkü bu Allah'ın yanında çok büyük bir iştir.*

*54. Siz bir şeyi açıklar yahut onu gizlerseniz şüphesiz ki Allah her şeyi çok iyi bilendir.*

**Tefsiri:**

Bu hicab âyetidir. Bunda birtakım şer'i hükümler ve edepler vardır. Bu âyeti kerime, Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ın söylediklerine uygun inen âyetlerdendir. Nitekim bu husus Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde kendisinden gelen rivayetle sabit olmuştur. O dedi ki:

[5453] Üç hususta Rabbime muvafakat ettim. Ey Allah'ın Rasûlü! Makam-ı İbrâhim'in yakınında bir namazgâh edinsen, dedim. Yüce Allah:

Scanned with CamScanner

*"Siz de ibrahim'in makamından bir namazgâh edinin."* (Bakara, 125) buyruğunu indirdi. Yine: Ey Allah'ın Rasûlü! Senin hanımlarının yanına iyi olan kişi de, kötü olan kişi de girip çıkıyor. Onları hicap arkasına alsan (nasıl olur) dedim. Bunun üzerine Allah hicap âyetini indirdi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarına da kıskançlık hususunda ona karşı birbirleri ile adeta ittifak kurunca onlara: *"Eğer o sizi boşarsa Rabbinin ona yerinize sizden daha hayırlı eşler vermesi umulur"* (Tahrîm, 5) dedim, âyet aynen bu şekilde nazil oldu.[360] Müslim'in bir rivayetinde de Bedir esirlerini söz konusu etmektedir. Bu da dördüncü bir hususdur.[361]

[5454] Buhârî dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Ömer b. el-Hattab: Ey Allah'ın Rasûlü! Senin huzuruna iyi olan da giriyor, kötü olan da. Mü'minlerin annelerine hicabın arkasına çekilmelerini emretsen (nasıl olur), dedi. Bunun üzerine Allah da hicab âyetini indirdi.[362]

Âyet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüce Allah'ın kendisini evlendirmeyi bizzat üzerine aldığı Cahş kızı Zeyneb ile gerdeğe girdiği günün sabahı nazil olmuştu. Bu da Katâde, Vakidi ve başkalarının dediklerine göre beşinci yıl Zülkade ayında gerçekleşmişti. Ebû Ubeyde, Ma'mer b. el-Müsenna ile Halife b. Hayyad ise bu hadisenin üçüncü yılda olduğunu ileri sürmüşlerdir. Allah en iyi bilendir.

[5455] Buhârî dedi ki: Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cahş kızı Zeyneb ile evlendiğinde misafirleri çağırdı, onlar da yemek yedikten sonra oturup konuşmaya koyuldular. Kendisi kalkmak için hazırlandığı halde onlar kalkmadılar. Onların kalkmadıklarını görünce kendisi kalktı. O kalkınca kalkanlar kalktı, üç kişi de oturmaya devam etti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) eve girmek için geri geldiğinde onlar hala oturuyordu, sonra kalkıp gittiler. Ben de gelip Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gittiklerini haber verdim. O da gelip içeri girdi. Ben de girecek oldum, benimle kendisi arasına perdeyi indirdi. Yüce Allah da: *"Ey iman edenler, nebînin evlerine... girmeyin"* buyruğunu indirdi.[363] Buhârî yine bu hadisi bir başka yerde rivayet ettiği gibi Müslim ve Nesâî de değişik yollardan Mutemir b.

360 Hadisin kaynakları Bakara sûresi 125. âyetin tefsirinde gösterildi.
361 Hadisin kaynakları Mü'minun sûresi 14. âyetin tefsirinde geçti.
362 Buhârî, 4790
363 Buhârî, 4791; Müslim, 1428; Nesâî, Tefsir, 440

Scanned with CamScanner

Süleyman'dan böylece rivayet etmişlerdir. Sonra Buhârî bunu kendisi tek başına (münferid olarak) Eyyûb'un, Ebû Kilabe'den, o Enes b. Mâlik'den (radıyallâhu anh) buna yakın bir hadis olarak rivayet etti.

[5456] Sonra dedi ki: Bize Ebû Ma'mer tahdis etti. Enes b. Mâlik dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cahş kızı Zeyneb ile evlendiği için ekmek ve et ikram etti. Ben de ziyafete çağırmak için gönderildim. Misafirler gelip yemek yiyip, çıkıp gidiyorlardı. Sonra başkaları geliyor, onlar da yemek yiyip gidiyordu. Ben çağırıp durdum, sonunda davet edecek kimse bulamadım. Ey Allah'ın Nebîsi! Artık davet edecek kimse bulamıyorum deyince, Allah Rasûlü: *"Yemeğinizi kaldırınız"* buyurdu. Geriye evde üç kişi kaldı. Konuşmaya devam etti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarı çıktı, Âişe'nin odasına gitti. *"Ey Ehl-i beyt, es-selamu aleykum ve rahmetullahi ve berakatuh"* dedi. Âişe ve aleykesselam ve rahmetullah. Hanımını nasıl buldun? Allah senin için mübarek kılsın, dedi. Bu şekilde hanımlarının bütün odalarını dolaştı, onlara da Âişe'ye dediği gibi dedi ve Âişe'nin dediği gibi ona karşılık verdi. Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) geri döndü. Hala evde o üç kişi oturmuş konuşmaya devam ediyordu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) çok hayâlı idi. Yine Âişe'nin odasına doğru çıkıp gitti. Oturanların çıkıp gittiğini ben mi ona haber verdim yoksa (başkası tarafından) mı ona haber verildi, bilemiyorum. Geri döndü ve ayağını içeri girmek için kapının eşiğine koymuş, diğeri de dışarıda iken benimle onun arasına perdeyi indirdi ve hicap âyeti de nazil oldu.[364]

Bu hadisi Nesâî'nin Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle adlı eserinde kaydetmesi dışında Kütüb-i Sitte musannifleri arasında Buhârî tek başına Abdulvaris'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Sonra bu hadisi İshâk b. Mansur'dan, o Abdullah b. Bekr es-Sehmi'den, o Humeyd'den, o Enes'ten buna yakın olarak rivayet etti ve rivayetinde "iki adam" dedi. Bu yoldan da o bu hadisi tek başına rivayet etmiştir. Daha önce Müslim'in müfred (tek başına) naklettiği hadisler arasında Süleyman b. el-Muğîre, Sabit'ten, o Enes'ten diye rivayet ettiği bir hadis olarak geçmişti.

[5457] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımlarından birisi ile zifafa girdi. Ümmü Suleym de hurma, keş ve yağdan yapılan bir yemek hazırlayıp, onu bir kaba koydu. Bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e götür ve benden selam söyle, bunun

364 Buhârî, 4793; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 272

Scanned with CamScanner

bizim ona gönderdiğimiz az bir ikram olduğunu da bildir, dedi. Enes dedi ki: O zamanlar insanlar darlık ve sıkıntı içinde idiler. Ben de onu götürdüm. Ey Allah'ın Rasûlü! Bunu sana Ümmü Suleym gönderdi, onun sana selamı var ve ona bunun bizim kendisine az miktardaki bir ikramımız olduğunu söyle diyor, dedim. Allah Rasûlü ona baktıktan sonra *"Onu bırak"* buyurdu. Ben de onu evin bir tarafına bıraktım. Sonra: *"Git bana filanı ve filanı çağır"* buyurdu. Pek çok adamın ismini verdi ve ayrıca *"Müslümanlardan kiminle karşılaşırsan onu da davet et"* buyurdu. Ben de bana dediği kimselerle birlikte Müslümanlardan kiminle karşılaştıysam onu davet ettim. Geri döndüğümde ev, suffe ve oda insanlarla dolmuştu.

(Ravilerden Câfer b. Süleyman dedi ki): Ben: Ey Ebû Osman kaç kişi idiler dedim. O, üç yüz kişi kadar idiler dedi. (Devamla) Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Onu getir"* buyurdu. Ben de onu alıp ona götürdüm. Elini üzerine koydu, dua etti ve "maşallah" dedikten sonra: *"Her on kişi bir halka olsun, Allah'ın adını ansınlar ve herkes önünden yesin"* buyurdu. Onlar da besmele çekip yemeye başladılar. Nihayet hepsi yedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Onu kaldır"* buyurdu. (Enes) dedi ki: Ben de gelip tabağı kaldırdım. Ona baktım ama onu ilk koyduğum zaman mı daha fazlaydı yoksa aldığım zaman mı bilemiyorum.

(Enes devamla) dedi ki: Birkaç kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in evinde kaldı ve konuşmaya daldı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisi ile gerdeğe girdiği hanımı odada onlarla birlikte yüzünü duvara çevirmiş duruyordu. Konuşmayı uzattıkça uzattılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i sıkıntıya soktular. İnsanlar arasında en çok utanan, hayâ eden birisi idi. Eğer durumu bilselerdi bunu kendileri de ağır bulurlardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayağa kalktı, dışarı çıktı ve hücrelerindeki hanımlarına selam verdi. Onlar onun geldiğini görünce, onu sıkıntıya soktuklarını anladılar, derhal kapıya yönelip çıkıp gittiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de gelip perdeyi indirdi ve ben hücrede iken o da evin içine girdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) evinde kısa bir süre kaldı, üzerine Kur'ân-ı Kerim buyruğu nazil oldu. Dışarı çıktığında şu âyet-i kerimeyi okuyordu: *"Ey iman edenler, nebînin evlerine sizin için yemeye izin verilmeden girmeyin. Yemek vaktini de beklemeye kalkışmayın fakat davet olunduğunuzda girin, yemek yediniz mi dağılın"* buyruğunu *"Allah her şeyi çok iyi bilendir"* buyruğuna kadar okudu.

Scanned with CamScanner

[5459] İbn Cerîr dedi ki: Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri geceleyin ihtiyaçlarını giderecekleri vakit Menası denilen genişçe bir yükseklik olan yere giderlerdi. Ömer ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Hanımlarını hicaba sok, diyordu. Ancak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu yapmıyordu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Zem'a kızı Sevde dışarı çıktı. Uzun boylu bir kadın idi. Ömer ona en yüksek sesiyle seni tanıdık ey Sevde, dedi. Bunu da hicap emrinin nazil olmasını ileri derecede istediği için yaptı. Âişe dedi ki: Bunun üzerine yüce Allah da hicap buyruğunu indirdi.[366] Evet, bu rivayette bu şekilde olmakla birlikte meşhur olan bu hadisenin hicabın nüzulünden sonra olduğudur.

[5460] Nitekim Ahmed, Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiğine göre Hişam b. Urve babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Hicabın emredilmesinden sonra Sevde ihtiyacını görmek üzere dışarı çıkmıştı. Kendisi iri yarı bir kadındı. Onu tanıyanın onu fark etmemesi mümkün değildi. Ömer b. el-Hattab onu görünce: Ey Sevde, Allah'a yemin ederim ki sen bizim için tanınmayacak bir halde değilsin. Bu sebeple dışarıya nasıl çıkacağına dikkat et, dedi. Âişe dedi ki: O da gerisin geri döndü. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise benim evimde benimle akşam yemeği yiyordu. Elinde de üzerinde de et bulunan bir kemik vardı. Sevde içeri girerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben bir ihtiyacımı görmek üzere dışarı çıktım. Ömer de bana şunları şunları söyledi, dedi. Âişe dedi ki: Allah ona vahyetti, sonra vahiy sona erdi. Kemik hala elinde idi, onu yere bırakmadı. Bu sefer: "Gerçek şu ki ihtiyacınız için dışarı çıkmanıza izin verildi" buyurdu.[367] Lafız Buhârî'ye aittir.

Yüce Allah'ın: *"Nebînin evlerine girmeyin"* buyruğu ile yüce Allah mü'minlere daha önce cahiliye döneminde ve -yüce Allah bu ümmet adına gayrete gelinceye kadar- İslam'ın ilk dönemlerinde evlere girerken yaptıkları gibi izinsiz girmelerini yasaklamaktadır. Yüce Allah bu buyruğu ile onlara izin istemelerini emretmektedir. Bu ise onun bu ümmete olan ikramındandır.

366 Taberî, 28619. Ravileri sika ve tanınmış kimselerdir ancak Ahmed b. Abdurrahman müstesnadır. Hakkında bazı tenkitler vardır. Şu kadar var ki bu anlatımda ona mutabaatta bulunulmuştur. Bunu ayrıca Taberî, 28622'de bir başka yoldan rivayet etmiş bulunmaktadır.

367 Buhârî, 4795; Müslim, 2170; Ahmed, VI, 56; Ebû Ya'la, 4433

Scanned with CamScanner

[5461] Bu sebeple Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kadınların bulundukları yerlere sakın girmeyin"*[368] buyurmuştur.

Sonra yüce Allah bundan istisna yaparak: "Sizin için yemeğe izin verilmeden girmeyin. Yemek vaktini de beklemeye kalkışmayın" buyurmaktadır.

Mücâhid, Katâde ve başkaları dedi ki: Yani sizler onun pişme ve olma zamanlarını da kollamayın. Yani yemeğin vaktini gözetleyerek pişmeye yakın girmeye kalkışmayın. Böylesi Allah'ın hoş görmediği ve yerdiği bir davranıştır. Bu da Tufeyliliğin (başkalarının sırtından geçinmek parazitliğinin) haram olduğuna delildir. Araplar böyle bir kimseye dayfen derler. Hatib Bağdâdî bu hususta "Zemmu't-Tufeyliyyîn: Parazitlere Yergi" adında bir kitap da tasnif etmiş ve bu gibi kimselere dair nakledilmesi uzun sürecek haberler zikretmiştir.

Sonra yüce Allah: *"Fakat davet olunduğunuzda girin, yemek yediniz mi dağılın"* buyurmaktadır.

[5462] Müslim'in Sahih'inde İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği kaydedilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden biriniz kardeşini davet edecek olursa düğün olsun, başka bir şey olsun (davet olunan davete) icabet etsin"* buyurdu.[369] Hadisin aslı Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindedir.

[5463] Yine Sahihte rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben bir koyun bacağına davet olunsam davete icabet ederim, bana bir koyun paçası hediye edilecek olsa kabul ederim. Kendisine çağrıldığınız daveti bitirdiğiniz vakit de artık ev halkının yükünü hafifletin ve yeryüzüne dağılın."*[370]

Bundan dolayı yüce Allah: *"Söze dalmak için beklemeyin"* buyurmaktadır. Yani konuşmaya dalıp, sohbeti uzatan ve bu hal Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ağır gelinceye kadar kendilerini unutan o üç kişi gibi yapmayın. Nitekim yüce Allah: *"Çünkü bu nebîyi rahatsız etmekte ama o sizden utanmaktadır. Allah ise haktan utanmaz"* buyurmaktadır. Denildiğine göre

368 Buhârî, 5232; Müslim, 2172; Tirmizî, 1171; Ahmed, IV, 149; İbn Hibbân, 5588 Ukbe b. Amir'in rivayet ettiği bir hadis olarak.

369 Müslim, 1449 h. 100

370 Buhârî, 2568, 5178; Ahmed, II, 424; İbn Hibbân, 5291. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

maksat sizin izinsiz onun evine girişiniz ona ağır geliyordu ve bundan rahatsız oluyordu ama bununla birlikte ileri derecede hayâlı olduğundan dolayı bunu yapmalarını yasaklamaktan da hoşlanmıyordu. Nihayet ona bunu yasaklayan bu buyruk nazil oldu. Bu sebeple yüce Allah: *"Allah ise haktan utanmaz"* buyurmaktadır. Yani bundan dolayı o size bunu yasakladı ve bundan vazgeçmenizi emretti. Yüce Allah daha sonra şöyle buyurmaktadır: *"Hanımlarından ihtiyaç olan bir şey istediğinizde onlardan hicap arkasından isteyin."* Yani ben sizlere onların yanına izinsiz girmeyi yasakladığım gibi onlara büsbütün de bakmayın. Sizden herhangi birinizin onlardan alması gereken bir ihtiyacı varsa onlara bakmasın ve onlardan hicap (perde) arkasından olmadıkça bir ihtiyacını istemesin."

[5464] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Âişe dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir kaptan hayz (denilen çekirdeksiz hurma, keş ve yağdan yapılan bir yemek) yiyorduk. Ömer geçince onu davet etti, o da yemek yedi. Parmağı benim parmağıma değdi. Ah -yahut vah- eğer sizin hakkınızda (dediğime) uysaydı hiçbir göz sizi göremezdi, dedi. Bunun üzerine hicab âyeti nazil oldu.[371]

*"Bu sizin kalbiniz için de onların kalpleri için de daha temizdir."* Yani benim size verdiğim ve meşru kıldığım bu hicap emri daha temiz ve daha hoştur.

*"Sizin Allah'ın Rasûlü'ne eziyet vermeniz de ondan sonra zevcelerini nikâhlamanız da ebediyen olacak bir şey değildir. Çünkü bu Allah'ın yanında çok büyük bir iştir"* buyruğu ile ilgili olarak İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Sizin Allah'ın Rasûlü'ne eziyet vermeniz de... olacak bir şey değildir"* buyruğu hakkında dedi ki: Bu buyruk Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra hanımlarından birisi ile evlenmeyi içinden geçiren

371 Senedi zayıftır. Metin münkerdir. Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11419'da bu senet ile rivayet etmiştir. Hadis zayıftır. İki illeti vardır. Mûsâ b. Ebî Kesir'in sika olduğunu birden çok kişi söylemiş olmakla birlikte Ebû Hâtim: Hadisi yazılır ama delil gösterilmez derken, İbn Hibbân: Münker rivayetleri meşhur kimselerden rivayet eder. O bu işi çok yapmaya başlayınca rivayetlerinin delil gösterilmesi iptal oldu, sika ravilere uygun naklettiği rivayetler müstesna. Hadisin bir diğer illeti daha vardır ki o da Mücâhid'in, Âişe'den rivayeti munkatıdır. Bunu Vâhidî, 709'da Mücâhid'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Durum ne olursa olsun hadis zayıftır. Diğer taraftan metin garip hatta münkerdir. Bk. Hâfız İbn Hacer, Tahricu'l-Keşşaf, III, 553

Scanned with CamScanner

bir adam hakkında inmiştir. Bir adam (ravilerden) Süfyân'a: O Âişe midir deyince, Süfyân böyle zikrettiler demiştir.

Mukâtil b. Hayyân ile Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de böyle demiştir. Senedi ile Süddî'den bu kararı veren kişinin Talha b. Ubeydullah (radıyallâhu anh) olduğunu da zikretmektedir.[372] Sonunda bunun haram olduğuna dair dikkati çeken buyruk nazil oldu.

İşte bundan dolayı ilim adamları istisnasız olarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ettiğinde onun zevcesi olan herhangi bir hanımını ondan sonra başkasının nikâhlayıp, onunla evlenmesi haramdır, demişlerdir. Çünkü onlar dünyada da, ahirette de zevceleridir ve daha önce geçtiği üzere mü'minlerin anneleridir. Ancak ilim adamları Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisi ile zifafa girdikten sonra hayatta iken boşadığı hanımı ile başkasının evlenmesinin helal olup olmadığı hususunda iki farklı görüşe sahiptirler. Bunların dayanakları ise böyle birisi yüce Allah'ın: *"Ondan sonra"* buyruğunun genel ifadesi kapsamına girip girmediğidir. Kendisi ile gerdeğe girmeden önce nikâhlandıktan sonra boşadığı kadına gelince, durum bu şekilde ise başkasının onu nikâhlamasının helal olduğu hususunda herhangi bir görüş ayrılığı bilmiyoruz. Allah en iyi bilendir.

[5465] İbn Cerîr dedi ki: Amir'in rivayetine göre Allah'ın Nebîsi vefat ettiğinde el-Eş'as b. Kays'ın kızı Kayle'ye malik olmuştu. (Cariye olarak almıştı.) Bundan sonra onunla Ebû Cehil'in oğlu İkrime evlendi. Bu hal Ebû Bekir'e çok ağır geldi. Ömer ona: Ey Allah Rasûlü'nün halifesi, o kadın Allah Rasûlü'nün hanımlarından değildi çünkü Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu seçimde serbest bırakmadı, hicabın arkasına da almadı. Ayrıca kavmi ile birlikte o da irtidad ettiği için Allah onunla alakasını koparmış oldu, dedi. Ebû Bekir de bu açıklama üzerine sakinleşti.[373]

---

372 Bu mürsel bir rivayettir. Değişik yollardan mürsel olarak gelmiştir. Çoğunda ise bu sözü söyleyenin ismi verilmemektedir. Durum ne olursa olsun böyle bir durumda zayıf rivayetler delil gösterilemez. Hâfız İbn Hacer bunu el-İsabe, II, 230'da zikretmiş ve yüce Allah'ın: "Sizin Allah'ın Rasûlü'ne eziyet vermeniz... olacak bir şey değildir" buyruğunun Talha b. Ubeydullah b. Mûsâfi hakkında indiği söylenmiştir dese dahi durum böyle değildir. Bunu Ebû Mûsâ da Zeyl'de İbn Şahid'den senetsiz olarak zikretmiş ve şöyle demiştir: Müfessirlerden bir topluluk hata etmiş ve bu kişinin cennetle müjdelenmiş on kişiden birisi olan Talha b. Ubeydullah olduğunu zannetmişlerdir.

373 Taberî, 28624. Şabi'den mürsel olarak. Mürsel olduğu için zayıftır.

Scanned with CamScanner

Şanı yüce Allah bu hususun pek büyük bir iş olduğunu belirterek oldukça durumunu ağırlaştırmış ve *"çünkü bu Allah yanında çok büyük bir iştir"* buyurarak tehditte bulunduktan sonra da: *"Siz bir şeyi açıklar yahut onu gizlerseniz şüphesiz ki Allah her şeyi çok iyi bilendir"* buyurmaktadır. Yani kalpleriniz onu istediği kadar gizlesin, istediğiniz kadar onu sır olarak saklayın. Şüphesiz Allah onu bilir çünkü gizli hiçbir şey ona gizli kalmaz. *"O gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediklerini bilir."* (Mü'min, 19)

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَآ أَبْنَآئِهِنَّ وَلَآ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَآءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَآءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

*55. Hanımlar için babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi (Müslüman kadınları) ve sağ ellerinin malik olduğu (cariyeleri) hakkında günah yoktur. Allah'tan korkun, şüphesiz ki Allah her şeye tanıktır.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah hanımlara yabancılara karşı hicabı emir buyurduktan sonra sözünü ettiği bu akrabalar sebebiyle hicabın arkasına girmenin gerekmediğini beyan etmektedir. Nitekim bunları Nûr *sûresinde "ziynetlerini eşlerinden, babalarından, kocalarının babalarından, oğullarından, kocalarının oğullarından, kardeşlerinden, kardeşlerinin oğullarından, kızkardeşlerinin oğullarından... başkasına sakın göstermesinler."* (Nûr, 31) buyruğu ile istisna etmişti. O âyette buradakine göre fazlalıklar da vardır. Tefsiri ve ona dair açıklamalar ayrıca onları burada tekrara gerek bırakmayacak şekilde geçmiş bulunmaktadır.

Seleften bazıları şanı yüce Allah bu iki âyette neden amcayı ve dayıyı zikretmemiştir diye sormuş, İkrime ve Şa'bî de şöyle cevap vermişlerdir: Onların söz konusu edilmeyişleri bu gördüklerini kendi oğullarına anlatmaları mümkün olduğundan dolayıdır.

İbn Cerîr dedi ki: Bize Dâvûd, Şa'bî ve İkrime'den yüce Allah'ın: *"Hanımlar için babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kızkardeşle-*

Scanned with CamScanner

*rinin oğulları, kendi kadınları ve sağ ellerinin malik olduğu hakkında günah yoktur"* buyruğu ile ilgili olarak ben neden amca ve dayı burada zikredilmemişler, dedim. O: Çünkü onlar gördükleri kadının niteliklerini oğullarına anlatırlar dedi ve her ikisi de kadının dayısı ve amcası önünde başını açmasını mekruh görmüşlerdir.

*"Kadınları"* bununla mü'min kadınlardan hicaplanmaya (örtünmeye) gerek olmadığını kastetmektedir.

*"Sağ ellerinin malik olduğu"* buyruğu ile de daha önce dikkat çekildiği ve hakkında hadis de kaydedildiği gibi erkek ve dişi köleleridir. Said b. el-Müseyyeb ise bununla yalnızca cariyeleri kastetmiştir demektedir. Bu kanaatini İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Allah'tan korkun. Şüphe yok ki Allah her şeye tanıktır"* buyruğuna gelince: Yani, ey kadınlar! Tenhada iken de, açıkta da Allah'tan korkun çünkü o her şeye tanıktır. Gizli saklı hiçbir şey ona gizli kalmaz. Bu sebeple her şeyi görüp, gözetenin gözetimi altında olduğumuzu unutmayın, ona göre davranın.

**Hz.Peygamber (s.a.v.)'e Salavât**

إِنَّ اللهَ وَمَلَآئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

*56. Şüphesiz Allah ve melekleri Nebî'ye salât ederler. Ey mü'minler siz de ona salât ve selam edin.*

**Tefsiri:**

Buhârî dedi ki: Ebu'l-Âliye dedi ki: Yüce Allah'ın ona salât getirmesi meleklerin nezdinde onu övmesidir. Meleklerin salâtı ise dua etmeleridir.

İbn Abbâs: *"Salât ederler"* yani onun mübarek olmasını dilerler diye açıklamıştır. Buhârî bunu onlardan (Ebu'l-Âliye ve İbn Abbâs'tan) böylece muallâk olarak rivayet etmiştir.

Bunu Ebû Câfer er-Râzî de er-Rabî b. Enes'ten, o Ebu'l-Âliye'den böylece rivayet etmiştir. Bunun aynısı yine er-Rabî'den de rivayet edilmiştir. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan aynen onun dediğini rivayet etmiştir. Her ikisini

Scanned with CamScanner

de İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Ebû İsa Tirmizî dedi ki: Süfyân es-Sevrî'den de ilim ehlinden birden çok kişiden şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: Rabbin salâtı rahmet, meleklerin salâtı ise merhamet dilemektir.

Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: Amr b. Murre dedi ki: A'meş dedi ki: Zannederim Atâ b. Rebâh'tan: *"Şüphesiz Allah ve melekleri Nebîye salât ederler"* buyruğu hakkında şöyle dedi: Şanı yüce ve mübarek olan Allah'ın salâtı, "subbuhun, kuddusun: rahmetim gazabımı geçmiştir" şeklindedir. Bu âyet-i kerimeden maksat şanı yüce Allah'ın kullarına kulu ve Nebîsinin kendi nezdinde Mele-i A'lâ'daki konumunu, mukarreb melekleri yanında ondan övgüyle söz ettiğini, meleklerin de ona salâvat getirdiklerini haber vermektir. Sonra yüce Allah alt âlemde yaşayanlara, ona salât ve selam getirmelerini emretmektedir. Böylelikle hem üst âlemde bulunanların, hem alt âlemde bulunanların ona övgüleri bir arada bulunsun.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre İsrâiloğulları Mûsâ (a.s)'a: Rabbin salât eder mi, dediler. Rabbi ona ey Mûsâ sana Rabbin salât eder mi diye sordular. Sen evet de çünkü ben meleklerimle nebîlerime ve rasûllerime salât ederim diye seslendi. Sonra yüce Allah Nebîsi üzerine (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şüphesiz Allah ve melekleri Nebîye salât ederler. Ey mü'minler siz de ona salât ve selam edin"* buyruğunu indirdi.

Şanı yüce Allah şu buyruğunda da mü'min kullarına salât buyurduğunu haber vermektedir: *"Ey iman edenler! Allah'ı pek çok anın. Sabah akşam onu tesbih edin. O sizi karanlıklardan nura çıkarmak için size salât getirendir, melekleri de. O mü'minlere çok merhametlidir."* (Ahzâb, 41-43) Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Sabredenleri müjdele! Onlar kendilerine bir musibet gelip çattığında: Muhakkak biz Allah'ınız ve muhakkak biz ona dönücüleriz derler. işte Rablerinden bir mağfiret ve bir rahmet hep onların üzerindedir ve onlar doğru yola erdirilenlerin ta kendileridir."* (Bakara, 155-157)

[5466] Hadis-i şerifte de: *"Şüphesiz Allah da, melekleri de safların sağ taraflarına salât ederler"*[374] buyurulmuştur.

374 Ebû Dâvûd, 676; İbn Mâce, 1005; İbn Hibbân, 2160. Âişe'nin rivayet ettiği bir hadis olarak. Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, II, 213'te Usame b. Zeyd el-Leysi, Leyslilerin azatlısı olup Ebû Zeyd künyelidir. Buhârî ve Müslim onun rivayetini delil göstermiştir. Hakkında ihtilaf edilmiş bir ravidir. Onun ile ilgili en itidalli söz hadisinin hasen olduğu-

Scanned with CamScanner

[5467] Bir başka hadiste de: *"Allah'ım! Ebû Evfa ailesine salât eyle"*[375] buyurulmuştur.

[5468] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de kendisine ve kocasına salât getirmesini isteyen Câbir'in hanımına: *"Allah sana ve kocana salât eylesin"*[376] buyurmuştur.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kendisine salavat getirmeyi emreden ve nasıl salavat getirileceğini gösteren mütevatir hadisler gelmiş bulunmaktadır. Biz de yüce Allah'ın izniyle kolayımıza gelen kadarını zikredeceğiz. Yardımcımız Allah'tır.

[5469] Buhârî bu âyetin tefsirinde dedi ki: Ka'b b. Ucre dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana selam getirmeyi biliyoruz. Peki, nasıl salâvat getireceğiz? diye soruldu. Şöyle buyurdu:

اللهم، صل على محمد، وعلى آل محمد، كما صليت على آل إبراهيم، إنك حميد مجيد. اللهم، بارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على آل إبراهيم، إنك حميد مجيد

*"'Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in aile halkına, İbrâhim'in âline salât ettiğin gibi salât eyle. Çünkü sen Hamidsin, Mecidsin (her türlü övgüye layıksın, şanın pek yücedir. Allah'ım! İbrâhim'in ailesine bereketler ihsan ettiğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine de bereketler ihsan et. Şüphesiz ki sen Hamidsin, Mecidsin' deyiniz."*[377]

[5470] İmam Ahmed dedi ki: İbn Ebî Leyla dedi ki: Ka'b b. Ucre ile karşılaştım. Sana bir hediye vereyim mi dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza çıktı. Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana nasıl selam verileceğini biliyoruz -yahut öğrenmiş bulunuyoruz.- Peki salât nasıl olacak dedik. Şöyle buyurdu:

---

dur demektedir. Hatta Ahmed ve el-Kattan zayıf olduğunu söylemiştir. Senette ayrıca Muâviye b. Hişam vardır. Doğru sözlüdür, hata ettiği de olur. Bu sebeple hadis kavi değildir. Bunu başkası da Usame'den bu senetle "safları birbirine bitiştirenlere..." lafzı ile rivayet etmiştir. Bunu da İbn Hibbân, 2163'te rivayet etmiştir. Bu daha sahihtir.

375 Daha önce Tevbe, 103. âyetin tefsirinde geçti.

376 Bir önceki nota bakınız.

377 Buhârî, 3370; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 359; Ahmed, IV, 244. Bir sonrakine de bakınız.

Scanned with CamScanner

اللهم، صل على محمد وعلى آل محمد، كما صليت على إبراهيم إنك حميد مجيد. اللهم، بارك على محمد وعلى آل محمد، كما باركت على آل إبراهيم، إنك حميد مجيد

*"'Allah'ım! İbrâhim'in ailesine salât eylediğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine de salât eyle. Şüphesiz ki sen Hamidsin, Mecidsin. Allah'ım! İbrâhim ailesine bereket ihsan ettiğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine de bereket ihsan eyle. Şüphesiz ki sen Hamidsin, Mecidsin' deyiniz."*[378]

Bu hadisi cemaat (Kütüb-i Sitte ve Ahmed b. Hanbel) kitaplarında değişik yollardan el-Hakem b. Uteybe'den rivayet etmişlerdir. Buhârî ayrıca "ve Abdullah b. İsa, ikisi Abdurrahman b. Ebî Leyla'dan" diye ekleyip, hadisi zikretmektedir.

[5471] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdurrahman b. Ebî Leyla, Ka'b b. Ucre'den şöyle dediğini nakletti: *"Şüphesiz Allah ve melekleri peygambere salât ederler. Ey mü'minler siz de ona salât ve selam edin"* âyeti nazil olunca, biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Selamı biliyoruz. Sana nasıl salât edeceğiz dedik. Allah Rasûlü şöyle buyurdu:

اللهم، صل على محمد وعلى آل محمد، كما صليت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم، إنك حميد مجيد. وبارك على محمد وعلى آل محمد، كما باركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم. إنك حميد مجيد

*"Allah'ım! İbrâhim'e ve İbrâhim'in ailesine salât eylediğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine de salât eyle. Şüphesiz ki sen Hamidsin, Mecidsin. İbrâhim'i ve İbrâhim'in ailesini mübarek kıldığın gibi Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine de bereket ihsan eyle. Şüphesiz ki sen Hamidsin, Mecidsin."* Abdurrahman b. Ebî Leyla da "onlarla birlikte bize de" derdi.[379]

---

378 Buhârî, 6357; Müslim, 406; Ebû Dâvûd, 976, 977; Nesâî, III, 48; İbn Mâce, 904; Ahmed, IV, 241; İbn Hibbân, 912

379 Senedinde Yezîd b. Ebî Ziyad vardır. Cumhur zayıf olduğunu söylemiştir ama Tirmizî, 483'te ona mutabaatta bulunulmuştur.

Scanned with CamScanner

Tirmizî de bu hadisi bu fazlalıkla rivayet etmiştir. Onların: "Sana nasıl selam vereceğimizi biliyoruz" sözleri ise teşehhüdde Allah Rasûlü'nün kendilerine öğrettiği selamdır. O bunu kendilerine Kur'ân'dan bir sûreyi öğretircesine öğretiyordu. Teşehhüdde: "(السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته): Selam sana ey Nebî. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de" ifadesi vardır.

[5472] Başka Bir Hadis: Buhârî dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh) dedi ki: Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Selamı biliyoruz. Peki, sana nasıl salât edeceğiz dedik. Şöyle buyurdu:

(اللهم صل على محمد عبدك ورسولك، كما صليت على آل إبراهيم.
وبارك على محمد وعلى آل محمد، كما باركت على آل إبراهيم)

*"(Allah'ım! İbrâhim'in âline salât eylediğin gibi, kulun ve Rasûlün Muhammed'e de salât eyle. İbrâhim'in âlini mübarek kıldığın gibi, Muhammed'e ve onun âline de bereket ihsan eyle) deyiniz."*

Ebû Sâlih, Leys'den şöyle dediğini nakletti: "İbrâhim'in âline bereket ihsan ettiğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in âline de"[380]

[5473] Yezîd b. el-Hadd dedi ki: "İbrâhim'e salât eylediğin gibi... İbrâhim'e ve İbrâhim'in âline bereket ihsan ettiğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in âline de bereket ihsan eyle."[381] Bunu Nesâî ve İbn Mâce de, İbnu'l-Hadd'ın böylece rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[5474] Başka Bir Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Humeyd es-Saidi'nin haber verdiğine göre ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana nasıl salât getirelim, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu:

اللهم صل على محمد وأزواجه وذريته، كما صليت على آل إبراهيم، وبارك
على محمد وأزواجه وذريته، كما باركت على آل إبراهيم، إنك حميد مجيد

*"(Allah'ım! İbrâhim'in âline salât eylediğin gibi, Muhammed'e, onun zevcelerine ve zürriyetine salât eyle. İbrâhim'in âline bereket ihsan ettiğin*

380 Buhârî, 4798

381 Buhârî, 4798 numaralı hadisin akabinde ve 6358; Nesâî, III, 49; İbn Mâce, 903'te Ebû Said'in rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

*gibi Muhammed'e, zevcelerine ve zürriyetine bereket ihsan eyle. Şüphesiz ki sen Hamidsin, Mecidsin) deyiniz."*[382] Bu hadisi Tirmizî dışında cemaatin diğer musannifleri de İmam Mâlik'in böylece rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[5475] Başka Bir Hadis: Müslim dedi ki: Namaz için ezanı rüyasında gören Abdullah b. Zeyd el-Ensârî, Ebû Mesud el-Ensârî'den şöyle dediğini nakletti: Bizler Sa'd b. Ubâde'nin meclisinde iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza geldi. Beşir b. Sa'd ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah bize sana salât getirmemizi emir buyurdu. Sana nasıl salât getireceğiz diye sordu. (Ebû Mesud) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o kadar sustu ki keşke ona bunu sormasaydı diye temenni etti. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"'Allah'ım! İbrâhim'in âline salât eylediğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in âline de salât eyle. Allah'ım! Âlemler arasında İbrâhim'in âlini mübarek kıldığın gibi, Muhammed'i ve Muhammed'in âlini de mübarek eyle. Muhakkak sen Hamidsin, Mecidsin' deyiniz. Selama gelince, o da bildiğimiz gibidir."*[383] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Cerîr, Mâlik'in böylece rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişler. Tirmizî hasen, Sahihtir demiştir.

[5476] İmam Ahmed, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Müstedrek'inde Hakim, Muhammed b. İshâk yoluyla Ebû Mesud el-Bedri'den rivayete göre ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Selamın nasıl olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Peki, biz namaz kılacağımız vakit sana nasıl salât getireceğiz dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"'Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in âline... sâlat eyle' deyiniz:"* deyip hadisi zikretti.[384]

Bunu Şâfiî'de (r.h) Müsned'inde Ebû Hureyre'den aynen rivayet etmiş bulunmaktadır. İşte Şâfiî (r.h) buradan hareketle namaz kılan kimsenin son teşehhüdde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirmesinin vacip olduğu kanaatine varmıştır. Eğer bunu terk edecek olursa namazı ona göre Sahih olmaz.

---

382 Buhârî, 3369; Müslim, 407; Ebû Dâvûd, 979; Nesâî, III, 49; İbn Mâce, 905

383 Müslim, 405; Ebû Dâvûd, 980; Tirmizî, 3220; Nesâî, III, 45

384 Hasendir. Ebû Dâvûd, 981; İbn Huzeyme, 711; İbn Hibbân, 1959; Ahmed, IV, 119; Hakim, I, 268'de Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Dârekutnî, I, 354-355'te bu muttasıl bir senettir demiştir. Hadis de dediği gibidir. İbn İshâk da tahdis lafzını açıkça zikretmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Mâliki mezhebine mensup bazı müteahhir âlimleri ile onlardan başkaları ise namazda böyle bir şeyi şart gördüğünden ötürü İmam Şâfiî'ye tenkitler yöneltmeye ve onun bu görüşünde tek başına kaldığını ileri sürüp, Ebû Câfer et-Taberî, Tahâvî, Hattabi ve başkalarının -Kadı Iyâz'ın naklettiğine göre- bunun aksi yönde icma olduğunu naklettiklerini söylemektedir. Bunu söyleyen kişi Şâfiî'nin görüşünü reddetmekte aşırıya kaçarak onun kanaatinin aksine icma bulunduğu iddiasını söyleyecek kadar kendisini zorlamış, hakkında bilgi sahibi olmadığı bir iddiada bulunmuştur. Çünkü bizler bunun vacip olduğunu ve âyetin zahirinden de anlaşıldığı gibi namazda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvatın emredilmiş olduğunu, böylelikle ashab-ı kiram'dan bir topluluktan bu hadisin de bu şekilde açıklanmış olduğunu rivayet etmiş bulunmaktayız. Bu ashab arasında İbn Mes'ud, Ebû Mesud el-Bedri, Câbir b. Abdullah gibileri de vardır. Tabiinden ise Şa'bî, Ebû Câfer el-Bakır ve Mukâtil b. Hayyân vardır. Şâfiî de bu görüşü benimsemiştir. Bu hususta ondan görüş ayrılığı nakledilmediği gibi, bizim mezhebimize mensup (Şâfiî âlimleri) arasında da görüş ayrılığı yoktur. Ayrıca Ebû Zur'a ed-Dımeşki'nin kendisinden naklettiğine göre İmam Ahmed de son dönemlerinde bu kanaate sahip olmuştur. İshâk b. Rahuye ve Mâliki mezhebine mensup İbnu'l-Mevvaz diye bilinen fakih, imam Muhammed b. İbrâhim de -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- böyle demişlerdir. Hatta Hanbelî mezhebinin bazı önder ilim adamları Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirirken, kendisine soru sorduklarında öğrettikleri gibi salâvat getirmesini vacip kabul etmişlerdir. Hatta bizim mezhebimize mensup bazı ilim adamlarımız da el-Bendenici'nin, Selm er-Râzî'nin onun arkadaşı Nasr b. İbrâhim el-Makdisî'nin de naklettiklerine göre âline de salât getirmeyi vacip kabul etmişlerdir. İmamu'l-Harameyn ve onun arkadaşı Gazzali de bunu Şâfiî'nin bir görüşü olarak nakletmişlerdir. Sahih olan ise cumhur buna muhalif olmakla birlikte ve buna muhalif kanaat üzerinde icma bulunduğunu nakletmiş olsalar dahi bunun da bir görüş olduğudur. Bunun vacip olduğunun lehine delil ise hadislerin zahir ifadeleridir. Allah en iyi bilendir. Maksadımız namazda Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirmenin vacip olduğu görüşünü az önce de belirttiğimiz gibi Şâfiî'den önce de, ondan sonra da bu kanaatte olanların bulunduğunu ortaya koymaktır. Hamd Allah'a mahsustur. Bütün lütuflar ondandır. Buna göre geçmişte de, sonrasında da bu mesele hususunda buna muhalif icmadan söz edilemez. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[5477] Bunu destekleyen hususlardan birisi de İmam Ahmed, Ebû Dâvûd ve Sahih olduğunu belirterek Tirmizî ile Nesâî'nin ve Sahih'lerinde de İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın Hayve b. Şureyh el-Mısrî'nin rivayet etmiş olduğu bir diğer hadis-i şeriftir. Buna göre Fedale b. Ubeyd (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adamın namazında dua ettiğini ancak Allah'ın şan ve şerefini yüceltici dualarda bulunmadığını, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de salâvat getirmediğini işitince Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu kişi acele etti"* buyurduktan sonra onu çağırdı. Ona yahut başkasına şöyle dedi: *"Sizden biriniz namaz kılacak olursa önce aziz ve celil olan Allah'a hamd etmek ve ona senada bulunmakla başlasın, sonra Nebîye salâvat getirsin, bundan sonra da dilediği şekilde dua etsin."*[385]

[5478] Aynı şekilde İbn Mâce'nin Abdulmuheymin b. Abbâs b. Sehl b. Sa'd es-Saidi'nin babasından, onun dedesinden, onun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğuna dair rivayet ettiği şu hadis de böyledir: *"Abdesti olmayanın namazı da olmaz. Abdest alırken Allah'ın adını zikretmeyenin de abdesti olmaz, Nebî'ye salâvat getirmeyenin namazı olmaz. Ensarı sevmeyen kimsenin de namazı olmaz."*[386]

Ama burada sözü edilen Abdulmuheymin metruk bir ravidir. Zaten Taberânî de bunu kardeşi Ubeyy b. Abbâs yoluyla rivayet etmiştir fakat bu da su götürür çünkü hadis Abdulmuheymin'in naklettiği rivayet yoluyla bilinmektedir. Allah en iyi bilendir.

[5479] Başka Bir Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Bureyde dedi ki: Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana nasıl selam vereceğimizi öğrendik. Peki sana nasıl salâvat getirelim dedik. Şöyle buyurdu: *"'Allah'ım! Salâvatını, rahmetini, bereketlerini İbrâhim'e ve İbrâhim'in âline ihsan ettiğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in âline de ihsan buyur. Şüphesiz ki sen Hamidsin, Mecid-*

385 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 1481; Tirmizî, 3477; Nesâî, III, 44; Ahmed, VI, 18; İbn Huzeyme, 709, 710; İbn Hibbân, 1960; Hakim, I, 230'da sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiş, Tirmizî de: Hasen, sahihtir demiştir.

386 Senedi zayıftır. İbn Mâce, 400; Dârekutnî, I, 355; Hakim, I, 269; Beyhakî, II, 379. Dârekutnî: Abdulmuheymin kavi değildir demiş, Zehebî onun hakkında vahidir, Beyhakî zayıftır rivayetleri delil gösterilmez demiş, Busiri: Zayıftır çünkü Abdulmuheymin'in zayıf olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir demektedir. Hâfız İbn Hacer de Telhisu'l-Habir, I, 262'de senedinin zayıf olduğu hükmünü vermiş ve Fedale b. Ubeyd'in hadisi bundan daha kavidir demiştir. Kastettiği de bundan önce geçen hadistir.

Scanned with CamScanner

*sin' deyiniz."*[387] (Senette zikredilen) Ebû Dâvûd el-A'mâ'nın adı Nufey' b. el-Haris olup, metruk bir ravidir.

Mevkuf başka bir hadis: Biz bunu Said b. Mansur, Zeyd b. el-Hubab ve Yezîd b. Harun yoluyla rivayet ettik. Üçü bunu Nûh b. Kays'dan rivayet ettiler: Bize Selame el-Kindi'nin tahdis ettiğine göre Ali (radıyallâhu anh) insanlara şu duayı öğretirdi: Ey yerleri yayıp döşeyen ve ey yüksekteki gökleri yaratan! Mutlusuyla, bedbahtıyla kalplere fıtratları üzere sebat veren, salâvatının en şereflilerini, bereketlerinin en çok artıp duranlarını, şefkat ve merhametinin en ilerisini, nimet ve ihsanlarının faziletli olanlarını kulun ve Rasûlün, geçmiş peygamberlerin sonuncusu, kapalı olanların açıcısı, hakkı hak ile ilan eden, ortaya çıkan batılları mahv u perişan eden Muhammed'e ihsan eyle. Çünkü o ona yükletilen sorumluluğu sana itaat için emrinle bütün güç ve kuvvetiyle taşıdı, senin rızan için harekete geçti. Ayağını geri çekmedi, azim ve kararlılığında gevşemedi. Senin vahyini belledi, ahdini korudu, emrini yerine getirmeye devam edip çalıştı. Öyle ki aydınlanmak isteyene bir ışık yaktı. Allah'ın nimetleri onun sebep oluşuyla onlara layık olanlara ulaşıyor. Fitnelere ve günahlara daldıktan sonra kalpler onunla hidayet buldu. Apaçık yolları o açtı. İslam'ın ışık saçan kandillerini, hükümleri aydınlatan ışıkları o yaktı. O senin güvenilir eminin, senin hazineler içerisindeki ilminin hazinedarı, kıyâmet gününde senin şahidin, nimet olarak senin gönderdiğin, hak ile rahmet olmak üzere senin Rasûlündür. Allah'ım! Sen Adn cennetinde ona en geniş yerleri aç, lütfunla kat kat arttırılmış hayırlarla onu mükâfatlandır. Bu mükâfatın ona afiyet versin. Mükâfatını bulandıracak bir şey olmasın. Tekrar tekrar ihsan edeceğin sevabınla, pek güzel ve pek çok bağışlarınla umduklarına nail olsun. Allah'ım! Onun binasını bina yapanların binalarının üstüne yükselt. (Onun ameli herkesin amelinden üstün olsun.) Nezdinde onun kalacağı yeri, konaklayacağı yeri çok mükerrem ve şerefli kıl, nurunu tamamla, onu bir nebî olarak gönderdiğin için yapacağı şahitliği makbul bir şahadet, sözleri razı olunan sözler olmakla, adaletli konuşmakla, hakkı batıldan ayıran çizgiyi, apaçık delil ve pek büyük burhan sahibi olmakla onu mükâfatlandır.[388]

---

387 Senedi oldukça zayıftır. Ahmed, III, 353; Heysemi, Mecma, 2869 ve 17303'de senedinde Ebû Dâvûd el-A'ba vardır ve o zayıftır demektedir. İbn Kesir de onun hakkında metruktur demiştir ve durumu dediği gibidir.

388 Mevkuf bir rivayet olup, oldukça zayıftır. İki illeti vardır. Selame el-Kindi meçhul bir

Scanned with CamScanner

Bu dua Ali (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak meşhurdur. İbn Kuteybe, Müşkilu'l-Hadis adlı eserinde buna dair açıklamalarda bulunmuştur.[389]

Mevkuf başka bir hadis: İbn Mâce dedi ki: Bize el-Huseyn b. Beyan tahdis etti. Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirecek olursanız ona güzel bir şekilde salâvat getirin. Çünkü bilemezsiniz, belki de bu getirdiğiniz salâvat ona arz edilir. Etrafındakiler ona, o halde bize öğret, dediler. İbn Mes'ud şöyle dedi: Şöyle deyiniz:

اللهم اجعل صلواتك ورحمتك وبركاتك على سيد المرسلين، وإمام المتقين، وخاتم النبيين، محمد عبدك ورسولك، إمام الخير وقائد الخير، ورسول الرحمة. اللهم ابعثه مقاما محمودا يَغْبِطُه به الأولون والآخرون، اللهم صل على محمد وعلى آل محمد ، كما صليت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم، إنك حميد مجيد، اللهم بارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد.:

*"Allah'ım! Salâvatımı, rahmetini, bereketlerini Rasûllerin efendisi, takva sahiplerinin imamı, nebîlerin sonuncusu, kulun ve Rasûlün, hayrın önderi, hayrın kumandanı, rahmet Rasûlü Muhammed'in üzerine kıl. Allah'ım! Onu öncekilerin de, sonrakilerin de bundan dolayı kendisine imrenecekleri Makam-ı Mahmud'a gönder. Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in*

---

ravidir ve Ali (radıyallâhu anh)'a yetişmemiştir. Mizzi, İbn Kesir'in de zikrettiği gibi böyle demiştir. Ebû Hâtim de el-Cerh ve't-Ta'dil, IV, 300'de de böyle demiştir. Haber adeta uydurmayı andırmaktadır.

389 İbn Kuteybe'nin söz konusu eseri büyük bir ihtimalle Garibu'l-Hadis, Bağdat, 1397'de Dr. Abdullah el-Cebburi'nin tahkiki ile basılan eser olmalıdır. Nitekim Ali (radıyallâhu anh)'a nispet edilen bu dua ile ilgili açıklamalar da Garibu'l-Hadis adı ile neşredilen eserde yer almıştır. (Çeviren) Aynı şekilde lugat bilgini Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Faris de "Fadlu's-Salati ale'n-Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)" adını verdiği bir cüzde bu duayı söz konusu etmiştir. Şu kadar var ki bunun senedi tartışılır. Hocamız Hâfız Ebu'l-Haccac el-Mizzi dedi ki: Burada sözü geçen ravi Selame el-Kindi tanınan birisi değildir. Ali (radıyallâhu anh)'a da yetişmemiştir. Evet, öyle böyle demektedir. Hâfız Ebu'l-Kâsım et-Taberânî de bu rivayeti Muhammed b. Ali es-Saiğ'den, o Said b. Mansur'dan diye bize Nûh b. Kays, Selame el-Kindi'den tahdis edip dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) bize Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salavat getirmeyi öğreterek: Ey yerleri yayıp döşeyen Allah'ım... deyip, duanın geri kalan kısmını zikretmektedir.

Scanned with CamScanner

*âline, İbrâhim'e ve İbrâhim'in âline salât eylediğin gibi salât eyle. Şüphesiz sen Hamidsin, Mecidsin. Allah'ım! İbrâhim'e ve İbrâhim'in âline bereketler ihsan ettiğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in âline de bereketler ihsan eyle. Muhakkak sen Hamidsin, Mecidsin."* Bu mevkuf bir rivayettir. İsmail el-Kadı da Abdullah b. Amr -yahut Ömer'den -şüphe raviden olmak üzere- buna yakın bir dua nakletmiştir.

[5480] Başka Bir Hadis: İbn Cerîr dedi ki: Bize Ebû Kureyb tahdis etti, bize Mâlik b. İsmail tahdis etti. Bize Ebû İsrâil, Yunus b. Habbab'dan tahdis etti. Fars topraklarında bize bir hutbe verdi ve: *"Şüphesiz Allah ve melekleri Nebîye salât ederler. Ey mü'minler siz de ona salât ve selam edin."* âyetini okudu. Sonra dedi ki: Bana İbn Abbâs'tan dinlemiş olanlar şöyle dediğini haber verdi: İşte böyle indirildi. Biz dedik -yahut dediler- ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana selamı öğrendik, peki sana salât nasıldır. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Allah'ım! İbrâhim'e ve İbrâhim'in âline salat eylediğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in aline de salat eyle. Muhakkak sen Hamidsin, Mecidsin. Allah'ım! İbrâhim'e rahmet ettiğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in âline de rahmet eyle. Muhakkak sen Hamidsin, Mecidsin. Allah'ım! İbrâhim'i ve İbrâhim'in âlini mübarek kıldığın gibi, Muhammed'i ve Muhammed'in âline de mübarek kıl. Muhakkak sen Hamidsin, Mecidsin."*[390]

Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e -cumhurun dediği gibi- rahmet dilemenin caiz olduğunu kabul edenler bu hadisi delil gösterirler.

[5481] Bunu "Allah'ım! Bana ve Muhammed'e rahmet ihsan buyur. Bizimle birlikte başkasına da rahmet eyleme" demesi üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Oldukça geniş olanı alabildiğine daralttın"* diye karşılık verdiği Bedevi ile ilgili hadis[391] bunu desteklemektedir. Kadı Iyâz da Mâlikilerin cumhurundan bunun yasak olduğu kanaatini naklettikten sonra Ebû Muhammed b. Ebî Zeyd ise bunu caiz görmüştür demektedir.

[5482] Başka Bir Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amir b. Rabia babasından şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kim bana bir defa salât getirecek olursa melek-*

390 Taberî, 28635. Senedinde adı verilmeyen bir ravi vardır ama metin mahfuzdur. Çok sayıda yolu ve şahitleri -gördüğünüz gibi- vardır.

391 Buhârî, 6010; Ebû Dâvûd, 380; Tirmizi, 147; Nesâi, III, 14; Ahmed, II, 239; İbn Hibbân, 987. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

*ler de bana salât getirdiği sürece ona salât (Allah'tan rahmet) okur. O halde her kul bunu istiyorsa az söylesin, istiyorsa çok söylesin."*[392] Bunu İbn Mâce de Şu'be'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[5483] Başka Bir Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Avf (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarı çıktı. Ben de onun arkasından gittim. Nihayet bir hurma bahçesine girdi, secdeye vardı. Uzunca secdede kaldı öyle ki Allah'ın onun ruhunu kabzettiğinden korktum. Gidip ona bakmak isteyince başını kaldırdı. *"Neyin var Abdurrahman"* dedi. Ben de ona durumu anlatınca şöyle buyurdu: *"Cebrâil (a.s) bana, 'sana müjde vermeyeyim mi? Aziz ve celil olan Allah şöyle buyuruyor: Kim sana salâvat getirirse, ben de ona salâvat ederim. Kim sana selam ederse, ben de ona selam ederim' dedi."*[393]

[5484] Başka bir rivayet yolu: İmam Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Avf dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarı çıktı ve yüksekçe bir binaya doğru gitti, içeri girdi, kıbleye döndü, secdeye kapandı. Secdeyi uzattı. Öyle ki ben o halde iken Allah'ın ruhunu kabzettiğini düşündüm. Ona yaklaştım sonra oturdum. Başını kaldırınca *"Bu kim"* dedi. Ben Abdurrahman dedim. O: *"Neyin var"* dedi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Öyle bir secde yaptın ki aziz ve celil olan Allah'ın bu secdede iken senin ruhunu kabzetmiş olduğundan korktum, dedim. O şöyle buyurdu: *"Cebrâil bana geldi ve aziz ve celil olan Allah'ın şöyle buyurduğunu müjdeledi: 'Kim sana bir salât getirirse, ben de ona salât getiririm. Kim sana selam verirse, ben de ona selam veririm.' Bundan dolayı yüce Allah'a şükür olmak üzere secde ettim."*[394]

Bunu İsmail b. İshâk el-Kadı da Yahyâ b. Abdulhamid'den, o ed-Deraverdi'den, o Amr'dan, o Abdulvahid b. Muhammed'den, o babasın-

---

392 İbn Mâce, 907; Ahmed, III, 445; İsmail el-Kadı, es-Salatu ale'n-Nebî, s. 6; Busiri, Zevaid'de: Senedi zayıftır çünkü Asım b. Ubeydullah hakkında Buhârî ve başkaları hadisi münkerdir demişlerdir demektedir.

393 Ahmed, I, 191; Hakim, II, 333. Sahih olduğunu belirtip, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Heysemi, Mecma, II, 278'de hadisi zikrederek bunu Ahmed rivayet etmiş olup, ravileri sikadırlar demektedir.

394 Ahmed, V, 191; İsmail el-Kadı, s. 10. Senedi zayıftır. Amr kavi birisi değildir. Abdulvahid'in biyografisini bulamadım. Bundan sonraki rivayette ise Yahyâ b. Abdulhamid el-Himmani vardır. O da metruktur ama hadisin değişik rivayet yolları ve şahitleri bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

dan, o Abdurrahman b. Avf'dan diye böylece kendi kitabında rivayet etmiş olduğu gibi, bunu bir başka yoldan da yine Abdurrahman b. Avf'dan rivayet etmiş bulunmaktadır.

[5485] Başka Bir Hadis: Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ihtiyacı için dışarı çıkmıştı. Arkasından kimsenin gelmediğini görünce Ömer alelacele kalkıp onun arkasından bir matara ile gitti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i hurma ağaçları arasında secdede buldu. Ondan biraz uzakta arka tarafında bekledi. Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) başını secdeden kaldırınca şöyle buyurdu: *"Benim secdede olduğumu görünce benden biraz kenara çekilmekle iyi ettin çünkü Cebrâil bana gelip şöyle dedi: Ümmetinden sana bir defa salât getirene Allah ona on defa salâvat getirir ve onu on derece yükseltir."*[395]

Bu hadisi Hâfız Ziya el-Makdisî, el-Mustahrac ale's-Sahihayn adlı eserinde seçip zikretmiştir. Ayrıca bunu İsmail el-Kadı, el-Kanebi'den, o Seleme b. Verdan'dan, o Enes'ten, o Ömer'den buna yakın olarak rivayet ettiği gibi bunu Yakûb b. Humeyd'den, o Enes b. Iyâd'dan, o Seleme b. Verdan'dan, o Mâlik b. Evs b. el-Hadesan'dan, o Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'dan da buna yakın olarak rivayet etmiştir.

[5486] Başka Bir Hadis: Ebû İsa Tirmizî dedi ki: Abdullah b. Mes'ud'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde insanlar arasında bana en yakın olacak olanlar bana en çok salâvat getirenlerdir."*[396] Bu hadisi sadece Tirmizî -Allah'ın rahmeti üzerinde olsun- münferiden rivayet etmiş sonra da: "Bu, hasen, garip bir hadistir" demiştir.

[5487] Başka Bir Hadis: İsmail el-Kadı dedi ki: Yakûb b. Zeyd b. Talha dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Rabbimden bir gelen gelip bana şöyle dedi: Sana bir defa salât getiren bir kula mutlaka Allah da ona karşılık ona on defa salâvat getirir."* Bir adam kalkarak: Ey

395 İsmail el-Kadı, s. 5; Taberânî, Sağir, 1016'da iki farklı yoldan Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmiş, Sehavi de el-Kavlu'l-Bedi, s. 103'de kaydedip, senedi ceyyiddir hatta bazıları sahih olduğunu söylemiştir demektedir.

396 Hasendir. Tirmizî, 484; Buhârî, et-Tarihu'l-Kebir, V, 177; İbn Hibbân, 911. Senedinde Mûsâ b. Yakûb ez-Zemai vardır ki hıfzı kötü birisidir. Abdullah b. Keysan'ın ise İbn Hibbân'ın dışında sika olduğunu söyleyen olmamıştır. Bu hadisin Beyhakî, III, 249'da Ebû Ümâme yoluyla gelen bir şahidi vardır. Bunu Hâfız, Fethu'l-Bari, XI, 167'de zikrederek senedinde beis yoktur demiştir.

Scanned with CamScanner

Allah'ın Rasûlü! Peki duamın yarısını sana ayırayım mı dedi. Allah Rasûlü: *"Arzu edersen"* buyurdu. Adam: Duamın üçte ikisini sana ayırayım mı? dedi. Allah Rasûlü: *"Dilersen"* buyurdu. Adam: Duamın tamamını sana ayırayım mı? dedi. Allah Rasûlü: *"O takdirde Allah da dünya ile ilgili keder ve tasaların, ahiret ile ilgili keder ve tasaların karşısında sana yetecektir"* buyurdu. Mekke'de Meni' denilen bir şeyh Süfyân'a: (Yakûb) bunu kimden naklederek isnadını zikretti diye sorunca, Süfyân bilmiyorum dedi.[397]

[5488] Başka Bir Hadis: İsmail el-Kadı dedi ki: et-Tufayl b. Ubeyy b. Ka'b babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gece yarısı çıkar ve şöyle derdi: *"O sarsan (racife) geldi. Arkasından da onu izleyen (râdife) gelecektir. Ölüm ihtiva ettikleriyle birlikte geldi."* Ubeyy: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben geceleyin namaz kılıyorum. Salâtımın üçte birini sana ayırayım mı? dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yarısı(na ne dersin)"* buyurdu. Ubeyy: O halde salâtımın yarısını sana ayırayım mı? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Üçte ikisi(ne ne dersin)"* buyurdu. Ubeyy: Peki, salâtımın tamamını sana ayırayım mı? dedi. Allah Rasûlü: *"O takdirde Allah da sana günahlarının tümünü bağışlar"* buyurdu.[398]

[5489] Tirmizî de bunu buna yakın olarak rivayet edip şöyle demiştir: et-Tufayl b. Ubeyy b. Ka'b babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gecenin üçte ikisi geçtikten sonra kalkar ve şöyle derdi: *"Ey insanlar! Allah'ı zikredin, Allah'ı zikredin. İşte o sarsan (râcife) geldi, arkasından onu izleyen (râdife) de gelecektir. Ölüm ihtiva ettikleriyle birlikte geldi, ölüm ihtiva ettikleriyle birlikte geldi."* Ubeyy dedi ki: Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana çokça salâvat getiriyorum. Getirdiğim salâvatın ne kadarını sana ayırayım? dedim. O: *"Ne kadarını dilersen"* buyurdu. Ben: Dörtte birini (ayırayım mı)? dedim. O: *"Ne kadarını dilersen. Daha fazlasını ayırırsan o senin için hayırlı olur"* buyurdu. Ben: O halde yarısını, dedim. O: *"Ne kadar istersen. Eğer daha fazlasını ayırırsan o senin için daha hayırlıdır"* buyurdu. Ben üçte ikisini (ayırayım mı)? dedim. O: *"Ne kadar istersen. Daha da art-*

397 Hasendir. İsmail el-Kadı, 13. Yakûb'dan mürsel olarak sahih bir senetle rivayet etmiştir. Bundan sonraki rivayet de buna şahittir.

398 Hasendir. İsmail el-Kadı, 14'de Ubeyy b. Kabb'ın rivayet ettiği bir hadis olarak senedi oldukça zayıftır. Senette Said b. Selam el-Attar vardır, metruk ve itham edilmiş birisidir. Bir sonrakine de bakınız. Bir sonraki ile ondan sonra gelecek olan isnad hasen kısmına girer.

Scanned with CamScanner

*tırırsan o senin için daha hayırlıdır"* buyurdu. Bu sefer ben: Peki, salâtımın tamamını sana ayırayım mı? dedim. O: *"O takdirde bütün endişe ve sıkıntıların tamamen giderilir, günahın da sana bağışlanır"* buyurdu.[399] Sonra Tirmizî: "Bu hasen bir hadistir" demiştir.

[5490] İmam Ahmed dedi ki: et-Tufayl b. Ubeyy babasından şöyle dediğini nakletti: Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Salâtımın tamamını sana ayırmama ne dersin? dedi. Allah Rasûlü: *"O halde Allah seni dünyan ve ahiretin ile ilgili olarak düşündüren, endişelendiren her hususta Allah sana yetecektir."* buyurdu.[400]

[5491] Başka Bir Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Ebî Talha babasından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün yüzündeki sevinç ifadeleri açıkça görülebilecek şekilde geldi. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz senin yüzünden sevinçli olduğunu görüyoruz dediler. Şöyle buyurdu: *"Bana melek gelip şöyle dedi: Ey Muhammed! Aziz ve celil olan Rabbinin şöyle buyurması seni razı etmez mi: Ümmetinden bir kimse sana salât edecek olursa ben de ona on defa salât edeceğim. Ümmetinden bir kimse sana bir defa selam getirecek olursa ben de mutlaka ona on defa selam ederim. (O bana böyle dedi), ben de: Elbette (razı olurum) dedim."*[401] Bu hadisi Nesâî de Hammad b. Seleme'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. İsmail el-Kadı da İsmail b. Ebî Uveys'den, o kardeşinden, o Süleyman b. Bilal'den, o Ubeydullah b. Ömer'den, o Sabit'ten, o Enes'ten, o Ebû Talha'dan buna yakın olarak rivayet etmiştir.

[5492] Başka bir rivayet yolu: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Talha el-Ensârî dedi ki: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gönlü hoş, sevinci yüzünde görülür bir halde sabahı etti. Ey Allah'ın Rasûlü! Bugün gönlün hoş, yüzünde sevinç okunduğu halde sabahı ettin dediler. O şöyle buyurdu: *"Evet, aziz ve celil olan Rabbimden bir melek geldi ve şöyle dedi: 'Ümmetinden sana bir*

399 Tirmizî, 2457; Ahmed, V, 136; Hakim, II, 513'te sahih olduğunu belirtip, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Tirmizi hasen, sahihtir demiştir. İbn Akil'den ötürü senedinde bir beis yoktur ama hadisin çeşitli rivayet yolları bulunmaktadır.

400 İmam Ahmed, V, 136. Bir önceki hadise de bakınız çünkü o hasen bir hadistir.

401 Hasendir. Nesâî, III, 50; Ahmed, IV, 30, 152; İbn Hibbân, 915; İsmail el-Kadı, 2. Hakim, II, 420'de sahih olduğunu belirtip, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Ayrıca İsmail el-Kadı 1'de bir başka yoldan Enes'in Ebû Talha'dan buna yakın naklettiği bir rivayet olarak bir sonrakine de bakınız.

Scanned with CamScanner

*defa salât getirene Allah onun karşılığında ona on hasene yazacak, onun on günahını (seyyiesini) silecek, onun on derecesini yükseltecek ve aynısını da ona geri çevirecek (yani salâtını alıp kabul edecek)' buyurdu."*[402]

Bu da aynı şekilde ceyyid bir isnad olmakla birlikte bunu (Kütüb-i Sitte musannifleri) tahriç etmemişlerdir.

[5493] Başka Bir Hadis: Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî, İsmail b. Câfer'in naklettiği bir hadis olarak rivayet ettiler: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bana bir defa salât getirene, Allah ona karşılık on defa salât getirir."*[403] Tirmizî dedi ki: "Bu hasen, Sahih bir hadistir. Bu konuda aynı zamanda Abdurrahman b. Avf, Amir b. Rabia, Ammar, Ebû Talha, Enes ve Ubeyy b. Ka'b'dan da rivayetler gelmiştir."

[5494] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Bana salavat getirin çünkü bana salavat getirmek sizin için bir arınmadır. Allah'tan benim için vesileyi dileyin. O cennetin en yükseğinde bir derece olup ona sadece bir kişi ulaşacaktır. O kişinin de kendim olacağımı ümit ederim."*[404] Bunu yalnızca Ahmed rivayet etmiştir.

[5495] Bunu Bezzâr da Mücâhid, Ebû Hureyre'den yoluyla buna yakın olarak rivayet etmiş bulunmaktadır. Bezzâr dedi ki: Bize Muhammed b. İshâk el-Bikali tahdis etti... Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bana salâvat getirin çünkü o sizin için bir arınmadır. Allah'tan benim için de cennetten vesile denilen dereceyi de isteyin."* Bunun üzerine biz ona sorduk -ya da o bize haber verdi- şöyle buyurdu: *"O cennetin en yükseğinde bir derecedir ve o yalnız bir kişiye verilecektir. O kişinin kendim olacağımı ümit ederim."*[405] Senedinde hakkında (olumsuz) sözler söylenmiş bir kişi vardır.

---

402 Ceyyiddir. Ahmed, IV, 29. Bir öncekine de bakınız.

403 Müslim, 408; Ebû Dâvûd, 1530; Tirmizî, 485; Nesâî, III, 50; İbn Hibbân, 906; İsmail el-Kadı, 9; Ahmed, III, 372. Ebû Hureyre'den gelen bir hadis olarak.

404 Ahmed, II, 362; Ebû Ya'la, 6414; İsmail, el-Kadı, 46. Senedinde Leys b. Ebî Süleym vardır. Zayıf bir ravidir. Son bölümü için Abdullah b. Amr'dan gelen Müslim, 384; Ebû Dâvûd, 523; İbn Hibbân, 1691'de bir şahidi vardır. Bir sonrakine de bakınız.

405 Bezzâr, Keşfu'l-Estar, 363; Heysemi, Mecma, I, 332. Heysemi şunları söylemektedir:

Scanned with CamScanner

[5496] Başka Bir Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir defa salât getirene Allah ve onun melekleri ona karşılık kendisine yetmiş defa salât getirirler. Artık her bir kul bunu ister az söylesin, ister çok. Yine Abdullah b. Amr dedi ki: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza vedalaşan bir kişi gibi çıktı ve şöyle buyurdu: *"Ben ümmi nebî Muhammed'im, -bunu üç defa tekrarladı- benden sonra nebî yoktur. Bana sözlerin başlangıçları, sonları ve kapsamlıları verildi. Cehennem ateşinin bekçileri ve arşın taşıyıcılarının kaç kişi olduğunu bildim. Benimle (ümmetimin günahları) affedildi. Ümmetime afiyet verildi. Ben aranızda olduğum sürece dinleyip, itaat ediniz. Benim canım alınacak olursa Allah'ın kitabına sımsıkı sarılmaya bakınız. Helalini helal, haramını haram biliniz."*[406]

[5497] Başka Bir Hadis: Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yanında anıldığım kimse bana hemen salât getirsin. Bana bir defa salât getirene Allah on defa salât getirir."*[407] Bunu ayrıca Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle'de Ebû Dâvûd et-Tayalisi'nin Ebû Seleme, el-Muğîre b. Müslim el-Horasânî'den, o Ebû İshâk Amr b. Abdullah es-Sebii'den, o Enes'ten diye böylece rivayet etmiştir.

[5498] Enes'ten gelen bir başka hadis: İmam Ahmed dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bana bir defa salât getiren kimseye Allah on defa salâvat getirir ve üzerinden on günahı indirir."*[408]

[5499] Başka Bir Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Ali b. el-Huseyn, babası Ali b. el-Huseyn'den, o babasından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cimri yanında anıldığım halde bana salâvat getirmeyen kişidir."*[409] Bunu Tirmizî de Süleyman b.

---

Senedinde Zuad b. Albe vardır ki İbn Maîn, Nesâî ve başkaları zayıf olduğunu söylemiş, İbn Numeyr sikadır demiş, Mûsâ b. Dâvûd ed-Dabbi de bize Zuad b. Albe tahdis etti -ve ondan hayırla söz etti- demektedir. Senedinde ayrıca Leys b. Ebî Suleym vardır ki zayıf birisidir. Bununla birlikte metninin çok sayıda şahidi bulunmaktadır.

406 Senedinde İbn Lehia vardır. Zayıf bir ravidir. Kaynakları bu sûrenin kırkıncı âyetinin tefsiri yapılırken gösterildi.

407 Ceyyiddir. Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 9889; Ebû Ya'la, 4002; Tayalisi, 2122

408 Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 643; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 9890; Ahmed, III, 102, 261; İbn Hibbân, 904. Enes'ten gelen bir hadis olarak senedi ceyyiddir. Ebû Hureyre'den gelen Müslim, 384; Tirmizi, 3614; Nesâî, II, 25'te şahit bir hadisi bulunmaktadır.

409 Ceyyiddir. Tirmizî, 3546; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 9884; Ahmed, I, 301; İsmail el-Kadı, 35; İbn Hibbân, 909; Hakim, I, 549'da sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona

Scanned with CamScanner

Bilal'den gelen bir hadis olarak rivayet etmiş sonra da: Bu hasen, garip, sahih bir hadistir, demiştir. Ravilerden bazıları bunu el-Huseyn b. Ali'nin müsned rivayeti olarak zikretmiştir. Bazıları da bunu bizzat Ali'nin müsned bir rivayeti olarak zikretmişlerdir.

[5505] Başka Bir Hadis: İsmail el-Kadı dedi ki: Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz insanların en cimri olanı yanında anıldığım halde bana salavat getirmeyendir."*[410]

[5501] Mürsel başka bir hadis: İsmail dedi ki: Bize Süleyman b. Harb da tahdis etti. Bize Cerîr b. Hazim tahdis etti. el-Hasan'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir kişiye yanında zikredildiğim halde bana salavat getirmemesi cimri olması için yeterlidir."* Allah'ın salât ve selamı ona olsun.[411]

[5502] Bir başka hadis: Tirmizî dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yanında anıldığım halde bana salât getirmeyen adamın burnu yere sürtünsün. Ramazan ayı girdiği halde kendisine mağfiret olunmadan ayı bitiren adamın burnu yere sürtünsün, anne ve babası yanında yaşlandığı halde onun cennete girmesine sebep olmadıkları bir adamın burnu yere sürtünsün."*[412] Sonra Tirmizî: Hasen, garîptir, demiştir.

Derim ki: Bunu Buhârî de el-Edeb(u'l-Müfred'de) Muhammed b. Ubeydullah'tan diye rivayet etmiş bulunmaktadır. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) merfu olarak (Nebî -s.a.v-'e izafe ederek) hadisi buna yakın olarak rivayet etti.

Her ikisi de (yani el-Edebu'l-Müfred'de Buhârî ve Tirmizî'de) bu hadisi Muhammed b. Amr, Ebû Seleme'den, o Ebû Hureyre'den diye böylece rivayet etmişlerdir. Tirmizî de: "Bu hasutsa Câbir ve Enes'ten de gelmiş rivayetler vardır" demektedir.

---

muvafakat etmiştir. İbn Hacer de Fethu'l-Bari, XI, 168'de bu hadisi zikrederek hasen derecesinden daha aşağıya düşmez demektedir.

410 İsmail el-Kadı, 37 senedinde adı verilmeyen bir ravi vardır ama hadis şahitler arasında hasendir. Ayrıca bk. Sehavi, el-Kavlu'l-Bedi, s. 143

411 İsmail el-Kadı, 38. Mürseldir ama bundan sonraki rivayete de şahittir.

412 Daha önce İsrâ sûresi 24. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Derim ki: Ayrıca İbn Abbâs ve Ka'b b. Ucre'den de rivayet gelmiş ve ben bu hadisin çeşitli rivayet yollarını Kitabu's-Sıyam'ın baş taraflarında ve yüce Allah'ın: *"Yanında yaşlanacak olurlarsa..."* (İsrâ, 23.) âyetin tefsirinde zikretmiş bulunmaktayım. Bu hadis ile bundan önceki hadis Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in adının anıldığı her seferinde ona salâvat getirmenin vacip olduğuna delildir. Aralarında Tahâvî ve el-Halîmî'nin de bulunduğu bir grup ilim adamının benimsediği görüş de budur.

[5503] Bu İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir diğer hadis ile de güç kazanmaktadır: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bana salât getirmeyi unutan kimse cennete giden yolu da şaşırmış olur."*[413] Cubare zayıftır.

[5504] Ama bunu İsmail el-Kadı bir başka yoldan Ebû Câfer Muhammed b. Ali el-Bakır'dan diye rivayet etmiştir. Ebû Câfer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bana salâvat getirmeyi unutan bir kimse cennete giden yolu şaşırmış olur."*[414] Bu bir önceki hadis ile güç kazanan mürsel bir rivayettir. Allah en iyi bilendir.

Başkalarının kanaatine göre ise Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek bir mecliste sadece bir defa vaciptir. O meclisin geri kalan vakitlerinde vacip değildir, müstehaptır. Bunu Tirmizî bazı ilim adamlarından naklet-miştir.

[5505] Bu da Tirmizî'nin rivayet ettiği şu hadis ile teyit edilmektedir: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Bir topluluk bir mecliste oturup da o mecliste Allah'ı anmaz, nebîlerine salavat getirmezlerse mutlaka bu aleyhlerine bir ziyan sebebi olur. Allah dilerse onları azaplandırır, dilerse onları bağışlar."*[415]

---

413 İbn Mâce, 908; Busiri, Cubare b. Muğallis'in zayıf olduğunu belirterek illetli olduğunu ifade etmiştir.

414 Mürsel bir rivayettir. İsmail el-Kadı, 41. Bir önceki rivayete şahitlik etmektedir. Allah en iyi bilendir.

415 Tirmizî, 3380; Ahmed, II, 446, 481, 484; İsmail el-Kadı, 54; İbn Hibbân, 590. Hadisin son kısmı batıldır. Süfyân, Sâlih'ten hafızası karıştıktan sonra hadis dinlemiştir. Ayrıca Ahmed, II, 495'te Ziyad b. Sâd, II, 453'te de İbn Ebî Zibb de bu hadisi rivayet etmiş olup, her ikisi de hafızası karışmadan önce Sâlih'ten hadis dinlemiş olan kimselerden bunu rivayet etmektedirler ama hadiste "dilerse..." bölümü yoktur. Bu bölüm batıldır.

Scanned with CamScanner

Bu hadisi bu yoldan sadece Tirmizî rivayet etmiş olup, İmam Ahmed de bunu Haccac ve Yezîd b. Harun'dan, ikisi İbn Ebû Zibb'den, o et-Tev'eme'nin azatlısı Sâlih'ten, o Ebû Hureyre'den merfu olarak bunun gibi rivayet etmiş bulunmaktadır. Sonra Tirmizî: "Bu hasen bir hadistir" demektedir. Hadis ayrıca Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den başka bir yoldan da rivayet edilmiştir.

[5506] İsmail el-Kadı da bunu Şu'be, Süleyman'dan, o Zekvan'dan, o Ebû Said'den şöyle dedi diye rivayet etmiş bulunmaktadır: "Bir topluluk oturup da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirmeden kalkacak olurlarsa mutlaka bu kıyâmet gününde onların aleyhlerine -cennete girseler dahi (salâvata verilen) sevabı görecekleri için- hasret sebebi olur."[416]

Kimi ilim adamlarından nakledildiğine göre bir kişiye salât getirmek sadece ömürde bir defa -ayetteki emri yerine getirmek için- vaciptir. Bundan sonra ise durum ne olursa olsun müstehabtır. İşte bu görüş Kadı Iyâd genel olarak Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salât getirmenin vücubu üzerinde icma olduğunu naklettikten sonra desteklediği görüş budur. O dedi ki: Taberî âyetin (emrinin) mendubluğa yorumlanacağını nakletmiş ve bu hususta icma olduğunu ileri sürmüştür.

(Kadı Iyâz) dedi ki: "Muhtemelen bu (mendubluk) bir defadan fazlası hakkındadır ama kişinin yapması vacip olan bir defa salât getirmektir. Onun nubuvvetine şahitlikte bulunmak gibi. Bundan sonrası ise mendubtur, İslam'ın sünnetlerinden ve Müslümanların şiarından olup, teşvik edilmiştir."

Derim ki: Bu garip bir görüştür. Çünkü ona çok vakitlerde salâvat getirme emri gelmiş bulunmaktadır. Açıklayacağımız üzere bunların bazısı vacip, bazısı da müstehaptır.

[5507] Bunlardan birisi namaz için ezandan sonra getirilen salâvattır. Çünkü İmam Ahmed'in rivayet ettiği hadis bunu ifade etmektedir: Abdullah b. Amr b. el-As, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Bir müezzinin ezanını duyduğunuz takdirde onun dediklerinin aynısını söyleyin. Sonra bana salâvat getirin. Çünkü her kim bana bir defa salât getirirse Allah onun karşılığında ona on defa salât getirir. Sonra benim için*

416 Mevkuf ve sahih bir rivayettir. Bunu İsmail el-Kadı, 55'te rivayet etmiş olup, daha önce Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği merfu bir hadis olarak da geçti.

Scanned with CamScanner

*vesileyi dileyiniz. O cennette Allah'ın kullarından yalnızca bir kula verilecek bir makamdır. O kulun ben olacağımı ümit ederim. Kim benim için vesileyi dilerse şefaat ona ulaşır."*[417] Bunu Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de Ka'b b. Alkame'den gelen bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[5508] Bir başka rivayet yolu: İsmail el-Kadı dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim Allah'tan benim için vesileyi dileyecek olursa kıyâmet gününde benim şefaatim de ona hak olur."*[418]

[5509] Başka Bir Hadis: İsmail el-Kadı dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bana salât getirin. Çünkü sizin bana salât getirmeniz, sizin için bir arınmadır. Benim için ayrıca Allah'tan vesileyi de dileyin."* (Ebû Hureyre) dedi ki: Ya o bize söyledi yahut biz ona sorduk da şöyle buyurdu: *"Vesile cennetteki en yüksek derecedir. Ona ancak bir kişi nail olur. O kişinin kendim olacağını ümit ederim."*[419] Sonra bunu Muhammed b. Ebî Bekr'den, o Mutemir'den, o Leys b. Ebî Süleym'den böylece rivayet etti.

[5510] Diğer hadis-i şerif de böyle. İmam Ahmed dedi ki: Ruveyfi' b. Sabit el-Ensârî'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim Muhammed'e salât getirir de: Allah'ım! Sen kıyâmet gününde kendi nezdinde yakınlaştırılmış konuma getir derse benim şefaatim de ona vacip olur."*[420] Bu beis bulunmayan bir senet olmakla birlikte bunu (Kütüb-i Sitte musannifleri) tahriç etmemişlerdir.

Hasen bir eser (sahabiden gelen rivayet): İsmail el-Kadı dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Allah'ım! Muhammed'in en büyük şefaatini kabul buyur. Onun en yüksek derecesini yücelt, İbrâhim'e ve Mûsâ'ya -ikisine de selam olsun- verdiğin gibi ahirette de, dünyada da ona istediğini ver. Bu ceyyid, kavi, Sahih bir isnattır.

---

417 Daha önce Mâide sûresi 35. âyetin tefsirinde geçti.

418 İsmail el-Kadı, 50. Senedinde Ömer b. Ali ile Ebû Bekr el-Cuşemi, İsa b. Tahman vardır. İkisi de tenkide maruz kalmışlardır ama hadis şahitleriyle sahihtir.

419 Kaynakları daha önce gösterildi.

420 Ahmed, IV, 108; İsmail el-Kadı, 53; Taberânî, Evsat, 3309, Heysemi, Mecma, X, 163'de senetleri hasendir demektedir. Derim ki: Hayır, hadis İbn Lehia etrafında dönüp durmaktadır. O da zayıf bir ravidir.

Scanned with CamScanner

[5511] Mescide girerken ve mescitten çıkarken de salâvat getirilir. Buna delil de İmam Ahmed'in rivayet ettiği şu hadistir: Abdullah b. el-Hasan annesi Hüseyin kızı Fâtıma'dan, o da büyükannesi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızı Fâtıma'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescide girdiği vakit Muhammed'e salât ve selam getirir ve şöyle derdi: *"Allah'ım! Bana günahlarımı bağışla ve bana rahmetinin kapılarını aç."* Mescitten çıkınca da yine Muhammed'e salât ve selam getirir daha sonra: *"Allah'ım! Günahlarımı bana bağışla ve bana lütfunun kapılarını aç"* derdi.[421]

İsmail el-Kadı dedi ki: Ali b. el-Huseyn dedi ki: Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) dedi ki: Mescitlerden geçecek olursanız Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getiriniz.

Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e namazda iken salâvat getirmeye gelince buna dair açıklamaları son teşehhüdü söz konusu ederken yapmış bulunuyoruz. Bu kanaate sahip olan ilim adamları arasında Şâfiî ve Ahmed de vardır. Birinci teşehhüdde ise salâvatın vacip olmadığında görüş ayrılığı yoktur. Peki müstehap mıdır, bu hususta Şâfiî'nin iki görüşü vardır.

Cenaze namazında Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek de bu hükümdedir. Sünnet birinci tekbirden sonra Fâtiha'yı okumak, ikincisinde Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek, üçüncüsünde ölüye dua etmektir, dördüncüsünde ise: Allah'ım! Ecrinden bizi mahrum etme, ondan sonra da bizi fitneye düşürme, der.

[5512] Şâfiî (r.h) dedi ki: Bize Mutarrif b. Mazin, Ma'mer'den tahdis etti. O Zührî'den şöyle dediğini nakletti: Bana Ebû Ümâme b. Sehl b. Huneyf'in haber verdiğine göre kendisine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adam şunu haber verdi: Cenaze namazında sünnet olan imamın tekbir alması sonra aldığı bu ilk tekbirden sonra Fâtihatu'l-Kitab'ı içinden gizlice okumasıdır. Sonra diğer tekbirlerde Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salât getirir ve

421 Tirmizî, 314; İbn Mâce, 771; Ahmed, V, 425; İbnu's-Sünni, 86. Tirmizî dedi ki: Hasendir ama senedi muttasıl değildir çünkü Hüseyin'in kızı Fâtıma Fâtıma-i Kübra'ya (Peygamber efendimizin kızı Fâtıma'ya) yetişmemiştir demektedir. Bu hadisin Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir şahidi vardır. Bunu da Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 9918; İbn Mâce, 773'te rivayet etmiş olup, Busiri, Zevaid'de: Senedi sahihtir, ravileri sikadırlar demektedir.

Scanned with CamScanner

cenazeye ihlâsla dua eder. Bunların hiçbirisinde de (Kur'ân'dan) bir şey okumaz sonra da içinden selam verir.[422] Bunu Nesâî de bizzat Ebû Ümâme'den şöyle dedi diye rivayet etmektedir: Sünnettendir ki... deyip hadisi zikretti.

Bu ise sahabiden gelen bir rivayet olarak Sahih olan görüşe göre merfu hadis hükmündedir. Bunu İsmail el-Kadı da Muhammed b. el-Müsenna'dan, o Abdulala'dan, o Ma'mer'den, o Zührî'den, o Ebû Ümâme b. Sehl'den, o Said b. el-Müseyyeb'den şöyle dedi diye nakletti: Cenaze namazında sünnet olan... diyerek hadisi zikretti.[423] Hadis bu şekilde Ebû Hureyre, İbn Ömer ve Şa'bî'den de rivayet edilmiş bulunmaktadır.

[5513] Bayram namazında da (salâvat getirmek) bu hükümdedir. İsmail el-Kadı dedi ki: Bayramdan bir gün önce el-Velid b. Ukbe, İbn Mes'ud, Ebû Mûsâ ve Huzeyfe'nin yanına çıktı ve onlara şöyle dedi: Gerçek şu ki bayram yaklaşmış bulunuyor. Bayramda tekbir nasıldır? Abdullah dedi ki: Önce bir tekbir alarak başlarsın, böylelikle onunla namazı başlatmış olursun. Sonra Rabbine hamd eder ve Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirirsin. Sonra dua edersin. Sonra tekbir getirir ve aynısını yaparsın. Sonra yine tekbir getirirsin ve yine aynısını yaparsın. Sonra bir daha tekbir getirirsin ve aynısını yaparsın. Sonra Kur'ân okursun. Sonra tekbir alıp, rükûa varırsın. Sonra ayağa kalkar, Kur'ân okursun, Rabbine hamd eder, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirirsin. Sonra dua eder ve tekbir getirirsin sonra bunun aynısını yaparsın. Sonra rükûa varırsın. Huzeyfe ve Ebû Mûsâ da: Ebû Abdurrahman doğru söylemiştir dediler.[424] Senedi Sahihtir.

Yine bunun gibi duanın Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirerek bitirilmesi müstehaptır. Tirmizî dedi ki: Bize Ebû Dâvûd tahdis etti. Ömer b.

422 Şâfiî, el-Umm, I, 239-240; Beyhakî, IV, 39. Senedi Mutarrif b. Mazin'den ötürü muteber değildir ama Hakim, I, 360; İsmail el-Kadı, 94'te ona mutabaatta bulunulmuş, Hakim, Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

423 İsmail el-Kadı, 94. Ebû Ümâme'den, o Said b. el-Müseyyeb'den. Hakim de bunu I, 360; Beyhakî, IV, 39-40'da Ebû Ümâme'den Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adamdan diyerek hadisi zikrettikten sonra Zührî: Bunu bana Ebû Ümâme tahdis etti. Bunu söylerken İbnu'l-Müseyyeb de dinliyordu. Ayrıca bk. Cilau'l-Efham, s. 210. Bizim tahricimiz ile.

424 Hasendir. Bunu İsmail el-Kadı, 88'de rivayet etmiştir. Hadis Hammad b. Ebî Süleyman dolayısıyla hasendir.

Scanned with CamScanner

el-Hattab dedi ki: Nebîne salâvat getirinceye kadar yaptığın dua gök ile yer arasında kalır ve o duadan hiçbir şey yukarı çıkmaz.[425]

Eyyûb b. Mûsâ da Said b. el-Müseyyeb'den, o Ömer b. el-Hattab'dan böylece onun sözü olarak rivayet etmiştir. Ayrıca Muaz b. el-Haris de Ebû Kurra'dan, o Said b. el-Müseyyeb'den, o Ömer'den diye merfu olarak rivayet etmiştir.

[5514] Bunu aynı şekilde Rezin b. Muâviye de kitabında Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den merfu olarak rivayet etmiş bulunmaktadır. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dua, bana salâvat getirilmedikçe gök ile yer arasında durdurulur yukarı çıkmaz. Bundan dolayı beni (bana getireceğiniz salâvatı) binek üzerinde yolculuk yapanın önemsemediği basit eşyaları gibi yapmayınız. Bana duanın başında, ortasında ve sonunda salâvat getiriniz."*[426]

Bu fazlalık sadece Câbir b. Abdullah'ın rivayeti olarak İmam Abd b. Humeyd el-Keşşi'nin müsnedinde yer almaktadır. O şöyle diyor:

[5515] Bize Câfer b. Avn tahdis etti. Câbir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize dedi ki: *"Beni (dua ederken) binicinin su kabına döndürmeyin. O asacaklarını astıktan sonra kâsesini alıp su doldurur. Eğer abdest alma ihtiyacı varsa abdest alır şayet su içme ihtiyacı varsa ondan su içer, aksi takdirde içinde ne varsa onu döker. Siz beni (bana salâtı) duanın başına, duanın ortasına ve duanın sonuna koyunuz."*[427] Bu garip bir hadistir. Mûsâ b. Ubeyde ise hadisi zayıf birisidir.

[5516] Bu tür duaların en müekkedlerinden kunut duasıdır. Çünkü İmam Ahmed, sünen sahipleri, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hakim'in rivayet ettiğine göre Ebu'l-Cevza el-Hasan b. Ali (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletmişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana vitirde söylediğim bazı kelimeler öğretti:

---

425 Mevkuftur. Tirmizî, 486'da Ömer'in sözü olarak senedinde Ebû Kurra el-Esedi vardır ki meçhul bir ravidir.

426 Camiu'l-Usul, IV, 2121'de belirtildiği üzere bunu Rezin, Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Hiçbir değeri yoktur. Aksine bu daha önce geçen mevkuf rivayettir. Bundan sonrakine de bakınız.

427 Beyhakî, Şuabu'l-İman, 1578; Mecma, X, 155'te belirtildiği üzere Bezzâr, Câbir'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Heysemi: Senedinde Mûsâ b. Ubeyd vardır. O zayıf, metruktur demektedir.

Scanned with CamScanner

اللهم اهدني فيمن هديت، وعافني فيمن عافيت، وتولني فيمن توليت، وبارك لي فيما أعطيت، وقني شر ما قضيت، فإنك تقضي ولا يقضى عليك، وإنه لا يَذِلّ من واليت تباركت ربناوتعاليت

*"Allah'ım! Hidayete ilettiklerin arasında beni de hidayete erdir. Afiyet verdiklerin arasında bana da afiyet ver. Dost edindiklerin arasında beni de dost edin. Bana verdiklerini benim için mübarek eyle. Hükmünün şerrinden beni koru. Şüphesiz ki sen (dilediğin gibi) hüküm verensin ama sana kimse hükmedemez. Şüphesiz senin dost edindiğin (velilerin) asla zelil olmaz. Senin düşmanlık ettiğin de asla aziz olmaz. Şanın ne mübarektir. Rabbimiz sen ne yücesin."*[428]

Nesâî Sünen'inde bundan sonra "(وصلى الله على النبي محمد.): *Allah Nebî Muhammed'e salât eylesin*" ibaresini eklemektedir.[429]

Cuma günü ve Cuma gecesi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e çokça salâvat getirmek de müstehabtır.

[5517] İmam Ahmed dedi ki: Evs b. Evs es-Sakafî'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizin en faziletli gününüz Cuma günüdür. O günde Âdem yaratıldı, o günde ruhu kabzedildi, sura o günde üflenecek, insanlar o günde baygın düşecek, bu sebeple o günde bana pek çok salâvat getirin. Çünkü sizin getirdiğiniz salâvat bana arz olunur."* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen toprak altında çürümüşken salâvatımız sana nasıl arz edilecek? dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah, yere nebîlerin cesetlerini yemeyi haram kılmıştır."*[430]

Bunu Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce de Huseyn b. Ali el-Cufî'nin naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Bu hadisi İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Dârekutnî ve el-Ezkar adlı eserinde Nevevi Sahih olduğunu belirtmiştir.

---

428 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 1425; Tirmizî, 464; İbn Mâce, 1178; Ahmed, I, 200; İbn Hibbân, 945

429 Bu fazlalık Nesâî, III, 248'de zikredilmiş olup, zayıftır. Çünkü senette Abdullah b. Ali vardır. O makbul birisi olmakla birlikte el-Hasan b. Ali'ye yetişmemiştir.

430 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 1047; Nesâî, III, 91-92; İbn Mâce, 1085; İbn Hibbân, 910; İsmail el-Kadı, 22; Ahmed, IV, 8. Evs'in rivayet ettiği bir hadis olarak. Hakim, I, 278'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

Scanned with CamScanner

[5518] Başka Bir Hadis: Ebu'd-Derdâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cuma günü bana çokça salâvat getiriniz. Çünkü o (gün) meleklerin hazır bulunduğu tanık olunan bir gündür. Bir kimse bana salâvat getirecek olursa mutlaka o salâvatını bitirinceye kadar getirdiği o salâvat bana arz edilir."* Ben: Ölümden sonra da mı? dedim. O: *"Ölümden sonra da. Şüphesiz Allah, yere nebîlerin cesedini yemeyi haram kılmıştır. Allah'ın Nebîsi diridir ve rızıklanır"* buyurdu.[431] Bu, bu yoldan garip bir hadistir. Ubâde b. Nuseyy ile Ebu'd-Derdâ arasında da kopukluk vardır çünkü o Ebu'd-Derdâ'ya yetişmemiştir. Allah en iyi bilendir.

Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Cuma gecesi ve Cuma günü çokça salâvat getirmenin emredilmesi hakkında Beyhakî, Ebû Ümâme ve Ebû Mesud'un Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği hadisi de rivayet etmiş bulunmaktadır[432] ama her iki hadisin senedi de bir parça zayıftır. Allah en iyi bilendir. Hasan-ı Basrî'den de mürsel olarak rivayet edilmiş bulunmaktadır.

[5519] İsmail el-Kadı dedi ki: Hasan-ı Basrî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yer, Ruhu'l-Kudus'ün (Cebrâil'in) kendisiyle konuştuğu kimsenin cesedini yemez."* buyurdu.[433] Mürsel, hasen bir rivayettir.

[5520] Yine el-Kadı dedi ki: Şâfiî dedi ki: Safvân b. Suleym'in haber verdiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cuma günü ve Cuma gecesi geldi mi bana çokça salâvat getiriniz."*[434] Bu mürsel bir rivayettir.

Aynı şekilde Hatib'in de Cuma günü her iki hutbede minber üzerinde Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirmesi icap eder. Bunu yapmaksızın hutbeler Sahih olmaz. Çünkü hutbe bir ibadettir. Hutbede Allah'ı zikretmek de şarttır. Bundan dolayı da tıpkı ezan ve namazda olduğu gibi Rasûlullah

---

431 İbn Mâce, 1637. Senedinde İbn Kesir'in (r.h) belirttiği gibi mürsellik vardır ama kendisinden öncekine şahitlik etmektedir. Bu iki hadisin çıkış yerleri farklılık arzetmektedir. Busiri, Zevaid'de bu sahih bir hadistir ancak iki yerde onda inkıta vardır demektedir.

432 Ebû Ümâme yoluyla gelen hadisi Beyhakî, III, 249. Bunu Sehavi, el-Kavlu'l-Bedi, s. 153'te zikrettikten sonra Beyhakî bu hadisi sakıncası bulunmayan hasen bir senetle rivayet etmiştir. Ancak Mekhul'un cumhurun görüşüne göre Ebû Ümâme'den hadis dinlemediği söylenmiştir. Fakat Taberânî, Müsnedu'ş-Şamiyyin'de ondan hadis dinlediği açıkça ifade edilmiş bulunmaktadır.

433 Mürsel olup, bunu İsmail el-Kadı, 23'te tahriç etmiştir ama çok sayıda şahidi vardır.

434 Bu da mürseldir. Bunu Şâfiî, Müsned, I, 172'de rivayet etmiştir ama önceki hadislere şahit olmaya elverişli değildir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de anılması icap etmektedir. Şâfiî ve Ahmed'in -Allah'ın rahmeti ikisine de olsun- mezhepleri budur.

Aynı şekilde Nebî'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabri ziyaret edildiğinde de ona salât ve selam getirmek müstehabtır.

[5521] Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz bana selam edecek olursa mutlaka Allah bana onun selamını alıncaya kadar ruhumu geri verir."* [435] Bunu Ebû Dâvûd tek başına rivayet etmiş olup, Nevevi el-Ezkar adlı eserinde Sahih olduğunu belirtmektedir.

[5522] Sonra Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Benim kabrimi de bayram yerine çevirmeyiniz. Bana salâvat getiriniz. Sizin getirdiğiniz salâvat nerede olursanız olun bana ulaşır."*[436] Bunu da Ebû Dâvûd münferiden (tek başına) rivayet etmiş bulunmaktadır. Bunu İmam Ahmed de Süreyc'den, o Abdullah b. Nafi es-Saiğ'den böylece rivayet etmiş yine Nevevi Sahih olduğunu belirtmiştir. Bu hadis bir başka yoldan Ali (radıyallâhu anh)'dan da rivayet edilmiş bulunmaktadır.

[5523] Kadı İsmail b. İshâk "Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Salât Getirmenin Fazileti" adlı kitabında dedi ki: Bize İsmail b. Ebî Uveys tahdis etti. Ali b. el-Huseyn b. Ali'den rivayete göre bir adam her sabah gelip, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabrini ziyaret eder ve ona salâvat getirirdi. Onun bu işi yapıp durduğu Ali b. el-Huseyn tarafından da öğrenildi. Ali b. el-Huseyn ona: Seni bu şekilde hareket etmeye iten nedir dedi. Adam: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e selam vermeyi seviyorum dedi. Ali b. el-Huseyn ona: Sana babamdan bir hadis nakletmemi ister misin, dedi. Adam, elbette deyince, Ali b. el-Huseyn şöyle dedi: Babam bana dedemden şöyle dediğini haber verdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benim kabrimi bayram yerine çevirmeyin. Evlerinizi de kabirlere çevirmeyin. Nerede olursanız bana salât ve selam gönderin. Salâtınız ve selamınız bana ulaşacaktır."*[437]

---

435 Ebû Dâvûd, 2041; Ahmed, II, 527. Senedi Humeyd b. Ziyad dolayısıyla kavi değildir. Bununla birlikte Nevevi musannıfın zikrettiği üzere sahih olduğunu belirtmiştir.

436 Daha önce Bakara sûresinin tefsirinin mukaddimesinde geçti. Kavi bir hadistir.

437 İsmail el-Kadi, 20; Ebû Ya'la, 469. Senedinde adı verilmeyen bir ravi vardır ama onun merfu kısmına bundan önceki rivayet şahitlik etmektedir.

Scanned with CamScanner

Senedinde adı verilmemiş müphem bir ravi vardır. Bu hadis bir başka yoldan mürsel olarak da rivayet edilmiştir.

[5524] Musennef'inde Abdurrezzak, Sevrî'den naklen dedi: O İbn Aclan'dan, o Suheyl denilen bir adamdan, o el-Hasan b. el-Hasan b. Ali'den naklettiğine göre kabrin yanında bir topluluk gördü. Onlara bu işi yapmamalarını söyledi ve şunları ekledi: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Benim kabrimi bayram yeri edinmeyin. Evlerinizi de kabirlere döndürmeyin. Nerede olursanız bana salâvat getirin. Sizin salâvatınız bana ulaşır."* Muhtemelen kendilerini gereğinden fazla seslerini yükselterek edebe aykırı hareket ettiklerini gördüğünden dolayı bu işten vazgeçmelerini söylemiş olmalıdır.[438]

Rivayet olunduğuna göre o zaman kabre gidip gelen bir adam gördü. Bunun üzerine: "Ey adam, bu kabre göre senin ile Endülüs'teki bir adam arasında hiçbir fark yoktur." Hepsinin salâvatı ona ulaşır. Allah'ın salât ve selamı kıyâmet gününe kadar ebediyen ona olsun.

{[5525] Taberânî, el-Mucem el-Kebîr adlı eserinde dedi ki: Bize Ahmed b. Rişdin el-Mısrî tahdis etti. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib (Allah hepsinden razı olsun)'in babasından rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Nerede olursanız bana salâvat getirin. Çünkü sizin salâvatınız bana ulaşır."*[439]

[5526] Sonra Taberânî dedi ki: el-Hasan b. Ali'nin kızı Ümmü Huneys'den, o babasından şöyle dediğini nakletti: Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Aziz ve celil olan Allah'ın: *"Şüphesiz Allah ve melekleri peygambere salât ederler"* buyruğu hakkında ne buyurursun dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Şüphesiz bu gizli hususlardandır. Eğer buna dair bana sormamış olsaydınız ben de size haber vermeyecektim. Muhakkak aziz ve celil olan Allah benim için iki melek görevlendirmiştir. Müslüman bir kulun yanında adım anılıp da bana salâvat getirecek olursa mutlaka o iki melek de: Allah sana mağfiret buyur-*

438 Abdurrezzak, Mûsânnef, 6726. Senedinde Suheyl vardır, meçhul bir ravidir. Ayrıca Ebû Ya'la, 6761'de bir başka yoldan el-Hasan b. Ali'nin naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Abdullah b. Rafi zayıf olduğundan dolayı senedi zayıftır ama hadisin şahitleri vardır.

439 Taberânî, Evsat, 367; Heysemi, Mecma, X, 162'de senedinde Humeyd b. Ebî Zeyneb vardır onu tanımıyorum. Geri kalan ravileri Sahih'in ravileridir demektedir ama şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

*sun, derler. Allah da, diğer melekler de o iki meleğe cevap olarak âmin derler. Bir kimse de bana salâvat getirmeyi terk edecek olursa mutlaka o iki melek de: Allah sana mağfiret etmesin, derler. Allah da, melekleri de o iki meleğe cevap olmak üzere âmin derler."*[440] Oldukça gariptir, senedi de ileri derecede zayıftır.

[5527] İmam Ahmed de dedi ki: Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah'ın yeryüzünde gezgin melekleri vardır. Ümmetimden bana selamlarını ulaştırırlar."*[441] Nesâî de bu şekilde bu hadisi Süfyân es-Sevrî ve Süleyman b. Mihran, el-A'meş'den her ikisi Abdullah b. es-Saib'den böylece rivayet etmişlerdir.

[5528] Diğer hadise gelince: *"Benim kabrimin yanında bana salât getirenin salâtını duyarım. Bana uzaktan salât getirenin salâtı da bana bildirilir."*[442] Bu hadisin senedi su götürür bir senettir. Bunu metruk bir ravi olan Muhammed b. Mervan es-Süddî es-Sağir münferid olarak A'meş'ten, o Ebû Sâlih'ten, o Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmiştir.

Bizim (Şâfiî) mezhebimize mensup ilim adamları dedi ki: İhramlı bir kimsenin telbiye getirip, telbiyesini bitirmesinden sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirmesi müstehaptır. Çünkü Şâfiî ve Dârekutnî'nin Sâlih b. Muhammed b. Zaide'den, onun el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk'tan şöyle dediğine dair rivayet bunu ifade eder: Adam telbiyesini bitirdikten sonra her durumda Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirilmesi emredilirdi.

İsmail el-Kadı dedi ki: Vehb b. el-Ecda' dedi ki: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinledim: "Mekke'ye geldiğiniz vakit Beytin etrafında yedi şavt (tavaf) yapınız. Makam-ı İbrâhim'in yanında iki rekât na-

---

440 Oldukça zayıftır. Taberânî, 2753'te rivayet etmiştir. Senedinde el-Hakem b. Abdullah b. Hutaf vardır. Heysemi, Mecma, 11283'te o yalancıdır demektedir.

441 Nesâî, III, 43; Ahmed, I, 387, 441; Abdurrezzak, 3116; Hakim, II, 421'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Senedi hasendir.

442 Oldukça zayıftır. Ukayli, IV, 136-137'de bu senet ile Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadis olarak zikretmiş ve: A'meş'in naklettiği bir hadis olarak asılsızdır, mahfuz değildir. Ancak ondan daha alt mertebede bulunanlar ona mutabaat eder demiştir. Bunu Muhammed b. Mervan es-Süddî'nin tercümesinde nakletmiş ve ondan dolayı illetli olduğunu, onun yalancılıkla itham edilmiş olduğunu belirtmiştir.

Scanned with CamScanner

maz kılınız. Sonra Safa'ya gidip, Beyti göreceğiniz bir yerde üzerinde ayakta durunuz. Yedi defa tekbir getiriniz. Bu arada Allah'a hamd-u sena ediniz, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getiriniz. Kendiniz için de dileklerde bulununuz. Merve üzerinde de aynısını yapınız." Bu ceyyid, hasen ve kavi bir senettir.

(Mezhebimiz âlimleri) dediler ki: Kurban kesilirken de Allah'ın anılması ile birlikte Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirmek müstehaptır. Onlar bu görüşlerine yüce Allah'ın: *"Hem biz senin anılışını da yükseltmedik mi?"* (İnşirâh, 4) buyruğunun delil olabileceğini söylemişlerdir. Bazı müfessirler de şöyle demektedir: Yüce Allah bu buyrukla: Ben ne zaman anılırsam mutlaka sen de benimle birlikte anılırsın demektir.[443]

Bu hususta cumhur onlara muhalefet etmiş ve şöyle demişlerdir: Bu (kurban kesimi ve hayvan kesimi) yalnızca yüce Allah'ın anılması gereken bir yerdir. Tıpkı yemek yerken, Allah anılarak girilmesi istenen bir yere girerken, eşiyle birlikte olurken ve daha başka sünnette Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirileceği zikredilmemiş diğer haller gibidir.

[5529] Diğer bir hadis-i şerif: İsmail el-Kadı dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın nebîlerine ve rasûllerine salât getiriniz. Şüphesiz Allah beni peygamber gönderdiği gibi, onları da göndermiştir."*[444] Senedinde zayıf iki ravi bulunmaktadır. Bunlar da Ömer b. Harun ile onun hocasıdır. Allah en iyi bilendir. Bunu Abdurrezzak da Sevrî'den, o Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

Salâvat getirmenin müstehap olduğu yerlerden birisi de -eğer bu hususta haber Sahih ise- kulağın çınlaması esnasında salâvat getirmektir.

[5530] İmam Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme bunu Sahih'inde rivayet etmiş olmakla birlikte bu böyledir. O dedi ki: Ebû Rafi

443 Bu İnşirâh sûresinde gelecek vahi bir hadisin bir bölümüdür.

444 İsmail el-Kadı, 435. Senedi zayıftır, üç tane illeti bulunmaktadır: Ömer b. Harun ve onun hocası Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi. Her ikisi de zayıftır. İbn Kesir (r.h) ikisi sebebiyle hadisin illetli olduğunu söylemiştir. Bunun üçüncü bir illeti daha vardır ki o da Muhammed b. Sabit'tir. İbn Maîn: Onu tanımıyorum demiştir. Musannif'in zikrettiği üzere de Ömer b. Harun'a mutabaatta bulunulmuştur. Geriye hadisin sadece iki illeti kalmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden birinizin kulağı çınlayacak olursa beni hatırlayıp, bana salâvat getirsin ve Allah beni anamı hayırla yâd etsin desin."*[445] Senedi gariptir, sabit oluşu tartışılır. Allah en iyi bilendir.

Bir mesele: Kitabet ehli (yani yazım üzerinde çalışanlar) kâtibin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in adını yazdıkça ona salâtı da tekrarlamasını müstehap görmüşlerdir.

[5531] Hadis-i şerifte Kadih b. Rahme'nin Nehşel'den, onun Dahhâk'tan, onun Abbâs'tan şöyle dediği zikredilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir mektupta (kitapta yazılı herhangi bir metinde) bana salât getiren bir kimsenin o salâtı benim adım o yazılı belgede kaldığı sürece akıp, gider (caridir.)"*[446] Bu hadis birçok bakımdan Sahih değildir.

445 Oldukça zayıftır. Bunu İbnu's-Sünni, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 165; Taberânî, 958; Sağir, 1104; Haraiti, Mekarimu'l-Ahlâk, 535; Muntahab es-Silefi; Bezzâr, 3125; İbn Adiyy, VI, 113, 451; Ukayli, IV, 104, 261; İbn Hibbân, II, 250'de Ebû Rafi'in rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. Hadis Muhammed b. Ubeydullah b. Ebî Rafi etrafında dönmektedir. Zehebî, Mizan, 7904'de: Onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Buhârî hadisi münkerdir, Yahyâ hadisi hiçbir şey değildir. Ebû Hâtim hadisi oldukça münkerdir, yok hükmündedir demiştir dedikten sonra Zehebî onun bu hadisini münker rivayetlerinden birisi olmak üzere zikretmektedir.

İbn Hibbân da el-Mecruhin'de Muhammed b. Ubeydullah'ın tercümesini zikrederken rivayet ettikleri hadisleri oldukça münkerdir, o babasından, babasının rivayet ettiği hadislere benzemeyen rivayetler nakleder. Rivayetlerinin çoğunluğu münker olduğundan ötürü terk edilmeyi hak etmiştir. İbn Maîn de ona oldukça hücum ederdi demiştir.

İbnu'l-Cevzî de bu hadisin uydurma olduğuna hükmetmiştir. Ukayli de aynı şekilde aslı yoktur derken, Sehavi, el-Makasıd, 70'de bunu zikrederek senedi zayıftır demiştir. Hatta Ukayli asılsızdır demiştir. Böylelikle Heysemi, Mecma, 17142'de Taberânî'nin Kebîr'deki senedi hasendir değerlendirmesinin doğru olmadığını öğreniyoruz. Hatta bu hadisin Kebîr'deki rivayetinde ikinci bir illeti daha vardır ki o da Hibbân b. Ali'nin zayıf bir ravi oluşudur. Aynı şekilde Münavi de Feyzu'l-Kadîr, I, 399'da metin sahihtir çünkü bunu İbn Huzeyme, Sahih'inde rivayet etmiştir. O ise sahih rivayetleri kitabına alma yolunu seçmiştir derken, isabet etmediği de anlaşılmaktadır. Evet, Münavi (r.h) böyle demiştir fakat ben bu hadisi İbn Huzeyme'nin Sahih'inin matbu kısımlarında bulamadım. Muhtemelen henüz basılmamış olan bölümlerindedir. Durum her ne olursa olsun Hâfız İbn Kesir, İbn Huzeyme'nin senedini kaydetmiştir. Bu senette ise Muhammed b. Ubeydullah da vardır ki bu hadisi bir başka yoldan da rivayet etmemiştir. O halde haber vahidir. Metin de münker olduğuna göre bu, bu hadisin zayıf ve vehin oluşunu daha da arttırmaktadır. Hadis daha çok uydurma gibi durmaktadır. İbnu'l-Cevzî, Ukayli ve başkalarının benimsedikleri gibi. Allah en iyi bilendir.

446 Batıldır. Bunu el-Lealiu'l-Masnua, I, 205'te kaydedildiği üzere el-Asbahani, et-Terğib

Scanned with CamScanner

Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadis olarak da rivayet edilmiştir. Bu da Sahih değildir. Hâfız hocamız Ebû Abdullah ez-Zehebî bunun uydurma olduğunu zannediyorum, demiştir. Buna yakın bir rivayet Ebû Bekir ve İbn Abbâs'tan da nakledilmiştir. Bunların hiçbirisi Sahih değildir. Allah en iyi bilendir.

Hatîb el-Bağdâdî, el-Cami li Adabi'r-Ravi ve's-Sami adlı eserinde şöyle demektedir: Ben İmam Ahmed b. Hanbel'in (r.h) kendi hattıyla yazısını gördüm. Çoğu kere Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in adını yazılı olarak ona salâtı kaydetmeksizin yazmış olduğunu gördüm. (Hatib) dedi ki: Ama bana onun (ismini yazdığı ya da ismi anıldığı zaman) lafzan ona salâvat getirdiği ulaşmıştır. Nebîlerin dışındakilere salâvat getirmeye gelince. Eğer bu;

[5532] *"Allah'ım! Muhammed'e, onun âline, zevcelerine ve zürriyetine salât eyle"*[447] hadisinde geçtiği şekilde ona tabi olmak sûretiyle zikredilmişse bu icma ile caizdir. Anlaşmazlık nebî olmayan kimselerin tek başına adı anılırsa onlara salâvat getirilmesi halinde söz konusudur. Bazıları bu caizdir demiş ve yüce Allah'ın şu buyruklarını delil göstermişlerdir: *"O size salât getirendir, melekleri de."* (Ahzâb, 43); *"işte Rablerinden bir salât ve bir rahmet onların üzerinedir."* (Bakara, 157); *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın, onlara salât da getir çünkü senin salâtın şüphesiz onlara huzur ve güvendir."* (Tevbe, 103)

---

adlı eserinde İbn Abbâs'tan diye tahriç etmiştir. Bunun üç tane illeti vardır. Birincisi Kadih b. Rahme yalancı birisidir. Hocası Nehşel b. Said metruktur. İshâk b. Rahuye yalancı olduğunu söylemiştir. Üçüncü bir illeti de Dahhâk'ın İbn Abbâs ile karşılaşmamış olduğudur. Bu bakımdan da munkatıdır. Bunun Ebû Hureyre tarafından rivayet edilen bir şahidi vardır. Bu şahidi de Taberânî, Evsat, 1856; İbnu'l-Cevzî de I, 228'de zikrederek: Bu Yezîd b. Iyâd'ın uydurmasıdır. Mâlik yalancı olduğunu söylemiştir demektedir. Dârekutnî de yalancı, metruk bir ravidir. İbn Hibbân hadis uydurur demiştir. Heysemi, Mecma, 577'de Beşir b. Ubeyd ed-Dirasi sebebiyle illetli olduğunu söyleyerek, el-Ezdi ve başkaları onun yalancı olduğunu söylemişlerdir demektedir. Aynı şekilde Zehebî bu hadisi Bişr'in biyografisinde kaydederek bu uydurmadır demiştir. (I, 320) Bu hadis Ebû Bekr es-Sıddîk'ın rivayeti olarak da gelmiştir. Bunu İbn Adiyy, III, 249'da onun rivayet yolundan İbnu'l-Cevzî'de I, 278'de rivayet etmiş, İbn Adiyy: Bunu Ebû Dâvûd en-Nehâi uydurmuştur. O ilim adamlarının icmaıyla uydurmacı birisi idi demiştir. İbnu'l-Cevzî de ona muvafakat etmiştir. Bu hadis Câfer b. Muhammed'den, onun sözü olarak nakledilmiştir. Bunu kendisinden el-Leali, I, 205'te kaydedildiği üzere İbn Asâkir tahriç etmiştir, doğrusu da budur. Bazı yalancılar ise bunu mevsul olarak rivayet etmişlerdir.

447 Bu bahsin baş taraflarında geçmişti.

Scanned with CamScanner

[5533] Ayrıca Abdullah b. Ebî Evfa'nın şu hadisini de delil göstermişlerdir: O dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kavim kendisine sadakalarını getirdikleri takdirde *"Allah'ım! Onlara salât eyle"* derdi. Babam da ona sadakasını götürüp verince, Allah Rasûlü: *"Allah'ım! Ebû Evfa'nın ailesine salât eyle"* buyurdu.[448] Buhârî ve Müslim bunu Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.

[5534] Câbir'in rivayet ettiği şu hadisi de delil göstermişlerdir: Câbir'in hanımı dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana ve kocama salât eyle. Allah Rasûlü de: *"Allah sana ve senin kocana salât eylesin"* buyurdu.[449]

İlim adamlarının cumhuru (çoğunluğu) ise şöyle demektedir: Nebîler dışındakilere tek başına olmaları halinde salâvat getirmek caiz değildir. Çünkü artık bu anıldıkları zaman nebîler için bir şiar (ayırıcı özellik) haline gelmiştir. Onlardan olmayanlar onların arasına katılamaz. Dolayısıyla "Ebû Bekr sallallahu aleyh (Allah ona salât eylesin) dedi ki" denilmez ya da "Ali sallallahu aleyh" denilmez. Anlam sahih (doğru) olsa dahi. Nitekim: "Muhammed azze ve celle" denilmeyeceği gibi. Aziz ve celil olsa dahi. Çünkü bu aziz ve celil olan Allah'ın zikrinin şiarından olmuştur. Bu kanaatte olan cumhur Kitap ve Sünnette bu türden gelmiş buyrukları onlara dua anlamında yorumlamışlardır. Bundan dolayı Ebû Evfa'nın ailesi için de, Câbir ve hanımı için de bir şiar olarak sabit olmamıştır. Bu da güzel bir yoldur.

Başkaları ise şöyle demektedir: Bu caiz değildir çünkü nebîlerin dışındakilere salâvat getirmek heva ehlinin şiarı haline gelmiştir. Onlar haklarında inanç besledikleri kimselere salâvat getirirler, bundan dolayı bu hususta onlara uyulmaz. Allah en iyi bilendir.

Diğer taraftan bunu kabul etmeyenler kendi aralarında şu hususta görüş ayrılığına düşmüşlerdir: Bunun yapılmaması haram mıdır, yoksa tenzihen mekruh mudur, yoksa evla olanın aksine midir? Bu hususta üç farklı görüşleri vardır. Şeyh Ebû Zekeriya en-Nevevi bu görüşleri el-Ezkâr adlı kitabında zikrettikten sonra şunları söylemektedir: "Çoğunluğun kabul ettiği sahih kanaat bunun tenzihen mekruh olduğudur çünkü bu iş bid'at ehlinin şiarı haline gelmiştir. Bize ise onların şiarı olan hususları yapmak yasak kılınmış-

448 Daha önce Tevbe sûresi 103. âyetin tefsirinde geçti.
449 Daha önce Tevbe sûresi 103. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

tır. Mekruh ise özellikle kastedilerek hakkında nehy gelen hususlardır. Bizim mezhep âlimlerimiz şöyle demiştir: Bu hususta itimat edilen kanaat şudur: Salâvat getirmek artık selefin dilinde nebîlere özgü bir hal almıştır. -Allah'ın salât ve selamı üzerlerine olsun-. Tıpkı bizim "azze ve celle (aziz ve celil olan)" sözümüzün şanı yüce Allah'a özgü olması gibi. Her ne kadar aziz ve celil ise de Muhammed azze ve celle denilmez. Ebû Bekr ya da Ali sallallahu aleyhi denilmez."

Nevevi'nin harfi harfine söyledikleri bunlardır. Devamla dedi ki: "Selama gelince mezhebimiz âlimlerinden Şeyh Ebû Muhammed el-Cuveyni dedi ki: Bu da salât gibidir. Çoğunlukla kullanılmaz ve nebîler dışında tek başına bir kişi hakkında zikredilmez. Buna göre Ali aleyhisselam denilmez. Bu hususta ölüler ve diriler arasında fark yoktur. Ancak hazır olana bu şekilde hitap edilerek selamun aleyküm yahut selamun aleyk ya da es-selamu aleyk veya aleyküm denilir. Bu da üzerinde icma olunmuş bir hususdur." Nevevi'nin söyledikleri burada sona ermektedir.

Derim ki: Bazı kitap müstensihlerinin kullandıkları ibarede çokça görülen husus şu ki: Ali (radıyallâhu anh)'ın adı geçince yalnızca onun için "aleyhisselam" denilir ve bu diğer ashab için kullanılmaz ya da "kerremallahu vecheh" denilir. Bu tabirlerin anlamı doğru olsa dahi bu hususta ashab-ı kiram arasında eşitlik sağlanmalıdır. Şüphesiz ki bu tazim ve tekrim türünden bir ifadedir. Şeyhan (Ebû Bekr ve Ömer) ile mü'minlerin emiri Osman böyle bir ikram ve tazime ondan daha bir hak sahibidirler. Allah hepsinden razı olsun.

İsmail el-Kadı dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den başkasına salat getirmek uygun değildir ama Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlara Allah'tan mağfiret dileyerek dua edilir. Yine (İsmail) şöyle demiştir: Câfer b. Berkan dedi ki: Ömer b. Abdulaziz (r.h) bir mektup yazarak şöyle dedi: "İmdi bazı insanlar ahiret için yapılması gereken bir amel ile dünyalığın peşine düştüler. Bazı kıssacılar da halife ve emirlerine tıpkı Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirilen salâvatın aynısı ile salâvat getirmek bid'atini ortaya çıkardılar. Sana benim bu mektubum gelince onlara salât dualarını nebîlere, sair dualarını da genel olarak Müslümanlara tahsis etmelerini ve bunun dışındaki ifadelerle dua etmelerini emret." Bu hasen bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

İsmail el-Kadı dedi ki: Nubeyh b. Vehb'den rivayete Ka'b, Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın huzuruna girdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i andılar. Bunun üzerine Ka'b şöyle dedi: Her tan yeri ağardığında mutlaka yetmiş bin melek iner, kabrin etrafını kuşatırlar. Kanatlarını çırparlar, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirirler. Geceleyin de yetmiş bin melek, gündüzün de yetmiş bin melek (aynı şeyi yaparlar). Nihayet yer onun üzerinden yarılacağı zaman onu uğurlayan yetmiş bin melek ile birlikte çıkacaktır.[450]

Nevevi dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirilecek olursa salât ve selamı birlikte söylesin, yalnızca birisini söylemekle kalmasın. Sadece "sallallahu aleyhi" de demesin, sadece aleyhisselam da demesin.

Nevevi'nin bu söylediği ise bu âyet-i kerimeden yani *"ey mü'minler, siz de ona salât ve selam edin"* buyruğundan çıkarılarak söylenmiştir. Bu sebeple daha uygun olan *'sallallâhu aleyhi ve selleme teslimen'* denilmesidir.

**Allah'ı ve Peygamberi İncitenler:**

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾

*57. Allah'a ve Rasûlü'ne eziyet edenlere, muhakkak Allah onlara dünya ve âhirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır.*

*58. Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara işlemedikleri şeyleri isnad ederek eziyet edenler muhakkak onlar bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar.*

450 Bu Kabb el-Ahbar'ın kendi sözüdür. Bunu kendiliğinden söylemiştir. Bu sebeple bunun delil olacak bir tarafı yoktur. Onun genel olarak naklettiği rivayetler İsrâiliyattır. Eğer bu rivayet ondan sahih olarak gelmişse bu onun kendi sözüdür ama bunun senedinde vahi bir ravi olan İbn Lehia vardır. Bunu her ne kadar İbnu'l-Mübârek kendisinden rivayet etmiş ise de bazı ilim adamları kayıtsız ve şartsız olarak onun zayıf birisi olduğunu söylemişlerdir.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz emirlerine aykırı davranmak, yasakladıklarını işlemek ve bunun üzerinde ısrar etmek sûretiyle kendisine eziyet edenleri aynı şekilde Rasûlünü de -yüce Allah'a sığınarak söylüyoruz- bir kusur ya da bir eksiklik isnad ederek eziyette bulunanları korkutup tehdit etmektedir bu buyruklarıyla.

İkrime yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlü'ne eziyet edenler"* buyruğu sûret yapanlar hakkında inmiştir demiştir.

[5535] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindeki rivayete göre Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Aziz ve celil olan Allah buyuruyor ki: Âdemoğlu bana eziyet ediyor. Dehre (zamana) sövüyor. Halbuki dehr benim. Gecesini, gündüzünü evirip çeviriyorum."*[451]

Bunun anlamı şudur: Cahiliye dönemi insanları: Vay şu halimize! Zaman (dehr) bize şunu şunu yaptı diyerek yüce Allah'ın yaptığı işleri dehre (Türkçedeki feleğe) isnad ediyorlar ve ona sövüyorlardı. Halbuki bu işleri yapan bizzat yüce Allah'tır. Bu hadisle bunu yasaklamaktadır. Şâfiî, Ebû Ubeyd ve daha başka ilim adamları bunu böylece açıklamışlardır. -Allah'ın rahmeti onlara olsun-

Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlü'ne eziyet edenler"* buyruğu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiye ile evlenmesine dil uzatıp, tenkit edenler hakkında inmiştir ama zahir olan âyet-i kerimenin onu herhangi bir sûrette rahatsız edip, ona eziyet veren herkes hakkında umumi olduğudur. Ona eziyet eden kimse Allah'a eziyet etmiş olur. Nitekim ona itaat eden de Allah'a itaat etmiş olur. İmam Ahmed'in dediği gibi:

[5536] Abdullah b. el-Muğaffel el-Müzeni dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ashabım hakkında Allah'tan korkun Allah'tan. Benden sonra onları (hücum ve tenkitlerinize) hedef yapmayın. Onları seven beni sevdiği için onları sever. Onlara buğz edip, onlardan nefret eden de bana buğz edip, benden nefret etmesi sebebiyle nefret eder. Onlara eziyet eden bana eziyet etmiş olur, bana eziyet eden Allah'a eziyet etmiş olur. Allah'a eziyet edeni de fazla geçmeden (Allah azap ile) yakalayıp alır."*[452] Bunu Tirmizî

451 Buhârî, 3826; Müslim, 2246; Ebû Dâvûd, 5274; Ahmed, II, 238; İbn Hibbân, 5716

452 Ahmed, IV, 87; Tirmizî, 3862; İbn Hibbân, 7256. Senedinde Abdurrahman b. Ziyad vardır. Abdullah b. Abdurrahman da Abdurrahman b. Abdullah da denilir. Meçhul bir

Scanned with CamScanner

de Ubeyde b. Ebî Raita'dan, o Abdurrahman b. Ziyad'dan, o Abdullah b. el-Muğaffel'den böylece rivayet etmiş sonra da: "Bu garip bir hadistir, bunu ancak bu yolla biliyoruz" demektedir.

*"Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara işlemedikleri şeyleri isnad ederek eziyet edenler."* Yani onlara yapmadıkları ve işlemedikleri, uzak oldukları işleri isnad edenler *"muhakkak onlar bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar:"* İşte mü'min erkeklerle, mü'min kadınlar hakkında onları ayıplamak, onları küçük düşürmek için yapmadıkları işlerin anlatılması yahut nakledilmesi apaçık bir bühtan ve iftiradır. Bu tehdidin kapsamına Allah'ı ve Rasûlünü inkâr edenlerden daha çok kim girer ki? Bundan sonra ise ashab-ı kiram'ı eksik ve küçük düşüren, Allah'ın uzak olduklarını söylediği hususlarla onları ayıplayan, Allah'ın haklarında verdiği haberin tam zıttı ile onları nitelendiren Rafizilerdir. Şüphesiz aziz ve celil olan Allah muhacirlerle ensardan razı olduğunu haber vermiş, onları övmüştür. Bu ahmak cahiller ise onlara sövüyor, onları küçük düşürmeye çalışıyor ve olmadık ve asla işlemedikleri şeyler dolayısıyla onları dillerine doluyorlar. Bu sebeple gerçekte onlar kalpleri baş aşağı çevrilmiş kimselerdirler. Övülen kişileri yeriyor, yerilmiş kişileri ise övüyorlar.

[5537] Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre: Ey Allah'ın Rasûlü! Gıybet nedir? diye soruldu. Allah Rasûlü: *"Kardeşinden hoşuna gitmeyecek şekilde söz etmendir"* buyurdu. Eğer kardeşimde söylediğim kusur varsa ne buyurursunuz denildi. Allah Rasûlü: *"Şayet söylediğin husus onda varsa onun gıybetini yapmış olursun, eğer söylediğin onda yoksa ona iftirada bulunmuş olursun."* buyurdu.[453] Bu hadisi bu şekilde Tirmizî, Kuteybe'den, o ed-Deraverdi'den böylece rivayet ettikten sonra "hasen, Sahihtir" demiştir.

[5538] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına dedi ki: *"Allah nezdinde en ağır faiz şekli hangisidir?"* Ashab: Allah ve Rasûlü en iyi bilir, dediler. Şöyle buyurdu: *"Allah nezdinde en ağır faiz Müslüman bir kimsenin namusunu, şeref ve haysiyetini helal bilmektir."* Sonra Allah Rasûlü: *"Mü'min erkeklere ve mü'min*

---

ravidir. Tirmizi: Bu garip bir hadistir demektedir. Baş tarafı Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla zikredilmiştir.

453 Müslim, 2589; Ebû Dâvûd, 4874; Tirmizî, 1934; Ahmed, II, 384, 386; İbn Hibbân, 5758

Scanned with CamScanner

*kadınlara işlemedikleri şeyleri isnad ederek eziyet edenler muhakkak onlar yalan ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar"* âyetini okudu.[454]

يَآ أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَآءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَابِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٩﴾ لَّئِن لَّمْ يَنتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَآ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ مَّلْعُونِينَ ۖ أَيْنَمَا ثُقِفُوٓا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

*59. Ey Nebî! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına de ki: Cilbâblarını üzerlerine giysinler. Bu onların tanınıp, incitilmemeleri için daha uygundur. Allah Ğafûrdur, Rahîmdir.*

*60. Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler.*

*61. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler.*

*62. Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir bu). Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) mü'minlerin hanımlarına ve şerefleri dolayısıyla da özellikle eşlerine ve kızlarına üzerlerine cilbâblarını giymelerini emir buyurmaktadır. Böylelikle cahiliye dönemi kadınları ile cariyelerin görünüş ve şekillerinden ayırt edilsinler. Âyette geçen "cilbâb" başörtüsü üzerine giyilen ridâdır. Bu açıklamayı İbn Mes'ud, Ubeyde, Katâde, Hasan-ı Basrî, Said b. Cubeyr, İbrâhim Nehâi, Atâ el-Horasânî ve daha

454 Bu daha önce geçmiş ve kaynakları gösterilmiş, baş tarafı: "Faiz otuz küsur türdür..." diye başlayan bir hadisin ikinci bölümüdür.

Scanned with CamScanner

başkaları yapmıştır. Cilbâb günümüzde izar konumundadır. Cevherî dedi ki: Cilbâb (yatak) çarşafı demektir. Huzeyl'den bir kadın öldürülmüş bir yakını için okuduğu mersiyesinde şunları söylemiştir:

تَمْشِي النُّسور إليه وَهْيَ لاهيةٌ مَشْيَ العَذَارى عَلَيْهِنَّ الجَلابيبُ

*Akbabalar farkında olmayan bir şeyin üzerine yürüyorlar*

*Üzerlerinde cilbâblar bulunan bakire kızların yürüyüşü gibi.*

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Allah mü'minlerin hanımlarına bir ihtiyaçları sebebiyle evlerinin dışına çıkmaları halinde cilbâblar ile başlarının üzerinden yüzlerini örterek sadece tek bir gözlerini göstermelerini emir buyurmaktadır.

Muhammed b. Sirin dedi ki: Abide es-Selmani'ye yüce Allah'ın: *"Cilbâblarını üzerlerine giysinler"* buyruğu hakkında sordum. O yüzünü ve başını örtüp, sol gözünü açıkta bıraktı.

İkrime dedi ki: Gırtlağı ile göğsü arasındaki çukuru cilbâbını üzerine sarkıtarak örter.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ümmü Seleme dedi ki: *"Cilbâblarını üzerlerine giysinler"* âyeti nazil olunca ensar kadınları sekinetten (vakur duruşlarından) üzerlerinde kargalar varmış gibi çıktılar. Üzerlerinde giyindikleri siyah giysiler vardı.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Yunus b. Yezîd tahdis edip dedi ki: Biz ona -yani Zührî'ye- cariye evli olsun ya da olmasın başını örtmekle yükümlü müdür dedik. Şöyle dedi: Evli ise başını örtmekle yükümlüdür ama ona cilbâb giymemesi söylenir. Çünkü onların muhsan kadınlar olması hali dışında hür kadınlara benzemeye kalkışmaları mekruhtur. Yüce Allah da: *"Ey Nebî! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına de ki: Cilbâblarını üzerlerine giysinler"* buyurmaktadır.

Süfyân es-Sevrî'den de şöyle dediği rivayet edilmektedir: Zimmet ehlinin kadınlarının süslerine bakmakta bir sakınca yoktur çünkü bunun yasaklanış sebebi fitne korkusudur, onların hurmetleri değildir. Yüce Allah'ın: *"Mü'minlerin hanımlarına"* buyruğu ile *"bu onların tanınıp incitilmemeleri için daha uygundur"* buyruğunu delil göstermiştir. Yani onlar bu şekilde

Scanned with CamScanner

davranacak (örtünecek) olurlarsa onların hür kadın oldukları, cariye ve kötü kadın olmadıkları anlaşılır.

Süddî yüce Allah'ın: *"Ey Nebî! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına de ki: Cilbâblarını üzerlerine giysinler. Bu onların tanınıp, incitilmemeleri için daha uygundur"* buyruğu hakkında dedi ki: Medinelilerden fasık birtakım kimseler karanlık bastırınca geceleyin Medine yollarına dağılıyor, kadınların yollarından geçiyordu. Medinelilerin meskenleri ise dardı. Bundan dolayı geceleyin kadınlar ihtiyaçlarını karşılamak üzere yollara çıkardı. İşte bu fasıklar da onların bu çıkışlarını gözetleyip, peşlerinden gidiyorlardı. Üzerlerinde cilbâb bulunan bir kadın gördüler mi bu hür bir kadındır deyip, onu rahatsız etmezlerdi ama üzerinde cilbâb bulunmayan bir kadın gördüler mi bu bir cariyedir derler ve onun üzerine hücum ederlerdi.

Mücâhid dedi ki: Kadınlar cilbâblarına bürünsünler ki onların hür kadın oldukları bilinsin, herhangi fasık bir kişi onları rahatsız edecek ya da haklarında şüphe uyandıracak bir davranışta bulunmasın.

*"Allah Ğafûrdur, Rahîmdir"* yani cahiliye döneminde bu hükmü bilmedikleri zamanlarda geçmiş günahlarından ötürü bağışlayıcıdır, merhametlidir.

Sonra yüce Allah dışa iman ettiklerini gösteren, içlerinde küfrü gizleyen münafıkları tehdit etmekte ve *"kalplerinde hastalık bulunanlar"* buyurmaktadır. İkrime ve başkaları bunlar -burada- zinakâr kimselerdir demişlerdir. *"Ve Medine'de yalan haber yayanlar"* yani yalan ve asılsız iftira ile düşmanlar geldi, savaşlar geldi diye asılsız yaygara çıkaranlar eğer bu yaptıklarından vazgeçip, hakka dönmeyecek olurlarsa *"andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan yani seni onların başına musallat ederiz diye açıklamış, Katâde (r.h) seni onların aleyhine kışkırtır, üzerlerine salarız. Süddî de: Onların kim olduklarını sana bildiririz diye açıklamışlardır.

*"Sonra da onlar orada"* yani Medine'de *"ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak"* Bu onların Medine'de kalabilecekleri kısa süre içerisindeki hallerini ifade eder. Bu kısa bir süre olup, bundan sonra sürgün edilecek, uzaklaştırılacaklardır. *"Nerede ele geçirilirlerse"* bulunurlarsa zelil oldukları ve az oldukları için *"yakalanır ve alabildiğine öldürülürler."*

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti"* yani bu yüce Allah'ın münafıklıkları ve küfürleri üzerinde

Scanned with CamScanner

ısrar edip, içinde bulundukları halden geri dönmeyecek olurlarsa münafıklar hakkındaki Allah'ın sünnetidir. Yani iman ehli onların üzerine salınır ve onları kahredip, yenilgiye uğratırlar.

*"Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* Yani Allah'ın bu hususta sünneti değiştirilmez ve değişikliğe uğratılmaz.

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ
السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا
﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ
تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا
﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾
رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾

*63. İnsanlar sana Sâati sorarlar. De ki: "Onun ilmi ancak Allah'ın yanındadır. Ne bilirsin, belki de o Sâat yakında kopacaktır."*

*64. Muhakkak Allah kâfirlere lanet etmiş ve onlar için alevli bir ateş hazırlamıştır.*

*65. Onlar orada ebediyen kalıcıdırlar. Hiçbir veli ve yardımcı da bulmayacaklar.*

*66. Yüzlerinin ateşte evirilip çevirileceği o günde diyecekler ki: "Nolaydı keşke biz Allah'a ve Rasûle itaat etseydik."*

*67. Diyecekler ki: "Rabbimiz, gerçekten biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat ettik. Onlar da bizi yoldan saptırdılar."*

*68. Rabbimiz, onlara azaptan iki kat ver ve onları büyük bir lanetle lanetle.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Rasûlü'ne haber vererek şöyle buyuruyor: İnsanlar hakkında kendisine soru sorsalar dahi onun Sâat (kıyâmetin kopma zamanı) hakkında bir bilgisi yoktur. Sonra yüce Allah kendisine onun bilgisini Allah'a havale etmesi yolunu göstermektedir. Nitekim Mekki bir sûre olan A'râf sûresinde de

Scanned with CamScanner

ona böyle demişti. Bu da Medeni bir sûredir. Böylelikle kıyâmetin kopmasına dair bilgi onu kopartacak olana havale etme durumu süreklilik kazanmış olmaktadır ama *"ne bilirsin, belki de o Sâat yakında kopacaktır"* buyruğu ile de yakın olduğunu ona haber vermiş olmaktadır. Nitekim başka yerlerde de şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."* (Kamer, 1); *"insanlara hesaplarının görüleceği zaman yaklaştı. Onlarsa gaflet içerisinde yüz çevirmektedirler."* (Enbiyâ, 1); *"Allah'ın emri geldi (bilin). Artık onu acele istemeyin."* (Nahl, 1)

Sonra da yüce Allah: *"Muhakkak Allah kâfirlere lanet etmiştir."* Yani onları rahmetinden uzaklaştırmıştır. *"Ve onlar için"* ahiret yurdunda *"alevli bir ateş hazırlamıştır"* buyurmaktadır.

*"Onlar orada ebediyen kalacaklardır."* Orada sürekli, temelli kalacaklar. Oradan çıkmayacaklar, ordan başka bir yere gitmeyecekler. *"Hiçbir veli ve yardımcı da bulamayacaklar."* Yani kendilerini içinde bulundukları halden kurtaracak, imdadlarına gelecek, onlara yardım edecek kimse olmayacaktır.

*"Yüzlerinin ateşte evirilip çevirileceği o günde diyecekler ki: Nolaydı keşke biz Allah'a ve Rasûle itaat etseydik."* Yüzleri üzere sürüklenerek cehenneme götürülecek, yüzleri cehenneme doğru çevrilecek, onlar bu halde iken bu sözleri söyleyecek ve keşke dünya yurdunda iken Allah'a ve Rasûlü'ne itaat eden kimselerden olsalardı diye temenni edecekler. Nitekim yüce Allah onların Arasat'taki durumlarını şu buyruklarıyla haber vermektedir: *"O günde her zalim ellerini ısırıp: Keşke Rasûl ile birlikte hak yolu tutmuş olsaydım diyecek. Eyvah bana keşke filanı dost edinmeseydim. Andolsun ki bana zikir gelmişken ondan beni o saptırdı. Zaten şeytan insanı yardımsız olarak ortada bırakandır."* (Furkân, 27-29); *"O inkâr edenler keşke Müslüman olsaymışlar diye temenni edeceklerdir."* (Hicr, 2)

İşte yüce Allah onların bu konumdaki hallerini böylece haber vermektedir. Keşke dünyada iken Allah'a ve Rasûlü'ne itaat etseymişler diye çok arzu edecekler. *"Ve diyecekler ki: Rabbimiz gerçekten biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat ettik. Onlar da bizi yoldan saptırdılar."* Tâvûs dedi ki: "Sâdâtımız (mealde: yöneticilerimiz)" eşrafı kastetmektedir. Büyüklerimiz de ilim adamları demektir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Yani bizler amirler ve ilim adamlarının oluşturduğu büyüklerimize uyduk, rasûllere muhalefet ettik, uyduklarımız da doğruluk namına bir şeyler bulunduğuna,

Scanned with CamScanner

onların bir hak üzere bulunduklarına inandık. Meğer onlar böyle bir şeye sahip değillermiş.

*"Rabbimiz, onlara"* biri küfürleri sebebiyle, biri bizleri saptırıp azdırdıkları için *"azaptan iki kat ver ve onları büyük bir lanetle lanetle."* Bazı kıraat bilginleri "büyük" anlamındaki lafzı "kebira" olarak okumuş, diğerleri ise üç noktalı peltek se ile (kesira şeklinde, pek çok anlamında) okumuşlardır. Her iki okuyuş mana itibariyle birbirine yakındır.

[5539] Nitekim Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: Ebû Bekr dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana namazımda yapacağım bir dua öğret, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Şöyle de:*

اللهم، إني ظلمت نفسي ظلمًا كثيرًا، ولا يغفر الذنوب إلا أنت،
فاغفر لي مغفرة من عندك، وارحمني إنك أنت الغفور الرحيم

*"Allah'ım! Gerçekten ben kendime çokça zulmettim. Günahları senden başka kimse bağışlamaz. Bana nezdinden bir mağfiret ile mağfiret buyur ve bana rahmetini ihsan eyle. Şüphesiz ki sen Ğafûrsun, Rahîmsin."*[455]

Bunu Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir. Burada da "kebira ve kesira (çok zulüm, büyük zulüm)" diye rivayet edilmiştir ki, her ikisinin de anlamı doğrudur. Bazı ilim adamları da dua eden kimsenin dua ederken bu iki lafzı da kullanmasını müstehap görmüşlerdir ama bu kanaat tartışılır ama daha uygunu bazen bunu, bazen ötekini söylemesidir. Tıpkı Kur'ân okuyan kişi de iki farklı kıraatten birisini okumakta serbest olduğu gibi, hangisini okursa güzeldir ama ikisini bir arada okuma hakkı yoktur. Allah en iyi bilendir.

Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Ubeydullah b. Ebî Rafi babasından, Ali (radıyallâhu anh) ile birlikte bulunanların isimlerini sayarken aralarında el-Haccac b. Amr b. Gaziye'yi de saymaktadır. O düşman ile karşılaştığı vakit şöyle diyen kişidir: Ey ensar topluluğu sizler Rabbimizin huzuruna çıkacağımız vakit: *"Rabbimiz gerçekten biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat ettik. Onlar da bizi yoldan saptırdılar. Rabbimiz onlara azaptan iki kat ver ve onları büyük bir lanetle lanetle"* demek istiyor musunuz?

455 Sahih bir hadis olup, daha önce Bakara sûresi 199. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

**Hz. Mûsâ'yı İncitenler:**

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ اٰذَوْا مُوسٰى فَبَرَّأَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوا ۚ وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾

*69. Ey iman edenler! Siz de Mûsâ'yı incitenler gibi olmayın. Allah onu dediklerinden temize çıkardı. O Allah indinde itibarlı ve değerli idi.*

**Tefsiri:**

[5540] Buhârî bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Mûsâ ileri derecede hayâ eden birisi idi. İşte yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Siz de Mûsâ'yı incitenler gibi olmayın. Allah onu dediklerinden temize çıkardı. O Allah indinde itibarlı ve değerli idi" buyruğu bunu anlatmaktadır."*[456] İşte Buhârî bu hadisi burada oldukça muhtasar olarak kaydetmiştir.

[5541] O bu hadisi yine önceki hadisin senedinin aynısıyla Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir. Dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Mûsâ (a.s) ileri derecede hayâlı ve son derece tesettüre (örtünmeye) dikkat eden birisi idi. Oldukça hayâlı olduğu için teni görülmezdi. İsrâiloğullarından onu incitenler incitti ve: Onun bu şekilde sıkı örtünmesi mutlaka derisindeki bir kusurdan dolayıdır. Ya baraş hastalığı vardır yahut hayaları şişkindir ya da bir başka hastalığı vardır dediler. Aziz ve celil olan Allah da onu kendisi hakkında söylediklerinden temize çıkarmak istedi. Mûsâ (a.s) bir gün tenhada tek başına iken elbiselerini çıkarıp, bir taşın üzerine koydu sonra yıkandı. Yıkanmasını bitirince elbiselerini almaya geldi. Ancak taş elbiselerini alıp koşarcasına uzaklaştı. Mûsâ asasını alıp taşın arkasından gitti. Ey taş elbisem, ey taş elbisem, demeye başladı. Sonunda İsrâiloğullarından bir topluluğun yanına vardı. Onun çıplak haliyle aziz ve celil olan Allah'ın yaratmış olduğu en güzel bir kişi olduğunu gördüler. Böylelikle de söylediklerinden onu temize çıkarmış oldu, taş da yerinde durdu. Mûsâ da elbisesini alıp giyindi, asasıyla da taşa vurmaya başladı. Allah'a yemin ederim ki o taşa vurmasının etkisi taşın üzerinde hala üç, dört ya da beş iz halinde görülmek-*

456 Buhârî, 4799

Scanned with CamScanner

*tedir."* (Allah Rasûlü devamla) şöyle buyurdu: *"İşte yüce Allah'ın: "Ey iman edenler siz de Mûsâ'yı incitenler gibi olmayın. Allah onu dediklerinden temize çıkardı. O Allah indinde itibarlı ve değerli idi" buyruğu bunu anlatmaktadır."*[457] İşte bu güzel ve uzunca bir anlatımdır. Bu Müslim'de yer almayıp, Buhârî'de bulunan Buhârî'nin tek başına rivayet ettiği (müfred) hadislerindendir.

[5542] İmam Ahmed dedi ki: Bize Ravh tahdis etti, bize Avf, Hasan'dan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye tahdis etti. Hilas ve Muhammed de Ebû Hureyre'den, ikisi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiğine göre bu: *"Ey iman edenler, siz de Mûsâ'yı incitenler gibi olmayın. Allah onu dediklerinden temize çıkardı"* buyruğu hakkında dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Mûsâ oldukça hayâ eden ve örtünmeye çokça dikkat eden bir adamdı. Çok hayâlı olduğundan dolayı hemen hemen teni hiç görülmezdi..."*[458]

Sonra da İmam Ahmed hadisi Buhârî'nin rivayet ettiği şekilde uzunca kaydetmektedir. Bunu Tefsirinde de Ravh'dan, o Avf'dan böylece rivayet etmiştir. İbn Cerîr ise bunu Sevrî, Câbir el-Cufî'den, Amir, eş-Şa'bî'den, o Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın olarak rivayet

457 Buhârî, 3404; Tirmizî, 3221; Nesâî, Tefsir, 444; Taberî, 28673. Senette Ravh b. Ubâde vardır. Her ne kadar Buhârî ve Müslim ondan hadis rivayet etmiş olsa dahi onun hakkında bazı sözler söylenmiştir. Hocası Avf'tır. Hasan ise Ebû Hureyre'den hadis dinlememiştir. Hilas da aynı durumdadır. Bu hadis Sahih(-i Buhârî)'nin garip rivayetlerinden birisidir. [Buhârî'deki rivayete göre bu hadisi Ebû Hureyre'den nakledenler üç kişidir. Bunlar Hasan, Muhammed ve Hilas'dır. Buhârî şarihlerinden Ayni'nin verdiği bilgiye göre Muhammed'den kasıt Muhammed b. Sirin'dir. Ebû Hureyre'den hadis dinlediği sabittir. Hasan'dan kasıt da Hasan-ı Basrî'dir. Muhakkık hafız âlimlere göre Ebû Hureyre'den hadis dinlememiştir. Bu sebeple Buhârî burada Hasan-ı Basrî'nin adını başkası ile birlikte zikretmiştir. Buhârî'de bunun dışında böyle bir rivayeti yoktur. Bir diğer rivayeti de yine Bedru'l-Halk bölümünde İbn Sirin ile birliktedir. Hilas'ın, Ebû Hureyre'den hadis dinlediği ise ihtilaflıdır... demektedir. Buna göre İbn Kesir'in muhakkıkı Abdurrezzak el-Mehdi'nin ihmal ettiği ravi olan Muhammed b. Sirin'in Ebû Hureyre'den hadis dinlediğinde ihtilaf olmaması hasebiyle hadis ile ilgili düşünülebilecek senet kopukluğu gölgesi söz konusu olmamaktadır. (Çeviren)]

458 Ahmed, II, 515. Bir öncekine de bakınız. Hadisin Câbir el-Cu'fî'den gelen başka bir rivayet yolu vardır. O da metruk birisidir. Hadis Taberî, 28669'da yer almaktadır. Tercih edilen bu hadisin Hasan'ın mürsel rivayetlerinden birisi olduğudur. [Görüldüğü gibi burada Ahmed b. Hanbel de ayrıca Muhammed b. Sirin'i zikretmiştir. Bu sebeple muhakkikin söz konusu ettiği mürsellik sadece Taberî'de yer alan rivayet için sözkonsudur. (Çeviren)]

Scanned with CamScanner

etmiştir. Yine bu şekilde bu hadisi Süleyman b. Mihran el-A'meş'in el-Minhal b. Amr'dan, o Said b. Cubeyr'den, o Abdullah b. el-Haris'den naklettiği bir hadis olarak da rivayet etmiştir.

Buna göre İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Siz de Mûsâ'yı incitenler gibi olmayın"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Kavmi ona senin hayaların şişkindir demişti. Bir gün dışarı çıkmış yıkanıyordu. Elbiselerini bir kaya parçası üzerine bırakmıştı. Kaya parçası elbiselerini alıp hızlıca uzaklaşmaya başladı. Mûsâ da çıplak olarak onun arkasından gitti. Nihayet kaya parçası ile birlikte İsrâiloğulları meclislerinden birisine vardı. (İbn Abbâs) dedi ki: Onlar hayalarının şişkin olmadığını görmüş oldular. İşte yüce Allah'ın: *"Allah onu dediklerinden temize çıkardı"* buyruğu da bunu anlatmaktadır. Bunu el-Avfî de İbn Abbâs'tan aynen böyle rivayet etmiştir.

[5543] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Enes, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Mûsâ (a.s) çok haya eden birisi idi. O yıkanmak için -zannederim suya da dedi- gitti. Elbiselerini bir kaya parçası üzerine bıraktı. O avreti hemen hemen hiç görünmeyen birisi idi. İsrâiloğulları: Mûsâ'nın hayaları şişkindir ve onda bir hastalık vardır, dediler. Bundan maksatları ise elbiselerini neden çıkarmadığını açıklamaktı. Kaya parçası onun elbiselerini alıp gitti ve nihayet İsrâiloğulları meclislerinin karşısına kadar vardı. Onlar da Mûsâ (a.s)'ın en güzel erkekler kadar güzel olduğunu gördüler -ya da bunun gibi ifade etti.- İşte yüce Allah'ın: "Allah onu dediklerinden temize çıkardı. O Allah indinde itibarlı ve değerli idi" buyruğu bunu anlatmaktadır."*[459]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'dan yüce Allah'ın: *"Allah onu dediklerinden temize çıkardı"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: Mûsâ ve Harun dağa çıkmıştı. Harun (a.s) vefat etti. İsrâiloğulları Mûsâ (a.s)'a onu sen öldürdün. Çünkü o bize senden daha yumuşaktı ve daha utangaçtı dediler. Bundan dolayı Mûsâ'ya eziyet ettiler, onu incittiler. Allah'ın emri üzerine melekler onu taşıyıp İsrâiloğullarının meclislerinden onu geçirdiler ve melekler onun vefat ettiğini ifade ettiler. Onun kabrinin yerini kartal kuşundan başka bilen olmadı. Allah da o kuşu sağır ve

459 Bezzâr, Keşfu'l-Estar, 2252; Heysemi, Mecma, VII, 93-94'de: Senedinde Ali b. Zeyd vardır, o ise hıfzı kötü sika birisidir. Geri kalan ravileri sikadırlar demektedir. Aksine bu zat Hâfız İbn Hacer'in Takrib'de kesin olarak rivayet ettiği gibi zayıf bir ravidir.

Scanned with CamScanner

dilsiz eyledi. Bunu İbn Cerîr bu şekilde Ali b. Mûsâ et-Tusi'den, o Abbad b. el-Avvam'dan böylece rivayet etmiş sonra da şunları söylemiştir: Onun incitilmesinden maksadın bu olması da mümkündür, kastedilenin birinci husus olması da mümkündür. Dolayısıyla aziz ve celil olan Allah'ın sözünden öne geçirilecek başka bir söz olamaz.

Derim ki: Bunların hepsinin kastedilmiş olması da, bunlarla birlikte başka sebeplerin bulunması da ihtimaldir. Allah en iyi bilendir.

[5544] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün bir miktar malı paylaştırıyordu. Ensardan bir adam gelerek: Gerçek şu ki, bu paylaştırma ile Allah'ın rızası gözetilmemiştir dedi. (Abdullah b. Mes'ud) dedi ki: Ben: Ey Allah düşmanı! Andolsun bu söylediklerini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bildireceğim, dedim. Sonra bunu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyledim. Yüzü kızardıktan sonra şöyle buyurdu: *"Allah'ın rahmeti Mûsâ'nın üzerine olsun. Ona bundan fazlasıyla eziyet edilmiş, incitilmişti. O yine de sabretmişti."*[460] Bunu Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde Süleyman b. Mihran el-A'meş'in böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[5545] Bir başka rivayet yolu: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına dedi ki: *"Ashabımdan kimse bir başka kişi hakkında gelip bana bir şey bildirmesin. Çünkü ben sizin yanınıza kalbim selim (içinde olumsuz hiçbir kanaat beslemeyerek) çıkmak istiyorum."* Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir miktar mal geldi, o da bunu paylaştırdı. (Abdullah) dedi ki: Derken iki adamın yanından geçtim. Biri arkadaşına şöyle diyordu: Allah'a yemin olsun ki Muhammed bu paylaştırma ile Allah'ın rızasını da, ahiret yurdunu da istemedi. (Abdullah) dedi ki: Ben de onların ne söylediklerini iyice belledim sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip şöyle dedim: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bize: "Kimse bana ashabım hakkında bir şey gelip bildirmesin" buyurdun ama ben filan kişi ile filan kişi yanından geçiyordum. Bu arada onlar şöyle diyorlardı. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzü kızardı, bu söz ona çok ağır geldi. Sonra: *"Bırak bizi. Mûsâ'ya bundan daha fazla eziyet edilmiş, incitilmişti ama o yine sabretmişti"* buyurdu.[461]

---

460 Buhârî, 4335; Müslim, 1062; Ahmed, I, 235; İbn Hibbân, 2917

461 Zayıftır. Ahmed, I, 395-396. Senedi el-Velid'in meçhul bir ravi olmasından ötürü zayıftır. Sahih olan rivayet bundan öncekidir.

Scanned with CamScanner

[5546] Bunu Ebû Dâvûd da (Süneninin) Edep bölümünde el-Velid b. Ebî Hişam'dan böylece ve muhtasar olarak rivayet etmiştir: *"Kimse bana kimseden naklederek bir şey bildirmesin. Çünkü ben sizin yanınıza kalbimde (kimseye karşı) olumsuz bir duygu bulunmaksızın çıkmak istiyorum."*[462]

Bunu Tirmizî de (Süneninin) menakib bölümünde ez-Zührî'den aynı şekilde rivayet etmiş ancak o: (Senedinde) "Zeyd b. Zaide" demiştir. Yine bunu Muhammed b. İsmail yoluyla el-Velid b. Ebî Hişam'dan böylece ve yine muhtasar olarak rivayet etmiş, senedinde fazladan Süddî'yi eklemiş sonra da: "Bu yoldan gariptir" demiştir.

Yüce Allah'ın: *"O Allah nezdinde itibarlı ve değerli idi"* buyruğuna gelince: Yani onun aziz ve celil olan Rabbi yanında itibarı vardı, değerli idi. Hasan-ı Basrî dedi ki: Allah yanında duası kabul edilendi. Seleften başkaları ise: Allah'tan ne dilediyse mutlaka Allah dilediğini ona verdi fakat aziz ve celil olan Allah meşieti dolayısıyla kendisini görme isteğini yerine getirmedi demişlerdir. Kimisi de şöyle demiştir: O Allah nezdinde büyük bir itibara sahip olduğundan ötürü kardeşi Harun'u Allah'ın kendisiyle birlikte bir rasûl olarak göndermesi şefaatinde (isteğinde) bulundu, Allah da onun isteğini kabul etti ve dedi ki: (Allah şöyle buyurdu): *"Ona rahmetimizden kardeşi Harun'u nebî olarak bağışladık."* (Meryem, 53)

**Doğru Söz Söyleyin:**

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

*70. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve dosdoğru söz söyleyin.*

*71. O da amellerinizi lehinize olmak üzere düzeltsin. Günahlarınızı da mağfiret etsin. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse büyük bir kurtuluşla kurtulmuş olur.*

462 Zayıftır. Ebû Dâvûd, 4860; Tirmizî, 3896; Ebû Ya'la, 5388. Senedinde el-Velid vardır, o da meçhul bir ravidir. Daifu Ebî Dâvûd, 1035'e de bakınız.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah mü'min kullarına kendisine karşı takvalı olmalarını, kendisine onu görüyormuş gibi ibadet etmelerini ve *"dosdoğru söz"* yani eğriliği büğrülüğü olmayan, kaydırılmayan, saptırılmayan söz söylemelerini emretmekte, bunu yaptıkları takdirde amellerini düzeltmek sûretiyle onları mükâfatlandıracağı vaadinde bulunmaktadır. Yani onlara salih ameller işleme başarısını ihsan edecek, geçmiş günahlarını kendilerine bağışlayacak. Gelecekte de yapmaları ihtimali bulunan günahları sebebiyle de tevbe etmelerini ilham edecek. Sonra yüce Allah: *"Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse büyük bir kurtuluşla kurtulmuş olur"* buyurmaktadır. Bu da böyle bir kimsenin cehennem ateşinden korunarak kalıcı, ebedi nimetlere kavuşmasıdır.

[5547] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize babam tahdis etti: Ebû Mûsâ (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize öğle namazını kıldırdı. Namazını bitirince eliyle bize işaret etti, biz de oturduk. Şöyle buyurdu: *"Muhakkak Allah bana size Allah'a karşı takvalı olmanızı ve dosdoğru söz söylemenizi emretmemi emretti."* Sonra hanımların bulunduğu yere gitti, şöyle buyurdu: *"Muhakkak Allah bana bize Allah'a karşı takvalı olmanızı ve dosdoğru söz söylemenizi emretmemi emretti."*[463]

[5548] İbn Ebi'd-Dünya da "Takva" adlı eserinde şöyle diyor: Bize Muhammed b. Abbad b. Mûsâ tahdis etti. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne kadar minbere çıktı (ve hutbe verdi) ise mutlaka onun: *"Ey iman edenler Allah'tan korkun ve dosdoğru söz söyleyin"* âyetini okuduğunu da duymuşumdur.[464] Oldukça gariptir.

Ayrıca (İbn Ebi'd-Dünya) Abdurrahim b. Zeyd el-Ammi yoluyla İbn Abbâs'tan mevkuf olarak şu hadisi rivayet etmektedir: Kim insanların en kerimi (değerlisi, şereflisi) olmaktan memnun oluyorsa Allah'tan korksun (takvalı

463 Ahmed, IV, 391'de bu senetle rivayet etmiştir. Heysemi, Mecma, 11285'te: Senedinde Leys b. Suleym vardır. O da rivayet ettiği hadisleri ızdıraplı olan birisidir. Geri kalan ravileri sikadırlar demektedir. Hatta (bunun da ötesinde) Leys rivayet ettiği hadisleri zayıf olan birisidir.

464 Zayıftır. Senedinde Abdulaziz b. İmran vardır. Zayıf bir ravidir, hadisi metruktur. Zehebî, Mizan, 5119'da Buhârî: Hadisi yazılmaz. Nesâî ve başkaları ise metruktur demişlerdir demektedir. Hadis bu lafızla münkerdir. Ayrıca Urve'den mürsel olarak şu lafızla rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minberin üzerine oturdu mu en çok: "Allah'tan korkun ve dosdoğru söz söyleyin" derdi. Bu daha sahihtir.

Scanned with CamScanner

olsun). İkrime: Dosdoğru söz la ilahe illallah'tır demiştir. Başkaları dosdoğru doğru söylemek demektir. Mücâhid ise bu da dosdoğru, eğri büğrü olmayan (söz)dır demiştir. Başkaları ise gerçeğe uygun, gerçek söz diye açıklamıştır. Hepsi de doğru açıklamalardır.

**Allah'ın Emâneti:**

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

*72. Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik de onlar onu yüklenmek istemediler. Bundan endişeye düştüler ama onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok cahildir.*

*73. Ta ki Allah münafık erkeklerle, münafık kadınları, müşrik erkeklerle, müşrik kadınları azaplandırsın, mü'min erkeklerle mü'min kadınların da tevbesini kabul etsin. Allah Ğafûrdur, Rahîmdir.*

**Tefsiri:**

Avfî, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Emanetten kasıt itaattir. Yüce Allah bunu Âdemoğullarına teklif etmeden önce onlara (göklere ve yere) teklif etti ama onlar buna güçlerinin yetmediğini anladılar. Bunun üzerine Âdem'e dedi ki: Ben emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettim, onların buna güçleri yetmedi. Sen bunu muhtevasıyla birlikte alıyor musun? Âdem: Rabbim muhtevasında ne var dedi. Allah şöyle buyurdu: İyilik yaparsan mükâfatını görürsün, kötülük yaparsan cezalandırılırsın. Âdem de bunu alıp yüklendi. İşte yüce Allah'ın: *"Ama onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok cahildir"* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Emanet farzlardır. Allah onları göklere, yere ve dağlara teklif etti. Eğer bunları (emaneti) eksiksiz yerine getirecek olurlarsa onları mükâfatlandıracak, getirmeyecek olurlarsa Allah onları azaplandıracaktı. Onlar masiyet olarak değil de Allah'ın dinini

Scanned with CamScanner

tazim ederek gereğini yerine getirmeyeceklerinden çekindikleri için bu işten hoşlanmadılar ve korkup, çekindiler. Sonra Allah onu Âdem'e teklif etti, o da içindeki muhtevasıyla onu kabul etti. Yüce Allah'ın: *"Ama onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok cahildir"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Yani o yüce Allah'ın emri hususunda aldanış içerisindedir.

İbn Cerîr dedi ki: Said b. Cubeyr'in, İbn Abbâs'tan rivayetine göre o *"Biz emaneti göklerle yere ve dağlara arzettik de onlar onu yüklenmek istemediler. Bundan endişeye düştüler"* âyeti hakkında dedi ki: Emanet, Âdem'e teklif edildi ve içindekilerle onu al buyurdu. Eğer itaat edersen sana (günahlarını) bağışlarım. İsyan edecek olursan seni azaplandırırım. Âdem: Ben de kabul ettim dedi. O gün henüz ikindi ile akşam arası kadar bir süre geçmeden o günahını işledi.

Dahhâk da İbn Abbâs'tan buna yakın bir açıklama nakletmiştir. Ancak bunun tetkike ihtiyacı vardır. Dahhâk ile İbn Abbâs arasında senet kopukluğu vardır. Allah en iyi bilendir.

Mücâhid, Said b. Cubeyr, Dahhâk, Hasan-ı Basrî ve başkaları da böyle demiştir. Bunlara göre de emanet farzlardır. Diğerleri ise emanet itaattir demiştir. A'meş, Ebu'd-Duhâ'dan, o Mesruk'tan naklen Ubeyy b. Ka'b şöyle dedi: Kadına ferci hususunda güven duyulması da emanettendir. Katâde dedi ki: Emanet dil, farzlar ve hadlerdir.

Bazıları da emanet cünupluktan gusletmektir demiştir. Mâlik, Zeyd b. Eslem'den şöyle dediğini nakletmektedir: Emanet üç şeydir: Namaz, oruç ve cünupluktan yıkanmaktır.

Bütün bu görüşler arasında herhangi bir aykırılık yoktur. Aksine bunlar birbiriyle uyum arzetmekte olup, hepsi de mükellefiyet ve şartlarına uygun olarak emirleri ve yasakları kabul etmektir. Eğer bunları yerine getirecek olursa mükâfat kazanacak, terk edilecek olursa cezalandırılacaktır. (Emanetin mahiyeti budur.) İnsan zayıflığına, bilgisizliğine ve zalimliğine rağmen -Allah'ın başarı ihsan ettiği kimseler müstesnâ- kabul etti. Yardım Allah'tandır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Ma'mer Avn b. Ma'mer, Hasan-ı Basrî'den rivayet ettiğine göre o, *"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arzettik de..."* âyetini okuyup şöyle dedi: Allah yıldızlar ile süslenmiş bulunan birbirine mutabık yolları olan yedi göğe ve pek büyük Arşın taşıyıcılarına teklif

Scanned with CamScanner

ederek onlara emaneti muhtevası ile birlikte taşır mısınız, denildi. Gökler, muhtevasında ne var dedi? (Hasan-ı Basrî) dedi ki: Ona: İyilik yaparsan mükâfatlandırılırsın, kötülük yaparsan cezalandırılırsın denildi. Gökler hayır dedi. Bu sefer kazıklarla sağlamlaştırılmış ve döşek olarak döşenip, alçaltılmış, güçlü yedi arza onu teklif etti. Ona: İçindekilerle birlikte emaneti taşır mısın, denildi? Arz, içinde ne var, dedi. Ona: İyilik yaparsan mükâfat göreceksin, kötülük yaparsan cezalandırılacaksın, denildi. Arz, hayır dedi. Sonra emaneti alabildiğine yüksek, sarp, sapasağlam dağlara teklif etti. Dağlara: İçindekilerle birlikte emaneti yüklenir misiniz, denildi. Dağlar, içinde ne var dedi. Dağlara: İçinde iyilik yaparsan mükâfat göreceksin, kötülük yaparsan cezalandırılacaksın, hükmü var denildi. Dağlar da, hayır dedi.

Mukâtil b. Hayyân dedi ki: Yüce Allah mahlûkatını yarattığı zaman insanları, cinleri, gökleri, yeri ve dağları bir araya getirdi. Önce semavattan başlayarak onlara itaat demek olan emaneti teklif etti ve onlara: Siz bu emaneti cennette lütuf, ikram ve mükâfat görmek üzere yüklenir misiniz, dedi. Onlar, Rabbim biz bu işin altından kalkamayız, buna gücümüz yok ama biz sana itaatkârız, dediler. Sonra emaneti yerlere teklif etti ve onlara: Bu emaneti yüklenip, benden kabul eder misiniz? Buna karşılık sizlere lütuf ve ikramda bulunacağım. Yerler, Rabbimiz bizim buna katlanmamıza imkân yok, gücümüz de yetmez ama biz senin buyruklarını dinleyip, itaat ederiz. Bize vereceğin hiçbir emirde de sana karşı gelmeyiz. Sonra yüce Allah Âdem'i yaklaştırdı ve ona: Sen bu emaneti yüklenip, onu hakkıyla yerine getirir misin? Dedi. Âdem: Peki benim için nezdinde ne var, dedi. Şöyle buyurdu: Ey Âdem iyilikte bulunur, itaat eder, emanetin gereğine riayet edersen bende senin için cennette ikram, lütuf ve güzel mükâfat vardır. Eğer isyan edecek, ona gereği gibi riayet etmeyecek ve kötülük yapacak olursan ben de seni azaplandıracağım, cezalandıracağım, ateşe koyacağım. Âdem: Kabul ettim, Rabbim, dedi ve emaneti yüklendi. O vakit Allah: Ben de onu sana yükledim, buyurdu. İşte yüce Allah'ın: *"Ama onu insan yüklendi"* buyruğu bunu ifade etmektedir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Mücâhid'den de şöyle dediği nakledilmektedir: Allah onu göklere teklif etti, gökler Rabbim sen bana yıldızları, semada sakin olanları ve zikredilenleri yükletmiş bulunuyorsun. Ben sevap da istemiyorum, farz olan bir hükmü de taşımak istemiyorum. (Mücâhid) dedi ki: Allah onu yere de teklif etti, yer de

Scanned with CamScanner

Rabbim bende ağaçları diktin, bende ırmakları akıttın, yerde sakin olanları ve zikredilen diğer varlıkları yerleştirdin. Ben sevap da istemiyorum, herhangi bir farizayı taşımak da istemiyorum. Dağlar da aynı şeyleri söyledi. Yüce Allah da: *"Ama onu insan yüklendi çünkü o çok zalim ve"* işinin sonunun nereye varacağı hususunda *"çok cahildir"* buyurdu. İbn Cureyc de böyle demiştir.

İbn Eşva'dan da şöyle dediği nakledilmektedir: Allah onlara emaneti taşımayı teklif edince, onlar geceli gündüzlü üç gün boyunca Allah'a yalvarıp yakardılar, Rabbimiz bizim amel edecek gücümüz yok, mükâfat da istemiyoruz dediler. Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize babam tahdis etti, Zeyd b. Eslem *"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik"* buyruğu hakkında dedi ki: Bu teklif üzerine insan: Kulağım ve omuzum arasında (mı) dedi. Yüce Allah: O hususta ben sana yardımcı olacağım buyurdu. Yani iki tabaka (kapak) ile gözlerin hususunda sana yardım edeceğim. Eğer gözlerin benim hoşlanmadığım bir şeye doğru sana karşı gelip, çekecek olurlarsa o takdirde gözlerini kapat. Diline karşı da sana iki kapak ile yardımcı olacağım. Eğer dilin hoşlanmayacağın bir şeyi yapmak hususunda seninle çekişecek olursa onları kapat. Bir elbiseyle de fercine karşı sana yardımcı olacağım. Sen onu benim hoşlanmayacağım hiçbir şeye karşı açma. Diğer taraftan İbn Ebî Hazim'den de buna yakın bir açıklama rivayet edilmiştir.

İbn Cerîr dedi ki: İbn Zeyd aziz ve celil olan Allah'ın: *"Biz emaneti göklerle, yere ve dağlara arz ettik de onlar onu yüklenmek istemediler. Bundan endişeye düştüler"* buyruğu hakkında dedi ki: Allah onlara emaneti üzerlerine dinin gereklerini yerine getirmeyi farz kılmak, buna karşılık onlara sevap ve mükâfat vermek ve dini kendilerine emanet bırakmak üzere teklif etti. Onlar, hayır biz zaten senin emrine musahhar kılındık, sevap da istemiyoruz. Ceza da istemiyoruz dediler. (İbn Zeyd) dedi ki: Allah bunu Âdem'e de teklif etti, o kulağımla omuzum arasında (mı) dedi. İbn Zeyd dedi ki: Bunun üzerine yüce Allah ona dedi ki: Madem sen bunu yüklendin, ben de sana yardımcı olacağım. Gözün için bir perde yaratacağım. Sana helal olmayacak şeylere bakmaktan korkarsan bu perdeyi gözüne indir. Diline bir kapı ve bir kilit yaratacağım. Korkarsan kapıyı kilitle. Fercin için bir elbise yaratacağım, onu sana helal kıldığından başkasına açma.

Scanned with CamScanner

[5549] İbn Cerîr dedi ki: el-Hakem b. Umeyr -ki Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabındandı- dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki emanet ve ahde vefa bütün nebîlerle birlikte Âdem'e de indi. Bununla onlara risalet verildi. Kimileri Allah'ın Rasûlüdür, kimileri nebîdir, kimileri nebî ve rasûldür. Allah'ın kelamı Kur'ân indi. Arapça ve Arapça olmayan diller de indi. Böylelikle insanlar kendi dilleriyle Kur'ân'ın emrini de, sünnetlerin emrini de öğrendiler. Allah yapmaları ve uzak durmaları ile ilgili olan emirlerinden kendilerine açıklamadığı hiçbir şey bırakmadı. İşte bunlar onlara karşı olan delillerdir. Bu sebeple güzeli ve çirkini bilmeyen herhangi bir dil konuşan kimse yoktur. Diğer taraftan emanet kaldırılacak ilk şeydir. Geriye onun etkisi insanların kalplerinin köklerinde kalmaya devam edecektir. Sonra vefa sonra ahid sonra zimmetler (borçlar, yükümlülükler) kaldırılacak, kitaplar kalacak. (İnsanların kimi) amel eden bir âlim olacak, kimi bunları bilen ama inkâr eden ve yüklenmeyen cahil olacak. Nihayet bu iş bana ve ümmetime ulaştı ama Allah'a (onun bunca açıklamalarına ve delillerine) rağmen helak olmuştan başkası helak olmaz. (Hidayeti) terk edenden başkası da bundan gafil kalmaz. O halde ey insanlar, uyanık ve dikkatli olun, çok vesveseci ve çok sinsi olan (şeytan)dan kendinizi kollayın. Çünkü muhakkak o hanginizin ameli daha güzel olacak diye sizi sınamaktadır."*[465] Bu oldukça garip bir hadistir. Başka vecihlerden şahitleri vardır.

[5550] İbn Cerîr dedi ki: Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Beş husus vardır ki kıyâmet gününde kim iman ile birlikte onlarla gelecek olursa cennete girecektir. Abdestleriyle, rükûlarıyla, secdeleriyle, vakitleriyle beş vakit namazı gereği gibi muhafaza edip, koruyan, gönül hoşluğuyla malından zekâtını veren -ayrıca şöyle derdi: Ve Allah'a yemin ederek söylüyorum ki bunları mü'min olandan başkası da yapmaz.- Ramazan orucunu tutan, güç yetirebilmesi halinde beyti hacceden ve emaneti eksiksiz yerine getiren."* Bu hadisi dinleyenler şöyle dedi: Ey Ebu'd-Derdâ, emanetin eksiksiz yerine getirilmesinin mahiyeti nedir? O şu cevabı verdi: Cünupluktan gusletmektir. Çünkü Allah Âdemoğlunun dini ile

465 Senedi zayıftır. Taberî, 28689. Senedinde İsa b. İbrâhim b. Tahman el-Haşimi vardır. Buhârî ve Nesâî hadisi münkerdir. Ebû Hâtim hadisi terkedilmiştir. Yahyâ bir şey değildir demiş, Zehebî de münker rivayetlerinden birisine örnek olmak üzere de onun naklettiği bu hadisini zikretmiştir. Bk. Mizan, 6546. Bu hadisin bazı lafızları için biraz sonra gelecek şahitleri vardır. Diğer bazısı münkerdir.

Scanned with CamScanner

ilgili hususlarda ondan başkasına güvenmemiştir.[466] Bu şekilde Ebû Dâvûd bu hadisi Muhammed b. Abdurrahman el-Anberi'den, o Ebû Ali Ubeydullah b. Abdulmecid el-Hanefi'den, o Ebû Avvam İmran b. Dâvûd el-Kattan'dan böylece rivayet etmiştir.

[5551] Yine İbn Cerîr dedi ki: Abdullah b. Mes'ud, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Allah yolunda öldürülmek bütün günahlara kefarettir."* Ya da şöyle dedi: *"Her şeye kefarettir, emanet müstesnâ. Emanet sahibi getirilecek ona haydi emanetini öde denilecek. O, Rabbim bunu nasıl yapabilirim? Dünya yok olup gitmiş bulunuyor, diyecek. Yine ona emanetini öde denilecek. O: Rabbim dünya yok olup gitmiş bulunuyor, nasıl olabilir diyecek. Tekrar ona: Emanetini öde denilecek. Yine o: Rabbim dünya yok olup gitmişken nasıl yapabilirim, diyecek. Bu sefer yüce Allah şöyle buyuracak: Haydi bunu kalacağı yer olan Haviye'ye götürünüz. Bunun üzerine Haviye'ye götürülecek, orada dibine ulaşıncaya kadar aşağıya doğru yuvarlanacak. Emaneti orada olduğu gibi bulacak. Onu taşıyıp omuzuna koyacak ve bunu taşıyarak cehennemin kıyısına kadar çıkacak. Nihayet tam oradan çıktığını zannettiği anda tekrar (emanet) kayacak. O da sonsuzluğun sonsuzluğu boyunca onun arkasından yuvarlanıp gidecek."* (İbn Mes'ud devamla) dedi ki: Emanet namazdadır, emanet oruçtadır, emanet abdesttedir, emanet konuşmaktadır. Bunların en ağır olanları ise emanet olarak bırakılan başkalarına ait şeylerdir. (Zâzân dedi ki): Sonra el-Berâ (b. Âzib) ile karşılaştım ve: Kardeşin Abdullah'ın ne dediğini dinledin mi dedim. O doğru söylemiştir dedi. Şerik dedi ki: Bize Ayyaş el-Âmirî de Zâzân'dan, o Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hadisi buna yakın olarak tahdis etti ama orada emanet namazdadır ve her şeydedir sözlerini zikretmedi.[467] Senedi ceyyiddir. Bununla birlikte (Kütüb-i Sitte musannifleri) bunu tahriç etmemişlerdir.

---

466 Ebû Dâvûd, 429; Taberî, 28690; Mecma, I, 47'de belirtildiği üzere de Taberânî rivayet etmiş olup, Heysemi ayrıca senedi ceyyiddir demektedir. Evet, böyle demiş olmakla birlikte senedinin zayıf olma ihtimali daha yüksektir. Çünkü senedinde bulunan İmran el-Kattan kavi değildir. Yine senedinde Huleyd vardır ki doğru sözlü birisi olmakla birlikte mürsel rivayet nakleder ve onun Ebu'd-Derdâ'dan hadis dinlediği sabit olmamıştır.

467 Taberî, 28694-28695. Musannif senedinin ceyyid olduğunu söylemiştir ama Şerik hakimlik görevine geldikten sonra hıfzı bozulmuştur. Buna göre senet kavi değildir, son kısımları ise mevkuftur.

Scanned with CamScanner

[5552] Emanet ile ilgili rivayetlerden birisi de İmam Ahmed'in rivayet ettiği şu hadistir: Huzeyfe (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize iki hadis söyledi. Ben bunlardan birisini (gerçekleştiğini) gördüm, şimdi diğerini (gerçekleşmesini) bekliyorum. O bize emanetin erkeklerin kalplerinin köküne nazil olduğunu anlattı. (Devamla buyurdu ki): Sonra Kur'ân nazil oldu. İnsanlar Kur'ân'dan bilgi aldılar, öğrendiler, sünnetten de öğrendiler. Sonra bize emanetin kaldırılacağını anlatarak şöyle buyurdu: "Adam bir defa uyuyacak, bu sefer kalbinden emanet alınacak. Onun izi küçük bir belirti halinde kalır. Sonra yine emanet kalbinden alınır, bu sefer onun izi ayağının üzerine yuvarladığın bir kor ateşin sebep olduğu ve içinde hiçbir şey bulunmayan bir kabarcık gibi kalır." (Huzeyfe) dedi ki: Sonra küçük bir çakıltaşı alıp onu ayağının üzerine yuvarladı. (Devamla) buyurdu ki: Bundan sonra insanlar birbirleriyle alışveriş yaparlar da hemen hemen hiç kimse emaneti yerine getirmez. Öyle ki filan oğulları arasında güvenilir birisi vardır, denilecek hale gelinir. Hatta bir kimsenin kalbinde bir hardal tanesi kadar dahi imandan eser bulunmadığı halde ne çalışkan, gayretli, ne kibar, ne akıllı adamdır, denilir. Gerçekten ben bir zamanlar hanginizle alışveriş yaptığıma bakmaz, aldırmazdım. Eğer bu kişi Müslüman ise mutlaka onun dinine olan bağlılığı (sebebiyle) hakkımı bana geri çevirecektir. Eğer Hıristiyan ya da Yahudi ise mutlaka onun başındaki sorumlusu (efendisi) hakkımı bana geri çevirecektir diyordum. Bugüne gelince artık ben aranızda sadece filan ve filan kişi ile alışveriş yapabilecek durumdayım.[468] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde A'meş'in böylece rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[5553] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dört haslet var ki onlar sende varsa dünyadan ele geçiremediklerine üzülme. Emaneti korumak, doğru konuşmak, güzel ahlâk ve iffetle kazanılan yemek."*[469] Bu hadisi böylece İmam Ahmed müsnedinde Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivayet etmiştir.

---

468 Buhârî, 6497, 7076; Müslim, 143; Tirmizî, 2179; İbn Mâce, 2053; Ahmed, V, 383; İbn Hibbân, 6762; Beyhakî, X, 122

469 Zayıftır. Ahmed, II, 177, h. no: 6614. İki illeti vardır. İbn Lehia'nın zayıf oluşu ve el-Haris b. Yezîd ile Abdullah b. Amr b. el-Âs arasındaki kopukluk. Taberânî musannıfın belirteceği gibi bunu vasfederek ikisi arasına bir vasıta ravi koymuştur ki bunun sonucunda iki illetten birisi ortadan kalkmış olmaktadır ama İbn Lehia hadisin senedi-

Scanned with CamScanner

[5554] Taberânî Abdullah b. Ömer b. el-Hattab'ın müsnedinde dedi ki: Bize Yahyâ b. Eyyûb el-Allaf el-Mısrî tahdis etti. Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dört haslet vardır ki bunlar sende varsa dünyadan ele geçiremediklerine üzülme. Emaneti korumak, doğru konuşmak, güzel ahlâk ve iffetlice kazanılan yiyecek."*[470]

Böylelikle (Taberânî) senette "İbn Huceyre"yi ziyade etmiş ve onu İbn Ömer'in müsned rivayetleri arasında kaydetmiştir.

Emanet adına yemin etmek hakkında yasak gelmiştir. Abdullah b. el-Mubarek, ez-Zühd adlı kitabında dedi ki: Hunas b. Suhayn'den -ya da Cebele b. Suhayn'den- dedi ki: Ziyad b. Hudeyr ile birlikte el-Cabiye'den geliyordum. Konuşurken emanetin hakkı için hayır dedim. Ziyad ağladıkça ağlamaya başladı. Ben çok büyük bir iş yaptığımı düşünmeye başladım. Ona: Bu hoşlanılmayan bir şey miydi dedim. O, evet, Ömer b. el-Hattab emanet adına diyerek yemin etmeyi çok sıkı bir şekilde yasaklardı, dedi.

Bu hususta merfu bir hadis te rivayet edilmiştir:

[5555] Ebû Dâvûd dedi ki: İbn Bureyde babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Emanet adına yemin eden kimse bizden değildir"* buyurdu.[471] Bunu yalnızca Ebû Dâvûd (r.h) rivayet etmiştir.

*"Ta ki Allah münafık erkeklerle, münafık kadınları, müşrik erkeklerle, müşrik kadınları azaplandırsın"* buyruğu da şu demektir: Teklif (yükümlülük) demek olan emaneti Âdemoğlunun taşıması aralarından münafık erkeklerle münafık kadınları azaplandırması içindir. Münafıklar ise iman ehlinden korktukları için imanlarını açığa vuran ve kâfirlere uymak maksadıyla da içlerinde küfrü gizleyen kimselerdir.

---

ni karıştırarak -senedi Mısırlı ravilerden oluşmuş olmakla birlikte- İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis haline getirmiştir. Diğer taraftan metin de münkerdir. Bununla birlikte Heysemi, Mecma, 18123'de: Hadisi Ahmed ve Taberânî rivayet etmiş olup, ikisinin de senetleri hasendir demektedir.

470 Hadisin doğru şeklinin Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivayeti olduğu az önce geçti. Çünkü Abdullah b. Amr Mısır'da ikamet etmiş ve Mısırlılar ondan çokça rivayette bulunmuşlardır. İbn Ömer'den ise Medineliler rivayet nakletmişlerdir. Her durumda da hadis İbn Lehia etrafında dönmektedir. O da zayıf bir ravidir.

471 Ebû Dâvûd, 3253; Ahmed, V, 352. Senedi hasendir, çeşitli şahitleri vardır. Bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 94

Scanned with CamScanner

*"Müşrik erkeklerle, müşrik kadınlar"* bunlar ise içleri de, dışları da aziz ve celil olan Allah'a şirk üzere, rasûllerine muhalefet üzere olan kimselerdir.

*"Mü'min erkeklerle mü'min kadınların da tevbelerini kabul etsin."* Yani insanlar arasından Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasûllerine iman edip, ona itaat gereğince amel eden mü'minlere de merhamet etsin. *"Allah Ğafûrdur, Rahîmdir."*

Ahzâb sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Allah'a hamdolsun, bütün lütuflar O'ndandır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# SEBE SÛRESİ

[54 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

**Hamdolsun Allah'a:**

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۚ وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Göklerde olanlar da, yerde olanlar da yalnız kendisinin olan Allah'a hamd olsun. Âhirette de hamd yalnız O'nundur. O Hakîmdir, Habîrdir.*

*2. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. O rahmet buyurandır, bağışlayandır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kerim zatı hakkında haber vererek dünyada ve ahirette mutlak hamdin yalnız kendisinin olduğunu bildirmektedir. Çünkü dünya ve ahiret ehline lütuflarını, nimetlerini ihsan eden, bütün bunların mutlak maliki ve bütün bunlarda Hakim (egemen) olan odur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ve o öyle Allah'tır ki kendisinden başka hiçbir ilah yoktur. Hem dünyada, hem ahirette hamd yalnız onundur, hüküm de yalnız onundur. Siz zaten ona döndürüleceksiniz."* (Kasas, 70) Bundan dolayı da yüce

Scanned with CamScanner

Allah burada: *"Göklerde olanlar da, yerde olanlar da yalnız kendisinin olan Allah'a hamdolsun"* buyurmaktadır. Yani hepsi onun mülküdür, onun kullarıdır, onun hükmünün mahkûmudur, tasarrufu altındadır. Nitekim şöyle buyurmuştur: *"Ahiret te, dünya da yalnız bizimdir."* (Leyl, 13)

Sonra yüce Allah: *"Ahirette de hamd yalnız onundur"* buyurmaktadır. Ebediyen mabud yalnız odur, zaman boyunca mahmûd (kendisine hamd edilecek, övülecek) sadece odur. *"O Hakimdir."* Yani sözleri, fiilleri, şeriatı ve kaderi de hikmetleri sonsuz ve hükmü sapasağlamdır. *"Habirdir"* hiçbir gizli saklı ona gizli değildir, ondan hiçbir şey kaybolmaz, *"her şeyden haberdardır."*

Mâlik, Zührî'den şöyle dediğini nakletmektedir: Yarattıklarından haberdardır, emrinde hakîm (hikmetli) olandır.

Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Yere gireni, ondan çıkanı... bilir."* Yani yerin çeşitli yerlerine inen damlaların sayısını, yere saçılan ve orada saklı bulunan taneleri ve tohumları bildiği gibi, bunlardan çıkanların sayısını, nasıl olduklarını ve niteliklerini de bilir. *"Gökten ineni"* gökten inen yağmuru ve rızkı *"ve oraya"* salih amellerden ve başka şeylerden *"yükseleni bilir. O rahmet buyurandır, bağışlayandır."* Yani kullarına sonsuz merhametlidir. Kendisine baş kaldıranları çabucak cezalandırmaz. Kendisine tevbe edip dönenlerin, ona tevekkül edenlerin günahlarını da bağışlayan, Ğafûrdur.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ ۖ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ
الْغَيْبِ ۚ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا
أَصْغَرُ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٣﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾
وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ
﴿٥﴾ وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ
وَيَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾

*3. Kâfirler: "Sâat bize gelmeyecek" dediler. De ki: "Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için elbette o size gelecektir. Göklerde ve yerde*

Scanned with CamScanner

*zerre ağırlığınca bir şey ona gizli kalmaz. Bundan küçük yahut büyük ne varsa muhakkak apaçık bir kitaptadır."*

*4. Bu iman edip, salih amel işleyenleri mükâfatlandırması içindir. İşte onlar için mağfiret ve kerim bir rızık vardır.*

*5. Âyetlerimiz hakkında aciz bırakmak için çalışanlar işte onlara elem verici kötü bir azap vardır.*

*6. Kendilerine ilim verilenler bilir ki: Rabbinden sana indirilen hakkın ta kendisidir ve o her hamde layık, aziz olanın yoluna iletir.*

**Tefsiri:**

Bu (bu sûrenin üçüncü âyeti) Kur'ân- Kerim'de dördüncüleri olmayan üç âyetten birisidir. Bu âyetlerde yüce Allah Rasûlü'ne ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine dair Rabbi azimuşşana yemin etmesini emretmektedir. Çünkü küfür ve inat ehli inkârcılar ölümden sonra dirilişi inkâr etmişlerdi. Bu üç âyetin biri Yunus (a.s) sûresindedir. O da yüce Allah'ın: *"O gerçek midir diye senden haber almak isterler. De ki: Evet, Rabbim hakkı için o elbette haktır ve siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz."* (Yunus, 53) İkincisi bu: *"Kâfirler Sâat bize gelmeyecek dediler. Deki. Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için elbette o size gelecektir"* buyruğudur. Üçüncüsü de Teğâbun sûresinde yer alan şu âyet-i kerimedir: *"O kâfir olanlar öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini ileri sürdüler. De ki: Hayır, Rabbim hakkı için elbette diriltileceksiniz. Sonra da işlediğiniz mutlaka size haber verilecektir. Hem bu Allah'a göre pek kolaydır."* (Teğâbun, 7)

Yüce Allah: *"De ki: Hayır, elbette o size gelecektir"* buyruğundan sonra ölümden sonra dirilişi ve Allah'a dönüşü verilen bu haberi pekiştiren ve onun gerçekliğini ortaya koyan ifadelerle nitelendirerek şöyle buyurmaktadır: *"Gaybı bilen Rabbim hakkı için, elbette o size gelecektir. Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey ona gizli kalmaz. Bundan küçük yahut büyük ne varsa muhakkak apaçık bir kitaptadır."*

Mücâhid ve Katâde: *"Ona gizli kalmaz"* buyruğunu hiçbir şey ondan kaybolmaz diye açıklamışlardır. Yani hepsi onun ilminin içerisindedir. Sizden hiçbir şey ona gizli kalmaz. Kemikler çürüse, darmadağın olsa dahi o bunların nereye gittiklerini, nereye dağıldıklarını bilir sonra da ilk defa onları yoktan var ettiği gibi yeniden var eder. O her şeyi çok iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah bedenleri yeniden yaratıp, kıyâmetin kopuş hikmetini şu buyruğu ile beyan etmektedir: *"Bu iman edip, salih amel işleyenleri mükâfatlandırması içindir. İşte onlar için mağfiret ve kerim bir rızık vardır. Âyetlerimiz hakkında aciz bırakmak için çalışanlar"* yani Allah'ın yolunu engellemek ve rasûllerini yalanlamak yolunda gayret gösterenler *"işte onlara elem verici kötü bir azap vardır."* Bu mutlu ve bahtiyar mü'minlere nimetlerini ihsan etmek, bedbaht kâfirleri de azaplandırması içindir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Cehennemlikler ile cennetlikler bir olmaz. Cennetlikler muradlarına erenlerin ta kendileridir."* (Haşr, 20); *"İman edip, salih amel işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi kılarız yahut takva sahiplerini günahkârlarla bir mi tutarız."* (Sâd, 28)

*"Kendilerine ilim verilenler bilir ki: Rabbinden sana indirilen hakkın ta kendisidir."* İşte bu, bundan önce söz konusu edilmiş bir diğer hikmettir. O da rasûllere indirilenlere iman edenler, kıyâmetin kopuşunu iyilerin ve günahkârların dünyada iken Allah'ın kitaplarından öğrendikleri şekilde yaptıklarının karşılıklarını görecekleri evet bunları o vakit ayne'l-yakin görecekleri vakit o günde şöyle diyeceklerdir: *"Andolsun Rabbimizin rasûlleri hak ile gelmişlerdi."* (A'râf, 43) O gün yine şöyle denilecektir: *"Bu Rahmân'ın vaat ettiğidir, rasûlleri de doğru söylemişlerdir."* (Yâsin, 52); *"Andolsun ki Allah'ın kitabında (belirttiği üzere) diriliş gününe kadar eğlendiniz. İşte bu yeniden diriliş günüdür fakat siz bilmiyordunuz."* (Rûm, 56)

*"Kendilerine ilim verilenler bilir ki: Rabbinden sana indirilen hakkın ta kendisidir ve o her hamde layık, Aziz olanın yoluna iletir."* Azîz: Yenik düşürülemeyen, karşısında durulamayan, aksine her şeyi emri altına alıp, boyun eğdiren, pek güçlü ve muktedir demektir. Hamîd de sözlerinde, fiillerinde, şeriatında ve kaderinde her türlü övgüye layık olan ve bütün bunlar dolayısıyla kendisine hamd edilip, övülen demektir.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَى رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ
مُمَزَّقٍ ۙ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾ أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ ۗ
بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾
أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنْ

Scanned with CamScanner

نَشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَآءِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٩﴾

*7. Kâfirler dediler ki: "Siz çürüyüp, paramparça olduktan sonra muhakkak yeniden yaratılırsınız diye size haber veren bir adamı gösterelim mi size?"*

*8. Acaba o Allah'a karşı yalan mı uydurdu yoksa onda bir delilik mi vardır? Hayır, asıl ahirete inanmayanlar azap içinde ve uzak bir sapıklıktadırlar.*

*9. Gökte ve yerde, önlerinde ve arkalarında ne olduğuna bakmazlar mı? Dilersek onları yere geçirir yahut gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Muhakkak bunda yönelen her kul için elbette bir âyet vardır.*

**Tefsiri:**

Bu buyruklarla yüce Allah bizlere inkârcı kâfirlerin kıyâmetin kopmasını uzak bir ihtimal olarak gördüklerini ve bunu haber vermesi dolayısıyla Allah'ın Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile alay ettiklerini haber vermektedir:

*"Kâfirler dediler ki: Siz çürüyüp, paramparça olduktan"* yani yerin içinde cesetleriniz dağıldıktan, her bir tarafa kaybolup gittikten ve alabildiğine ufalandıktan *"sonra muhakkak"* yani bu durumdan sonra *"yeniden yaratılırsınız."* Bu halden sonra yeniden canlandırılıp, rızıklandırılırsınız *"diye size haber veren bir adamı gösterelim mi size?"* Böyle bir işin olacağını haber veren kişi hakkında şu iki halden biri söz konusudur: Ya kasten Allah'a iftira ederek bunu onun kendisine vahyettiğini ileri sürmektedir ya da o böyle bir kasıt gütmemiştir ama bunak ve delinin asılsız bir şekilde böyle bir kanaate sahip olduğu düşünülür.

Bundan dolayı onlar; *"Acaba o Allah'a karşı yalan mı uydurdu? Yoksa onda bir delilik mi vardır"* dediler. Yüce Allah onlara cevap olmak üzere *"hayır, asıl ahirete inanmayanlar azap içinde"* yani sonunda kendilerini Allah'ın azabına götürecek olan küfür içerisinde *"ve"* dünyada haktan olabildiğince *"uzak bir sapıklıktadırlar."* Yani durum onların iddia ettikleri gibi de değildir, düşündükleri gibi de değildir. Aksine hakkı getiren, doğru sözlü, her türlü iyiliği yapan, iyi vasıflara sahip ve doğru yolda olan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Kendileri ise yalancılar, cahiller ve ahmaklardır.

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah gökleri ve yeri yaratmaktaki kudretine dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır: *"Gökte ve yerde, önlerinde ve arkalarında ne olduğuna bakmazlar mı?"* Yani onlar nereye baksalar, nereye gitseler gök onları gölgelendirmekte, onların üzerlerini örtmekte, yer de onların altındadır. Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna benzemektedir: *"Biz göğü kudret ve kuvvetle bina ettik ve muhakkak biz genişleticileriz. Yeri de döşedik, ne güzel döşeyenleriz."* (Zâriyât, 47-48)

Abd b. Humeyd dedi ki: Bize Abdurrezzak, Ma'mer'den haber verdi. O Katâde'den, yüce Allah'ın: *"Gökte ve yerde, önlerinde ve arkalarında ne olduğuna bakmazlar mı?"* buyruğu hakkında dedi ki: Sen sağına, soluna, önüne ya da arkana baksan göğü ve yeri görürsün.

*"Dilersek onları yere geçirir yahut gökten üzerlerine parçalar düşürürüz."* Yani biz dilersek zulümleri ve onlara güç yetirdiğimiz için bunu elbette yapabiliriz ama hilmimiz ve affımız dolayısıyla bunu erteliyoruz.

*"Muhakkak bunda yönelen her kul için elbette bir âyet vardır."* Ma'mer, Katâde'den: "Yönelen (munîb)" tevbe eden diye açıkladığını nakletmektedir. Süfyân da Katâde'den: Munîb: Yüce Allah'a yönelen kimse demektir. Yani göğe ve yere bakılınca şüphesiz uyanık, akıllı ve Allah'a dönen herkes Allah'ın ölümden sonra cesetleri dirilteceğine kadir olduğuna ve ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine apaçık bir delalet görülecektir. Çünkü yüksekliği ile genişliği ile bu gökleri, alçaklığıyla, eniyle, boyuyla bu yerleri yaratma kudretine sahip olan şüphesiz cisimleri yeniden var etmeye, çürümüş kemikleri tekrar canlandırmaya kadirdir, gücü yeter. Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Göklerle yeri yaratan onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir? Evet, (elbette kadirdir.)"* (Yâsin, 81); *"Göklerle yerin yaratılması andolsun ki insanların yaratılışından daha büyüktür fakat insanların çoğu bilmezler."* (Mü'min, 57)

**Ey Dağlar Tesbîh Edin:**

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا ۖ يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ ۚ وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ ﴿١٠﴾ أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا ۖ إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾

Scanned with CamScanner

*10. Andolsun ki biz nezdimizden Dâvûd'a bir üstünlük verdik. Ey dağlar, siz de onunla tesbih edin ve ey kuşlar, siz de. Ona demiri de yumuşatmıştık.*

*11. "Uzun geniş zırhlar yap, dokumada işini sağlam tut. Sâlih amel işleyin, çünkü ben yaptıklarınızı çok iyi görenim" diye emrettik.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kulu ve Rasûlü Dâvûd'a (a.s) ihsan etmiş olduğu nimetleri haber vermektedir. Ona apaçık bir üstünlük vermiş, nubuvveti ve güçlü bir hükümdarlık ve iktidarı bir arada ona ihsan etmişti. Ayrıca sayıca çok, araç gereçleri fazla ordular da vermişti. Bununla birlikte yüce Allah ona pek muazzam bir ses de ihsan buyurmuştu. Öyle ki o sesiyle tesbih getirdiği zaman sapasağlam, pek yüce dilsiz dağlar da onunla birlikte tesbih eder, Serbestçe uçan, gidip gelen kuşlar onun tesbihinden ötürü duruyor ve çeşitli dillerle ona cevap veriyordu.

[5556] Sahih'teki rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Mûsâ el-Eş'ari'nin gece Kur'ân okurken sesini duymuş, durup onun Kur'ân okumasını dinlemiş sonra şöyle buyurmuştur: "Gerçekten buna Dâvûd hanedanının mizmarlarından bir mizmar verilmiş bulunuyor."[472]

Ebû Osman en-Nehdi dedi ki: Ben Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'ın sesinden daha güzel ne bir zil, ne bir ud, ne de bir telli çalgı sesi duymuşumdur.

*"Tesbih edin"* (anlamını verdiğimiz): "(أَوِّبِي ): Tesbih ediniz" demektir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid ve başkaları yapmıştır. Ebû Meysere'nin ileri sürdüğüne göre ise bu Habeşçe'de "tesbih ediniz" demektir. Ancak bu tartışılır. Çünkü sözlükte (bu fiilin mastarı olan) "te'vîb" döndürmek (tekrarlamak) anlamındadır. Dağlarla kuşlar onunla beraber kendi sesleriyle (tesbihini) tekrarlamakla emrolunmuşlardı.

Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk ez-Zeccaci de "el-Cumel" adlı eserinde nida bahsinde *"ey dağlar siz de onunla tesbih edin"* buyruğunda gün boyunca onunla birlikte yürüyün demektir. Çünkü "te'vib" gündüz boyunca yürümek demektir. İs'ad ise gecenin tamamını yürümek demektir diye açık-

472 Daha önce Enbiyâ, 79'un tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

lamıştır. Evet, onun lafzı aynen böyledir, fakat bu oldukça garip bir açıklamadır. Başkasının böyle bir açıklamasını da görmedim. Her ne kadar dilde buna uygun açıklama yapılabilirse de burada âyetin anlamı hakkında bunu söylemek oldukça uzak bir ihtimaldir. Yüce Allah'ın: *"Siz de onunla tesbih edin"* buyruğunun anlamı ile ilgili doğru açıklama az önce geçtiği gibi onunla birlikte tesbihi tekrar edin, karşılık verin, demektir. Allah en iyi bilendir.

*"Ona demiri de yumuşatmıştık."* Hasan-ı Basrî, Katâde, A'meş ve başkaları dedi ki: Demiri (işlemek için) ateşe sokmaya, çekiçle onu dövmeye ihtiyacı yoktu. Aksine o demiri eliyle tıpkı ip büker gibi bükerdi. Bu sebeple yüce Allah: *"Uzun geniş zırhlar yap"* buyurmaktadır. (سَابِغَاتٍ): Zırhlar demektir. Katâde dedi ki: O, zırhları halkalarla yapan ilk kişidir. Ondan önce zırhlar düz (demir) plakalar halinde idi.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Şevzeb dedi ki: Dâvûd (a.s) her gün bir zırh yapıp altı bin dirheme satıyordu. İki binini kendisine ve ailesine harcıyor, dört bin dirhem ile İsrâiloğullarına beyaz undan yapılmış ekmek yediriyordu.

*"Dokumada işini sağlam tut."* Bu da yüce Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e zırhların nasıl yapılacağını öğreten bir irşadıdır.

Mücâhid yüce Allah'ın: *"Dokumada işini sağlam tut"* buyruğu hakkında dedi ki: Çiviyi çok ince yapma ki halka içinde oynamasın. Onu kalın tutma ki halkayı koparmasın. Onu ölçülü yap.

el-Hakem b. Uteybe dedi ki: Onu kalın yapma delmesin, inceltme yerinde oynamasın.

Katâde ve başkalarından da böylece rivayet edilmiştir.

İbn Ebî Talha da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: (السَّرْدِ): Demirde kullanılan halkalar demektir. Bazıları dedi ki: Eğer zırhın halkaları çivili ise (درع مسرودة) denilir. Bunu diyen şairin şu beyitini de delil göstermektedir:

وَعَلَيهِما مَسْرُودَتَان قَضَاهُما دَاوُدُ أو صنعَ السَّوابغ تُبَّعُ

*Her ikisi üzerinde demir halkalı zırhlar vardır, Dâvûd'un yapıp bitirdiği*
*Ya da Tubba'ın (yaptığı) vücudu tamamen örten uzun ve geniş zırhlar.*

Scanned with CamScanner

Hâfız İbn Asâkir, Dâvûd (a.s)'ın biyografisinde İshâk b. Bişr -ki hakkında tenkit edici mahiyette sözler söylenmiştir- yoluyla Ebû İlyas'tan, o Vehb b. Münebbih'ten şu anlamda nakilde bulunmaktadır: Dâvûd (a.s) tanınmayacak şekilde kılık değiştirip dışarı çıkar, Dâvûd ve onun yaşayış ve uygulamasına dair sorular sorardı. Kime sorarsa mutlaka ibadetinde, yaşayış ve davranışında, adaletinde ondan övgüyle söz ederdi. Vehb dedi ki: Nihayet Allah bir adam sûretinde bir melek gönderdi. Dâvûd onunla karşılaştı, başkasına sorduğu gibi ona da sordu. O: Dâvûd kendisi için de, ümmeti için de insanların en hayırlısıdır ama onda bir haslet vardır ki o da olmasaydı mükemmel olurdu dedi. Dâvûd: O hangisidir deyince, adam (kılığındaki melek): Müslümanların malından yiyor ve ailesine yediriyor dedi. Kastettiği Beytu'l-Mal'den yedikleridir. İşte o vakit Dâvûd (a.s) Rabbine olanca gayretiyle dua ederek kendisine kendisini ve çoluk çocuğunu (beytu'l-mal'den yemeye) muhtaç bırakmayacak bir iş öğretmesini niyaz etti. Allah da ona zırh yapma sanatını öğretti, o da zırhları yaptı. İşte (bu şekildeki) zırhları yapan ilk kişi odur. Bundan dolayı yüce Allah da: *"Uzun geniş zırhlar yap, dokumada işini sağlam tut"* buyurmaktadır. Kastedilen ise halkalara geçirilen çivilerdir. (İbn Asâkir devamla) dedi ki: Dâvûd zırh yapardı. Bir zırhı yapıp tamamladı mı onu satar, üçte birini tasadduk eder, üçte biriyle kendisine ve ailesine yetecek ihtiyaçlarını alır, üçte birini de başka bir zırh yapıncaya kadar her gün bir miktar tasadduk etmek üzere alıkoyardı. (Devamla) dedi ki: Allah Dâvûd'a başka hiçbir şeye ihsan etmediği şekilde güzel bir ses bağışlamıştı. Zebur'u okudu mu yırtıcı hayvanlar dahi onu dinlerdi. Hatta bu yırtıcı hayvanlar boyunlarından yakalanır yine de ürküp kaçmazlardı. Şeytanların yaptıkları zurnalar, udlar ve ziller ancak onun ses türlerine göre yapılmıştır. Dâvûd (ibadette) çok gayretli idi. Zebur'u okumaya başladı mı adeta zurnalara üflenir gibi oluyordu. Boğazında kendisine adeta yetmiş zurna verilmiş gibi idi.

Yüce Allah'ın: *"Sâlih amel işleyin"* buyruğuna gelince: Allah'ın size vermiş olduğu nimetlerle iyi amellerde bulunun. *"Çünkü ben yaptıklarınızı çok iyi görenim."* Sizi gözetliyorum, amellerinizi, sözlerinizi görüyorum, bunların hiçbirisi bana gizli saklı değildir.

Scanned with CamScanner

**Süleyman'a Verilen Rüzgar:**

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۚ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۖ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ ۚ اِعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا ۚ وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾

*12. Süleyman'ın emrine de rüzgârı verdik. Sabah esişinde bir aylık yol alırdı. Akşam da bir aylık yol giderdi. Biz ona erimiş bakır pınarını sel gibi akıttık. Cinden bir kesim de Rabbinin emri ile eli altında iş görürlerdi. Onlardan kim verdiğimiz emirden saparsa biz ona alevli ateş azabından tattırırdık.*

*13. Onlar kendisine köşklerden, heykellerden, büyük havuzları andıran çanaklardan ve yerlerinde sabit kazanlardan istediğini yaparlardı. Ey Dâvûd hanedanı, siz de şükrederek çalışın. Kullarımdan şükreden ise azdır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Dâvûd (a.s)'a verdiği nimetleri söz konusu ettikten sonra, Dâvûd oğlu Süleyman'a gidişi bir aylık, dönüşü bir aylık mesafeye halısını taşıyıp, götüren rüzgârı musahhar kılışını zikretmektedir.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Süleyman halısı üzerinde sabah Dımaşk'tan biner, İstahr'da inip, öğlen yemeğini yer, ıstahr'dan kalkıp geceyi Kabul (Kabil)'de geçirirdi. Dımaşk ile Istahr arasında hızlı yolculuk yapan için tam bir ay, Istahr ile Kabil arası da yine hızlı yolculuk yapan için tam bir aylık süre vardır.

*"Biz ona erimiş bakır pınarını sel gibi akıttık"* buyruğuna gelince: İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Atâ el-Horasânî, Katâde, Süddî, Zeyd b. Eslem'den Mâlik, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ve daha başkaları şöyle demiştir: *Kıtr*'dan maksat bakırdır. Katâde bu (bakır pınarı) Yemen'de idi. İşte insanların bütün yaptıkları yüce Allah'ın Süleyman (a.s)'a çıkarıp verdiklerindendir. Süddî dedi ki: Bu bakır pınarı ona üç gün süre ile akıtılmıştı.

Scanned with CamScanner

*"Cinden bir kesim de Rabbinin emri ile eli altında iş görürlerdi."* Yani biz cinleri onun emrine verdik. Allah'ın izniyle yani kader ve takdiri ile onun huzurunda iş yaparlardı. Yine Allah kendi iradesiyle cinleri ona musahhar kılmış, onlar da onun için dilediği yapıları ve daha başka şeyleri bina ederlerdi.

*"Onlardan kim verdiğimiz emirden saparsa"* yani onlardan kim itaatin sınırları dışına çıkarak başka tarafa giderse *"biz ona alevli ateş azabından tattırırdık."* Âyetteki "es-Sair" yangın, yanık demektir.

[5557] Burada İbn Ebî Hâtim garip bir hadis zikrederek şöyle demektedir: Bize babam tahdis etti. Ebû Salebe el-Huşeni'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cinler üç sınıftır. Bir sınıfın kanatları vardır, havada uçarlar. Bir sınıfları yılan ve köpektir, bir sınıfları ise konup göçerdirler."*[473] Bu hadisin merfu olarak rivayet edilmesi oldukça gariptir.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize babam tahdis etti. İbn En'um dedi ki: Cinler üç türlüdür. Bir sınıfın sevap kazanmaları ve cezalandırılmaları söz konusudur, bir kısmı gök ile yer arasında uçarlar, bir kısmı da yılan ve köpektir.

Bekr b. Mudar dedi ki: Benim bildiğim kadarıyla o (Muhammed b. Yahyâ) bana şunu da tahdis etmişti: İnsanlar da üç türlüdür. Bir sınıfı Allah kıyâmet gününde Arşının gölgesi ile gölgelendirir, bir kısmı davarlar gibidir hatta yolca onlardan da şaşkındırlar, bir diğer kısmı ise insan sûretinde ama kalpleri şeytan kalpleridir.

473 Oldukça zayıftır. Bunu Hakim, II, 456'da ve Mecma, 13386'da belirtildiği üzere Taberânî; Ebû Nuaym, V, 137; el-Haraiti, Hevatifu'l-Cann, 2'de tahriç etmişlerdir. Ravileri sikadır ve Abdullah b. Sâlih dışında Müslim'in ravileridirler. Mizan'da özetle şöyle denilmektedir: Ahmed dedi ki: O (Abdullah b. Sâlih) işin başında (dini hükümlere) bağlı birisi idi sonra bozuldu. Ebû Hâtim dedi ki: Ömrünün son zamanlarında ilim adamlarının kabul etmediği birtakım hadisler ortaya çıkarmıştı. Gördüğümüz kadarıyla bunlar Halid b. Necih'in uydurduğu hadislerdendi. Ebû Sâlih de onunla arkadaşlık ederdi. Sâlih Cezera dedi ki: İbn Maîn onun sika olduğunu söylerdi ama o bana göre yalan hadis uyduran birisidir. İbn Huzeyme dedi ki: Onun Ebû Sâlih'in hocası aleyhine hadis uyduran bir komşusu vardı. Uydurduğu bu hadisleri Ebû Sâlih'in hattına benzer bir yazı ile yazar, onun evine atardı. O da bunun o hocanın hattı olduğunu sanırdı. (Mizan, 4383) Bununla birlikte Hakim bu hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Heysemi de: Ravilerinin sika oldukları söylenmiş olmakla birlikte bazılarında ihtilaf vardır demektedir.

Scanned with CamScanner

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize babam tahdis etti. Hasan(-ı Basrî) dedi ki: Cinler İblis'in, insanlar Âdem'in çocuklarıdır. Bunlardan da iman edenler vardır, diğerlerinden de. Hepsi de mükâfat ve cezaya maruz kalmakta ortak niteliğe sahiptir. Bunlardan ve diğerlerinden mü'min olan yüce Allah'ın velisi (dostu)dir. Bunlardan ve diğerlerinden kâfir olan da şeytandır.

*"Onlar kendisine köşklerden, heykellerden... istediğini yaparlardı."* Buyrukta geçen "Mehârîb (mealde köşkler)" güzel yapılar demektir. Bu da bir meskenin en güzel yeri ve onun önüdür. Mücâhid dedi ki: Meharib saraydan daha küçük yapılara denilir. Dahhâk bunlardan maksat mescitlerdir demiştir. Katâde ise: Saraylar ve mescitlerdir derken, İbn Zeyd meskenlerdir diye açıklamıştır.

"Temâsîl (heykeller)" kelimesini Atiyye el-Avfî, Dahhâk ve Süddî sûretler diye açıklamışlardır. Mücâhid bunlar bakırdandı. Katâde çamurdan ve camdandı demişlerdir.

Yüce Allah'ın: *"Büyük havuzları andıran çanaklardan ve yerlerinde sabit kazanlardan istediğini yaparlardı"* buyruğuna gelince: "el-cevâb", "câbiye" lafzının çoğulu olup içine su toplanan havuza denilir. Nitekim A'şa Meymun b. Kays şöyle demiştir:

تَرُوحُ عَلَى آلِ المَحَلَّقِ جَفْنَةٌ كَجَابِيَةِ الشَّيخِ العِراقي تَفْهَق

*el-Muhallak hanedanına bir çömlek gider ki sabahleyin*

*Iraklı şeyhin dolup taşan havuzu gibi.*

Ali b. ebi Talha da İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: "Havuzları andıran" buyruğu yerdeki geniş çukuru andıran demektir. el-Avfî de yine ondan naklen havuzlar gibi diye açıklamaktadır. Mücâhid, Hasan, Katâde, Dahhâk ve başkaları da böyle demişlerdir.

*"Kuduru'r-râsiyât:* Yerlerinde sabit, başka yere götürülmeyen, muazzam büyüklüklerinden ötürü yerlerinden hareket ettirilemeyen kazanlar, demektir. Mücâhid, Dahhâk ve başkaları böyle açıklamıştır. İkrime de: Kazanların üzerlerinde yerleştirildikleri ocakları kendindendir diye açıklamıştır.

*"Ey Dâvûd hanedanı! Siz de şükrederek çalışın."* Yani biz onlara üzerinizdeki din ve dünya nimetlerine karşılık olmak üzere şükredecek şekilde

Scanned with CamScanner

amelde bulunun dedik. "(شُكْرًا): Şükrederek" kelimesi ya fiilinden olmayan bir mastar (mutlak meful) yahut da mefulün leh'tir.[474] Her iki ihtimale göre şükrün söz ve niyet ile olduğu gibi fiilen de olabileceğine delalet vardır. Nitekim şair şöyle demiştir:

أَفَادَتْكُمُ النَّعْمَاء مِنِّي ثَلاثَةً: يدِي، ولَسَاني، وَالضَّمير المُحَجَّبَا

*Benden üç şey (sizin üzerimdeki) nimetlerinizi ifade etmiştir (onlarla teşekkür ediyorum:)*

*Elim, dilim ve örtülü (görünmeyen) kalbim.*

Ebû Abdurrahman es-Sülemi dedi ki: Namaz bir şükürdür, oruç bir şükürdür. Allah için yaptığın hayırlı bütün ameller şükürdür. Şükrün en faziletlisi de elhamdu...dur. Bunu İbn Cerîr rivayet etmiştir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Şükür, Allah'a karşı takvalı olmak ve salih amel işlemektir.

Bu açıklamalar fiilen bu işleri yapan kimseler hakkında kullanılır. Dâvûd (a.s) hanedanı da bu şekilde Allah'a hem sözleriyle, hem amelleriyle şükrü yerine getiriyorlardı.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Sabit el-Bunani dedi ki: Dâvûd (a.s) ailesine, çocuklarına, hanımlarına namazı bölüm bölüm dağıtmıştı. Gece ya da gündüzün her bir saatinde mutlaka Dâvûd hanedanından namaz kılan bir insan vardı. Bu sebeple bu âyet-i kerime: *"Ey Dâvûd hanedanı! Siz de şükrederek çalışın. Kullarımdan şükreden ise azdır"* âyeti onları kapsamıştır.

[5558] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *"Şüphesiz yüce Allah'ın en sevdiği namaz Dâvûd'un namazıdır. O gecenin yarısını uyur, üçte birini kalkıp namaz kılar sonra da geri kalan altıda biri uyurdu. Yüce Allah'ın en sevdiği oruç ise Dâvûd'un orucu idi. O bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Düşmanla karşılaştığında da kaçmazdı."*[475]

---

474 Mef'ulu mutlak oluşuna göre mana şükür mahiyetine uygun amel işleyin diye ifade edilebilir. Mef'ulun leh olması takdirinde de şükretmek için amel edin demek olur. (Çeviren)

475 Daha önce Mü'minûn sûresi 51. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[5559] Ebû Abdullah İbn Mâce de Suneyd b. Dâvûd yoluyla Câbir'den şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Dâvûd oğlu Süleyman'ın annesi Süleyman'a: Oğulcuğum gece fazla uyuma. Çünkü geceleyin fazla uyumak kişiyi kıyâmet gününde fakir bırakır, dedi."*[476]

İbn Ebî Hâtim burada Dâvûd (a.s) hakkında oldukça uzun ve garip bir eser rivayet etmekte ve ayrıca şunları da söylemektedir: Bize babam tahdis etti. Bize Ebû Yezîd Feyz b. İshâk er-Rakki tahdis edip dedi ki: Fudayl yüce Allah'ın: *"Ey Dâvûd hanedanı siz de şükrederek çalışın"* buyruğu hakkında dedi ki: Dâvûd: Rabbim şükür senden gelen bir nimet iken sana nasıl şükredebilirim, dedi. Yüce Allah: "(Şükretmek de dâhil olmak üzere bütün) nimetin benden geldiğini söylemekle işte şimdi şükretmiş oldun" buyurdu.

*"Kullarımdan şükreden ise azdır"* buyruğu ise vakıayı haber vermektedir.

**Süleyman'ın Ölümü:**

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

476 Oldukça zayıftır. Hadisi İbn Mâce, 1332; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 4746; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, III, 68; ibn Hibbân, el-Mecruhin, III, 136'da rivayet etmişlerdir. İbnu'l-Cevzî (r.h) dedi ki: Sahih değildir. Yusuf b. Muhammed'e rivayet ettiği hadislerde mutabaat olunmaz. Dârekutnî Yusuf zayıftır, İbn Hammad metruktur demiştir demektedir. İkinci bir illeti ise Suneyd b. Dâvûd'un zayıf bir ravi olduğudur. Busiri ise Zevaid'de bir arada Suneyd ve Yusuf'tan ötürü illetli olduğunu da söylemiştir. Her ikisi de zayıf ravilerdir diye eklemektedir. suyûtî el-Leali, II, 31'de İbnu'l-Cevzî'ye muhalefet ederek hadisin sadece zayıf olduğunu uydurma olmadığını söylemiştir. Ancak suyûtî'nin bu söylediği tartışılır. Çünkü bunu Ukayli, IV, 456'da bir başka yoldan Muhammed b. el-Münkedir'den tahriç ederek şöyle demektedir: "Süleyman'ın annesi..." dedi. Sonra bu hadisi bir başka yoldan Rabia b. Zeyd'den, onun kendi sözü olarak tekrarlamıştır. Buna göre bu hadisin merfu olarak rivayetinde yanılma ya Yusuf'un yahut da Suneyd'in yanılmasıdır. Allah en iyi bilendir. İbn Hibbân'ın tercihine göre ise bu hususta tenkit edilmesi gereken kişi Yusuf'tur. Çünkü o şöyle diyor: Babasından, babasına ait olmayan, onun rivayet etmediği hadis ilmiyle uğraşanların avamlarının dahi kalb edilmiş olduklarında şüphe etmeyeceği rivayetler nakletmektedir.

Scanned with CamScanner

*14. Biz, ölümüne hükmedince asasını yiyen ağaç kurdundan başkası onlara ölümünü göstermedi. Nihayet yıkılıp yere düşünce açıkça ortaya çıktı ki eğer cinler gaybı bilmiş olsa idiler bu horlayıcı azap içinde devam etmezlerdi.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Süleyman (a.s)'ın nasıl vefat ettiğini ve Allah'ın, ölümünü ağır işlerde çalıştırılmak üzere emrine verilmiş olan cinlerden nasıl sakladığını ve onların bunu bilemediklerini zikretmektedir. Çünkü Süleyman (a.s), İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan, Katâde ve daha başkalarının da belirttikleri gibi yaklaşık altmış yıl kadar bir süre bastonuna dayanmış halde kaldı. Ağaç kurdu denilen bir kurtçuk bastonu yiyince bastonun taşıma gücü zayıfladı ve yere düştü. Böylelikle onun uzun bir süre önce vefat etmiş olduğu da öğrenildi. Cinler ve aynı zamanda insanlar cinlerin gaybı bilmediklerini de açıkça öğrenmiş oldular. Halbuki daha önce hem kendileri böyle vehmediyorlardı, hem de insanların bu vehme kapılmalarını sağlıyorlardı. Bu hususta sahih olduğu tartışılır garip, merfu bir hadis de rivayet edilmiş bulunmaktadır.

[5560] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Allah'ın Nebîsi Süleyman (a.s) namaz kılarken bir ağacın (bitkinin) yeşerdiğini görürse ona senin adın nedir diye sorar, ağaç da şudur derdi. Sen ne işe yararsın diye sorar. Eğer dikilmeye elverişli ise onu diker, şayet bir hastalığa ilaç ise o da yazılırdı. Bir gün yine namaz kılmakta iken önünde bir ağaç görüverdi. Ona senin adın ne, diye sordu. O, keçiboynuzu dedi. Sen neye yararsın, dedi. O, bu beytin harap olup yıkılması içinim dedi. Süleyman (a.s): Allah'ım! Benim ölümümü cinlerin bilmemesini sağla. Böylelikle insanlar cinlerin gaybı bilemediklerini bilip, öğrensinler diye dua etti. Sonra onu bir baston olarak yonttu ve bir sene boyunca ölmüş haliyle o bastona dayalı kaldı. Cinler de çalışıp duruyordu. Derken o bastonu ağaç kurdu yedi. Böylelikle insanlar ve cinler şayet gaybı bilmiş olsalardı bir sene boyunca o küçültücü azapta kalmaya devam etmeyeceklerini açıkça anlamış oldular."* (Bunu İbn Abbâs'tan rivayet eden Said b. Cubeyr) dedi ki: İbn Abbâs bu âyeti böylece (yani bir sene anlamında "havlen" lafzını ilave ederek) okurdu. (İbn Abbâs) dedi ki: Böylelikle cinler ağaç kurduna teşekkür ettiler ve onlar ağaç kurduna su taşırlardı.[477]

477 Doğrusu bunun mevkuf bir rivayet olduğudur. Bunu Taberî, 28777'de rivayet etmiş

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim de bunu bu şekilde İbrâhim b. Tahman'ın böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Hadisin merfu olarak nakledilmesi garip ve münkerdir. Mevkuf olma ihtimali daha yüksektir. Atâ b. Ebî Müslim el-Horasânî'nin ise garip rivayetleri vardır. Naklettiği bazı hadisler ise münkerdir.

Süddî'nin, Ebû Mâlik ve Ebû Sâlih'ten, onun İbn Abbâs'tan aynı zamanda Murre el-Hemdani'den, o İbn Mes'ud'dan ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birkaç kişiden daha naklettiği bir hadiste şunları söylemektedir: Süleyman Beytu'l-Makdis'te bir sene, iki sene, bir ay, iki ay tek başına uzlete çekilirdi. Bazen bundan daha uzun bir süre, bazen daha kısa bir süre kaldığı da olurdu. Yiyeceğini içeceğini yanına alırdı. Vefatı ile neticelenen son uzletinde de yine mescide girmişti. İlk sıralarda her günün sabahında mutlaka Beytu'l-Makdis'te bir ağaç (ya da bitki) çıkar, o da yanına gidip ona adın ne diye sorardı. Bu bitki adım şudur şudur derdi. Eğer dikilmek içinse onu dikerdi şayet bir ilaç olarak kullanılacak bir bitki ise bu sefer ben şunun ve şunun için ilaç olan bir bitkiyim der, o da onu böylece tespit ederdi. Nihayet keçiboynuzu denilen bir ağaç bitti. Ona, adın ne dedi. O, ben keçiboynuzuyum, dedi. Sen niçin bittin, dedi. Ben bu mescidin harap olması için bittim, dedi. Süleyman, ben hayatta iken Allah bu mescidi tahrip edecek, yıkacak değildir. Sen benim ölümüme ve Beytu'l-Makdis'in de (daha sonra) harap olmasına sebepsin, dedi. Sonra o bitkiyi alıp kendisine ait bir bahçede dikti. Arkasından mihraba girdi. Bastonuna yaslanarak namaza durdu. Bir süre sonra öldü. Ancak şeytanlar ölümünü bilemedi. Bu halde çalışmaya devam ettiler. Süleyman'ın çıkıp da kendilerini cezalandıracağından korkuyorlardı. Şeytanlar mihrabın etrafında toplanırdı. Mihrabın da ön ve arka taraflarında küçük pencereleri vardı. İtaatin dışına çıkmak isteyen şeytan da ben bu taraf-

---

olup, zayıftır çünkü senedinde Atâ b. es-Saib vardır. Doğru sözlü olmakla birlikte son zamanlarında hafızası karışmıştır. Bu hadiste yanılıp, bunu merfu olarak rivayet etmiştir. Doğrusu ise bunun Taberî tarafından 28778'de rivayet edildiği gibi İbn Abbâs'a ve yine İbn Mes'ud'a mevkuf bir rivayet olduğudur. Evet, doğrusu budur. Ayrıca merfu hadisin bir başka illeti daha vardır ki o da Mûsâ b. Mes'ud'dur. Her ne kadar Buhârî ondan rivayet nakletmiş ise de Ahmed onun hakkında konuşmuş, Tirmizî zayıf olduğunu söylemiş, el-Fellas hadis hususunda basireti olan bir kimse ondan hadis nakletmez demiştir. Bundar zayıftır, Ebû Hâtim doğru sözlüdür derken, Ahmed doğru sözlülerdendir demiştir. Mizan, 8923. Sonraki rivayete de bakınız.

Scanned with CamScanner

tan girip, şuradan çıkacak olursam çok gayretli birisi sayılmaz mıyım derdi ve bir taraftan girip, diğerinden çıkardı. Bu şeytanlardan biri pencereden girdi, geçti. Mihraptayken Süleyman'a bakan her şeytan mutlaka yanardı. Bu son giren şeytan geçip gittiği halde Süleyman'ın hiçbir sesini duymadı, sonra geri döndü yine bir ses duymadı. Tekrar geri döndü, mihrabın (ibadet ettiği özel odasının) içine indi, yine yanmadı. Süleyman (a.s)'a bakınca ölmüş olarak yerde yattığını gördü. Dışarı çıkıp herkese Süleyman'ın öldüğünü haber verdi. Kapıyı açıp içeri girdiler, onu dışarı çıkardılar.

Habeşçe, baston asa demek olan (ayetteki lafzı ile) "minsee"sinin ağaç kurdu tarafından yenilmiş olduğunu gördüler. Ancak ne zamandan beri öldüğünü bilemediler. Kurdu bastonun üzerine koydular, bir gün bir gece boyunca ondan yedi. Sonra bunu esas alarak bir hesap yaptılar, bir seneden beri ölmüş olduğunu tespit ettiler. Bu buyruk İbn Mes'ud'un kıraatinde: "(فمكثوا يدأبون له من بعد موته حولا): Ölümünden bir sene sonra onun için yorularak çalışmaya devam ettiler" şeklindedir. O vakit insanlar cinlerin kesin olarak yalan söylediklerine inandılar. Eğer onlar gaybı bilselerdi, Süleyman'ın ölümünü de bilmeliydiler ve bir sene boyunca azap içerisinde ona çalışmayı sürdürmezlerdi. İşte yüce Allah'ın: "Asasını yiyen ağaç kurdundan başkası onlara ölümünü göstermedi. Nihayet yıkılıp yere düşünce açıkça ortaya çıktı ki eğer cinler gaybı bilmiş olsa idiler, bu horlayıcı azap içinde devam etmezlerdi" buyruğu bunu ifade etmektedir. Yani onların yalan söyleyip durdukları insanlar tarafından açıkça görülmüş, öğrenilmiş oldu. Sonra şeytanlar ağaç kurduna: Eğer sen yemek yiyen bir canlı olsaydın sana en güzel yiyecekleri getirirdik, eğer sen içecek içseydin sana en güzel içecekleri getirirdik ama biz sana yine su ve çamuru taşımaya devam edeceğiz dediler. Devamla dedi ki: İşte bundan dolayı nerede olursa olsun bunları ona taşıyıp götürürler. Sen hiç ahşabın içindeki çamuru görmedin mi? İşte bu çamur şeytanların ona teşekkür etmek maksadıyla getirdikleri çamurdur.

Bu rivayet -Allah en iyi bilendir- kitap ehli bilginlerinden öğrenilmiş haberlerdendir. Bu gibi bilgiler hakkında hüküm vermeye gerek yoktur ama Allah'ın kitabına uygun olanları dışındakiler tasdik edilmez, hakka muhalif olanlar dışındakilerin yalan oldukları söylenmez, bunların dışında kalan ise ne doğrulanır, ne de yalanlanır.

Scanned with CamScanner

İbn Vehb ve Asbağ b. el-Ferac, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den yüce Allah'ın: *"Asasını yiyen ağaç kurdundan başkası onlara ölümünü göstermedi"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedirler: Süleyman (a.s) ölüm meleğine benim için sana emir verilecek olursa bana bildir dedi. Ölüm meleği gelerek: Ey Süleyman ben senin ruhunu almakla emrolundum. Geriye senin çok kısa bir zamanın kalmış bulunuyor dedi. Bunun üzerine Süleyman (a.s) şeytanları çağırdı ve onun üzerine kapısı bulunmayan camdan bir köşk bina ettiler. Bastonuna dayanarak namaza durdu. Ölüm meleği onun yanına girdi, bastonuna dayalı olduğu halde ruhunu kabzetti. Süleyman bunu ölüm meleğinden kaçmak maksadıyla yapmamıştı. Bu arada cinler onun önünde çalışıp duruyor, ona bakıyor, onun canlı olduğunu sanıyorlardı. Aziz ve celil olan Allah da ağaç kurdunu gönderdi. Bu kurtçuk sopaları yerdi. Buna "el-kadih" de denilir. Bastonunun içerisine girip onu yemeye koyuldu. Sonunda bastonun içini yiyince bastonun gücü azaldı, Süleyman ona ağır gelince yere ölü olarak yıkıldı. Cinler bunu görünce işi bırakıp gittiler. (Abdurrahman) dedi ki: *"İşte yüce Allah'ın asasını yiyen ağaç kurdundan başkası onlara ölümünü göstermedi"* buyruğu bunu ifade etmektedir.

Esbağ dedi ki: (Abdurrahman'dan) başkasından bana ulaştığına göre Süleyman yere yıkılmadan önce kurtçuk bir sene boyunca bastonunu yiyip durdu. Seleften başkaları da buna yakın açıklamalar yapmışlardır. Allah en iyi bilendir.

**Sebe'lilerin Yurtları:**

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ ءَايَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾

*15. Andolsun ki Sebe'liler için kendi meskenlerinde bir ibret vardı. Sağ ve solda ikişer bahçe vardı. Rabbinizin rızkından yiyin ve ona şükredin. Hoş bir belde ve bağışlayıcı bir Rabb.*

Scanned with CamScanner

*16. Fakat onlar yüz çevirdiler. Biz de onlara Arim selini gönderdik ve onların iki bahçelerinin yerine buruk yemişli, acı ılgınlı ağaçları olan ve içinde Arabistan kirazından da az bir şey bulunan iki bahçe verdik.*

*17. İşte nankörlük etmeleri sebebi ile biz onları böyle cezalandırdık. Zaten biz nankörlük edenden başkasını cezalandırır mıyız ki?*

**Tefsiri:**

Sebe'liler Yemen hükümdarları ile Yemen ahalisine denirdi. Tubba' denilen hükümdarlar onlardandı. Süleyman (a.s)'a iman eden Belkıs da onlardandı. Kendi ülkeleri, yaşayışları, rızıklarının bolluğu, ekin ve mahsullerinin bolluğu bakımından büyük bir nimet içerisinde ve imrenilecek bir durumda idiler. Yüce Allah onlara rızkından yemeleri, kendisini tevhid edip, ibadet etmek sûretiyle ona şükretmelerini emreden rasûller gönderdi. Yüce Allah'ın dilediği kadar bir süre bu halde devam ettiler. Sonra kendilerine verilen emirlerden yüz çevirdiler. Bundan dolayı üzerlerine selin gönderilmesi ile ve Sebe' topraklarında -yüce Allah'ın izniyle biraz sonra etraflıca açıklaması geleceği üzere- darmadağın edilmekle cezalandırıldılar.

[5561] İmam Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Va'le dedi ki: İbn Abbâs'ı şöyle derken dinledim: Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Sebe' hakkında onun ne olduğunu bir adam mı, bir kadın mı yoksa bir ülkenin bir arazisi mi olduğunu sordu. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Hayır, o bir adamdır. Onun on çocuğu doğdu, altısı Yemen'de kaldı, onların dördü de Şam'da yerleşti. Yemen'de kalanlar Mezhiç, Kinde, Ezd ve Eş'ariler ile Enmar ve Himyerlilerdir. Şam'da kalanlar ise Lahm, Cuzâm, Âmile ve Gassanlılardır."*[478]

Ayrıca bunu Abd, el-Hasan b. Mûsâ'dan, o İbn Lehia'dan böylece rivayet etmiştir. Bu da hasen bir isnad olmakla birlikte (Kütüb-i Sitte sahipleri) bunu tahriç etmemişlerdir. Bu hadisi ayrıca Hâfız Ebû Ömer b. Abdilberr de "el-Kasdu ve'l-Emem bi Marifeti Ensâbi'l-Arabî ve'l-Acem" adlı eserinde İbn

478 Ahmed, I, 316. Senedinde bir beis yoktur çünkü hadis İbn Lehia'dan rivayet nakleden Abdullahlardan birisi olan Ebû Abdurrahman'ın rivayetiyle gelmiştir. Ayrıca bunun çeşitli rivayet yolları da ve şahitleri de bulunmaktadır. Musannif (r.h) bunları zikredecektir. Bunu Hakim de IV, 423'de bir başka yoldan Abdullah b. Hubeyre'den böylece rivayet edip, sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Senedinde Abdullah b. Ayyaş vardır ki Ebû Hâtim zayıf olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

Lehia, Alkame b. Va'le'den, o İbn Abbâs'tan diye naklettiği bir hadis olarak rivayet edip, buna yakın hadisi zikretmiştir. Buna yakın bir rivayeti bir başka yoldan da kaydetmiştir.

[5562] Yine İmam Ahmed ve Abd b. Humeyd dedi ki: Ferve b. Nuseyd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna gittim. Ey Allah'ın Rasûlü! Kavmimin bana doğru geleni ile de, arkasını dönüp kaçanıyla da savaşayım mı? dedim. Allah Rasûlü: *"Evet, kavminin sana doğru geleni ile de, arkasını dönüp kaçanıyla da savaş"* buyurdu. Ama ben arkamı dönüp gidince beni çağırdı ve: *"Sen onları İslam'a çağırmadan onlarla savaşma"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Ne dersin, Sebe' bir vadi midir, bir adam mıdır yoksa nedir? dedim. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Hayır, o Araplardan bir adamdır. Onun on çocuğu doğdu. Bunların altısı Yemen'de, dördü Şam'da kaldı. Yemen'de kalanlar Ezd(liler), Eş'ariler, Himyer, Kinde ve Mezhiç(liler) ile kendilerine Becile ve Has'am denilen Enmar'dır. Lahm, Cüzâm, Âmile ve Gassan ise Şam'a yerleştiler."*[479] Bu da her ne kadar senedinde hakkında tenkitler yapılmış bulunan Ebû Cenab el-Kelbi olmakla birlikte ceyyid bir isnattır.

[5563] Ama bunu İbn Cerîr, Ebû Kureyb'den, o el-Enkazi'den, o Esbat b. Nasr'dan, o Yahyâ b. Hani el-Muradi'den, o amcası yahut babasından -şüphe eden Esbat'tır- şöyle dediğini nakletti: Ferve b. Museyk, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna geldi. Sonra da hadisin geri kalan kısmını zikretti.[480]

[5564] Bu hadisin bir başka rivayet yolu: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Sevbe b. Nemir'in naklettiğine göre Abdulaziz b. Yahyâ kendisine şunu haber vermiştir: Bizler Afrika'da Ubeyde b. Abdurrahman'ın yanında idik. Bir gün şöyle dedi: Ben bir topluluk eğer bir yerde bulunuyorlarsa onların ancak oranın halkından olduklarını düşünüyorum. Bunun üzerine Ali b. Rebâh şöyle dedi: Asla çünkü bana filanın tahdis ettiğine göre Ferve b. Nuseyk el-Gutayfî Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna gelerek şöyle dedi: "Şüphesiz

479 Senedi Ebû Cenab'ın zayıf oluşu dolayısıyla zayıftır. Bunu Taberânî, XVIII, 834'de Ebû Cenab yoluyla tahriç etmiş bulunmaktadır.

480 Taberî, 28784 senedi zayıftır. Çünkü Yahyâ b. Hani'nin sika olduğunu sadece İbn Hibbân söylemiştir. Hadisi ayrıca Hakim, II, 424'de bir başka yoldan rivayet etmiş kendisi de, Zehebî de hadis ile ilgili bir değerlendirmede bulunmamıştır.

Scanned with CamScanner

Sebe'liler cahiliye döneminde güçlü bir kavim idiler ve ben İslam'dan dönüp irtidad edeceklerinden korkuyorum. Onlarla savaşabilir miyim? Allah Rasûlü: *"Henüz onlar hakkında bana herhangi bir emir verilmiş değildir"* buyurdu. Bunun üzerine: *"Andolsun ki Sebe'liler için kendi meskenlerinde bir ibret vardı..."* diye başlayan âyet-i kerimeler indirildi.

Bunun üzerine bir adam ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Sebe' nedir? dedi ve sonra bir önceki hadisin aynısını zikretti. Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Sebe' nedir? O bir ülke midir, bir adam mıdır yoksa bir kadın mıdır diye soruldu. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Hayır, bir adamdır. On çocuğu dünyaya geldi. Onların altısı Yemen'de, dördü de Şam'da yerleşti. Yemen'de yerleşenler Mezhiç, Kinde, Ezd, Eş'ariler, Enmar ve -onlar ile birlikte oraya yerleşenler dışında- Himyerlilerdir. Şam'da yerleşenler ise Lahm, Cüzâm, Gassan ve Âmile'dir."*[481] Sûre tamamıyla Mekke'de inmiş olduğu halde Medine'de (meydana gelmiş bir olay sırasında) âyetin söz konusu edilmesi bakımından gariplik vardır. Allah en iyi bilendir.

[5565] Bir başka rivayet yolu: İbn Cerîr dedi ki: Ferve b. Nuseyd el-Gutayfî dedi ki: Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Sebe' nedir? Bir yer midir yoksa bir kadın mıdır, bana bildirebilir misin, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Ne bir yerdir, ne de bir kadındır. O on çocuğu doğmuş bir adamdır. Bunların altısı Yemen'de, dördü ise Şam'da yerleşti. Şam'da yerleşenler Lahm, Cüz'am, Amile ve Gassan'dır. Yemen'de yerleşenleri ise Kinde, Eş'ariler, Ezd, Mezhiç, Himyer ve Enmar'dır."* Bunun üzerine adam: Peki Enmar nedir? dedi. Allah Rasûlü: *"Kendilerinden Has'amlılarla Becile'nin geldiği kimsedir"* buyurdu.[482] Bu hadisi Tirmizî de Cami'inde (süneninde) Ebû Kureyb ile Abd b. Humeyd'den diye rivayet etmiş bulunmaktadır. Dediler ki: Bize Ebû Usame tahdis etti... Sonra hadisi buradakinden daha geniş olarak zikretti, arkasından: "Bu hasen, garip bir hadistir" dedi.

---

481 Senedi oldukça zayıftır. Çünkü senedinde İbn Lehia vardır. Zayıf birisidir. Ayrıca senedinde adı verilmedik bir ravi vardır. Bunu Taberânî, XVIII, 835'te bir başka yoldan el-Berâ b. Abdurrahman'dan, o Ferve'den böylece rivayet etmiştir.

482 Bu hadisi Ebû Dâvûd, 3988; Tirmizî, 3222; İbn Sâd, Tabakat, I, 38-39; Taberî, 28783'te rivayet etmiş, Tirmizî: Bu hasen, garip bir hadistir demiştir. Bununla birlikte şahitler arasında (zikredilmesi halinde) senedi hasendir. Çünkü Ebû Sebra kabul edilebilir bir ravidir. Bununla birlikte hadisin değişik rivayet yolları da bulunmaktadır. Bk. Sahih-u Ebî Dâvûd, 3373

Scanned with CamScanner

[5566] Ebû Ömer b. Abdilberr dedi ki: Mûsâ b. Ali, Yezîd b. Huseyn'den, o Temim ed-Dari'den rivayet ettiğine göre bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek ona Sebe' hakkında soru sordu... Sonra hadisi aynen zikretti.[483] Böylelikle bu hadis güç kazanıp, hasen mertebesine yükselmektedir.

Aralarında Muhammed b. İshâk'ın da bulunduğu nesep bilginleri Sebe'in adının Abd b. Şems b. Yeşcub b. Ya'rub b. Kahtan olduğunu söylemişlerdir. Ona Sebe' denilmesinin sebebi ise Araplar arasında ilk Sebi eden (esir alan) kişi oluşundan dolayıdır. Ona er-Raiş de denilirdi çünkü o gazada ganimet alan ve kavmine ganimetten pay veren ilk kişidir. Bundan dolayı kendisine "er-Râiş" adı verilmiştir. Araplar da mala Ri'ş ve Riyaş derler. Zikrettiklerine göre o eski dönemde yaşamış olmakla birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in geleceği müjdesini vermiş ve bu hususta şöyle bir şiir dahi söylemiştir:

سَيَمْلِكُ بَعْدَنَا مُلْكًا عَظِيمًا نَبِيّ لا يُرَخِّصُ في الحَرَام

وَيَملك بَعْدَه منْهُم مُلُوك يدينوه العبادَ بغَير ذام

ويَملك بَعدهم منا مُلُوك يَصير المُلك فينَا باقْتسَام

وَيَمْلك بَعْد قَحْطَان نَبي تَقي خَبْتَة خير الأنام

وسُميَ أحْمَدًا يَا لَيْتَ أني أُعَمَّرُ بَعْد مَبْعَثه بعام

فأعضُده وأَخبوه بنَصري بكُل مُدَجّج وبكُل رام

متى يَظْهَرْ فَكُونُوا نَاصريه وَمَنْ يَلْقَاهُ يُبْلغه سَلامي

*Bizden sonra pek büyük bir mülke sahip olacaktır*
*Harama müsaade etmeyen bir nebî*
*Ondan sonra yine onlardan birtakım hükümdarlar gelecektir*
*Bunlar da kulları tenkit edilmeyecek bir şekilde yöneteceklerdir*
*Onlardan sonra ise bizden hükümdarlar başa gelecek*

483 Değişik rivayet yollarıyla ve şahitleriyle hasen bir hadistir. İbn Abdilberr de el-İstiab, III, 1261 ve İbn Kesir'le başkaları hasen olduğunu belirtmiş olmakla birlikte Ferve b. Nuseyk'in rivayet ettiği bir hadis olarak hasen olduğunu belirtmişlerdir.

Scanned with CamScanner

*Böylelikle mülk aramızda paylaşılacaktır*

*Kahtan'dan sonra bir nebî gelecektir, takvalı, alnı yaratılmışların en hayırlısı olacaktır.*

*Ahmed adı verilecektir ona, keşke ben*

*Peygamber olarak gönderildikten sonra bir yıl dahi yaşayabilseydim, desteklerdim onu ve ona yardım ederek iltifatta bulunurdum.*

*Silahlarını kuşanmış her asker ve ok atan her bir okçu ile*

*Ne zaman ortaya çıkarsa onun yardımcısı olurum*

*Ve kim onunla karşılaşırsa ona selamımı bildirsin.*

Bunu el-Hemdani, el-İklil adlı eserinde zikretmiş bulunmaktadır.

Kahtan hakkında ilim adamlarının üç farklı görüşü vardır. Birinci görüşe göre o Nûh'un oğlu Samm'ın oğlu İrem'in soyundan gelmiştir. Onun nesebinin Nûh'a ulaşmasının nasıl olduğu hakkında da üç ayrı nesep yolu zikretmişlerdir.

İkinci görüşe göre o Hud (a.s)'ın kendisi olan Aber'in soyundan gelmiştir. Yine nesebinin ona ulaşması hususunda üç ayrı yoldan söz etmişlerdir.

Üçüncü görüşe göre ise o İbrâhim el-Halil'in oğlu İsmail'in -ikisine de selam olsun- soyundan gelir. Yine nesebinin ona nasıl ulaştığı hususunda da üç ayrı yoldan söz etmişlerdir.

Bunu oldukça etraflı bir şekilde Hâfız Ebû Ömer b. Abdilberr en-Nemerî (r.h) "el-İnbah ala Zikri Usuli'l-Kabaili'r-Ruvah" adlı eserinde zikretmiş bulunmaktadır.

Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "O Araplardan bir adamdı" sözünün anlamı İbrâhim el-Halil (a.s)'dan önce bulunan ve Nûh oğlu Samm'ın soyundan gelen Arab-ı Aribe'yi kastetmektedir. Üçüncü görüşe göre ise İbrâhim el-Halil (a.s) soyundandır. Fakat bu, bu alandaki ilim adamları nezdinde meşhur bir kanaat değildir. Allah en iyi bilendir.

[5567] Buhârî'nin Sahih'inde yer alan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Eslemlilerden ok atışı yapan birkaç kişinin yanından geçti. *"Ey İsmailoğulları! Ok atınız. Çünkü babanız ok atıcı idi"* buyurdu.[484]

484 Buhârî, 2899, 3373; Ahmed, IV, 50; İbn Hibbân, 4693. Seleme b. el-Ekva'ın rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

Sözü geçen Eslemliler ensardan bir kabilenin adıdır. Ensar ise Evs ve Hazreç kabileleri ile aziz ve celil olan Allah'ın Arim selini üzerlerine gönderdiği zaman çeşitli yerlere dağılan Sebe'liler arasından Yesrib'e yerleşmiş bulunan ve Sebe'li Yemen Araplarından olan Gassanlılardan gelmektedirler. Bilindiği gibi Sebe'lilerden bir grup Şam taraflarına gidip yerleşmişlerdi. Onlara Gassan deniliş sebebi ise denildiğine göre Yemen'de, bir diğer görüşe göre el-Müsellel'e yakın Gassan denilen suyun kenarına yerleşmiş olmalarından dolayı onlara Gassan(lılar) denilmiştir. Nitekim Hassan b. Sabit şöyle demektedir:

إمَّا سَألت فَإنَّا مَعْشَرٌ نُجُبٌ الأزْدُ نِسْبَتُنَا، والماء غَسَّانُ

*Sorduğun hususa gelince biz oldukça soylu bir topluluğuz*

*Ezd bizim mensup olduğumuz nesebimizdir (kıyısında konakladığımız) suyun adı ise Gassan'dır.*

Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Araplardan on çocuğu doğmuş birisi idi"* buyruğu da şu demektir: Yemen Araplarını oluşturan kabilelerin asıllarının kendisinden geldiği bu on kişinin Sebe'in soyundan geldiğini ifade etmektedir. Yoksa bizzat onun kendi sulbünün (öz) evlatları olarak doğdukları demek değildir. Aksine aralarından kendileri ile Sebe' arasında iki, üç daha az, daha çok ataların bulunduğu kimseler de vardı. Nitekim bu husus nesep kitaplarının ilgili yerlerinde tespit edilip, açıklanmış bulunmaktadır.

Allah Rasûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onlardan altı kişi Yemen'de kaldı, dördü de Şam'a yerleşti" buyruğu da bunun Arîm selinin üzerlerine gönderilmesinden sonra gerçekleştiği anlamındadır. Bu selden sonra kimileri yine kendi ülkelerinde kalmaya devam etti, kimileri de oradan ayrılıp başka yerlere gitti.

Söz konusu sedde (baraja) gelince, şöyle olmuştu: Onların bulundukları yere su iki dağın arasından akıp geliyor ve yağmur ve vadilerinin suyu orada toplanıyordu. Eski hükümdarları kalkıp bu iki dağ arasında oldukça sağlam ve büyük bir sed inşa etti. Sonra su yükseldi, bu iki dağın tepeleri üzerinde ağaçlar diktiler ve son derece bol ve güzel mahsuller, meyveler elde ettiler. Nitekim bu hususu seleften birden çok kişi zikretmiş bulunmaktadır ki şöyle diyen Katâde bunlardan birisidir: Herhangi bir kadın başında meyvelerin

Scanned with CamScanner

toplandığı büyükçe bir zenbil olduğu halde ağaçlar altından yürüyor ve o ağaçlardan herhangi bir uğraşmaya, meyve koparmaya gerek kalmaksızın o zembili dolduracak meyveler düşüyordu. Buna sebep ise mahsullerin çokluğu, meyvelerin tam olgunlaşmış halleri idi. Söz konusu bu sed Me'rib'de idi. Me'rib ise San'a'ya üç merhalelik uzaklıkta bir şehirdir. Bu sedde Me'rib seddi olarak biliniyor.

Başkalarının zikrettiklerine göre ise onların ülkelerinde sinek, sivrisinek, pire ve başka türden herhangi bir haşarat yoktu. Buna sebep ise havanın oldukça mutedil olması, sağlıklı olması ve Allah'ın kendisini tevhid edip, kendisine ibadet etmeleri için onlara oldukça inayette bulunması idi. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki Sebe'liler için kendi meskenlerinde bir ibret vardı"* buyurduktan sonra bunu: *"Sağ ve solda ikişer bahçe vardı"* buyruğuyla açıklamaktadır. Yani iki dağın iki tarafında böyle bahçeler vardı, bunlar arasında da bir şehir bulunuyordu. *"Rabbinizin rızkından yiyin ve ona şükredin. Hoş bir belde ve bağışlayıcı bir Rabb"* yani sizler eğer tevhid üzere kalmaya devam edecek olursanız sizin günahlarınızı bağışlayacaktır.

*"Fakat onlar yüz çevirdiler."* Allah'ı tevhid etmekten, ona ibadet etmekten ve kendilerine ihsan etmiş olduğu nimetlerine şükretmekten yüz çevirip, güneşe tapma yoluna saptılar. Tıpkı Süleyman'ın (a.s) Hüdhüd'ünün ifade ettiği gibi: *"Ve Sebe'den sana kesin bir haber ile geldim. Gerçekten ben bir kadını onlara hükümdarlık eder buldum. Kendisine her şeyden verilmiş, onun bir de büyük bir tahtı var. Onu ve kavmini Allah'tan başka güneşe secde eder buldum. Şeytan onlara amellerini süslü göstermiş ve onları doğru yoldan alıkoymuş. Onun için onlar doğru yola gelemiyorlar."* (Neml, 22-24)

Muhammed b. İshâk, Vehb b. Münebbih'ten naklen dedi ki: Allah onlara 13 nebî göndermişti. Süddî ise aziz ve celil olan Allah kendilerine 12 bin nebî göndermişti demektedir ama Allah en iyi bilendir.

*"Biz de onlara Arim selini gönderdik."* Denildiğine göre "Arim"den maksat sulardır. Vadinin adı olduğu (barajın yıkılmasına sebep olan) kemirgen büyük fareler olduğu, çok bol miktarda su demek olduğu da söylenmiştir. Buna göre (bu sonuncu açıklamaya göre) ismin kendi sıfatına izafe edilmesi kabilinden olur. "Mescidu'l-Cami" ve "Saidu Kurz" gibi. Bunu da Suheyli zikretmiştir.

Scanned with CamScanner

Aralarında İbn Abbâs, Vehb b. Münebbih, Katâde ve Dahhâk'ın da bulunduğu bazı kimselerin zikrettiklerine göre de aziz ve celil olan Allah üzerlerine Arîm selini salmak sûretiyle onları cezalandırmayı murad edince seddin üzerine yerden "büyük sıçan" denilen bir haşere gönderdi ve o da seddi oyup delmeye başladı. Vehb b. Münebbih dedi ki: Onlar ellerinde bulunan kitaplarında bu seddin yıkım sebebinin böyle bir sıçan olacağı bilgisini buluyorlardı. Bundan ötürü uzun bir süre seddin yakınında kedileri bekçi olarak bulunduruyorlardı. İlahi kaderin gerçekleşme zamanı gelince, kediler (oldukça çoğalan) farelerin hakkından gelemedi ve sedde ulaşıp, onu deldi ve sed üzerlerine yıkıldı.

Katâde ve başkaları ise şöyle demiştir: Burada Curaz (büyük kemirgen fare) denilen hayvan aslında köstebektir. Köstebek seddin alt taraflarını oyup durdu sonunda seddin gücü gittikçe azaldı, oldukça gevşedi. Sel zamanları gelince su yapılan o binayı (barajı) sadmelerle çarpıp, yıkıldı ve böylelikle su vadinin alt taraflarına aktı. Karşısına gelen her türlü yapıyı, ağacı ve daha başka şeyleri de tahrip etti. Daha sonra su iki dağın sağında ve solunda bulunan ağaçların üzerinden çekildi, sular çekildikten sonra da ağaçlar kuruyup, paramparça oldu. O parlak güzel, göz kamaştırıcı mahsul veren ağaçlar yüce Allah'ın: *"Onların iki bahçelerinin yerine buruk yemişli... iki bahçe verdik"* buyurduğu gibi, başka ağaçlar geldi.

İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Atâ el-Horasânî, Hasan, Katâde ve Süddî dedi ki: Burada zikredilen ağaç Erak (misvak) ağacıdır. Bunun yemişinin adı da el-Berir'dir.

*"Acı ılgın"* anlamındaki buyruk hakkında da Avfî, İbn Abbâs'tan naklen: O ılgın ağacıdır dediğini nakletmektedir. Başkaları ise o ılgını andıran bir ağaçtır demiştir. Bunun Arabistan kirazının kendisi olduğu da söylenmiştir. Allah en iyi bilendir.

*"Ve içinde Arabistan kirazından da az bir şey bulunan"* buyruğuna gelince: Bahçeleri yerine meydana gelen bu ağaçların en iyileri Arabistan kirazı ağacı olduğundan ötürü: *"Ve içinde Arabistan kirazından da az bir şey bulunan"* buyurulmaktadır. İşte o iki bahçenin neticede ulaştığı hal bu olmuştu. Önceleri olgun meyveli ve güzel manzaralı, oldukça koyu gölgeli ve akarsuların bulunduğu bahçelerin yerine erak (misvak) ağacı, acı ılgın ve dikeni bol,

Scanned with CamScanner

mahsulü az Arabistan kirazı ortaya çıktı. Buna sebep ise onların inkârları, Allah'a ortak koşmaları, hakkı yalanlamaları, hakkı bırakıp batıla yönelmeleri olmuştu. Bu sebeple de yüce Allah: *"İşte nankörlük etmeleri sebebi ile biz onları böyle cezalandırdık. Zaten biz nankörlük edenlerden başkalarını cezalandırır mıyız ki"* buyurmaktadır. Yani küfürleri, inkârları dolayısıyla onları cezalandırdık. Mücâhid de: Küfür ve nankörlük edenden başkası cezalandırılmaz demiştir. Hasan-ı Basrî: Allah azimuşşan doğru söylemiştir. Çokça inkâr ve nankörlükte bulunan kimseler dışında yaptıkları fiilin misli ile kimse cezalandırılmaz.

Tâvûs da: Çokça nankörlük edenlerden başkaları inceden inceye hesaba çekilmez demiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ali (radıyallâhu anh)'ın ashabından olan İbn Hayre dedi ki: Masiyetin cezası ibadet hususunda gevşeklik göstermek, geçimde darlık ve lezzet almakta zorlukla karşılaşmaktır. Ona lezzet almakta zorlukla karşılaşmak ne demek denilince, o: Helal bir yoldan bir lezzet alacak olursa mutlaka ona o tadını kursağında bırakacak bir sıkıntı gelir, diye açıkladı.

**Güvenli Kasabalar:**

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

*18. Onlar ile bereket verdiğimiz memleketler arasında ardarda kasabalar var ettik. Oralarda gidip gelmelerini takdir ettik. "Oralarda güvenlik içinde geceler ve gündüzler boyunca gezin" demiştik.*

*19. "Rabbimiz yolculuklarımız arasını uzaklaştır" diye dua ettiler ve kendi nefislerine zulmettiler. Biz de onları anlatılan masallar kıldık ve onları darmadağın ettik. Şüphesiz bunlarda çok sabreden, çok şükreden herkese ibretler vardır.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz içinde bulundukları imrenilecek hali, nimeti, rahat ve huzurlu yaşantıyı, güzel ve verimli toprakları, güvenilir mekânları, biri diğerine yakın adeta bitişik kasaba ve şehirleri, bununla birlikte ağaçlarının, ekinlerinin, mahsullerinin yolculuk yapanlarının azık ve su taşıma ihtiyacını gerektirmeyecek kadar yakın olduğunu böyle bir yolcunun konaklayacağı her yerde bir su ve bir mahsul bulacağını, bir kasabada gündüzün dinlenirken diğerinde geceyi geçirdiğini ve bu uzaklıkların yolculuklarında ihtiyaç duyacakları kadar uzaklıkta olduklarını bize anlatmaktadır. İşte bundan dolayı *"onlar ile bereket verdiğimiz memleketler arasında ardarda kasabalar var ettik"* buyurmaktadır.

Vehb b. Münebbih dedi ki: Bunlar San'a'da bulunan birtakım kasabalardır. Ebû Mâlik de böyle demiştir. Mücâhid, Hasan, Said b. Cubeyr, Zeyd b. Eslem'den naklen Mâlik, Katâde, Dahhâk, Süddî, İbn Zeyd ve başkaları ise: Şam bölgesindeki kasabaları kastetmektedir, demişlerdir. Bu açıklamayı yapanlar şunu kastederler: Yani onlar Yemen'den Şam'a kadar biri diğerine bitişik, ardarda sıralanmış kasabalar arasında yolculuk yaparlardı.

Avfî de İbn Abbâs'tan naklen Allah'ın mübarek kıldığı kasabalardan kasıt Beytu'l-Makdis (ve çevresindeki kasabalar)'dir demiştir. Yine Avfî, İbn Abbâs'tan bunlar Medine ile Şam arasında Araplara ait kasabalardı dediğini nakletmektedir: *"Ardarda kasabalar"* yani apaçık, besbelli yolcuların tanıdıkları birisinde gündüzün ortasında dinlenip, diğerinde geceyi geçirdikleri kasabalar demektir. Bundan ötürü yüce Allah: *"Oralarda gidip gelmelerini takdir ettik"* buyurmaktadır ki biz bu kasabaların uzaklıklarını yolcuların gerek duyacakları şekilde takdir ettik, demektir. *"Oralarda güvenlik içinde geceler ve gündüzler boyunca gezin."* Yani gece ve gündüz yolculuklarında güven içerisinde idiler.

*"Rabbimiz, yolculuklarımız arasını uzaklaştır, diye dua ettiler."* Çünkü onlar -İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan ve daha başkalarının dedikleri gibi- bu nimetten dolayı azıp şımarmışlar ve kat etmek için azığa, develere, sıcak zamanlarda ve korkulacak bir halde yolculuğa gerek duyacakları tehlikeli geçitleri, yolculukları ve bunların sıkıntılarını arzu ettiler. Tıpkı İsrâiloğullarının Mûsâ (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Allah'ın kendileri için yerde yetişen sebzeler, acur, sarımsak, mercimek, soğan gibi mahsulleri istemelerine benzemektedir.

Scanned with CamScanner

Halbuki onlar menn, selva ve canlarının çektikleri oldukça değerli, yiyecek, içecek ve giyeceklere sahip olarak çok rahat bir şekilde yaşayıp duruyorlardı. Bundan ötürü kendilerine: *"Siz daha hayırlı olanı, böyle daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyleyse herhangi bir şehre gidin, istediğiniz şey size orada verilecek. Bundan ötürü onlar zillet ve yoksulluğa mahkûm edildiler. Allah'tan gelen bir gazaba uğradılar"* (Bakara, 61) buyurulmaktadır. Yüce Allah başka yerlerde de: *"Biz geçimlerinde şımarmış nice ülkeleri helak ettik."* (Kasas, 58) ve; *"Allah şöyle bir kasabayı örnek olarak verir: O kasaba güven ve huzur içindeydi. Rızkı da kendisine her bir yandan bol bol geliyordu fakat o (kasabanın halkı) Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etti de Allah da ona ısrarla işledikleri yüzünden açlık ve korku elbisesini tattırdı."* (Nahl, 112) buyurmaktadır.

Bunlar hakkında ise: *"Ve nefislerine"* kâfir olmak sûretiyle *"zulmettiler"* buyurmaktadır. *"Biz de onları anlatılan masallar kıldık ve onları darmadağın ettik."* Onları insanların konuştukları bir konu ve geceleyin onlara dair haberlerin konuşulduğu Allah'ın kendilerine nasıl tuzak kurup, bir arada, birbirleriyle kaynaşmış halde ve oldukça rahat ve huzur içinde iken, birliklerini nasıl darmadağın ettiğini ve değişik yerlere şuraya buraya dağıldıklarını anlattıkları bir gece sohbeti konusu haline getirdik. Bu sebeple Araplar dağılan topluluklar hakkında: "Sebe'lilerin nimetleri gibi darmadağın oldular" ile "oraya buraya dağıldılar" deyimlerini kullanırlar.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ebû Said b. Yahyâ b. Said el-Kattan tahdis etti. Bize İbrâhim b. Habib b. eş-Şehid tahdis etti. Babamı şöyle derken dinledim: İkrime'yi Sebe' halkının durumunu anlatırken şöyle dediğini dinledim: *"Andolsun ki Sebe'liler için kendi meskenlerinde bir ibret vardı. Sağ ve solda ikişer bahçe vardı... Biz de onlara Arîm selini gönderdik"* buyruğu hakkında dedi ki: Aralarında kâhinler vardı. Şeytanlar da meleklerden hırsızlama yoluyla haberleri dinlerlerdi. Bu şeytanlar kâhinlere semadaki bazı haberleri bildirdiler. Aralarında oldukça soylu, malı çok bir kâhin de vardı. Kendisine bu hallerinin son bulmasının yaklaştığı ve azabın gölgesinin üzerlerine düştüğü haberi getirildi. Ne yapacağını bilemedi. Çünkü taşınmaz türden çok sayıda malı vardı. Dayı tarafları en güçlü olan çocuklarından birisine şöyle dedi: Yarın gelip de ben sana bir hususu emredecek olursam sakın onu yapma, sana kızıp bağıracak olursam sen de bana bağır. Seni yakalayacak olursam bana

Scanned with CamScanner

tokat at. Oğlu: Babacığım, hayır böyle bir şey yapma (benden bunu isteme) çünkü bu çok büyük, çok ağır bir iştir dedi.

Babası: Oğlum kaçınılmaz bir iş meydana geldi dedi ve nihayet oğlu bu hususta kendisine itaat edip, boyun eğinceye kadar ısrarını sürdürdü. Sabah olup da insanlar bir araya gelince, oğlum şunu şunu yap dedi, oğlu yapmadı. Babası onu azarladı, oğlu ona karşılık verdi. Bu şekilde atışmaları sürüp gitti. Sonunda babası onu yakalayıp, ona bir tokat atınca, oğlu da babasının üzerine atılıp, ona bir tokat attı. Bu sefer: Oğlum bana tokat atıyor ha! Derhal bana bıçağımı getirin dedi. Bıçağı ne yapacaksın diye sordular, onu keseceğim dedi. Sen oğlunu mu kesmek istiyorsun, ona tokat at yahut uygun gördüğün işi yap dediler. O kabul etmedi. Bu sefer dayılarına haber saldılar ve olanı onlara bildirdiler. Dayıları gelerek: Bizden istediğini alabilirsin dediler. Kendisi ise oğlunu kesmekten başka bir yola razı olmuyordu. Bu sefer dayıları: Andolsun sen onu boğazlayamadan öleceksin, dediler.

Bunun üzerine baba şöyle dedi: İş madem buraya kadar vardı, ben artık oğluma yapmak istediklerime engel olunacak bir yerde kalmak istemiyorum. Benden evlerimi satın alın, benden topraklarımı satın alın dedi. O da evlerini, arazilerini, akarını sattı. Bunların bedelini tamamen eline geçirdikten sonra: Kavmim azabın gölgesi üzerinize düşmüş bulunuyor. Bu halinizin son bulması oldukça yaklaştı. Aranızdan yeni bir yurt, yeni bir mera ve uzak bir yolculuk yapmak isteyenler Uman'a gitsinler. Aranızdan şarap, mayalanmış yiyecekler, sıkılmış sular -İbrâhim dedi ki: Bir de şu anda belleyemediğim bir söz daha söyledi- isteyenleriniz ise Busra taraflarına gitsin. Aranızdan çamurlara batan, darlık zamanlarında yemek yediren, kurak yerlerde ikamet eden kimseleri arzu edenleriniz de hurmalıkları bol Yesrib'e gitsin. Kavmi ona itaat etti. Uman ahalisi Uman'a, Gassanlılar Busra'ya gitti. Osman oğulları, Evs ve Hazrecliler de hurmalıkları olan Yesrib'e gittiler.

(İkrime) dedi ki: Murr vadisinin iç taraflarına gelince Osman oğulları: Bu iyi bir yerdir. Biz buradan başka bir yeri istemeyiz dediler, orada ikamet ettiler. Bundan dolayı kendilerine Huzaalılar denildi. Çünkü onlar arkadaşlarından ayrıldılar. Evs ile Hazrec ise Medine'ye yerleşinceye kadar yollarına devam ettiler. Uman ahalisi Uman'a, Gassan halkı da Busra tarafına yöneldiler. Bu oldukça garip bir rivayettir. Sözü edilen bu kâhinin adı ise Yemenlilerin başlarından, Sebe'lilerin ve kâhinlerin büyüklerinden Amr b. Âmir'dir.

Scanned with CamScanner

Muhammed b. İshâk b. Yesar Siretinin baş taraflarında Yemen topraklarından üzerlerine Arim selinin gönderileceğini fark etmesi sebebiyle ilk çıkan kişi olan Amr b. Âmir ile ilgili olarak şunları zikretmektedir: Ebû Zeyd el-Ensârî'nin bana tahdis ettiği şeyler arasında Amr b. Âmir'in Yemen'den çıkma sebebi şu olmuştu: O arkasında sularını saklayan, kendilerinin de o suyu topraklarında istedikleri gibi yönlendirdikleri Me'rib seddini kemiren, kazıyan bir iri fare gördü. Bunu görünce seddin bu haliyle kalamayacağını anladığı için Yemen'den başka bir yere gitmeyi kararlaştırdı. Kavmine karşı bir hile düşünerek en küçük çocuğuna ağır sözler söyleyip, kendisine bir tokat indirmesi halinde onun da kalkıp kendisine bir tokat indirmesini emretti. Oğlu babasının emrini yerine getirince Amr da en küçük çocuğumun yüzüme tokat indirdiği bir ülkede ben yaşayamam dedi, mallarını satışa arz etti. Yemen eşrafından bazıları Amr'ın mallarını satın almayı ganimet bilin dediler. Onlar da ondan malını satın aldılar, kendisi de çocukları ve torunları ile birlikte oradan ayrıldı. Ezd dedi ki: Biz Amr b. Âmir'den ayrılıp geri kalmayız. Onlar da mallarını satıp, onunla birlikte çıkıp gittiler. Birçok ülke topraklarını kat ederek Akl topraklarında konakladılar. Aklılar onlarla savaşa girişti. Zafer kimi zaman bu tarafta, kimi zaman öbür tarafta oluyordu. İşte Abbâs b. Mirdas es-Sulemi (radıyallâhu anh) bu hususta şöyle diyor:

وَعَكٌّ بنُ عَدنَانَ الذين تَغَلَّبُوا بِغَسَّانَ، حتى طُرِّدُوا كُلَّ مَطْرَد

*Gassanlıları sonuna kadar kovalayıp, uzaklaştırıncaya kadar*

*Onları oyuncağa dönüştüren Adnan oğlu Aklılar...*

Bu beyit onun bir kasidesinde yer almaktadır.

(Muhammed b. İshâk) dedi ki: Sonra onların da bulundukları yerden ayrılıp, ülkelere dağıldılar. Cefne b. Amr b. Amir Şam'a yerleşti, Evs ile Hazreç Yesrib'e yerleşti, Huzaalılar da Merra yerleşti. Serad Ezdi de Serad denilen yere, Uman Ezdi Uman'a yerleşti. Sonra da Allah seddin üzerine seli saldı ve sed yıkıldı. İşte aziz ve celil olan Allah bu hususta bu âyetleri indirdi.

Süddî de Amr b. Amir'in kıssasını Muhammed b. İshâk'ın zikrettiğine yakın olarak zikretti. Ancak o "oğlu" ifadesi yerine "kardeşinin oğluna emretti" dedi ve "sonra da malını satıp, aile halkıyla birlikte oradan göç etti ve etrafa dağıldılar" demektedir. Bunu da İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: Bize İbn Humeyd tahdis etti, bize Seleme, İbn İshâk'tan şöyle dediğini haber verdi: Anlattıklarına göre Sebe' kavminin amcası olan Amr b. Âmir kâhin birisi idi. Kehanetinde kavminin darmadağın edileceklerini ve yolculuk yaptıkları yollar arasındaki mesafelerinin uzaklaştırılacağını gördü. Onlara: Ben sizin darmadağın edileceğinizi öğrendim. Sizden uzak bir yere gitme kararını verip, güçlü devesi ve taze azığı bulunanlarınız hemen Kâs yahut Kerûd'a gitsin. (Devamla) dedi ki: Vadia b. Amr bunu yaptılar. Aranızdan fazla uzağa gitmek istemeyen ve bir yerlerde yerleşmeyi düşünen kimse de Şe'n topraklarına gitsin. Kendilerine Bârik denilen Avf b. Amrlılar böyle yaptılar. Sizden rahat bir geçim, güvenilir bir harem bölgesi bulmak isteyen de o zaman Erzîn'e gitsin. Huzaalılar böyle yaptı. Sizden çamura batmış, darlık, kıtlık zamanlarında yemek yediren, yükseklikleri arzu edenler de hurma ağaçları bol Yesrib'e gitsin. Evs ve Hazreç böyle yaptı. İşte bunlar ensarın şu iki kabilesidirler. Sizden şarap, mayalı yiyecekler, altın, ipek, hükümdarlık, emirlik isteyenler ise Kâsâ ve Busra'ya gitsin. Şam hükümdarları ile onlardan Irak'ta bulunan Cefne oğulları Gassanlılar böyle oldu.

İbn İshâk dedi ki: Ben kimi ilim ehli adamın şöyle dediklerini dinledim: Asıl bu sözü söyleyen Amr b. Âmir'in karısıdır. O da kâhin birisi idi. Bunu kâhinliği içerisinde görmüştü. Bunların hangisinin olduğunu Allah en iyi bilendir.

Said, Katâde'den, o Şa'bî'den şöyle dediğini nakletti: Gassanlılar Şam'a yerleşti, ensar Yesrib'e yerleşti, Huzaa Tihame'ye yerleşti, Ezdliler ise Uman'a yerleşti. Böylelikle Allah onları darmadağın etmiş oldu. Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr rivayet etmiştir.

Sonra Muhammed b. İshâk dedi ki: Bana Ebû Ubeyde tahdis edip dedi ki: Kays b. Salebe oğullarının A'şa'sı olan ve adı Meymun b. Kays olan A'şâ dedi ki:

وَفي ذَاكَ لِلمُؤتَسي أسْوَةٌ ومَأربُ عَفّى عَلَيها العَرِمْ

رُخَام بَنَتْهُ لَهُمْ حِمْيَرُ إذا جاءَ مَوَارهُ لم يَرِمْ

فَأرْوَى الزُّرُوعَ وَأعنَابَها عَلَى سَعَة مَاؤهُمْ إذْ قُسِم

فَصَارُوا أيَادي مَا يَقْدرُو نَ منْه عَلَى شُرب طِفْل فُطِم

Scanned with CamScanner

*Bu hususta uyulacak örnek arayana uyulmaya değer bir taraf vardır*

*Me'rib seddinin kalıntılarını da Arim seli silip süpürdü*

*Himyer'in kendileri için inşa ettikleri o mermerleri de*

*Karşı konulamayan koca dalgalar gelince*

*Ekinleri, üzüm bağlarını suladı o su (paylaştırıldığı vakit suları oldukça bol aktığı halde)*

*Sonunda bunlar darmadağın oldular, bölündüler, parçalandılar*

*O sudan sütten kesilmiş bir yavruya su içirecek kadarını dahi ele geçiremediler.*

Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz bunlarda çok sabreden, çok şükreden herkese ibretler vardır"* buyruğu da şu demektir: İşlemiş oldukları küfür ve günahlara ceza olmak üzere bunların başına gelen bu azap onlardan alınan bu intikam nimetlerinin değiştirilip, afiyetlerinin sona ermesinde, musibetlere çokça sabreden, nimetlere karşı çokça şükreden her bir kul için ibret ve bir delalet vardır.

[5568] İmam Ahmed dedi ki: Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın mü'min lehine takdirine hayret etmişimdir. Bir hayır gelip onu bulursa Rabbine hamd eder, şükreder, bir musibet gelip ona çatarsa yine Rabbine hamd eder ve sabreder. Mü'mine her şeyden dolayı ecir verilir. Hatta hanımının ağzına kaldırıp (koyduğu) lokmadan dolayı bile."*[485] Bunu Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle adlı eserinde Ebû İshâk es-Sebîî'den böylece rivayet etmiştir. Ömer b. Sa'd'ın babasından rivayet ettiği bir hadis olarak azizdir.

[5569] Ama bunun Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir şahidi bulunmaktadır: *"Mü'minin haline hayret edilir. Allah onun için neyi takdirde ederse mutlaka onun için hayırlı bir takdir olur. Ona bir rahatlık isabet ederse şükreder, bu onun için hayır olur, ona bir darlık ve sıkıntı isabet ederse sabreder, bu da onun için hayır olur. Böyle bir imkân ise mü'minden başka kimseye verilmemiştir."*[486]

485 Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 1075; Ahmed, I, 177, 173; Heysemi, Mecma, VII, 209'da bunu rivayet etmiş olup, Ahmed çeşitli senetlerle rivayet etmiştir. Hepsinin de ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Hadis dediği gibi olup, sahihtir.

486 Kaynakları daha önce gösterilmiş olup, Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş bir hadistir.

Scanned with CamScanner

Abd dedi ki: Bize Yunus, Şeyban'dan tahdis etti. O Katâde'den: *"Şüphesiz bunlarda çok sabreden, çok şükreden herkese ibretler vardır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Mutarrif şöyle derdi: Kendisine nimet verildiği vakit şükreden, bela ile sınandığı vakit sabreden, çok sabreden, çok şükreden kul ne iyidir.

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾
وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ
مِنْهَا فِي شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

*20. Andolsun İblis onların aleyhindeki zannını gerçekleştirmişti de mü'minlerden bir kesim dışında ona uymuşlardı.*

*21. Halbuki onun onlar üzerinde bir hakimiyeti yoktu. Ancak biz ahirete iman eden kimse ile ondan yana şüphede olanları ayırt etmek için böyle yaptık. Rabbin her şeyin üzerinde görüp gözetendir.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah Sebe'lilerin kıssasını ve onların hevalarına ve şeytana uymak şeklindeki hallerini söz konusu ettikten sonra onlar ve onlar gibi İblis'e ve hevasına tabi olup, doğru yola ve hidayete aykırı hareket edenlerin halini haber vermek üzere: *"Andolsun İblis onların aleyhindeki zannını gerçekleştirmişti"* buyurmaktadır. İbn Abbâs ve başkaları dedi ki: Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın Âdem'e secde etmeyi kabul etmemesi halini anlatan İblis'in durumunu haber veren âyeti andırmaktadır. Bundan sonra İblis şöyle demişti: *"Benden şerefli kıldığın şu kişi var ya eğer beni kıyâmet gününe kadar geciktirirsen onun soyunu pek azı müstesnâ olmak üzere mutlaka emrim altına alırım demişti."* (İsrâ, 62) Yine şöyle demişti: *"Sonra andolsun önlerinden arkalarından, sağlarından sollarından onlara sokulacağım. Böylece çoğunu şükredenlerden bulamayacaksın."* (A'râf, 17) Bu hususta ki âyet-i kerimeler de pek çoktur.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Allah beraberinde Havva ile birlikte Âdem'i cennetten indirince İblis de onlara gelip çatan bu hale oldukça sevinerek indi ve: "Ben anne baba olacakların başına bu musibeti getirebildiğime göre onların soyundan gelecek olanlar bunlardan daha da zayıf olacaktır" dedi. Bu

Scanned with CamScanner

İblis'in bir zannı idi. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah da: *"Andolsun İblis onların aleyhindeki zannını gerçekleştirmişti de mü'minlerden bir kesim dışında ona uymuşlardı"* buyruğunu indirdi.

O vakit İblis: Âdemoğlunun canı bedeninden ayrılmadığı sürece ben de hep onu aldatmaya, onu kuruntulara boğmaya ve onu kandırmaya çalışacağım, dedi. Yüce Allah da: "İzzetim ve celalim hakkı için ben de ölüm sebebiyle boğazında hırıltı başlamadığı sürece ondan tevbe imkânını almayacağım, bana dua ederse mutlaka duasını kabul edeceğim, benden bir dilekte bulunursa mutlaka ona dilediğini vereceğim, benden mağfiret dilerse mutlaka ben de günahlarını bağışlayacağım" buyurdu. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etti.

Yüce Allah'ın: *"Halbuki onun onlar üzerinde bir hakimiyeti yoktu"* buyruğu ile ilgili olarak İbn Abbâs: Onlara karşı bir delili yoktu, demiştir. Hasan-ı Basrî de dedi ki: Allah'a yemin ederim ne bir sopa ile onları dövdü, ne de herhangi bir şeyi yapmaya onları zorladı. Onun bütün yaptıkları aldanış ve kuruntulara boğmaktan ibarettir. O onları bunlara çağırdı, onlar da çağrısını kabul etti.

*"Ancak biz ahirete iman eden kimse ile ondan yana şüphede olanları ayırt etmek için böyle yaptık."* Yani bizim onu Âdemoğullarına salmamızın tek sebebi ahirete, ahiretin gerçekleşeceğine, ahirette hesap ve cezanın ortaya çıkacağına iman ederek dünyada iken aziz ve celil olan Rabbine güzel bir şekilde ibadet eden mü'min kimseler ile ahiret hakkında şüphe ve tereddüt içerisinde olanların durumlarını ortaya çıkarmak istedik.

*"Rabbin her şeyin üzerinde görüp gözetendir."* Onun görüp gözetmesine rağmen İblis'e uyan kimseler sapıttı, Rasûllere uyan mü'min kimseler ise onun koruması ve himayesi ile esenliğe kavuştu.

**Şefaat İzni:**

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي
السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ
ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ ۚ حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَنْ
قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا ۙ قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا الْحَقَّ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾

Scanned with CamScanner

*22. De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve onun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur."*

*23. Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez. Nihayet kalplerinden korku giderilince: "Rabbiniz ne buyurdu" diyeceklerdir. Onlar: "Hakkı" diyeceklerdir. O çok yüce, çok büyüktür.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Rabbimiz bir ve tek, eşsiz ve samed, benzersiz ve ortaksız ilah olduğunu hatta tek başına herhangi bir ortağı onunla bu hususta çekişip karşı çıkacak kimsenin ortaya çıkması söz konusu olmamak üzere tek başına ve bağımsız olarak emir verdiğini beyan ediyor: *"De ki: Allah'tan gayrı iddia ettiklerinize"* ondan başka kendilerine ibadet edilen ilahlara *"dua edin bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler."* Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Ondan gayrı çağırdıklarınız ise bir hurma çekirdeğinin zarına bile malik değildirler."* (Fâtır, 13) buyurmaktadır.

*"Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur."* Onlar ne bağımsız olarak, ne de ortak olarak hiçbir şeye sahip ve malik değildirler. *"Ve onun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur."* Yani yüce Allah'ın işleri idare edip görmek için bu ortak koşulanlar arasından herhangi bir yardımcısı yoktur. Aksine bütün yaratılmışlar ona muhtaçtır, onun huzurunda kullarıdır. Katâde yüce Allah'ın: *"Onun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur"* buyruğu hakkında herhangi bir şeyde ona yardım edecek bir yardımcısı yoktur diye açıklamıştır.

Sonra yüce Allah: *"Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez"* buyurmaktadır. Yani azameti, celali ve kibriyası dolayısıyla kimse onun nezdinde herhangi bir hususta -şefaat için kendisine izin vermediği sürece- şefaat etmek cesaretini asla gösteremez. Nitekim yüce Allah: *"Onun izni olmaksızın nezdinde kim şefaat edebilir?"* (Bakara, 255); *"Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip, razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz."* (Necm, 26); *"Onun razı olacağı kimselerden başkasına şefaat etmezler. Onlar korkusundan titrerler."* (Enbiyâ, 28) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

[5570] Bundan dolayı Ademoğullarının efendisi yüce Allah nezdinde en büyük şefaatçi olacak olan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den birkaç yoldan Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğuna göre o yüce Rablerinin haklarında ayırt edici hükmü vermek üzere bütün yaratılmışlar hakkında şefaat etmek için o Makam-ı Mahmud'a kalkacağı zamanı dile getirerek şöyle buyurmuştur: *"Sonra Allah için secdeye varacağım. Allah beni dilediği kadar bir süre secdede bırakacak ve şimdi sayıp dökemeyeceğim pek çok hamd ve övücü ifadeleri söylemeyi Allah bana ilham edecek. Sonra: Ey Muhammed! Başını kaldır, konuş, söylediğin dinlenecek, dile, dilediğin sana verilecek, şefaat et, şefaatin kabul olunacak denilir."*[487] Ve böylece hadisin tamamı zikredilmektedir.

*"Nihayet kalplerinden korku giderilince Rabbimiz ne buyurdu diyeceklerdir. Onlar: Hakkı diyeceklerdir."* Bu da aynı şekilde ilahi azametin pek yüksek bir makamını ifade etmektedir. Çünkü yüce Allah vahiy ile konuşunca semavattakiler onun konuşmasını işitecekleri vakit ilahi heybetten titreyecekler ve adeta baygın düşer gibi bir hale düşecekler. İbn Mes'ud, Mesruk ve başkaları böyle açıklamışlardır. Korku kalplerinden giderilince de İbn Abbâs, İbn Ömer, Ebû Abdurrahman es-Sülemi, Şa'bî, İbrâhim Nehâi, Dahhâk, Hasen ve Katâde Yüce Allah'ın: *"Nihayet kalplerinden korku giderilince"* buyruğunu: Yani kalplerindeki korku açılıp giderilince, diye açıklamışlardır.

[5571] Seleften bazıları aynı zamanda merfu olarak da rivayet edilmiş bulunan ("nihayet... giderilince" anlamındaki buyruk): "(حَتَّى إِذَا فُرِّغَ): Boşaltılınca" diye noktalı gayn ile okumuşlardır.[488] Bu kıraatte birinci okuyuşun anlamı içerisindedir.

Bu hal bu şekilde gerçekleştikten sonra birbirlerine: *"Rabbiniz ne buyurdu"* diye soracaklardır. Arşın taşıyıcıları olan melekler ne buyurduğunu kendilerinden sonrakilere haber verecek, kendilerinden sonra gelecekler de altlarında bulunanlara haber verecek ta ki haber dünya semasındaki meleklere ulaşıncaya kadar. İşte bu sebeple yüce Allah: *"Hakkı diyeceklerdir"* buyurmaktadır. Yani onlar Rablerinin ne buyurduğunu fazlasız ve eksiksiz olarak söyleyeceklerdir. *"O çok yüce, çok büyüktür."*

---

487 Hadisin kaynakları daha önce İsrâ sûresinde gösterildi.

488 Müstedrek, II, 248'de Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydedilmiş, suyûti, ed-Durru'l-Mensur, V, 442'de İbn Merduye tarafından da rivayet edilmiş olduğunu belirtmektedir.

Scanned with CamScanner

Başkaları da şöyle demişlerdir: Hayır, yüce Allah'ın: *"Nihayet kalplerinden korku giderilince"* buyruğu ölüm halinde ve dünyada içinde bulundukları gafletlerinden uyandırılacakları vakit, akılları da başlarına geri geleceği zaman kıyâmet gününde olacaktır demektir. İşte bunlar o vakit: *"Rabbiniz ne buyurdu diyeceklerdir."* Kendilerine: *"Hakkı"* buyurdu denilerek dünya hayatında iken kendisinden gafil oldukları haller onlara bildirilecektir.

İbn Ebî Necih, Mücâhid'den naklen şöyle dediğini bildirmektedir: *"Nihayet kalplerinden korku giderilince"* kıyâmet gününde kalplerindeki perdeler açılacağı vakit. Hasan da: *"Nihayet kalplerinden korku giderilince"* buyruğu kalplerindeki şüphe ve yalanlama giderilince diye açıklamıştır.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de: *"Nihayet kalplerinden korku giderilince"* buyruğunu şeytan onların kalplerinden ayrılıp, temennileri ile onları saptırdığı hususlar açıkça ortaya çıkınca diye açıklamıştır. İşte o vakit *"Rabbiniz ne buyurdu diyeceklerdir. Onlar: Hakkı diyeceklerdir. O çok yüce, çok büyüktür."* (Abdurrahman) dedi ki: Bu da Âdemoğulları hakkındadır. Bu hal ölüm esnasında görülecektir. İkrar ve kabulün kendilerine fayda vermeyeceği bir zamanda onlar ikrar edecek, kabul edeceklerdir.

İbn Cerîr birinci görüşü kabul ederek zamirin meleklere ait olduğunu söylemiştir. Hakkında tartışmanın söz konusu olmayacağı gerçek de budur. Çünkü bu hususlaki hadisler ve rivayetler Sahih olarak gelmiştir. Şimdi benzerlerinin yerini de tutacak şekilde bu tür hadis ve rivayetlerden bir kısmını zikredelim:

[5572] Buhârî Sahih'inde bu âyet-i kerimenin tefsiri ile ilgili olarak dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah semada bir işi hükme bağladığı zaman melekler onun emrine boyun eğerek kanatlarını çırparlar. (Bu kanat çırpmaları) adeta düz bir kayalık üzerinde bir zincir sesini andırır. "Kalplerinden korku giderilince Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar" böyle diyene "hakkı diyeceklerdir. O çok yüce, çok büyüktür." O vakit bunu gökten hırsızlayarak söz çalan kimse işitir. Hırsızlama söz çalanlar ise bu şekilde üst üste bulunurlar. -Süfyân eliyle bunu gösterdi ve biraz yana kaydırıp, parmaklarının arasını açtı.- O zaman bu şeytan bir sözü işitir ve onu altındakine telkin eder. Sonra diğeri kendi altındakine telkin eder ta ki bunu sihirbazın yahut kâhinin diline bırakıncaya (ona telkin edinceye) kadar. Bazen onu bir sonrakine telkin edemeden yakıcı alev ona yetişir,*

Scanned with CamScanner

*bazen de bu yakıcı alev ona yetişmeden önce sözü bir diğerine telkin edebilir. O vakit ona yüz yalan daha katar. Bu sefer (onların söylediklerini dinleyenler tarafından) bu filan gün şöyle şöyle, böyle böyle dememiş miydi, denilir ve semadan işitilmiş olan o kelime sebebiyle doğru söylediğine inanılır."*[489] Bu hadisi bu yoldan yalnızca Buhârî tahriç etmiştir, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce de bu hadisi Süfyân b. Uyeyne'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

[5573] Başka Bir Hadis: İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabından bir grup ile birlikte oturuyordu. -Ravilerden Abdurrezzak ensardan bir grup ile dedi.- Derken bir yıldız kaydı ve ortalık aydınlandı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cahiliye döneminde bunun gibi bir hal olduğu zaman ne diyordunuz?"* Ashab: Biz büyük birisi doğdu yahut büyük birisi ölecek diyorduk, dediler. -(Ravilerden Ma'mer) dedi ki: Zührî'ye: Cahiliye döneminde yıldızlar da kayıyor muydu dedim. Evet, Ama Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Peygamber olarak gönderilinceye kadar daha da artmıştı, dedi.- (İbn Abbâs) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sefer şöyle buyurdu: *"Bu yıldızlar ne bir kimsenin ölümü dolayısıyla, ne de bir kimsenin dünyaya gelmesi dolayısıyla kaymazlar ama şanı yüce ve mübarek olan Rabbimiz bir işi hükme bağladığı zaman Arşı taşıyanlar subhanallah der. Sonra onlardan sonraki semada bulunanlar tesbih ederler. Nihayet tesbih dünya semasına kadar ulaşır. Sonra arşın taşıyıcılarının hemen sonrasında gelen semadakiler haberi sorarlar. Arşı taşıyıcılardan sonra gelen melekler arşı taşıyıcı meleklere: Rabbiniz ne buyurdu, der. Onlar da kendilerine buyruğunu haber verirler. Her sema da (diğer semadakilere) buyruğunu haber verir. Nihayet haber bu semadakilere kadar ulaşır. Cinler ise dinleyerek o sözleri kapmaya çalışırken, onlar (yıldızlarla) taşlanırlar. İşte olduğu gibi getirdikleri haktır ama onlar bu getirdiklerini dağıtırlar, ona ilavelerde bulunurlar."*[490] Bu hadisi İmam Ahmed böylece rivayet etmiştir. Bunu Müslim de Sahih'inde Sâlih b. Keysan yoluyla İbn Abbâs'tan ensardan bir adamdan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır. Ravilerden Yunus ise ensardan birkaç kişiden diye zikretmiştir. Bunu Nesâî de bu şekilde Zührî'den böylece rivayet etmiştir. Tirmizî bunu el-Huseyn b. Hureys'den, o İbn Abbâs'tan, o ensardan bir adamdan diyerek rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

489 Daha önce Hicr sûresi 16. âyetin tefsirinde geçti.
490 Müslim, 2229; Tirmizî, 3224; Ahmed, I, 218; İbn Hibbân, 6129; Nesâî, Tefsir, 292

Scanned with CamScanner

[5574] Başka Bir Hadis: İbn Ebî Hâtim dedi ki: en-Nevvas b. Sem'an dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah emrini vahyetmeyi murad ettiği zaman vahyi konuşup söyler. Yüce Rabbimiz konuştu mu Allah korkusundan ötürü semaları şiddetli bir sarsıntı yakalar. Semavattakiler bunu işitti mi bayılıverirler ve Allah için secdeye kapanırlar. Başını ilk kaldıran Cebrâil olur. Allah onunla murad ettiği vahyi söyleyerek konuşur. Cebrâil de bunu alıp meleklere götürür. Her bir semadan geçtikçe o semadaki melekleri ona: Ey Cebrâil, Rabbimiz ne buyurdu, derler. O, hakkı buyurdu. O pek yücedir, pek büyüktür, der. Meleklerin hepsi de Cebrâil'in dediğinin aynısını söylerler. Sonunda Cebrâil vahyi semada ve yerde ona emrettiği yere kadar götürür."[491] Bu hadisi böylece İbn Cerîr ve İbn Huzeyme de Zekeriya b. Eban el-Mısrî'den, o Nuaym b. Hammad'dan böylece rivayet etmişlerdir.

İbn Ebî Hâtim ayrıca dedi ki: Babamı şöyle derken dinledim: Bu hadis Şam'da el-Velid b. Müslim yoluyla rivayet edilmemektedir.

İbn Ebî Hâtim de Avfî'nin, İbn Abbâs ve Katâde'den diye rivayet ettiğine göre ikisi bu âyet-i kerimeyi şanı yüce Allah'ın Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile İsa arasındaki fetret döneminden sonra Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahyi indirmeye başlaması diye tefsir etmişlerdir. Bunun bu âyet-i kerimenin kapsamına girmeye en uygun bir açıklama olduğunda da şüphe yoktur.

**Kim Rızıklandırır Sizi:**

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قُلِ اللَّهُ ۙ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ قُلْ لَا تُسْأَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ۚ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِيَ الَّذِينَ أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا ۚ بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

491 İbn Ebî Asım, Sünne, 515; Muhammed b. Nasr, Tazimu Kadri's-Salah, I, 236; Taberî, 28849; Beyhakî, el-Esma ve's-Sıfat, 435. Senedi zayıftır. Nuaym b. Hammad münker rivayetler nakletmiş bulunmaktadır. Velid tedlis yapan birisidir ve burada an lafzını kullanmıştır. Bununla birlikte aslının İbn Mes'ud'dan gelen şahidi bulunmaktadır. Bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 1293

Scanned with CamScanner

*24. De ki: "Göklerden ve yerden sizi rızıklandıran kimdir?" Sen: "Allah'tır. Şüphe yok ki biz yahut siz ya bir hidayet üzereyiz ya da apaçık bir sapıklıkta" de.*

*25. De ki: "İşlediğimiz günahlardan sorumlu olmazsınız. Biz de işlediklerinizden dolayı sorumlu olmayız."*

*26. De ki: "Rabbimiz bizi bir araya toplayacak sonra aramızda hak ile hüküm verecektir. O adaletle hükmedendir, her şeyi en iyi bilendir."*

*27. De ki: "Ona koştuğunuz ortakları bana gösterin. Hâşâ, bilakis o mutlak galip, sonsuz hikmet sahibi Allah'tır."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah tek başına yaratıp, rızık veren olduğunu, aynı şekilde eşsiz, ortaksız ilah olduğunu itiraf ettirecek şekilde hitapta bulunuyor. Çünkü onlar esasen gökten ve yerden -yani indirdiği yağmur ve bitirdiği ekinler ile- Allah'tan başka bir kimsenin kendisini rızıklandırmadığını kabul ve itiraf ediyorlardı. İşte durum böyle olduğuna göre ondan başka hiçbir ilah olmadığını da bilsinler.

Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki biz yahut siz ya bir hidayet üzereyiz ya da apaçık bir sapıklıkta"* buyruğu lef ve neşir üslubu ile zikredilmiştir. Yani iki kesimden birisi batıl üzeredir, diğeri ise haklıdır. Sizin de, bizim de hem hidayet üzere ya da ikimizin de sapıklıkta olmamıza imkân yoktur. Aksine bizden sadece bir taraf hakka isabet ettirmiştir. Bizler tevhide dair delili ortaya koymuş bulunuyoruz. O halde bu, sizin izlemekte olduğunuz Allah'a ortak koşmanın batıl olduğuna da delildir. Bu sebeple yüce Allah: *"Şüphe yok ki biz yahut siz ya bir hidayet üzereyiz ya da apaçık bir sapıklıkta"* buyurmaktadır.

Katâde dedi ki: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı bunu müşriklere söyledi: Allah'a yemin olsun ki bizim de, sizin de aynı durumda olmamıza imkân yoktur. Şüphesiz her iki gruptan birisi ancak hidayet üzeredir.

İkrime ve Ziyad b. Ebî Meryem de bunun anlamı şudur demişlerdir: Şüphesiz biz hidayet üzereyiz ve elbette sizler apaçık bir dalalet üzeresiniz.

*"De ki: İşlediğiniz günahlardan sorumlu olmazsınız, biz de işlediklerinizden dolayı sorumlu olmayız"* buyruğu onlardan uzak olduklarını ifade etmek anlamındadır. Yani ne siz bizdensiniz, ne de biz sizdeniz. Aksine bizler sizleri

Scanned with CamScanner

Allah'a, onu tevhid etmeye, sadece ona ibadet etmeye çağırıyoruz. Eğer bu çağrımızı kabul ederseniz siz bizdensiniz, biz de sizdeniz. Eğer yalanlayacak olursanız biz sizden uzağız, siz de bizden uzaksınız. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurmaktadır: *"Eğer onlar seni yalanlarsa de ki: Benim yaptığım bana aittir, sizin yaptığınız ise size aittir. Benim yaptıklarımdan siz uzaksınız, sizin yaptıklarınızdan ben uzağım."* (Yunus, 41) Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Ey kâfirler ben sizin ibadet etmekte olduklarınıza tapmam, siz de benim ibadet ettiğime tapanlar değilsiniz. Sizin ibadet ettiklerinize tapacak da değilim, siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz. Sizin dininiz sizin olsun, benim dinim de benim."* (Kâfirûn Sûresi)

*"De ki: Rabbimiz"* kıyâmet gününde bütün yaratılmışları tek bir düzlükte bir araya getireceği vakit *"bizi bir araya toplayacak sonra aramızda hak ile hüküm verecektir."* Aramızda adaletle hükmedecektir. Her kişiye yaptığı amelin karşılığını verecektir. Hayırsa hayır, şer ise şer. O zaman gücün, zaferin ve ebedi mutluluğun kime verileceğini bileceksiniz. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Kıyametin kopacağı gün işte o gün ayrılıp dağılırlar. İman edip salih amel işleyenler ise onlar bir bahçede sevinirler. Kâfir olup, âyetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanlara gelince, işte onlar daima azapta tutulurlar."* (Rûm, 14-16)

Bundan dolayı yüce Allah: *"O adaletle hükmedendir, her şeyi en iyi bilendir"* buyurmaktadır. Yani işlerin gerçeklerini çok iyi bilen, adalet ile hüküm veren egemendir, hükmedendir.

Şanı yüce ve mübarek Rabbimizin: *"De ki: Ona koştuğunuz ortakları bana gösterin"* buyruğu şu demektir: Sizin Allah'a denk tuttuğunuz, onun ile aynı düzeye çıkardığınız ilahlarınızı bana gösterin.

*"Hâşâ"* yani onun dengi, benzeri, ortağı, ona müsavi olacak hiçbir şey yoktur. Bundan dolayı: *"Bilakis o mutlak galip, sonsuz hikmet sahibi Allah'tır"* buyurmaktadır. Yani o izzetiyle her şeyi emir ve hükmü altına istemese dahi almış, her şeyi yenik düşürmüş izzet sahibi olandır, fiillerinde, sözlerinde, şeriatında ve kaderinde hikmeti sonsuz olandır. Onun şanı mübarek ve yücedir. O, onların söylediklerinden alabildiğine büyük ve mukaddestir.

Scanned with CamScanner

**Bütün İnsanlığın Müjdecisi:**

وَمَآ أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَآفَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

*28. Biz seni ancak bütün insanlar için müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler.*

*29. "Eğer doğru söyleyenler iseniz bu tehdit ne zaman gerçekleşir" derler.*

*30. De ki: "Sizin vaat olunan bir gününüz vardır. Ondan ne bir an geri kalırsınız, ne de ileri geçersiniz."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, kulu ve Rasûlü Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: *"Biz seni ancak bütün insanlar için müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik."* Yani biz seni mükellef olan bütün yaratılmışlara gönderdik. Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir: *"De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben göklerin ve yerin mülkü, kendisinin olan Allah'ın size hepinize gönderdiği Rasûlüyüm."* (A'râf, 158); *"Hak ile batılı ayıranı (Furkân'ı) âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren ne yüce, ne mübarektir."* (Furkân, 1)

*"Müjdeleyici ve korkutucu olarak"* yani sana itaat edenleri cennetle müjdeleyen, sana karşı gelip itaat etmeyenleri de cehennemle korkutan olarak gönderdik.

*"Fakat insanların çoğu bilmezler:"* Bu da yüce Allah'ın şu buyruklarına benzer: *"Ne kadar gayret göstersen de insanların çoğu iman etmez."* (Yusuf, 103); *"Yeryüzündekilerin çoğunluğuna itaat edecek olursan seni Allah'ın yolundan saptırıp, uzaklaştırırlar."* (En'âm, 116)

Muhammed b. Ka'b yüce Allah'ın: *"Biz seni ancak bütün insanlar için gönderdik"* buyruğu hakkında yani biz seni genel olarak bütün insanlara gönderdik diye açıklamıştır. Katâde de bu âyet-i kerime hakkında: Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Araplara ve Arap olmayanlara da Rasûl olarak göndermiştir. Onlar arasında Allah için en değerli olanları yüce Allah'a en çok itaat edenleridir.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim de dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i semalardakilerden de, diğer nebîlerden de üstün kılmıştır. Onu dinleyenler: Ey İbn Abbâs Allah neyle onu diğer nebîlerden üstün kılmıştır dediler. O şu cevabı verdi: Yüce Allah: *"Biz gönderdiğimiz her bir nebîyi kendilerine apaçık anlatsın diye ancak kendi kavminin diliyle gönderdik."* (İbrâhim, 4) buyurduğu halde Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Biz seni ancak bütün insanlar için gönderdik"* diye hitap buyurmuş ve Allah onu cinlere de, insanlara da nebî olarak göndermiştir.

[5575] İbn Abbâs'ın dile getirdiği bu husus Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Câbir (radıyallâhu anh)'dan merfu olarak sabit olmuştur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benden önceki hiçbir nebîye verilmemiş bulunan beş şey bana verilmiş bulunmaktadır: Bir aylık uzaklıktan korku ile bana yardım edildi. Yeryüzü benim için hem bir mescit, hem de abdest almak aracı kılındı. Ümmetimden herhangi bir kimseye namaz (vakti nerede) yetişirse namazını kılıversin. Ganimetler bana helal kılındı, benden önce hiç kimseye helal olmamıştır. Bana şefaat verildi ve benden önceki Nebî'ler sadece kendi kavmine peygamber olarak gönderilirken ben bütün insanların tümüne gönderildim."*[492]

[5576] Yine Sahihte belirtildiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben siyaha da, kırmızı tenliye de nebî olarak gönderildim"*[493] buyurmaktadır. Mücâhid (buyruk) cinlere ve insanlara gönderildiği anlamındadır. Başkaları ise Araplara ve Arap olmayanlara nebî olarak gönderildi diye açıklamışlardır, hepsi de doğrudur.

Sonra yüce Allah kâfirlerin kıyâmetin kopmasını uzak bir ihtimal olarak gördüklerini haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"Onlar: Eğer doğru söyleyenler iseniz bu tehdit ne zaman gerçekleşir? derler."* Bu âyet-i kerime yüce Rabbimizin: *"Ona iman etmeyenler, onun çabucak gelmesini isterler. İman edenler ise ondan yana korku içindedirler ve onun hiç şüphesiz hak olduğunu bilirler"* (Şûrâ, 18) (ayetine) benzemektedir. Daha sonra yüce Allah: *"Size vaat olunan bir gün vardır. Ondan ne bir an geri kalırsınız, ne de ileri geçersiniz"* buyurmaktadır. Yani sizin sayısı belli, tespit edilip kaydedilmiş, vadesi belli, artmayan, eksilmeyen, tayin edilmiş bir gününüz vardır. O vakit geldiği

492 Kaynakları daha önceden gösterildi.

493 Kaynakları daha önce gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

takdirde ne bir an geciktirilir, ne bir an öne alınır. Nitekim yüce Allah başka yerde: *"Allah'ın vadesi geldiği takdirde o asla geciktirilmez."* (Nûh, 4); *"Biz onu ancak sayısı belli bir zamana kadar geciktiririz. O gün gelince Allah'ın izni olmaksızın hiçbir kimse söz söyleyemez. Onlardan kimisi bedbaht, kimisi bahtiyardır."* (Hûd, 104-105) buyurmaktadır.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ وَلَوْ تَرٰٓى إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ ۚ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَآ أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوٓا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ إِذْ جَآءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَآ أَنْ نَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهُۥٓ أَنْدَادًا ۚ وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۚ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِيٓ أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

*31. Kâfir olanlar dediler ki: "Biz bu Kur'ân'a da, bundan önce gelen kitaplara da inanmayız" Sen o zalimleri Rableri huzurunda durdurulmuş, sözü birbirlerine döndürürlerken bir görsen. Güçsüz bırakılan tabiler, büyüklük taslayanlara: "Siz olmasaydınız, biz elbette iman edenler olurduk" derler.*

*32. Büyüklük taslayan önderler, güçsüz bırakılanlara derler ki: "Size geldikten sonra sizleri hidayetten biz mi alıkoyduk? Hayır, siz zaten günahkâr kimseler idiniz."*

*33. Güçsüz bırakılanlar büyüklük taslayanlara derler ki: "Hayır, gece gündüz hilekârlıklar; çünkü siz bize Allah'ı inkâr etmemizi, ona ortaklar koşmamızı emrederdiniz. Azabı göreceklerinde ise pişmanlıklarını gizleyeceklerdir. Biz de kâfirlerin boyunlarına tasmalar koyarız. Ya onlar işleye geldiklerinden başkası ile mi cezalandırılacaklar?"*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Şanı yüce Rabbimiz kâfirlerin azgınlıklarını, inatlarını sürdürmelerini, Kur'ân-ı Kerim'e ve Kur'ân-ı Kerim'in ölümden sonra diriliş ile verdiği haberlere iman etmemekteki ısrarlarını haber vermektedir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Kâfir olanlar dediler ki: Biz bu Kur'ân'a da, bundan önce gelen kitaplara da inanmayız."* buyurmaktadır. Yüce Allah onları tehdit ederek, korkutarak birbirleriyle tartışıp davalaşmaları, karşılıklı delil getirmeleri halinde önündeki oldukça zelil ve alçalmış konumlarını haber vererek: *"Sözü birbirlerine döndürürlerken"* önde gidenlere uyan aralarındaki *"güçsüz bırakılan tabiler büyüklük taslayanlara"* onların liderlerine, efendilerine *"siz olmasaydınız biz elbette iman edenlerden olurduk derler."*

Yani eğer siz bizi (doğru yola uymaktan) alıkoyup, engellememiş olsaydınız bizler andolsun rasûllere uyar, onların bize getirdiklerine iman ederdik. Bunun üzerine önderleri, efendileri olan büyüklük taslayan o müstekbirler kendilerine: *"Size geldikten sonra sizleri hidayetten biz mi alıkoyduk"* derler. Yani biz size fazla bir şey yapmadık. Sadece sizi çağırdık, siz de herhangi bir delil ve bir belge olmaksızın bize uyuverdiniz, nebîlerin getirmiş oldukları delillere, belgelere, kanıtlara muhalefet ettiniz ve bunu da siz bunu seçip tercih ettiğiniz için ve arzunuz bu doğrultuda olduğu için yaptınız.

Bundan dolayı da onlara şöyle diyeceklerdir: *"Hayır, siz zaten günahkâr kimseler idiniz. Güçsüz bırakılanlar büyüklük taslayanlara derler ki: Hayır, gece gündüz hilekârlıklar"* yani siz gece gündüz bize hilekârlıklar yapıyordunuz, bizi aldatıyor, bize olmadık kuruntular vaat ederek kandırıyordunuz. Bizim hidayet üzere olduğumuzu, bizim doğruluk namına bir şeylere sahip olduğumuzu bildiriyordunuz. İşte şimdi bütün bunların bir batıl, bir yalan ve bir asılsız iddia olduğu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Katâde ve İbn Zeyd: *"Hayır, gece gündüz hilekârlıklar"* buyruğu hakkında dediler ki: Yüce Allah: *"Hayır, siz gece gündüz hilekârlıklar yaptınız."*

Mâlik de Zeyd b. Eslem'den şöyle dediğini nakletmektedir: Siz gece gündüz hilekârlık yapıp durdunuz. *"Çünkü siz bize Allah'ı inkâr etmemizi, ona ortaklar"* onun gibi ve onunla birlikte *"ilahlar koşmamızı emrederdiniz."* Ayrıca bizi birtakım şüphelere düşürüyor, olmadık şeyleri güya delil göstererek onlarla bizi saptırıyordunuz.

Scanned with CamScanner

*"Azabı göreceklerinde ise pişmanlıklarını gizleyecekler."* Yani önderler de, onlara uyanlar da hepsi geçmişte yaptıklarına pişman olacaklardır.

*"Biz de kâfirlerin boyunlarına tasmalar koyarız."* Söz konusu tasmalar ellerinin kendileriyle boyunlarına bağlanacağı zincirlerdir. *"Ya onlar işleye-geldiklerinden başkası ile mi cezalandırılacaklar."* Yani biz sizleri ancak amel-lerinizin karşılığında cezalandırırız. Herkes kendi durumuna göre cezasını çekecektir. Önderlere, liderlere cezaları kendilerine göre, onlara uyanları da cezaları kendilerine göre olacaktır. *"Buyuracak ki: Herkese (azabı) iki kattır fakat siz bilmiyorsunuz."* (A'râf, 38)

[5577] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Ebi'l-Huzeyl, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti: "Cehennemlikler cehenneme doğ-ru sürüleceği zaman cehennem alevi onların karşısına çıkacak sonra onları aleviyle öyle bir yalayıp yakacak ki, topuklarına düşmedik hiçbir etleri kalma-yacak." Oldukça zayıftır, senedinde Dırar b. Surad vardır. Metruk ve itham edilmiş bir ravidir.

(İbn Ebî Hâtim dedi ki): Bize babam da tahdis etti. el-Hasan b. Yahyâ el-Huşeni dedi ki: Cehennemde üzerinde sahibinin adı yazılı olmayan bir yurt, bir mağara, bir tasma, bir bukağı, bir zincir yoktur. (el-Hasan b. Yahyâ el-Huşeni) dedi ki: Ben bunu Ebû Süleyman ed-Dârânî'ye anlatınca ağladı. Sonra şöyle dedi: Yazıklar olsun sana. Peki, ya bir kimse için bütün bunlar bir arada verilecek olup da bukağı ayaklarına, tasma ellerine, zincir boynuna vurulsa, sonra da cehennem ateşine atılıp, mağaraya sokulacak olursa ne olur? Allah'ım! Sen esenlik ver.

**Şımarık Zenginlerin İnkârları:**

وَمَآ أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَآ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ
كَٰفِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَٰلًا وَأَوْلَٰدًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ
﴿٣٥﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُم بِٱلَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِندَنَا
زُلْفَىٰٓ إِلَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَآءُ ٱلضِّعْفِ بِمَا

Scanned with CamScanner

عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ اٰمِنُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي اٰيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَآ أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٣٩﴾

*34. Biz herhangi bir ülkeye bir nezir gönderdi isek mutlaka oranın refah içinde şımaran zenginleri: "Biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr edenleriz" demişlerdir.*

*35. Ve dediler ki: "Biz malca da, evlatça da daha çokluğuz, biz azap edileceklerden de değiliz."*

*36. De ki: "Muhakkak Rabbin rızkı dilediğine genişletip, yayar ve daraltır. İnsanların çoğu bilmezler."*

*37. Sizi bize yaklaştıracak olan mallarınız da değildir, evlatlarınız da değildir. İman edip salih amel işleyenler müstesnâ. İşte onların amellerine karşılık mükâfatları kat kattır. Hem onlar yüksek köşklerde emniyet içindedirler.*

*38. Bizleri aciz bırakacaklarını sanırlar. Âyetlerimizden alıkoymakta yarışanlar işte onlar azapta hazır edileceklerdir.*

*39. De ki: "Gerçekten Rabbim rızkı kullarından dilediğine genişletip, yayar. Dilediği kimseninkini de daraltır. Her ne harcarsanız o bu harcadığınızın yerine başkasını verir. O rızık verenlerin en hayırlısıdır."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Nebîsini (sallallâhu aleyhi ve sellem) teselli ederek ona kendisinden önceki rasûllere uymasını emredip, herhangi bir kasabaya ne kadar peygamber gönderdiyse mutlaka o kasabanın refah içindeki ele başılarının onu yalanlamış, zayıflarının ise ona uymuş olduğunu haber vermektedir. Nitekim Nûh kavmi de: *"Sana sıradan kimseler uymuş iken sana iman mı edelim?"* (Şuarâ, 111); *"Biz senin ancak kendimiz gibi bir insan olduğunu görüyoruz ve içimizden ancak ayak takımı kimselerin işin başından düşünmeden sana tabi olduklarını görüyoruz."* (Hûd, 27) demişlerdi. Sâlih kavminin büyüklük taslayan müstekbirleri de *"kendilerince zayıf kabul ettiklerine yani aralarından*

Scanned with CamScanner

*iman edenlere şöyle dediler: Sâlih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderilmiş bir rasûl olduğunu biliyor musunuz? Onlar da: Doğrusu biz onunla gönderilenlere iman edenleriz dediler. O müstekbirler: Doğrusu biz şu sizin iman ettiğinizi inkâr edenleriz dediler."* (A'râf, 75-76); *"Biz böylece onların bir kısmını diğer bir kısmı ile denedik ki: Allah aramızdan bunlara mı lutfetti desinler diye. Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?"* (En'âm, 53); *"Böylece her ülkenin günahkârlarını onların ileri gelenleri kıldık. O yerlerde hilekârlıklar etsinler diye."* (En'âm, 123) Yine yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"Biz bir ülkeyi helak etmek istediğimiz zaman onun nimet ve refahtan şımarmış ele başılarına emrederiz de orada fasıklık ederler. Artık üzerlerine söz (azap) hak olur. Biz de onu kökünden yıkar, helak ederiz."* (İsrâ, 16)

Burada da: *"Biz hangi ülkeye bir nezir"* nebî yahut rasûl *"göndermiş isek mutlaka oranın refah içinde şımaran zenginleri"* bunlar da nimet, debdebe servet ve başkanlığını ellerinde tutanlardır. Katâde: Bunlar onların zorbaları, önderleri ve kötülüklerde başlarıdır. *"Biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr edenleriz"* ona inanmıyor, ona uymuyoruz "demişlerdir.

[5578] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Rezin dedi ki: Ortak iki kişi vardı. Onlardan biri sahile çıkıp gitti, diğeri kaldı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber olarak gönderilince ona mektup yazarak ne yaptı diye sordu. O da ona: Kureyş'ten kimse ona uymadı. Ona insanların sıradan olanları ve yoksulları uydu dedi. (Ebû Rezin) dedi ki: Adam derhal ticaretini bırakıp, arkadaşının yanına geldi ve: Bana onu göster dedi. (Ebû Rezin) dedi ki: O kişi (eski) kitapları okuyan -ya da birisini okuyan- bir kimse idi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitti, neye davet ediyorsun dedi. Allah Rasûlü: *"Şuna şuna davet ediyorum"* dedi. O adam: Senin Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederim, dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunu nereden biliyorsun"* dedi. Şu cevabı verdi: Ne kadar nebî gönderildi ise mutlaka insanların sıradan olanları ve yoksulları ona uymuşlardır, diye cevap verdi. (Ebû Rezin) dedi ki: Bunun üzerine *"Biz hangi ülkeye bir nezir göndermiş isek mutlaka oranın refah içinde şımaran zenginleri: Biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr edenleriz demişlerdir"* âyeti nazil oldu. Bunun üzerine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona: *"Şüphesiz Allah senin söylediğini doğrulayan buyruk indirdi"* diye haber verdi.[494]

494 Bu mürsel bir rivayettir. Mürsel rivayet de hadis âlimlerine göre zayıf hadisin kısımlarındandır.

Scanned with CamScanner

[5579] Heraklius da Ebû Süfyân'a, o bilenlerin bildiği soruları sorup da aldığı cevapları değerlendirirken şunları da söylemişti: Sana insanların zayıfları mı ona uydu yoksa eşrafı mı diye sordum. Sen hayır onların zayıfları diye cevap verdin. İşte rasûllere gerçekten tabi olanlar onlardır.[495]

Yüce Allah yalanlayıcı ve refah içinde bulunanların durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Ve dediler ki: Biz malca da, evlatça da daha çokluğuz. Biz azap edileceklerden değiliz."* Yani mal ve evlat çokluğuyla övündüler. Bunun Allah'ın kendilerini sevdiğine, kendilerine önem verdiğine delil olduğuna inandılar. Allah dünyada kendilerine bunca şeyler vermişken, daha sonra ahirette onlara azap etmeyeceğini düşündüler. Halbuki bu kanaatlerinin gerçekle hiçbir ilgisi yoktur. Yüce Allah ise şöyle buyurmaktadır: *"Zannederler mi ki biz kendilerine mal ve oğullar vermekle iyilikleri kendilerine çabucak ulaştırıyoruz. Hayır, onlar farkında değiller."* (Mü'minûn, 55-56); *"Artık onların malları da, evlatları da seni imrendirmesin. Doğrusu Allah bunlar yüzünden dünya hayatında onları azaba uğratmayı, canlarının kâfirler olarak güçlükle çıkmasını ister."* (Tevbe, 55); *"Beni, yarattığım kişiyle baş başa bırak. Ona bol mal ve gözü önünde duran oğullar verdim. Kendisine alabildiğine imkânlar sağladım. Sonra da o hırsla daha da artırmamı umar. Hayır, umduğu gibi olmayacak. Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı inatçıdır. Ben onu dimdik bir yokuşa sardıracağım."* (Müddessir, 11-17)

Aziz ve celil olan Allah iki bahçe sahibi olan adamın durumunu da bize haber vermiştir. Bu kişinin malı, evladı ve mahsulleri vardı ama bunların ona bir faydası olmadı. Aksine ahiretten önce dünyada bütün bunlar elinden alındı. Bundan dolayı yüce Allah da burada: *"De ki: Muhakkak Rabbin rızkı dilediğine genişletip yayar ve daraltır."* Yani o malı sevdiğine de, sevmediğine de verir. Dilediği kimseleri fakir, dilediklerini de zengin kılar. Tam ve nihai hikmet, susturucu ve kesin delil yalnız onundur. *"Fakat insanların çoğu bilmezler."* Sonra yüce Allah: *"Sizi bize yaklaştıracak olan mallarınız da değildir, evlatlarınız da değildir."* Yani bunlar bizim sizi sevdiğimizin delili, size itina edip, değer verdiğimizin belgesi değildir.

[5580] İmam Ahmed (r.h) dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah sizin*

495 Buhârî, 7. İbn Abbâs, Ebû Süfyân'dan diye naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir. Daha önceden bu hadis geçti.

Scanned with CamScanner

*sûretlerinize ve mallarınıza bakmaz ama o ancak kalplerinize ve amellerinize bakar."*[496] Bunu Müslim ve İbn Mâce, Kesir b. Hişam, Câfer b. Burkan'dan böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

Bu sebeple aziz ve celil olan Allah: *"İman edip, salih amel işleyenler müstesnâ"* buyurmaktadır. Yani sizi bize yakınlaştıran iman ve salih ameldir. *"İşte onların amellerine karşılık mükâfatları kat kattır."* İyilik onlara on misliyle katlanarak verilir hatta yedi yüz katına kadar yükseltilir.

*"Hem onlar yüksek köşklerde emniyet içindedirler."* Onlar cennetin yüksek konaklarında her türlü sıkıntı, korku ve eziyetten kendisinden çekinilen her bir şerden güven içerisindedirler.

[5581] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz cennette öyle yüksek köşkler vardır ki onların dış tarafları içlerinden, iç tarafları da dışlarından görülür."* Bir bedevi: Bunlar kimlere verilecektir, dedi. Allah Rasûlü: *"Güzel sözler söyleyen, yemek yediren, devamlı oruç tutan, insanlar uyurken geceleyin kendisi namaz kılan kimselere"* buyurdu.[497]

*"Bizleri aciz bırakacaklarını sanarak âyetlerimizden alıkoymakta yarışanlar"* Allah'ın yolundan, rasûllerine uymaktan, âyetlerini tasdik etmekten alıkoymaya çaba ve gayret harcayanlar *"işte onlar azapta hazır edileceklerdir."* Yani onların hepsine amellerine uygun cezalar verilecektir.

Yüce Allah'ın: *"De ki: Gerçekten Rabbim rızkı kullarından dilediğine genişletip, yayar"* buyruğu da şu demektir: O, bunu kendi hikmetine uygun olarak yapar. Filana çokça mal verir, bunun rızkını daraltır ve ona az ve oldukça kısıtlı verir. Bu hususta ise onun başkalarının asla idrak edemeyeceği hikmetleri vardır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onların kimini kiminden nasıl üstün kıldığımıza bir bak. Elbette ahiret dereceleri itibarı ile de daha büyüktür, üstün kılmak bakımından da daha büyüktür."* (İsrâ, 21) Yani bu aşırı fakir, öteki bolluk içerisinde bir zengin olması halinde görüldüğü gibi dünya hayatında birbirleri arasında farklılık bulunduğu gibi, ahirette de böyle olacaklardır. Birisi yüksek köşklerde, en üst derecelerde iken bir diğeri

496 Daha önce Hac sûresi 37. âyetin tefsirinde geçti.

497 Daha sonra Tevbe sûresi 72. âyetin tefsirinde geçti. Senedi zayıf olmakla birlikte aslının şahitleri vardır. Daha önceden bu şahitler de geçti.

Scanned with CamScanner

ise cehennemin en alt basamaklarında, ateşin içerisine gömülmüş olacaktır. Dünya hayatında en iyi insanlar da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu gibi şunlardır:

[5582] *"Müslüman olup, yeteri kadarıyla kendisine rızık verilen ve Allah'ın kendisine verdikleriyle kendisini kanaatkâr kıldığı kimse umduğunu elde etmiş, kurtulmuştur."*[498] Bu hadisi Müslim, İbn Amr yoluyla rivayet etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Her ne harcarsanız o bu harcadığınızın yerine başkasını verir"* buyruğu da şu demektir: Sizler Allah'ın size emredip, mubah kılmış olduğu herhangi bir hususta her neyi harcayıp, infak edecek olursanız Allah dünya hayatında size onun yerini tutacak başka şeyler verir. Ahirette ise yaptığınızın karşılığı ve sevabı görülecektir. Hadis-i şerifte sabit olduğu gibi:

[5583] Yüce Allah buyuruyor ki: *"Sen infak et, ben de sana infak edeyim."* [499]

[5584] Hadiste belirtildiğine göre her gün iki melek yüksek sesle bağırarak onlardan biri: "Allah'ım! Cimrinin malını telef et" derken, diğeri: "Allah'ım! İnfak edip harcayan kimseye infak ettiğinin yerini tutacak başkasını ver" diye dua eder.[500]

[5585] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnfak et ey Bilal! Arş sahibi olan Allah'ın azaltacağından da korkma."*[501]

[5586] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şunu bilin ki, sizden sonra ısırıcı bir zaman gelecektir. Bolluk içerisinde harcarsa tükenir korkusuyla elindekini (adeta) ısıracaktır."* Sonra Allah Rasûlü *"Her ne harcarsanız o bu harcadığınız yerine başkasını verir. O rızık verenlerin en hayırlısıdır"* âyetini okudu.[502]

---

498 Hadis daha önce Nahl sûresi 97. âyetin tefsirinde geçti.

499 Hadis daha önce Hud sûresi 7. âyetin tefsirinde geçti.

500 Hadis daha önce Bakara sûresi 212. âyetin tefsirinde geçti.

501 Hadis daha önce Bakara sûresi 212. âyetin tefsirinde geçti.

502 Senedi zayıftır. İki illeti vardır. Senedinde metruk bir ravi olan Kevser b. Hakim vardır. Bk. Mizan, 6983. İkinci bir illeti daha vardır ki o da Mekhul ile Muaz arasındaki kopukluktur. suyûtî, ed-Durru'l-Mensur, V, 548'de zayıf olduğunu belirtmektedir.

Scanned with CamScanner

[5587] Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mavsili dedi ki: Mekhul dedi ki: Huzeyfe'den bana şöyle dediği ulaştı: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Dikkat edin! Sizin bu zamanınızdan sonra ısırıcı bir zaman gelecektir. O vakit varlıklı kişi infak ederse tükenir korkusuyla elindekini (adeta dişleriyle) ısıracaktır. Yüce Allah da: *"Her ne harcarsanız o bu harcadığınızın yerine başkasını verir. O rızık verenlerin en hayırlısıdır"* buyurmuştur. Diğer taraftan yaratılmışların en şerlileri de kalkıp her türlü çaresize mal satarlar. Şunu bilin ki çaresiz kimseye (çaresizliğini istismar edecek şekilde) bir şey satmak haramdır. Şunu bilin ki çaresizlere (onları istismar edecek şekilde) bir şey satmak haramdır. Müslüman müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz. Şayet senin yapacak bir iyiliğin varsa sen onu kardeşine yap, aksi takdirde zaten helak olmuş olan o kardeşinin helakini bir de sen arttırma."[503] Bu, bu yoldan garip bir hadistir. Senedi de bir parça zayıftır.

Sûfyân es-Sevrî de Ebû Yunus el-Hasan b. Yezîd'den şöyle dediğini nakletti: Mücâhid dedi ki: Sakın sizden herhangi bir kimse şu *"her ne harcarsanız o bu harcadığınızın yerine başkasını verir"* âyetini yanlış tevil etmesin. Sizden birinizde şayet kendisine yetecek kadar bir şeyler varsa onu iktisatlı kullansın çünkü şüphesiz rızık paylaştırılmıştır.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَآئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾

*40. O günde onların hepsini haşredecek sonra da meleklere şöyle diyecek: "Bunlar mı size ibadet ederlerdi?"*

*41. Melekler diyecekler ki: "Tenzih ederiz seni! Bizim velimiz onlar değil, sensin. Aksine onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Bunların çoğu onlara inanıyorlardı."*

503 Senedi bir önceki hadis gibidir. Bunu Ebû Ya'la'nın müsnedinin basılı kısımlarında göremedim. Göründüğü kadarıyla Kebîr'indedir. Ayrıca bunu Mecmau'z-Zevaid'de de bulamadım.

Scanned with CamScanner

*42. Bugün kiminiz kiminize ne bir fayda sağlayabilir, ne de bir zarar verebilir. Zulmedenlere diyeceğiz ki: Haydi yalanladığınız ateş azabını tadınız.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kıyâmet gününde bütün yaratılmışların önünde müşrikleri azarlayacağını ve kendilerini Allah'a yakınlaştırsınlar diye meleklerin sûretine benzetilen Allah'a koşulan ortaklara ibadet ettiklerini ileri süren müşrikler hakkında meleklere: *"Bunlar mı size ibadet ederlerdi"* diye soracağını haber vermektedir. Yani siz mi bunlara size ibadet etmelerini emrettiniz? Nitekim Furkân sûresinde: *"Benim bu kullarımı siz mi saptırdınız yoksa kendileri mi yoldan saptılar?"* (Furkân, 17) buyurduğu gibi İsa (a.s)'a da: *"İnsanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilah edinin diye sen mi söyledin diyeceği zaman (İsa) diyecek ki: Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan bir sözü söylemek bana yakışmaz."* (Mâide, 116)

İşte melekler de aynı şekilde: *"Tenzih ederiz seni"* yani sen, seninle birlikte bir ilah bulunmasından yücesin, mukaddessin, diyecekler. *"Bizim velimiz onlar değil, sensin."* Bizler senin kullarınız ve bunlardan uzak olduğumuzu sana bildiririz demektir. *"Aksine onlar cinlere ibadet ediyorlardı."* Şeytanları kastetmektedirler. Çünkü putlara ibadet etmeyi kendilerine süslü gösterip onları saptıranlar onlardı.

*"Bunların çoğu onlara inanıyorlardı."* Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirildiği gibi: *"Onların ondan başka taptıkları ancak dişilerdir. Onlar ancak inatçı bir şeytana tapmış olurlar."* (Nisâ, 117)

*"Bugün kiminiz kiminize ne bir fayda sağlayabilir, ne de bir zarar verebilir."* Yani bugün size faydalı olacağını ümit ettiğiniz Allah'a koştuğunuz ortakların, putların size hiçbir faydası görülmeyecektir. Halbuki siz o putlara, ortaklara ibadetinizi bu zorlu, sıkıntılı ve çaresiz halleriniz için saklamıştınız. Bugün onların size ne faydası dokunacak, ne zararları.

*"Zulmedenlere de"* ki onlar müşriklerdir *"diyeceğiz ki: Haydi, yalanladığınız ateş azabını tadın."* Yani bu sözler kendilerine azarlamak için, onları paylamak için söylenecektir.

Scanned with CamScanner

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَآ إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَآؤُكُمْ ۚ وَقَالُوا مَا هَٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ مُفْتَرًى ۚ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ۙ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَآ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۙ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَآ اٰتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

*43. Âyetlerimiz açık açık onlara okunduğunda dediler ki: "Bu ancak atalarınızın ibadet ede geldiği şeylerden sizi alıkoymak isteyen bir adamdır." Yine dediler ki: "Bu uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir." Kâfir olanlar hak kendilerine geldiğinde: "Bu ancak apaçık bir büyüdür" dediler.*

*44. Halbuki biz onlara okuyacakları kitaplar göndermemiştik. Senden önce onlara bir nezir de göndermemiştik.*

*45. Bunlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Hem bunlar onlara verdiğimizin onda birine asla ulaşmamışlardır. Fakat yine de peygamberlerini yalanladılar. Ya benim azabım nasılmış!*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kâfirlerin kendisinin vereceği cezayı ve can yakıcı azabı hak ettiklerini haber vermektedir. Çünkü onlara Allah'ın âyetleri apaçık olarak okunduğu vakit Rasûlü'nün dilinden taptaze ve henüz semadan yeni gelmiş halleriyle dinlediklerinde *"dediler ki: Bu ancak atalarınızın ibadet ede geldiği şeylerden sizi alıkoymak isteyen bir adamdır."* Bu sözleriyle hak olanın atalarının dini olduğunu, Allah Rasûlü'nün kendilerine getirdiği dinin ise kendilerince batıl olduğunu söylemek istiyorlardı. Allah'ın lanetleri onlara da, atalarına da olsun.

*"Yine dediler ki: Bu"* yani Kur'ân *"uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir. Kâfir olanlar hak kendilerine geldiğinde bu ancak apaçık bir büyüdür dediler."* Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır:

Scanned with CamScanner

*"Halbuki biz onlara okuyacakları kitaplar göndermemiştik. Senden önce onlara bir nezir de göndermemiştik."* Yani Allah Araplara Kur'ân-ı Kerim'den önce bir kitap indirmediği gibi, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den önce de kendilerine bir nebî gönderilmemişti. Halbuki onlar böyle bir şeyi kabul etmiyor ve şöyle diyorlardı: Şayet bize bir nezir (uyarıp, korkutan) gelse ya da bize bir kitap indirilse şüphesiz biz, bizden başkalarından daha çok hidayeti bulurduk, ama Allah onlara bunları lutfedince onu yalanladılar, inkâr ettiler ve inatla karşısına dikildiler.

Sonra yüce Allah: *"Bunlardan öncekiler"* yani önceki ümmetler *"de yalanlamışlardı. Hem bunlar onlara verdiğimizin onda birine ulaşmamışlardır."* buyurmaktadır. İbn Abbâs yani dünyadaki güçleri itibariyle (onlar gibi güçlü değillerdi) diye açıklamışlardır. Katâde, Süddî ve İbn Zeyd de böyle demiştir. Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki size verdiğimiz imkânları onlara verdiğimiz gibi, onlara kulaklar, gözler ve kalpler de vermiştik fakat kulakları, gözleri ve kalpleri onlara hiçbir fayda sağlamadı. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlardı. Alay edegeldikleri şey onları çepeçevre kuşattı."* (Ahkâf, 26); *"Kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmaları için yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Onlar sayı olarak kendilerinden daha çok, kuvvetçe de, yerlerinde eserleri itibariyle de daha güçlü ve daha çetin idiler."* (Mü'min, 82) Yani onların böyle olmaları kendilerinden Allah'ın azabını önleyemedi, geri de çeviremedi. Aksine rasûllerini yalanladıkları vakit Allah onları mahvetti, perişan etti. Bu sebeple yüce Rabbimiz: "Fakat yine de rasûllerimi yalanladılar. Ya benim azabım nasılmış" yani benim gönderdiğim azap, ceza ve rasûllerimin intikamını almam nasılmış?

قُلْ إِنَّمَآ أَعِظُكُم بِوَٰحِدَةٍ ۚ أَن تَقُومُوا۟ لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَٰدَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا۟ ۚ مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم بَيْنَ يَدَىْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾

*46. De ki: "Ben size ancak bir öğüt veriyorum: Yalnızca Allah için ikişer ikişer, birer birer kalkınız. Sonra bu arkadaşınızda bir delilik olmadığını düşününüz. O ancak -şiddetli bir azabın öncesinde- sizin için bir korkutucudur."*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Şanı yüce ve mübarek Rabbimiz buyuruyor ki: Ey Muhammed! Senin deli olduğunu ileri süren şu kâfirlere *"de ki: Ben size ancak bir öğüt veriyorum."* Size sadece tek bir şeyi emrediyorum. O da şudur: *"Yalnızca Allah için ikişer ikişer, birer birer kalkınız. Sonra bu arkadaşınızda bir delilik olmadığını düşününüz."* Yani Allah için ihlâsla, herhangi bir nefsi heva, istek, arzu ya da taassub olmaksızın ayağa kalkın. Biriniz diğerine sorsun, Muhammed'de herhangi bir delilik var mıdır? Biriniz diğerine içten gelerek, samimiyetle öğüt versin.

*"Sonra düşününüz"* yani kişi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in durumunu kendi kendisine düşünsün. Eğer kendisi işin içinden çıkamazsa başka insanlara sorsun ve bu husus üzerinde düşünsün. Bundan dolayı yüce Allah: *"Yalnızca Allah için ikişer ikişer, birer birer kalkınız sonra bu arkadaşınızda bir delilik olmadığını düşününüz"* buyurmaktadır. Mücâhid, Muhammed b. Ka'b, Süddî, Katâde ve başkalarının açıklamalarının anlamı budur. Âyet-i kerimeden kastedilen de budur. İbn Ebî Hâtim'in rivayet etmiş olduğu şu hadise gelince:

[5588] Bize babam tahdis etti. Ebû Ümâme'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururdu: *"Benden önce kimseye verilmemiş olan üç husus bana verilmiştir. Bununla birlikte övünmüyorum: Bana ganimetler helal kılındı ama benden önce kimseye helal kılınmamıştı. Çünkü benden önce ganimetlerini bir araya toplarlar ve yakarlardı. Siyah beyaz herkese Nebî olarak gönderildim. Halbuki daha önce her bir peygamber sadece kavmine gönderilirdi. Yeryüzü de benim için bir mescit ve bir temizlenme aracı kılındı. Temiz toprakla teyemmüm ederim, namazımın vakti nerede girerse orada namaz kılarım. Yüce Allah da: "Allah için ikişer ikişer, birer birer kalkınız" buyurmaktadır ve ben önümde bir aylık uzaklıktan korku ile yardım olundum."*[504] Bu senedi zayıf bir hadistir. Buradaki âyet-i kerimenin cemaat ve tek başına namaza durmak ile tefsir edilmesi de oldukça uzak bir ihtimaldir. Muhtemelen ravilerden birisi bunu âyete sokuşturmuştur. Çünkü bu hadisin aslı Sahihlerde ve başka hadis kaynaklarında sabittir. Allah en iyi bilendir.

504 Senedi oldukça zayıftır. Senet zayıf raviler zinciridir. Osman, Ali'den, o Kâsım'dan, Ali b. Yezîd ise aralarında en ileri derecede zayıf olandır. Hadisin aslı âyet ve tefsiri zikredilmeksizin Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde vardır.

Scanned with CamScanner

*"O ancak -şiddetli bir azabın öncesinde- sizin için bir korkutucudur"* buyruğuna gelince:

[5589] Buhârî bu âyet-i kerimenin tefsiri ile ilgili olarak dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün Safa tepesine çıktı ve: *"Dikkat! Sabah baskını!.."* diye seslendi. Kureyş onun yanına gelip toplandı. Neyin var dediler. Allah Rasûlü: *"Sizlere düşmanın sabah vaktinde size baskın yapacağını yahut akşam bastıracağını haber verecek olsaydım, benim doğru söylediğimi kabul etmeyecek miydiniz?* diye sordu. Onlar, elbette dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"O halde (bilin ki) muhakkak ben size şiddetli bir azabın öncesinde apaçık bir korkutucuyum."* Bunun üzerine Ebû Leheb: Ellerin kurusun. Bunun için mi bizi topladın, dedi. Bunun üzerine Allah: *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun"* (Tebbet, 1) buyruğunu indirdi.[505] Bu hadis daha önce yüce Allah'ın: *"En yakın akrabanı uyar."* (Şuarâ, 214) buyruğu açıklanırken geçmişti.

[5590] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Bureyde babasından şöyle dediğini nakletti: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza çıkıp geldi ve üç defa seslenerek şöyle buyurdu: *"Ey insanlar, benim misalim ile sizin misalinizin neye benzediğini biliyor musunuz?"* Ashab: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. O şöyle buyurdu: *"Benim misalim ile sizin misaliniz ancak üzerlerine gelecek bir düşmandan korkan bir topluluğa benzer. Bunlar durumu kendilerine gözlemesi için bir adam gönderirler. O yolu gözetlerken düşmanı görüp düşman kavmini uyarmadan önce kendisine yetişeceği korkusuyla onları uyarmak üzere derhal geri döner. Elbisesini tutarak: Ey insanlar, size hücum ediliyor, ey insanlar size hücum ediliyor -üç defa tekrar ederek- diye seslenir."*[506]

[5591] Yine bu senet ile Bureyde dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben kıyâmet ile birlikte gönderildim. Neredeyse o benden önce gelmiş olacaktı."*[507] Bu hadisi yalnızca İmam Ahmed (münferid olarak) Müsnedinde rivayet etmiş bulunmaktadır.

---

505 Daha önce Şuarâ sûresi 214. âyetin tefsirinde geçti.

506 Bunu Ahmed, V, 348'de rivayet etmiş olup, senedi kavi değildir. Beşir b. Muhacir'in rivayetini her ne kadar Müslim nakletmiş ise de Ebû Hâtim rivayeti delil gösterilmez demiş, Ahmed hadisi münkerdir, İbn Adiyy bir parça zayıftır demektedir. Hadisin aslını destekleyen başka rivayetler de bulunmaktadır.

507 Ahmed, V, 348; Heysemi, Mecma, X, 311. Ravileri Sahih'in ravileridir. Derim ki: Senedinde az önce geçtiği gibi İbn Muhacir vardır. Son tarafları münkerdir, ona mutabaat olunmamaktadır.

Scanned with CamScanner

**Sizden Bir Ücret İstemiyorum:**

قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ ۚ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾ قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي ۖ وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي ۚ إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

*47. De ki: "Sizden istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun. Benim mükâfatımı vermek ancak Allah'a aittir. O her şeye tanıktır."*

*48. De ki: "Rabbim muhakkak hakkı yerleştirendir. O gizlilikleri çok iyi bilendir."*

*49. De ki: "Hak geldi, batıl ne yeniden bir şey var edebilir, ne de geri getirebilir."*

*50. De ki: "Eğer ben sapmışsam ancak kendi aleyhime sapmış olurum. Şayet hidayet bulmuşsam o Rabbimin bana vahyetmekte olduğundan ötürüdür. Muhakkak o işitendir, pek yakındır."*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) müşriklere şöyle demesini emretmektedir: *"Sizden istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun."* Yani ben aziz ve celil olan Allah'ın risaletini size eksiksiz olarak bildirdiğim, size samimiyetle öğüt verdiğim, size Allah'a ibadet etmenizi emrettiğim için sizden herhangi bir armağan, ödül ya da bir bağış istemiyorum.

*"Benim mükâfatımı vermek ancak Allah'a aittir."* Ben bunun sevabını yalnız Allah'tan isterim.

*"O her şeye tanıktır."* Bütün işleri bilir. Benim size beni rasûl gönderdiğine dair haber verişini de sizin tutturduğunuz yolu ve halinizi de bilir.

Yüce Allah'ın: *"De ki: Rabbin muhakkak hakkı yerleştirendir. O gizlilikleri çok iyi bilendir"* buyruğu da: *"O kendi emrinden ruhu kullarından dilediği kimseye gönderir."* (Mü'min, 15) buyruğuna benzemektedir. Yani o vahiy

Scanned with CamScanner

meleğini yeryüzünde yaşayan kullarından dilediği kimselere gönderir. Bütün gizlilikleri o çok iyi bilendir. Göklerde olsun, yerde olsun gizli hiçbir şey ona gizli kalmaz.

Şanı yüce ve mübarek Rabbimizin: *"De ki: Hak geldi, batıl ne yeniden bir şey var edebilir, ne de geri getirebilir"* buyruğu da şu demektir: Yani hak ve pek muazzam şeriat, Allah'tan gelmiş bulunuyor. Batıl da can çekişerek kaybolup, gitti. Bu da yüce Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"Aksine biz hakkı batıl üzerine bırakırız da hak onun beynini darmadağın eder. O da derhal çekişerek can verir."* (Enbiyâ, 18)

[5592] Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethettiği gün Mescid-i Haram'a girip de Kâbe'nin etrafında putların dikilmiş olduğunu görünce yayının ucu ile putu dürterken diğer taraftan yüce Allah'ın: *"Deki hak geldi, batıl çekişe çekişe can verdi. Şüphesiz batıl çekişe çekişe yok olur."* (İsrâ, 81) ve: *"De ki: Hak geldi, batıl ne yeniden bir şey var edebilir, ne de geri getirebilir"* buyruklarını okuyordu.[508] Bunu Buhârî, Müslim, Tirmizî ve bu âyetin tefsiri hakkında yalnızca Nesâî rivayet etmiş bulunmaktadır. Hepsi de bu hadisi Sevrî, İbn Ebî Necih'den, o Mücâhid'den, o Ebû Ma'mer, Abdullah b. Sahbere'den, o İbn Mes'ud'dan böylece rivayet etmişlerdir.

Yani batılın bir diyeceği, bir önderliği, başkanlığı, bir sözü kalmamıştır.

Katâde ve Süddî burada batıldan maksadın İblis olduğunu söylemişlerdir. Yani İblis ne kimseyi yaratabilir, ne de ölümden sonra yeniden var edebilir. Onun buna gücü, kuvveti yetmez. Bu her ne kadar doğru ise de burada kastedilen o değildir. Allah en iyi bilendir.

*"De ki: Eğer ben sapmışsam ancak kendi aleyhime sapmış olurum. Şayet hidayet bulmuşsam o Rabbimin bana vahyetmekte olduğundan ötürüdür"* buyruğu da şu demektir: Hayrın tamamı Allah'tan gelir. Aziz ve celil olan Allah'ın indirdiği vahiydedir, hidayeti, doğru açıklamayı ve doğru yolu ihtiva eden apaçık hakkın muhtevasındadır. Sapıtan da ancak kendiliğinden sapıtmış olur.

[5593] Nitekim Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'a mufavvida hakkında o bilinen soru kendisine sorulunca şöyle demişti: Ben onun hakkında ken-

508 Buhârî, 2478; Müslim, 1781; Tirmizî, 3138; Nesâî, Tefsir, 317, 448

Scanned with CamScanner

di görüşüme dayanarak söylüyorum. Eğer doğru olursa Allah'tandır, hatalı olursa benden ve şeytandandır. Allah ve Rasûlü bundan uzaktırlar.[509]

Yüce Allah'ın: *"Muhakkak o işitendir, pek yakındır"* buyruğuna gelince: O kullarının sözlerini işitendir. Dua edecek olursa dua edenin duasını kabul eden, pek yakındır.

[5594] Nesâî burada Buhârî ve Müslim'de de yer alan Ebû Mûsâ'nın naklettiği şu hadisi rivayet etmektedir: *"Sizler ne sağır birisine, ne de gaib (tanık olmayan) birisine dua ediyorsunuz. Sizler ancak her şeyi işiten ve pek yakın olana dua ediyorsunuz."*[510]

**İnkâr Edenlerin sonu:**

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾ وَقَالُوٓا
ءَامَنَّا بِهِۦ وَأَنَّىٰ لَهُمُ ٱلتَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا بِهِۦ مِن قَبْلُ
وَيَقْذِفُونَ بِٱلْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ
كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا فِى شَكٍّ مُّرِيبٍ ﴿٥٤﴾

*51. Onları korkuya kapıldıklarında bir görsen! Artık kurtuluş olmayacak ve yakın yerde yakalanmış olacaklar.*

*52. "Ona iman ettik" diyecekler ama onlar için uzak bir yerden ona el atmaları ne mümkün!*

*53. Halbuki önceden onu inkâr etmişlerdi. Üstelik uzak bir yerden gayb hakkında rastgele zanlarda bulunuyorlardı.*

*54. Daha önceden benzerlerine yapıldığı gibi onlar ile arzuladıkları şeyler arasına bir engel konacaktır. Çünkü onlar endişeye düşüren bir şüphe içindedirler.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce ve mübarek Rabbimiz buyuruyor ki: Ey Muhammed! Bu yalanlayıcıların kıyâmet gününde korkuya kapıldıklarında *"bir görsen artık*

509 Bu hadis Vaşik kızı Birva hadisi ile bilinir. Daha önce defalarca geçti. Hadis ile ilgili bir de olay vardır.

510 Daha önce A'râf sûresi 55. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*kurtuluş olmayacak"* yani onların kaçacak bir yerleri, bir sığınakları, bir korunacakları yerleri bulunmayacak *"ve yakın yerde yakalanmış olacaklar."* Yani onlara kaçma imkânları verilmeyecek, aksine daha ilk anda yakalanmış olacaklar. Hasan-ı Basrî: Kabirlerinden çıkacakları zaman (yakalanacaklar), demiştir. Mücâhid, Atiyye, Avfî ve Katâde: Ayaklarının altından yakalanacaklardır; İbn Abbâs ve Dahhâk bununla dünya hayatındaki azaplarını kastetmektedir demiş, Abdurrahman b. Zeyd de: Bedir günü öldürülmelerini kastetmiştir, demiştir.

-Zikredilen açıklamalar bununla bağlantılı olmakla birlikte- sahih olan kanaat ise bununla kıyâmet gününün kastedildiğidir. İşte en muazzam musibet budur.

İbn Cerîr bazı ilim adamlarından şöyle dediklerini nakletmektedir: Bununla kastedilen Abbâsiler döneminde Mekke ile Medine arasında yerin dibine geçirilecek olan bir ordudur. Sonra bu hususta tamamıyla uydurma bir hadis kaydetmektedir.[511] Sonra da buna hiç dikkat çekmemektedir. Bu Taberî'nin şaşılacak ve alışılmadık bir durumudur.

*"Ona iman ettik diyecekler."* Bu sözü kıyâmet günü söyleyecekler. Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve rasûllerine inandık diyecekler. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Günahkârları Rablerinin huzurunda başlarını eğip: Rabbimiz gördük, işittik artık bizi geri döndür, salih amel işleyelim, gerçekten biz inandık diyecekleri vakit bir görsen."* (Secde, 12) Bundan dolayı yüce Allah burada:

*"Ama onlar için uzak bir yerden ona el atmaları ne mümkün"* buyurmaktadır. Yani onlar imanlarının kabul edileceği yerden uzaklaşıp, sınama yurdu değil de amellerin karşılıklarının görüleceği yurt olan ahirete geldikten sonra imanı yeniden elde etmeleri nasıl söz konusu olabilecek ki? Eğer dünyada iken iman etmiş olsalardı bunun kendilerine bir faydası olurdu fakat ahiret yurduna geldikten sonra iman etmelerinin kabul edilmesine imkân kalmayacaktır. Tıpkı çok uzaktan bir şeyi elini uzatarak ele almaya çalışan kimsenin onu elde etmesine imkân bulunmayışı gibi.

511 Bu uydurma hadis Taberî, 28891 ve 28892'de yer almakta olup, senedi tamamıyla muteber değildir, hiçbir şeydir.

Scanned with CamScanner

Mücâhid: *"Ona el atmaları ne mümkün"* buyruğunu bunu ellerine alıp geçirmeleri(ne imkân olmayacaktır) diye açıklamıştır. Zührî de: "El atmak" dünya sona erip, ona dönmeleri imkânı kesilmişken ahirette olacakları zaman imanı ellerine geçirmeleri demektir. Hasan-ı Basrî dedi ki: Onlar bir şeyi elde edilemeyeceği bir yerde istediler. İmanı elde edilmesi uzak bir yerden almaya kalkıştılar.

İbn Abbâs da: Dünyaya döndürülmeyi, içinde bulundukları halden tevbe etmeyi istediler ama o vakit ne bir dönüş, ne de tevbe imkânı olacaktır. Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'de (r.h) böyle demiştir.

*"Halbuki önceden onu inkâr etmişlerdi."* Yani dünyada iken hakkı inkâr ederek, rasûlleri yalanlayarak kâfir olmuşken, ahirette nasıl olur da imanı elde edebilecekler.

*"Üstelik uzak bir yerden gayb hakkında rastgele zanlarda bulunuyorlardı."* Mâlik, Zeyd b. Eslem'den naklen dedi ki: *"Gayb hakkında rastgele zanlarda bulunuyorlardı."* Zanna dayalı hüküm veriyorlardı.

Derim ki: Bu buyruk (anlam itibariyle) yüce Allah'ın: *"Bu gaybı taşlamaktır"* (Kehf, 22) buyruğunu andırmaktadır.

Çünkü onlar bazen bir şairdir, bazen bir kâhindir, başka bir zaman bir sihirbazdır, başka bir defa bir delidir gibi çeşitli birtakım batıl sözler söylüyorlar, gaybı, ölümden sonra dirilişi, yeniden yaratılışı yalanlamaktadırlar ve: *"Biz ancak şüphe ve zan ediyoruz. Biz inananlar değiliz."* (Câsiye, 32) derler.

Katâde ve Mücâhid: Onlar zanna dayanarak taş atıp, diriliş, cennet cehennem diye bir şey yoktur diyorlar diye açıklamışlardır.

Süddî dedi ki: *"Onlar ile arzuladıkları şeyler arasına bir engel konacaktır."* Kastedilen tevbe etmektir. İbn Cerîr'in (r.h) tercihi de budur.

Mücâhid dedi ki: *"Onlar ile"* dünya hayatından *"arzuladıkları şeyler"* olan mal, göz alıcı varlık ve imkânlar, eşler, çocuklar gibi şeyler *"arasına bir engel konacaktır."*

Buna benzer bir açıklama İbn Abbâs, İbn Ömer ve er-Rabî b. Enes'ten de rivayet edilmiştir. Buhârî ve bir topluluğun açıklaması da böyledir. Sahih olan ise bu iki görüş arasında bir aykırılığın olmadığıdır. Çünkü hem dünyadaki arzu ve istekleri, hem de ahirette isteyecekleri şeyler ile kendileri

Scanned with CamScanner

arasına engel konulacak ve bunları yapmalarına fırsat bulamayacak, imkân tanınmayacaktır.

Burada İbn Ebî Hâtim gerçekten garip, şaşırtıcı bir rivayet nakletmektedir. Biz de onu uzun uzadıya kaydedelim. O dedi ki: Bize Muhammed b. Yahyâ tahdis etti. İkrime, İbn Abbâs'tan aziz ve celil olan Allah'ın: *"Onlar ile arzuladıkları şeyler arasına bir engel konacaktır..."* buyruğunu açıklarken dedi ki: İsrâiloğulları arasında yüce Allah'ın kendisine çokça mal ihsan etmiş olduğu bir adam vardı. Ölümünden sonra pek iyi olmayan bozuk bir oğlu ona mirasçı oldu. Allah'ın malını, Allah'a isyan olan amellerde harcıyordu. Babasının kardeş gibi yakın arkadaşları onun bu halini görünce gencin yanına giderek ona sitem ettiler, onu kınadılar. Bu sefer genç bundan rahatsız oldu, akarlarını para karşılığında sattı. Sonra bol su akıtan bir pınara giderek malını oraya bırakıp, bir köşk inşa etti. Bir gün oturmakta iken bir rüzgâr ona yüzü en güzel, kokusu en hoş kadınlardan birisini önüne getiriverdi. Kadın: Bu saray, bu mal senin mi dedi. Adam, evet dedi. Kadın: Senin eşin var mı dedi. Hayır, cevabını verdi. Kadın: Peki, senin eşin yokken nasıl hoş bir hayat yaşayabilirsin ki dedi. Adam: Şimdiye kadar böyle oldu, peki senin kocan var mı dedi. Kadın, hayır dedi. Adam: Peki, seninle evlenmeme ne dersin dedi. Kadın: Ben senden bir mil uzaklıktaki bir yerde bulunan bir kadınım. Yarın için bir günlük azık hazırla ve yanıma gel. Yolda gelirken korkunç şeyler görecek olursan sakın bunlar seni korkutmasın dedi.

Bir sonraki gün adam bir günlük azık hazırlayarak yola çıktı. O da bir saraya vardı. Sarayın pek büyük olan kapısını çaldı. Yüzü insanların en güzeli, kokusu en hoş olan bir genç karşısına çıktı. Sen kimsin ey Allah'ın kulu dedi. O: Ben o İsrâiloğullarından olan kişiyim dedi. Ne istiyorsun dedi, bu sarayın sahibi olan kadın beni kendisiyle evleneyim diye çağırdı dedi. Kapıyı açan: Doğru söylüyorsun, peki yolda gelirken korkulacak, dehşetli bir şey gördün mü dedi. Adam evet dedi. Eğer o kadın bana senin için korkulacak bir şey yoktur dememiş olsaydı, gördüklerim gerçekten beni korkutacaktı dedi. Kapıyı açan genç ne gördün deyince, o da şöyle dedi: Yolda gelirken yol ayırımına varınca ağzını açmış bir dişi köpek gördüm. Doğrusu korktum ama ileriye atılınca kendimi onun arkasında gördüm, eniklerinin karnında havladıklarını duydum. Genç ona: Sen bunun gerçekleşeceği zamana yetişmeyeceksin. Bu ahir zamanda olacaktır. Küçücük çocuklar meclislerinde yaşlılarla birlikte oturacak, onların konuşmalarını bölecektir dedi.

Scanned with CamScanner

Adam: Sonra yine yoluma devam ettim. Yol ayırımında ise memelerinde oldukça süt birikmiş yüz keçi gördüm, aralarında da onları emen tek bir oğlak vardı. Oğlak o dişi keçilerin yanına gelip de artık emmedik bir şey bırakmadığını anlayınca daha fazlasını isteyerek ağzını açtı.

Genç ona: Buna da yetişmeyeceksin, bu ahir zamanda olacaktır. Bu insanların tamamının nakit servetlerini toplayacak bir kraldır. Geriye kimsede bir şey bırakmadığını düşüneceği vakit yine daha fazlasını isteyerek ağzını açacaktır dedi.

Adam: Sonra yoluma devam ettim. Yol ayırımına gelince, bir ağaçlık gördüm. Bir ağacın taze bir dalı hoşuma gitti. Onu koparmak isteyince, bir diğer ağaç bana: Ey Allah'ın kulu benden al dedi. Derken ağaçların tamamı ey Allah'ın kulu bizden al diye seslendi dedi.

Genç: Sen buna yetişmeyeceksin, bu ahir zamanda olacaktır. Erkekler azalacak, kadınlar çoğalacaktır hatta bir erkek bir kadına evlilik için talip olacak, on, yirmi kadın kendileriyle evlenmesini isteyecekler dedi.

Adam: Sonra yoluma tekrar devam ettim. Yol ayrımına gelince, bir pınarın başında duran bir adam gördüm. Her kişiye su veriyordu. Onlar ayrılıp gittikleri vakit kendi testisine su doldurduğu halde testisinde su namına hiçbir şey durmuyordu dedi.

Genç: Sen buna yetişmeyeceksin. Bu ahir zamanda olacaktır. Bu kişi insanlara bilgi öğreten kıssacı (vaiz)dır. Sonra kendisi onlara muhalefet edip, yüce Allah'a isyan edecek işler yapacaktır dedi.

Adam yine devam etti: Sonra yoluma devam ettim, yol ayrımında bir keçi gördüm. Bazıları o keçinin ayaklarını yakalamıştı. Bir adam onun boynuzlarını tutmuştu, bir başka adam kuyruğunu tutmuş, bir diğeri sırtına binmiş, bir başkası onun sütünü sağıyordu.

Genç şöyle dedi: O gördüğün keçi dünyadır. Ayaklarını tuttuğunu gördüğün kimseler dünya hayatından düşen, dökülen kimselerdir. Keçinin boynuzlarını tutan kişi ise dünyadaki geçimi dar olan, sıkıntılı olan kişidir. Kuyruğunu yakaladığını gördüğün kişiye dünya sırtını çevirmiş demektir. Keçinin sırtına binen kişi ise dünyayı terk etmiş kişidir. Onun sütünü sağana gelince işte onun hali en iyileridir. O kişi dünyayı (dünya hayrını) alıp gitmiş kişidir.

Scanned with CamScanner

Adam şöyle devam etti: Sonra yoluma devam ettim. Yol ayırımına gelince bir kuyu başında su çeken bir adam gördüm. Kovasını çektikçe onu havuza boşaltıyordu ama su tekrar kuyuya olduğu gibi geri dönüyordu.

Genç ona şöyle dedi: Bu Allah'ın, salih amelini geri çevirip, kabul etmediği bir adamdır.

Adam: Sonra tekrar yoluma devam ettim. Yol ayırımına gelince, yere tohum saçan ve ekini biçmeye çalışan bir adam gördüm. Çok hoş ve güzel bir buğday biçtiğini gördüm dedi. Genç dedi ki: Bu da Allah'ın, salih amelini kabul edip, onun için bu amelini tertemiz ettiği kimsedir cevabını verdi.

Adam sözlerini şöyle sürdürdü: Tekrar yoluma devam ettim. Yol ayırımına gelince, sırtüstü uzanmış bir adam gördüm ey Allah'ın kulu bana yaklaş, elimi tut, beni oturt. Allah'a yemin ederim aziz ve celil olan Allah'ın beni yarattığı günden beri oturmuş değilim dedi. Ben de elinden tuttum, derhal kalkıp koşmaya başladı ve nihayet onu göremedim.

Genç ona: Bu uzak olasıca ömrü tükenen kişidir ve ben ölüm meleğiyim. Aslında sana gelen kadın da benim. Allah bana o uzak olasıca kişinin bu yerde ruhunu kabzetmemi sonra da onu cehenneme yollamamı emir buyurdu dedi.

(İbn Abbâs) dedi ki: İşte *"Onlar ile arzuladıkları şeyler arasına bir engel konacaktır"* âyeti o kimsenin hakkında inmiştir.[512]

Bu garip bir rivayettir, sıhhati tartışılır. Âyet-i kerimenin ona dair ve onun hakkında indirilmesi ise kâfirlerin tamamının ruhları dünya hayatına bağlı olarak öldükleri anlamındadır. Tıpkı bu fitneye düşmüş, aldanmış kimsenin başından geçenlerde görüldüğü gibi. O muradına ermek için gitmişken, ansızın beklemediği bir zamanda ölüm ona geldi, kendisi ile arzuları arasına engel konuldu.

512 Bu rivayetin İbn Abbâs'tan nakledilmesi sahih değildir. Aksine ona uydurulmuş bir yalandır. Senedinde Sa'd b. Tarif el-İskâf vardır. İbn Maîn: Bir kimsenin ondan rivayet etmesi helal değildir derken, İbn Hibbân: Anında hadis uyduran birisidir demektedir. Bu açıklamalar Mizan, 3118'de yer almaktadır. Yine bu hadiste Şarkî b. Katamî de vardır ki Mizan, 3686'da onu söz konusu ederek: Bunun aralarında münker rivayetler bulunan on hadis kadar rivayeti vardır, es-Saci zayıf olduğunu söylemiştir, demektedir.

Scanned with CamScanner

*"Daha önceden benzerlerine yapıldığı gibi"* Rasûlleri yalanlamış geçmiş ümmetlerin başından geçtiği gibi. Onlara da Allah'ın azabı ve intikamı gelince keşke iman etselermiş diye temenni ettiler fakat onların bu dilekleri kabul edilmedi. *"Onlar bizim azabımızı gördüklerinde: Bir olarak Allah'a inandık, ona eş tutmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik dediler ama bizim azabımızı gördüklerinde imanları onlara fayda vermedi. Bu Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir ve kâfirler işte burada hüsrana uğradı."* (Mü'min, 84-85)

Yüce Allah'ın: *"Çünkü onlar endişeye düşüren bir şüphe içinde idiler"* buyruğu da şu demektir: Onlar dünya hayatında şüphe ve tereddüt içinde idiler. İşte bundan dolayı azabı görecekleri zamanda onlardan imanları kabul edilmez. Katâde dedi ki: Şüphe ve tereddütten kendinizi koruyun, uzak durun çünkü şüphe ve tereddüt üzere ölen kişi o hali üzere diriltilir. Yakîn (kesin inanç) üzere ölen kişi de o hali üzere diriltilir.

Sebe' sûresi tefsiri burada sona ermektedir.

Hamdimiz ve minnet duygularımız Allah'adır.

Doğruya ulaştıran da, başarıyı ihsan eden de Allah subhanehu ve Teâlâ'dır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# FÂTIR SÛRESİ

[45 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

**Göklerin ve Yerin Yaratanı:**

اَلْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَآئِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ ۚ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَآءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Hamd, göklerle yeri yoktan var eden, melekleri ikişer üçer ve dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsustur. O yaratılışta dilediğini arttırır. Gerçekten Allah her şeye gücü yetendir.*

**Tefsiri:**

Sûfyân es-Sevrî, İbrâhim b. Muhacir'den, o Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Ben gökleri ve yeri yoktan var eden (fâtır)'ın, bana bir kuyu hakkında birbirleriyle davalaşan iki bedevi gelip onlardan biri diğerine: Ene fatartuhâ, ene bede'tuhâ: Onu ilk olarak ben açtım, onu ben başlattım, deyinceye kadar ne anlama geldiğini bilmiyordum.

Yine İbn Abbâs dedi ki: *"Gökleri ve yeri yoktan var eden"* gökleri ve yeri yoktan ve örneksiz olarak yaratan demektir. Dahhâk, Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen *"göklerle yeri yoktan var eden"* tarzındaki bütün buyruklar gökleri ve yeri yaratan anlamındadır, demiştir.

Scanned with CamScanner

*"Melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı"* Kimilerinin iki kanadı, kimilerinin üç kanadı, kimilerinin dört kanadı, kimilerinin de hadis-i şerifte geçtiği gibi daha çok sayıda kanadı olup, onları kendisiyle nebîleri arasında *"elçiler kılan Allah'a mahsustur."*

[5595] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) İsrâ'ya götürüldüğü gece Cebrâil'i altı yüz kanadı olduğu halde görmüştür. Her iki kanadı arasındaki uzaklık da doğu ile batı arası kadardı.[513] Bundan dolayı aziz ve celil olan Allah da: *"O yaratılışta dilediğini arttırır. Gerçekten Allah her şeye gücü yetendir"* buyurmaktadır. Süddî dedi ki: Allah dilediğinin kanatlarını ve yaratılışlarını dilediği kadar arttırır. Zührî ve İbn Cureyc de yüce Allah'ın: *"O yaratılışta dilediğini arttırır"* buyruğunda ses güzelliğini kastetmektedir. Bunu da Zührî'den Buhârî el-Edebu'l-Müfred adlı eserinde İbn Ebî Hâtim de tefsirinde rivayet etmiştir. Şaz bir kıraat olarak (boğazda dilediği gibi artış yapar anlamında): (يَزِيدُ في الحلق) diye okunmuştur. Allah en iyi bilendir.

مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۚ وَمَا يُمْسِكْ ۙ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾

*2. Allah insanlara herhangi bir rahmeti açacak olursa, onu tutacak olmaz. Tuttuğunu da ondan başka salıverecek olmaz. O emrinde galiptir, her işinde hikmeti sonsuz olandır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah ne dilerse onun olacağını, dilemediği bir şeyin de meydana gelmeyeceğini, verdiğini kimsenin engelleyemediğini, vermediğini de kimsenin veremeyeceğini haber vermektedir.

[5596] İmam Ahmed dedi ki: Muğîre b. Şu'be'nin kâtibi olan Verrâd dedi ki: Muâviye, Muğîre b. Şu'be'ye: Bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlediklerini yaz dedi. Bunun üzerine Muğîre beni çağırdı, ben de ona şunları yazdım: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den namazı bitirdikten sonra şöyle buyurduğunu dinledim:

513 Daha önce İsrâ sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

لا إله إلا الله، وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير، اللهم لا مانع لما أعطيت ولا معطي لما منعت، ولا ينفع ذا الجَدّ منك الجَدّ

*"Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir, ortağı da yoktur. Mülk yalnız onundur, hamd yalnız onadır. O her şeye gücü yetendir. Allah'ın verdiğini kimse engelleyemez, senin engellediğini de kimse veremez. Varlık sahibine varlığının hiçbir faydası olmaz."*

Yine ben onun dedikodu yapmayı yasakladığını, çokça soru sorup malı zayi etmeyi, kız çocuklarını diri diri gömmeyi, anne babaya karşı gelip, itaatsizlik etmeyi, hayrı engellemeyi ve ver demeyi yasakladığını da dinledim.[514] Buhârî ve Müslim bu hadisi değişik yollardan Verrâd'dan böylece rivayet etmişlerdir.

[5597] Müslim'in Sahih'inde de sabit olduğuna göre Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) başını rükûdan kaldırdığı zaman:

سمع الله لمن حمده، اللهم ربنا لك الحمد، ملء السماء والأرض وملء ما شئت من شيء بعد. اللهم، أهلَ الثناء والمجد. أحقّ ما قال العبد، وكلنا لك عبد. اللهمّ لا مانع لما أعطيت، ولا معطي لما منعت، ولا ينفع ذا الجَدّ منك الجدّ

*"Allah kendisine hamd edenin hamdini işitti. Allah'ım! Rabbimiz! Gökler ve yer dolusu kadar bundan sonra da dilediğin her şey dolusu kadar hamd yalnız sanadır. Ey övgüye ve şanının yüceltilmesine layık olan Allah'ım! Kulun -ki hepimiz senin kulunuz- söylediği en hak söz şudur: Allah'ım! Senin verdiğini kimse engelleyemez, senin vermediğini kimse veremez ve varlık sahibine sana karşı varlığının hiçbir faydası olmaz (sözüdür)."*[515]

Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın şu buyruğuna da benzemektedir: *"Allah sana bir sıkıntı dokundurursa onu ondan başka hiçbir kimse gideremez. Sana bir hayır dilerse onun lütfunu geri çevirecek hiçbir kimse yoktur."* (Yunus, 107) Bu âyet-i kerimenin benzeri âyetler de pek çoktur. İmam Mâlik dedi ki: Ebû

514 Buhârî, 6373; Müslim, 593; Ahmed, IV, 254-255. Değişik yollardan Verrak'dan böylece rivayet etmişlerdir.

515 Müslim, 477; Nesâî, II, 198-199; Ebû Dâvûd, 5847; Ahmed, III, 87; İbn Hibbân, 1905

Scanned with CamScanner

Hureyre (radıyallâhu anh) yağmur yağdırıldığı zaman bize fethin uğuru ile yağmur yağdırıldı der sonra da *"Allah insanlara herhangi bir rahmeti açacak (fethedecek) olursa onu tutacak olmaz. Tuttuğunu da ondan başka salıverecek olmaz. O emrinde galiptir, her işinde hikmeti sonsuz olandır"* âyetini okurdu. Bunu İbn Ebî Hâtim, Yunus'tan, o İbn Vehb'den, o Ebû Hureyre'den rivayet etmiş bulunmaktadır.

يَآ أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾

*3. Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Gökten ve yerden size Allah'tan başka rızık veren herhangi bir yaratıcı var mıdır? Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Böyle iken nasıl olur da döndürülüyorsunuz?*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kullarını uyarmakta ve yalnızca ona ibadet etmek hususunda onun tevhidine delil bulma yolunu da kendilerine göstermektedir. Şöyle ki: O tek başına yaratan ve rızık veren olduğuna göre ibadette de onun tevhid edilmesi, yalnızca ona ibadet edilerek kendisine onun dışındaki varlıklardan putları ona denk kabul edilen varlıkların, heykellerin ona ortak koşulmaması gerekmektedir. Bundan ötürü yüce Allah: *"Ondan başka hiçbir ilah yoktur, böyle iken nasıl olur da döndürülüyorsunuz"* buyurmaktadır. Yani bunca açıklamadan sonra ve bu delil bu derece açık olmasına rağmen nasıl olur da döndürülüyorsunuz ve bundan sonra kalkıp Allah'a ortak koşulan varlıklara, putlara ibadet edebiliyorsunuz? Allah en iyi bilendir.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾ يَآ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللهِ الْغَرُورُ ﴿٥﴾ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾

Scanned with CamScanner

*4. Eğer seni yalanlıyorlarsa doğrusu senden önce de nice rasûller yalanlanmıştır. Bütün işler ancak Allah'a döndürülür.*

*5. Ey insanlar! Şüphe yok ki Allah'ın vaadi haktır. O halde sakın sizi dünya hayatı aldatmasın ve çok aldatıcı da sakın sizi Allah ile aldatmasın.*

*6. Şüphe yok ki şeytan sizin bir düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman tutun. O kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin arkadaşlarından olsunlar diye davet eder.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce ve mübarek Rabbimiz buyuruyor ki: Ey Muhammed! Eğer Allah'a ortak koşan bu müşrikler *"seni yalanlıyorlarsa"* ve kendilerine getirdiğin tevhid hususunda sana muhalefet ediyorlarsa senden önce gelip geçmiş bulunan rasûllerde sana örnek vardır. Onlar da aynı şekilde apaçık belgelerle kavimlerine gelmiş, onlara tevhidi emretmişler, kavimleri kendilerini yalanlamış, onlara muhalefet etmişlerdi. *"Bütün işler ancak Allah'a döndürülür."* Yani biz bu şekildeki hal ve hareketleri dolayısıyla onları en layık oldukları türden eksiksiz bir şekilde cezalandıracağız. Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ey insanlar! Şüphe yok ki Allah'ın vaadi haktır."* Ölümden sonra diriliş, Allah'ın huzuruna dönüş kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir. *"O halde sakın sizi dünya hayatı"* Allah'ın gerçek dostlarına, rasûllerine uyanlara hazırlamış olduğu pek büyük hayırlara nispetle aşağılık bir hayat olan dünya hayatı *"aldatmasın."* Sizler bu gelip geçici güzelliğe kanarak, onunla oyalanarak kalıcı olanı ihmal etmeyin *"ve çok aldatıcı"* İbn Abbâs'ın açıklamasına göre şeytan *"da sakın sizi Allah ile aldatmasın"* yani sakın şeytan sizleri Allah'ın rasûllerine uyup, onun sözlerini tasdik etmekten fitneye düşürmesin, alıkoyup engellemesin çünkü o çok aldatıcıdır, yalancıdır, iftiracıdır.

Bu âyet-i kerime de Lokman sûresinin sonunda yer alan: *"O halde dünya hayatı sakın sizi aldatmasın, o çok aldatıcı da sakın sizi Allah ile aldatmasın."* (Lokman, 33) buyruğuna benzemektedir.

Mâlik, Zeyd b. Eslem'den naklen dedi ki: O (çok aldatıcı denilen mahlûk) şeytandır. Nitekim kıyâmet gününde mü'minlerle münafıklar arasında *"iç tarafında rahmet, dış tarafında ise önünde azap bulunan kapısı olan bir duvar çekileceği"* zamanda şu konuşma geçecektir: *"Onlara: Biz sizinle beraber değil miydik diye seslenirler. Evet ama siz Allah'ın emri gelinceye kadar ne-*

Scanned with CamScanner

*fislerinizi helake bıraktınız, bekleyip durdunuz. Şüphe ettiniz, kuruntular da sizi aldattı. O çok aldatıcı da sizi Allah ile aldatıp durdu."* (Hadîd, 13-14)

Sonra yüce Rabbimiz İblis'in Âdem'e düşmanlığını açıklayarak şöyle buyurmaktadır: *"Şüphe yok ki şeytan sizin bir düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman tutun."* Yani o size açıkça düşmanlığını ortaya koymuştur. O halde siz de ona en ileri derecede düşmanlık edin, ona muhalefet edin, sizi aldattığı hususlarda onun yalancı olduğunu ortaya koyun.

*"O kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin arkadaşlarından olsunlar diye davet eder."* Yani o sizleri saptırıp, sonunda kendisiyle beraber alevli ateş azabına girmenizi sağlamak maksadındadır. İşte bunu yapmak isteyen apaçık düşman demektir. Güçlü ve aziz olan Allah'tan bizi şeytana düşman kılmasını, kitabına uymayı nasip etmesini, Rasûlü'nün yoluna uymamızı sağlamasını niyaz ederiz. Elbette ki o dilediği her şeyi yapan kadirdir ve bu dualarımızı kabul etmeye ehil olandır.

Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: *"Hani biz meleklere: Âdem'e secde edin demiştik de İblisten başkası hemen secde etmişlerdi. O ise cinlerden olduğu için Rabbinin emrinden dışarı çıkmıştı. O halde onlar sizin düşmanınızken siz beni bırakır da onu ve onun soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Zalimlerin ne kötü değiş tokuşudur bu."* (Kehf, 50)

اَلَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَاٰهُ حَسَنًا ۚ
فَإِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَآءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَآءُ ۖ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ
حَسَرَاتٍ ۚ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾

*7. O kâfir olanlar için şiddetli bir azap vardır. İman edip, salih amel işleyenlere ise mağfiret ve büyük bir ecir vardır.*

*8. Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de bu sebepten onu güzel gören kimse (bunun gibi olur mu?) Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğine hidayet verir. O halde onlar için hasretler duyarak kendini bitirme! Çünkü Allah onların ne yapmakta olduklarını çok iyi bilendir.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah İblis'e uyanların sonunda cehennem ateşine gidecekleri belirtmektedir. Bundan sonra da *"o kâfir olanlar için çok şiddetli bir azap vardır"* buyurmaktadır. Buna sebep ise onların şeytana itaat edip, Rahmân'a isyan etmeleridir. Ayrıca Allah'a ve Rasûlü'ne *"iman edip salih amel işleyenlere ise"* işlemiş oldukları günahları sebebiyle *"mağfiret ve"* yaptıkları hayırlar karşılığında da *"büyük bir ecir vardır."*

Sonra yüce Allah buyuruyor ki: *"Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip..."* Yani kâfirlerle, günahkârlar gibi. Bunlar kötü ameller işlemekle birlikte onlar bunu yaparken güzel bir iş yaptıklarını düşünür, böyle inanırlar. Yani bu şekilde Allah'ın saptırmış olduğu bir kimseye karşı senin başvurabileceğin bir yol, bir çare var mı? Böylesi karşısında sen çaresiz kalırsın.

*"Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğine hidayet verir."* Bu onun kaderi ile olur. *"O halde onlar için hasretler duyarak kendini bitirme."* Böylesine üzülme. Çünkü Allah kaderinde hakîm (hikmeti sonsuz) olandır. Saptırdığını saptırır, hidayet verdiğini de hidayete iletir. Çünkü yüce Allah'ın bütün bu hususlarda en ileri derecede bilgisi ve tam ve eksiksiz ilmi vardır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Çünkü Allah onların ne yapmakta olduklarını çok iyi bilendir"* buyurmaktadır.

[5598] İbn Ebî Hâtim bu âyet-i kerimenin tefsiri sırasında dedi ki: Bize babam tahdis etti. Abdullah b. ed-Deylemi dedi ki: Abdullah b. Amr'ın yanına gittim. O sırada kendisi el-Vaht denilen Taif'te bir bahçede bulunuyordu. Dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "Şüphesiz Allah yarattıklarını karanlık içerisinde yarattı. Sonra üzerlerine nurundan bıraktı. O gün onun nurundan kendisine isabet eden kişi hidayet bulur, o nuru kendisine isabet etmeyen kimse de sapar. Bu sebeple ben de diyorum ki: Kalemin mürekkebi aziz ve celil Allah'ın bilgisine uygun olmak üzere kurumuş bulunmaktadır."[516]

[5599] Sonra dedi ki: Bize Yahyâ b. Abdek el-Kazvini tahdis etti. Zeyd b. Ebî Evfa dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza çıkarak şöyle

516 Hasen bir hadistir. Daha önce kaynakları gösterilmiş olup, çok sayıda şahidi bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

buyurdu: *"Dalaletten kurtarıp, hidayete ileten ve sevdiği kimselere de dalaleti karışık gösteren Allah'a hamdolsun."*[517] Bu da oldukça garip bir hadistir.

**Bulutları Yürüten Rüzgârlar:**

وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَٰلِكَ النُّشُورُ ﴿٩﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

*9. Allah odur ki rüzgârları gönderip, bulutları kaldırır. Sonra onu ölmüş bir beldeye süreriz, o su ile o yeri ölümünden sonra canlandırırız. İşte ölümden sonra diriliş de böyledir.*

*10. Kim aziz olmak istiyorsa bilsin ki gerçekten izzet bütünüyle Allah'ındır. Güzel söz yalnız ona yükselir, onu da salih amel yükseltir. Kötülüklerle tuzak kuranlar onlar için çok şiddetli bir azap vardır ve bizzat onların tuzağı boşa çıkar.*

*11. Allah sizi topraktan sonra nutfeden yarattı, sonra sizi çiftler kıldı. Onun ilmi dışında hiçbir dişi ne hamile kalır, ne de doğurur. Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır. Şüphesiz ki bu Allah'a göre pek kolaydır.*

**Tefsiri:**

Hac sûresinin baş tarafında görüldüğü gibi yüce Allah'ın ölümünden sonra yeri canlandırmayı ölümden sonra dirilişe çokça delil göstermektedir. Böy-

517 Senedi oldukça zayıftır. Hiçbir şey hükmündedir. İbrâhim b. Beşir, Yahyâ b. Ma'n'dan, o İbrâhim el-Arşi'den, o Sa'd b. Şurahbil'den şeklindeki senette dört ravinin dördü de meçhuldür, tanınan kimseler değildir. Bunu Zehebî, Ebû Hâtim'e uyarak açıkça ifade etmiştir. Biyografileri için bk. el-Cerh ve't-Ta'dil ve el-Mizan.

Scanned with CamScanner

lelikle kullarının bunu ölümden sonra dirilişe delil teşkil eden bir ibret olarak dikkatlerini çekmektedir. Çünkü yeryüzü önceleri hareketsiz, bitkisiz bir ölü iken üzerine yağmur yüklü bulutlar gönderilip de yağmuru oraya yağdırınca *"sarsılır, kabarır ve her çeşit güzel bitkiden bitirir."* (Hac, 5) İşte bedenler de bu şekildedir. Şanı yüce Allah öldükten sonra bedenleri diriltip, onları hesaba çekmeyi dileyeceği zaman Arşın altından bütün yeri kapatacak bir yağmur indirir. Böylelikle kabirlerinde bulunan cesetler toprağın üzerinde tanelerin bitmesi gibi bitiverir. Bundan dolayı Sahihte şu rivayet yer almaktadır:

[5600] *"Âdemoğlunun her tarafı çürür. Acbu'z-zeneb müstesnâ. Ondan yaratıldı ve yeniden ondan terkib edilecektir."*[518] Bundan dolayı yüce Allah: *"İşte ölümden sonra diriliş de böyledir"* buyurmaktadır.

[5601] Hac sûresinde Ebû Rezin'in rivayet ettiği hadis geçmiş bulunmaktadır: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah ölüleri nasıl diriltecek dedim. Yarattıkları arasında bunun âyeti (delili, belgesi) nedir? Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey Ebû Rezin sen tamamen kurumuş haliyle kavminin vadisinden geçip sonra yine oradan geçerken sarsılarak yeşerdiğini hiç görmedin mi?"* Ben, gördüm deyince, Allah Rasûlü: *"İşte Allah ölüleri böyle diriltecektir."* buyurdu.[519]

*"Kim aziz olmak istiyorsa bilsin ki gerçekten izzet bütünüyle Allah'ındır."* Yani dünyada da, ahirette de aziz olmayı arzu eden herkes Allah'a itaatin dışına çıkmasın. O takdirde hiç şüphesiz maksadına ulaşır. Çünkü Allah dünyanın da, ahiretin de mutlak malikidir. İzzet de bütünüyle yalnız onundur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Onlar mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinenlerdir. İzzeti onların yanında mı arıyorlar. Gerçekten izzet bütünüyle Allah'ındır."* (Nisâ, 139) Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Onların söyledikleri seni üzmesin. Şüphesiz izzet bütünüyle Allah'ındır."* (Yunus, 65) Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"İzzet yalnız Allah'ındır, rasûlünündür, mü'minlerindir ama münafıklar bilmezler."* (Münâfikûn, 8)

Mücâhid dedi ki: *"Kim"* putlara ibadet etmek sûretiyle *"aziz olmak istiyorsa bilsin ki gerçekten izzet bütünüyle Allah'ındır."*

518 Daha önce Mü'minûn sûresi 14. âyetin tefsirinde geçti.
519 Daha önce Hac sûresinin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Katâde de şöyle demektedir: *"Kim aziz olmak istiyorsa bilsin ki gerçekten izzet bütünüyle Allah'ındır."* Yani yüce Allah'a itaat etmek sûretiyle izzet olsun. Kim izzetin kime ait olduğu bilgisini öğrenmek istiyorsa o da bilsin ki "gerçekten izzet bütünüyle Allah'ındır" diye de açıklanmıştır. Bu açıklamayı İbn Cerîr nakletmektedir.

*"Güzel söz yalnız ona yükselir."* Zikir, Kur'ân tilaveti ve duayı kastetmektedir. Bunu seleften birden çok kişi söylemiştir. İbn Cerîr de dedi ki: Bana Muhammed b. İsmail el-Ahnesi haber verdi, el-Muharik b. Suleym dedi ki: Abdullah b. Mes'ud bize dedi ki: Biz size bir hadis naklettiğimiz takdirde size yüce Allah'ın kitabından da bunu doğrulayan buyrukları da hatırlatırız. Elbette Müslüman bir kul: "Subhanallahi ve bi hamdih velhamdulillah ve la ilahe illallah vallahu ekber tebarekallah" dediği takdirde bir melek bunları alır, kanadının altına koyar. Sonra onlarla semaya yükselir. Onlar ile birlikte yanlarından geçtiği her bir melek topluluğu mutlaka o zikirleri söyleyene Allah'tan mağfiret dilerler. Nihayet melek onları aziz ve celil olan Rahmân'ın huzuruna çıkartır. Sonra Abdullah: *"Güzel söz yalnız ona yükselir. Onu da salih amel yükseltir"* buyruğunu okudu.

Bana Yakûb b. İbrâhim de tahdis etti. Ka'b el-Ahbar dedi ki: Şüphesiz "subhanallah velhamdulillah velâ ilahe illallah vallahu ekber" zikirlerinin Arşın etrafında arı vızıltısını andıran bir sesleri vardır. Bu sesler onları söyleyen kişiyi hatırlatırlar. Sâlih amel ise hazineler içerisindedir. Bu Ka'b el-Ahbar'a (r.h) kadar ulaşan Sahih bir senettir. Merfu olarak da rivayet edilmiştir:

[5602] İmam Ahmed dedi ki: en-Numan b. Beşir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın celalini zikrederek, onu tesbih ederek, tekbir ederek, hamd ederek, tehlil getirerek (la ilahe illallah diyerek) zikredenler(in bu zikirleri) Arşın etrafında dalgalanır. Arı vızıltısı gibi bir sesleri olur. Bununla sahiplerini (onları söyleyeni) hatırlatırlar. Sizden herhangi bir kimse Allah nezdinde kendisini hatırlatacak bir şeylerinin sürekli bulunmasını sevmez mi?"*[520] Bu hadisi bu şekilde İbn Mâce de Ebû Bişr Bekr b. Halef'den böylece Avn b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ud'dan, o babasından yahut kardeşinden o en-Numan b. Beşir'den böylece rivayet etmiştir.

520 İbn Mâce, 3809; Ahmed, 17898; Busiri, Zevaid'de: Senedi sahihtir, ravileri sikadır. Avn'ın kardeşinin adı da Ubeydullah b. Utbe'dir demektedir.

Scanned with CamScanner

*"Onu da salih amel yükseltir"* buyruğu hakkında Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Güzel söz Allah'ı zikretmektir. Sâlih amel ise onun farzlarını eda etmektir. Farzlarını eda ederken Allah'ı zikreden bir kimsenin amelini ve Allah'a olan zikrini taşıyarak onu yüce Allah'a yükseltir. Allah'ı zikretmekle birlikte farzlarını eda etmeyen kimsenin ise sözü ameline havale edilir ve böylesi onun için daha uygundur.

Mücâhid de böyle demiştir: Sâlih amel güzel sözü yükseltir. Ebu'l-Âliye, İkrime, İbrâhim en-Nehâi, Dahhâk, Süddî, Rabi b. Enes, Şehr b. Havşeb ve daha başkaları da böyle demiştir. Kadı Iyas b. Muâviye dedi ki: Eğer salih amel olmazsa söylenen söz yükseltilmez. Hasan ve Katâde dedi ki: Amelsiz bir söz kabul edilmez.

Yüce Allah'ın: *"Kötülüklerle tuzak kuranlar"* buyruğu hakkında da Mücâhid, Said b. Cubeyr ve Şehr b. Havşeb şöyle demektedir: Bunlar amelleri ile riyakârlık yapan gösterişçilerdir. Bu halleriyle insanlara tuzak kurmuş oluyorlar. Kendilerinin Allah'a itaat etmekte oldukları izlenimini gerçeğe aykırı bir şekilde veriyorlar. Oysa onlar bu halleriyle yüce Allah'ın buğzettiği, gazap ettiği kimselerdir. Amelleriyle riyakârlık etmektedirler. *"Çok azı müstesnâ Allah'ı zikretmezler."* (Nisâ, 142)

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de: Bunlar müşriklerdir demektedir.

Doğru olan âyetin genel olduğu ve müşriklerin de öncelikle âyetin kapsamına girdikleridir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Onlar için çok şiddetli bir azap vardır ve bizzat onların tuzağı boşa çıkar"* buyurmaktadır. Yani bozulur, batıl olur. Akıl ve basiret sahipleri tarafından da kısa bir süre içerisinde hilekârlıkları, sahtekârlıkları görülür. Çünkü bir kul her neyi gizlerse gizlesin mutlaka Allah onun belirtilerini yüzünde ve dilinden kaçırdığı sözleri ile açığa çıkartır. Bir kimse neyi gizlerse gizlesin mutlaka Allah da ona onun elbisesini giydirir. Hayırsa hayır, şer ise şer. Bu sebeple riyakâr kimsenin hali revaç bulmaz ve anlayışı kıt olan kimseler dışında onun hali kimseye saklı kalmaz. Çünkü feraset sahibi mü'minler için böyle bir hal bir değer ifade etmez, rağbet görmez. Aksine onlar kısa bir süre sonra bu hali apaçık görürler. Gaybı bilen için ise esasen gizli hiçbir şey gizli değildir.

Şanı yüce ve mübarek Rabbimizin: *"Allah sizi topraktan sonra nutfeden yarattı"* buyruğu da şu demektir: İlk atanız Âdem'i topraktan yarattı sonra onun soyunu değersiz süzme bir sudan devam ettirdi.

Scanned with CamScanner

*"Sonra sizi çiftler kıldı."* Erkek ve dişi olarak yarattı. Kendileriyle sükûn bulmanız için kendi hemcinsiniz eşler yaratmış olması onun size bir lütuf ve bir rahmetidir.

*"Onun ilmi dışında hiçbir dişi ne hamile kalır, ne de doğurur."* O bu hallerin hepsini bilir. Bunların hiçbiri ona gizli saklı kalmaz. Aksine: *"Bir yaprak düşmeye görsün mutlaka onu bilir, yeryüzünün karanlıklarında tek bir tane yaş ve kuru müstesnâ olmamak üzere hepsi apaçık bir kitaptadır."* (En'âm, 59) Daha önce yüce Allah'ın: *"Allah her dişinin neye hamile kalacağını, rahimlerin neyi eksilteceğini, neyi arttıracağını bilir. Onun nezdinde her şey bir ölçü iledir. O görünmeyeni de, görüneni de bilendir. O çok büyüktür, yüceler yücesidir."* (Rad, 8-9) buyruğuna dair açıklamalar geçmiş bulunmaktadır.

*"Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır."* Yani Allah uzun ömür verilen bir takım nutfeleri bilir ve bu hal onun nezdindeki ilk kitapta kayıtlıdır. *"Ömrünün eksiltilmesi de"* buyruktaki zamir muayyen bir kimseye değil, cinse ait bir zamirdir. Çünkü kitapta (levh-i mahfuzda) ve Allah'ın ilminde ömrü uzun olan muayyen kişinin ömründen bir şey eksiltilmez. Zamir bu durumda ancak cinse ait olur. İbn Cerîr dedi ki: Bu, Arapların: "Bende bir elbise, bir de onun yarısı vardır" demesine benzer ki bir başka elbisenin yarısı daha vardır demektir. Avfî yoluyla İbn Abbâs'tan da yüce Allah'ın: *"Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır. Şüphesiz ki bu Allah'a göre pek kolaydır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Ben kimin için uzun bir ömür ve bir hayat takdir etmiş isem mutlaka o kendisi için takdir etmiş olduğum ömrü sonuna kadar yaşayacaktır. Çünkü ben onun hakkında bunu takdir etmişimdir. O benim takdir edip, yazdığım süreye kadar yaşar ve onu tamamlar, ona hiçbir şey eklenmez. Birisi için kısa bir ömür ve bir hayat takdir etmiş isem o uzun bir ömür yaşamaz. Aksine onun için yazılmış olan süre neyse onu tamamlar. İşte yüce Allah'ın: "Ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır. Şüphesiz ki bu Allah'a göre pek kolaydır" buyruğu bunu anlatmaktadır. Yani bütün bunlar onun yanında yazılı bir kitapta bulunmaktadır. Dahhâk b. Müzahim de böyle demiştir.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de babasından: "Ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır" buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Maksat rahimlerden hilkati tamamlanmadan düşen çocuklardır. Abdurrah-

Scanned with CamScanner

man da âyetin tefsirinde şunları söylemektedir: Bir kimsenin yüz sene yaşadığını, bir başkasının daha doğunca öldüğünü görmüyor musunuz? İşte bu buyruk bunu anlatmaktadır.

Katâde dedi ki: Ömründen eksiltilen kimse altmış yaşından önce ölen kimsedir. Mücâhid dedi ki: *"Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır."* Yani annesinin karnında onun için bunlar yazılır. Yaratılmışların hepsi için aynı ömür takdir edilmemiştir. Bunun bir ömrü var, bir diğerinin ondan daha kısa bir ömrü var. Bütün bunlar ise o ömür sahibi için yazılıdır. Ne kadar yaşarsa yaşasın.

Bazıları da şöyle demiştir: Asıl buyruğun manası şu şekildedir: *"Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması"* yani yazılan ecel *"da, ömrünün eksiltilmesi de"* bu da ömrün azar azar tükenmesidir. İşte bütün bunlar Allah tarafından yıl be yıl, ay be ay, hafta be hafta, gün be gün, an be an bilinmektedir. Bunların hepsi Allah nezdinde bir kitapta yazılıdır. Bu açıklamayı İbn Cerîr, Ebû Mâlik'ten nakletmiştir. Süddî ve Atâ el-Horasânî de bu kanaattedir. İbn Cerîr ise birinci kanaati tercih etmiştir ve dediği gibidir.

[5603] Bu âyet-i kerimeyi tefsir ederken Nesâî dedi ki: Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kendisine rızkının genişletilmesinden, etkisinin (ecelinin) geciktirilmesinden memnun olan kimse akrabalık bağını gözetsin."*[521] Bunu Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd'da Yunus b. Yezîd el-Eyli'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[5604] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda konuşuyorduk şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah eceli geldiği takdirde hiçbir nefsi geciktirmez. Ömrün artışı kula rızık olarak ihsan edilen salih zürriyet ile olur. Ondan sonra ona dua ederler. Böylelikle o kabrinde iken onların duaları ona ulaşır. İşte ömrün artışı budur."*[522]

---

521 Buhârî, 2067; Müslim, 2557; Ebû Dâvûd, 1693; Nesâî, Tefsir, 449

522 Batıldır. İbn Adiyy, III, 285-286. Bu senet ile rivayet etmiştir. Süleyman b. Atâ dolayısıyla illetli olduğunu belirtmiş. Buhârî'den de: Onun münker rivayetleri vardır dediğini nakletmiş, İbn Hibbân da hadis uydurmakla onu itham etmiş bulunmaktadır. Dediği gibidir. Bk. Mizan, II, 215

Scanned with CamScanner

*"Şüphesiz ki bu Allah'a göre pek kolaydır."* Onun bunları bilmesi ve bütün mahlûkatı hakkında bütün detayları bilmesi onun için pek kolaydır. Çünkü onun ilmi bütün bunları kapsar, bunlardan hiçbir şey ona gizli kalmaz.

**İki Deniz Birbirine Karışmaz:**

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَآئِغٌ شَرَابُهُ وَهٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

*12. İki deniz bir olmaz. Bu çok tatlı, içimi hoş ve kolaydır. Diğeri ise çok acı ve tuzludur. Bununla birlikte her ikisinden de taze et yersiniz. Giyeceğiniz bir süs çıkartırsınız. Onun lütfundan aramanız ve şükretmeniz için gemilerin onda suyu yararak yürüdüğünü görürsün.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah çeşitli eşyayı yaratmak ve iki denizi de var etmek sûretiyle pek muazzam kudretine dikkat çekmektedir. Bu iki denizden birinin suyu tatlı ve hoş içimlidir. Bunlar insanların çeşitli kıtalarda, bölgelerde, bayındır yerlerde, kırsal kesimlerde ve kurak yerlerde ihtiyaçlarına uygun olarak insanlar(ın yaşadıkları bölgeler) arasında akan küçük büyük nehirlerdir. Bunların suyu tatlı, içmek isteyenler için de içimi kolay ve rahattır. *"Diğeri ise çok acı ve tuzludur."* Bu da içinde büyük gemilerin yol aldığı sakin olan denizdir. Bunun suyu tuzlu ve acıdır. Bu sebeple yüce Allah: *"Diğeri ise çok acı ve tuzludur"* buyurmaktadır. Sonra da: *"Bununla birlikte her ikisinden de taze et yersiniz"* buyurmaktadır ki kastedilen balıklardır.

*"Giyeceğiniz bir süs de çıkartırsınız."* Yüce Allah'ın başka yerdeki: *"O iki denizden inci ve mercan çıkar. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz."* (Rahmân, 22-23) buyruğuna benzemektedir.

Yüce Allah'ın: *"Gemilerin onda suyu yararak yürüdüğünü görürsün"* buyruğu da şu demektir: Yani gemiler o denizi ön taraflarıyla yarar. Kuşun göğsüne benzeyen tarafı ile bunu yapar. Mücâhid dedi ki: Gemiler rüzgârı yararak gider ama ancak büyük gemiler rüzgârı yara yara gider.

Scanned with CamScanner

*"Onun lütfundan aramanız."* Yani, ticaret için bir bölgeden bir bölgeye, bir kıtadan diğerine ticaret maksadıyla yaptığınız yolculuklarınızla lütfundan aramanız *"ve şükretmeniz için"* pek büyük bir mahlûk olan bu denizi size musahhar kılıp, emrinize verdiğinden dolayı şükretmeniz için. Siz bu denizde dilediğiniz gibi tasarruf ediyor, istediğiniz yere gidiyorsunuz ve hiçbir şekilde bu size karşı koymuyor. Hatta yüce Allah kudretiyle sizlere göklerde ve yerde bulunan her şeyi musahhar kılmış, emrinize vermiştir. Bunların hepsi onun lütfundan ve rahmetindendir.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

*13. Geceyi gündüze bitiştirir, gündüzü de geceye bitiştirir. Güneşe ve aya da boyun eğdirdi. Hepsi de belirli bir süreye kadar akıp giderler. İşte bunları yaratan Rabbiniz Allah'tır. Mülk yalnız O'nundur. Ondan gayrı çağırdıklarınız ise bir hurma çekirdeğinin zarına bile malik değildirler.*

*14. Onlara dua etseniz dualarınızı işitmezler, işitseler dahi istediğinizi yerine getiremezler. Üstelik onlar kıyâmet gününde ortak koşmanızı inkâr da edeceklerdir. Her şeyden haberdar olan (Allah) gibi kimse sana haber veremez.*

**Tefsiri:**

Bunlar da yüce Allah'ın eksiksiz kudreti ve pek büyük saltanat ve egemenliğini göstermektedir: Karanlığıyla geceyi, aydınlığıyla gündüzü kullarının emrine vermesi, uzun olanı kısaltıp, kısa olanı uzatarak gece ve gündüzün aynı uzunluğa gelmesi sonra öbürünü kısaltıp, diğeri uzarken öteki kısalıvermektedir. Sonra yine yaz kış bu şekilde uzayıp kısalmaya devam etmektedirler.

Scanned with CamScanner

*"Güneşe ve aya da boyun eğdirdi."* Yani gezegenlerle, ışıklarıyla gökleri delip aydınlatan sabit yıldızlarıyla. Hepsi de belli bir ölçü ile yollarına devam ederler. Hepsinin yasaları tespit edilmiş bir yolu ve bir yöntemi vardır. Bunlar aziz (pek güçlü) ve alîm (her şeyi bilen)in takdiri olarak tespit edilmişlerdir.

*"Hepsi de belirli bir süreye kadar"* kıyâmet gününe kadar *"akıp giderler. İşte bunları yaratan Rabbiniz Allah'tır."* Bunları yapan kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Rabbiniz azimuşşandır.

*"Ondan gayrı çağırdıklarınız"* iddianız üzere birtakım mukarreb meleklerin sûretinde şekillendirdiğiniz, koştuğunuz ortaklar ve putlar *"ise bir hurma çekirdeğinin zarına bile malik değildirler."* İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Atâ, Atiyye el-Avfî, Hasan, Katâde ve başkaları şöyle demiştir: (Âyetin lafzında geçen) *Kıtmîr* hurma çekirdeği üzerinde sarılı bulunan ince zardır. Yani onlar bu ince zar kadar dahi gökte ve yerde hiçbir şeye sahip değildirler.

Sonra yüce Allah: *"Onlara dua etseniz, dualarınızı işitmezler"* buyurmaktadır. Yani sizin Allah'ın dışında kendilerine dua ettiğiniz ilahlarınız duanızı işitemezler. Çünkü onlar ruhları bulunmayan cansız varlıklardır.

*"İşitseler dahi istediğinizi yerine getiremezler."* Kendilerinden istediğiniz hiçbir şeyi size vermeye güçleri yetmez. *"Üstelik onlar kıyâmet gününde ortak koşmanızı inkâr da edeceklerdir."* Sizden uzak olduklarını söyleyeceklerdir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği gibi: *"Allah'tan başka kendisine kıyâmete kadar (dua etse dahi) cevap veremeyecek olan ve kendilerine yaptıkları duadan habersiz olan kimselere dua eden kişiden daha sapık kim olabilir? İnsanlar bir araya toplatıldıklarında onlar kendilerine düşman kesilir ve onların ibadetlerini inkâr edenler olurlar."* (Ahkâf, 5-6)

Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Onlar Allah'tan başka ilahlar edindiler ki onlarla güçlü olalar. Hayır, öyle değil. Onların ibadetlerini reddedip, onlara karşı çıkacaklar."* (Meryem, 81-82)

Yüce Allah'ın: *"Her şeyden haberdar olan (Allah) gibi kimse sana haber veremez"* buyruğu da şu demektir: İşlerin akıbetinin ve neticesinin nereye varacağını, nereye ulaşacağını, onları çok iyi bilen, onlardan bütün inceliklerivle haberdar olan (Habîr olan Allah) gibi kimse haber veremez. Katâde dedi ki: Şanı yüce ve mübarek olan Rabbimiz kendi zatını kastetmektedir. O kesin olarak vakıayı en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

**Yepyeni Bir Yaratık:**

يَآ أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ إِلَى اللهِ ۚ وَاللهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٥﴾ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ۚ ﴿١٦﴾ وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرٰى ۚ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۚ إِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۚ وَمَنْ تَزَكّٰى فَإِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهِ ۚ وَإِلَى اللهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

*15. Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizlersiniz. Allah ise o kimseye muhtaç olmayandır, her hamde layık olandır.*

*16. Eğer dilerse sizi yok eder ve yeni yaratıklar getirir.*

*17. Ve bu Allah'a göre zor değildir.*

*18. Yük taşıyan bir kimse başka bir kimsenin yükünü yüklenmez. Eğer ağır yüklü bir kimse kendi yüküne (başkasını) çağırırsa -akraba dahi olsa- o yükünden hiçbir şey yüklenmez. Sen ancak gıyaben Rablerinden korkanları ve namazı dosdoğru kılanları korkutursun. Kim temizlenirse ancak kendisi için temizlenmiş olur, dönüş yalnız Allah'adır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, başkalarına muhtaç olmadığını, yaratılmışların tamamının ise kendisine muhtaç olup önünde zelil olduklarını haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizlersiniz."* Yani bütün hareketlerinde ve duraklarında onlar ona muhtaçtır. O ise zatıyla ona muhtaç olmayan (gani)dır. Bundan dolayı yüce Rabbimiz: *"Allah ise o kimseye muhtaç olmayandır, her hamde layık olandır"* buyurmaktadır. Yani ortaksız bir ve tek olarak yalnız ve yalnız muhtaç olmayan (Gani) odur. Bütün yaptıkları, söyledikleri, takdir ettikleri, koyduğu şer'i hükümleri dolayısıyla övülen Hamîd de odur.

Scanned with CamScanner

*"Eğer dilerse sizi giderir ve yeni yaratıklar getirir."* Yani: Ey insanlar! Allah dilerse sizi yok eder, yerinize başka bir kavim getirir. Bu ona zor ya da imkânsız değildir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ve bu Allah'a göre zor değildir"* buyurmaktadır.

*"Yük taşıyan bir kimse başkasının yükünü yüklenmez."* Yani kıyâmet gününde böyle olacaktır. *"Eğer ağır yüklü bir kimse kendi yüküne çağrılsa"* yani ağır günah yükleri altına girmiş bir kimse üzerindeki günah yüklerinin taşınması hususunda kendisine yardım edilmesi ya da bir kısmının alınıp taşınması için çağıracak olursa *"-akraba dahi olsa- o yükünden hiçbir şey yüklenmez."* Yani çağırdığı bu kişi kendisine yakın dahi olsa babası veya evladı olsa (onunla ilgilenemeyecek) herkes kendisiyle, kendi durumuyla meşgul olacaktır.

İkrime: *"Eğer ağır yüklü bir kimse kendi yüküne çağırırsa..."* âyeti hakkında dedi ki: Bu kıyâmet gününde bir komşunun diğer komşusuna asılması halini dile getirmektedir. Birisi: Rabbim sen buna sor, bu kendi kapısını niye yüzüme kapatıyordu, diyecek. Kâfir de kıyâmet gününde mü'mine asılacak ve ona: Ey mü'min, benim senin üzerinde bir hakkım vardır. Dünyada iken sana nasıl hareket ettiğimi bilirsin. Bugün sana ihtiyacım var diyecek. Mü'min de aziz ve celil olan Rabbine şefaat edip duracak. Nihayet o kişi ateş içerisinde bulunduğu halde bir konumdan, bir diğer konuma onun geçmesine sebep olacak. Yine kıyâmet gününde baba evladına asılacak. Oğulcuğum, ben sana nasıl bir baba idim diyecek, oğlu onu hayırlı sözlerle övecek, babası ona, oğulcuğum artık bugün senin hasenatından kendisi ile gördüğün bu halinden kurtulabileceğin zerre ağırlığı bir iyiliğe dahi ihtiyacım var. Çocuğu ona babacığım ne kadar az bir şey istedin ama senin taşıdığın korkunun aynısını ben de taşıyorum, sana hiçbir şey veremiyorum, diyecek. Sonra kişi zevcesine asılacak, ey kadın yahut ey filan kadın ben sana nasıl bir koca idim diyecek, karısı onu hayırlı sözlerle anacak, onu övecek. Bunun üzerine karısına: Bugün senin bana tek bir iyilik olsun bağışlamanı istiyorum. Belki onunla şu gördüğün halimden kurtulabilirim, diyecek. Karısı: İstediğin gerçekten de az ama sana bir şey verecek gücüm yok. Çünkü senin taşıdığın korkunun aynısını ben de taşıyorum, diyecek.

(İşte bundan dolayı) yüce Allah: *"Eğer ağır yüklü bir kimse kendi yüküne çağırırsa..."* buyurmaktadır. Yine şanı yüce Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

Scanned with CamScanner

*"Babanın oğluna, oğlun babasına hiçbir fayda sağlamayacağı o günden de korkun."* (Lokman, 33); *"Kişinin kaçacağı gün kardeşinden, annesinden ve babasından, eşinden ve çocuklarından o günde bunlardan her bir kişinin kendisine yeter bir işi vardır."* (Abese, 34-37)

Bunu İbn Ebî Hâtim (r.h) Abdullah ez-Zahrani'den, o Hafs b. Ömer'den, o el-Hakem b. Eban'dan, o İkrime'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

Sonra şanı yüce Rabbimiz: *"Sen ancak gıyaben Rablerinden korkanları ve namazı dosdoğru kılanları korkutursun."* Yani senin getirdiklerinden ancak özlü akıl ve basiret sahipleri, Rablerinden korkan, Rablerinin kendilerine emrettiklerini yerine getiren kimseler öğüt alabilirler.

*"Kim temizlenirse ancak kendisi için temizlenmiş olur"* yani kim salih amel işlerse şüphesiz bunun faydasını o görecektir.

*"Dönüş yalnız Allah'ındır."* Dönülecek ve varılacak yer onun huzuru olacaktır. O hesabı çok hızlı, çabuk görendir. Amelde bulunan herkese ameli ile karşılık verecektir. Hayırsa hayır, şer ise şer.

**Kör İle Gören Bir Olmaz:**

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾
وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ۚ إِنَّ
اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ
أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِنْ مِنْ
أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ ۖ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ
أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

*19. Bir olmaz: Kör ile gören,*

*20. Karanlıklarla aydınlık,*

*21. Ve gölge ile sıcak,*

Scanned with CamScanner

*22. Dirilerle ölüler de bir olmaz. Şüphesiz Allah dilediği kimseye işittirir. Sen kabirde olanlara işittiremezsin.*

*23. Sen ancak bir nezîrsin.*

*24. Şüphe yok ki biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Arasında bir uyarıcının gelip geçmediği hiçbir ümmet de yoktur.*

*25. Eğer seni yalanlıyorlarsa onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Rasûlleri onlara apaçık delillerle, sahifelerle ve nur saçan kitaplarla gelmişlerdi.*

*26. Sonra kâfir olanları yakaladım. Şimdi onlara azabım nasılmış?*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Birbirine eşit olmayan kör ile gören gibi değişik ve farklı bu şeyler de birbirine eşit değildir. Aksine bu iki farklı örnek arasında büyük bir fark ve ayrılık vardır. Aynı zamanda karanlıklarla aydınlık, gölge ile sıcak eşit olmadığı gibi, dirilerle ölüler de eşit olamazlar. Bu da yüce Allah'ın yaşayanlar demek olan mü'minler ile ölüler demek olan kâfirler için verdiği bir misaldir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Ölü iken kendisini dirilttiğimiz, insanlar arasında ona yürümesi için nur verdiğimiz kimse içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi midir?"* (En'âm, 122); *"Bu iki zümrenin hali kör ve sağırla, gören ve işitenin haline benzer. Örnek olarak ikisi eşit olurlar mı?"* (Hûd, 24)

Çünkü mü'min işiten ve görendir. Dünyada da, ahirette de dosdoğru yol üzerinde yürüyen, nur içinde olandır ve bu hali bol gölgeli ve pınarları bulunan cennetlere yerleşinceye kadar sürecektir. Kâfir ise karanlıklar içerisinde yürüyen kör ve sağırdır. Onun bu karanlıklardan çıkma imkânı yoktur. Aksine o dünyada da, ahirette de azgınlık ve sapıklığı içerisinde serserice dolaşır. Sonunda bu hali onu pek sıcak, oldukça kavurucu rüzgârları esen ve kaynar suları bulunan cehenneme kadar gider. *"Son derece kaynamış suda, kapkara bir gölgede kalacaklar. Orası serin de değildir, faydası da yoktur."* (Vâkıa, 43-44)

*"Şüphesiz Allah dilediği kimseye işittirir."* Allah kendilerine delili dinleyip, kabul etmek ve ona boyun eğmek yolunu gösterir, ona hidayet eyler: *"Sen kabirde olanlara işittiremezsin."* Kâfir olarak ölenler ölüp de kabirle-

Scanned with CamScanner

rine gömüldükten sonra hidayet ve hidayete davet edilmekten yararlanamayacakları gibi bedbaht olacakları üzerlerine yazılmış olan bu müşriklerin durumu da böyledir. Senin onlara karşı yapacak bir şeyin yok, sen onları hidayete götüremezsin. *"Sen ancak bir nezirsin."* Sana düşen tebliğ etmek ve uyarıp, korkutmaktan ibarettir. Allah dilediğini delalette bırakır, dilediğini de hidayete iletir.

*"Şüphe yok ki biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik."* Yani biz seni mü'minlere müjdeleyici, kâfirlere uyarıcı olarak gönderdik.

*"Arasında bir uyarıcının gelip geçmediği hiçbir ümmet de yoktur."* Âdem oğullarından olup, geçmişteki her bir ümmete Allah mutlaka uyarıcılar göndermiş (hidayetle aralarındaki) engelleri (ileri sürebilecekleri mazeretleri) ortadan kaldırmıştır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sen ancak bir uyarıcısın. Esasen her bir topluluğun bir yol göstericisi olmuştur."* (Ra'd, 7); *"Andolsun ki biz her ümmet arasında: Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının diye bir peygamber göndermişizdir. Allah içlerinden kimine hidayet verdi, kiminin aleyhine olmak üzere sapıklık hak oldu."* (Nahl, 36) Bu hususta âyet-i kerimeler pek çoktur. Şanı yüce Allah'ın: *"Eğer seni yalanlıyorlarsa onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Rasûlleri onlara apaçık delillerle"* göz kamaştırıcı mucizelerle ve kesin delillerle *"sahifelerle"* ilahi kitaplarla *"ve nur saçan kitaplarla"* apaçık, besbelli kitaplarla *"gelmişlerdi."*

*"Sonra kâfir olanları yakaladım."* Bütün bunlara rağmen bu kâfirler rasûllerinin kendilerine getirdiklerini yalanladılar. Ben de onları ibretli azap ve ceza ile yakaladım.

*"Şimdi onlara azabım nasılmış?"* Benim yaptıklarına karşılık nasıl büyük bir ceza, etkileyici bir ceza verdiğimi gördün (değil mi?) Allah en iyi bilendir.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا
أَلْوَانُهَا ۚ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ
سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ ۗ
إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾

Scanned with CamScanner

*27. Allah'ın gökten bir su indirdiğini görmedin mi? Biz onunla çeşitli türden meyveler çıkardık. Dağlardan da yolları beyaz, kırmızı çeşitli renklerde ve oldukça siyah olanları vardır.*

*28. İnsanlardan, yerde yürüyen hayvanlardan ve davarlardan da bunun gibi çeşitli renklerde olanlar vardır. Kulları arasında Allah'tan ancak âlimler korkar. Şüphesiz Allah Azîzdir, Gafûrdur.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah aynı şeyden farklı ve çeşitli şeyleri yaratmaktaki kudretinin kemaline dikkat çekmektedir. Bu aynı şey ise semadan indirdiği sudur. Onunla Allah sarı, kırmızı, yeşil, beyaz ve daha başka renklerde farklı renkleri olan meyveler yetiştiriyor. Nitekim renklerinin, tatlarının ve kokularının farklılığı tanık olunan, görülen bir husustur. Zaten yüce Allah bir başka âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: *"Yeryüzünde birbirine bitişik birçok arazi parçaları, üzüm bağları, ekinler ve çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki hepsi bir su ile sulanır. Yine de onlardan bir kısmını lezzetlerinde bir kısmından üstün kılıyoruz. Şüphesiz bunlarda da aklını kullananlar için âyetler vardır."* (Ra'd, 4)

*"Dağlardan da yolları beyaz, kırmızı çeşitli renklerde... olanları vardır."* Yani Allah dağları da yine görüldüğü gibi kimi beyaz, kimi kırmızı, bazılarında da yine renkleri farklı çeşitli yollar bulunan değişik renklerde yaratmıştır. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) (ayetteki lafzıyla) *cuded* yollar demektir diye açıklamıştır. Ebû Mâlik, Hasan, Katâde ve Süddî de böyle demiştir. *"Ve oldukça siyah olanları da vardır."* İkrime dedi ki: (Âyetteki lafzıyla) *garâbîb* yüksek siyah dağlar demektir. Ebû Mâlik, Atâ el-Horasânî ve Katâde de böyle demiştir. İbn Cerîr dedi ki: Araplar siyah olan bir şeyi oldukça siyahlıkla nitelendirecek olurlarsa (garâbîb ile aynı kökten olmak üzere): *esvedu gırbib*: çok siyah, simsiyah derler. Bundan dolayı bazı müfessirler bu âyet-i kerime hakkında: Bu lafzında takdim ve tehir olan buyruklardandır. Buna göre: "(غَرَابِيبُ سُودٌ): Simsiyah dağlar" buyruğu (سود غرابيب) terkibindedir. Ancak bu söylediği tartışılır.

*"İnsanlardan, yerde yürüyen hayvanlardan ve davarlardan da bunun gibi çeşitli renklerde olanlar vardır."* Yani insan ve yerde yürüyen davarlar gibi (hayvan denilen) diğer canlılar da bu şekildedir. Burada ifade özel olan lafzın genel olan lafza atfedilmesi şeklinde kullanılmıştır. Bunlar da çeşit çeşit-

Scanned with CamScanner

tir. İnsanların kimi Berber, Habeş ve Tamatım denilen muhtelif ırklardan olup, oldukça siyahtırlar. İskitlerle Rumlar ise oldukça beyazdır. Araplar ikisi arasındadır, Hintliler daha da koyudurlar. Bu sebeple yüce Allah bir başka âyet-i kerimede: *"Dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da onun âyetlerindendir. Şüphesiz bunlarda âlimler için âyetler vardır."* (Rûm, 22) buyurmaktadır. Aynı şekilde davarlar ve binekler de farklı renktedirler. Türleri aynı olanlarda dahi bu böyledir. Hatta çeşitleri bir olanların dahi renkleri değişiktir. Bazen aynı hayvan bile iki renkli, ablak olabilir. Yaratanların en güzeli Allah'ın şanı ne mübarektir!

[5605] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr Müsnedinde dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Bir adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Rabbin boyar mı? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet. O solmayan renklerle boyar. Kırmızı, sarı, beyaz (olmak üzere)"* buyurdu.[523] Bu hadis hem mürsel, hem de mevkuf olarak da rivayet edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Bundan dolayı yüce Allah daha sonra: *"Kulları arasında Allah'tan ancak âlimler korkar"* buyurmaktadır. Yani Allah'tan ancak onu tanıyan âlimler hakkıyla korkar çünkü Azim, Kadîr, Âlim, kemal sıfatlarına sahip en güzel isimler ile nitelenen yüce Rabb ne kadar iyi bilinirse onun marifeti ne kadar tam, onu bilmek ne kadar mükemmel olursa ona karşı haşyet (korku) daha büyük ve daha çok olur.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan naklen yüce Allah'ın: *"Kulları arasında Allah'tan ancak âlimler korkar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Âlimlerden kasıt Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilen kimselerdir. İbn Lehia, İbn Ebî Amre'den, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rahmân'ı bilen kişi ona hiçbir şeyi ortak koşmayan, helalini helal, haram kıldığını haram belleyen, onun tavsiyelerine riayet eden, onun huzuruna çıkıp, amelleri sebebiyle hesaba çekileceğine kesin olarak inanan kimsedir.

523 Bezzâr, 2944'te bu hadisi rivayet edip: Bunu İbn Abbâs'tan, Ziyad b. Abdullah'tan başka müsned olarak rivayet eden bir kimse olduğunu bilmiyoruz. Başkaları ise Atâ'dan, o Said'den mürsel olarak diye rivayet etmiştir demektedir. Heysemi de Mecma, 8556'da: Senedinde Atâ b. es-Saîb vardır ki hafızası karışmıştır demektedir. İkinci bir illet ise Ziyad b. Abdullah en-Numeyri'nin zayıf bir ravi olduğudur.

Scanned with CamScanner

Said b. Cubeyr dedi ki: Haşyet seninle aziz ve celil olan Allah'a isyan etmen arasındaki engeldir.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Âlim gayb halinde (kimsenin görmediği bir yerde) Rahmân'dan korkan, Allah'ın teşvik ettiği şeyleri arzu edip, şevk duyan, Allah'ın gazap ettiği şeylere iltifat etmeyen kimsedir. Sonra Hasan *"kulları arasında Allah'tan ancak âlimler korkar. Şüphesiz Allah azizdir, gafurdur"* buyruğunu okudu.

İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan da şöyle dediği nakledilmektedir: İlim çokça konuşmak değildir. İlim Allah'tan çok korkmak (haşyet duymak)tır.

Ahmed b. Sâlih el-Mısrî, İbn Vehb'den, o Mâlik'ten şöyle dediğini nakletmektedir: İlim çokça rivayetle olmaz. İlim yüce Allah'ın kalbe koyduğu bir nurdur.

Ahmed b. Sâlih el-Mısrî dedi ki: Bu çokça rivayette bulunmakla haşyetin elde edilemeyeceği anlamına gelir. Yüce Allah'ın izlenmesi, arkasından gidilmesini farz kıldığı ilim ise kitap, sünnet, ashab-ı kiram (radıyallâhu anhum)'dan ve onlardan sonra Müslümanların imamlarından nakledilenlerdir. Bu ise ancak rivayetle öğrenilebilir. Buna göre onun *"bir nurdur"* sözünden maksadı ilmin anlaşılması ve anlamlarının bilinmesidir.

Süfyân-ı Sevrî, Ebû Hayyân et-Teymi'den, o bir adamdan şöyle dediğini nakletti: Denilirdi ki ilim adamları üç türlüdür: Allah'ı da bilen, Allah'ın emrini de bilen, Allah'ı bilip, Allah'ın emrini bilmeyen ve Allah'ın emrini bilmekle birlikte Allah'ı bilmeyen. Allah'ı ve Allah'ın emrini bilen âlim Allah'tan korkan âlimdir, Allah'ın hadlerini ve farzlarını bilen kimsedir. Allah'ı bilip, Allah'ın emrini bilmeyen kimse ise Allah'tan korkmakla birlikte Allah'ın hadlerini ve farzlarını bilmeyen kimsedir. Allah'ın emrini bilip, Allah'ı bilmeyen kimse ise hadleri ve farzları bilmekle birlikte aziz ve celil olan Allah'tan korkmayan kimsedir.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا
وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ
مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

Scanned with CamScanner

*29. Muhakkak Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı dosdoğru kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık infak edenler asla durgunlaşmayacak bir ticaret umabilirler.*

*30. Ta ki mükâfatlarını tastamam versin, hatta lütfundan onlara fazlasını da versin. Çünkü o Gafûrdur, Şekûrdur.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kitabını okuyan, kitaba iman eden, namaz kılmak, Allah'ın kendilerine verdiği rızıklardan gece gündüz, gizli açık, meşru vakitlerde infak ederek gereğince amel eden mü'min kulları hakkında *"asla durgunlaşmayacak bir ticaret umabilirler"* diye haber vermektedir. Yani bunlar Allah'tan gerçekleşmesi muhakkak olan bir sevap umabilirler. Nitekim tefsirin baş taraflarında Kur'ân'ın faziletlerinden söz ederken Kur'ân'ın, sahibine şunları söylediğini zikretmiştik: "Şüphesiz her tüccar ticaretinin arkasından gider. Bugün ise sen her türlü ticaretin arkasındasın." Bu sebeple yüce Allah burada: *"Ta ki mükâfatlarını tastamam versin hatta lütfundan onlara fazlasını da versin"* buyurmaktadır. Yani yaptıklarının sevabını eksiksiz vermenin yanında, ayrıca hatırlarına gelmeyecek kadar fazlalıklarla onu onlara kat kat arttırsın.

*"Çünkü o"* onların günahlarını bağışlayan *"Gafûrdur."* Az da olsa amellerini mükâfatlandıran *"Şekûrdur."* Katâde dedi ki: Mutarrif (r.h) bu âyeti okudu mu işte bu Kur'ân okuyucularının âyetidir, derdi.

[5606] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledi: *"Yüce Allah kulundan razı olduğu takdirde işlemediği yedi sınıf hayır ile onu över.*[524] *Allah kula gazap ettiği takdirde ise işlemediği yedi sınıf şer ile ondan söz eder."*[525] Oldukça garip bir rivayettir.

---

524 Müsned'deki birinci ve ikinci rivayette bu şekilde geçtiği gibi, üçüncü rivayette Ebû Ya'la'nın müsnedi ile İbn Hibbân'ın Sahih'inde ise "yedi kat" şeklinde zikredilmiştir.

525 Ahmed, 3813, 40, 76; İbn Hibbân, 368; Ebû Ya'la, 1331. Ebû Said'in rivayet ettiği bir hadis olarak senedi zayıftır. Çünkü hadis Derrac'ın, Ebu's-Semh'den naklettiği bir rivayettir. Şuayb el-Arnavud da senedinin zayıf olduğunu söylemiştir. Heysemi, Mecma, I, 272-273'de h. no: 17669'da ravileri bir parça zayıf olmakla birlikte sika oldukları söylenmiştir demektedir.

Scanned with CamScanner

وَالَّذِي أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾

*31. Kitaptan sana vahyettiğimiz, kendinden öncekileri doğrulayıcı olmakla beraber hakkın da ta kendisidir. Muhakkak Allah kullarından haberdardır, her şeyi görendir.*

**Tefsiri:**

Ey Muhammed! *"Kitaptan"* Kur'ân'dan *"sana vahyettiğimiz kendinden öncekileri doğrulayıcı olmakla birlikte hakkın da ta kendisidir."* Bu kitap kendisinden önceki kitapları doğrulayan bir kitaptır. Ondan önceki kitaplar ayrıca onun yüceliğine işaret ederek âlemlerin Rabbinden indirileceğini bildirerek de ona tanıklık etmişlerdir. *"Muhakkak Allah kullarından haberdardır:"* O, onların durumunu çok iyi bilir, *"her şeyi görendir."* Kimin başkalarına daha üstün kılınmayı hak ettiğini görendir. Bu sebeple yüce Allah nebîleri ve rasûlleri bütün insanlara üstün tuttuğu gibi, nebîlerin de kimini kimine üstün kılmış, bazılarını derecelerle yükseltmiş, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mevkiini de hepsinin üstünde tutmuştur. Allah'ın salât ve selamları hepsine olsun.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ ۚ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ ۚ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

*32. Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir. İşte bu büyük lütfun ta kendisidir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Sonra kendisinden önceki kitapları doğrulayan bu pek büyük kitabın gereğini yerine getiren kimseleri seçtiğimiz kullar arasından çıkardık. Onlar ise bu ümmettir.

Scanned with CamScanner

Sonra bu ümmeti üç türe ayırarak şöyle buyurmaktadır: *"Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir."* Bu kişi birtakım vacipleri (farzları) yapmakta kusurlu hareket edip, bazı haramları işleyen kimsedir.

*"Kimisi itidal üzeredir."* O ise farzları eda edip, haramları terk eden kişidir. Bazı hallerde müstehapları terk ettiği, mekruhların bazısını da işlediği de olur.

*"Kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir."* Bu da farzları da, müstehapları da yerine getiren, haramları ve mekruhları hatta bazı mubahları da terk eden kimsedir.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik"* buyruğu hakkında şöyle dediğini naklet-mektedir: Bunlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetidir. Allah onları indirmiş olduğu her kitaba mirasçı yaptı. Onların zalimlerinin günahı bağışlanır, orta yollu olanları kolay bir şekilde hesaba çekilir, öne geçenleri ise hesapsız olarak cennete girer.

[5607] Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: İbn Abbâs Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiğine göre bir gün şöyle buyurmuştur: *"Şefaatim ümmetimin arasından büyük günah sahiplerinedir."* İbn Abbâs dedi ki: "Hayırlarda öne geçen kişi cennete hesapsız olarak girecektir. Orta yollu, itidal üzere olan kişi Allah'ın rahmetiyle cennete girecektir. Nefsine zulmeden kişiler ile A'râf'ta kalacak olanlar da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şefaati ile cennete gireceklerdir."[526]

Bu şekilde seleften birden çok kişilerden de rivayet edilmiş bulunmaktadır: Yani bu ümmet arasından nefsine zulmeden kişi ile kendisinde bulunan eğrilik ve kusura rağmen seçilen kimselerdendir.

Başkaları ise hayır nefsine zulmeden kişi bu ümmetten de değildir, kitaba mirasçı olan seçilmişlerden de değildir demektedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: *"Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir."* O kişi kâfirdir demiştir.

526 Taberânî, Kebîr, 11454. Senedinde Mûsâ b. Abdurrahman es-San'ani vardır. O da Mecma, X, 378'de belirtildiği üzere hadis uyduran birisidir. Hadisin merfu bölümünün şahitleri vardır. Bunun için daha önce Nisâ sûresi 31. âyetin tefsirinde geçen buyruklara bakınız. Aynı şekilde mevkufun da şahitleri bulunmaktadır ama bu isnad ile vahidir.

Scanned with CamScanner

Yine ondan İkrime'den böylece rivayet ettiği gibi, İbn Cerîr'in rivayetine göre İkrime'nin kendisi de böyle demiştir. İbn Ebî Necih ise Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir"* buyruğu hakkında bunlar kitapları sol taraflarından verilecek olan Meş'eme sahipleridir demiştir. Zeyd b. Eslem'den naklen Mâlik, Hasan ve Katâde bu münafık kişidir diye açıklamışlardır. Sonra İbn Abbâs, Hasan ve Katâde şöyle demişlerdir: Bu üç kısım insan Vâkıa sûresinin baş taraflarında ve sonlarında sözü edilmiş üç kısım insan gibidir. Sahih olan da nefsine zulmeden kişinin de bu ümmetten olduğudur, İbn Cerîr'in de tercih ettiği görüş budur. Zaten âyetin zahiri de bunu ifade etmektedir. Bu hususta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den biri diğerini pekiştiren yollarla gelmiş olan hadisler de bunu ifade etmektedir. Şimdi biz bu hususlaki hadislerden müyesser kılınan kadarını zikredeceğiz:

[5608] Birinci Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir"* âyeti hakkında şöyle buyurmaktadır: *"Bütün bunların hepsi aynı yerdedirler, hepsi cennette olacaklardır."*[527]

Bu, bu yoldan garip bir hadistir. Senedinde adı verilmemiş ravi vardır. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de Şu'be'den bu senetle buna yakın olarak da rivayet etmişlerdir. Hadisteki "aynı yerdedirler" lafzı onların bu ümmetten oldukları ve cennetlik oldukları anlamındadır. Cennetteki mevkileri itibariyle aralarında fark bulunsa dahi.

[5609] İkinci Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Yüce Allah: 'Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir. Kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir.' buyurmuştur. Öne geçenler cennete hesapsız girecek olanlardır. İtidal üzere olanlar ise kolay bir şekilde hesaba çekilecek olanlardır. Kendilerine zulmedenler ise mahşer boyunca alıkonulacak kimselerdir. Sonra yüce Allah'ın rahmeti ile kendilerine yetişeceği kimseler de bunlardır.*

527 Ahmed, III, 78; Taberî, 29012. Senedinde Sakif'ten bir adam, diğeri Kinane'den bir adam olmak üzere adı verilmemiş iki kişi vardır. Bu durumda senet zayıftır ama şahitleri ve daha başka rivayet yolları vardır. Bundan sonrakine de bakınız.

Scanned with CamScanner

*'Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun. Muhakkak Rabbimiz mağfiret edicidir, mükâfat vericidir. O ki lütfu ile bizleri ebedi kalıcılık yurduna yerleştirdi. Burada hiçbir yorgunluk değmeyecek, burada bize hiçbir usanç da dokunmayacak.'* (Fâtır, 34-35) *diyecekler de bunlardır."*[528]

[5610] Başka bir rivayet yolu: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu'd-Derdâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir."* Allah Rasûlü devamla buyurdu ki: *"Nefsine zulmeden kişi üzüntü ve kedere kapılıncaya kadar alıkonulacak sonra cennete girecektir."*[529]

[5611] Bunu İbn Cerîr de Süfyân es-Sevrî yoluyla rivayet etmiş bulunmaktadır. A'meş'ten dedi ki: Ebû Sabit'in zikrettiğine göre o mescide girdi. Ebu'd-Derdâ'nın yanına oturdu. (Ebû Sabit) dedi ki: Allah'ım! Yalnızlığımı teselli bulacağım birisi ile gider, garipliğime merhamet buyur ve bana salih bir meclis arkadaşı nasip et. Ebu'd-Derdâ dedi ki: Eğer bu duanda samimi isen senden çok bu dua ile ben daha mutlu oldum. Şimdi sana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlemiş olduğum ve kendisinden dinlediğimden bu yana hiç kimseye nakletmediğim bir hadisi nakledeceğim. (Allah Rasûlü) *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir. Kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir"* âyetini zikretti (ve şöyle açıkladı): *"Hayırlarla ileri geçen kimse oraya (cennete) hesapsız girecektir. İtidal üzere olan kişi ise kolay bir şekilde hesaba çekilecektir. Nefsine zulmeden kişi ise o yerde keder ve üzüntüye gark olacaktır. İşte yüce Allah'ın: "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun" buyruğu da bunu anlatmaktadır."*[530]

[5612] Üçüncü Hadis: Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Usame b. Zeyd'den rivayete göre *"onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal*

528 Ahmed, V, 198; Heysemi, Mecma, VII, 95'te: Bunu Ahmed birilerinin ravileri Sahih'in ravileri olan birkaç senetle rivayet etmiştir. O da eğer Ali b. Abdullah el-Ezdi, Ebu'd-Derdâ'dan hadis dinlemiş ise bu senettir demektedir. Hadisin şahitleri de vardır.

529 Senedinde adı verilmemiş bir ravi vardır fakat bu hadisler İbn Kesir'in bunlardan birinci hadisten önce zikrettiği üzere toplamları itibariyle birbirlerini güçlendirmektedirler.

530 Taberî, 29011; Ahmed, V, 294, VI, 444. Heysemi bu hadisi Mecma, VII, 95'te zikrederek: Bunu Taberânî ve muhtasar olarak Ahmed rivayet etmiştir. Ancak o el-A'meş'ten, o Sabit ya da Ebû Sabit'ten demiştir... Sabit b. Ubeyd ve ondan öncekileri de Sahih'in ravilerindendir. Taberânî'nin senedinde adı verilmemiş bir ravi bulunmaktadır demiştir.

Scanned with CamScanner

*üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir"* âyeti ile ilgili olarak dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunların hepsi bu ümmettendir."*[531] buyurmuştur.

[5613] Dördüncü Hadis: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Avf b. Mâlik, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Ümmetim üç tane üçte birdir. Üçte biri cennete hesapsız ve azapsız girecek. Üçte biri kolay bir şekilde hesaba çekildikten sonra cennete girecek. Üçte bir ise iyice arındırılıp, temizlenecek ve (üzerleri) açılacaktır. Sonra melekler gelecek, biz la ilahe illallah vahdehu (Allah'tan başka ilâh yoktur, o bir tektir) diyen kimseler bulduk, diyecekler. Aziz ve celil olan Allah: Doğru söylüyorlar benden başka ilah yoktur. Haydi onları la ilahe illallahu vahdehu dedikleri için cennete koyunuz. Onların günahlarını da (diğer) cehennem ehline yükleyiniz buyuracak. İşte yüce Allah'ın: "Andolsun onlar hem kendi yüklerini taşıyacaklar, hem de kendi yükleriyle birlikte başka yükleri de yükleneceklerdir."* (Ankebût, 13) *buyruğunda anlatılan budur. Bunu doğrulayan buyruk ise meleklerin zikredildiği sûredir (Fâtır sûresi). Yüce Allah: "Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik" buyurarak onları üç gruba ayırdı. Bu grupların hepsi de ayrı bir sınıftır, onlardan birisi de kendi kendisine zulmeden bir sınıftır. İşte üzeri açılacak ve arındırılacak olan (sınıf) budur."*[532] Oldukça gariptir.

İbn Mes'ud'dan gelen bir rivayet: İbn Cerîr dedi ki: Şakik Ebû Vail, Abdullah b. Mes'ud'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Bu ümmet kıyâmet gününde üç bölüktür. Bunların üçte biri cennete hesapsız girecek, üçte biri kolay bir şekilde hesaba çekilecek, üçte biri ise pek büyük günahlarla gelecek. Öyle ki aziz ve celil olan Allah -kim olduklarını daha iyi bildiği halde- bunlar ne oluyor, buyuracak. Melekler: Bunlar pek büyük günahlarla gelmişlerdir. Şu kadar var ki sana ortak koşmadılar, diyecekler. Aziz ve celil olan Rabbimiz:

---

531 Taberânî, 410. Senedinde Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leyla vardır. Hıfzı kötüdür. Şu kadar var ki az önce kaydedilen hadislere şahit olmaya elverişlidir. Allah elbette ki en iyi bilendir. Bu hadislere Mecma', VII, 95-97; Müstedrek, II, 426; ed-Durru'l-Mensur, V, 472-474'te bakabilirsiniz. Hakim'in dedikleri arasında şu da vardır: Bir hadisin rivayetleri çoğalacak olursa hadisin bir aslının bulunduğu da açıkça ortaya çıkmış olur.

532 Taberânî, 18, 79-80 bu senetle; Heysemi, 11292'de: Senedinde Selame b. Ravh vardır. İbn Hibbân sika olduğunu söylerken bir topluluk zayıf olduğunu söylemiştir. Diğer ravileri sikadırlar demektedir. Buna göre senet kavi değildir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Bunları benim geniş rahmetime sokunuz buyuracak. Sonra Abdullah *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik..."* âyetini okudu.

Bir başka rivayet: Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: es-Salt b. Dinar, Ebû Şuayb Ukbe b. Suhban el-Henai'den şöyle dediğini nakletti: Âişe (radıyallâhu anhâ)'a yüce Allah'ın: *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir..."* âyetini sordum. Bana şöyle dedi: Oğulcağızım! İşte bunlar cennette olacaklardır. Hayırlarla ileri geçenler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in döneminde geçen ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in lehine hayat bulmakla, rızık bulmakla tanıklık ettiği kimselerdir. Orta yollu, mutedil kimseler ise ona kavuşuncaya kadar ashabı arasından onun izini takip eden kimselerdir. Nefsine zulmeden kimselere gelince, bunlar da benim gibi, sizin gibi olanlardır. (Ukbe) dedi ki: Böyle diyerek kendisini de bizlerle birlikte değerlendirmiş oldu. Böyle yapmak sûretiyle kendi nefsini terbiye etmiş ve alçak gönüllülük göstermiş oluyordu. Yoksa o hayırlar ile öne geçenlerin en büyüklerindendir. Çünkü onun sair kadınlara olan üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir.[533]

Abdullah b. el-Mübârek de -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- dedi ki: Mü'minlerin emiri Osman b. Affan (radıyallâhu anh) yüce Allah'ın: *"Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir"* buyruğu hakkında dedi ki: Bu bizden bedevi olan kimseler içindir. Bizim itidalli, orta yollu olanlarımız ise şehirlerde yaşayanlarımızdır, ileri geçenlerimiz ise cihad ehli olan kimselerdir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Avf el-Arabî dedi ki: Bize Abdullah b. el-Haris b. en-Nevfel tahdis edip dedi ki: Bize Ka'b el-Ahbar tahdis edip dedi ki: "Şüphesiz kendi nefsine zulmeden bu ümmettendir, itidalli, orta yollu olan da, hayırlarda öne geçen de hepsi cennettedir. Sen yüce Allah'ın şu buyruğunu hiç görmedin mi: *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir. Kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir. İşte bu büyük lütfun ta kendisidir. Adn cennetleridir ki oraya girerler."* Bunu yüce Allah'ın: *"O inkâr edenlere gelince, onlar için cehennem ateşi vardır"* buyruğuna kadar okudu ve: İşte bunlar da cehennemliklerdir dedi.

533 Bu anlamdaki hadis Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde merfu olarak kaydedilmiştir.

Scanned with CamScanner

Bunu İbn Cerîr değişik yollardan Avf'tan böylece rivayet etmiş sonra da şunları söylemiştir: Bana Yakûb b. İbrâhim tahdis etti, bize İbn Uleyye tahdis etti, bize Humeyd, İshâk b. Abdullah b. el-Haris'den haber verdi. Onun babasından rivayete göre İbn Abbâs, Ka'b'a yüce Allah'ın: *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik"* buyruğundan: *"Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir"* buyruğuna kadar âyeti sordu. Ka'b dedi ki: Ka'b'ın Rabbine yemin ederim ki omuzları birbirine değmiştir sonra amellerine göre onlara üstünlük ve fazilet verilecektir.

Sonra İbn Cerîr dedi ki: Bize İbn Humeyd tahdis etti, bize el-Hakem b. Beşir tahdis etti, bize Ömer b. Kays, Ebû İshâk es-Sebii'den. Bu: *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik..."* âyeti hakkında şöyle dediğini nakletti: Benim altmış yıldan beridir duyduğum bunların hepsinin (cehennemden) kurtulacak kimseler olduklarıdır. Sonra dedi ki: Bize İbn Humeyd tahdis etti, bize el-Hakem tahdis etti, bize Amr, Muhammed b. el-Hanefiyye'den şöyle dediğini tahdis etti: Elbette ki bu ümmet ilahi rahmete nail olmuş bir ümmettir. (Nefsine) zulmetmiş kişinin günahı bağışlanmış olacak, itidal üzere olanları Allah katında cennetlerde olacak, hayırlarda ileriye geçenler ise yine Allah katında yüksek derecelerde bulunacaktır. Bunu Sevrî, İsmail b. Sumey'den, o bir adamdan, o Muhammed b. el-Hanefiyye'den buna yakın olarak da rivayet etmiş bulunmaktadır.

Ebu'l-Carud dedi ki: Ben Muhammed b. Ali'ye -yani el-Bakır- yüce Allah'ın: *"Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir"* buyruğuna dair soru sordum. O şöyle dedi: O kişi salih amelden başka ona kötü amel de karıştıran kişidir.

İşte bunlar bu husus ile alakalı kaydetmemiz müyesser kılınan hadisler ve rivayetlerdir. Bu husus böylece açıklandığına göre âyet-i kerime bütün bu üç kısmın bu ümmetten olduğu hususunda umumi olduğudur. Şüphesiz ki ilim adamları bütün insanlar arasında bu nimete en ileri derecede mazhar olup kendilerine imrenilecek ve bu ilahi rahmete insanlar arasında herkesten daha layık kimselerdir. Şüphesiz onların durumu İmam Ahmed'in (r.h) dediği gibidir:

[5614] Bize Muhammed b. Yezîd tahdis etti. Bize Asım b. Reca b. Hayve, Kays b. Kesir'den şöyle dediğini tahdis etti: Medine halkından bir adam

Scanned with CamScanner

Dımaşk'ta bulunduğu bir sırada Ebu'd-Derdâ'nın yanına geldi ve Ebu'd-Derdâ: Kardeşim neden geldin dedi. Adam: Bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiğin bir hadis ulaştı dedi. Ebu'd-Derdâ: Ticaret için gelmedin mi dedi. Adam, hayır dedi. Ebu'd-Derdâ: Bir ihtiyacını görmek için de gelmedin mi dedi. Adam: Hayır, dedi. Ebu'd-Derdâ: Sen yalnızca bu hadisi öğrenmek için mi geldin dedi. Adam, evet dedi. Ebu'd-Derdâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Her kim bir ilim öğrenmek üzere bir yoldan gidecek olursa Allah da onu cennete götüren bir yolda yürütür ve şüphesiz melekler ilim arayan kimsenin bu yaptığına razı oldukları için kanatlarını (önüne yere) koyarlar ve şüphesiz göklerde ve yerde bulunanlar sudaki balıklara varıncaya kadar âlim kişiye mağfiret dilerler. Âlimin abide üstünlüğü ise ayın sair yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Şüphesiz ki ilim adamları nebîlerin mirasçısıdır. Elbette ki nebîler miras olarak ne dinar, ne dirhem bırakmışlardır. Onlar sadece ilmi miras bırakmışlardır. Onu alan bir kimse pek bol bir pay almış olur."*[534]

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce de Kesir b. Kays'ın -kimileri Kays b. Kesir demektedir- Ebu'd-Derdâ'dan naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir. Bu hadisin çeşitli rivayet yollarını ve ravilerin bu hususta ki ihtilaflarını Buhârî'nin Sahih'inin ilim bölümünü şerh ederken zikretmiş bulunmaktayız. Hamd ve lütuf ve minnet Allah'tandır.

[5615] Tâhâ sûresinin baş taraflarında Salebe b. el-Hakem'in Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğuna dair hadisi geçmiş bulunmaktadır: *"Yüce Allah kıyâmet gününde ilim adamlarına şöyle buyuracak: Benim ilmimi ve hikmetimi size bırakmamın tek sebebi, ne yapmış olsanız dahi hiç aldırmadan size mağfiret etmeyi murad etmiş olmamdır."*[535]

534 Hasendir. Ebû Dâvûd, 3641; İbn Mâce, 223; Ahmed, V, 196; İbn Hibbân, 88. Senedi ise Kays b. Kesir'den ötürü zayıftır. Ayrıca Ebû Dâvûd bunu 3642'de bir başka yoldan Ebu'd-Derdâ'nın rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmiştir. Onun da senedi zayıftır ama değişik rivayet yolları ve şahitleri vardır. Daha önce de geçmiş bulunmaktadır.

535 Kaynakları daha önce kaydedildi. Oldukça vahidir.

Scanned with CamScanner

**Adn Cennetlerine Girenler:**

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ۖ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ۖ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ ۖ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾

*33. (Mükâfatları) Adn cennetleridir ki oraya girerler. Orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler. Orada elbiseleri de ipektir.*

*34. Diyeceklerdir ki: "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun. Muhakkak Rabbimiz mağfiret edicidir, mükâfat vericidir."*

*35. O ki lütfu ile bizleri ebedi kalıcılık yurduna yerleştirdi. Burada bize hiçbir yorgunluk değmeyecek, burada bize hiçbir usanç da dokunmayacak.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Rabbimiz âlemlerin Rabbinden indirilmiş olan bu kitaba mirasçı kılınan bu seçkin kullarının barınaklarının ebedi kalıcılık cennetleri demek olan *"Adn cennetleri"* olacağını haber vermektedir. Onlar *"oraya"* ölümden sonra diriltilip, aziz ve celil olan Rablerinin huzuruna gidecekleri vakit *"girerler. Orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler."* Nitekim Sahihte Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan gelen rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir:

[5616] *"Mü'minin giyineceği süs eşyası abdestinin vardığı yere kadar ulaşacaktır."*[536]

*"Orada elbiseleri de ipektir:"* İşte bundan dolayı dünyada onlara haram kılınmıştı. Allah ahiret yurdunda onlara ipeği mubah kılacaktır.

[5617] Sahihte sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dünyada ipek giyinen bir kimse ahirette onu giyinemeyecektir."*[537]

536 Daha önce Mâide sûresi 6. âyetin tefsirinde geçti.
537 Daha önce Hac sûresi 23. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[5618] Allah Rasûlü yine buyurdu ki: *"Bunlar dünyada onlara (kafirlere) dır. Ahirette de sizin olacaktır."*[538]

[5619] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Ebû Ümâme'nin tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine tahdis ederek cennetliklerin süs eşyalarını söz konusu edip şöyle buyurdu: *"Onlara inci bezenmiş altın ve gümüş bilezikler giydirilecek, üzerlerinde aralıksız inci ve yakut dizilmiş taçlar da bulunacak. Yine üzerlerinde kralların taçları gibi taç da olacak. Hepsi de sakalları bitmemiş, tüysüz, sürmeli gençler olacaktır."*[539]

*"Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun."* Üzüntü ise korkulan, çekinilen şeylerden üzülmektir. Allah onu bizden uzaklaştırsın, korktuğumuz ve çekindiğimiz dünya ve ahiret kederlerinden bizi kurtarıp, rahata kavuştursun.

[5620] Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem babasından, o İbn Ömer'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"La ilahe illallah ehli için kabirlerinde de, kabirlerinden çıkacakları zamanda da vahşet (yalnızlık) olmayacaktır. Ben la ilahe illallah ehli olan kimselerin (kabirlerinden kalkarken) başlarından toprağı silkeleyip, bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun, dediklerini görüyor gibiyim."*[540] Bunu İbn Ebî Hâtim onun (İbn Ömer'in) naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

---

538 Daha önce kaynakları gösterilmişti.

539 Senedi zayıftır. İki illeti vardır. Birisi rivayet ettiği hadisleri zayıf olan İbn Lehia'dır, ikinci illeti ise Hasan, Ebû Hureyre'den hadis dinlememiştir.

540 İbn Hibbân, el-Mecruhin, I, 202'de bu hadisi zikrettikten sonra şunları söylemektedir: Abdurrahman b. Zeyd hadis rivayetinde bir şey değildir. Aynı senetle bunu İbn Adiyy, IV, 271'de rivayet etmiş ve İbn Zeyd'den ötürü illetli olduğunu söylemiştir. Zayıf olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Hadis bir başka yoldan da gelmiş olup, bunu İbn Hibbân, I, 202; İbn Adiyy, II, 65; İbnu'l-Cevzî, İlel, 1526'da zikretmiş ve senette Behlul b. Ubeyd dolayısıyla illetli olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hibbân: Hadis çalan birisi idi. Hiçbir şekilde onun rivayetini delil göstermek caiz olmaz demiştir. Ayrıca Mecma, 16807'de kaydedildiği üzere bunu Taberânî, İbn Ömer'den gelen iki yoldan rivayet etmiş ve Heysemi: Birinci rivayette Yahyâ el-Himmani, diğerinde ise Mücaşi b. Amr vardır, her ikisi de zayıftır demektedir. Hadisin bir başka yolu daha vardır ki o da bundan sonra gelecek olan rivayettir.

Scanned with CamScanner

[5621] Taberânî de dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ölüm halinde de, kabirlerde de, kabirlerden kalkış sırasında da la ilahe illallah ehli için bir vahşet (yalnızlık) olmayacaktır. Ben o çığlık (Sura üfürüş) esnasında başlarından toprağı silkeleyip "bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun. Muhakkak Rabbimiz mağfiret edicidir, mükâfat vericidir" diyerek kalktıklarını görüyor gibiyim."*[541]

İbn Abbâs ve başkaları dedi ki: Allah onların günahlarının pek çoğunu bağışlayacak, az miktardaki iyiliklerini de mükâfatlandıracaktır.

*"O ki lütfu ile bizleri ebedi kalıcılık yurduna yerleştirdi."* Onlar şunu demek istiyorlar: Bize lütfuyla, rahmetiyle bu makam ve bu mevkiyi verendir o. Yoksa bizim amellerimiz böyle bir mükâfatı hak ettirecek düzeyde değildir.

[5622] Nitekim Sahihte sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden hiçbir kimse kendi ameli ile cennete konulmayacaktır."* Ashab: Sen de mi ey Allah'ın Rasûlü? diye sordular. O: *"Rabbimin kendinden bir rahmet ve lütfa beni bandırması hali dışında, evet ben de"* buyurdu.[542]

*"Burada bize hiçbir yorgunluk değmeyecek, burada bize hiçbir usanç da dokunmayacak."* Bize burada ne bir yorgunluk, ne bir sıkıntı değmeyecek. *"Nasab"* lafzı da *"luğûb"* lafzı da yorgunluk hakkında kullanılır. Her ikisinin de cennetlikler hakkında söz konusu edilmeyeceğinden maksat da sanki onların hem bedenen, hem ruhen yorulmayacaklarını anlatmaktır. Allah en iyi bilendir.

İşte onlar dünya hayatında iken ibadet ederek kendilerini sürekli meşgul ediyorlardı. Bunun için cennete girmekle yükümlülük onlardan kalktı ve her zaman devam edecek kesintisiz bir rahata kavuşmuş olacaklar. Yüce Allah da: *"Geçmiş günlerde peşinen işledikleriniz sebebi ile afiyetle yiyin, için."* (Hâkka, 24) buyurmuştur.

---

541 Mecma, 18324'de belirtildiği üzere bunu Taberânî rivayet etmiştir. Ayrıca Heysemi: Senedinde kendilerini tanımadığım bir topluluk vardır demektedir. Bu hadis az önce geçtiği gibi Taberânî'de değişik yollardan gelmiştir, hepsi de zayıftır. Muhtemelen hepsinin toplamı ile güç kazanıyor ve hasen ya da hasen gibi bir mertebeye yükseliyor olabilir. Yüce Allah en iyi bilendir.

542 Daha önce A'râf sûresi 43. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

**Kâfirler İçin Cehennem Ateşi Vardır:**

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُم مِّنْ عَذَابِهَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۚ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ ۖ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٣٧﴾

*36. O inkâr edenlere gelince, onlar için cehennem ateşi vardır. Onlar hakkında hüküm verilmez ki ölsünler. Onların üzerinden (cehennem) azabından bir şey de hafifletilmez. İşte biz küfürde ısrar eden herkesi böyle cezalandırırız.*

*37. Ve onlar orada feryat ederler: "Rabbimiz, bizi çıkar ki önceden işlediğimizden başka türlü salih bir amel işleyelim." Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı ve size uyarıcı gelmedi mi? O halde şimdi tadın (azabı). Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz mutlu ve bahtiyarların durumunu söz konusu ettikten sonra bedbahtların varacakları akıbeti açıklamaya geçerek şöyle buyurmaktadır: *"O inkâr edenlere gelince, onlar için cehennem ateşi vardır. Onlar hakkında hüküm verilmez ki ölsünler."* Yüce Allah'ın şu buyruğunda belirtildiği gibi: *"Orada ne ölür, ne de hayat bulur."* (A'lâ, 13)

[5623] Müslim'in Sahih'inde sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ateşin asıl ehli olan ateşlikler orada ne ölecekler, ne yaşayacaklar."*[543]

Yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Ey Mâlik! Rabbin hakkımızda hüküm versin, diye seslenecekler. Sizler muhakkak böyle kalacaklarsınız, diyecek."* (Zuhruf, 77) Onlar bu halde ölmeyi kendileri için bir rahat görecekler fakat buna imkânları olmayacak. Yüce Allah: *"Onlar hakkında*

543 Kaynakları daha önce Tâhâ sûresi 74. âyetin tefsiri ile Bakara sûresi 39. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*hüküm verilmez ki ölsünler. Onların üzerinden azabımdan bir şey hafifletilmez"* buyurmaktadır. Nitekim başka yerde de şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak günahkârlar cehennem azabında ebedi kalıcıdırlar. Onlara hafifletilmez, onlar o azap içinde ümitsiz kalacaklardır."* (Zuhruf, 74-75) Yine Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Alevi yavaşladıkça biz onlara alevini arttırırız."* (İsrâ, 97); *"İşte tadın artık azaptan başka bir şeyinizi arttırmayacağız."* (Nebe, 30)

Sonra yüce Allah: *"İşte biz küfürde ısrar eden herkesi böyle cezalandırırız."* Yani Rabbini inkâr eden, hakkı yalanlayan herkesin cezası budur.

Azameti yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"Ve onlar orada feryat ederler."* Orada yüksek sesle bağırarak yüce Allah'a yalvarıp yakarırlar. *"Rabbimiz, bizi çıkar ki önceden işlediğimizden başka türlü salih bir amel işleyelim."* Yani ilk amellerinden farklı başka bir amel yapmak için dünyaya döndürülmeyi isterler. Şanı yüce Rabbimiz onları tekrar dünyaya geri çevirecek olursa yine de kendilerine yasaklanmış olan şeyleri tekrar işleyeceklerini ve bu söylediklerinde yalan söylediklerini çok iyi bilendir. Bu sebeple onların istediklerini kabul etmeyecektir. Nitekim bir başka yerde onların şöyle diyeceklerini haber vermektedir: *"Artık çıkış için bir yol var mı? Sizin bu halinizin sebebi şudur: Bir olarak Allah'a dua edildiği zaman inkâr ediyordunuz. Eğer ona ortak koşulsa iman ederdiniz."* (Mü'min, 11-12) Yani yüce Allah sizin geri dönme isteğinizi kabul etmeyecektir. Çünkü siz böyle idiniz, tekrar geri döndürülecek olursanız yine size yasak kılınmış olanlara geri döneceksiniz. Bu sebeple de yüce Rabbimiz burada: *"Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı?"* Yani siz hayatınız süresince eğer haktan yararlanan kimseler olsaydınız mutlaka yararlanabileceğiniz kadar bir hayatı dünyada yaşamadınız mı?

Tefsir bilginleri burada kastedilen ömür süresinin ne kadar olduğu hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Ali b. el-Huseyn Zeynu'l-Abidin'den rivayete göre o, on yedi yıl kadar bir süre, diye açıklamış bulunmaktadır. Katâde dedi ki: Şunu bilin ki uzun ömür bir delildir. Bu sebeple uzun bir ömürden dolayı ayıplanmaktan Allah'a sığınırız. İşte *"Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı?"* âyeti nazil olmuş bulunmaktadır ve onlar arasında (bu âyet nazil olduğu zaman) on sekiz yaşında kimseler de vardı.

Ebû Galib eş-Şeybani de böyle demiştir. Abdullah b. el-Mubarek ise Ma'mer'den, o bir adamdan, o Vehb b. Münebbih'ten yüce Allah'ın: *"Sizi*

Scanned with CamScanner

*düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı?"* buyruğu hakkında yirmi yıl (yaşatmadık mı) dediğini nakletmektedir. Huşeym, Mansur'dan, o Zâzân'dan, o el-Hasan'dan yüce Allah'ın: *"Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı?"* buyruğu hakkında kırk yıl (yaşatmadık mı) diye açıkladığını nakletmektedir. Yine Huşeyn, Halid'den, o Şa'bî'den, o Mesruk'dan naklettiğine göre şöyle derdi: Sizden herhangi bir kimse kırk yaşına vardı mı artık yüce Allah'a karşı alması gereken tedbirlerini alsın.

İbn Cerîr'in dediği üzere bu aynı zamanda İbn Abbâs'tan da nakledilen bir rivayettir. O dedi ki: Bize İbn Abdula'lâ tahdis etti. İbn Abbâs dedi ki: Allah'ın *"sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı"* buyruğu ile Âdemoğlunun başka herhangi bir mazeret sürmesine imkân bırakmadığına işaret ettiği süre kırk yıldır. İbn Cerîr bunu bu şekilde bu yoldan İbn Abbâs'tan diye rivayet etmiştir. İbn Cerîr'in tercih ettiği görüş de budur. Sonra bunu Sevrî ve Abdullah b. İdris yoluyla da rivayet etmektedir. Her ikisi bunu Abdullah b. Osman b. Huseyn'den, o Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dedi diye nakletmektedir: Yüce Allah'ın: *"Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı"* buyruğunda Âdemoğlunun artık ileri sürecek bir mazeretinin kalmayacağını belirttiği ömür altmış yıldır.

Bu İbn Abbâs'tan gelen bir rivayet olarak daha sahihtir. Bizatihi daha sahih olan da aynı zamanda budur. Çünkü biraz sonra zikredeceğimiz hadiste de bu husus böylece sabit olmuştur. Yoksa hadisin durumu, İbn Cerîr'in iddia ettiği gibi değildir. O, bu iddiasına "senedinde durumundan emin olunması gereken ravi vardır" diye gerekçe gösterse bile, durum böyledir.

Asbağ b. Nubate, Ali (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Yüce Allah'ın: *"Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı?"* buyruğunda kendilerini ayıplayıp, tenkit ettiği ömür altmış yıldır.

[5624] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde ey altmış yaşındakiler -ki bu yüce Allah'ın hakkında: "Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı" buyurduğu ömürdür"- diye seslenilecektir."*[544] Bu hadisi bu şekilde İbn Cerîr de Ali b. Şuayb'den, o Muhammed b. İsmail b. Ebî Fudeyk'ten böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

544 Senedi zayıftır. Taberî, 29031; Taberânî, 11415; Heysemi, Mecma, 11295'te bunu Taberânî, Kebîr ve Evsat'ta rivayet etmiş olup, senedinde İbrâhim b. el-Fadl el-Mahzumi vardır ve o zayıf bir ravidir demektedir.

Scanned with CamScanner

Yine Taberânî de bu hadisi İbn Ebî Fudeyk yoluyla böylece rivayet etmiştir. Ama bu hadis İbrâhim b. el-Fadl'ın durumundan ötürü su götürür bir rivayettir. Allah en iyi bilendir.

[5625] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Allah'ın altmış yaşına yahut yetmiş yaşına varıncaya kadar hayat vermiş olduğu bir kulun artık ileri sürecek bir mazereti kalmaz. Gerçekten Allah'a karşı ileri sürecek bir mazereti kalmaz, gerçekten Allah'a karşı ileri sürebileceği bir mazereti kalmaz."*[545]

[5626] Bunu aynı şekilde İmam Buhârî de Sahih'inin rikak bölümünde zikretmiş bulunmaktadır: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yaşını altmış yaşına ulaştırıncaya kadar geciktirmiş olduğu bir kimse için yüce Allah mazeret bırakmamış olur."*[546] Sonra Buhârî dedi ki: Ebû Hazim ve İbn Aclan da Said el-Makburi'den diye ona mutabaatta bulunmuşlardır.

[5627] Ebû Hazim'in rivayetini ele alalım: İbn Cerîr dedi ki: Bize Ebû Hazim, Said el-Makburi'den tahdis etti. O Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın altmış yaşına kadar ömür verip yaşattığı bir kimseye Allah yaşadığı ömür hususunda ileri sürebileceği bir mazeret bırakmamış olur."*[547] Bunu İmam Ahmed, Rikak bölümünde Nesâî, her ikisi Kuteybe'den, o Yakûb b. Abdurrahman'dan böylece rivayet etmişlerdir.

[5628] Bunu Bezzâr da rivayet ederek şöyle demektedir: Bize Hişam b. Yunus tahdis etti. Bize Abdulaziz b. Ebî Hazim babasından tahdis etti. O Said el-Makburi'den, o Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Allah'ın Ademoğlunu hakkında mazeret beyan edemeyecek hale getirdiği yaşı altmış yaşıdır."*[548] Kastettiği yüce Allah'ın: *"Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı"* buyruğudur.

---

545 Ahmed, II, 275. Senedinde ismi verilmemiş ravi vardır. Bu ravinin ismi ya biraz sonra 5626 numara ile gelecek olan Buhar'nin naklettiği rivayette yahut da bundan sonra 5630 numaralı rivayette zikredilmiş bulunmaktadır. Durum ne olursa olsun birden çok kişi ona mutabaatta bulunmuştur.

546 Buhârî, 6419; Beyhakî, III, 370

547 Sahihtir. Ahmed, II, 417; Taberî, 29033; İbn Hibbân, 7979 senedi sahihtir.

548 Beyhakî, III, 370; Huzai, Müsnedu'ş-Şihab, 424 Abdulaziz yoluyla böylece rivayet etmişlerdir. Senedi Abdulaziz'den ötürü kavi değildir ama görüldüğü gibi değişik rivayet yolları vardır.

Scanned with CamScanner

[5629] İbn Aclan'ın mutabaatına gelince, İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bana Muhammed b. Aclan, Said el-Makburi'den tahdis etti. O Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Altmış yıl yaşayan kimseye ömrü hususunda aziz ve celil olan Allah'a karşı ileri sürecek bir mazereti de kalmamış olur."*[549]

Aynı şekilde bunu İmam Ahmed de Ebû Abdurrahman el-Mukri'den böylece rivayet etmiştir. Yine İmam Ahmed bunu Halef'ten, o Ebû Ma'şer'den, o Said el-Makburi'den diye rivayet etmiştir.

[5630] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan gelen başka bir rivayet yolu: İbn Cerîr dedi ki: Muhammed b. Abdurrahman el-Gıfari dedi ki: Ebû Hureyre'yi şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Altmış ve yetmiş yıl yaşamış bir kimseye aziz ve celil olan Allah (bu hususta kendisine karşı) ileri süreceği bir mazeret bırakmamış olur."*[550]

İşte bu rivayet yollarıyla bu hadisin Sahih olduğu anlaşılmaktadır. Eğer bu sanatın piri Ebû Abdullah Buhârî'nin benimseyip, beğendiği rivayet yolundan başka bir yol dahi olmasaydı, o bile yeterdi. Dolayısıyla İbn Cerîr'in: "Ravileri arasında durumundan emin olunması gereken birisi vardır" demesine Buhârî bu hadisi Sahih kabul etmişken iltifat edilmez.[551] Yine de Allah en iyi bilendir.

Bazıları da tabipler tarafından kabul edilen tabii ömür 120 yıldır. İnsan altmış yaşına kadar mükemmelliğe doğru yükselir. Bundan sonra ise eksilme dönemi ve yaşlanma dönemine başlar. Nitekim şair şöyle demektedir:

إِذَا بَلَغَ الفَتَى ستينَ عَاما فقد ذَهَبَ المَسَرَّةُ والفَتَاءُ

*Genç altmış yaşına ulaştı mı*

*Artık sevinç ve gençlik gitmiş demektir.*

549 Sahihtir. Ahmed, II, 320; Beyhakî, III, 370; Hatib, Tarih-u Bağdat, I, 290. İbn Aclan'dan ötürü senedi hasendir. Ona mutabaatta bulunulmuştur.

550 Taberî, 2932; Hakim, II, 427. Senedi Mutarrif b. Mazim dolayısıyla muteber değildir. Yine de hadisin aslında ona mutabaatta bulunulmuştur fakat "yetmiş" yaşının söz konusu edilmesi zayıftır.

551 Allah İbn Kesir'e rahmetini ihsan etsin. Gördüğüm kadarıyla Taberî hadisin zayıf olduğunu söylemek istememiştir. Onun kastettiği -Allah en iyi bilendir- senetteki bazı ravilerin durumundan kendisinin emin olmadığını açıklamaktan ibarettir. İfadelerinin zahirinden anlaşılan budur. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın kendisi sebebiyle kullarının ileri sürecekleri mazeretlerini bırakmadı ve artık onların gerekçe ortaya koymalarına imkân bırakmadığı yaş bu olduğu için bu ümmetin de fert fert yaşadıkları ömür çoğunlukla bu kadardır. Nitekim bu hususta hadis de varid olmuştur:

[5631] el-Hasan b. A'râfe (r.h) dedi ki: Bize Abdurrahman b. Muhammed el-Muharibi tahdis etti. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetimin ömürleri altmış ile yetmiş arasıdır. Onların çok azı bu yaşı aşar."*[552] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce her ikisi de Zühd bölümünde el-Hasan b. A'râfe'den böylece rivayet etmiş sonra Tirmizî: "Bu hasen, garip bir hadistir. Biz bunu ancak bu yoldan biliyoruz" demiştir. Ancak Tirmizî'nin böyle demesi şaşırtıcıdır. Çünkü bu hadisi Ebû Bekr b. Ebi'd-Dünya bir başka vecihten ve başka bir yoldan Ebû Hureyre'den rivayet etmiş bulunmaktadır. O şöyle diyor:

[5632] Bize Süleyman b. Ömer tahdis etti. Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetimin ömürleri altmış ile yetmiş arasıdır. Bu yaşı aşanları da çok azdır."*[553]

(Çünkü) bu hadisi Tirmizî'de yine Zühd bölümünde İbrâhim b. Said el-Cevherî'den, o Muhammed b. Rabia'dan böylece rivayet etmiş sonra da: "Bu Ebû Sâlih'in, Ebû Hureyre'den diye naklettiği bir hadis olarak hasen, gariptir. Bundan başka bir yoldan da rivayet edilmiştir." Evet, Tirmizî'nin her iki yerde söylediği harfi harfine böyledir. Allah en iyi bilendir.

[5633] Hâfız Ebû Ya'lâ dedi ki: el-Makburi, Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ecellerin baskın yaparcasına (insanların üzerine) geldiği zamanlar altmış ile yetmiş yaş arasıdır."*[554]

---

552 Hasendir. Tirmizî, 3550; İbn Mâce, 4236; İbn Hibbân, 2980; Beyhakî, III, 370. el-Hasan b. Arafe yoluyla. Hakim, Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Tirmizî hasen, gariptir demiştir. Derim ki: Senedinde Muhammed b. Amr vardır. O da rivayet ettiği hadisleri hasen olan birisidir ama bir sonraki rivayette görüldüğü gibi ona mutabaatta bulunulmuştur. Hadis son kısmı hariç sahihtir.

553 Hasendir. Tirmizî, 2331'de hasen, gariptir diyerek.

554 Senedi zayıftır. Ebû Ya'la, 6543; Hatib, V, 476; Huzai, 251. Hadis İbrâhim b. el-Fadl el-Mahzumi etrafında dönmektedir. O da metruk bir ravidir.

Scanned with CamScanner

[5634] Yine aynı senetle dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetim arasında yetmiş yaşını bulanlar az olacaktır."*[555] Senedi zayıftır.

[5635] Bu anlamda bir başka hadis: Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr Müsned'inde dedi ki: Huzeyfe (radıyallâhu anh) dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize ümmetinin ömürleri hakkında haber ver. Allah Rasûlü: *"Elli ile altmış arasıdır"* buyurdu. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Peki ya yetmiş yıl yaşayacaklar(ın durumu ne olacak)? dediler. O: *"Ümmetimden o yaşa ulaşacaklar az olacaktır. Allah yetmiş yıl yaşayanlara rahmetini ihsan etsin. Allah seksen yıl yaşayacaklara da rahmetini ihsan etsin."* buyurdu.[556]

Sonra Bezzâr dedi ki: Bu hadis bu lafızla sadece bu isnad ile rivayet edilmektedir. Osman b. Matar da Basralı olup, kavi birisi değildir.

[5636] Sahihte de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in altmışüç yıl yaşadığı sabittir. Altmış yıl yaşadığı söylendiği gibi altmışbeş yıl yaşadığı da belirtilmiştir.[557]

Meşhur olan ise birincisidir. Allah en iyi bilendir.

*"Ve size uyarıcı gelmedi mi?"* İbn Abbâs, İkrime, Ebû Câfer el-Bakır, Katâde ve Süfyân b. Uyeyne'den: Yani ağaran saçlar (gelmedi mi) diye açıkladıkları rivayet edilmiştir. Süddî ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ise: Bununla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kastetmişlerdir demiş ve ayrıca İbn Zeyd: *"Bu da önceki uyarıcılardan bir uyarıcıdır."* (Necm, 56) âyetini okudu.

Şeyban'ın kendisinden naklettiği rivayete göre Katâde'den gelen Sahih rivayet de budur. Onun rivayetine göre Katâde şöyle demiştir: Böylelikle yüce Allah onlara karşı yaşadıkları ömrü ve rasûllerini delil göstermiştir. İbn Cerîr'in tercih ettiği de budur. Daha zahir olarak görülen de budur. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ey Mâlik, Rabbin hakkımızda hüküm ver-*

555 Senedi az önce geçtiği gibi zayıftır. Ebû Ya'la, 6544

556 Senedi zayıftır. Bezzâr, 3586 -Keşfu'l-Estar'da-; Heysemi, Mecma, 17567'de: Senedinde Osman b. Matar vardır ki zayıf bir ravidir demektedir.

557 Birinci rivayet Buhârî, 3536; Müslim, 2349 Âişe'nin rivayet ettiği bir hadis olarak; ikinci rivayet, 5900; Müslim, 2347'de Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak, üçüncüsü ise yine Müslim, 2352, h. no: 122; Tirmizî, 3652; Ahmed, I, 223; Ebû Ya'la, 2412 İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

Scanned with CamScanner

*sin diye seslenecekler. Siz muhakkak öyle kalacaklarsınız diyecek. Andolsun biz sizlere hakkı gönderdik fakat çoğunuz hakkı hoş görmeyenler idiniz."* (Zuhruf, 77-78) Yani biz sizlere rasûller aracılığıyla hakkı gereği gibi açıklamıştık ama siz bunu kabul etmeyip, muhalefet etmiştiniz. Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Biz bir rasûl göndermedikçe de azap ediciler değiliz."* (İsrâ, 15); *"İçine her bir grup atılacağında bekçileri onlara: Size uyarıcı bir peygamber gelmedi mi diye soracaklar. Onlar: Evet, gerçekten bize uyarıp, korkutan (bir peygamber) geldi fakat biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz dedik diye cevap verecekler."* (Mülk, 8-9)

*"O halde şimdi tadın (azabı). Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur"* buyruğuna gelince: Ömrünüz boyunca nebîlere muhalefet etmenizin cezası olmak üzere ateş azabını tadın. Bugün sizi içinde bulunduğunuz bu azaptan, ibretli cezadan, zincirlerinizden kurtarabilecek hiçbir yardımcınız yoktur.

**Göklerin ve Yerin Gaybı:**

إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ ۚ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾

*38. Şüphe yok ki Allah göklerin de, yerin de gaybını bilendir. Çünkü o göğüslerin özünde olanı çok iyi bilendir.*

*39. O sizi yeryüzünde halifeler yapandır. Artık kim inkâr ederse küfrü kendi aleyhinedir. Kâfirlere küfürleri Rablerinin nezdinde aşırı bir buğzdan başka şeylerini arttırmaz. Kâfirlere küfürleri zarardan başka şeylerini arttırmaz.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah göklerin ve yerin gaybını bildiğini, gizliliklerin arkasında gizli saklı bulunanları, kalplerin içinde saklayıp, açmadıklarını bildiğini ve amel eden herkese ameliyle karşılık vereceğini haber verdikten sonra *"o sizi yeryüzünde halifeler yapandır"* buyurmaktadır. Yani sonradan gelen bir

Scanned with CamScanner

kavim, daha önceden gelenlerin yerine geçer (onlara halef olur). Sonra gelen bir nesil de kendilerinden önceki kuşağın yerine geçer. Yüce Allah'ın: *"Ve sizi yeryüzünde halifeler yapar."* (Neml, 62) buyruğuna benzemektedir.

*"Artık kim inkâr ederse küfrü kendi aleyhinedir."* Yani onun bu küfrünün günahı, vebali, cezası başkasına değil, yalnızca kendisine döner. *"Kâfirlere küfürleri Rablerinin nezdinde aşırı bir buğzdan başka şeylerini arttırmaz."* Yani onlar küfürlerini sürdürdükçe Allah da onlara daha çok buğz eder. Onlar küfürde devam ettikleri sürece kıyâmet gününde kendilerini de, yakınlarını da kaybetmeye daha çok maruz kalırlar. Halbuki mü'minler böyle değildir. Onlardan birisinin ömrü uzayıp, ameli de güzelleştikçe cennetteki derecesi, mevkii de yükselir, ecir ve mükâfatı artar, onu yaratan, var eden âlemlerin Rabbi onu daha çok sever.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ ۚ أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِنْهُ ۚ بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُم بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾ إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا ۚ وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ ۚ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

*40. De ki: "Allah'tan başka ibadet ettiğiniz ortaklarınızı gördünüz mü? Yerden ne yarattılar, bana gösterin. Yoksa onların göklerde bir ortakları mı vardır? Yoksa biz onlara bir kitap verdik de kendileri ondan apaçık bir delil üzerinde midirler? Halbuki zalimler biribirlerini aldatmaktan başka bir vaatte bulunmazlar."*

*41. Muhakkak ki Allah göklerle yeri zeval bulmasınlar diye tutar. Eğer zeval bulsalar andolsun ki ondan başka hiçbir kimse onları tutamaz. Muhakkak o Halîmdir, Gafûrdur.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) müşriklere şöyle demesini emir buyurmaktadır: *"Allah'tan başka ibadet ettiğiniz ortaklarınızı"* putlarınızı ve ona eş koştuklarınızı *"gördünüz mü? Yerden ne yarattılar bana gösterin*

Scanned with CamScanner

*yoksa onların göklerde bir ortaklıkları mı vardır?"* Hayır, onların kesinlikle böyle bir ortaklıkları yoktur. Onlar bir hurma çekirdeği üzerindeki küçük bir ipliğe bile sahip değillerdir.

*"Yoksa biz onlara bir kitap verdik de kendileri ondan apaçık bir delil üzerinde midirler?"* Yoksa biz onlara koştukları ortaklar ve küfre dair bir kitap mı indirdik. Hayır, durum böyle değildir. *"Halbuki zalimler biribirlerini aldatmaktan başka bir vaatte bulunmazlar."* Yani bilakis onlar bu hususta kendi hevalarına, kendi (asılsız) görüşlerine, kendileri adına istedikleri temenni ve kuruntularına yani aldanış, batıl ve yalan iddialara uydular. Sonra yüce Allah emri ile göğün ve yerin ayakta durduğu muazzam kudretini göklerde ve yerde var olan ve onları tutan gücü haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak ki Allah göklerle yeri zeval bulmasınlar"* yani bulundukları yerlerden başka yerlere gitmesinler *"diye tutar."* Nitekim başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Onun izni olmadıkça yerin üzerine düşmesin diye semayı o tutuyor."* (Hac, 65); *"Göklerin ve yerin onun emri ile durması da onun âyetlerindendir."* (Rûm, 25)

*"Eğer zeval bulsalar andolsun ki ondan başka hiçbir kimse onları tutamaz."* Yani onların varlıklarının devam etmesini ve bu halleri üzere kalmasını ondan başka sağlayacak güce kimse sahip değildir. Bununla birlikte o *"Halîmdir, Ğafûrdur."* Yani kullarının kendisini inkâr edip, kendisine isyan ettiklerini gördüğü halde yine de bunları hemen cezalandırmıyor, geciktiriyor, mühlet veriyor, erteliyor, acele etmiyor. Kimilerinin günahını örtüyor ve bağışlıyor. Bu sebeple de yüce Rabbimiz: *"Muhakkak o Halîmdir, Ğafûrdur"* buyurmaktadır.

[5637] İbn Ebî Hâtim burada garip hatta münker bir hadis naklederek şöyle demektedir: Ali b. el-Huseyn el-Cuneyd tahdis etti. Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minber üzerinde iken Mûsâ (a.s)'dan söz ederek şöyle buyururken dinledim: *"Mûsâ (a.s) içinden acaba aziz ve celil olan Allah uyur mu diye geçirdi. Allah ona bir melek gönderdi. Üç gün onu uykusuz bıraktıktan sonra ona her bir eline birer şişe vererek onları iyice korumasını emretti. Mûsâ uyuklamaya başladı, elleri birbirine çarpacak hale kadar geliyor, tam bu sırada uyanıyor, birini diğerinden uzaklaştırıyor idi. Sonunda uyudu ve elleri birbirine çarptı, o iki şişe kırıldı."* (Allah Rasûlü

Scanned with CamScanner

devamla) buyurdu ki: *"Böylece Allah ona bir misal vermiş oldu. Eğer aziz ve celil olan Allah uyusaydı, gök ve yer asla sapasağlam yerlerinde kalmazdı."*[558]

Göründüğü kadarıyla bu hadis merfu değildir. Hatta münker İsrâiliyat türü rivayetlerdendir çünkü Mûsâ (a.s) gibi bir nebînin şanı yüce Allah hakkında uyuyup, uyuyamayacağını düşünmek kabul edilemez, imkânsız bir şeydir. Çünkü yüce Allah aziz kitabında: *"Diridir, Kayyumdur, onu ne bir uyuklama alır, ne de bir uyku. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi yalnız onundur."* (Bakara, 255) diyerek gerçeği bildirmektedir.

[5638] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğuna göre Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz yüce Allah uyumaz. Uyumak da ona ne gerekir, ne yakışır. O adalet terazisini alçaltır, yükseltir. Gecenin ameli ona gündüzden önce, gündüzün ameli de geceden önce yükseltilir. Onun hicabı nur -yahut nar-dur. Onu açacak olursa yüzünün parıltıları nazarının mahlûkatından değdiği her bir varlığı yakardı."*[559]

Ebû Câfer b. Cerîr dedi ki: Bir adam Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın yanına geldi. Ona: Nereden geldin dedi. O Şam'dan dedi. Kiminle karşılaştın dedi. Ka'b ile karşılaştım dedi. Ka'b sana ne anlattı dedi. O şöyle dedi: Bana göklerin bir meleğin omuzu üzerinde dönmekte olduğunu anlattı dedi. İbn Mes'ud: Onu doğruladın mı yoksa yalanladın mı dedi, adam: Ne doğruladım, ne de yalanladım dedi. Senin onun yanına kadar gelip, yolculuk yapman yerine keşke deveni yüküyle beraber feda etmiş olsaydın diye çok arzu ediyorum. Ka'b yalan söylemiştir. Şüphesiz yüce Allah: *"Muhakkak ki Allah göklerle yeri zeval bulmasınlar diye tutar. Eğer zeval bulsalar andolsun ki ondan başka hiçbir kimse onları tutmaz"* buyurmaktadır. Bu da İbn Ka'b ve İbn Mes'ud'a kadar ulaşan Sahih bir senettir.

Sonra bunu İbn Cerîr, İbn Humeyd'den de rivayet etmekte ve Muğîre şöyle dedi diye nakletmektedir: Cündüb el-Beceli Şam'a Ka'b'ın yanına gitti deyip, hadisin geri kalan kısmını buna yakın olarak zikretti.

Fakih Yahyâ b. İbrâhim b. Muzeyn et-Tuleytîlî'nin Siyeru'l-Fukaha adını verdiği bir eserinde gördüğüm kadarıyla o bu rivayeti Muhammed b. İsa

558 Daha önce Bakara sûresi 255. âyetin tefsirinde geçti.
559 Daha önce Bakara sûresi 255. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

b. et-Tabba'dan, o Veki'den, o el-A'meş'den böylece rivayet etmiş sonra da şunları söylemiştir: Bize Zunan yani Abdulmelik b. el-Hasan, İbn Vehb'den haber verdi. O Mâlik'ten şöyle dediğini nakletti: Sema dönmemektedir. O bu sözüne de bu âyet-i kerime ile şu hadis-i şerifi delil göstermiştir:

[5639] *"Şüphesiz batı tarafında tevbenin bir kapısı vardır. Güneş oradan doğuncaya kadar açık kalmaya devam edecektir."*[560]

Derim ki: Bu hadis Sahihte yer almış bulunmaktadır. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

**Büyüklenip Düzen Kuranlar:**

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾

*42. Onlar eğer kendilerine bir nezir gelirse, mutlaka o ümmetlerin her birinden daha çok hidayette olacaklarına yeminlerinin en büyüğü ile Allah'a and içtiler, fakat onlara bir korkutucu (nezir) geldiğinde bu onların uzaklaşmalarından başka bir şeylerini arttırmadı.*

*43. Yeryüzünde büyüklenerek ve kötü düzenler kurarak... Kötü düzen ise ancak sahiplerini kuşatır. Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden başkasını mı gözetliyorlar. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Kureyşlilerin ve Arapların kendilerine rasûlün gönderilmesinden önce yeminlerinin en büyüğü ile: *"Eğer kendilerine bir nezir gelse mutlaka o ümmetlerin her birinden daha çok hidayette olacaklarına"* dair

560 Daha önce En'âm sûresi 158. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

yemin ettiklerini haber vermektedir. Bununla kendilerine rasûl gönderilmiş bütün ümmetlerden daha çok hidayet üzere olacaklarını demek istemişlerdi. Bu açıklamayı Dahhâk ve başkaları yapmıştır. Bu da yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: *"Bizden önce kitap yalnız iki topluluğa indirildi ve biz onların okuduklarından habersiz kimseler idik demeyesiniz diye yahut: Bize de kitap indirilse idi elbette onlardan daha çok hidayet üzere olurduk demeyesiniz diye. İşte size Rabbinizden apaçık bir belge, bir hidayet ve bir rahmet gelmiştir. Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan, onlardan yüz çevirenlerden daha zalim kim olabilir?"* (En'âm, 156-157) Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir: *"(Müşrikler) şunu da söylüyorlardı: 'Eğer yanımızda öncekilere verilen kitaplardan bir kitap olsaydı, elbette biz ihlâslı kullar olurduk.' Fakat (kitap gelince) onu inkâr ettiler. Yakında (sonlarının ne olacağını) bilecekler."* (Sâffât, 167-170)

Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"Fakat onlara bir nezir"* beraberinde üzerine indirilmiş bulunan Kur'ân-ı Mübin'in kendisi olan o pek büyük kitap ile *"geldiğinde bu onların uzaklaşmalarından"* küfürlerine küfür katmalarından *"başka bir şeylerini arttırmadı."* Sonra bunu da şu buyruğuyla beyan etmektedir: *"Yeryüzünde büyüklenerek"* yani Allah'ın âyetlerine uymayı büyüklüklerine yedirmeyerek *"ve kötü düzenler kurarak"* (böyle hareket ettiler). Yani insanları Allah'ın yolundan alıkoymak hususunda insanlara türlü hileler yaptılar, düzenler kurdular.

*"Kötü düzen ise ancak sahiplerini kuşatır."* Yani böyle bir düzenin vebali başkalarına değil, yalnız kendilerine gelir bulur.

[5640] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Zekeriya el-Kûfî'nin bir adamdan naklettiğine göre o kendisine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu diye tahdis etti: *"Kötü düzen (hile ve tuzak kurmak)den oldukça sakın. Çünkü o ancak ve ancak kendi sahiplerini kuşatır. Üstelik Allah'tan da onları takip eden (azap ve intikam) vardır."*[561]

561 Senedi zayıftır. Ebû Zekeriya el-Kûfî'nin hocasının adı verilmemiştir. Ashab-ı Kiram'dan olduğu da söylenmemiştir. İkinci illet ise İbn Ebî Hâtim'in bu hadisi Ali b. el-Huseyn zikretti diyerek tahriç etmiştir. Bu da bir talik ifadesidir. Allah en iyi bilendir. Bunu suyûti, ed-Durru'l-Mensur, V, 480'de zikretmiş ve sadece İbn Ebî Hâtim tarafından -bu senetle- rivayet edildiğini belirtmiştir.

Scanned with CamScanner

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî dedi ki: Üç hususu kim yaparsa o yaptıklarının kendi başına gelmesinden kurtulması da mümkün değildir. Düzen kuran, azan (bağy eden) ve ahdini bozan. Bunu doğrulayan buyruklar da yüce Allah'ın kitabındaki şu buyruklardır: *"Kötü düzen ancak sahiplerini kuşatır."*; *"Sizin bağy etmeniz ancak kendi aleyhinizedir."* (Yunus, 23); *"Kim ahdini bozarsa o da ancak kendi aleyhine ahdini bozmuş olur."* (Feth, 10)

Yüce Allah'ın: *"Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden başkasını mı gözlüyorlar?"* buyruğunun anlamı da şudur: Rasûllerini yalanlayıp, onların emirlerine aykırı hareket etmelerinden ötürü Allah'ın kendilerine vereceği cezadan başkasını mı bekliyorlar?

*"Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın."* Allah'ın sünneti kesinlikle değişikliğe uğramaz, değiştirilmez. Aksine o her yalanlayan hakkında bu şekilde cereyan eder.

*"Ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* Yani: *"Allah bir toplumun da kötülüğünü diledi mi artık onun geri çevirilmesine imkân yoktur."* (Ra'd, 11) Bunu kimse onların üzerinden kaldıramaz ve kimse bu azabı o toplumun üzerinden alıp, başka bir yere havale edemez.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

*44. Onlar kendilerinden öncekilerin akıbetinin nasıl olduklarını görmeleri için yeryüzünde dolaşmadılar mı? Hem onlar bunlardan daha çetin bir güce sahip idiler. Göklerde olsun, yerde olsun hiçbir şey Allah'ı aciz bırakacak değildir. Muhakkak o Alîmdir, Kadîrdir.*

*45. Muhakkak Allah kazandıkları sebebi ile insanları sorgulayacak olsaydı onun sırtında dolaşanların hiçbirini bırakmazdı fakat o bunları belirlenmiş bir vakte kadar geri bırakıyor. Belirlenmiş olan o vakitleri gelince, muhakkak Allah kullarını en iyi görendir.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Muhammed! Senin getirdiğin risaleti yalanlayan şu kimselere de ki: Yeryüzünde dolaşın, rasûlleri yalanlayanların akıbetinin nasıl olduğuna, Allah'ın onların aleyhine (yer ve yurtlarını) nasıl tahrip ettiğine -ve diğer bütün kâfirler için de bunun bir benzerinin olacağına- bir baksınlar. Böylelikle yerlerinden, yurtlarından kaybolmuş, oraları tenhalaşmış oldu. Güç ve kuvvetleri mükemmel, araç ve gereçleri sayıları pek çok olup, mal ve evlat çokluğuna sahip iken, nimetlerinin nasıl ellerinden alındığına dikkat etsinler. Bunların hiçbirisi kendilerine fayda sağlayamadı. Rabbinin emri gelince bu sahip oldukları, Allah'ın azabının küçük bir kısmını dahi onlardan uzaklaştıramadı. Çünkü yüce Allah bir şeyin olmasını murad edince göklerde ve yerde de hiçbir şey onu aciz bırakamaz.

*"Muhakkak o Alimdir, Kadirdir."* Bütün varlıkları, var olanları bilir ve bunların hepsinin üzerinde kudret sahibidir. Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer Allah kazandıkları sebebiyle insanları sorgulayacak olsaydı onun sırtında dolaşanların hiçbirini bırakmazdı."* Yani Allah onları bütün günahları sebebiyle sorgulasaydı, yeryüzündekilerin tamamını ve orada bulunan her türlü canlı ve erzakı yok ederdi.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Âdemoğlunun günahından ötürü yuvasındaki pislik böceğine dahi neredeyse azap edilecek. Sonra da: *"Eğer Allah kazandıkları sebebiyle insanları sorgulayacak olsaydı onun sırtında dolaşanların hiçbirini bırakmazdı"* buyruğunu okudu.

Said b. Cubeyr ve Süddî yüce Allah'ın: *"Onun sırtında dolaşanların hiçbirini bırakmazdı"* buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: Yani onlara yağmur yağdırmaz ve böylelikle bütün canlılar ölür, giderdi.

*"Fakat o bunları belirlenmiş bir vakte kadar geri bırakıyor."* Onlara kıyâmet gününe kadar mühlet veriyor. Onları o gün hesaba çekecektir. Herkese amelinin karşılığını tam olarak verecektir. İtaatkâr kimselere mükâfat ve sevap ile karşılık verecek, masiyet işleyenleri de cezalandıracaktır. Bundan ötürü şanı mübarek ve yüce Rabbimiz: *"Belirlenmiş olan o vakitleri gelince, muhakkak Allah kullarını en iyi görendir"* buyurmaktadır.

Fâtır sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd ve minnet duygularımız Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

# YÂSİN SÛRESİ

[83 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[5641] Ebû İsa Tirmizî dedi ki: Bize Kuteybe ve Süfyân b. Veki tahdis etti. Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Muhakkak her şeyin bir kalbi vardır. Kur'ân'ın kalbi Yâsin (suresi)dir. Kim Yâsin (suresin)i okursa onu okumaya karşılık Allah ona Kur'ân'ı on defa okumuş (gibi ecir) yazar."*[562] Sonra Tirmizî: "Bu garip bir hadistir. Biz bunu ancak Humeyd b. Abdurrahman'ın rivayet ettiği bir hadis olarak biliyoruz. Harun Ebû Muhammed ise meçhul bir şeyh (hadis ravisi)dir. Bu hususta Ebû Bekr es-Sıddîk'tan da gelmiş bir rivayet vardır. Ama senedi zayıf olduğundan dolayı Sahih değildir." demiştir.

Ebû Hureyre'den de tetkike ihtiyacı olan bir rivayet gelmiştir. Ebû Bekr es-Sıddîk yoluyla gelen hadisi de Hakîm Tirmizî, Nevâdiru'l-Usul adlı eserinde rivayet etmiştir.[563]

---

562 Batıldır. Tirmizî, 2887; Darimi, II, 456; Huzai, 1035; Hatib, IV, 167; Hakim Tirmizî, Nevadiru'l-Usul, s. 335. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. Tirmizî gariptir diyerek zayıf olduğunu göstermiştir. Harun Ebû Muhammed meçhul bir ravidir. İbn Ebî Hâtim, İlel, II, 55-56'da dedi ki: Babama ben bu hadisi sordum. O: Burada geçen Mukâtil, Mukâtil b. Süleyman'dır. Bu hadisi onun uydurduğu bir kitabın başında gördüm. Bu batıl ve asılsız bir hadistir. Zehebî de Harun'un biyografisinde: Bu hadisi uydurmuş olmakla ben onu itham ediyorum, demektedir.

563 Ebû Bekr'den rivayet edilen hadisi Beyhakî, Şuabu'l-İman, 2465; Tirmizî Hakim, Nevadir, II, 244; İbnu'l-Cevzî, Mevzuat, I, 246-247. İbnu'l-Cevzî: Batıldır, aslı yoktur. Senedinde Muhammed b. Abdurrahman el-Cud'ani vardır. Nesâî hadisi metruk birisidir demiştir. Hadis onun dediği gibi batıldır. Çünkü hadiste: "Onu okuyan için yirmi hacca bedel olur..." ifadesi yer almaktadır ki bu abartı diğer münker lafızlar dışında uydurma olduğuna delildir.

Scanned with CamScanner

[5642] Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadise gelince: Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Atâ b. Ebî Rebâh, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'ân'ın kalbi de Yâsin sûresidir."*[564] Sonra Bezzâr: Biz bunu Humeyd'den, Zeyd'in dışında rivayet eden bir kimse olduğunu bilmiyoruz.

[5643] Hâfız Ebû Ya'lâ dedi ki: Hasan(-ı Basrî) dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim bir gece Yâsin sûresini okuyacak olursa günahları bağışlanmış olarak sabahı eder. Kim de dumanın söz konusu edildiği "Ha, Mim (Duhân)" sûresini okursa yine günahı bağışlanmış olarak sabahı eder."*[565] Senedi ceyyiddir.

[5644] İbn Hibbân, Sahih'inde dedi ki: el-Hasan'dan, o Cündeb b. Abdullah'tan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her kim bir gecede Allah için Yâsin'i okursa günahı bağışlanır."*[566]

---

564 Zayıftır. Bunu Bezzâr, III, 87'de tahriç etmiş olup, senedinde Humeyd el-Mekki vardır. İbn Adiyy onu el-Kamil, II, 274'te zikredip, bunun dışında bir başka hadisini de müsned olarak kaydettikten sonra onun rivayet ettiği iki hadis vardır demektedir. Buhârî de: Rivayet ettiği hadislerde ona mutabaat olunmaz demiş, Zehebî de onun bu kanaatini Mizan, 2357'de nakledip, ona muvafakat etmiştir.

565 Kavi değildir. Ebû Ya'la, 6224'de rivayet etmiş, İbnu'l-Cevzî de Mevzuat, I, 347'de Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak zikrettikten sonra İbnu'l-Cevzî batıl olduğuna hükmetmiş ve Muhammed b. Zekeriya dolayısıyla illetli olduğunu söylemiştir. Halbuki bu hadisin illeti o değildir. Çünkü Ebû Ya'la'daki rivayette ona mutabaatta bulunulmuştur. Asıl illeti Hişam b. Ziyad'dır. Çünkü o metruk birisidir. Hasan(-ı Basrî) da Ebû Hureyre'den hadis dinlememiştir. Tayalisi, 2467'de Hişam'a mutabaatta bulunulmuştur. Ona Ferkad tabi olmuştur. Ancak görüldüğü kadarıyla hadis mürseldir. Yine her ikisine Muhammed b. Hammad, Darimi, II, 457'deki rivayete göre mutabaatta bulunmuş, İbn Adiyy, II, 299'daki rivayete göre de el-Hasan b. Dinar onlara mutabaatta bulunmuştur. Ayrıca onlara Ağleb b. Temim de Taberânî, Sağir, 417'deki rivayette mutabaat etmiştir ama bunun çoğunluğu vahidir. Ayrıca bu hadisi İbnu's-Sünni, 674'de Ağleb'den, o Eyyûb'dan, ayrıca Yunus ve Hişam da el-Hasan'dan, o Ebû Hureyre'den diye rivayet etmişlerdir. Böylelikle hadisin illetinin el-Hasan ile Ebû Hureyre arasındaki ınkıta (kopukluk) olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak da gelmiştir ki bunu Taberânî, 12310; Sağir, 1010'da rivayet etmiş, Heysemi, Mecma, 12298'de: Senedinde Said b. Mûsâ el-Ezdi vardır ve o yalancı bir ravidir demiştir. Buna göre onun rivayet ettiği bu hadis kendisinden öncekiler için şahit olmaya elverişli değildir. Bir sonrakine de bakınız.

566 Senedi zayıftır. İbn Hibbân, 2574; Şeyh Şuayb el-Arnavud: Ravileri sikadırlar ama senedinde Hasan(-ı Basrî)'ın an lafzını zikrederek rivayeti söz konusudur demektedir.

Scanned with CamScanner

[5645] İmam Ahmed dedi ki: Makil b. Yesar (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bakara (suresi) Kur'ân'ın tepesi ve en yüksek noktasıdır. Onun her bir âyeti ile birlikte seksen melek inmiş, "Allah odur ki ondan başka ilah yoktur, hayy'dır, kayyum'dur" (Bakara, 255) âyeti de Arşın altından çıkartılıp, bu sûreye eklenmiştir -yahut Bakara sûresine eklenmiştir.- Yâsin de Kur'ân'ın kalbidir. Bir kimse bu sûreyi ancak Allah ve ahiret yurdunu isteyerek okuyacak olursa mutlaka ona günahları bağışlanır. Bu sûreyi ölülerinize de okuyunuz."*[567] Bu hadisi aynı şekilde Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle'de Muhammed b. Abdula'lâ'dan, o Mu'temir b. Süleyman'dan böylece rivayet etmiştir.

[5646] Sonra İmam Ahmed dedi ki: Makil b. Yesar dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu -yani Yâsin sûresini- ölülerinize okuyun"* buyurdu.[568] Bunu Ebû Dâvûd ve Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle adlı eserinde Nesâî ile İbn Mâce de Abdullah b. el-Muberek'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Ancak Nesâî'nin kaydettiği rivayetinde Ebû Osman'dan, o Makil b. Yesar'dan denilmektedir. Bu sebeple kimi ilim adamı şöyle demiştir: Bu sûrenin özelliklerinden birisi de bu sûre zor bir iş ile karşı karşıya kalınması halinde okunacak olursa mutlaka yüce Allah o işi kolaylaştırır. Ölünün yanında okunması da rahmet ve bereketin inmesi ve ruhunun kolaylıkla çıkması için öngörülmüş gibidir. Yüce Allah en iyi bilendir.

İmam Ahmed dedi ki: Bize Ebu'l-Muğîre tahdis etti, bize Safvân tahdis edip dedi ki: Hocalar şöyle derdi: "Ölüm yatağında olanın yakınında bunun -yani Yâsin sûresinin- okunması halinde Allah ondan dolayı ölenin sıkıntılarını hafifletir."

[5647] Bezzâr da dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bu sûrenin ümmetimden olan her bir insan tarafından ezberlenmiş olmasını çok arzu ederdim."* Kastettiği de Yâsin sûresidir.[569]

---

Derim ki: İbn Ebî Hâtim, Merasil, 42'de Hasan'ın Cündeb'ten hadis dinlemediğini zikretmektedir. Buna göre hadis ınkıtaı dolayısıyla zayıftır.

567 Senedi zayıftır. Ahmed, V, 26. Senedinde adı verilmemiş ravi vardır ancak bundan sonraki senette bu iki ravinin de adı verilmektedir. Ona da bakınız.

568 Senedi zayıftır. Bakara sûresinin faziletleri hakkındaki açıklamalar esnasında ona dair yeteri kadar açıklamalar geçmiş bulunmaktadır.

569 Senedi zayıftır. Bezzâr, III, 87'de rivayet etmiş olup, senedinde İbrâhim b. el-Hakem b.

Scanned with CamScanner

يٰسٓ ﴿١﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣﴾ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤﴾ تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٥﴾ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَآ أُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰٓ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Yâ, Sîn.*

*2. Çok hikmetli Kur'ân hakkı için.*

*3. Muhakkak sen gönderilmiş peygamberlerdensin.*

*4. Dosdoğru bir yol üzeresin.*

*5. Güçlü ve intikam alıcı, rahmet edici tarafından indirilmedir.*

*6. Ataları azap ile korkutulmadığı için kendileri gafiller olan bir kavmi korkutasın diye.*

*7. Andolsun ki onların çoğunun üzerine o söz hak olmuştur. Artık onlar imana gelmezler.*

**Tefsiri:**

Bakara sûresinin baş taraflarında mukatta harflere dair açıklama geçmiş bulunmaktadır. İbn Abbâs, İkrime, Dahhâk, Hasan ve Süfyân b. Uyeyne'den rivayete göre "Yâsin" ey insan demektir. Said b. Cubeyr: Habeşçe'de bu böyledir demiş, Zeyd b. Eslem'den naklen Mâlik de: Bu yüce Allah'ın isimlerinden birisidir, demiştir.

*"Çok hikmetli"* yani önünden de, arkasından da batılın kendisine gelemediği muhkem, sapasağlam *"Kur'ân hakkı için"* ey Muhammed! *"muhakkak sen gönderilmiş peygamberlerdensin, dosdoğru bir yol üzeresin."* Dosdoğru bir yol, bir din ve istikametli bir şeriat üzeresin.

---

Eban vardır ve o zayıf birisidir. Ayrıca bu hadisi karıştırmış bulunmaktadır çünkü bu hadisi Taberânî, 11116'da bu lafızlarla onun yolundan rivayet etmiştir. Ancak o bunu Mülk sûresinin faziletleri arasında saymıştır. Çünkü o rivayetinde şöyle demektedir: "Tebarekellezi biyedihi'l-mülk sûresini kim okursa..." Ayrıca bk. Mecmau'z-Zevaid, 11429

Scanned with CamScanner

*"Güçlü ve intikam alıcı, çok rahmet edici tarafından indirilmedir."* Yani senin getirdiğin bu dosdoğru yol, bu din, bu sırat, izzet sahibi, kullarına karşı çok merhametli, aziz ve rahim (Allah) tarafından indirilmiştir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Ve muhakkak ki sen dosdoğru yola iletirsin. Göklerde ne var, yerde ne varsa kendisinin olan Allah'ın yoluna şunu bilin ki bütün işler Allah'a döner."* (Şûrâ, 52-53)

*"Ataları azap ile korkutulmadığı için kendileri gafiller olan bir kavmi korkutasın diye."* Kastettiği Araplardır. Çünkü ondan önce Araplara herhangi bir uyarıp, korkutucu (nezir) gelmemişti. Yalnızca onların (onlara peygamber olarak gönderildiğinin) söz konusu edilmesi onlardan başkalarının da böyle olmalarına (onları da uyarmak için gelmiş olmasına) aykırı değildir. Nitekim (bir türün) bazı birimlerinin zikredilmesi (hükmün) genel olmasına aykırı değildir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilişinin bütün insanlık hakkında umumi olduğuna dair âyetler ve bu hususta mütevatir hadisler daha önce yüce Allah'ın: *"De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben Allah'ın size, hepinize gönderdiği Rasûlüyüm."* (A'râf, 158) buyruğu açıklanırken geçmiş bulunmaktadır.

*"Andolsun ki onların çoğunun üzerine o söz hak olmuştur."* İbn Cerîr dedi ki: Ana kitapta iman etmeyeceklerini Allah kesin olarak hükme bağladığı için onların çoğunluğu hakkında azap vacip olmuştur. *"Artık onlar imana gelmezler."* Allah'a inanmaz, rasûllerini tasdik etmezler.

**Boyunlarına Demir Halkalar Vurulanlar:**

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالاً فَهِيَ إِلَى الأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ ﴿٨﴾
وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا
يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿١٠﴾ إِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ
بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا
وَآثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ ﴿١٢﴾

Scanned with CamScanner

*8. Şüphe yok ki biz onların boyunlarına çenelerine kadar varan demir halkalar koyduk. O bakımdan başlarını kaldırmış haldedirler.*

*9. Hem biz onların önlerinden bir sed ve ardlarından da bir sed çektik. Gözlerini de perdeledik. Artık onlar görmezler.*

*10. Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir. Onlar inanmazlar.*

*11. Sen ancak zikre uyan ve gayb ile Rahmân'dan kalbinden saygı duyarak korkan kimseleri uyarırsın. İşte böylesini bir mağfiret ve kerim bir ecirle müjdele!*

*12. Muhakkak biz ölüleri diriltiriz. Onların ileri gönderdiklerini de, geride bıraktıklarını (izlerini) da yazarız. Biz her şeyi önder bir kitapta tespit etmişizdir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Bedbaht olacaklarını kesin olarak hükme bağladığımız bu kimselerin hidayete varmaları, boyunlarına demir halkalar geçirilmiş, elleri boynuyla birlikte çenelerinin altına bağlanarak başları yukarıya kalktığı için başlarını doğru tutamayan kimselere benzer. Bundan dolayı yüce Allah: *"O bakımdan başlarını kaldırmış haldedirler"* buyurmuştur. Çünkü (المقمح) başını kaldıran kimse demektir. Nitekim Ümmü Zerr "İçerim ve başımı yukarı kaldırırım" demiştir.[570] Yani ben içer ve kanarım sonra da afiyetle boğazımdan rahat geçmesi için de başımı kaldırırım. Âyette halkanın boyunda olduğundan söz etmekle yetinilip -kastedilmiş olmalarına rağmen- ayrıca ellerin zikredilmesine gerek görülmemiştir. Nitekim şair şöyle demektedir:

فَمَا أَدْرِي إِذَا يَمَّمْتُ أَرْضًا أُرِيدُ الخَيْرَ أَيُّهما يَلِيني

أَالْخَيْرُ الذي أَنَا أَبْتَغِيه أَمِ الشَّرّ الذي لا يَأْتَلِيني

*Ben hayır isteyerek bir yere gitmek istesem*

*O ikisinden hangisinin benden ayrılmayacağını bilemiyorum*

*Benim aradığım şey olan hayır mı*

*Yoksa hiç de peşimi bırakmayan şer mi?*

570 Bu Müslim'in rivayet ettiği uzunca bir hadiste geçen bir ibaredir.

Scanned with CamScanner

Şair böylelikle (birinci beyitte) ifadelerin bağlamı ve akışı, ayrıca onu gösterdiğinden ötürü şerri zikretmeyip, hayrı zikretmekle yetinmiştir.

Buradaki buyruk da böyledir. Boyna takılan halka (ğull) elleri boyna bağlayan zincir olarak bilindiğinden ötürü sadece boynun zikredilmesiyle yetinilmiş, ellerin belirtilmesine gerek görülmemiştir.

Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki biz onların boyunlarına çenelerine kadar varan demir halkalar koyduk. O bakımdan başlarını kaldırmış haldedirler"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu âyet yüce Allah'ın: *"Elini boynuna bağlanmış kılma."* (İsrâ, 29) buyruğuna benzemektedir. Bununla ellerinin boyunlarına bağlı olması dolayısıyla ellerinin bir hayır yapmak için imkân bulamadıklarını anlatmaktadır.

Mücâhid: *"O bakımdan başlarını kaldırmış haldedirler"* buyruğu hakkında dedi ki: Elleri ağızlarına konulmuş olduğu halde başlarını kaldırmış bulunmaktadırlar. Bu sebeple onlar her türlü hayrı işlemeye karşı zincire vurulmuş gibidirler.

*"Hem biz onların önlerinden"* Mücâhid: Hakkı engelleyen *"bir sed ve ardlarından da"* -Mücâhid: Hakka ulaşmalarına engel- *"bir sed çektik."* Bu sebeple onlar gidip gelmektedirler demiştir. Katâde de: Sapıklıklarda gidip gelmektedirler diye açıklamıştır.

*"Gözlerini de perdeledik."* Yani biz hakkı görmelerine engel olacak şekilde gözlerine perde çektik. *"Artık onlar görmezler."* Yani onlar herhangi bir hayırdan yararlanamaz, herhangi bir hayra gitmek üzere hidayet yolunu bulmazlar.

İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs'tan onun: *"Gözlerini de perdeledik"* anlamındaki buyruğu bir göz hastalığı olan "el-aşâ" kökünden gelen ve (noktalı ğayn yerine) noktasız ayn ile (فأعشيناهم) diye okuduğu rivayet edilmiştir.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem dedi ki: Allah bu seddi kendileriyle İslam ve iman arasına koymuştur. Bundan dolayı imana ve İslam'a ulaşamazlar. Sonra da şu buyruğu okumuştur: *"Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar iman etmezler. Onlara her türlü âyet gelse bile acıklı azabı görecekleri ana kadar."* (Yunus, 96-97) Sonra da: Yüce Allah'ın engellediği kimsenin ise (bunlara ulaşmaya) gücü yetmez.

Scanned with CamScanner

İkrime dedi ki: Ebû Cehil dedi ki: Andolsun Muhammed'i görecek olursam neler yapacağımı ben bilirim dedi. Bunun üzerine: *"Şüphe yok ki biz onların boyunlarına... artık onlar görmezler"* buyrukları indirildi. (İkrime) dedi ki: Bu Muhammed'dir diyorlardı. Kendisi ise o nerede, o nerede diyor onu göremiyordu. Bunu İbn Cerîr rivayet etmiştir.

[5648] Muhammed b. İshâk dedi ki: Bana Yezîd b. Ziyad, Muhammed b. Ka'b'dan şöyle dediğini nakletti: Ebû Cehil Kureyş müşrikleriyle oturuyorken dedi ki: Muhammed'in iddia ettiğine göre ona uyacak olursanız krallar olursunuz. Ölecek olursanız ölümden sonra diriltileceksiniz. Sizin için Ürdün bahçelerinden daha da güzel cennetlerin (bahçelerin) olacağını vaat ediyor ama ona muhalefet edecek olursanız o sizi keseceğini iddia ediyor. Ölümünüzden sonra da diriltileceğiniz vakit onunla azap göreceğiniz bir de ateş olacağını söylüyor.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tam bu sırada yanlarına çıkıp geldi. Elinde de bir avuç toprak vardı. Allah gözleriyle onu görmelerini engellemiş, kör etmişti. Allah Rasûlü o toprağı başlarına saçmaya ve bu arada: *"Yâsin, çok hikmetli Kur'ân hakkı için"* buyruğundan itibaren *"hem biz onların önlerinden bir sed ve ardlarından bir sed çektik, gözlerini de perdeledik artık onlar görmezler"* buyruğunu okudu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de gitmek istediği yere gitti. Onlar ise kapısını sabaha kadar beklemekle geçirdiler. Daha sonra evden birisi yanlarına çıkıp geldi, bu haliniz nedir dedi. Onlar: Muhammed'i bekliyoruz dediler. O: O sizin yanınızdan çıkıp gitti ve aranızdan başına toprak saçmadığı hiçbir kimse kalmadı, sonra da arzu ettiği yere gitti, dedi. Bunun üzerine onların her biri başından toprağı silkelemeye koyuldu. (İbn İshâk) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de Ebû Cehil'in sözleri ulaşınca: "Evet, ben bunu söylüyorum. Şüphesiz ki benden onlara bir kesme cezası verilecektir ve şüphesiz o, onlardan birisi için olacaktır." buyurdu.[571]

Şanı mübarek ve yüce Rabbimizin: *"Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir. Onlar inanmazlar"* buyruğu da şu demektir: Allah onların aleyhine dalalette kalacakları mührünü vurmuştur. Bundan dolayı uyarıp, korkutmanın onlara faydası olmaz, onlar bundan etkilenmezler. Bunun benzeri bir buyruk Bakara sûresinin baş taraflarında geçmiş bulunmaktadır. Yüce

571 Bu mürsel bir rivayettir ama aslı mahfuz hatta meşhur bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

Allah bir başka yerde de şöyle buyurmuştur: *"Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar iman etmezler. Onlara her türlü âyet gelse bile acıklı azabı görecekleri ana kadar."* (Yunus, 96-97)

*"Sen ancak zikre uyan... kimseleri uyarırsın."* senin uyarıp korkutmandan ancak zikre yani Kur'ân-ı Azimuşşana uyan mü'minler yararlanırlar. *"Ve gayb ile Rahmân'dan"* yani Allah'tan başka kendisini kimsenin görmediği bir yerde Allah'ın kendisini gördüğünü ve neleri yaptığını bilen Rahmân'dan *"kalbinden saygı duyarak korkan kimseleri uyarırsın. İşte böylesini"* günahları için *"bir mağfiret ve kerim"* büyük, geniş ve pek güzel *"bir ecirle müjdele."* Yüce Allah bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: "Muhakkak ki Rablerinden gıyaben korkanlar için, işte onlar için bir mağfiret ve büyük bir ecir vardır." (Mülk, 12)

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak biz"* kıyâmet gününde *"ölüleri diriltiriz."* Bu buyrukta yüce Allah'ın dalalet ile kalpleri ölmüş kâfirlerden dilediği kimsenin kalbine hayat vereceğine ve bundan sonra kendilerini hakka iletip, hidayet lutfedeceğine de bir işaret bulunmaktadır. Nitekim başka bir yerde kalplerin katılığını söz konusu ettikten sonra şöyle buyurmaktadır: *"Şunu bilin ki, muhakkak Allah ölümünden sonra yeri diriltir. Akıl edersiniz (bu) âyetleri size açıkladık."* (Hadîd, 17)

*"Onların ileri gönderdiklerini"* yani yaptıkları amelleri *"yazarız."* Yüce Allah'ın: *"Geride bıraktıklarını da yazarız"* buyruğu hakkında iki görüş vardır: Bunlardan birincisi, biz onların bizzat işledikleri amellerini de yazarız, kendilerinden sonra bırakmış oldukları eserlerini, izlerini de yazarız. Onların karşılığını da onlara veririz. Hayırsa hayır, şerse şer.

[5649] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda olduğu gibi: *"Kim İslam'da güzel bir yol açarsa ona hem onun ecri, hem ondan sonra onunla amel edenlerin ecri verilir. Ayrıca onların hiçbirisinin ecrinden de bir şey eksiltilmez. Kim de İslam'da kötü bir yol açarsa onun vebali ve ondan sonra onunla amel edenlerin vebali onun üzerine olur ve diğerlerinin hiçbirisinin vebalinden de bir şey eksiltilmez."*[572] Bunu Müslim, Şu'be'nin, Avn b. Ebî Cuhayfe'den bir rivayeti olarak Cerîr b. Abdullah el-Beceli (radıyallâhu anh)'dan rivayet etmiştir. Hadiste ayrıca çizgili elbiseleri giyinmiş halleriyle

572 Daha önce Nisâ sûresi 1. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

(Medine'ye oldukça fakir olarak gelen) kimselerin de olayı anlatılmaktadır. Bunu ayrıca İbn Ebî Hâtim babasından diye Cerîr b. Abdullah'tan rivayet etmiş, hadisi uzun uzadıya zikrettikten sonra *"Onların ileri gönderdiklerini de, geride bıraktıklarını da yazarız"* âyetini okudu. Ayrıca bunu Müslim, Ebû Avane yoluyla el-Münzîr b. Cerîr'den, o babasından diyerek hadisi zikretmiş bulunmaktadır.

[5650] Yine Müslim'in Sahih'inde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan diye rivayet edilen hadis de böyledir. O dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Âdemoğlu öldükten sonra ameli kesilir, üç şey müstesnâ: Kendisiyle yararlanılan bir ilimden yahut kendisine dua edecek salih bir evlattan ya da kendisinden sonra (bıraktığı) bir sadaka-ı cariyeden (dolayı kesilmez)."*[573]

Süfyân-ı Sevrî, Ebû Said'den şöyle dediğini nakletmektedir: Mücâhid'i yüce Allah'ın: *"Muhakkak biz ölüleri diriltiriz, onların ileri gönderdiklerini de, geride bıraktıklarını da yazarız"* buyruğu hakkında şöyle derken dinledim: Miras olarak bıraktıkları sapıklıkları kastetmektedir. İbn Lehia da, Atâ b. Dinar'dan, o Said b. Cubeyr'den yüce Allah'ın: *"Onların ileri gönderdiklerini de, geride bıraktıklarını da yazarız"* buyruğu ile kastedilen yaptıkları etkileri, tesirleri yazarız demektir. Yani onların ortaya attıkları işler ile ölümlerinden sonra birtakım kimselerin amel etmelerini de yazarız. Eğer bu hayır ise onlara, onların ecirlerinin misli verilir. Bununla birlikte onunla amel eden kimselerin ecrinden de bir şey eksiltilmez. Eğer yaptığı şer ise onların veballeri gibi vebal verilir, bununla beraber ona göre amel edenlerin vebalinden de bir şey eksiltmez. Bu iki rivayeti İbn Ebî Hâtim zikretmiş olup, Beğavî'nin tercih ettiği görüş de budur.

İkinci görüşe gelince, bundan maksat onların itaat ya da masiyet uğrunda attıkları adımların izleridir. İbn Ebî Necih ve başkaları Mücâhid'den: *"Onların ileri gönderdiklerini"* yani amellerini *"de, geride bıraktıklarını"* attıkları adımlarını "da yazarız." Hasan ve Katâde de böyle açıklamışlardır. "Geride bıraktıkları" onların adımları demektedir (demişlerdir). Katâde dedi ki: Şayet aziz ve celil olan Allah senin işlerinden herhangi birisini ihmal edecek olsaydı ey Âdemoğlu, rüzgârların sildiği ve bırakmadığı senin izlerini ihmal ederdi,

573 Kaynakları daha önce gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

ama Âdemoğlunun bıraktığı iz de, bütün ameli de yazılmış, tespit edilmiştir. Hatta masiyet ya da Allah'a itaat olan hususlarda bırakılan bu iz bile kaydedilir. Bundan dolayı her kim bıraktığı izin Allah'a itaat yolunda yazılmasını sağlayabilecekse bunu yapsın.

Bu anlamda da birtakım hadisler varid olmuş bulunmaktadır.

[5651] Birinci Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Câbir b. Abdullah dedi ki: Mescidin etrafındaki yerler boşaldı. Bunun üzerine Selime oğulları da mescide yakın bir yere taşınmak istediler. Onların bu niyetleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca kendilerine: *"Bana ulaşan habere göre sizler mescide yakın bir yere taşınmak istiyorsunuz"* buyurdu. Onlar: Evet ey Allah'ın Rasûlü! Biz böyle yapmak istiyoruz, deyince şöyle buyurdu: *"Ey Selime oğulları, yurdunuzda kalınız (mescide gidip gelişlerinizde) izleriniz yazılır. Yurdunuzda kalınız, izleriniz yazılır."*[574] Bunu bu şekilde Müslim, Said el-Cureyri ve Kehmes b. el-Hasan'ın adı el-Münzîr b. Mâlik b. Kıt'a el-Abdi olan Ebû Nadra'dan, o Câbir'den böylece naklettiği bir hadis olarak nakletmiştir.

[5652] İkinci Hadis: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh) dedi ki: Selime oğulları Medine'nin (uzakça) bir tarafında idiler. Mescide yakın bir yere taşınmak istediler. Bunun üzerine: *"Muhakkak biz ölüleri diriltiriz, onların ileri gönderdiklerini de, geride bıraktıklarını (izlerini) da yazarız"* âyeti nazil oldu. Bunun üzerine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine: *"İzleriniz(e varıncaya kadar) yazılır"* buyurdu. Onlar da taşınmaktan vazgeçtiler.[575]

---

574 Müslim, 665; Ahmed, III, 332; İbn Hibbân, 2042. Câbir'in naklettiği bir hadis olarak.

575 Tirmizî, 3226; Taberî, 2973; el-Vâhidî, 720; Hakim, II, 428'de Ebû Said'den nakledilen bir hadis olarak. Bu kaynaklarda hadis Tarif b. Şihab Ebû Süfyân etrafında dönmektedir. O ise hadisi metruk ve hiç itibar edilmeyen birisidir. Müstedrek'te adı değiştirilerek Ebû Süfyân Sâd b. Tarif'e dönüşmüştür. Adı hakkında ihtilaf vardır. Bk. Mizan, 2985. Durum her ne olursa olsun o metruk bir ravidir. Bununla beraber Tirmizî hasen olduğunu söylemiş fakat garip bulduğunu da ifade etmiştir. Hakim: Sahih ve hayret vericidir derken, Zehebî bir şey söylememiştir. Ancak onun böyle yapması iyi değildir. Hadisin münker ifadesi ise âyetin nüzulünden söz eden kısmıdır. Çünkü sûre İbn Kesir'in de (r.h) zikrettiği gibi tamamıyla Mekke'de inmiştir. Müslim ise bunu doğru şekliyle rivayet etmiştir. Onun rivayetinde âyetin nüzulü söz konusu edilmemiştir. Bir sonraki rivayete de bakınız.

Scanned with CamScanner

Bu âyet-i kerimenin tefsiri hakkında Tirmizî tek başına bu hadisi Muhammed b. el-Vezir'den böylece rivayet etmiş sonra da: "Sevrî'nin naklettiği bir hadis olarak hasen, gariptir" demiştir. Bunu İbn Cerîr de Süleyman b. Ömer b. Halid er-Rakki'den diye Ebû Nadra'dan böylece rivayet etmiştir. Hadis Sevrî'den başka yoldan da rivayet edilmiş bulunmaktadır. Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki:

[5653] Ebû Said dedi ki: Selime oğulları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kaldıkları yerlerinin mescitten uzak olduğundan şikâyet ettiler. Bunun üzerine: *"Onların ileri gönderdiklerini de, geride bıraktıklarını (izlerini) da yazarız"* âyeti nazil olunca yerlerinde ikamete devam ettiler.[576]

[5654] Bize Muhammed b. el-Müsenna da tahdis etti. Ebû Said, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın olarak rivayet etti.[577] Bu hadiste âyetin söz konusu edilmesi bakımından bir gariplik vardır. Halbuki sûre tamamen Mekke'de inmiştir. Allah en iyi bilendir.

[5655] Üçüncü Hadis: İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Ensarın kaldıkları yerler mescitten uzak yerlere dağılmıştı. Onlar mescide yakın yere taşınmak isteyince *"onların ileri gönderdiklerini de, geride bıraktıklarını (izlerini) da yazarız"* buyruğu nazil oldu. Bunun üzerine: Yerimizde sebat göstereceğiz, dediler.[578] Hadisi bu şekilde rivayet etmiş olmakla birlikte hadiste Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e merfu bir kısım bulunmamaktadır.

[5656] Bunu Taberânî de Abdullah b. Muhammed b. Said b. Ebî Meryem yoluyla rivayet etmiş bulunmaktadır. İbn Abbâs dedi ki: Ensarın kaldıkları yerleri mescitten uzaktı. Mescide yakın bir yere geçmek istediler, bunun üzerine: *"Onların ileri gönderdiklerini de, geride bıraktıklarını da (izlerini) yazarız"* âyeti nazil olunca kaldıkları yerlerinde sebat gösterdiler.[579]

---

576 Ravileri sikadır ancak bunda âyetin söz konusu edilmesi gariptir. Muhtemelen doğru şekil -Allah en iyi bilendir- Selime oğulları durumlarında şikâyette bulununca Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine bu âyeti okudu şeklinde olup, ravilerden birisi bunu "indi" ifadesi ile dile getirmiştir. Allah en iyi bilendir.

577 Senedinde Abdula'lâ b. Abdula'lâ vardır ki sika birisidir ama hakkında bazı tenkitler vardır. Bundan önceki rivayette buna dair değerlendirmeler geçti. Allah en iyi bilendir.

578 Senedi zayıftır. Taberî, 29069 ve 29070'de rivayet etmiş olup, senedinde Simak b. Harb vardır. (Sonraları) hafızası karışmış olduğundan dolayı zayıf kabul edilmiştir.

579 Senedi zayıftır. Taberânî, 12310; Heysemi, Mecma, 11299'da Taberânî'nin hocasının zayıf olduğunu ifade etmektedir ama Taberânî'deki bir başka rivayet ona mutabaat etmiştir. İlleti ise önceden geçtiği gibi Simak b. Harb'dir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[5657] Dördüncü Hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Medine'de bir adam vefat etti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun cenaze namazını kıldırıp: *"Doğduğu yerden başka bir yerde ölmüş olsaydı ne mutlu olurdu"* buyurdu. Orada bulunanlardan bir adam: Neden ey Allah'ın Rasûlü? deyince, Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Bir adam doğduğu yerden başka bir yerde vefat edecek olursa doğduğu yerden itibaren izinin kesildiği yere kadar ölçülür (ve o kadarı ona) cennette (verilir.)"*[580] Bunu Nesâî de Yunus b. Abdula'lâ'dan, İbn Mâce, Harmele'den, her ikisi İbn Vehb'den, o Huyey b. Abdullah'tan böylece rivayet etmişlerdir.

İbn Cerîr ayrıca dedi ki: Bize İbn Humeyd tahdis etti. Bize Ebû Tumeyle tahdis etti. Bize el-Huseyn, Sabit'ten şöyle dediğini nakletti: Enes ile birlikte yürüdüm. Hızlıca yürüyünce elimden tuttu, bundan dolayı da yavaşça yürümeye başladım. Biz namazı bitirince Enes dedi ki: Zeyd b. Sabit ile birlikte yürüyordum. Ben hızlıca yürümeye başlayınca ey Enes sen bırakılan izlerin yazıldığının farkında değil misin? Bırakılan izlerin yazıldığının farkında değil misin dedi.

Bu görüş ile birinci görüş arasında bir aykırılık yoktur. Aksine bu görüş ile öncelikle ve daha yerinde olmak üzere öbür görüşe dikkat çekilmekte ve delalette bulunulmaktadır çünkü eğer bu izler yazılıyorsa hayır ya da şer hususunda kendilerine başkalarının uyduğu o amellerin yazılması öncelikle söz konusudur. Allah en iyi bilendir.

*"Biz her şeyi önder bir kitapta tespit etmişizdir"* buyruğuna gelince: Yani olacakların tamamı Levh-i Mahfuz'da satır satır yazılıp tespit edilmiştir. "Önder kitap" burada ummu'l-kitap (ana kitap)'dır. Mücâhid, Katâde ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem böyle demişlerdir.

---

580 Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 1958; İbn Mâce, 1614; Ahmed, II, 177'de Abdullah b. Amr b. el-Âs yoluyla gelen bir hadis olarak zikretmişlerdir. Ahmed'in senedinde İbn Lehia vardır zayıf bir ravidir ama İbn Vehb ona mutabaat etmiştir. Hadis Huyey b. Abdullah en-Nevafiri etrafında dönmektedir ki Buhârî: (Rivayetleri) su götürür. İbn Maîn onda bir beis yoktur. Nesâî, kavi değildir. Ahmed hadisleri(nin tamamı) münker rivayetlerdir demektedir. (Mizan'da belirtildiği gibi) Nesâî, hadisten sonra şöyle demektedir: Huyey b. Abdullah kendisine güvenilir kimselerden değildir. Hadis bize göre mahfuz değildir. -Allah en iyi bilendir.- Çünkü Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih olarak sabit olan hadis şöyledir: "Medine'de ölme imkanını bulabilen (orada ölsün) çünkü ben orada ölen kimselere şefaat edeceğim." (Nesâî'nin açıklamaları burada sona ermektedir.) Buna göre hadis kavi değildir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"O gün her sınıf insanı önderleri ile çağırırız."* (İsrâ, 71) buyruğu da böyledir. Yani onları hayır olsun, şer olsun yaptıklarıyla kendilerine şahitlikte bulunacak amel kitapları (defterleri) ile çağırırız. Nitekim yüce Allah ayrıca şöyle buyurmaktadır: *"Kitap konulacak, nebîlerle şahitler getirilecek."* (Zümer, 69); *"Kitap konmuş olacak. Günahkârları onun içindekilerden korkuya kapılmış göreceksin. Vay bizim halimize! Ne olmuş bu kitaba? Küçük büyük hiçbir şey bırakmayıp, sayıp dökmüş diyecekler. Onlar işlediklerini de hazır bulacaklardır. Rabbin kimseye zulmetmez."* (Kehf, 49)

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾ إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَٰنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾

*13. Onlara şu kasaba halkını örnek göster. Hani oraya elçiler gelmişti.*

*14. O zaman Biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini de yalanlamıştı. Biz de üçüncü bir kişi ile desteklemiştik. Hep birlikte: "Elbette biz size gönderilmişizdir" dediler.*

*15. Dediler ki: "Siz ancak bizim gibi birer insansınız. Rahmân'da hiçbir şey indirmemiştir: Siz ancak yalan söylersiniz."*

*16. Dediler ki: "Rabbimiz, bizim gerçekten size gönderilmiş kimseler olduğumuzu biliyor."*

*17. Bize düşen apaçık tebliğden başkası değildir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Muhammed! Seni yalanlayan kavmine *"şu kasaba halkını örnek göster. Hani oraya elçiler gelmişti."*

İbn İshâk kendisine İbn Abbâs, Ka'b el-Ahbar ve Vehb b. Münebbih'ten ulaşan bilgilere dayanarak dedi ki: Bu kasaba Antakya şehridir. Orada Antigos b. Antigos b. Antigos adında bir hükümdar vardı. Putlara tapıyordu.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah ona Sadık, Sadûk ve Şelûm adında üç elçi gönderdi, Antigos onları yalanladı.

Bureyde b. el-Husayb, İkrime, Katâde ve Zührî'den de aynı şekilde bu şehrin Antakya olduğunu söyledikleri rivayet edilmiştir. Bazı imamlar ise yüce Allah'ın izniyle kıssanın tamamlanmasından sonra sözünü edeceğimiz sebeplerden ötürü Antakya olma ihtimalini açıklanması zor olarak görmüşlerdir.

*"Biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini de yalanlamışlardı."* Yani çabucak onları yalanlamışlardı.

*"Biz de üçüncü bir kişi ile desteklemiştik."* Yani o ikisini üçüncü bir elçi ile güçlendirmiş, onları pekiştirmiştik.

İbn Cureyc, Vehb b. Süleyman'dan, o Şuayb el-Cebei'den şöyle dediğini nakletmektedir: İlk iki elçinin adı Şem'un ve Yuhanna idi, üçüncüsünün adı ise Bules (Pavlos) idi. Kasaba ise Antakya idi.

*"Hep birlikte"* o kasaba halkına: *"Elbette biz size"* sizi yaratan Rabbiniz tarafından *"gönderilmişizdir, dediler."* Size ona ortak koşmaksızın bir ve tek olarak yalnız ona ibadet etmenizi emretmek üzere geldik. Bu açıklamayı Ebu'l-Âliye yapmıştır.

Katâde b. Diame'nin söylediğine göre ise bunlar Mesih (a.s)'ın Antakya ahalisine gönderdikleri elçileri idi.

*"Dediler ki: Siz ancak bizim gibi birer insansınız."* Yani siz de insan, biz de insanken nasıl olur size vahiy gelmiş olabilir. Niçin bize de size geldiği gibi vahiy gelmiyor ki? Sizler gerçekten elçi olsaydınız melek olmalıydınız. Bu peygamberleri yalanlayan ümmetler arasında çoğu kimsenin ortaya attığı bir şüphedir. Nitekim yüce Allah bu gibi ümmetlerin yalanlayıcıları hakkında şu buyruğunda şöylece haber vermektedir: *"Bunun sebebi şu ki rasûlleri kendilerine apaçık delillerle geliyorlardı da onlar: Bizi insanlar mı hidayete götürecek dediler."* (Teğâbun, 6) Yani bu hali hayretle karşılayıp, inkâr ettiler. Yüce Allah bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Dediler ki siz de ancak bizim gibi bir insansınız. Atalarımızın taptıklarından bizi alıkoymak istiyorsunuz. O halde bize apaçık bir delil getirin."* (İbrâhîm, 10) Yine yüce Allah şu buyruğunda o yalanlayıcıların sözlerini bize şöylece aktarmaktadır: *"Eğer kendiniz gibi bir insana itaat ederseniz elbette ziyan edenlerden olursunuz."* (Mü'minûn, 34) Yüce Allah yine şöyle buyurmaktadır: *"Kendilerine hidayet geldiği zaman*

Scanned with CamScanner

*insanları iman etmekten alıkoyan tek şey onların: Allah bir insanı mı peygamber gönderdi demeleri olmuştur."* (İsrâ, 94)

Bundan dolayı bu kimseler de: *"Siz ancak bizim gibi birer insansınız. Rahmân da hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak yalan söylersiniz dediler. (Elçiler de) dedi ki: Rabbimiz bizim gerçekten size gönderilmiş kimseler olduğunuzu biliyor."* Yani onlara gönderilen o üç elçi, şu sözleriyle onlara cevap verdi: Allah da bilir ki, biz onun size gönderdiği elçileriyiz. Eğer biz ona yalan düzüp, iftira eden kimseler olsaydık kesinlikle bizden en ağır şekilde intikam alırdın ama o pek yakında bizi güçlendirecek ve size karşı bize yardım edecektir. Böylelikle yurdun akıbetinin kimin olacağını da bileceksiniz. Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O göklerle yerde olanı bilir. Batıla iman edip, Allah'ı inkâr edenler işte onlar zarar edenlerin ta kendileridir."* (Ankebût, 52)

*"Bize düşen apaçık tebliğden başkası değildir."* Diyorlar ki: Bizim görevimiz size bizimle size gönderilen mesajı tebliğ etmekten ibarettir. Eğer itaat ederseniz dünyada da, ahirette de mutlu olursunuz. Şayet çağrımızı kabul etmeyecek olursanız bundan dolayı aldandığınızı yakında bileceksiniz. Allah en iyi bilendir.

قَالُوٓا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۖ لَئِن لَّمْ تَنتَهُوا۟ لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا۟ طَٰٓئِرُكُم مَّعَكُمْ ۚ أَئِن ذُكِّرْتُم ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

*18. Dediler ki: "Gerçekten biz sizi uğursuz belledik. Şayet vazgeçmezseniz sizi elbette taşlarız ve hiç şüphesiz size bizden çok acıklı bir azap dokunur."*

*19. Dediler ki: "Sizin uğursuzluğunuz sizinle birliktedir. Size öğüt verilirse de mi? Hayır siz haddi aşan bir topluluksunuz."*

**Tefsiri:**

O vakit kasaba halkı kendilerine: *"Gerçekten biz sizi uğursuz belledik"* dediler. Yani biz sizin aramıza bu şekilde gelmeniz sebebiyle hayatımızda sizden bir hayır görmedik. Katâde dedi ki: Söylemek istedikleri şudur: Eğer bize bir kötülük isabet edecek olursa bunun tek sebebi sizlersiniz. Mücâhid de

Scanned with CamScanner

şöyle açıklamaktadır: Demek istiyorlar ki, sizin gibileri bir kasabaya girdiler mi mutlaka oranın halkına azap edilir.

*"Şayet vazgeçmezseniz sizi elbette taşlarız."* Katâde sizi taşa tutarız, Mücâhid size ağır sözler, hakaretler yağdırırız diye açıklamışlardır.

*"Ve hiç şüphesiz size bizden çok acıklı bir azap dokunur."* Yani çok ağır bir şekilde sizleri cezalandırırız.

Bunun üzerine onlara gönderilen elçiler şu cevabı verdi: *"Sizin uğursuzluğunuz sizinle birliktedir."* Yani size geri çevirilir. Yüce Allah'ın Firavun kavmi hakkındaki şu buyruğu da buna benzemektedir: *"Fakat onlara iyilik geldiğinde: Bu zaten bizim hakkımızdır dediler. Eğer kendilerine bir fenalık gelirse Mûsâ ve beraberindekilerin uğursuzluğu olarak kabul ederlerdi. İyi bilin ki onların uğursuzlukları ancak Allah tarafındandır."* (A'râf, 131) Sâlih kavmi hakkında da şöyle buyurmaktadır: *"Sen ve sana uyanlar bize uğursuzluk getirdiniz. De ki: Sizin uğurunuz Allah nezdindedir."* (Neml, 47)

Katâde ve Vehb b. Münebbih: Amelleriniz sizinle birliktedir demektir diye açıklamışlardır. Yüce Allah da şöyle buyurmuştur: *"Eğer onlara bir iyilik dokunursa bu Allah'tandır derler. Şayet onlara bir kötülük dokunursa bu sendendir derler. Deki hepsi Allah'tandır. Böyle iken bunlara ne oluyor ki hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar?"* (Nisâ, 78)

*"Size öğüt verilse de mi? Hayır, siz haddi aşan bir topluluksunuz."* Yani biz size öğüt verip, Allah'ı tevhid etmenizi, ihlâslı bir şekilde yalnızca ona ibadet etmenizi emrettiğimiz için mi bize bu sözlerle cevap verdiniz, bizi korkutup tehdit ettiniz. Halbuki aslında sizler haddi aşan bir toplumsunuz. Katâde dedi ki: Yani biz size Allah'ı hatırlattık diye mi bizi uğursuz gördünüz. Hayır, aksine siz haddi aşan bir kavimsiniz.

وَجَآءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَىٰ قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ
﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَا
أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِدْنِ
الرَّحْمَٰنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّي إِذًا
لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ إِنِّي آمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾

Scanned with CamScanner

*20. Derken şehrin uzak bir yerinden bir adam koşarak gelip: "Ey kavmim, elçilere tabi olun" dedi.*

*21. Sizden hiçbir ücret istemeyenlere uyun. Hem onlar hidayet bulmuş kimselerdir.*

*22. Ben, beni yaratana ne diye ibadet etmeyecekmişim? Üstelik siz yalnız ona döndürüleceksiniz.*

*23. Ben ondan başka birtakım ilahlar edinir miyim? Eğer Rahmân bana bir zarar vermek dilerse onların şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz ve onlar beni kurtaramazlar.*

*24. Bu takdirde ben muhakkak apaçık bir sapıklık içinde olurum.*

*25. Şüphesiz ben Rabbinize iman ettim, artık bana kulak verin.*

**Tefsiri:**

İbn İshâk, İbn Abbâs, Ka'b el-Ahbar ve Vehb b. Münebbih'ten kendisine ulaşan bilgilere dayanarak dedi ki: O kasaba halkı kendilerine gönderilen elçileri öldürmek istediler. Şehrin uzakça bir yerinden bir adam, yanlarına koşarak geldi. Yani kavmine karşı onlara yardım etmek amacıyla gelmişti. -Dediklerine göre bu kişinin adı Habib olup, kendisi halat imalatçısı idi.- Cüzamı hızlıca ilerlemiş hasta bir adamdı. Çokça sadaka veriyordu. Kazancının yarısını tasadduk ediyordu. Hal ve hareketleri doğru bir insandı.

İbn İshâk adını verdiği bir adamdan, o el-Hakem'den, o Miksem'den -yahut Mücâhid'den- o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Yâsin sûresinde sözü edilen kişinin adı Habib'tir. Vücudunda cüzam hastalığı hızlıca ilerlemişti.

Sevrî, Asım el-Ahvel'den, o Ebû Miclez'den naklen dedi ki: Adı Habib b. Murî idi. Şebib b. Bişr, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini naklet-mektedir: Yâsin sûresinde sözü edilen kişinin adı Habib en-Neccar'dır. Kavmi onu öldürmüştü.

Süddî ise bu kişi kassar idi derken, Ömer b. el-Hakem bu dokumacı idi demiştir. Katâde oradaki bir mağarada ibadete çekilmişti demektedir.

*"Ey kavmim, elçilere tabi olun dedi."* Bu sözleriyle kendilerine gelen elçilere uymaya kavmini teşvik etmişti. *"Sizden"* risaleti tebliğ etmelerine karşılık *"hiçbir ücret istemeyenlere uyun."* Hem onlar sizi kendisine davet ettikleri

Scanned with CamScanner

ortaksız bir ve tek olarak yüce Allah'a ibadet hususunda *"hidayet bulmuş kimselerdir. Ben, beni yaratana ne diye ibadet etmeyecekmişim."* Yani beni yaratmış olana ortaksız, bir ve tek olarak ihlâsla ibadet etmemi engelleyen nedir? *"Üstelik siz"* ölümden sonra diriltileceğiniz gün *"yalnız ona döndürüleceksiniz"* ve size amellerinizin karşılığını hayırsa hayır, şer ise şer ile verecektir.

*"Ben ondan başka birtakım ilahlar edinir miyim?"* Bu inkâr yollu azar ve sitem anlamında bir sorudur. *"Eğer Rahmân bana bir zarar vermek dilerse onların şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz ve onlar beni kurtaramazlar."* Yani sizin Allah'tan başka kendilerine tapındığınız bu ilahlar hiçbir imkâna, hiçbir şeye sahip değillerdir. Eğer Allah bana bir kötülük gelmesini murad edecek olursa *"onu ondan başka açacak hiçbir kimse yoktur."* (En'âm, 17) Bu putlar ise bu zararı önlemek ve engellemek imkânına sahip değildirler. Beni içinde bulunduğum halden kurtaramazlar. *"O takdirde ben muhakkak apaçık bir sapıklık içinde olurum."* Yani ben de o uydurma ilahları Allah'ı bırakıp ilah edinecek olursam halim bu olur.

*"Şüphesiz ben Rabbinize iman ettim. Artık bana kulak verin"* buyruğu hakkında İbn İshâk, İbn Abbâs, Ka'b ve Vehb'den kendisine ulaşan bilgilere dayanarak dedi ki: O şunu söylüyor: *"Şüphesiz ben"* sizin inkâr ile kâfir olduğunuz *"Rabbinize iman ettim. Artık bana kulak verin"* benim sözümü dinleyin.

Onun *"şüphesiz ben"* sizi elçi olarak gönderen *"Rabbinize iman ettim. Artık bana kulak verin."* Buna dair onun huzurunda benim için şahitlik edin anlamında Rasûllere yönelik olma ihtimali de vardır. Bunu İbn Cerîr naklederek şunları da söylemektedir: Başkaları da dedi ki: O bu sözleriyle elçilere hitap edip, onlara dedi ki: Benim bu sözümü dinleyin, işitin ki Rabbimin huzurunda size söylediklerim ile lehime şahitlik edebilesiniz. Ben sizin Rabbinize iman ettim ve size uydum.

Bu kişilerden naklettiği bu açıklama anlam itibariyle daha açıktır. Allah en iyi bilendir.

Yine İbn İshâk, İbn Abbâs, Ka'b ve Vehb'den kendisine ulaşan bilgilere dayanarak dedi ki: O (Habib) bu sözleri söyleyince, hepsi aynı anda üzerine hücum edip, onu öldürdüler. Onu koruyacak, ona yardım edecek kimsesi de yoktu.

Scanned with CamScanner

Katâde dedi ki: Onu taşlamaya başladılar. Kendisi ise: Allah'ım! Kavmime hidayet ver çünkü onlar bilmiyorlar, diyordu. Onlarsa onu taşlamaya devam ettiler. Sonunda o bu sözleri söyleyip, dururken onu öldürdüler. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

**Keşke Kavmim Bilseydi:**

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾

*26. "Cennete gir" denildi. Dedi ki: "Keşke kavmim bilse idi."*

*27. Rabbimin bana mağfiret ettiğini ve beni ikram olunanlardan kıldığını.*

*28. Ondan sonra biz kavminin üzerine gökten hiçbir ordu indirmedik, indirecekler de değildik.*

*29. O ancak tek bir çığlıktan ibaretti. Hemen sönmüş oldular.*

**Tefsiri:**

Muhammed b. İshâk bir arkadaşından, o İbn Mes'ud'dan naklen dedi ki: Onu ayaklarıyla bağırsakları dübüründen çıkıncaya kadar çiğneyip durdular.

Yüce Allah da ona: *"Cennete gir"* buyurdu. O da cennete girdi. İşte oradan rızıklanıp, durmaktadır. Allah ondan dünya hayatının hastalığını, kederini, yorgunluğunu aldı, giderdi. Mücâhid dedi ki: Habib en-Neccar'a: *"Cennete gir"* denildi. Buna sebep ise onun öldürülmüş olması dolayısıyla cennetin ona vacip olmasıdır.

Sevabı görünce: *"Keşke kavmim bilse idi, dedi."* Katâde dedi ki: Sen mü'minin her zaman nasihat veren samimi birisi olduğunu görürsün. Onun aldatıcı olduğunu göremezsin. Bunun sebebi ise yüce Allah'ın ona ihsan ettiği lütufları görmüş olmasıdır.

Scanned with CamScanner

*"Dedi ki: Keşke kavmim bilse idi. Rabbimin bana mağfiret ettiğini ve beni ikram olunanlardan kıldığını."* Allah'a yemin ederim ki gözleriyle gördüğü Allah'ın lütuf ve ikramları ile kendisine yapılan sağanak sağanak bağışları kavminin bilmesini temenni etti. İbn Abbâs dedi ki: O hayatta iken *"ey kavmim, elçilere tabi olun"* diyerek kavmine samimiyetle öğüt verdi, ölümünden sonra da: *"Keşke kavmim bilseydi. Rabbimin bana mağfiret ettiğini ve beni ikram olunanlardan kıldığını"* diyerek onlara nasihat etti. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Süfyân-ı Sevrî, Asım el-Ahvel'den, o Ebû Miclez'den şöyle dediğini nakletti: *"Rabbimin"* kendisine iman etmem, elçileri tasdik etmem sebebiyle *"bana mağfiret ettiğini ve beni ikram olunanlardan kıldığını"* bilselerdi. Maksadı ise şudur: Eğer onlar bana verilen mükâfatı, sevabı, kalıcı nimetleri görebilselerdi, şüphesiz bu hal onları elçilere uymaya götürürdü. Allah'ın rahmeti üzerine olsun, Allah ondan razı olsun. Kavminin hidayet bulmasını şiddetle arzu ediyordu.

[5658] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize babam tahdis etti. Abdulmelik b. Umeyr dedi ki: Urve b. Mes'ud es-Sakafi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Beni kavmime gönder. Onları İslam'a davet edeyim, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Seni öldüreceklerinden korkuyorum"* buyurdu. O: Onlar benim uyuduğumu görseler beni uyandırmaya kıyamazlar, dedi. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"(O halde) git"* buyurdu. Urve gitti. Lat ve Uzza'nın yanından geçti ve: Yarın sabah hoşuna gitmeyecek şeylerle karşına çıkacağım, dedi. Sakifliler buna kızdı. O da: Ey Sakifliler, Lat diye bir şey yoktur, Uzza diye bir şey de yoktur. Müslüman olun kurtulursunuz. Ey antlaşmalılar topluluğu, Uzza diye bir şey yoktur, Lat diye bir şey yoktur. Müslüman olun kurtulun, deyip bu sözlerini üç defa tekrarladı. Bir adam ona bir ok attı. Bu ok kolundaki ana damara isabet etti ve onu öldürdü. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haberi ulaşınca şöyle buyurdu: *"Bunun misali Yâsin sûresinde anılan kişinin misali gibidir."* (O da) *"Dedi ki: Keşke kavmim bilseydi Rabbimin bana mağfiret ettiğini ve beni ikram olunanlardan kıldığını."*[581]

581 Musannif'in de belirttiği gibi bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiş, mürsel bir rivayettir, ravileri sikadır. Taberânî, XVII, 147-148'de Urve b. ez-Zubeyr'den mürsel olarak rivayet ettiği gibi, Heysemi, Mecma, IX, 386'da bu hadisi zikrettikten sonra Zührî'den de buna

Scanned with CamScanner

Muhammed b. İshâk, Abdullah b. Abdurrahman b. Ma'mer b. Hazm'dan naklen dedi ki: O kendisine Ka'b el-Ahbar'dan şunu tahdis etti: Ona Yemame'de yalancı Müseyleme'nin parça parça ettiği Mazin b. en-Neccar oğullarına mensup Habib b. Zeyd b. Asım'dan söz edildi. Müseyleme ona Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında: Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahadet ediyor musun diyor, o evet diyordu. Sonra tekrar: Peki, benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şahadet ediyor musun diye soruyor, o, bu sefer: Duymuyorum diyordu. Müseylime ona: Sen nasıl olur da bunu duyuyor, ötekini duymuyorsun? O da: Evet, öyle diye cevap veriyordu. Bunun üzerine Müseylime onun organlarını teker teker kopardı. Ona soru sordukça o da bundan fazlasını ona söylemiyordu. Nihayet onun elinde öldü. Ka'b'a adının Habib olduğu söylenince, o da: Yâsin sûresinde anılan kişinin adı da -Allah'a yemin ederim ki- Habib idi, dedi.[582]

Yüce Allah: *"Ondan sonra biz kavminin üzerine gökten hiçbir ordu indirmedik. İndirecekler de değildik"* buyruğu ile onu öldürmelerinden sonra yüce Allah'ın kavmine gazap ederek onlardan intikam almış olduğunu haber vermektedir. Çünkü onlar Rasûllerini yalanladılar, dostunu öldürdüler. Yüce Rabbimiz ayrıca onların üzerlerine bir ordu indirmediğini, onları helak etmek için üzerlerine meleklerden bir ordu indirmesine ihtiyaç duymadığını, aksine durumun bundan çok daha basit olduğunu haber vermektedir. Bu açıklamayı İbn İshâk'ın bazı arkadaşlarından naklettiği rivayete göre İbn Mes'ud yapmıştır. Ondan naklettiği bu rivayete göre o yüce Allah'ın: *"Ondan sonra biz kavminin üzerine gökten hiçbir ordu indirmedik, indirecekler de değildik"* buyruğu ile ilgili olarak dedi ki: Biz onlara çok kalabalıklar indirmedik. Durum bizim için bundan çok daha kolay ve daha basitti. *"O ancak tek bir çığlıktan ibaretti, hemen sönmüş oldular."* Dedi ki: Yüce Allah bu çığlık ile o kralı ve Antakya halkını helak etti, yeryüzünden mahvolup gittiler, onlardan hiçbir şey kalmadı.

*"İndirecekler de değildik"* buyruğu şöyle de açıklanmıştır: Bizler helak ettiğimiz ümmetlerin üzerine melekler indirmiyorduk. Aksine onların üzerine onları imha edecek bir azap gönderirdik.

---

yakın bir rivayet nakledilmiştir. Her ikisi de mürseldir. İkisinin de senetleri hasendir demektedir. Ayrıca bk. Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, V, 299-300. Hadis değişik yolları sebebiyle hasen mertebesine çıkmaktadır.

582 Siret kitaplarında Ka'b'ın adı anılmaksızın meşhur olan bir haberdir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Ondan sonra biz kavminin üzerine gökten hiçbir ordu indirmedik"* buyruğunun anlamının şöyle olduğu da söylenmiştir: Yani biz üzerlerine başka bir risalet indirmedik. Bu açıklamayı Mücâhid ve Katâde yapmıştır.

Katâde dedi ki: Hayır, Allah'a yemin ederim ki onu öldürmelerinden sonra Allah kavmini sorgulamadı, onlara sitem etmedi. *"O ancak tek bir çığlıktan ibaretti, hemen sönmüş oldular."*

İbn Cerîr dedi ki: Birincisi daha Sahihtir. Çünkü risalete ordu denilmez. Müfessirler dedi ki: Allah onlara Cebrâil (a.s)'ı gönderdi. O da şehirlerinin kapısının iki kanadını tuttuktan sonra onlara sadece bir çığlık ile haykırdı. Hiçbir kimse kalmamak üzere hepsi hareketsiz sönüverdiler. Onlarda herhangi bir cesette kıpırdayan bir ruh, bir can kalmadı.

Daha önce seleften pek çok kimseden bu kasabanın Antakya olduğu ve bu üç kişinin Meryem oğlu İsa Mesih -a.s- tarafından gönderilmiş elçiler olduğu açıklaması geçmiş bulunmaktadır. Nitekim Katâde ve başkaları bunu açıkça ifade etmişlerdir. Müteahhir müfessirler tarafından herhangi birisinden naklen başka bir görüşün nakledilmediği kanaat de budur. Ancak bu kanaat çeşitli bakımlardan tartışılabilir bir kanaattir:

1. Kıssanın zahiri bunların Mesih tarafından gönderilmiş elçiler değil, aziz ve celil Allah'ın rasûlleri olduğunu göstermektedir. Nitekim yüce Allah: *"O zaman biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini de yalanlamışlardı. Biz de üçüncü bir kişi ile desteklemiştik. Hep birlikte: Elbette biz size gönderilmişizdir, dediler"* buyruğundan itibaren *"dediler ki: Rabbimiz bizim gerçekten size gönderilmiş kimseler olduğumuzu biliyor. Bize düşen apaçık tebliğden başkası değildir"* buyruklarına kadar yer alan ifadelerde sözü geçenler şayet Havariler arasından gönderilmiş kimseler olsalardı, kendilerinin Mesih (a.s) tarafından gönderilmiş olduklarına uygun bir söz kullanmaları gerekirdi. Yine de Allah en iyi bilendir. Diğer taraftan eğer bunlar Mesih'in gönderdiği elçiler olsaydı onlara kasaba halkı: *"Siz ancak bizim gibi birer insansınız"* demezlerdi.

2. Antakya ahalisi Mesih'in kendilerine gönderdiği elçilere inanmışlardı ve Antakya halkı Mesih'e iman eden ilk şehir halkı olmuştur. Bundan dolayı Hıristiyanlara göre Antakya, patriklerinin bulunduğu dört şehirden birisi ol-

Scanned with CamScanner

muştur. Bu şehirler de: Mesih'in doğduğu şehir olduğu için Kudüs, son kişiye varıncaya kadar Mesih'e iman eden ilk şehir olduğu için Antakya, patrik, kardinal, piskopos, papaz, keşiş ve rahiplerinin olması hususunda aralarında ittifak ettikleri şehir olan İskenderiye'dir. Bunlardan sonra da dinlerine yardım edip, onun temellerini sağlamlaştıran Kral Konstantin'in şehri olduğu için Roma şehri gelir.

Konstantin, Konstantiniye şehrini inşa edince patriği Roma'dan Konstantiniye'ye taşıdılar. Nitekim bu bilgileri Said b. Patrik ve onun dışında kitap ehlinden ve Müslümanlardan olup onların tarihlerini anlatanlardan birçok kişi zikretmiş bulunmaktadır.

Antakya'nın ilk iman eden şehir olduğu ortaya çıktığına göre şunu bilelim ki, yüce Allah burada sözü edilen kasaba halkının gönderdiği elçilerini yalanladığı zikredilmektedir. Ayrıca yüce Allah'ın da onları hareketsiz bırakan tek bir çığlıkla helak ettiğini söylemektedir. Yüce Allah en iyi bilendir.

3. Mesih'in ashabı olan Havariler ile birlikte Antakya'da geçen olay, Tevrat'ın nüzulünden sonradır. Ebû Said el-Hudri ile seleften daha başkalarının zikrettiklerine göre yüce Allah, Tevrat'ı indirdikten sonra herhangi bir ümmeti son fertlerine varıncaya kadar üzerlerine gönderdiği bir azap ile helak etmiş değildir. Aksine bundan sonra mü'minlere müşriklerle savaşmayı emir buyurmuştur. Bu bilgiyi ilim adamları yüce Allah'ın: *"Andolsun önceki nesilleri helak ettikten sonra Mûsâ'ya kitabı insanlara basiretler, hidayet ve rahmet olmak üzere verdik."* (Kasas, 43) buyruğunu açıklarken zikretmektedirler.

Buna göre Kur'ân-ı Kerim'de sözü geçen bu kasabanın Antakya dışında başka bir kasaba olduğu kaçınılmaz olmaktadır. Nitekim yine bunu seleften birçok kimse açıkça ifade etmiş bulunmaktadır ya da eğer Antakya ismi bu kıssada mahfuz bir isim ise bilinen meşhur bu şehrin dışında bir başka Antakya olmalıdır. Çünkü bu Antakya'nın ne Hıristiyanlık dini döneminde, ne de bundan önce helak edildiğine dair bir bilgi yoktur. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

[5659] Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî'nin naklettiği şu hadise gelince: İbn Abbâs, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Önden gidenler üç kişidir. Mûsâ'ya ilk iman eden kişi Yuşa b. Nun'dur. İsa'ya*

Scanned with CamScanner

*(Antakya halkı arasından) ilk iman eden kişi Yâsin'de söz konusu edilen adamdır. Muhammed'e iman etmekte öne geçen kişi de Ali b. Ebî Talip'tir."*[583] Bu münker bir hadistir. Ancak Huseyn el-Aşkar yoluyla bilinmektedir. O da rivayeti terkedilmiş (metruk), şii birisidir. Şanı yüce Allah doğruyu en iyi bilendir.

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ ۚ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَإِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

*30. Ey şu kullara hasret! Kendilerine ne kadar rasûl geldiyse muhakkak onu alaya alırlardı.*

*31. Kendilerinden önce nice nesiller helak ettiğimizi ve onların kendilerine geri dönmediklerini görmezler mi?*

*32. Hepsi de mutlaka huzurumuza getirileceklerdir.*

**Tefsiri:**

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan naklen yüce Allah'ın: *"Ey şu kullara hasret"* buyruğunu, vay şu kulların haline! diye açıklamıştır. Katâde de: *"Ey şu kullara hasret"* buyruğunu, Allah'ın emrinin değerini bilmedikleri, Allah'ın huzurunda kusurlu hareket ettikleri için ey kulların kendi kendilerine hasreti, diye açıklamıştır. Bazı kıraatlerde de bu buyruk: "(يا حسرة العباد على أنفسها): Ey

583 Senedi oldukça zayıftır. Metin münkerdir. Taberânî, 11152; Heysemi, Mecma, 14598. Senedinde Huseyn el-Eşkar vardır. İbn Hibbân sika olduğunu söylerken, cumhur zayıf olduğunu belirtmiştir. Geri kalan ravilerin naklettikleri hadisler ise hasen yahut sahihtir demektedir. Evet, Heysemi (r.h) böyle demiştir ama doğrusu burada sözü geçen el-Eşkar'ın kesin zayıf olduğudur. İbn Hibbân'ın ona sika demesinde delil olacak taraf yoktur. Çünkü Buhârî zayıf olduğunu söylemiş, Ebû Hâtim leyyin olduğunu belirtmiştir. Ebû Zur'a dedi ki: Hadisi münkerdir. İbn Adiyy de onun münker rivayetlerini zikretmiş bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birisinin sonunda şunları söylemektedir: Bana göre bela ve musibet Hüseyn'den kaynaklanmaktadır. el-Cüzecani de o oldukça aşırı gitmiş, hayırlı insanlara çokça sövüp dil uzatan birisidir demektedir. Ebû Ma'mer el-Huzeli yalancı olduğunu söylemiştir. Diğer taraftan hadisin başka bir illeti daha vardır ki o da kendisinden rivayet eden kişinin Huseyn b. Ebi's-Serri oluşudur. Birden çok kişi yalancı olduğunu söylemiştir. Hadis daha çok uydurma ve iftira yoluyla düzülmüş bir rivayete benzemektedir.

Scanned with CamScanner

kulların kendilerine hasreti" şeklindedir. Bu da, kıyâmet gününde azabı görecekleri vakit Allah'ın Rasûllerini nasıl yalanladıkları, Allah'ın emrine nasıl muhalefet ettiklerine dair ey kulların hasreti ve pişmanlığı, demektir. Çünkü dünya hayatında aralarından yalanlayıcı olanlar *"ne kadar rasûl geldi ise muhakkak onu alaya alırlardı"* onu yalanlıyor, onunla alay ediyor, onunla gönderilen hakkı inkâr ediyorlardı.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Kendilerinden önce nice nesiller helak ettiğimizi ve onların kendilerine dönmediğini görmezler mi?"*

Yani kendilerinden önce rasûlleri yalanlayıp, Allah'ın helak etmiş olduğu kimselerin halinden öğüt almıyorlar mı? Onların tekrar bir dünyaya geliş ve dönüşlerinin bulunmayışından ve durumun onların birçok cahillerinin ve günahkârlarının *"O (hayat) ancak dünya hayatımızdır. Ölürüz ve diriliriz."* (Mü'minûn, 37) buyruklarında dile getirildiği gibi olmadığını görüp ibret almıyorlar mı? İşte bunlar Dehriyyun diye bilinen inanç sahipleri arasında "devr (dönüşüm)" inancını kabul eden kimselerdi. Bunlar ise daha önce dünyada oldukları gibi, tekrar dünyaya döneceklerine -cahilce- inanıyorlardı. Şanı yüce ve mübarek Allah onların bu batıl kanaatlerini reddederek şöyle buyurmaktadır:

*"Kendilerinden önce nice nesiller helak ettiğimizi ve onların kendilerine geri dönmediklerini görmezler mi?"*

*"Hepsi de mutlaka huzurumuza getirileceklerdir."* Yani geçmiş ve gelecek bütün ümmetler kıyâmet gününde hesaplarının görülmesi için aziz ve celil olan Allah'ın huzuruna getirileceklerdir. O da hayrıyla, şerriyle bütün amellerinin karşılıklarını kendilerine verecektir. Bu buyruğun ihtiva ettiği anlam yüce Allah'ın: *"Şüphesiz Rabbin her birinin amellerinin karşılığını onlara tam olarak verecektir."* (Hûd, 111) buyruğu gibidir.

Kıraat âlimleri âyetin baş taraflarını farklı okumuşlardır. Onlardan bazıları (وَإِن كل لَمَا) diye (mim harfini) şeddesiz okumuştur. Bu şekilde okuyana göre (إن) olumluluk içindir. Kimisi (لمَّا)'yı (mim harfini) şeddeli okuyup, (إن) edatını olumsuz (nefy) olarak kabul etmiş ve (لمَّا)'yı da (إلا) anlamında almıştır. O zaman ifadenin takdiri anlamı: *Hepsi mutlaka bizim huzurumuza hazır edileceklerdir,* şeklinde olur. Her iki kıraatin de ihtiva ettiği anlam aynıdır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

**Ölü Toprak Misali:**

وَءَايَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ ۖ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ ۗ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنۢبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

*33. Onlar için delillerden birisi de -kendisini canlandırdığımız ve ondan tane çıkardığımız- ölü topraktır. İşte ondan yemektedirler.*

*34. Biz orada hurma ağaçlarından ve üzüm bağlarından bahçeler var ettik. Orada pınarlar fışkırttık.*

*35. Meyvesinden yesinler diye. Halbuki onu elleri yapmamıştır. Hala şükretmezler mi?*

*36. Yerin bitirdiklerinden, nefislerinden ve bilmedikleri nice şeylerden bütün çiftleri yaratan münezzehtir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah: *"Onlar için âyetlerden birisi de"* buyurmaktadır. Yani yaratıcının varlığına, kudretinin eksiksiz oluşuna ve ölüleri diriltmesine bir delil de *"ölü topraktır."* Yani kendisinde bitki diye hiçbir şey bulunmayıp, tamamıyla hareketsiz ve cansız haliyle topraktır. Allah onun üzerine suyu indirdi mi sarsılır, kabarır ve göz kamaştırıcı her türlü çiftlerden yetiştirir. Bundan dolayı da: *"Kendisini canlandırdığımız ve ondan tane çıkardığımız ölü toprak"* buyurmaktadır. *"İşte ondan"* yani çıkardığımız tanelerden *"yemektedirler."* Bunu hem kendileri, hem davarları için rızık yaptık.

*"Biz orada hurma ağaçlarından ve üzüm bağlarından bahçeler var ettik. Orada pınarlar fışkırttık."* Biz o yerde ihtiyaç duydukları mekânlarda akan ırmaklar yarattık. *"Meyvesinden yesinler diye."*

Yüce Allah yarattığı kullarına ekini var etmekle onlara olan lütuf ve minnetini dile getirdikten sonra çeşitli meyveleri, türleri ve sınıflarını söz konusu etmektedir. Yüce Rabbimiz ayrıca: *"Halbuki onu elleri yapmamıştır"* buyur-

Scanned with CamScanner

maktadır. Yani bunların hepsi de ancak Allah'ın onlara olan rahmetinin bir neticesidir. Onların kendi çalışıp çabalamalarının bir sonucu ve onların kendi güç ve imkânlarının bir semeresi değildir. Bu açıklamayı İbn Abbâs ve Katâde yapmıştır. Bu sebeple yüce Allah: *"Hala şükretmezler mi?"* buyurmaktadır. Yani tek tek saymak şöyle dursun, gruplandırılarak dahi sayılamayan bunca nimetleri kendilerine ihsan etmiş olana şükretmeleri gerekmez mi?

İbn Cerîr "(وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ): Halbuki onu elleri yapmamıştır" buyruğundaki (ما) edatının (الذي) anlamında olduğu görüşünü tercih etmiş hatta kesin bir kanaat olarak belirtmiş ve başka bir görüşü ancak bir ihtimal olarak zikretmiştir. Bu durumda ifade: *Onun mahsullerinden ve kendi ellerinin yaptıklarından yemeleri için, yesinler* diye, bir anlam taşır. *Elleriyle yaptıklarından* kasıt ise diktikleri ve çardak halinde yetiştirdikleri mahsullerdir.

İbn Cerîr dedi ki: İbn Mes'ud'un kıraatinde bu, şu şekildedir: "(لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمِمَّا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلا يَشْكُرُونَ): Hem meyvelerinden yesinler diye, hem elleriyle yaptıklarından (yesinler diye), hala şükretmezler mi?"

Sonra şanı yüce Rabbimiz: *"Yerin"* ekin, meyve ve bitki türünden *"bitirdiklerinden, nefislerinden"* erkek ve dişi olarak *"ve bilmedikleri nice şeylerden"* yani tanımadıkları çeşitli mahlûkattan *"bütün çiftleri yaratan münezzehtir."* Bu da yüce Allah'ın: *"Her şeyden de çift çift yarattık. İyi düşünürsünüz diye"* (Zâriyât, 49) buyruğuna benzemektedir.

**Güneş, Ay, Gece ve Gündüz:**

وَاٰيَةٌ لَّهُمُ اللَّيْلُ ۖ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ
تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ۚ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ
مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ
تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

*37. Onlar için bir diğer delil de gecedir. Ondan gündüzü soyup çıkarırız da onlar hemen karanlığa giriverirler.*

*38. Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider. İşte bu Aziz, Alim'in takdiridir.*

Scanned with CamScanner

*39. Aya gelince, biz onun için de konaklar tayin ve takdir ettik. Sonunda o kuruyup, incelen eski hurma dalı gibi yay şekline döner.*

*40. Güneşin aya erişip, yetişmesi gerekmediği gibi gece de gündüzü geride bırakıcı değildir. Hepsi de birer yörüngede yüzerler.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Şanı yüce ve mübarek Rabbimizin pek büyük kudretine delil teşkil eden hususlardan birisi de karanlık olan gece ve aydınlık olan gündüzdür. Allah bunları arka arkaya gelecek şekilde yaratmıştır. Biri gelirken, öteki gidiyor, öteki gelince, diğeri gidiyor. Nitekim bir başka yerde: *"Geceyi durmadan kovaladığı gündüze bürür."* (A'râf, 54) buyurmaktadır. Bunun için yüce Rabbimiz burada: *"Onlar için bir diğer delil de gecedir. Ondan gündüzü soyup çıkarırız"* buyurmaktadır. Yani ondan onu çekeriz, o da gider bu sefer gece gelir. Bu bakımdan yüce Rabbimiz daha sonra: *"Onlar da hemen karanlığa gömülüverirler"* buyurmaktadır.

[5660] Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır: *"Gece bu taraftan gelip de gündüz de bu taraftan gidip güneş batınca oruçlu olan kimse artık orucunu açar."*[584]

Âyet-i kerimenin zahirinden anlaşılan budur. Katâde ise bu âyet-i kerimenin yüce Allah'ın: *"Allah geceyi gündüze ular, gündüzü de geceye ular."* (Hac, 61) buyruğuna benzediğini söylemektedir. Ancak İbn Cerîr, Katâde'nin görüşünün burada zayıf olduğunu belirterek şunları söylemiştir: İlâc (ulama) ın anlamı bundan alıp, buna koymaktır. Bu âyet-i kerimeden ise maksat bu değildir. İbn Cerîr'in bu söylediği doğrudur.

*"Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider. İşte bu Aziz, Alimin takdiridir."* buyruğunda yer alan *"kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar"* buyruğu hakkında iki görüş vardır: Birinci görüş kastedilenin onun mekânsal olarak karar kılacağı yerdir. Bu da o taraftan yere yakın olan Arşın altıdır. Güneş de, bütün yaratılmışlar da nerede olursa olsun Arşın altındadır. Çünkü Arş bütün yaratılmışlar için tavan mesabesindedir. Hey'et (astronomi) bilginlerinin çoğunun zannettiği gibi o küre şeklinde değildir. Aksine o melekler tarafından taşınan ayakları bulunan bir kubbe (çadır gibi)dir

584 Daha önce Bakara sûresi 187. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

ve o insanların başları üzerinde âlemin fevkindedir. Güneş de öğle vaktinde feleğin kubbesi içersinde iken Arşa en yakın olduğu halde bulunur. Dördüncü feleğinde bu makamın karşı tarafına döndüğü vakit -ki bu da gece yarısı vaktidir- Arşa en uzak halde bulunur. İşte o vakit secde eder ve doğmak için izin ister. Nitekim bu hususta hadis-i şerifler gelmiş bulunmaktadır:

[5661] Buhârî dedi ki: Ebû Zerr (radıyallâhu anh) dedi ki: Güneşin battığı sırada Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte mescitte bulunuyorduk. *"Ey Ebû Zerr! Güneşin nerede battığını biliyor musun?"* dedi. Ben: Allah ve Rasûlü en iyi bilir, dedim. O şöyle buyurdu: *"O gidip Arşın altında secdeye kapanır."*[585]

İşte yüce Allah'ın: *"Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider. İşte bu Aziz, Alimin takdiridir"* buyruğu bunu ifade etmektedir.

[5662] Ebû Zerr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yüce Allah'ın: *"Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider"* buyruğuna dair soru sordum. Şöyle buyurdu: *"Onun karar kılacağı yer Arşın altıdır."*[586] Bu hadisi (Buhârî) burada (bu âyetin tefsiri ile ilgili rivayetler arasında) böylece zikretmekle birlikte bunu değişik yerlerde de tahriç etmiş bulunmaktadır. Ayrıca bu hadisi İbn Mâce dışında cemaatin (Kütüb-i Sitte ile birlikte İmam Ahmed) geri kalanları da değişik yollardan A'meş'ten böylece rivayet etmiş bulunmaktadırlar.

[5663] İmam Ahmed de dedi ki: Ebû Zerr dedi ki: Güneşin batımına yakın mescitte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idim. *"Ey Ebû Zerr! Güneşin nereye gittiğini biliyor musun?"* dedi. Ben: Allah ve Rasûlü en iyi bilir, dedim. O şöyle buyurdu: *"Güneş gider ve nihayet aziz ve celil olan Rabbinin huzurunda secdeye varır. Geri dönmek için izin ister, ona izin verilir. Sanki ona, geldiğin yerden geri dön, denilmiş gibi olur. O da doğduğu yere geri döner. İşte onun karar kılacağı yeri de budur."* Sonra: *"Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider"* buyruğunu okudu.[587]

[5664] Süfyân es-Sevrî, el-A'meş'ten dedi ki: Ebû Zerr (radıyallâhu anh) dedi ki: Güneş battığı sırada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Zerr'e dedi ki: *"Nereye gittiğini biliyor musun?"* Ben: Allah ve Rasûlü en iyi bilir

585 Daha önce Lokman sûresi 29. âyetin tefsirinde geçti.
586 Buhârî, 4803; Müslim, 159; Ahmed, V, 158; İbn Hibbân, 6152
587 Buhârî, 3199; Müslim, 159; Tirmizî, 2186; Ahmed, V, 177; İbn Hibbân, 6154

Scanned with CamScanner

dedim. Şöyle buyurdu: *"O gider ve nihayet Arşın altında secde eder. İzin ister, ona izin verilir. Pek yakında secde edecek ama ondan kabul olunmayacak. İzin isteyecek, kendisine izin verilmeyecek ve ona geldiğin yerden doğ denilecek. Böylelikle battığı yerden doğacak. İşte yüce Allah'ın: "Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider. İşte bu Aziz, Alimin takdiridir" buyruğu bunu anlatmaktadır."*[588]

Abdurrezzak dedi ki: Abdullah b. Amr yüce Allah'ın: *"Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider"* buyruğu hakkında dedi ki: Güneş doğar sonra Âdemoğullarının günahları onu geri çevirir. Nihayet güneş batınca selam verir, secde eder, izin ister. Ona izin verilir. Nihayet bir gün gelecek, batacak, selam verip, secde edecek. İzin isteyecek ama kendisine izin verilmeyecek. Bu sefer: Gidilecek yol çok uzak, ben bana izin verilmeyecek olursam gideceğim yere ulaşamam, diyecek ve Allah'ın alıkonulmasını istediği kadar bir süre alıkonulacak. Sonra ona: Battığın yerden doğ denilecek. (Abdullah b. Amr) dedi ki: İşte o günden itibaren kıyâmet gününe kadar *"daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye imanı fayda vermez."* (En'âm, 158)

Yüce Allah'ın: *"Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar vaktine kadar akıp gider"* buyruğundan maksadın güneşin gidişinin son bulması olduğu da söylenmiştir. Bu da yazın semada en yüksek yere kadar yükselmesi halidir. Sonra da kış mevsiminde en aşağı noktaya kadar iner.

İkinci görüşe göre *"karar yeri"*nden maksat onun yol alışının son bulmasıdır. Bu da kıyâmet günü olacaktır. O gün güneşin yol alışı duracak, hareketi bitecek ve ışığı söndürülüp, tortop edilecek. Bu âlemde son noktasına kadar ulaşacak. Bu güneşin zamansal olarak karar kılacağı vakittir.

Katâde dedi ki: *"Kendisi için belirlenmiş bir karar yeri"* yani asla aşmayacağı vakti ve vadesidir.

Bundan maksadın güneşin yaz mevsiminde doğuş yerleri arasında bir süreye kadar yer değiştirmeye devam edeceği ve bundan daha ileriye gitmeyeceği, bir yere vardıktan sonra bu sefer yine daha fazla ilavede bulunmayacağı bir süreliğine kışın doğduğu yerlere intikal eder. Bu açıklama Abdullah b. Amr'dan rivayet edilmektedir.

588 Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir. Bir öncekine bakınız.

Scanned with CamScanner

İbn Mes'ud ve İbn Abbâs da: "(وَالشَّمْسُ تَجْرِي لا مُسْتَقَرٌ لَهَا): Güneş dur durak bilmeksizin akar durur" diye okumuşlardır ki onun durması, sükûn bulması söz konusu değildir. Aksine o gece gündüz yol alır, gider. Asla dur durak bilmez. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Alışılmış hareket ve nitelikleriyle güneşi ve ayı size musahhar kıldı."* (İbrâhim, 33) buyurmaktadır ki kıyâmet gününe kadar hareketleri durmaz ve duraklamazlar.

*"İşte bu"* kendisine muhalefet olunamayan, kendisine engel olunamayan *"Aziz"* ve bütün hareketleri ve hareketsizlikleri çok iyi bilen *"Alimin takdiridir."* İşte bunu o takdir etmiş ve herhangi bir tutarsızlık ve bir zıtlık söz konusu olmaksızın aynı minval üzere yasalaştırmıştır. Nitekim bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Sabahı yarıp çıkarandır. Geceyi de bir sükûn, güneş ve ayı da birer hesap (işareti) kıldı. Bu Aziz, Alim olanın takdiridir."* (En'âm, 96) Aynı şekilde ha, mim, secde'deki âyet-i kerimeyi de bu lafızlarla: *"İşte bu Aziz, Alim olanın takdiridir"* (Fussilet, 12) buyruğu ile sona erdirmiştir.

Sonra yüce Rabbimiz: *"Aya gelince, biz onun için de konaklar tayin ve takdir ettik"* buyurmaktadır. Yani biz onun için ayrı bir yol alış şekli tespit ettik. Onun bu yol alış şekli ile ayların süresi hesap edilir. Tıpkı güneş ile gece ve gündüzün bilinmesi gibi. Başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Sana hilalleri soruyorlar. De ki: Onlar insanlar için, bir de hac için vakit ölçüleridir."* (Bakara, 189); *"Güneşi ışık saçıcı, ayı nurlu yaratan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona konak yerleri belirleyen odur."* (Yunus, 10); *"Biz gece ile gündüzü iki âyet kıldık. Gece âyetini sildik, gündüz âyetini de gösterici kıldık. Rabbinizden bir lütuf arayasınız, yılların sayısını ve hesabını bilesiniz diye. İşte biz her şeyi gereği gibi açıkladık."* (İsrâ, 12)

Böylelikle yüce Allah güneşe ait özel bir ışık, aya ait özel bir nur yaratmıştır. Bunun yol alışı ile ötekinin yol alışını da farklı yaratmıştır. Güneş her gün doğar ve sonunda batar. Onun aydınlatması değişmez ama doğuş ve batış yerleri yaz ve kışa göre değişir. Bundan dolayı da gündüz uzarken, gece kısalır sonra gece uzarken, gündüz kısalır. Allah güneşin (aydınlatma) gücünü gündüzün takdir etmiştir. O adeta gündüzün yıldızıdır. Ay için de konak yerleri takdir buyurmuştur. O ayın ilk gecesi nuru az, oldukça zayıf olarak doğar. Sonra ikinci gece nuru artar ve konağı da yükselir. Konağı yükseldikçe de ışığı artar. Her ne kadar nurunu güneşten alıyor olsa dahi sonunda ondördüncü gecede nuru tamamlanır. Sonra ayın sonuna kadar eksilmeye başlar ve nihayetinde *"kuruyup, incelen eski hurma dalı gibi yay şekline döner."*

Scanned with CamScanner

İbn Abbâs dedi ki: O (urcûn denilen kurumuş hurma dalı) hurma salkımının aslını teşkil eder. Mücâhid de: Eski urcûn kurumuş salkım demektir. İbn Abbâs taze hurma salkımının eskiyip kuruduğu ve hafif büküldüğü zamanki asıl dalını kastetmektedir, diye açıklamıştır. Onlardan başkaları da böyle açıklamışlardır. Bundan sonra yüce Allah bir sonraki ayın başında yeniden onu başlatır.

Araplar ayın her üç gününe ayın halini itibara alarak ayrı isim verirler. Ayın ilk üç gününe *ğurar*, ondan sonraki üç güne *nufel*, ondan sonraki üç güne *tusa'* derler. Çünkü bunların son günü dokuzuncu gündür. Bundan sonrakilere *uşer* denilir çünkü bu günlerin ilki onuncu gündür. Bundan sonrakilere *"bîd"* denilir çünkü bu gecelerin başından sonuna kadar ayın ışığı etrafı aydınlatır. Bunlardan sonrakilere *der'â*'nın çoğulu olan *dura'* denilir. Çünkü bunların ilk vakitleri karanlıktır. Zira bu gecelerde ay gecenin ilk vakitlerinde değil, sonraki vakitlerinde doğar. Başı siyah olan koyuna "ed-der'â" denilmesi de buradan gelmektedir. Bundan sonrakilere *zulem* denilir sonra da üç gün *hanâdis*, üç gün *deâdi'*, üç gün *mehâk* adını alır. Çünkü ayın sonunu teşkil eden bugünlerde ay alabildiğine küçülmüş, incelmiştir. Ebû Ubeyd Tusa' ve Uşar'ı kabul etmezdi. O "Garibu'l-Mûsânnaf" adlı eserinde böyle demiştir.

Şanı yüce Allah'ın: *"Güneşin aya erişip, yetişmesi gerekmediği gibi"* buyruğu hakkında Mücâhid dedi ki: Her birinin ileri geçmediği, berisinde de kalmadığı bir sınırı vardır. Bunun zamanı geldi mi öbürü gider, öbürünün zamanı gitti mi bu gelir.

Abdurrezzak dedi ki: Bize Ma'mer, el-Hasan'dan yüce Allah'ın: *"Güneşin aya erişip yetişmesi gerekmediği gibi"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: Bu hilalin doğuş gecesidir.

İbn Ebî Hâtim de burada Abdullah b. el-Mubarek'ten şöyle dediğini naklemektedir: Rüzgârın bir kanadı vardır. Ay da sudan bir kılıfın arkasına sığınır. Sevrî de İsmail b. Ebî Halid'den, o Ebû Sâlih'ten naklen dedi ki: Bunun ışığı ötekini, ötekinin ışığı da bunu idrak etmez.

İkrime de yüce Allah'ın: *"Güneşin aya erişip, yetişmesi gerekmediği gibi"* buyruğu hakkında dedi ki: Yani bunların her birinin bir zamanı vardır. Güneşin geceleyin çıkmaması gerekmemektedir.

Scanned with CamScanner

*"Gece de gündüzü geride bırakıcı değildir."* Yani gece olduğu zaman gündüz olana kadar başka bir gece olmasına gerek yok. Çünkü gecenin doğduğu zaman gündüzdür, ayın çıktığı zaman da gece vaktidir.

Dahhâk dedi ki: Gündüz bu taraftan gelmedikçe, gece de bu taraftan gitmez. Böyle diyerek eliyle doğuya işaret etti.

Mücâhid dedi ki: *"Gece de, gündüzü geride bırakıcı değildir."* Her ikisi de hareketlerinde sürekli olarak devamlıdırlar. Biri ötekinden sıyrılıp çıkar. Bunun da anlamı şudur: Gece ile gündüz arasında bir fetret dönemi yoktur. Aksine her biri arada bir mühlet, bir süre kalmaksızın diğerini takip eder. Çünkü her ikisi de kesintisiz ve devamlı olarak emrin altındadırlar, biri diğerini ısrarla takip eder.

Yüce Allah'ın: *"Hepsi de bir yörüngede yüzerler"* buyruğu da gece, gündüz, güneş ve ayın hepsinin yüzdüklerini yani semanın feleğinde (yörüngesinde) döndüklerini ifade etmektedir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, İkrime, Dahhâk, Hasen, Katâde, Atâ el-Horasânî yapmıştır. Abdurrahman b. Zeyd de dedi ki: Gök ile yer arasındaki bir felekte (bir yörüngede yüzerler). Bunu da İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Oldukça garip (bir rivayettir) hatta münkerdir.[589]

İbn Abbâs ve seleften başkaları da şöyle demiştir: Bunların feleği (yörüngesi) yün eğirmek için kullanılan kirmenin dönüşü gibidir. Mücâhid dedi ki: Felek değirmen (taşının) demiri gibidir yahut yün eğirmek için kullanılan kirmenin çizdiği şekil gibidir. Kirmen o olmaksızın dönmez ve o demir de kirmen ile birlikte döner.

**Dolu Gemiler:**

وَءَايَةٌ لَّهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُم مِّن مِّثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِن نَّشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾

*41. Onlar için bir diğer delil de bizim zürriyetlerini dopdolu bir gemide taşımış olmamız.*

589 Aksine doğrusu da budur çünkü bunun böyle olduğu ilmen sabit olmuştur.

Scanned with CamScanner

*42. Ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri de yaratmış bulunmamızdır.*

*43. Eğer dilersek onları suda boğarız ve ne kimse onların imdadına yetişir, ne de kurtarılırlar.*

*44. Ancak tarafımızdan bir rahmet olarak ve bir vakte kadar geçinmeleri için (boğmayız).*

**Tefsiri:**

Şanı yüce ve mübarek Rabbimiz buyuruyor ki: Yüce Allah'ın kudretinin bir delili de gemileri taşımak için denizi musahhar kılmış (emre vermiş) olmasıdır. Bunların biri hatta ilki Nûh (a.s)'ın gemisidir. Allah onu beraberindeki mü'minlerle o gemide kurtardı. Yeryüzünde Âdem (a.s)'ın soyundan onlardan başka kimse de kalmış değildi. Bu sebeple yüce Allah: *"Onlar için bir diğer delil de bizim zürriyetlerini"* yani atalarını *"dopdolu gemide taşımış olmamızdır"* buyurmaktadır. Yani eşya ile diğer canlı hayvanlarla dopdolu gemide onları taşımamızdır. Çünkü Allah kendisine o gemide her bir türden bir çift yükleyip taşımasını emretmişti. İbn Abbâs: Dopdolu (meşhûn) lafzını, ağır yüklü diye açıklamıştır. Said b. Cubeyr, Şa'bî, Katâde ve Süddî de böyle açıklamıştır. Dahhâk, Katâde ve İbn Zeyd ise: Bu Nûh (a.s)'ın gemisidir demişlerdir.

Yüce Rabbimizin: *"Ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri de yaratmış bulunmamızdır"* buyruğu hakkında Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Bununla develeri kastetmektedir. Çünkü develer karanın gemileridir. Onlar üzerinde yüklerini taşır ve kendileri de binerler. İkrime, Mücâhid, Hasan, bir rivayete göre Katâde ve Abdullah b. Şeddad ile başkaları da böyle demiştir.

Bir rivayette de Süddî bunlar davarların hepsidir demiştir. İbn Cerîr dedi ki: Bize el-Fadl b. es-Sabbah tahdis etti. İbn Abbâs dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri de yaratmış bulunmamızdır"* buyruğunun ne demek olduğunu biliyor musunuz? dedi. Biz: Hayır, dedik. O: Bunlar Nûh'un gemisinden sonra aynen onun gibi yapılan diğer gemilerdir, dedi.

Ebû Mâlik, Dahhâk, Katâde, Ebû Sâlih yine Süddî de böyle demişlerdir: *"Ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri"* yani gemileri *"de yaratmış bulunmamızdır."*

Scanned with CamScanner

Buyruğun anlamı ile ilgili bu kanaati pekiştiren hususlardan birisi de yüce Allah'ın şu buyruğudur: *"Şüphesiz ki (tufanda) su haddini aştığı sırada sizleri gemide biz taşıdık. Onu sizin için bir ibret kılalım ve onu belleyen kulaklar da bellesin diye."* (Hâkka, 11-12)

*"Eğer dilersek onları"* gemide bulunanları *"suda boğarız ve ne kimse onların imdadına yetişir"* içinde bulundukları halden onları kurtaracak kimse bulunur *"ne de kurtarılırlar"* başlarına gelen musibetten de kurtarılamazlar.

*"Ancak tarafımızdan bir rahmet olarak"* Bu munkatı' bir istisnâ olup takdiri şöyledir: Ama biz rahmetimizle sizleri karada ve denizde gezdiriyoruz ve belli bir süreye kadar sizi esenliğe kavuşturuyoruz. Bu sebeple yüce Allah: *"Ve bir vakte kadar geçinmeleri için"* buyurmaktadır ki, Allah tarafından bilinen bir vakte kadar (sizi kurtarıyoruz boğmuyoruz) demektir.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤٧﴾

*45. Onlara: "Önünüzdekinden ve arkanızdakinden korkun, olur ki rahmet olunursunuz" denildiğinde (yüz çevirirler).*

*46. (Çünkü) Rablerinin âyetlerinden onlara bir âyet her geldiğinde mutlaka ondan yüz çevirenler oldular.*

*47. Onlara: "Allah'ın size verdiği rızıktan infak edin" denilse, kâfirler iman edenlere derler ki: "Allah dilese idi kendilerini yedirebileceği kimseleri mi yedirelim? Siz ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah müşriklerin azgınlık ve sapıklıklarında kalmaya devam ettiklerini, önceden işledikleri günahlara aldırmadıklarını, kıyâmet gününde önlerinde karşılarına çıkacak olanları önemsemediklerini haber vererek şöyle buyuruyor: *"Onlara: Önünüzdekinden ve arkanızdakinden"* Mücâhid

Scanned with CamScanner

günahlardan demiş, başkaları ise aksini söylemişlerdir (yani önünüzdekini günahlar diye tefsir etmiştir.)

*"Olur ki rahmet olunursunuz denildiğinde"* yani belki Allah sizin bu sakınmanız, korkmanız sebebiyle size merhamet eder ve azabından yana size güvenlik verir. İfadenin takdiri şöyledir: Ama onlar böyle bir isteğe olumlu cevap vermez, ondan yüz çevirirler. Bunun anlatılması için de *"Rablerinin âyetlerinden onlara bir âyet her geldiğinde"* tevhide ve rasûllerin doğruluğuna dair bir belge geldikçe *"mutlaka ondan yüz çevirenler oldular"* buyruğu ile yetinilmiştir. Yani bunlar üzerinde düşünmezler, onlardan yararlanmazlar.

*"Onlara: Allah'ın size verdiği rızıktan infak edin denilse"* yani Allah'ın kendilerine ihsan ettiği rızıktan Müslüman, fakir ve muhtaçlara infak etmeleri emredilecek olursa *"kâfirler iman edenlere der ki"* yani kâfirler iman edenler hakkında der ki:... Bu da şu demektir: Mü'minlerden kendilerine infak etme emrini veren kimselerin verdikleri bu emirlerine karşılık delil getirmek üzere şöyle derler: *"Allah dilese idi kendilerini yedirebileceği kimselere mi yedirelim?"* Yani sizin bize kendilerine infak etmemizi emrettiğiniz bu kimseleri Allah dileseydi zengin kılardı, kendi rızkından onlara yedirirdi. Biz böyle yaparak (onlara infak etmeyerek) Allah'ın onlar hakkındaki meşietine (iradesine, dileğine) uygun hareket etmiş oluyoruz. *"Siz ancak"* bize infak etme emrini vermek sûretiyle *"apaçık bir sapıklık içindesiniz."*

İbn Cerîr dedi ki: Bu buyruk yüce Allah'ın Müslümanlarla tartışıp, onlara red cevabı vermeleri üzerine kâfirlere söylediği bir söz olma ihtimali de vardır. Onlara *"siz ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz"* demiş olmaktadır. Ancak bunun böyle olduğu tartışılır. Allah en iyi bilendir.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ مَا يَنظُرُونَ إِلَّا
صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ
تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾

*48. Ve derler ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz bu vaat ettiğiniz ne zaman olacaktır?"*

*49. Onlar birbirleri ile çekişirlerken kendilerini alacak bir tek çığlıktan başkasını gözlemiyorlar.*

Scanned with CamScanner

*50. O zaman onlar ne bir tavsiyede bulunabilirler, ne de ailelerine geri dönebilirler.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kâfirlerin *"bu vaat ettiğiniz ne zaman olacaktır"* sözleriyle kıyâmetin kopmasını uzak gördüklerini haber vermektedir. *"Ona iman etmeyenler onun çabucak gelmesini isterler."* (Şûrâ, 18)

*"Onlar birbirleri ile çekişirlerken kendilerini alacak bir tek çığlıktan başkasını gözlemiyorlar."* Yani onların bekledikleri tek bir çığlıktan ibarettir. Bu da -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- Feza' (korkuya, dehşete kapılma) Nefhasıdır. Sur'a önce dehşete kapılma nefhası üfürülür. Bu sırada insanlar çarşı pazarlarında geçimleri ile uğraşmakta, adetleri üzere birbirleriyle tartışmakta, çekişmekte olacaklardır. Onlar bu halde iken yüce Allah'ın İsrâfil'e emretmesi üzerine o da Sur'a uzattıkça uzatacağı bir nefha üfler. Yeryüzünde boynunu çevirerek, dikkatle kulak kabartmayacak hiçbir kimse kalmayacak. Semadan gelen sesi dinlemeye çalışacak sonra mevcut olan insanlar, bir ateş ile kıyâmetin mahşerine doğru sürülecekler. Ateş bütün yanlarından onları kuşatmış olacak. Bu sebeple yüce Allah: *"Onlar"* mülkiyeti altında bulunan şeyler hakkında *"ne bir tavsiyede bulunabilirler"* çünkü karşılaştıkları durum bundan çok daha önemli olacaktır; *"ne de ailelerine geri dönebilirler."* Burada birtakım rivayet ve hadisler gelmiştir ki biz bunları başka bir yerde zikretmiş bulunmaktayız. İşte bundan sonra Hayy ve Kayyum olan Allah dışında bütün canlıların öleceği Baygınlık nefhası gelecektir. Bundan sonra ise ölümden sonra Diriliş nefhası olacaktır.

**Sûr'a Üfürüldüğünde:**

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥١﴾
قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ
الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا
مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾ فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

Scanned with CamScanner

*51. Sur'a da üfürüldüğünde hemen kabirlerinden Rablerine doğru hızlıca gidecekler.*

*52. "Vay bize! Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi?" diyecekler. Bu Rahmân'ın vaat ettiğidir, peygamberleri de doğru söylemişlerdir.*

*53. O ancak tek bir çığlıktan ibarettir. Hepsi artık huzurumuza getiriliverirler.*

*54. O günde hiçbir kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. Siz işlediğinizin ancak karşılığını görürsünüz.*

**Tefsiri:**

İşte bu üçüncü nefhadır. Bu da mezarlardan ve kabirlerden kalkmak için ölümden sonra diriliş ve Nüşûr nefhasıdır. Bunun için de yüce Allah: *"Hemen kabirlerinden Rablerine doğru süratle gidecekler"* buyurmaktadır. Âyet-i kerimede geçen (süratle gidecekler anlamındaki fiilin mastarı): "(النُّسلان): Hızlıca gitmek" demektir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"O gün onlar sanki dikilmiş putlara süratle gidiyorlarmış gibi kabirlerinden hızlıca çıkarlar."* (Meâric, 43) buyurmaktadır.

*"Vay bize yattığımız yerden kim kaldırdı bizi diyecekler."* Bu sözleriyle dünyada iken onlardan kaldırılıp, diriltilmeyeceklerine inandıkları kabirlerini kastedecekler. Dünyada iken yalanladıklarını, mahşerde gözleriyle görecekleri zaman: *"Vay bize! Yattığımız yerden bizi kim kaldırdı? diyecekler."* Bu onların kabirlerinde azap görmelerine aykırı değildir. Çünkü kabir hayatından sonraki zorluk ve sıkıntılara nispetle kabirlerinde gördükleri azap uyku gibi gelecektir.

Ubeyy b. Ka'b, Mücâhid, Hasan ve Katâde dirilişten (ba'sten) önce bir uyku uyuyacaklardır demişlerdir. Katâde dedi ki: Bu iki nefha arası olacaktır. Bundan dolayı kendileri: *"Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi"* diyecekler. İşte bunu söyleyecekleri zaman mü'minler kendilerine -seleften birden çok kişinin de belirttiği üzere- şöyle cevap vereceklerdir: *"Bu, Rahmân'ın vaat ettiğidir, rasûlleri de doğru söylemişlerdir."* Hasan dedi ki: Onlara bu cevabı melekler verecektir. Aykırılık yoktur çünkü bu iki açıklamanın telifi de mümkündür. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Abdurrahman b. Zeyd dedi ki: Şu konuşmaların hepsi kâfirlerin söyleyeceği sözlerdendir: *"Vay bize! Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi? Bu Rahmân'ın vaat ettiğidir ve rasûlleri de doğru söylemişlerdir."*

Bunu İbn Cerîr nakletmiş ancak birinci kanaati tercih etmiştir, daha Sahih olan da odur. Bu da yüce Allah'ın Sâffât sûresinde yer alan şu buyruklarını andırmaktadır: *"Ve diyecekler ki: Vay bize! Bu din günüdür. Bu sizin önceden yalanladığınız ayırt etme günüdür."* (Sâffât, 20-21) Yüce Allah bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Kıyametin kopacağı gün günahkârlar bir Sâatten başka eğlenmediklerine yemin edeceklerdir. Onlar işte böyle döndürülüyorlardı. Kendilerine ilimle iman verilmiş olanlar diyeceklerdir ki: Andolsun ki Allah'ın kitabında diriliş gününe kadar eğlendiniz. İşte bu, yeniden diriliş günüdür fakat siz bilmiyordunuz."* (Rûm, 55-56)

*"O ancak tek bir çığlıktan ibarettir. Hepsi artık huzurumuza getiriliverirler."* Bu buyruk yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Halbuki o ancak bir tek haykırıştır. Ansızın hepsi toprağın üzerinde dipdiri çıkıverirler."* (Nâziât, 13-14); *"Sâat (kıyâmet) hadisesi ise ancak bir göz kırpma gibidir yahut o daha da yakındır."* (Nahl, 77); *"Sizi çağıracağı gün ona hamd ederek çağrısına uyup geleceksiniz ve ancak pek az bir süre kaldığınızı zannedeceksiniz."* (İsrâ, 52) Yani biz size tek bir emir vereceğiz, anında hepsi huzura getirilmiş olacaklardır.

*"O günde hiçbir kimseye"* amelinden dolayı *"en ufak bir zulüm yapılmaz. Siz işlediğinizin ancak karşılığını görürsünüz."*

**Cennet Ashabı:**

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِؤُنَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾

*55. Muhakkak o günde cennetlikler sevinç içinde meşgul olacaklardır.*

*56. Onlar ve eşleri gölgelerde, tahtlar üstünde yaslanacaklar.*

*57. Onlar için orada meyveler ve istedikleri her şey vardır.*

*58. Çok merhametli Rab'den "selam" denir.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz cennet ehlinin kıyâmet günü Arasat'tan ayrılıp, cennet bahçelerine konaklayacakları vakit içinde bulunacakları ebedi nimetler ve pek büyük kurtuluş sebebiyle başkaları ile ilgilenmeyecek kadar meşgul olacaklarını haber vermektedir.

Hasan-ı Basrî ve İsmail b. Ebî Halid: *"Meşgul olacaklardır"* buyruğu hakkında: Cehennemliklerin içinde bulundukları azap ile uğraşmayacaklar, onunla ilgilenmeyeceklerdir diye açıklamıştır. Mücâhid dedi ki: *"Sevinç içinde meşgul olacaklar."* Yani onlar oldukça beğenip, hoşlanacakları nimetler içinde olacaklardır. Katâde de böyle demiştir. İbn Abbâs ise: *"Sevinç içinde"* buyruğunu sevineceklerdir diye açıklamıştır. Abdullah b. Mes'ud, İbn Abbâs, Said b. el-Müseyyeb, İkrime, Hasan, Katâde, A'meş, Süleyman et-Teymi ve Evzâî de şanı yüce Allah'ın: *"Muhakkak o günde cennetlikler sevinç içinde meşgul olacaklar"* buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: Bakire kızlarla birlikte olmaları onları meşgul edecektir.

İbn Abbâs da kendisinden nakledilen bir rivayette: *"Sevinç içinde meşgul olacaklar"* buyruğunu yaylı çalgıları dinlemekle uğraşacaklardır diye açıklamışlardır. Ebû Hâtim dedi ki: Muhtemelen bu İbn Abbâs'ın rivayetini dinleyen kimsenin bir yanlışlığıdır. Onun asıl söylediği bakire kızlarla birlikte olmaktır.

Yüce Allah'ın: *"Onlar ve eşleri"* buyruğu hakkında Mücâhid helal olan zevceleri diye açıklamıştır. *"Gölgelerde"* ağaçların gölgeleri arasında *"tahtlar üstünde yaslanacaklar."* İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Muhammed b. Ka'b, Hasan, Katâde, Süddî ve Husayf: "Erâik: Tahtlar": Üzerlerinde cibinlikler bulunan tahtlar, sedirler demektir. Derim ki: Bunun bir benzeri dünyada padişahların altlarında bulunan tahtlardır. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

*"Onlar için orada"* bütün türleriyle *"meyveler ve istedikleri her şey vardır."* Her ne isterlerse bütün lezzet çeşitlerinin hepsi olacaktır.

[5665] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Usame b. Zeyd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Cennete gitmek için kolları sıvayacak kimse yok mu? Şüphesiz cennetin eşi benzeri yoktur. Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki onun hepsi parıldayan bir nurdur, sallanan bir reyhandır, yüksek bir köşktür, kesintisiz akan bir nehirdir, olgun bir meyvedir, güzel ve hoş bir

Scanned with CamScanner

zevcedir, çok sayıda elbisedir, ebedi bir makamdır, esenlik yurdunda kalınacaktır, yemyeşil meyve, mutluluk, nimet, pek yüksek ve göz kamaştırıcı bir mevkide bulunmaktır." Ashab: Var ey Allah'ın Rasûlü! Bu işe kolları sıvayanlar bizleriz, dediler. Allah Rasûlü: "İnşallah deyiniz" buyurdu. Oradakiler de: İnşallah dedi.[590] Bu hadisi bu şekilde İbn Mâce Süneninin Zühd bölümünde el-Velid b. Müslim'in, Muhammed b. Muhacir'den böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

*"Çok merhametli Rab'den selam denir."* İbn Cureyc dedi ki: İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Çok merhametli bir Rab'den selam denir"* buyruğu hakkında dedi ki: Şanı yüce Allah'ın kendisi cennet ehli üzerine bir selamdır. İbn Abbâs'ın bu açıklaması yüce Allah'ın: *"Ona kavuşacakları gün onlara sağlık dileği selamdır"* (Ahzâb, 44) buyruğuna benzemektedir. Burada İbn Ebî Hâtim senedi tetkike muhtaç bir hadis rivayet etmektedir. O dedi ki:

[5666] Bize Mûsâ b. Yusuf tahdis etti. Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennet ehli nimetleri içerisinde iken bir nurun yükseldiğini görüverecekler. Başlarını kaldırdıklarında yüce Rabbin üstlerinden onlara göründüğünü görecekler. Ey cennet ehli es-selamu aleyküm diyecek. İşte yüce Allah'ın: "Çok merhametli Rab'den selam denir" buyruğu bunu anlatmaktadır."* (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"O, onlara bakar, onlar da ona. Ona baktıkları sürece hiçbir nimete dönüp bakmayacaklardır, ta ki onlardan hicab arkasına çekilip görünmeyene kadar ama üzerlerinde ve yurtlarında onun nuru ve bereketi kalmaya devam eder."*[591] Bu hadisi İbn Mâce de Süneninin Sünneh bölümünde Muhammed b. Abdulmelik b. Ebi'ş-Şevarib'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

İbn Cerîr dedi ki: Bize Yunus b. Abdula'lâ tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bize Harmele, Süleyman b. Humeyd'den şöyle dediğini tahdis etti: Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'yi, Ömer b. Abdulaziz şöyle dedi diye tahdis

590 Daha önce Tevbe sûresi 72. âyetin tefsirinde geçti.

591 Senedi zayıftır. İbn Mâce, 184; Bezzâr, 2253; Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenneh, 91; Beyhakî, Ba's, 493 Câbir'in rivayet ettiği bir hadis olarak senedi zayıftır. İki illeti vardır. Adı Abdullah b. Ubeydullah olan Ebû Asım el-Bağdâdî rivayet ettiği hadisleri münker birisidir. Onun hocası el-Fadl b. Mûsâ hakkında da Zehebî muteber değildir demektedir. Heysemi de Mecma, VII, 98'de yalnızca el-Fadl b. İsa dolayısıyla illetli olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde Busiri de Zevaid, 46'da Fadl'dan ötürü illetli olduğunu söylemiş ve senedi zayıftır çünkü el-Fadl er-Rakaşi'nin zayıf olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir demektedir.

Scanned with CamScanner

ederken dinledim: Yüce Allah ve melekler buluttan gölgeler içerisinde gelip cennetlikleri cennete, cehennemlikleri de cehenneme göndermeyi tamamladıktan sonra cennetliklere selam verecek, onlar da onun selamını alacaklar. Ka'b el-Kurazî: Bu da Allah'ın kitabında: *"Çok merhametli bir Rab'den selam denir"* buyruğunda geçmektedir. Aziz ve celil olan Allah benden dilekte bulunun diyecek, onlar senden ne dileyelim Rabbimiz diyecekler. O, hayır benden dilekte bulunun diyecek, onlar: Rabbimiz, senden bizden razı olmanı dileriz, diyecekler. Benim razı oluşum sizi ikram ve taltif yurduma yerleştirmemdir. Bu sefer, Rabbimiz senden ne dileyelim, celalin ve izzetine, mevkiinin yüksekliğine yemin ederiz ki insanların ve cinlerin rızıklarını (karşılamayı) bize pay edecek olursan onların hepsine yemek yedirir, içirir, giydirir, onlara hizmetçi verir, bununla birlikte bu bizim hiçbir şeyimizi eksiltmezdi. Yüce Allah: Benim yanımda fazlası vardır, buyuracak. (Ömer b. Abdulaziz) dedi ki: O bunu onlara derecelerinde iken yapacaklar. Nihayet yüce Allah meclisinde istivâ edecek. Sonra Allah'tan kendilerine armağanlar gelecek. Bu armağanları onlara melekler taşıyıp, getirecek. Sonra da hadisi buna yakın olarak zikretmektedir.[592] Bu garip bir rivayettir. Bunu İbn Cerîr değişik yollardan kaydetmiştir. Allah en iyi bilendir.

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ اعْبُدُونِي هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾

*59. Ey günahkârlar sizse bugün ayrılın.*

*60. "Ey Âdemoğulları, şeytana tapmayın, çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır" diye size emrimi açıklamadım mı?*

*61. "Ve bana ibadet edin" diye. İşte dosdoğru yol budur.*

*62. Andolsun ki o sizden pek çok kimseyi saptırdı. Niçin akıl etmiyorsunuz?*

592 Taberî, 29206, 29207, 29208. Hadis Süleyman etrafında dönmektedir. Yalnızca İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah kıyâmet gününde kâfirlerin hallerinin nereye varacağını haber vermekte ve onlara hesap için durulacak yer olan mevkiflerinde mü'minlerden ayrı durmaları anlamında onlara: Ayrılın, diye emir vereceğini bildirmektedir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında dile getirildiği gibi: *"O günde hepsini bir araya toplayacak sonra da şirk koşanlara: Siz de, Allah'a eş koştuklarınızda durun yerinizde, diyeceğiz. Sonra onları tamamen birbirinden ayıracağız."* (Yunus, 28); *"Kıyametin kopacağı gün işte o gün ayrılıp, dağılırlar."* (Rûm, 14); *"İnsanların da bölük bölük ayrılacağı bir gün"* (Rûm, 43) Yani o gün insanlar iki ayrı fırkaya, gruba ayrılacaklardır. *"Toplayınız zulmedenleri ve onlara eş olanları, Allah'tan başka taptıklarını da onlara cehennemin yolunu gösterin."* (Sâffât, 22-23)

*"Ey Âdemoğulları, şeytana tapmayın. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır diye size emrimi açıklamadım mı?"* Bu yüce Allah'ın kendilerine apaçık düşman olduğu halde şeytana itaat eden ve kendilerini yaratıp, rızıklandıran Rahmân'a isyan edip, baş kaldıran Âdemoğullarının kâfirlerine yüce Allah'ın bir azarıdır. Bu sebeple yüce Allah: *"Ve bana ibadet edin diye işte dosdoğru yol budur"* buyurmaktadır. Yani ben size dünya hayatında iken şeytana karşı çıkmanızı emretmiştim. Bana ibadet etmenizi buyurmuştum. İşte dosdoğru yol budur ama siz ondan başka bir yol izlediniz. Size verdiği emirler hususunda şeytana uydunuz. Bundan dolayı aziz ve celil olan Allah: *"Andolsun ki o sizden pek çok kimseyi saptırdı"* buyurmaktadır.

(Pek çok kimse anlamını verdiğimiz): "Cibillen" kelimesi cim harfi kesreli, lam harfi şeddeli söylenir. Cim harfi ve be harfi ötreli olarak, lam harfi de şeddesiz bir şekilde "cubulen" da denilir. Kimileri de be harfini sakin olarak "cublen" diye telaffuz eder. Bundan maksat ise çok sayıda insandır. Bu açıklamayı Mücâhid, Süddî, Katâde ve Süfyân b. Uyeyne yapmıştır.

Yüce Allah'ın: *"Niçin akıl etmiyordunuz"* buyruğu da şu demektir: Bir ve tek olarak ve kendisine ortak koşmaksızın Allah'a ibadet etmeye dair size vermiş olduğu emirlerinde Rabbinize muhalefet edip, düşmanınız olan şeytana uyduğunuz vakit aklınız yok muydu?

[5667] İbn Cerîr dedi ki: Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)

Scanned with CamScanner

şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde yüce Allah'ın cehenneme emir vermesi üzerine ordan yüksek ve karanlık bir parça dışarı çıkacak ve: "Ey Ademoğulları! Şeytana tapmayın. Çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır, diye size emrimi açıklamadım mı? Ve bana ibadet edin. İşte dosdoğru yol budur diye. Andolsun ki o sizden pek çok kimseyi saptırdı. Niçin akıl etmiyordunuz. İşte vaat olunduğunuz cehennem budur. Artık ey günahkârlar bugün ayrılın" diyecek, insanlar da ayrılacaklar ve dizleri üzerine çökecekler. İşte yüce Allah'ın: "Her ümmeti de diz çökmüş göreceksin. Her ümmet kitabına çağrılacak. Bugün de sizlere işleye geldiğiniz amellerin karşılığı verilecektir."* (Câsiye, 28) *buyruğu bunu anlatmaktadır."*[593]

**İşte Size Vaad Olunan Cehennem:**

هٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٦٣﴾ اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾ اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰٓ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰٓ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٦٧﴾

*63. İşte vaad olunduğunuz cehennem budur.*

*64. Küfre sapmanızdan ötürü bugün oraya girin.*

*65. Bugün biz ağızlarına mühür vururuz ve neler kazandıklarını elleri bize söyler ve ayakları şahitlik eder.*

*66. Eğer dileseydik, gözlerini silme kör ederdik de yolda didişip dururlardı. Artık nasıl görebileceklerdi?*

*67. Ve eğer dileseydik oldukları yerde suratlarını değiştirirdik. Devam etmeye de, geri gelmeye de güçleri yetmezdi.*

593 Hadisi Taberî, 29210'da rivayet etmiş olup, senedi zayıftır. İki illeti vardır. Senette adı verilmeyen bir ravi olmakla birlikte İsmail b. Rafi el-Medeni vardır ki Zehebî, Mizan, 872'de onu söz konusu ederek Ahmed, Yahyâ ve bir topluluk zayıf olduğunu söylemiş, Dârekutnî ve başkaları metruktur demişlerdir demektedir.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Kıyamet gününde Âdemoğullarından kâfir olanlara cehennem gösterilecek ve azar ve sitem olmak üzere kendilerine: *"İşte vaat olunduğunuz"* Rasûllerin sizleri kendisinden sakındırıp, sizin de bu hususta kendilerini yalanladığınız *"cehennem budur. Küfre sapmanızdan ötürü bugün oraya girin"* denilecektir. Yüce Allah başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Cehennem ateşine doğru şiddetle sürülecekleri gün (onlara): İşte bu sizin yalan saydığınız ateştir (denilir). Bu bir büyü müdür yoksa siz mi görmüyorsunuz?"* (Tûr, 13-15)

Yüce Allah'ın: *"Bugün biz ağızlarına mühür vururuz ve neler kazandıklarını elleri bize söyler ve ayakları şahitlik eder"* buyruğuna gelince: İşte kıyâmet gününde kâfirlerin ve münafıkların hali böyle olacaktır. Onlar dünyada işlediklerini inkâr edip de onları yapmadıklarına dair yemin edecekleri zaman Allah onların ağızlarını mühürleyecek ve organlarını konuşturarak neler işlediklerini onlara söyletecektir.

[5568] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında idik. Azı dişleri görününceye kadar güldükten sonra şöyle buyurdu: *"Neden güldüğümü biliyor musunuz?"* Biz: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir dedik. Şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde kulun Rabbi ile tartışmasından dolayı gülüyorum. Rabbim, sen beni zulümden korumamış mıydın diyecek. Yüce Allah, evet buyuracak. O vakit kul: O halde ben de kendimden olmadıkça aleyhimde bir şahidin şahitliğini kabul etmiyorum, diyecek. Yüce Allah bunun üzerine: "Bugün kendi kendini hesaba çeken olarak sen yetersin, şahitler olarak da Kiramen Kâtibin yeter" buyurur. Ağzına mühür vurur, organlarına da "konuş" denilir. Organları yaptıklarını söyleyerek konuşur. Sonra kendisinin de konuşmasına imkân verilir. O da: Uzak durun benden, uzak durun. Ben sizin için mücadele edip duruyordum, diyecek."*[594]

Bunu Müslim ve Nesâî her ikisi de Ebû Bekr b. Ebi'n-Nadr yoluyla Süfyân es-Sevrî'den böylece rivayet etmişlerdir. Sonra Nesâî şöyle demektedir: Ben bu hadisi el-Eşcai'den başka Süfyân'dan rivayet eden kimse olduğunu bilmiyorum. Bu garip bir hadistir. Yüce Allah en iyi bilir, demektedir. Evet, Nesâî böyle demiştir ama bu hadis daha önce Ebû Amir Abdulmelik b. Amr el-Esedi el-Akadi'den, o Süfyân yoluyla gelen rivayeti kaydedilmiş idi.

---

594 Müslim, 2969; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11653; Ebû Ya'la, 3975; İbn Hibbân, 7358

Scanned with CamScanner

[5669] Abdurrezzak dedi ki: Bize Ma'mer, Behz b. Hakim'den haber verdi. O babasından, o dedesinden, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Kıyamet gününde ağızlarınızın üzeri kapatılmış olarak davet olunacaksınız. Sizin hakkınızda sizden kendisine ilk soru sorulacak olan şey (herkesin) uyluğu ve elleri olacaktır."*[595] Bunu Nesâî, Muhammed b. Rafi'den, o Abdurrezzak'tan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

[5670] Süfyân b. Uyeyne, Suheyl'den naklen dedi. O babasından, o Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kıyâmete dair uzunca hadiste şöyle buyurduğunu zikretti: *"Sonra üçüncü kişi ile karşılaşır, sen necisin der. O: Ben senin kulunum. Sana, senin nebîne, senin kitabına iman ettim, oruç tuttum, namaz kıldım, tasadduk ettim -ve gücü yettiği kadar hayırlardan güzel bir şekilde söz eder.-"* (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"Ona: Senin hakkında kendi şahidimizi gönderelim mi denilir. O kendi kendisine hakkında şahitlik edecek kimdir diye düşünürken ağzına mühür vurulur, uyluğuna konuş denilir. Uyluğu eti, kemikleri, dünyada iken yaptıklarını konuşup söyler. İşte bu kişi münafık kimsedir. Böyle yapılması ise kendisinden aleyhine şahit getirilerek ileri sürecek bir mazeretinin bırakılmaması içindir. Allah'ın kendisine gazap edeceği de bu kişidir."*[596] Bunu Müslim ve Ebû Dâvûd, Süfyân b. Uyeyne'nin naklettiği bir hadis olarak böylece ve uzun uzadıya rivayet etmişlerdir.

[5671] Sonra İbn Ebî Hâtim (r.h) dedi ki: Bana babam tahdis etti. Ukbe b. Amir'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledi: *"Ağızlara mühür vurulacağı gün insandan ilk konuşacak kemik sol bacağın uyluğu olacaktır."*[597] Bunu İbn Cerîr, Muhammed b. Avf'tan,

---

595 Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11469; Ahmed, IV, 446, 447, V, 4-5; Taberânî, 19 (969); Senedi hasendir. Heysemi, Mecma, X, 351'de hadisi kaydederek bunu Ahmed uzunca bir hadisin bir bölümü olarak rivayet etmiş olup, ravileri sikadırlar demektedir.

596 Müslim, 2968. Daha önceden de geçti.

597 Taberî, 29215; Taberânî, XVII, 333. Zahiren hasendir çünkü ravileri sikadır. Heysemi de zahirini göz önünde bulundurarak Mecma, 18399'da: Bunu Ahmed ve Taberânî rivayet etmiş olup, her ikisinin de senedi ceyyiddir demektedir. Evet, Heysemi (r.h) Ahmed'in zikrettiği senette geleceği üzere ismi verilmedik bir ravi bulunmakla birlikte böyle demiştir. İbn Kesir de senetteki kopukluğa -İmam Ahmed ceyyid olduğunu söylemiştir- diyerek işaret etmiş bulunmaktadır. Yani bunu sahih şekli üzere rivayet etmiştir. Çünkü Şureyh b. Ubeyd bu hadisi Ukbe'den dinlememiştir. Allah en iyi bilendir. Şureyh her ne kadar sika birisi ise de çokça mürsel rivayette bulunan bir kimsedir.

Scanned with CamScanner

o Abdullah b. el-Mubarek'ten, o İsmail b. Ayyaş'tan böylece aynen rivayet etmiş bulunmaktadır.

[5672] İmam Ahmed (r.h) hadisin senedinin ceyyid olduğunu göstererek dedi ki: Bize el-Hasen b. Nafi tahdis etti. Ukbe b. Amir'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledi: *"Ağızlara mühür vurulacağı günü insanlardan ilk konuşacak olan kemik sağ bacağının uyluğu olacaktır."*[598]

İbn Cerîr dedi ki: Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh) dedi ki: Kıyamet gününde mü'min hesaba çekilmek üzere davet edilecek. Rabbi ona kendisiyle onun arasında amelini arz edecek, o da itiraf ederek evet Rabbim yaptım, yaptım, yaptım diyecek. Allah günahlarını ona bağışlayacak ve o günahlarını gizli saklı tutacaktır. (Abdullah b. Mes'ud) dedi ki: Yeryüzünde o günahlardan bir şey görecek hiçbir yaratılmış olmayacaktır. Sonra hasenatı görünecek bu sefer insanların hepsinin onu görmelerini arzu edecektir. Sonra kâfir ve münafık hesaba çekilmek üzere çağrılır. Rabbi ona amelini sunar. O amelini inkâr ederek: Rabbim izzetine yemin ederim ki bu melek benim aleyhime yapmadıklarımı yazmıştır diyecek. Melek ona: Filan gün filan yerde şunu yapmadın mı diyecek, o: Hayır, izzetine yemin ederim ki Rabbim ben o ameli işlemedim diyecek. Bunu yapınca ağzına mühür vurulacak. Ebû Mûsâ el-Eş'ari dedi ki: Zannederim ben o kimseden ilk konuşacak organı onun sağ uyluğu olacaktır.

Sonra da: *"Bugün biz ağızlarına mühür vururuz ve neler kazandıklarını elleri bize söyler ve ayakları şahitlik eder"* buyruğunu okudu. Şanı yüce ve mübarek Allah'ın: *"Eğer dileseydik gözlerini silme kör ederdik de yolda didişip dururlardı. Artık nasıl görebileceklerdi"* buyruğu hakkında Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan tefsirine dair şöyle dediğini nakletmektedir: Yani eğer biz dileseydik onları hidayete iletmez, saptırır, şaşırtırdık. O vakit nasıl hidayet bulabileceklerdi. Bir defasında da: Biz onları kör ettik diye açıklamıştır. Hasan-ı Basrî dedi ki: Allah dilese onların gözlerini silme kör eder ve onları şaşkın bir halde gidip gelen körlere dönüştürürdü.

Süddî dedi ki: Dileseydik biz onların gözlerini kör ederdik diye açıklamıştır. Mücâhid, Ebû Sâlih, Katâde ve Süddî *"yolda didişip dururlardı"* buy-

598 Ahmed, IV, 151, h. no: 16923. Senedinde ismi verilmeyen bir ravi vardır. Bu sebeple senet zayıftır. Bir öncekine bakınız.

Scanned with CamScanner

ruğunu yoldaki halleri bu olurdu, diye açıklamışlardır. İbn Zeyd de: Burada yoldan maksat haktır demiştir.

*"Artık"* biz onların gözlerini silme kör etmişken *"nasıl görebileceklerdi?"* Avfî, İbn Abbâs'tan naklen: *"Artık nasıl görebileceklerdi"* buyruğunu hakkı göremezler diye açıkladığını nakletmektedir.

Yüce Allah'ın: *"Ve eğer dileseydik oldukları yerde suratlarını değiştirirdik"* buyruğu hakkında Avfî, İbn Abbâs'tan: Biz onları helak ederdik dediğini nakletmektedir. Süddî: Yani onların yaratılışlarını değiştirirdik diye açıklamıştır. Ebû Sâlih onları taş yapardık demiş, Hasan-ı Basrî ve Katâde: Onları ayakları üzerine oturtur, çöktürürdü diye açıklamışlardır. Bundan dolayı yüce Allah: İleriye *"devam etmeye de"* arkaya *"geri gelmeye de güçleri yetmezdi."* Aksine yalnızca bir halde kalır, ileri de gidemez, geri de çekilemezlerdi.

**Biz, O'na Şiir Öğretmedik:**

وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ ۖ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾ لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾

*68. Kime uzun ömür verirsek, yaratılışta onu baş aşağı çevririz, akıl erdirmiyorlar mı?*

*69. Biz ona şiiri öğretmedik, ona yakışmaz da. O ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır.*

*70. Tâ ki o diri olan kimseleri korkutup uyarsın ve kâfirler aleyhine söz hak olsun.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Âdemoğluna dair bize haber vermektedir. Onun ömrü uzayıp, yaşı ilerledikçe güçlüyken zayıflar, faal ve çalışkanken aciz düşer. Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Allah sizi bir zaaftan yaratan sonra zayıflığın ardından kuvvet sonra kuvvetin ardından zayıflık ve ihtiyarlık kılandır. Dilediğini yaratır, O çok iyi bilendir, her şeye gücü yetendir."* (Rûm, 54); *"Kiminiz de ömrün en zayıf ve fena dönemine döndürülür. Önceden bilmiş olduğu şeyleri bilmez olsun diye."* (Hac, 5)

Scanned with CamScanner

-Allah en iyi bilendir ama- bu buyruktan maksat, bu dünya yurdunun bir zeval ve bir geçiş yurdu olduğunu, bir devamlılık ve sürekli kalınacak bir yurt olmadığını haber vermektir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Akıl erdirmiyorlar mı?"* buyurmaktadır. Yani önce nasıl yaratıldıklarını sonra nasıl yaşlandıklarını sonra nasıl ihtiyarladıklarını akıllarıyla düşünmüyorlar mı? Böylelikle sonsuz ve başka bir yere gitmenin söz konusu olmayacağı bir başka yurt için yaratıldıklarını ve buna gitmenin kaçınılmaz olduğunu, bu yurdun da ahiret yurdu olduğunu anlayıp öğrensinler.

Yüce Allah'ın: *"Biz ona şiiri öğretmedik. Ona yakışmaz da"* buyruğuna gelince: Bu buyrukla yüce Allah, Nebîsi Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) şiiri öğretmediğini haber vermektedir.

*"Ona yakışmaz da"* yani şiir onun tabiatında yoktur. O bunu beceremez ve sevmez. Ayrıca yapısı ve karakteri de şair olmasını gerektirmez. Bu sebeple Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in muntazam, veznine uygun olarak tek bir beyit dahi ezberlememiş olduğu rivayet edilmiştir. Öyle ki, bir beyit okursa ya onun veznini bozar yahut onu eksik bırakırdı. Ebû Zur'a er-Râzî dedi ki: Bana İsmail b. Mücalid'den tahdis edildi, o babasından, o Şa'bi'den şöyle dediğini nakletti: Abdulmuttalib'in erkek olsun, kız olsun bütün çocukları mutlaka şiir söylerdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) müstesnâ. Bunu İbn Asâkir, ez-Zerka denilen yerde bir arslanın yediği Ebû Leheb'in oğlu Utbe'nin biyografisinde zikretmektedir.[599]

[5673] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Hasan-ı Basrî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kişiyi (kötülüklerden) alıkoymak üzere İslam ve ağaran saçlar yeterlidir"* mısrasını (konuma uygundur diye) okudu. Ebû Bekir: Ey Allah'ın Rasûlü! (mısranın doğru şekli şöyledir) deyip: Kişiyi (kötülüklerden) alıkoyan olarak ağaran saçlar ve İslam yeterlidir, dedi.

Ebû Bekr yahut Ömer: senin Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederim, dedi. Çünkü yüce Allah: *"Biz ona şiiri öğretmedik, ona yakışmaz da"*[600] buyurmaktadır.

599 Zerka Ürdün'de bir şehrin adıdır.

600 Mürsel bir rivayettir. Mürsel olmakla birlikte senedinde Ali b. Zeyd b. Cud'an vardır, vahi birisidir.

Scanned with CamScanner

[5674] Beyhakî de Delailu'n-Nubuvve'de bu şekilde rivayette bulunarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in el-Abbâs b. Mirdas es-Sulemi'ye şöyle dediğini nakletmektedir: *"'Benim yaptığım talan ile el-Ubeyd'in yaptığı talanı Akra ile Uyeyne arasında mı paylaştıracaksın' diyen sen misin?"* buyurdu. Abbâs şöyle dedi: O (mısra) "Uyeyne ve Akra arasında" şeklindedir, dedi. Allah Rasûlü: *"Hepsi birdir"* buyurdu.[601] Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) anlam itibariyle birdir, buyurmaktadır.

Suheyli de er-Ravdu'l-Unuf adlı eserinde Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu beyiti okurken yaptığı takdim ve tehirin hangi münasebetle olduğunu oldukça garip bir şekilde zikretmiş bulunmaktadır ki, bundan el-Akra b. Habis'in, Uyeyne b. Bedr el-Fezari'den daha şerefli olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü o diğerinden farklı olarak Ebû Bekr es-Sıddîk döneminde irtidad etmişti. Allah en iyi bilendir.

[5675] Aynı şekilde el-Umevi de Meğazisinde rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bedir günü öldürülenler arasında yürürken şöyle diyordu: *"... Bir takım kelleleri kopartıyoruz..."*

Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh) da beyiti tamamlamak üzere:

"... Bizim için değerli olan adamların (vücudundan)

Ama onlar daha kötü davranan ve daha çok zalimlik edenlerdi."[602] dedi.

Bu Arap şairlerinden birisinin bir kasidesinde yer alan bir beyittir. Bu kaside de "el-Hamase"de yer almaktadır.

[5676] İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beklediği bir haberin geciktiğini görünce Tarafe'nin (şu mısrasının yer aldığı) beytini okurdu: *"Ve senin kendisine azık vermediğin kişi sana haberler getirir."*[603] Bunu Nesâî de Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle adlı

601 Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, V, 179-181. Mûsâ b. Ukbe'den mürsel olarak rivayet etmiştir.

602 Musannif bunun için Umevi'nin Meğazisini kaynak olarak göstermekte senedini zikretmemiş bulunmaktadır. Umevi'nin Meğazisi henüz basılmamıştır. Allah en iyi bilendir.

603 Ahmed, VI, 31, 146; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10833. Senedi mürseldir fakat Tirmizî, 2848; Nesâî, 10834'de mevsul olarak rivayet etmiş, Tirmizî hasen, sahihtir demiştir. Senedinde Şerik vardır. Şerik mutabaat halinde rivayet ettiği hadisleri hasen olan birisidir.

Scanned with CamScanner

eserinde İbrâhim b. Muhacir yoluyla Şa'bî'den, o Âişe'den diye rivayet etmiş bulunmaktadır. Hadisi ayrıca Tirmizî ve Nesâî de el-Mikdam b. Şureyh b. Hani'nin babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişler. Sonra Tirmizî: Bu hasen, Sahih bir hadistir demiştir.

[5677] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şiir olarak: *"Senin azık vermediğin kişi sana haberler getirir"* mısrasını okurdu.[604]

Sonra Bezzâr dedi ki: Bunu Zaide'den başkası da Simak'dan, o İkrime'den, o Âişe'den diye rivayet etmiştir. Bu da Tarafe b. el-Abd'ın meşhur Muallaka'sında yer alan bir mısradır. Burada zikredilen ise o kasidenin bir beyitinin ikinci mısrasıdır. Başı ise şöyledir:

سَتُبْدي لكَ الأيامُ مَا كُنْتَ جَاهلا وَيَأتيك بالأخْبَارِ مَنْ لَمْ تُزَوِّدِ

وَيَأتيكَ بالأخْبَار مَنْ لَمْ تَبِع لهُ بَتَاتا ولم تَضرب له وَقْتَ مَوْعِدِ

*Günler gösterecek sana bilmediklerini*
*Azıklandırmadığın kimse haberler ulaştırır sana*
*Kesinlikle alışveriş yapmadığın ve asla*
*Kendisiyle sözleşmediğin kişi haberler ulaştırır sana.*

[5678] Said b. Ebî Arube, Katâde'den naklen dedi ki: Âişe'ye: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiç (duruma uygun gördüğü) şiir okuduğu olur muydu diye soruldu. Şu cevabı verdi: En hoşlanmadığı söz şiirdi. Ancak o (bazen) Kays oğullarından olan şairin beyitini okurdu. Ama başını sonuna, sonunu başına getirirdi. Ebû Bekr böyle değildir, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'a yemin ederim ben şair değilim, şiir benim için gerekli bir şey de değildir."*[605] Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr de rivayet etmiş olup, lafzı budur.

604 Bezzâr, 2106; Taberânî, Kebîr, 11763; Heysemi, Mecma, VIII, 128. Ravileri Sahih'in ravileridir demektedir ama Simak son zamanlarda hafızası karışmıştır. Bununla birlikte önceki rivayetin lehine şahitlik etmektedir.

605 Mürseldir. Taberî, 29229'da rivayet etmiş olup, Katâde ile Âişe (radıyallâhu anhâ) arasında kopukluk vardır ama az önce başka bir yoldan gelmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

[5679] Ma'mer, Katâde'den naklen dedi ki: Bana ulaştığına göre Âişe'ye: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hiç duruma uygun düştüğü için şiir okuduğu olur muydu? diye soruldu. Âişe şöyle dedi: Hayır. O sadece Tarafe'nin şu beyitini okurdu:

*"Günler gösterecek sana bilmediklerini*

*Azıklandırmadığın kimse haberler ulaştırır sana"*

Allah Rasûlü ise "(بِالأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تُزَوِّدِ): Haberlerle azıklandırmadığın kimse" deyince, Ebû Bekr (radıyallâhu anh): Bu böyle değildir, dedi. Allah Rasûlü: *"Ben şair değilim ve şiir bana yakışmaz da"* buyurdu.[606]

[5680] Hâfız Ebû Bekr el-Beyhakî dedi ki: Bize Hâfız Ebû Abdullah (Hakim) haber verdi. Bize Bağdat'ta el-Muttaki'nin vekili Ebû Hafs Ömer b. Ahmed tahdis etti. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tek bir beyit dışında asla bir beyitlik bir şiiri ezberlemiş değildir:

تَفَاءلْ بما تَهْوَى يَكُنْ فَلَقَلَّمَا يُقَالُ لِشَيْءٍ كَانَ إلا تَحَقَّقَا

*Arzu ettiğin iyi beklentilerin olsun, o olur çünkü*

*Olan bir şey için olsun denilip de gerçekleşmediği çok azdır.*[607]

Hocamız Hâfız Ebu'l-Haccac el-Mizzi'ye bu hadise dair sordum, o: O hadis münkerdir dedi ve Hakim'in hocasının da, ed-Darir'in de kim olduğunu bilemedi.

[5681] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğuna göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hendeğin kazıldığı gün Abdullah b. Revaha'ya ait birkaç beyiti okumuştur ama o bunları ashabın söylediklerine uyarak okumuştur çünkü onlar hendeği kazarken hepsi recez olarak şu beyitleri okuyorlardı:

606 Mürseldir. Daha önceki rivayetler aslının olduğuna şahitlik etmektedir.

607 Münkerdir. Bunu Beyhakî, VII, 43'te zikretmiş ve ben bunu ancak bu isnad ile yazabildim ve aralarında durumu bilinmeyen raviler vardır demektedir. İbn Kesir'de (r.h) hocası el-Mizzi'den münker bir hadistir dediğini nakletmektedir. Senedinde ayrıca Hakim'in hocası Ömer b. Ahmed ile Abdullah b. Hilal de bulunmaktadır ki her ikisi de İbn Kesir'in belirttiği gibi (hadis ravisi olarak) bilinmeyen kimselerdir, onlara dair bir biyografi de bulamadım.

Scanned with CamScanner

لاهُمَّ لوْلا أنت مَا اهْتَدَيْنَا وَلا تَصَدَّقْنَا وَلا صَلَّيْنَا

فَأَنزلَنْ سَكِينَةً عَلَينَا وَثَبِّت الأَقْدَامَ إنْ لاقَيْنَا

إنَّ الألى قَدْ بَغَوا عَلَيْنَا إذَا أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا

*Allah'ım! Hidayet bulmazdık sen olmasaydın*

*Sadaka da vermez, namaz da kılmazdık*

*Üzerimize bir sekinet indir*

*Düşmanla karşılaşırsak, sebat ta ver ayaklarımıza*

*Şüphesiz bunlar bize haksızlık ettiler*

*Onlar bir fitne istediler, biz kabul etmedik.*

Allah Rasûlü de son kelime olan "kabul etmedik" kelimesini yüksek sesle söylüyor ve uzatıyordu.[608] Bu (beyitler) yine Sahihte zihaf yapılarak (yani beyitin vezni bozularak) da rivayet edilmiştir.

[5682] Aynı şekilde onun Huneyn günü katırına binmiş olup, katırını düşmanların üzerine sürerken şöyle dediği de sabit olmuştur:

أنا النَّبِيّ لا كَذِبْ أنَا ابْنُ عَبْد المُطَّلِبْ

*Ben hak nebîyim yok bunda yalan*

*Ben Abdulmuttalib'in oğluyum.*[609]

Ama ilim adamları şöyle demiştir: Bu bir tevafuktur. Şiir vezni kastedilerek söylenmemiştir. Aksine şiir maksadı gütmeden dilinden akıvermiş bir ifadedir.

[5683] Aynı şekilde Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğuna göre Cündüb b. Abdullah şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir mağarada idik. Parmağı bir isabet alınca şöyle buyurdu:

هَلْ أنْت إلا إصْبَعٌ دَمِيت وفي سَبيل الله مَا لَقِيت

608 Buhârî, 2836; Müslim, 1803; Ahmed, IV, 285; İbn Hibbân, 4535 el-Bera'nın rivayet ettiği bir hadis olarak.

609 Daha önce Tevbe sûresi 25. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*Sen kanayan bir parmak değil misin?*

*Ve karşılaştıkların da Allah yolunda değil mi?*[610]

İleride yüce Allah'ın: *"Küçük kusurlardan başka"* (Necm, 32) buyruğu açıklanırken şu şiir gelecektir:

إِنْ تَغْفِرِ اللهُمَّ تغفر جَمًا وَأَيّ عَبْد لَكَ مَا أَلَمًا؟

*Mağfiret buyurursan Allah'ım, pek çok bağışlarsın*

*Günah işlemeye kalkışmamış hangi kulun var?*

Bütün bunlar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şiirin öğretilmemiş olması ve ona yakışmamasına aykırı değildir. Çünkü yüce Allah ona: *"Önünden de, arkasından da batıl ona erişemez. Hikmeti sonsuz, her hamde layık olan tarafından indirilmiş"* (Fussilet, 42) bulunan Kur'ân-ı Azimuşşan'ı öğretmiştir. Kureyş kâfirlerinin bazı cahillerinden bir kesimin iddia ettiği gibi o Kur'ân ne bir şiirdir, ne kâhinlerin sözüdür, ne uydurulmuştur, ne de -sapıkların sözleri ile cahillerin görüşlerinin türlü türlü söyledikleri gibi- nakledilegelen bir sihirdir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in karakteri hem tabiatı itibariyle, hem şer'i bakımdan şiir sanatını kabullenmiyordu. Nitekim Ebû Dâvûd da bunu böylece rivayet etmiş ve şöyle demiştir:

[5684] Abdurrahman b. Rafi et-Tenuhi dedi ki: Abdullah b. Amr'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Eğer ben bir tiryak içer yahut bir temime (nazarlık ve muska) asacak yahut kendiliğimden şiir söyleyecek olursam artık ne yaptığıma hiç aldırmam."*[611] Bunu tek başına Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[5685] İmam Ahmed (r.h) dedi ki: Nevfel dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda şiir dinleniyor muydu? diye

610 Buhârî, 2802; Müslim, 1796; Tirmizî, 3345; Ahmed, IV, 312; İbn Hibbân, 6577

611 Senedi zayıftır. Ebû davud, 3869; Beyhakî, IX, 357. Münzîri, Muhtasaru Ebî Dâvûd, 3720'de zayıf olduğunu belirterek senedinde Abdurrahman b. Rafi vardır. Buhârî: Onun rivayet ettiği hadisler arasında münkerler vardır demiştir. İbn Ebî Hâtim de babasından buna yakın bir değerlendirme nakletmiştir demektedir. Hâfız İbn Hacer de Takrib'de açık ifadeyle zayıf olduğunu söylemiştir. İbnu'l-Kayyim de Tehzibu's-Sünen'de tedavi maksadıyla tiryak içmek mekruh değildir ama haram olan yılan etlerinin içine karıştırılmasından ötürü hükmü böyledir demiştir.

Scanned with CamScanner

sordum. O şöyle dedi: Onun en çok nefret ettiği söz oydu. Yine Âişe'den naklen dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kapsamlı dua cümlelerini beğenir ve bu ifadeleri kullanarak dua ederdi.[612]

[5686] Yine Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Sizden birinizin içinin irin ile dolması şiir ile dolmasından onun için hayırlıdır."*[613] Bunu Ebû Dâvûd bu yoldan tek başına rivayet etmiştir. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygun olmakla birlikte bunu tahriç etmemişlerdir.

[5687] İmam Ahmed dedi ki: Şeddad b. Evs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yatsıdan sonra bir beyit şiir okuyan bir kimsenin o gece hiçbir namazı kabul edilmez."*[614] Bu, bu yoldan garip bir hadistir. Kütüb-i Sitte sahiplerinden hiç kimse bunu tahriç etmemiştir.

Bundan maksat ise şiiri okumak değil, nazm etmek (yazmaktır). Allah en iyi bilendir.

---

612 Ahmed, VI, 189; Heysemi, Mecma, VIII, 119'da ravileri Sahih'in ravileridir demektedir.

613 Daha önce Şuarâ sûresinin tefsirinde geçti.

614 Zayıftır. Ahmed, IV, 125; Ukayli, III, 339; Bezzâr, 2094; Taberânî, 7134; İbnu'l-Cevzî, Mevzuat, I, 261. Bu mevzu bir hadistir diyerek; Ukayli, bu hadis ancak Asım'ın rivayeti ile bilinmektedir ve bu hadiste ona mutabaat da olunmamaktadır demiştir. İbnu'l-Cevzî: Asım meçhul raviler arasında sayılır demektedir. Ayrıca senette Kazaa b. Suveyd vardır ki Ahmed: Rivayet ettiği hadisleri muzdarip birisidir. İbn Hibbân çokça hata ederdi, aşırı derecede yanılırdı demiştir. Heysemi, Mecma, 1765, 13316'da senedinde Kazaa b. Suveyd vardır. İbn Maîn sika olduğunu söylemiş, başkaları zayıf olduğunu belirtmiş olup, geri kalan ravilerinin sika oldukları söylenmiştir demektedir. suyûtî bu hadisi Kazaa'dan el-Leali, I, 218'de nakletmiş ve şunları da eklemiştir: İbn Hacer de el-Kavlu'l-Müsedded adlı eserinde: Ebu'l-Ferec'in sözünü ettikleri arasında hadisin uydurma olmasını gerektiren hiçbir şey yoktur. Asım meçhul birisi değildir. Aksine İbn Hibbân onu es-Sikat'ta zikretmiş ve bu hususta Abdulkuddüs b. Habib de Ebu'l-Eş'as'dan diye ona mutabaatta bulunmuş olup, Beğavî bunu el-Cadiyat'ta zikretmiştir. Cumhur Kazaa'nın sika olduğunu belirtmiş olmakla birlikte bir parça zayıftır. Hâsılı onun hadisi hasen mertebesindedir. Bunu Mûsâ b. Eyyûb da Abdullah b. Amr'dan merfu olarak rivayet etmiş ve bunu İbn Ebî Hâtim, el-İlel, 2285'te zikredip, babasından doğrusu bunun mevkuf olduğunu nakletmiştir. Ayrıca bunu Muhammed b. Nasr el-Mervezi Kitabu's-Salât'ta Ebu'l-Eş'as'tan, o İbn Ömer'den mevkuf olarak rivayet etmiştir." (suyûtî'nin ifadeleri burada sona ermektedir.) Böylelikle hadisin zayıf olduğu, tercih edilenin mevkuf olduğu, İbnu'l-Cevzî'nin aksine uydurma olduğunun açıkça ortada olmadığı, İbn Hacer'in aksine de hasen olduğunun belli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Bununla birlikte şiirin meşru olan kısmı da vardır. Bu ise İslam şairlerinin söylediği müşrikleri hicvetmektir. Hassan b. Sabit, Ka'b b. Mâlik, Abdullah b. Revaha ve onların benzerleri ve onlara yakın olanlar gibi. Allah hepsinden razı olsun. Kimi şiir, hikmetler, öğütler ve adap da ihtiva edebilir. Cahiliye şairlerinden bir grubun şiirlerinde görüldüğü gibi. Umeyye b. Ebi's-Salt bunlardandır. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun hakkında:

[5688] *"Şiiri iman etmiş ama kalbi kâfir olmuştu"*[615] buyurmuştur.

[5689] Bazı sahabiler de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ondan (Umeyye'den) yüz beyit okumuş, Allah Rasûlü her bir beyitin akabinde "daha" yani hoşuna gittiğini ifade ediyor, sahabi de bu beyitlerden ona daha fazlasını okuyordu.[616]

[5690] Ebû Dâvûd da Ubeyy b. Ka'b, Bureyde b. el-Husayb ve Abdullah b. Abbâs'tan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Şüphesiz beyanın bir kısmı bir büyüdür, şüphesiz şiirin bir kısmı da hikmettir"* buyurduğunu nakletmişlerdir.[617]

Bundan dolayı yüce Allah: *"Biz ona"* yani Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e *"şiiri öğretmedik."* Allah ona şiir diye bir şey öğretmemiştir. *"Ona yakışmaz"* ona uygun düşmez *"da, o ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır."* Yani bizim ona öğrettiğimiz sadece bir zikirdir ve apaçık bir Kur'ân'dır yani onun üzerinde dikkatle düşünen ve akıl yoran kimseler için apaçıktır, besbelli ve hiçbir karışıklığı bulunmayıp nettir. Bundan dolayı da yüce Allah:

*"Ta ki o diri olan kimseleri korkutup, uyarsın"* buyurmaktadır. Yani bu apaçık Kur'ân yeryüzünde hayatta bulunan her bir diriyi uyarıp, korkutsun. Bu da yüce Allah'ın: *"Şu Kur'ân bana onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup, uyarmam için vahyolundu."* (En'âm, 19) buyruğuna benzemektedir. Yüce Allah ayrıca şöyle buyurmaktadır: *"Artık bu gruplardan kim onu inkâr ederse bilsin ki ona vaat edilen yer ateştir."* (Hûd, 17)

Onun uyarıp korkutmalarıyla ancak diri bir kalbe, aydınlık bir basirete sahip olan kimseler yararlanabilir. Nitekim Katâde şöyle demiştir: Kalbi diri,

615 Daha önce Şuarâ sûresinin tefsirinde geçti.

616 Bu da Şuarâ sûresinin tefsirinde geçti. Bunu Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10836'da zikretmiş bulunmaktadır.

617 Daha önce Bakara sûresi 102. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

basireti diri olan kimseler (yararlanır). Dahhâk da aklı başında kimse demek istemiştir diye açıklamıştır.

*"Ve kâfirler aleyhine söz hak olsun."* Yani o mü'minler için bir rahmet, kâfirlere karşı bir hüccet (kesin bir delil)dir.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَآ أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

*71. Görmezler mi ki biz onların faydasına kendi ellerimizle var ettiğimiz davarlar yarattık? İşte kendileri bunlara sahiptirler.*

*72. Onları kendilerine boyun eğdirdik. Hem binekleri bunlardandır, hem onlardan yerler.*

*73. Ve onlarda kendileri için faydalar ve içecekler vardır. Hala şükretmezler mi?*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kendilerine musahhar kılıp, emirlerine vermiş olduğu bu davarları yaratmak sûretiyle onlara ihsan etmiş olduğu nimeti hatırlatmakta ve *"işte kendileri bunlara sahiptirler"* buyurmaktadır. Katâde: Onlara güçleri yetmektedir diye açıklamıştır. Yani o hayvanları emirleri altına alabilecekleri, onlara boyun eğecekleri, kendilerine karşı direnmeyecek bir sûrette yaratmıştır. Hatta küçücük bir çocuk koca bir devenin yanına gitse onu çöktürebilir, dilerse onu ayağa kaldırıp, önünden gidebilir. Deve de onun emrinde ve onunla birlikte yoluna devam edebilir. Aynı şekilde bir kervanda yüz ya da daha fazla deve olsa dahi hepsi küçücük bir çocuğun yürüyüşüne uygun olarak yürürler.

*"Hem binekleri bunlardandır, hem onlardan yerler"* buyruğu da şu demektir: Bu davarlardan kimine yolculuklarında binerler ve diğer yerlere ve bölgelere ağır yüklerini onlara taşıtırlar. *"Hem onlardan yerler"* diledikleri vakit boğazlarlar, kesip parçalarlar.

*"Ve onlarda kendileri için faydalar"* mesela *"yünlerinden, tüylerinden, kıllarından bir süreye kadar giyecek, döşenecek ve ticareti yapılacak bir meta*

Scanned with CamScanner

*verdi."* (Nahl, 80) *"Ve içecekler vardır"* yani onların sütlerinden tedavi olacaklar için (develerin) sidiklerinden ve buna benzer maksatla içecekler vardır. *"Hala şükretmezler mi?"* Bunları yaratıp, emirlerine vereni tevhid etmez ve ona başkalarını ortak koşmaktan vazgeçmezler mi?

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾

*74. Kendilerine yardım olunur ümidi ile Allah'tan başka ilahlar edindiler.*

*75. Onlar kendilerine yardım edemezler. Halbuki kendileri onlar (ilahlar) için hazırlanmış askerlerdir.*

*76. O halde onların söyledikleri seni üzmesin. Muhakkak biz onların gizlediklerini de, açıkladıklarını da biliyoruz.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah müşriklerin Allah ile birlikte başka ortaklar koşmalarını, bunu yaparak bu uydurma ilahların kendilerine yardım etmelerini, rızık vermelerini, yüce Allah'ın huzurunda kendilerini daha da yakınlaştırmalarını aramalarını reddetmekte, bunu kabul etmemektedir. Yüce Allah: *"Onlar kendilerine yardım edemezler"* buyurmaktadır. Yani uydurma ilahların kendilerine ibadet edenlere yardım edecek güçleri yoktur. Onlar bunu yapamayacak kadar zayıftırlar. Bunu yapamayacak kadar güçsüz, zelil, hakir ve uzaktırlar. Hatta kendilerine dahi yardım edemezler, kendilerine kötülük yapmak isteyenlerden intikamlarını alamazlar çünkü onlar cansızdır, işitmezler, akletmezler.

*"Halbuki kendileri onlar için hazırlanmış askerlerdir."* Mücâhid; bu hesabın görüleceği vakit böyle olacaktır demiştir. Yani bu putlar kıyâmet gününde bir araya getirilip, toplanmış olacaklar. Kendilerine ibadet edenlerin hesabının görüleceği vakit hazır bulundurulacaklar. Böylelikle bu onların rezil ve rüsvaylıklarını daha ileri dereceye götürsün ve onlara karşı ortaya delil koymak bakımından daha ileri derecede bulunsun.

Scanned with CamScanner

Katâde dedi ki: *"Onlar"* yani ilahlar *"kendilerine yardım edemezler. Halbuki kendileri onlar için hazırlanmış askerlerdir."* Müşrikler de dünyada ilahları için gazap ederler. Halbuki bu tapındıkları ilahların onlara hayır getirmeleri söz konusu değildir. Onlardan herhangi bir kötülüğü uzaklaştıramazlar. Onlar sadece birtakım putlardan ibarettir.

Hasan-ı Basrî de böyle demiştir ki: Bu da güzel bir açıklamadır. Merhum İbn Cerîr'in tercih ettiği görüş de budur.

*"O halde onların söyledikleri"* yani seni yalanlayıp, Allah'ı inkâr ederek kâfir olmaları *"seni üzmesin. Muhakkak biz onların gizlediklerini de, açıkladıklarını da biliyoruz."* Yani biz onların bütün hallerini biliyoruz. Yaptıklarının cezalarını onlara vereceğiz. Önemli önemsiz, küçük büyük bütün amellerini bulacakları hatta eski yeni bütün yaptıklarının kendilerine arz edilip, gösterileceği o günde biz ona göre onlara muamele edeceğiz, davranacağız.

**Kendi Yaratılışını Unutan İnsan:**

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٧٧﴾
وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ
﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ
﴿٧٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ
تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾

*77. İnsan hiç bizim kendisini bir nutfeden yarattığımıza bakmaz mı? Böyle iken o apaçık bir hasım olup çıkıyor.*

*78. Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip: "Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?" dedi.*

*79. De ki: "Onları ilk defa yaratan kim ise onları diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir."*

*80. O sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır. Hemen ondan ateş yakıyorsunuz.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

[5691] Mücâhid, İkrime, Urve b. ez-Zubeyr, Süddî ve Katâde dedi ki: Ubeyy b. Halef -Allah'ın laneti üzerine- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e elinde çürümüş bir kemiği ufalayıp, havada savurarak geldi ve: Ey Muhammed! Allah'ın bunu dirilteceğini mi iddia ediyorsun, dedi. Allah Rasûlü: *"Evet, yüce Allah seni öldürecek sonra diriltecek sonra da cehenneme gitmek üzere haşredecektir"* buyurdu. Sonra da Yâsin sûresinde yer alan: *"İnsan hiç bizim kendisini bir nutfeden yarattığımıza bakmaz mı?"* âyeti ve sonraki âyetler nazil oldu.[618]

[5692] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: el-Âs b. Vail, Batha'dan bir kemik alarak onu eliyle ufaladı, sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Allah bunu bu gördüğüm halden sonra diriltecek midir dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evet, Allah seni öldürecek sonra diriltecek sonra da seni cehenneme koyacaktır"* buyurdu. (İbn Abbâs) dedi ki: Sonra da Yâsin sûresinin sonundaki âyetler indi.[619]

Bunu İbn Cerîr de Yakûb b. İbrâhim yoluyla Said b. Cubeyr'den deyip hadisi zikretti ancak İbn Abbâs'ın adını söz konusu etmedi.

Avfî yoluyla da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Abdullah b. Ubeyy bir kemik getirip, onu ufaladı, dağıttı sonra da az önce geçen rivayete yakın olarak hadisi zikretti.[620] Bu rivayet münkerdir. Çünkü sûre Mekke'de inmiştir. Abdullah b. Ubeyy b. Selul ise Medine'de yaşamıştır. Durum her ne olursa olsun bu âyet-i kerimeler ister Ubeyy b. Halef hakkında, ister el-Âs b. Vail hakkında, isterse de her ikisi hakkında inmiş olsun ölümden sonra dirilişi inkâr eden herkes hakkında geneldir. *"İnsan... bakmaz mı?"* buyruğundaki *"insan"* kelimesinin başındaki elif ve lam ise cins bildirmek içindir, ölümden sonra dirilişi inkar eden herkesi kapsayan genel bir lafızdır.

---

618 Bu rivayetleri mürsel olan şahısların naklettiği bir rivayet olup, sonraki hadisi pekiştirmektedir.

619 Taberî, 29243. Said b. Cubeyr'in naklettiği mürsel bir rivayet olarak.

620 Senedinde Atiyye b. Said el-Avfî vardır ki vahi birisidir. Daha önce bunun birçok mürsel rivayette Ubeyy b. Halef hakkında vahi olduğu geçti. İbn Abbâs'ın rivayet ettiği hadis ise el-Âs b. Vail hakkındadır. Durum ne olursa olsun haber Mekke'de olmuş bir hadiseyi bildirmektedir. Sûre de Mekke'de inmiştir. -Hâfız İbn Kesir'in dediği gibi- Ayrıca bk. ed-Durru'l-Mensur, V, 507-508

Scanned with CamScanner

*"Bizim kendisini bir nutfeden yarattığımıza bakmaz mı? Böyle iken o apaçık bir hasım olup çıkıyor."* Yani ölümden sonra dirilişi inkâr eden hiç başlangıcı yeniden var etmeye delil görmez mi? Çünkü Allah insanın hilkatini değersiz, hakir bir suyun süzmesinden yarattı. Onu hakir, güçsüz ve değersiz bir maddeden yarattı. Tıpkı şu buyruğunda dile getirdiği gibi: *"Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı? Onu sağlam bir yerde tuttuk bilinen bir süreye kadar"* (Mürselât, 20-22); *"Gerçekten biz insanı karışık bir nutfeden yarattık. Onu sınar dururuz. Bu sebeple onu işiten ve gören yaptık."* (İnsan, 2) Yani biz onu farklı şeylerin karışımından meydana gelen bir nutfeden yarattık. Onu böyle güçsüz bir nutfeden yaratan hiç ölümünden sonra yeniden var etmeye muktedir değil midir? Nitekim İmam Ahmed de müsnedinde şöyle demektedir:

[5693] Bize Ebu'l-Muğîre tahdis ettiğine göre Busr b. Cehhaş şunu nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün avucunun içine tükürdü. Onun üzerine parmağını koyduktan sonra şöyle buyurdu: *"Yüce Allah dedi ki: Ey Âdem oğlancağızı ben seni bunun gibi bir şeyden yaratmışken, sen benim aciz olduğumu söylüyorsun. Nihayet ben seni güzel bir şekilde düzenleyip, her şeyini mutedil hale getirince senden dolayı yerin adeta gıcırdadığı bir halde elbiselerine bürünerek (çalım satarak) yürümeye koyuldun. Topladın, vermedin. Nihayet can boğaza gelip dayanınca hadi tasadduk edeyim dedin. Sadaka zamanları mı şimdi?"*[621] Bu hadisi İbn Mâce de Ebû Bekr b. Ebû Şeybe'den, o Yezîd b. Harun'dan, o Hariz b. Osman'dan böylece rivayet etmiştir.

Bunun için yüce Allah: *"Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip: Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek, dedi."* Yani gökleri ve yeri yaratan azim, kudret sahibi yüce Allah'ın cesetleri ve çürümüş kemikleri yeniden yaratabileceğini uzak bir ihtimal gördü, kendisini ve Allah'ın kendisini yokluktan yarattığını unuttu. Kendi nefsinden hareketle bunu uzak bir ihtimal gö-

621 İbn Mâce, 2707; Ahmed, IV, 210. Busiri senedinin sahih olduğunu söylemiştir. Senedinde Abdullah b. Meysere vardır. el-Icli ve İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir. Ali el-Medini meçhuldür demiştir. Hâfız İbn Hacer Takrîb'de onun hakkında makbuldür demektedir. Buna göre senet leyyindir. "Tükürdü" lafzının zikredilmesi gariptir, muhtemelen tercihe değer olan bu adamın (Abdurrahman b. Meysere'nin) meçhul olduğudur. Bununla birlikte Elbani, Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 1099 ve 1143'te zikretmiş, daha başka şahitler ve mutabi rivayetler zikretmeksizin hasen olduğunu belirtmiştir. İbn Meysere'nin sika olduğunun söylenmesine itimat etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

rüp, inkâr edip kabul etmediği halden daha muazzam olduğunu da bilemedi. Bunun için yüce Allah: *"De ki: Onları ilk defa yaratan kim ise onları diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir"* buyurmaktadır. Yani o yerin her tarafındaki, her yönündeki kemiklerin nereye gittiklerini, nerede parçalanıp, nerede darmadağın olduklarını bilir.

[5694] İmam Ahmed dedi ki: Ukbe b. Amr, Huzeyfe'ye: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlediğin bir şeyi bize nakledebilir misin, dedi. Huzeyfe şöyle dedi: Onu şöyle buyururken dinledim: *"Bir adamın ölümü yaklaşmıştı. Hayattan ümidini kesince aile halkına şöyle bir vasiyette bulundu: Ben öldükten sonra benim için alabildiğine çok miktarda odun toplayın. Sonra o odunu ateşe verin. Nihayet ateş etimi yiyip bitirince kemiklerime ulaşıp da ateş beni tamamen yakınca benim vücudumun kalanını alın, onu dövün ve denize savurun. Ailesi dediklerini yaptılar. Allah onu huzurunda bir araya getirerek ona bu işi neden yaptın, dedi. O: Senden korktuğum için, dedi. Allah da ona mağfiret buyurdu. Ukbe b. Amr dedi ki: Ben de onu aynı şeyleri söylerken dinledim. O kişi kefen soyucusu birisi idi."*[622]

Bunu Buhârî ve Müslim de Sahih'lerinde Abdulmelik b. Ömer'in rivayeti ile çok farklı lafızlarla tahriç etmişlerdir. Bu farklı lafızlardan birisi şöyledir: *"Çocuklarına kendisini yakmalarını sonra onu iyice öğütüp, ezmelerini sonra da oldukça rüzgârlı bir günde yarısını karada, yarısını denizde savurmalarını emretti. Onlar da emrini yerine getirdiler. Allah denize emir verdi, içindekileri toplayıp bir araya getirdi. Karaya da emretti, o da içindekileri bir araya getirdi. Sonra ona ol buyurdu. Derhal dimdik ayakta duran bir adam oluverdi. Ona: Bu yaptığına seni iten nedir? dedi. O: Senin korkundur ki, sen daha iyi bilirsin, dedi. Yüce Allah da hemen ona mağfiret buyurdu."*[623]

*"O sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır. Hemen ondan ateş yakıyorsunuz."* Yani parlak, yeşil, meyveli ve göz alıcı bir hale gelinceye kadar sudan bu ağacı yaratan sonra tekrar bu ağacı kupkuru ateş yakılan bir oduna dönüştüren, aynı şekilde dilediği her şeyi yapandır, istediğini yapmaya kadirdir ve hiçbir şey onun iradesine engel olamaz.

622 Ahmed, V, 383; İbn Hibbân, 651. Huzeyfe'nin naklettiği bir hadis olarak.

623 Buhârî, 3479; Nesâî, IV, 113. Hadis Buhârî ve Müslim'de vardır ama Ebû Said el-Hudri'nin rivayeti olarak yer almıştır. Bk. Buhârî, 3478; Müslim, 2757

Scanned with CamScanner

Katâde yüce Allah'ın: *"O sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır. Hemen ondan ateş yakıyorsunuz"* buyruğu hakkında dedi ki: Yüce Allah'ın buyruğu şu demektir: Bu ağaçtan bu ateşi çıkartan onu diriltmeye de kadirdir.

Bundan maksadın Hicaz topraklarında yetişen Merh ve Afar denilen ağaçlar olduğu da söylenmiştir. Ateş yakmak isteyip de beraberinde çakmak taşları bulunmayan bir kimse gider bu ağaçtan yeşil iki çubuk alır, bunlardan birini diğerine sürter ve her ikisinden ateş ortaya çıkar. Tıpkı çakmaktaşından çıktığı gibi. Bu açıklama İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan rivayet edilmiştir.

Meselde (atasözü) şöyle denilmektedir: "Her ağaçta ateş var ama Merh ile Afar'da bu daha fazladır." Hukema da: Ünnap dışında her ağaçta ateş vardır demişlerdir.

**Allah Dilediğini Yaratır:**

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ ۚ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾ فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

*81. Göklerle yeri yaratan, onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir? Evet ve o biricik yaratandır. Her şeyi en iyi bilendir.*

*82. O bir şeyi diledi mi ona emri sadece "ol" demesidir. O da oluverir.*

*83. Her şeyin melekûtu (egemenlik ve tasarrufu) elinde bulunanın şanı ne yücedir. O münezzehtir, yalnız Ona döndürüleceksiniz.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz gezegenleriyle, sabit olanlarıyla, yıldızları ile birlikte yedi semayı, dağları, çölleri, denizleri, karaları, bunlar arasında da bulunanlarıyla yedi arzı yaratmaktaki kudretine dikkat çekerek bu muazzam varlıkları yaratmakla cesetlerin yeniden diriltileceğine delil olarak görmeyi göstermektedir. Yüce Allah'ın: *"Göklerle yerin yaratılması andolsun ki insanların yaratılışın-*

Scanned with CamScanner

*dan daha büyüktür."* (Mü'min, 57) buyruğunda buna dikkat çekildiği gibi, burada da yüce Rabbimiz: *"Göklerle yeri yaratan onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir?"* buyurmaktadır. Yani insanlar gibisini yaratıp, onları ilkin var ettiği gibi yeniden tekrar onları yaratmaya gücü yetmez mi? Bu açıklamayı İbn Cerîr yapmıştır. Âyet yüce Allah'ın: *"Peki göklerle yeri yaratmış ve onları yaratmaktan dolayı yorulmamış olan Allah'ın ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu görmezler mi? Evet, muhakkak ki o her şeye güç yetirendir."* (Ahkâf, 33) buyruğu gibidir. Yüce Allah da burada şöyle buyurmaktadır: *"Evet ve O biricik yaratandır. Her şeyi en iyi bilendir. O bir şeyi diledi mi ona emri sadece ol demesidir. O da oluverir."* Yani bir şeye sadece bir emir verir, onun ayrıca tekrarına ve vurgulanıp, pekiştirilmesine ihtiyaç yoktur:

إِذَا مَا أَرَادَ اللهُ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ "كُنْ" قَوْلَهُ فَيَكُونُ

*Allah bir işi diledi mi ancak*

*Ol der ona bir defa ol der o da derhal oluverir.*

[5695] İmam Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Ğanm, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yüce Allah buyuruyor ki: Kullarım, benim esenlik verdiklerim dışında hepiniz günahkarsınız. Bu sebeple benden mağfiret dileyin, ben de size mağfiret edeyim. İhtiyaçtan kurtardıklarım hariç hepiniz fakirsiniz. Ben ise pek cömert, pek üstün ve pek varlıklıyım. Dilediğimi yaparım. Benim bağışım da bir sözdür, azabım da bir sözdür. Bir şeyi isteyecek olursam ben ona ol derim. O da derhal oluverir."*[624]

*"Her şeyin melekûtu elinde bulunanın şanı ne yücedir. O münezzehtir yalnız Ona döndürüleceksiniz."* Yani Hayy ve Kayyum, göklerin ve yerin anahtarları elinde bulunan, bütün emrin kendisine ait olduğu, yaratmak ve emretmek yalnız kendisinin olan, ölümden sonra diriliş gününde kulların huzuruna döneceği, her kişiye ameline uygun karşılığı verecek olan, adaletli, nimetlerin sahibi ve her türlü lütuf ve ikramın kendisinin olduğu Hayy ve Kayyum olan o yüce zat her türlü kötülükten uzak, mukaddes ve münezzehtir.

624 Daha önce Enfâl sûresi 51. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Her şeyin melekûtu elinde bulunanın şanı ne yücedir"* buyruğu, onun: *"De ki: Her şeyin melekûtu (mülkü ve egemenliği) elinde bulunan kimdir?"* (Mü'minûn, 88) buyruğu ile: *"Her şeyin mülkü elinde bulunanın şanı ne yücedir."* (Mülk, 1) buyruğuna benzemektedir.

Mülk ve melekût mana itibariyle birdir. Rahmet ile rahamut, rahbet (korku) ile rahabut, cebr ile ceberut gibi. Bazı kimseler mülkün cesetler âlemi, melekûtun ise ervah alemi olduğunu söylemişlerdir ama Sahih olan birincisidir, müfessirlerden olsun başkalarından olsun cumhurun kanaati budur.

[5696] İmam Ahmed dedi ki: Huzeyfe b. el-Yeman (radıyallâhu anh) dedi ki: Bir gece Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaza durdum. Yedi rekâtte es-sebu't-tıval (denilen ilk yedi uzun sûreyi) okudu. Başını rükûdan kaldırdığı zaman semiallahu li men hamideh dedikten sonra *"Elhamdulillahi zi'l-melekûti ve'l-ceberuti ve'l-kibriyai ve'l-azame: Mülkün mutlak sahibi, emri kayıtsız ve şartsız yerine gelen, pek büyük ve pek azametli Allah'a hamdolsun"* derdi. Rükûu kıyamı gibi, sücudu rükûu gibi idi. Namazı bitirdiğinde benim ayaklarım neredeyse kırılacaktı.[625]

[5697] Ebû Dâvûd, Şemail'inde Tirmizî ve Nesâî, Şu'be yoluyla Huzeyfe'den şu rivayeti nakletmektedir: Huzeyfe Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i geceleyin namaz kılarken gördü. O sırada -üç defa- Allahuekber dedikten sonra: "Zu'l-melekûti ve'l-ceberuti ve'l-kibriyai ve'l-azame" diyordu. Sonra Allah Rasûlü Bakara sûresinin başından okumaya başladı. Sonra rükûa vardı. Rükûu kıyamına yakın (uzunlukta) idi. Rükûunda da "subhane Rabbiye'l-azim, subhane Rabbiye'l-azim" derdi. Sonra başını rükûdan kaldırdı. Rükûdan kalktıktan sonraki ayakta duruşu rükûuna yakın idi. Bu haldeki kıyamında "Rabbena ve lekel hamd: Hamd Rabbime mahsustur" derdi. Sonra secdeye vardı. Secdesi kıyamına yakındı. Sücudunda da: "Subhane Rabbiye'l-a'lâ" derdi. Sonra başını secdeden kaldırdı. Her iki secde arasında da sücuduna yakın (bir süre) oturur ve: "Rabbiğfirli, Rabbiğfirli: Rabbim bana günahlarımı bağışla, Rabbim bana günahlarımı bağışla" derdi. Bu şekilde dört rekât namaz kıldı ve bu dört rekâtta Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide -ya da En'âm- sûrelerini -şüphe eden Şu'be'dir- okudu.[626] Bu Ebû Dâvûd'un lafzıdır.

---

625 Ahmed, V, 388, 396. Senedinde ismi verilmemiş bir ravi vardır ama Müslim'de ona mutabaatta bulunulmuştur. Bir sonraki rivayet de buna tanıklık etmektedir.

626 Ebû Dâvûd, 874; Tirmizî, Şemail, 270. Senedinde adı verilmemiş bir ravi vardır.

Scanned with CamScanner

Nesâî dedi ki: "Bize göre (senette adı geçen) Ebû Hamza, Talha b. Yezîd'dir. Bu adamın da Sıla olma ihtimali vardır." Evet, böyle demiştir ama bunun Huzeyfe'nin amcasının oğlu olma ihtimali daha yüksektir. Daha önce İmam Ahmed'in rivayetinde geçtiği gibi. Allah en iyi bilendir.

Sıla b. Zufer'in Huzeyfe'den rivayetine gelince, bu da Müslim'in Sahih'inde yer almaktadır ama o rivayette "el-melekût ve'l-ceberut ve'l-kibriya ve'l-azame"den söz edilmemektedir.

[5698] Ebû Dâvûd dedi ki: Avf b. Mâlik el-Eşcai dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir gece namaz kıldım. Bakara sûresini okudu. Bir rahmet âyeti okudu mu mutlaka orada durur ve dilekte bulunurdu. Bir azap âyeti okudu mu orada durur, Allah'a o azaptan sığınırdı. (Avf) dedi ki: Sonra kıyamda durduğu kadar bir süre rükûa vardı. Rükûunda: "Subhane zi'l-ceberuti ve'l-melekûti ve'l-kibriya-i ve'l-azame: Ceberut, melekût, kibriya ve azamet sahibini bütün eksikliklerden tenzih ederim" derdi. Sonra kıyamı kadar secdeye vardı, secdesinde de aynı sözleri söyledi. Sonra ayağa kalkıp Âl-i İmrân sûresini okudu sonra da (diğer rekâtlarda) birer sûre birer sûre okudu.[627] Bunu Tirmizî Şemail'de ve Nesâî (Süneninde) Muâviye b. Sâlih'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

Yâsin sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamdimiz ve minnet duygularımız Allah'adır.

627 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 873. Senedi hasendir, ravileri sikadır, senedi de muttasıldır. Bundan önceki rivayet buna şahitlik eder. Aslı da Müslim'de vardır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# SÂFFÂT SÛRESİ

[182 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[5699] Nesâî dedi ki: Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere hafifletmeyi (namazı çok uzatmamayı) emreder ve o Sâffât sûresini okuyarak bize imamlık yapardı.[628] Bunu yalnızca Nesâî (münferid olarak) rivayet etmiştir.

**Sıra Sıra Duranlar:**

وَالصَّافَّاتِ صَفًّا ﴿١﴾ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا ﴿٢﴾ فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا ﴿٣﴾ إِنَّ إِلَٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ﴿٤﴾ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ﴿٥﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Andolsun saf saf duranlara,*

*2. Haykırarak sürenlere,*

*3. Zikir okuyup, duranlara,*

*4. Şüphesiz sizin ilahınız birdir.*

*5. Göklerle yerin ve aralarında olanların Rabbidir, doğuların da Rabbidir.*

628 Nesâî, Tefsir, 452; Ahmed, II, 26, 40; İbn Huzeyme, 1606. Sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Süfyân es-Sevrî, A'meş'ten, o Ebu'd-Duhâ'dan, o Mesruk'tan, o Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti: *"Andolsun saf saf duranlara"* bunlar meleklerdir. *"Haykırarak sürenlere"* bunlar da meleklerdir. *"Zikir okuyup duranlara"* bunlar da meleklerdir.

İbn Abbâs, Mesruk, Said b. Cubeyr, İkrime, Mücâhid, Süddî, Katâde, Rabi b. Enes de böyle demiştir. Katâde de: Melekler semada saflar halindedir, demiştir.

[5700] Müslim dedi ki: Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Diğer insanlara üç hasletle üstün kılındık: Saflarımız meleklerin safları gibi takdir buyuruldu. Yerin tamamı bizim için mescit kılındı. Toprağı -eğer su bulamayacak olursak- bizim için temizlenme aracı yapıldı."*[629]

[5701] Yine Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin rivayetine göre Câbir b. Semura dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Niçin meleklerin Rableri huzurunda saf tuttukları gibi saf tutmuyorsunuz?"* Biz: Melekler Rableri huzurunda nasıl saf tutarlar ki? dedik. O: *"Ön safları tamamlarlar ve sıkı sıkı saf tutarlar."* buyurdu.[630]

Süddî ve başkaları dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Haykırarak sürenlere"* buyruğu meleklerin bulutları sürmesini anlatmaktadır. Rebî' b. Enes de: *"Haykırarak sürenlere"* buyruğunda Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de yapılmasını yasakladığı hususlar kastedilmektedir, demiştir. Mâlik de Zeyd b. Eslem'den bu şekilde rivayette bulunmuştur.

*"Zikir okuyup duranlara"* buyruğunu Süddî melekler Allah nezdinden Kitab'ı ve Kur'ân'ı insanlara getirirler diye açıklamıştır. Bu yönüyle bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"Zikri (vahyi) getirip, bırakanlara gerek bir mazeret, gerekse bir uyarı olmak üzere"* (Mürselât, 5-6) buyruklarına benzer.

*"Şüphesiz sizin ilahınız birdir. Göklerle yerin Rabbidir."* İşte hakkında yemin olunan gerçek budur. Yüce Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O *"göklerle yerin ve aralarında olanların"* aralarındaki yaratılmışların *"Rabbidir, do-*

629 Müslim, 522

630 Müslim, 430; Ebû Dâvûd, 661; İbn Mâce, 992; Nesâî, Tefsir, 454

Scanned with CamScanner

*ğuların da Rabbidir."* Yani yarattıklarının mutlak maliki ve onları musahhar kılmak sûretiyle yarattıklarında tasarruf sahibi olan O'dur. Sabit yıldızlar, gezegenler buna dâhildir. Bunlar doğuda görülür, batıda batarlar. Doğular söz konusu edilmekle batıların zikredilmesine gerek görülmemiştir çünkü doğular batılara delalet eder. Yüce Allah şu buyruğunda ise bunu açıkça ifade etmiş bulunmaktadır: *"Hayır, doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki mutlaka biz güç yetirenleriz."* (Meâric, 40)

Yüce Allah bir başka âyette de: *"O hem iki doğunun Rabbidir, hem de iki batının Rabbidir."* (Rahmân, 17) Burada da kasıt yaz ve kış doğuş ve batış yerleri ile güneşin ve ayın doğuş ve batışı kastedilmektedir.

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ﴿٦﴾ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ ﴿٧﴾ لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ﴿٩﴾ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾

*6. Muhakkak biz dünya semasını bir süsle yıldızlarla süsledik.*

*7. Ve itaatten çıkan her şeytandan koruduk.*

*8. Onlar mele-i a'lâ'yı dinleyemezler ve her taraftan sürülüp atılırlar.*

*9. Kovularak; onlar için sürekli bir azap da vardır.*

*10. Meğerki hızlıca hırsızlayıp bir şey kapan olsun. Hemen arkasından parlak, delici bir alev ona yetişir.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz dünya semasını yerde yaşayanlardan oraya bakanlar için *"yıldızlarla"* süslediğini haber vermektedir.

"(بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ): Bir süsle yıldızlarla" buyruğu izafet ile de bedel ile de okunmuş olup, her ikisinin anlamı aynıdır. Sabit olanlarıyla, gezegenleriyle yıldızların ışığı semanın şeffaf olan cürmünü (cismini) delip, geçerek yeryüzünde yaşayanları aydınlatır. Nitekim şanı yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun biz dünya semasını kandillerle süsledik. Onları şeytanlara atış*

Scanned with CamScanner

*taneleri yaptık. Ayrıca onlara cehennem azabını hazırladık."* (Mülk, 5); *"Andolsun biz gökte burçlar yaratmış ve onu seyredenler için süslemişizdir. Biz o göğü kovulmuş her şeytandan koruduk. Kulak hırsızlığı yapan müstesnâ. Onun ardına da apaçık bir ateş parçası düşmektedir."* (Hicr, 16-18)

Yüce Rabbimiz burada da: *"Ve itaatten çıkan"* baş kaldıran, azgınlık eden *"her şeytandan koruduk."* Böyle bir şeytan kulak hırsızlığı yapmak isteyecek olursa delip geçen alevli bir ateş ona ulaşır ve onu yakar. Bunun için yüce Allah: *"Onlar mele-i a'lâ'yı dinleyemezler"* buyurmaktadır ki mele-i a'lâ'ya ulaşamasınlar diye demektir. Mele-i a'lâ ise semalar ve onlarda bulunan meleklerdir. Onlar yüce Allah'ın gerek şeriati, gerek kaderi ile alakalı bildirdiği vahiyleri konuştukları zaman (bunları dinlemeye çalışırlar). Nitekim buna dair açıklamalar daha önce şanı yüce Rabbimizin: *"Nihayet kalplerinden korku giderilince: Rabbiniz ne buyurdu diyecekler. Onlar hak diyeceklerdir. O çok yüce, çok büyüktür"* (Sebe, 23) buyruğunu açıklarken zikrettiğimiz hadislerde geçmiş bulunmaktadır. Bunun için yüce Allah: *"Ve her taraftan"* yani semaya ulaşmak istedikleri her yönden *"sürülüp, atılırlar."* Onlara bu atışlar yapılır buyurmaktadır. *"Kovularak"* yani onlar böylelikle uzaklaştırılır, kovulur ve oraya ulaşmaları engellenir. Bunlarla onlara atış yapılır.

*"Onlar için sürekli bir azap da vardır."* Yani ahiret yurdunda onlar için sürekli, can yakıcı ve daimi bir azap vardır. Nitekim yüce Rabbimiz bir başka yerde: *"Ve biz onlar için cehennem azabını hazırladık."* (Mülk, 5) buyurmaktadır.

*"Meğer ki hızlıca hırsızlayıp, bir şey kapan olsun."* Yani şeytanlar arasından ancak hızlıca bir şey kapan müstesnâdır. Bu da şeytanın semadan dinlediği ve kendisinin altındakine bıraktığı sözdür. Öbürü de altındakine onu bırakır. Bazen alevli ateş bir altındakine bırakamadan ona gelir, yetişir. Bazen de Allah'ın takdiri gereği alevli ateş gelip onu yakmadan önce bırakabilir ve o diğeri de bu sözü -daha önce hadiste geçtiği gibi- kâhine ulaştırır. Bu sebeple yüce Rabbimiz: *"Meğer ki hızlıca hırsızlayıp, bir şey kapan olsun. Hemen arkasından parlak delici bir alev"* ışık saçıcı, aydınlatıcı bir alev *"ona yetişir"* buyurmaktadır.

[5702] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Şeytanların semada oturdukları yerleri vardı. (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Bu oturdukları yerlerde vahyi dinlemeye çalışırlardı. O sırada yıldızlar (üzerlerine) akmıyor, şeytan-

Scanned with CamScanner

lara (delip geçen alevle) atış yapılmıyordu. Şeytanlar vahyi işittiklerinde yere inerler, bir söze dokuz katarlardı. (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rasûl olarak gönderilince bu sefer şeytan yerine oturdu mu delici alev gelir ve onu yakmadan geçmezdi. Şeytanlar bu hali İblis -leanehullah-e şikâyet ettiler. O, bu ancak meydana gelmiş, önemli bir olaydan dolayı olmalıdır, dedi. (İbn Abbâs) dedi ki: Bunun üzerine etrafa askerlerini yaydı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Nahle denilen yerdeki iki dağın arasında namaz kıldığını gördüler. -(Ravilerden) Veki, Batn-ı Nahle'yi kastediyor, dedi.- (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Dönüp İblis'e gördüklerini haber verdiler. İblis işte meydana gelen önemli olay budur, dedi.

Yüce Allah'ın izniyle bu anlamda varid olmuş hadislerle diğer rivayetler yüce Allah'ın cinlerin: *"Gerçekten biz göğe doğru yükselmek istedik de onun güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş olduğunu gördük. Halbuki gerçekten biz dinlemek için orada bir yer bulup oturuyor idik. Şimdi ise kim dinlemek isterse kendisini bekleyen alevli bir ateş bulur. Doğrusu biz yerde bulunanlar için şer mi murad edildi yoksa biz Rableri hakkında hayır mı murad etti bilmiyoruz."* (Cin, 8-10) Söylediklerini bildiren buyruğu açıklanırken gelecektir.[631]

**Zorlu Yaratılış:**

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا ۚ إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ
﴿١١﴾ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾ وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ
﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ
مُبِينٌ ﴿١٥﴾ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾
أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِيَ
زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾

*11. Şimdi sor onlara: Yaratılış itibarı ile kendileri mi daha güçlüdür yoksa (diğer) yarattıklarımız mı? Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.*

631 Hadisi Taberî, 29261'de rivayet etmiş olup, ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir.

Scanned with CamScanner

*12. Evet, sen şaşıyorsun, onlar ise alay ediyorlar.*

*13. Onlara öğüt verilse, öğüt almazlar.*

*14. Bir âyet görseler aralarında alay ederler.*

*15. Ve: "Bu ancak apaçık bir büyüdür" derler.*

*16. Biz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra gerçekten biz tekrar diriltilecek miyiz?*

*17. Ya önceki atalarımız da mı?*

*18. De ki: "Evet, hem de siz küçültülmüşler olarak (diriltileceksiniz)"*

*19. O sadece bir çığlıktır, hemen onlar kalkıp bakınacaklar.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz buyuruyor ki: Şu ölümden sonra dirilişi inkâr edenlere sor: Onlar mı daha güçlü bir yaratılışa sahiptirler yoksa gökler, yer, ikisi arasında bulunan melekler, şeytanlar ve pek büyük yaratıklar mı?

İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) ("yoksa yarattıklarımız mı" anlamındaki lafızları): "أم من عددنا: Yoksa saydıklarımız mı" diye okumuştur.

Onlar bütün bu yaratılmışların yaratılışları itibariyle kendilerinden daha güçlü olduğunu kabul ediyorlar. O halde durum böyle olduğuna göre onlar inkâr ettikleri gerçekten daha büyük olan şeylere tanık oluyorlarken neden ölümden sonra dirilişi inkâr ediyorlar? Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Göklerle yerin yaratılması andolsun ki insanların yaratılışından daha büyüktür. Fakat insanların çoğu bilmezler."* (Mü'min, 57)

Sonra yüce Allah onların oldukça zayıf, güçsüz bir şeyden yaratıldıklarını beyan buyurarak şöyle buyurmaktadır: *"Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık."* Mücâhid, Said b. Cubeyr ve Dahhâk: Bu birbirine yapışan kaliteli çamur demektir. İbn Abbâs ve İkrime: O yapışkan ve cıvık çamur demektir diye açıklamışlardır. Katâde de: Ele yapışan çamura denilir demiştir.

Yüce Allah'ın: *"Evet, sen şaşıyorsun onlar ise alay ediyorlar"* buyruğu da şu demektir: Ey Muhammed! Sen bu ölümden sonra dirilişi inkâr edenlerin yalanlamalarına şaşıyorsun, sen yüce Allah'ın bu hayret verici durum ile ilgili verdiği haberi kesinlikle tasdik ediyor, ona kesin olarak inanıyorsun. Bu yok

Scanned with CamScanner

oluşlarından sonra cisimlerin yeniden yaratılışıdır. Onlar ise senin tam zıttınadırlar. Aşırı yalanladıkları için bu hususta kendilerine söylediğin sözlerle alay ediyorlar. Katâde dedi ki: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) şaştı, hayret etti, Âdemoğullarının sapkınları da alay etti.

*"Bir âyet"* buna dair apaçık bir delil ve belge *"görseler aralarında alay ederler."* Mücâhid ve Katâde (birlikte) alay ederler, diye açıklamışlardır.

*"Ve: Bu ancak apaçık bir büyüdür."* Yani senin bu getirdiğin apaçık bir büyüden başka bir şey değildir *"derler. Biz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra gerçekten biz tekrar diriltilecek miyiz, ya önceki atalarımız da mı?"* Onlar bu dirilişi çok uzak bir ihtimal olarak görüyor ve bunu yalanlıyorlardı.

*"De ki: Evet, hem de siz küçültülmüşler olarak."* Yani: Ey Muhammed! Onlara de ki: Siz kemik ve toprak olduktan sonra kıyâmet gününde diriltileceksiniz. *"Hem de siz küçültülmüşler olarak."* Muazzam kudretin egemenliği altında hakir ve küçülmüş bir halde (diriltileceksiniz). Nitekim şanı yüce Allah: *"Hepsi de huzuruna küçülmüşler olarak geleceklerdir."* (Neml, 87); *"Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler yakında küçülmüşler olarak cehenneme gireceklerdir."* (Mü'min, 60) buyurmaktadır.

Sonra da yüce Allah: *"O sadece bir çığlıktır. Hemen onlar kalkıp bakınacaklar"* buyurmaktadır. Yani bu sadece aziz ve celil olan Allah'ın vereceği bir emir ile olacaktır. Onları yerden çıkmaları için sadece bir defa çağıracak, onlar derhal onun huzuruna gelecek, kıyâmet gününün dehşetli hallerine bakmaya koyulacaklardır. Yüce Allah en iyi bilendir.

**Hüküm Günü:**

وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾ هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنتُم بِهِ
تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾ احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ
﴿٢٢﴾ مِن دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾ وَقِفُوهُمْ
إِنَّهُم مَّسْئُولُونَ ﴿٢٤﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ
مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾

Scanned with CamScanner

*20. Ve diyecekler ki: "Vay bize! Bu din günüdür."*

*21. Bu sizin önceden yalanladığınız ayırt etme günüdür.*

*22, 23. Toplayınız (şirkle kendilerine) zulmedenleri ve onlara eş olanları. Allah'tan başka taptıklarını da. Onlara cehennemin yolunu gösterin.*

*24. Ve durdurun onları. Çünkü onlar sorgulanacaklardır.*

*25. Ne oluyor size? Neden birbirinize yardım etmiyorsunuz?*

*26. Bilakis onlar bugün teslim olmuşlardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kıyâmet gününde kâfirlerin kendilerini kınayacaklarını ve dünya yurdunda iken kendilerine zulmettiklerini itiraf edeceklerini haber vermektedir. Onlar kıyâmetin dehşetli hallerini görecekleri vakit pişmanlığın kendilerine fayda vermeyeceği bir zamanda büsbütün pişman olacaklardır. *"Ve diyecekler ki: Vay bize! Bu din günüdür:"* Buna karşılık meleklerle mü'minler onlara *"bu sizin önceden yalanladığınız ayırt etme günüdür"* diyeceklerdir. Bu söz, kendilerine azar olsun diye söylenecektir. Yüce Allah da meleklere hem haşredilecekleri yerde, hem de neşr edilecekleri (amel defterlerinin kendilerine verileceği) yerde durdurulacakları zaman kâfirlerin mü'minlerden ayırt edilmesini emredecektir. Bunun için yüce Allah: *"Toplayınız zulmedenleri ve onlara eş olanları"* buyurmaktadır.

en-Numan b. Beşir (radıyallâhu anh) dedi ki: *"Onlara eş olanlar"*dan kastettiği onların benzerleri ve onlar gibi olanlarıdır. İbn Abbâs, Said b. Cubeyr, İkrime, Mücâhid, Süddî, Ebû Sâlih, Ebu'l-Âliye ve Zeyd b. Eslem de böyle demişlerdir. Süfyân es-Sevrî de Simak'dan, o en-Numan b. Beşir'den, o Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'dan: *"Toplayınız zulmedenleri ve onlara eş olanları"* buyruğu hakkında onların kardeşlerini diye açıkladığını nakletmektedir.

Şerik de Simâk'den, o en-Numan'dan şöyle dediğini nakletti: Ömer (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinledim: *"Toplayınız zulmedenleri ve onlara eş olanları"* yani onlar gibi olanları, onlara benzeyenleri. (Devamla) dedi ki: Faizci faizci ile birlikte, zina etmiş olan zinakar ile birlikte, içkici içkici ile birlikte gelecektir.

Scanned with CamScanner

Husayf, Miksem'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Onlara eş olanlardan kasıt onların zevceleri, kadınlarıdır. Bu ise garip bir rivayettir. Ondan naklen geldiği bilinen açıklama birincisidir. Nitekim Mücâhid ve Said b. Cubeyr ondan: Onlara eş olanlar onların benzerleri, arkadaşlarıdır.

*"Allah'tan başka taptıklarını da."* Yani Allah'tan başka tapındıkları putlar, koştukları eşler de onlarla birlikte onların bulundukları yerde haşredilip, bir araya getirileceklerdir.

*"Onlara cehennemin yolunu gösterin."* Onlara cehenneme giden yolun hangisi olduğunu gösterin. Bu da yüce Allah'ın: *"Biz onları kıyâmet günü körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüzükoyun haşredeceğiz. Varacakları yer cehennemdir. Alevi yavaşladıkça biz onlara alevini arttırırız"* (İsrâ, 97) buyruğunu andırmaktadır.

*"Ve durdurun onları. Çünkü onlar sorgulanacaklardır."* Yani dünya yurdunda iken işlemiş oldukları amelleri ve sözleri dolayısıyla sorgulanmak üzere onları durdurun. Nitekim Dahhâk, İbn Abbâs'tan: Onları alıkoyun çünkü onlar hesaba çekileceklerdir, dediğini nakletmektedir.

[5703] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Herhangi bir şeye çağıran her bir davetçi kıyâmet gününe kadar onunla birlikte durdurulacaktır. O (davet ettiği kimseler) onun yanından ayrılmayacak, başka tarafa gitmeyeceklerdir. İsterse bir kişi, bir kişiyi davet etmiş olsun."* Sonra da: *"Ve durdurun onları. Çünkü onlar sorgulanacaklardır"* buyruğunu okudu.[632]

---

632 Zayıftır. Tirmizî, 3228'de Leys, Bişr'den, o Enes'ten merfu olarak böylece rivayet etmiş ve gariptir diyerek zayıf olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde hocamız da Camiu'l-Usul, 7983'te senedinin zayıf olduğunu belirtmiştir. Hadisin iki illeti vardır. Adı geçen Leys, Leys b. Ebî Süleym'dir. Yahyâ ve Nesâî zayıf olduğunu söylemiş, İbn Hibbân son zamanlarda hafızası karışmıştır demiştir. Hocası Bişr'i Zehebî Mizan'da zikrederek tanınmamaktadır demiştir. Hâfız İbn Hacer, Takrib'de: Bişr'in Enes'ten rivayeti halinde bunun Bişr b. Dinar olduğu söylenmiştir ki o da meçhul bir ravidir demektedir.

Bunu Taberî, 29325'te Leys'ten, o bir adamdan, o Enes'ten diye rivayet etmiştir. Taberî bunun adını vermemiştir. Bu adını vermediği kişi de odur.

Hakim bunu II, 430, h. no: 3610'da el-Mutemir babası Süleyman'dan, o Enes'ten diye rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Bu hadisi el-Hasen b. Ahmed et-Tüsterî böylece rivayet etmiştir. Eğer bizim onun bu dediğini kabul etmemiz doğru olursa Buhârî ve Müslim'in

Scanned with CamScanner

Bu hadisi Tirmizî, Leys b. Ebî Suleym yoluyla rivayet ettiği gibi İbn Cerîr de bunu Yakûb b. İbrâhim, Mutemir'den, o Leys'den, o bir adamdan, o Enes'ten merfu olarak rivayet etmiştir.

Abdullah b. el-Mübârek dedi ki: Osman b. Zaide'yi şöyle derken dinledim: Kişiye ilk sorulacak şey kendisiyle oturup kalkanlar olacaktır sonra onlara azar ve sitem olmak üzere: *"Ne oluyor size?"* Bir zamanlar iddia ettiğiniz gibi siz birbiriyle yardımlaşacak büyük bir topluluk olduğunuza göre *"Neden birbirinize yardım etmiyorsunuz?"* denilecektir.

*"Bilakis onlar bugün teslim olmuşlardır."* Yani Allah'ın emrine boyun eğip uyacaklardır, ona muhalefet edemeyecek, onun dışına çıkamayacaklardır. Allah en iyi bilendir.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوٓا إِنَّكُمْ كُنتُمْ تَأْتُونَنَا
عَنِ ٱلْيَمِينِ ﴿٢٨﴾ قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا
عَلَيْكُم مِّن سُلْطَٰنٍ ۚ بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَٰغِينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ
رَبِّنَآ ۖ إِنَّا لَذَآئِقُونَ ﴿٣١﴾ فَأَغْوَيْنَٰكُمْ إِنَّا كُنَّا غَٰوِينَ ﴿٣٢﴾ فَإِنَّهُمْ
يَوْمَئِذٍ فِي ٱلْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِٱلْمُجْرِمِينَ
﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوٓا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾
وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوٓا ءَالِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ ۚ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَآءَ بِٱلْحَقِّ
وَصَدَّقَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾

---

şartına göre sahih olduğunu kabul etmemiz gerekir ama biz bunun doğru şeklinin şöyle olduğunu söylüyoruz dedikten sonra Hakim hadisi el-Mutemir, Leys'den, o Bişr'den böylece rivayet etmektedir. Bu senet ise az önce kaydettiğimiz gibi zayıftır.

Hadisi rivayetinde Leys ızdıraba da düşmüş olup, İbn Mâce, 208'de bunu Leys'den, o Beşir b. Lehik'den, o Enes'ten diye rivayet etmiştir. Burada adı geçen Beşir ise Buhârî ve Müslim'in ravilerindendir. Leys'den daha aşağı raviler ise Müslim'in ravilerindendir. O halde illet Leys'den kaynaklanmaktadır ve o da bunu rivayette ızdıraba düşmüştür. Ahmed de Leys'i hadisleri muzdarip olmakla nitelendirmiştir. Busiri de Zevaid'de senedi zayıftır demektedir. O halde hadis mana cihetiyle sahih olsa dahi senet zayıftır. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

*27. Onlardan bir kısmı diğer bir kısmına yönelip, biri diğerine soru sorarlar.*

*28. Derler ki: "Gerçekten siz bize sağdan gelirdiniz."*

*29. Onlar da derler ki: "Hayır, siz iman üzere değil idiniz."*

*30. Bizim sizin üzerinizde bir hâkimiyetimiz de yoktu. Bilakis siz azgın bir topluluktunuz.*

*31. (Önderlerle uyanlar): "Rabbimizin sözü üzerimize hak oldu. Muhakkak biz tadıcılarız" (diyecekler).*

*32. Çünkü biz sizi azdırdık, zaten biz de azgınlardan idik.*

*33. Muhakkak onlar o günde azapta ortaktırlar.*

*34. İşte biz günahkârlara muhakkak böyle yaparız.*

*35. Çünkü onlara: "Allah'tan başka ilah yoktur" denildiğinde büyüklük taslarlar,*

*36. Ve derlerdi ki: "Biz ilahlarımızı deli bir şair dolayısı ile mi terk edeceğiz?"*

*37. Hayır! O hak ile gelmiş ve rasûlleri de tasdik etmiştir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kâfirlerin kıyâmet günü Arasat'ında birbirlerini kınayacaklarını söz konusu etmektedir. Aynı şekilde onlar cehennem ateşinin aşağı basamaklarında da birbirleri ile tartışacaklardır: *"Zayıf olanlar büyüklük taslayanlara şöyle diyecekler: Biz size uyan kimseler idik. Şimdi siz bu ateşin bir kısmını olsun bizden kaldırabilir misiniz? O büyüklük taslayanlar diyecekler ki: Muhakkak biz hepimiz bunun içindeyiz. Şüphesiz Allah kullar arasında hüküm vermiş bulunuyor."* (Mü'min, 47-48); *"Sen o zalimleri Rableri huzurunda durdurulmuş, sözü birbirlerine döndürürlerken bir görsen güçsüz bırakılan tabiler, büyüklük taslayanlara: Siz olmasaydınız elbette biz iman edenler olurduk derler. Büyüklük taslayan önderler, güçsüz bırakılanlara derler ki: Size geldikten sonra sizleri hidayetten biz mi alıkoyduk? Hayır, siz zaten günahkâr kimseler idiniz. Güçsüz bırakılanlar büyüklük taslayanlara derler ki: Hayır, gece gündüz hilekârlıklarınız (bizi bu hale koydu) çünkü siz bize Allah'ı inkâr etmemizi, ona ortaklar koşmamızı emredersiniz. Azabı göreceklerinde ise pişmanlıklarını gizleyeceklerdir. Biz de kâfirlerin boyunlarına*

Scanned with CamScanner

*tasmalar koyarız ya onlar işleyegeldiklerinden başkası ile mi cezalandırılacaklar."* (Sebe, 31-33)

İşte burada da onlara aynı şeyleri söyleyeceklerdir: *"Gerçekten siz bize sağdan gelirdiniz."* Dahhâk, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Yani siz bizleri bizim üzerimizdeki gücünüz ile bizi buna mecbur ediyordunuz. Çünkü bizler güçsüz, siz ise güçlü idiniz.

Mücâhid dedi ki: Yani hak tarafından gelirdiniz. Kâfirler bu sözleri şeytanlara söyleyeceklerdir.

Katâde dedi ki: İnsanlar cinlere: *"Gerçekten siz bize sağdan"* yani hayır tarafından *"gelirdiniz"* de bizi hayırdan vazgeçirir ve onu işlememek için bizi geciktirir, alıkoyardınız demektir.

Süddî de şöyle açıklamıştır: Siz bize hak tarafından gelir, bize batılı süslü gösterir ve bizi haktan alıkoyardınız. Hasan da yüce Allah'ın: *"Dediler ki: Gerçekten siz bize sağdan gelirdiniz"* buyruğu hakkında dedi ki: Evet, Allah'a yemin ederim ki herhangi bir hayır yapmak istediği zaman her seferinde ona gider ve onu o hayırdan alıkoyar.

İbn Zeyd dedi ki: Yani sizler bizimle hayır arasında engel oluyordunuz. Bizi İslam'dan, imandan ve yapmakla emrolunduğunuz hayrı işlemekten geri çevirdiniz.

Yezîd er-Rişk dedi ki: La ilahe illallah tarafından geliyordunuz. Husayf: Sağlarından geldiklerini kastetmektedirler, demiştir.

İkrime: *"Derler ki: Gerçekten siz bize sağdan gelirdiniz"* bizim size güvendiğimiz taraftan gelirdiniz, demektir.

*"Onlar da derler ki: Hayır, siz iman üzere değil idiniz."* Cin ve insanlardan önderlik yapanlar kendilerine uyanlara şöyle diyecektir: Hayır, durum sizin iddia ettiğiniz gibi değildir. Aksine sizin kalpleriniz imanı inkâr eden, küfür ve isyanı kabullenen kalplerdi.

*"Bizim sizin üzerinizde bir hâkimiyetimiz de yoktu."* Yani sizi kendisine davet ettiğimiz yolun doğruluğuna dair bir delilimiz bulunmuyordu. *"Bilakis siz azgın bir topluluktunuz."* Aksine siz haddi aşan, azan ve hakkın sınırlarını çiğneyen kimseler idiniz. Bundan dolayı bizim çağrımızı kabul ettiniz ve nebîlerin size getirmiş olduğu hakkı terk ettiniz. Halbuki onlar size getirdikle-

Scanned with CamScanner

rinin doğru olduğuna dair delilleri göstermiş, siz de onlara muhalefet etmiş idiniz.

*"Rabbimizin sözü üzerimize hak oldu. Muhakkak biz tadıcılarız. Çünkü biz sizi azdırdık zaten biz de azgınlardan idik."* Büyükleri, zayıf düşürülmüşlere şöyle diyecek: Allah'ın sözü bizim aleyhimize hak olmuş, gerçekleşmiştir. Bizler bedbaht kimselerden olup, kıyâmet gününde azabı tadacak kimseleriz. *"Çünkü biz sizi azdırdık"* sizi dalalete, sapıklığa çağırdık. *"Zaten biz de azgınlardan idik."* Sizi içinde bulunduğumuz hale çağırdık, siz de çağrımızı kabul ettiniz.

Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak onlar o günde azapta ortaktırlar."* Her birileri kendi durumuna göre olmak üzere hepsi ateştedirler. *"İşte biz günahkârlara muhakkak böyle yaparız. Çünkü onlara"* dünya hayatında *"Allah'tan başka ilah yoktur denildiğinde büyüklük taslarlardı."* Mü'minler bunu söylediği gibi, onlar da onu söylemeyi büyüklüklerine yedi-remiyorlardı.

[5704] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"La ilahe illallah deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Kim la ilahe ilallah derse malını ve canını benden korumuş olur. Hakkıyla olursa müstesnâ hesabını görmek de Allah'a aittir."* Yüce Allah da kitabında hükmünü indirmiş ve büyüklük taslayan bir topluluğu söz konusu ederek: *"Çünkü onlara: Allah'tan başka ilah yoktur denildiğinde büyüklük taslarlardı"* buyurmuştur.[633]

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize babam tahdis etti. Said el-Cureyri, Ebu'l-Ala'dan şöyle dediğini nakletti: Kıyamet gününde Yahudiler getirilecek ve onlara neye ibadet ediyordunuz denilecek, onlar: Allah'a ve Uzeyr'e diyecekler. Onlara: Sol tarafa gidiniz buyurulacak. Sonra Hıristiyanlar getirilecek, onlara da neye ibadet ediyordunuz denilecek. Onlar Allah'a ve Mesih'e ibadet ediyorduk, diyecekler. Onlara siz de sol tarafı takip ediniz buyurulacak. Sonra müşrikler getirilecek, onlara da "la ilahe ilallah" denilecek, onlar bü-

633 İbn Vehb'in kardeşinin oğlu dışında ravileri sikadırlar çünkü birden çok kişi onun zayıf olduğunu söylemiştir. Hadisin aslını Buhârî ve Müslim ittifakla bir sahabe topluluğundan rivayet etmişlerdir. Baş tarafları daha önceden geçmişti. "Allah da... indirdi" ifadeleri ise ravilerden birisinin ya Zührî'nin ya İbnu'l-Müseyyeb'in hadise derc edilmiş sözleridir. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

yüklenecekler. Sonra yine onlara "la ilahe illallah" denilecek yine büyüklük taslayacaklar. Yine onlara "la ilahe illallah" denilecek, bu sefer de büyüklenecekler. Onlara haydi siz de sol tarafa gidiniz denilecek.

(Ravilerden) Ebû Nadra dedi ki: Kuştan daha hızlıca gidecekler. Ebu'l-A'lâ dedi ki: Sonra Müslümanlar getirilecek, onlara: Neye ibadet ediyordunuz denilecek. Onlar yüce Allah'a ibadet ediyorduk diyecekler. Onlara: Onu görürseniz, onu tanır mısınız denilecek, onlar evet diyecekler. Onlara: Onu görmediğiniz halde onu nasıl tanıyacaksınız denilecek, onlar: Biz onun eşinin ve benzerinin olmadığını biliyoruz diyecekler. Şanı yüce ve mübarek olan Rabbimiz onlara tanıyacakları bir şekilde görünecek ve Allah mü'minleri kurtaracak.

*"Ve derlerdi ki: Biz ilahlarımızı deli bir şair dolayısı ile mi terk edeceğiz?"* Yani bizler ilahlarımıza ve atalarımızın ilahlarına ibadet etmeyi şu deli şairin söylediklerinden dolayı mı terk edeceğiz? Bu sözleriyle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kastedecekler. Yüce Allah da onları yalanlamak ve söylediklerini reddetmek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Hayır, o hak ile gelmiş"* yani Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın kendisi için koymuş olduğu bütün şeriatta, verdiği haber ve emirlerin tamamında hakkı getirmiştir *"ve rasûlleri de tasdik etmiştir."* Rasûllerinin yüce Allah'tan güzel sıfatlar ve dosdoğru yollara dair getirdikleri haberlerini tasdik etmiştir. Kendisi de yüce Allah'ın şeriatını ve emirlerini onların haber verdiği şekilde bildirmiştir. *"Sana, senden önceki rasûllere söylenmiş olandan başka bir şey söylenmiyor..."* (Fussilet, 43)

**Allah'ın İhlâslı Kulları Bilinen Bir Rızık Vardır:**

إِنَّكُمْ لَذَآئِقُو الْعَذَابِ الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ
﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ وَهُم مُّكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ
سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ
لَذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنزَفُونَ ﴿٤٧﴾
وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُونٌ ﴿٤٩﴾

Scanned with CamScanner

*38. Muhakkak siz elbette acıklı azabı tadıcılarsınız.*

*39. Size işlemiş olduğunuzdan başka şeyin cezası verilmeyecektir.*

*40. Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ.*

*41. İşte onlar için bilinen bir rızık vardır.*

*42. Çeşitli meyveler ve onlara ikram olunur.*

*43. Naim cennetlerinde.*

*44. Tahtlar üzerinde karşılıklı oturdukları halde,*

*46. İçenlere lezzet veren beyaz kaynaktan doldurulmuş kadehler dolaştırılır onlara.*

*47. Onda aklı karıştırıcı herhangi bir zarar da yoktur. Onlar ondan sarhoş da olmazlar.*

*48. Yanlarında gözlerini yalnızca eşlerine çevirmiş iri gözlüler vardır.*

*49. Sanki onlar sarılıp sarmalanmış devekuşu yumurtası gibidirler.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah insanlara hitap ederek buyuruyor ki: *"Muhakkak siz elbette acıklı azabı tadıcılarsınız. Size işlemiş olduğunuzdan başka şeyin cezası verilmeyecektir."* Sonra yüce Allah aralarından ihlâsa erdirilmiş kullarını istisna etmektedir. Nitekim başka yerlerde de şöyle buyurmuştur: *"Andolsun asra ki gerçekten insan ziyandadır. İman eden, salih ameller işleyen, birbirine hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye edenler müstesnâ"* (Asr, 1-3); *"Andolsun biz insanı gerçekten en güzel sûret ve ölçüde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına döndürdük. İman edip, salih ameller işleyenler müstesnâ"* (Tîn, 4-6); *"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur. Bu Rabbinin gerçekleştirmeyi üzerine aldığı kesin bir hükümdür. Bundan sonra takva sahiplerini kurtarırız. Zalimleri ise orada dizleri üzerine çökmüş olarak terk ederiz."* (Meryem, 71-72); *"Her bir nefs kazandıkları karşılığında rehin alınmıştır. Yemin ashabı müstesnâ!"* (Müddessir, 38-39)

Bu sebeple yüce Allah da burada: *"Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ"* buyurmaktadır. Yani onlar o can yakıcı azabı tatmayacaklar, hesaba çekildiklerinde onlarla münakaşa edilmeyecek (inceden inceye hesaba çekilmeyecekler)dir. Aksine onların -şayet günahları varsa- günahları

Scanned with CamScanner

bağışlanacak, iyilikle on mislinden itibaren yedi yüz katına kadar hatta yüce Allah'ın dilediği daha fazla katına kadar mükâfat verecektir.

*"İşte onlar için bilinen bir rızık vardır"* buyruğu hakkında Katâde ve Süddî, cennet vardır diye açıklamışlardır.

Sonra yüce Allah bunu açıklayarak şöyle buyurmaktadır: Çeşitli *"meyveler ve onlara ikram olunur"* yani onlara hizmet edilir, onlar rahat ve nimet içinde bulundurulurlar. *"Naim cennetlerinde, tahtlar üzerinde, karşılıklı oturdukları halde"* Mücâhid dedi ki: Onlar birbirlerinin arkalarına bakacak şekilde oturmayacaklardır.

[5705] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Zeyd b. Ebî Evfa dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza çıktı: *"Tahtlar üzerinde karşılıklı oturdukları halde ve birbirlerine bakarak"* âyetini okudu.[634] Garip bir hadistir.

*"İçenlere lezzet veren beyaz kaynaktan doldurulmuş kadehler dolaştırılır onlara. Onda aklı karıştırıcı herhangi bir zarar da yoktur. Onlar ondan sarhoş da olmazlar."*

Bu da yüce Allah'ın başka yerdeki şu buyrukları gibidir: *"Etraflarında ebedi kılınmış evlatlar dolaşır. Maîn'den testilerle, ibriklerle, kâselerle. Ondan başları da ağrımaz ve akılları da giderilmez."* (Vâkıa, 17-19)

Böylelikle yüce Allah ahiretteki şarabın dünya şarabındaki rahatsızlık verici unsurlardan uzak olduğunu ifade etmektedir. Onun başı ağrıtmayacağını, karnı rahatsız etmeyeceğini ve genel olarak da aklı baştan almayacağını bildirmektedir. Burada yüce Allah: *"Kaynaktan doldurulmuş"* kesilmesinden ve boşalmasından korkmayacakları, akan ırmaklardan şarap doldurulmuş *"kadehler dolaştırılır onlara"* buyurmaktadır. Mâlik, Zeyd b. Eslem'den şöyle dediğini nakletmektedir: Akan beyaz şaraptan doldurulmuş olacaktır. Yani bu şarabın rengi parlak ve güzeldir. Dünyadaki şarabın o çirkin ve bayağı kırmızı, siyah, sarı ya da bulanık veya benzeri sağlıklı bir tabiatın hoşlanmadığı bir görünüşte de olmayacaktır.

634 Senedi zayıftır. Senedinde İbrâhim el-Kuraşi vardır ki Zehebî, Mizan, 263'te meçhuldür demektedir. Yine senedinde Yahyâ b. Ma'n vardır, Zehebî onu Mizan, 9634'te zikretmiş ve Said b. Şurahbil'den rivayet nakleden meçhul birisidir. Aynı şekilde hocası da meçhuldür demektedir. Buna göre gördüğünüz gibi senette üç meçhul ravi bulunmaktadır. Başarı Allah'tandır.

Scanned with CamScanner

*"İçenlere lezzet veren"* yani tadı da rengi gibi güzel olacaktır. Tadının güzel olması kokusunun da güzel olacağına delildir. Bütün bu yönleriyle dünya şarabından farklı olacaktır. *"Onda aklı karıştırıcı herhangi bir zarar da yoktur."* Yani şarap onları etkileyip, karınları ağrımayacaktır. Bu açıklamayı İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, Katâde ve İbn Zeyd yapmışlardır.

Bu şaraplar dünya hayatındaki şarapların sebep oldukları oldukça sıvı olmaları, sularının bol olması sebebiyle karın ağrısı ve benzeri etkiler yapmayacaktır. Burada kastın baş ağrısı olduğu da söylenmiştir. Bu şekliyle İbn Abbâs'tan nakledilmiş bulunmaktadır. Katâde dedi ki: Kastedilen baş ağrısı ile karın ağrısıdır. Yine ondan ve Süddî'den: Akıllarını karıştırmayacaktır, dedikleri nakledilmektedir. Şairin şu beyitinde olduğu gibi:

فَمَا زَالَتِ الكأسُ تَغْتَالُنا وتَذْهبُ بالأوَّل الأوَّلِ

*Ve kâseler aklımızı alıp durdu (ve ardı arkasına)*

*İçtiklerimiz onu alıp götürdü.*

Said b. Cubeyr: Onda hoşlanılmayacak bir şey, bir rahatsızlık yoktur diye açıklamıştır. Sahih olan Mücâhid'in dediği gibi bunun karın ağrısı demek olduğudur.

Yüce Allah'ın: *"Onlar ondan sarhoş da olmazlar"* buyruğu hakkında Mücâhid: O şarap akıllarını başlarından gidermez demiştir. İbn Abbâs, Muhammed b. Ka'b, Hasan, Atâ b. Ebî Müslim el-Horasânî, Süddî ve başkaları da böyle demiştir. Dahhâk, İbn Abbâs'tan naklen şöyle demektedir: Şarapta dört haslet vardır. Sarhoşluk, baş ağrısı, kusturmak ve idrar söktürmek. Şanı yüce Allah cennetteki şarabı söz konusu edip, bu hasletlerin onda bulunmadığını zikretmektedir. Nitekim Sâffât sûresinde böyle söz etmiştir.

*"Yanlarında gözlerini yalnızca eşlerine çevirmiş"* kocalarından başkalarına bakmayan iffetli *"iri gözlüler vardır."* İbn Abbâs, Mücâhid, Zeyd b. Eslem, Katâde, Süddî ve başkaları böyle açıklamışlardır.

(عِينٌ) buyruğu güzel gözlü kadınlar demektir. İri gözlü kadınlar demek olduğu da söylenmiştir ki, bu da birinci anlamın kapsamı içerisindedir. Onların gözlerini güzel olmakla ve iffetle nitelendirmiştir. Tıpkı Zeliha'nın Yusuf'u güzelce giydirip o kadınların huzuruna çıkardığı zaman, onlar onu alabildi-

Scanned with CamScanner

ğine büyük ve azametli görmüş, güzelliği ve göz kamaştırıcı görünüşü dolayısıyla adeta meleklerden bir melek olduğunu sanmışlardı. O zaman Zeliha da: *"Kendisi dolayısı ile beni ayıpladığınız işte budur. Evet, andolsun ben ondan murad almak istedim fakat o kendisini korudu."* (Yusuf, 32) Yani o bu güzelliği ile birlikte iffetli, takvalı ve tertemiz birisidir. İşte iri gözlü huriler de böyledirler. *"Güzel huylu ve güzel yüzlü"* (Rahmân, 70) dürler. Bundan ötürü yüce Rabbimiz: *"Yanlarında gözlerini yalnızca eşlerine çevirmiş iri gözlüler vardır"* buyurmaktadır.

*"Sanki onlar sarıp sarmalanmış devekuşu yumurtası gibidirler"* buyruğu ile yüce Allah onları bedenlerinin en güzel bir renkte olduğunu belirterek nitelendirmektedir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Sanki onlar sarınıp sarmalanmış devekuşu yumurtası gibidirler"* buyruğu sarılıp sarmalanmış inci gibidirler demektir. Burada şair Ebû Dehbel'in bir kasidesinde yer alan şu beyiti de zikredilir:

وَهْيَ زَهْرَاء مثْلَ لؤلؤة الغوّ اص مُيِّزَتْ مِن جوهر مكْنُون

*Ve o dalgıcın çıkardığı bir inci gibidir*

*Sarılıp sarmalanmış cevherden ayrılıp çıkarılmış.*

Hasen dedi ki: *"Sanki onlar sarılıp sarmalanmış deve kuşu yumurtası gibidirler"* buyruğu ile ellerin değmediği oldukça iyi korunmuş oldukları anlamındadır. Süddî dedi ki: Yumurta yuvasında sarınıp sarmalanmış halde bulunur.

Said b. Cubeyr dedi ki: *"Sanki onlar sarılıp sarmalanmış devekuşu yumurtası gibidirler."* Yani yumurtanın içini kastetmektedir. Atâ el-Horasânî dedi ki: Kastedilen yumurtanın üst kabuğu ile sarısı arasındaki akıdır.

Süddî dedi ki: *"Sanki onlar sarılıp sarmalanmış devekuşu yumurtası gibidirler."* Bununla kabuğu alınmış yumurtanın akını kastetmektedir.

İbn Cerîr de *"sarılıp sarmalanmış"* buyruğu dolayısıyla bu açıklamayı tercih etmiş ve şöyle demiştir: Üst kabuğuna kuşun kanadı dokunur, yuvasına eller temas eder. Halbuki içi böyle değildir. Allah en iyi bilendir.

[5706] İbn Cerîr dedi ki: Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana yüce Allah'ın: "Hur-u ıyn" buyruğunun ne demek ol-

Scanned with CamScanner

duğunu haber verir misin? dedim. Şöyle buyurdu: *"'el-Iyn: iri gözlüler' demektir. İri gözlü hurinin göz kapağı kartalın kanadı gibidir"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana yüce Allah'ın: *"Sanki onlar sarılıp sarmalanmış devekuşu yumurtası gibidirler"* buyruğu hakkında haber ver dedim. Şöyle buyurdu: *"Onların incelikleri kabuğun hemen sonrasında gelen yumurtanın içinde gördüğün ince zarın inceliği gibidir. İşte ona (Arapçada) el-Ğırkî' denilir."*[635]

[5707] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsanlar ölümden sonra diriltilecekleri vakit (kabrinden) ilk çıkacak kişi benim. Rahmân'ın huzuruna geldikten sonra onların hatibi ben olacağım, üzüldükleri vakit onların müjdecisi ben olacağım, alıkonulup tutuldukları vakit şefaatçileri ben olacağım. O gün Hamd Sancağı benim elimde olacaktır. Ben aziz ve celil olan Rabbim için Âdemoğullarının en üstünü, en değerlisiyim. Bununla birlikte (bunların hiçbirisinden ötürü) övünmüyorum. Her birisi adeta sarılıp sarmalanmış devekuşu yumurtası yahut sarılıp sarmalanmış inciyi andıran bin hizmetçi benim etrafımda dolaşacaktır."*[636]

Yüce Allah doğruyu en iyi bilendir.

**Çalışanlar Bunun İçin Çalışsınlar:**

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ
لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا
تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ أَنتُم مُّطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾
فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَآءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِن كِدْتَ لَتُرْدِينِ
﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾ أَفَمَا نَحْنُ

635 Senedi zayıftır. Taberî, 29376'da zikretmiş olup, senedinde Muhammed b. Farac el-Mısrî vardır. Zehebî onu Mizan'da söz konusu ederek münker bir haber rivayet etmiştir deyip sonra onun naklettiği bunun dışında bir hadisini zikretmektedir. Yine senedinde Amr b. Haşim el-Beyruti vardır. İbn Vare onun hakkında pek muteber birisi değildir demiştir. Ukayli de onu duafa arasında zikretmiştir. Hocası Süleyman b. Ebî Kerime'nin de zayıf olduğunu Ebû Hâtim söylemiştir. İbn Adiyy hadisleri münkerdir demiştir.

636 Senedi Leys b. Ebî Suleym dolayısıyla zayıftır çünkü o zayıf bir ravidir. Hadisin son kısmını tek başına kendisi rivayet etmiştir ama hadisin aslı sahihtir.

Scanned with CamScanner

بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

*50. Birbirlerine yönelip karşılıklı soru sorarlar.*

*51. Aralarında birisi diyecek ki: Gerçekten benim bir dostum vardı.*

*52. O diyordu ki: Gerçekten sen inananlardan mısın?*

*53. Biz ölüp toprak ve kemikler olduğumuz zaman gerçekten biz mi hesaba çekilip, cezalandırılacağız?*

*54. Diyecek ki: "Siz de bakar mısınız?"*

*55. Baktı ve onu cehennemin ortasında gördü.*

*56. Ona dedi ki: "Vallahi az kalsın beni de helâk edecektin."*

*57. Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı ben de hazır edilenlerden olurdum.*

*58. Gördün mü, işte biz ölümü tatmayacağız,*

*59. İlk ölümden sonra. Hem bize azap edilmiyor da.*

*60. Şüphesiz ki bu büyük kurtuluşun ta kendisidir.*

*61. İşte çalışanlar böylesi için çalışsınlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah cennet ehlinin birbirlerine dönerek dünya hayatında iken nasıl ve ne durumda olduklarına ve dünya hayatında ne gibi sıkıntılarla karşı karşıya kaldıklarına dair soru soracaklarını haber vermektedir. Onlar içki içecekleri ve sohbet ve eğlenme meclislerinde toplanıp, bir araya gelecekleri vakit tahtlarına oturmuş, hizmetçiler etrafında dönerken yiyecek, içecek, giyecek ve bunların dışında hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın hatırından geçirmediği her türden en muazzam hayırları taşımak üzere gidip gelirlerken konuşacakları zaman bunu söz konusu edeceklerdir.

*"Aralarında birisi diyecek ki: Gerçekten benim bir dostum vardı."* Mücâhid bir şeytanım vardı, Avfî, İbn Abbâs'tan naklen, bu kişi dünya hayatında iken iman ehli birisine arkadaşlık eden müşrik bir adamdır, dediğini nakletmektedir. Mücâhid'in açıklaması ile İbn Abbâs'ın açıklaması arasında

Scanned with CamScanner

bir aykırılık yoktur. Çünkü şeytan bazı hallerde görünmeyen cin şeytanlardan olup, insanın içine vesvese bırakabilir. Bazı hallerde de insanlardan olup, kulakların duyacağı sözler söyler. Her ikisi de birbirleriyle yardımlaşırlar. Nitekim yüce Allah: *"Onlardan kimi kimine aldatmak için yaldızlı birtakım sözler fısıldarlar."* (En'âm, 112) buyurmaktadır. Bu cinlerin her biri de vesvese verebilir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Sığınırım insanların Rabbine, insanların melikine, insanların ilahına! Vesvese veren o sinsi ve sinici olan (şeytan)ın şerrinden ki o insanların göğüslerine hep vesvese verip durandır. İster cinden olsun, ister insandan olsun."* (Nâs Sûresi) Bu sebeple yüce Allah: *"Aralarında birisi diyecek ki: Gerçekten benim bir dostum vardı. O diyordu ki: Gerçekten sen inananlardan mısın?"* buyurmaktadır. Yani sen gerçekten ölümden sonra dirilişi, amel defterlerinin verilmesini, hesaba çekilmeyi ve amellerin karşılıklarının verilmesini tasdik ediyor musun? Yani o bu sözlerini, hayretini ifade etmek, yalanlayıp, uzak bir ihtimal olarak gördüğünü anlatmak, küfür ve inat etmek üzere söylüyordu.

*"Biz ölüp toprak ve kemikler olduğumuz zaman, gerçekten biz mi hesaba çekilip cezalandırılacağız?"* Mücâhid ve Süddî gerçekten hesaba çekilecek miyiz? İbn Abbâs ve Muhammed b. Ka'b el-Kurazî de amellerimizin karşılığını görecek miyiz diye açıklamışlardır. Her iki açıklama da doğrudur.

*"Diyecek ki siz de bakar mısınız?"* Yani yukarıdan (cehenneme onları görmek için) bakalım mı? Mü'min arkadaşlarına ve cennet ehlinden olan onunla aynı mecliste bulunanlara bu sözleri söyleyecektir.

*"Baktı ve onu cehennemin ortasında gördü."* İbn Abbâs, Said b. Cubeyr, Huleyd el-Asari, Katâde, Süddî ve Atâ el-Horasânî cahimin (cehennemin) ortasında gördü demiş olup, Hasan-ı Basrî de: Cehennemin ortası adeta alev alev yanan bir ateştir diye açıklamıştır. Katâde dedi ki: Bize zikredildiğine göre o, onlara bakınca kafataslarının kaynadığını göreceklerdir ve bize yine nakledildiğine göre Ka'b el-Ahbar şöyle demiştir: Cennette birtakım pencereler vardır. Cennetlik bir kimse cehennemde bulunan bir düşmanını görmek istediği zaman o pencereden bakar ve Allah'a şükrü daha da artar.

*"Dedi ki: Vallahi az kalsın beni de helak edecektin."* Yani mü'min kâfire hitap ederek, Allah'a yemin ederim ki, şayet sana itaat etmiş olsaydım, neredeyse beni de helake götürecektin.

Scanned with CamScanner

*"Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı, ben de hazır edilenlerden olurdum"* yani Allah'ın üzerimdeki lütfu olmasaydı ben de senin gibi bulunduğum bu cehennemin ortasında seninle beraber azapta hazır edilenlerden olacaktım ama Rabbim bana rahmetiyle lütfetti. Bundan dolayı bana iman yolunu göstererek hidayet etti, bana tevhidine giden yolu gösterdi. *"Eğer Allah bize hidayet vermemiş olsaydı biz kendiliğimizden hidayet bulamazdık."* (A'râf, 43)

*"Gördün mü işte biz ölümü tatmayacağız, ilk ölümümüzden sonra; hem bize azap edilmiyor da."* Bu da mü'minin yüce Allah'ın kendisine ihsan etmiş olduğu cennette ebedilik ve ölümsüz ve azapsız lütuf ve ihsan yurdundaki ebedi hayatını hatırlatarak imrenilecek durumunu dile getirmektedir. Bu sebeple de yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*"Şüphesiz ki bu büyük kurtuluşun ta kendisidir."* İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ebû Abdullah ez-Zahrani tahdis etti. İbn Abbâs şanı yüce ve mübarek olan Allah'ın cennetliklere hitaben söyleyeceği: *"İşleye geldikleriniz sebebiyle afiyetle yiyin, için."* (Tûr, 19) buyruğu hakkında şöyle demektedir: Yüce Allah'ın "afiyetle" buyruğu orada ölmeyeceksiniz demektir.

O vakit (o ve arkadaşları) şöyle diyeceklerdir: *"Gördün mü işte biz ölümü tatmayacağız, ilk ölümümüzden sonra, hem bize azap edilmiyor da."* Evet, elbette öyledir denilecek. Yine şöyle diyecekler: *"Şüphesiz ki bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir."*

Yüce Allah'ın: *"İşte çalışanlar böylesi için çalışsınlar"* buyruğu hakkında Katâde dedi ki: Bu cennetliklerin söyleyeceği sözlerin devamıdır. İbn Cerîr dedi ki: Bu yüce Allah'ın onların sözlerini naklettikten sonraki buyruğudur. Yani işte ahirette böyle nimetlere ve böyle bir kurtuluşa erişebilmek için dünya hayatında amel edenler amel etsinler. Tefsir âlimleri bu âyet-i kerimenin genel kapsamı içerisine giren İsrâil oğullarından olup ortak iki adamın kıssasını zikretmişlerdir.

Ebû Câfer b. Cerîr dedi ki: Bana İshâk b. İbrâhim b. Habib b. eş-Şehid tahdis etti, bize Attab b. Beşir, Husayf'den tahdis etti. O Furad b. Salebe el-Behrani'den yüce Allah'ın: *"Gerçekten benim bir dostum vardı"* buyruğu hakkında dedi ki: İsrâil oğulları arasında ortak iki adam vardı. Bunların sekiz bin dinarları oldu. Onlardan birisinin bir mesleği, diğerinin mesleği yoktu.

Scanned with CamScanner

Mesleği olan diğerine: Senin doğru dürüst bir mesleğin yok. Ben senden ayrılıp, ortaklığımızı bölüştürmekten başka bir yol göremiyorum, dedi sonra da mallarını paylaşıp, ondan ayrıldı.

Sonra adam vaktiyle ölmüş bir hükümdara ait bir evi bin dinara satın aldı. Arkadaşını çağırıp, ona: Bu evi nasıl buldun, onu bin dinara satın aldım dedi. Arkadaşı: Çok güzeldir dedi.

Çıkınca şöyle dedi: Allah'ım! Benim arkadaşım bu evi bin dinara satın aldı. Ben de senden cennet evlerinden bir ev istiyorum deyip, bin dinar tasadduk etti. Sonra Allah'ın dilediği kadar bir süre geçirdikten sonra arkadaşı bin dinar (mehir) ile bir kadın ile evlendi. Arkadaşını çağırıp, ona yemek hazırlattı. Arkadaşı gelince, ben bu kadın ile bin dinar (mehir) ile evlendim dedi. O da: Bu ne güzel bir şey dedi.

Yanından ayrılınca: Rabbim benim arkadaşım bin dinar (mehir) ile bir kadın ile evlendi. Ben senden huru'l-ıyn'den bir kadın diliyorum deyip, bin dinar tasadduk etti.

Sonra yüce Allah'ın dilediği kadar bir süre geçti. Bu sefer arkadaşı iki bin dinara bir bahçe satın aldı. Arkadaşını çağırıp, bahçelerini ona gösterdi. Ben bu bahçeleri iki bin dinara satın aldım dedi. Arkadaşı ne kadar güzel dedi.

Yanından çıkınca Rabbim benim arkadaşım iki bin dinara iki bahçe satın aldı. Ben de senden cennette iki bahçe diliyorum deyip, iki bin dinar tasadduk etti.

Sonra melek her ikisine gelip, onların canlarını aldı. Malını tasadduk eden o kişiyi tutup, hoşuna gideceği, beğeneceği bir eve koydu. Orada güzelliğiyle her tarafı aydınlatan bir kadın gördü, sonra onu iki bahçeye soktu ve Allah'ın daha iyisini bildiği başka yerlere. Bu sefer şöyle dedi: Bu adam şunları şunları yapan kişiye ne kadar çok benziyor. Melek: Evet, onlara benziyor, dediğin gibidir. Fakat bu ev, bu iki bahçe ve kadın senindir. Bu sefer o kişi şöyle dedi: Benim de bir arkadaşım vardı. O: *"Gerçekten sen inananlardan mısın?"* diyordu. Bu sefer ona: O senin arkadaşın cehennemdedir denildi. *"Diyecek ki: Siz de bakar mısınız, baktı ve onu cehennemin ortasında gördü."* Bunun üzerine o tasadduk eden kişi: *"Vallahi az kalsın beni de helak edecektin. Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı ben de hazır edilenlerden olurdum"* diyecek.

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: Bu rivayet "(أَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ): Gerçekten sen inananlardan mısın" buyruğunu (sad harfini de) şeddeli okuyanların kıraatini pekiştirir. (O takdirde anlam: Gerçekten sen çokça sadaka verenlerden misin, demek olur.)

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize el-Hasan b. A'râfe tahdis etti. Bize Ömer b. Abdurrahman el-Ebbar Ebû Hafs tahdis edip dedi ki: Ben İsmail es-Süddî'ye *"Aralarında birisi diyecek ki: Gerçekten benim bir dostum vardı. O diyordu ki: Gerçekten sen inananlardan mısın"* buyruğu hakkında sordum. Bana: Bunu sana hatırlatan ne oldu dedi. Ben de: Onu az önce okudum, sana ona dair soru sormak istedim dedim. Şöyle dedi: Şunu bil ki İsrâiloğullarından biri mü'min, diğeri kâfir ortak iki kişi vardı. Bunlar altı bin dinarları varken ayrıldılar. Onların her birinin üçer bin dinarı oldu. Paralarını paylaştıktan sonra ayrıldılar. Allah'ın dilediği kadar bir süre kaldılar. Sonra birbirleriyle karşılaştıklarında kâfir olan arkadaş mü'mine: Malını ne yaptın? Hiç onunla mudarebe yapmak üzere başkasına ortaklaşa verdin mi? Yoksa herhangi bir ticaret yaptın mı? dedi. Mü'min kişi ona: Hayır yapmadım deyip, ona peki sen ne yaptın dedi. Arkadaşı ben bin dinara arazi, hurma ağaçları, meyve (ağaçları) ve akarsular aldım dedi. Bu sefer mü'min kişi ona: Bunu yaptın mı dedi, evet dedi. Sonra mü'min geri döndü. Gece vakti Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Namazı bitirdikten sonra bin dinarı alıp önüne koydu sonra şöyle dua etti: Allah'ım! -Kâfir ortağını kastederek- filan kişi bin dinara bir arazi, hurma ağaçları, meyve ağaçları ve akarsular satın aldı, sonra yarın ölecek ve bunları geride bırakacak. Allah'ım! Ben senden bu bin altına cennette arazi, hurma ağaçları, meyve ağaçları ve akarsular satın alıyorum. Sonra sabah olunca o bin dinarı yoksullara paylaştırdı.

(Süddî dedi ki): Sonra Allah'ın dilediği kadar bir süre öyle kaldılar. Arkasından yine karşılaştılar. Kâfir mü'mine: Malını ne yaptın? Onunla bir mudarebe yaptın mı? Onunla herhangi bir ticaret yaptın mı dedi. Arkadaşı yine hayır yapmadım, sen ne yaptın dedi. Öbürü şu cevabı verdi: Benim çiftliğimin bakımı bana zor gelmeye başladığından ötürü orada benim yerime çalışacak ve çiftliğimin ihtiyaçlarını görecek bin dinara birkaç köle satın aldım dedi. Mü'min ona: Öyle mi yaptın dedi. O da evet, öyle yaptım dedi.

(Süddî devamla) dedi ki: Mü'min de evine geri döndü. Geceleyin kalkıp Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı, sonra gidip bin dinar alıp önüne koydu

Scanned with CamScanner

sonra şöyle dedi: Allah'ım! -Kâfir ortağını kastederek- filan kişi dünya kölelerinden bin dinara birkaç köle satın aldı. Yarın ölüp onları bırakacak ya da onlar ölüp, onu bırakacak. Allah'ım! Ben de senden bu bin dinar ile cennette köleler satın alıyorum dedi. Sabah olunca da o bin dinarı yoksullar arasında paylaştırdı.

(Süddî devamla) dedi ki: Sonra Allah'ın dilediği kadar bir süre kaldılar. Sonra tekrar karşılaştıklarında kâfir mü'mine: Malını ne yaptın? Herhangi bir şekilde onunla mudarebe yapıp, ortağa verdin mi? Onunla herhangi bir ticaret yaptın mı dedi. O hayır yapmadım, peki sen ne yaptın dedi. Arkadaşı: Benim her işim tamam ama bir şey eksik, filan kadının kocası öldü, ben de ona bin dinar mehir verdim. Kadın bana o bin dinarı ve bir de onunla beraber bir o kadarını daha getirip geldi. Mü'min ona: Gerçekten böyle mi yaptın dedi. Öbürü evet dedi.

(Süddî) dedi ki: Mü'min kişi geri döndü. Gece olunca yüce Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Namazını bitirdikten sonra geri kalan bin dinarı aldı ve önüne koyup, Allah'ın -kâfir ortağını kastederek- filan kişi dünya zevcelerinden bir zevce ile bin dinara satın aldı. Yarın ölüp o kadını bırakacak ya da o kadın ölüp onu geride bırakacak. Allah'ım! Ben de senden bu bin dinar ile cennette bir hur-i ıyn'e talibim, dedi. Sonra sabah olunca o bin dinarı yoksullar arasında paylaştırdı. Böylelikle mü'minin yanında hiç parası kalmamış oldu.

(Süddî devamla) dedi ki: Pamuktan bir gömlek ve yünden bir elbise giyindi sonra da bir çapa alıp onu boynuna koyup bir şeyler çalışarak yapmaya, gücüyle bir yerleri kazmaya başladı. Bir adam gelerek ona: Ey Allah'ın kulu, ay be ay benim yanımda ücretle çalışır mısın? Atlarımın yemlerini koyarsın, onların altından pisliklerini temizlersin dedi. Adam evet deyip kabul etti ve ay be ay onun yanında ücretle çalışıp, onun atlarına hizmet etti. Atların sahibi her sabah gelip atlarına bakıyordu. Bir atın zayıflamış olduğunu görürse onun kafasından tuttuğu gibi boynunu acıtırcasına büker, döver sonra da sen dün bunun arpasını çalmışsın derdi.

(Süddî) dedi ki: Mü'min bu kadar baskıyı görünce şöyle dedi: O kâfir ortağıma gideyim de onun arazisinde çalışayım. O da günlüğüne bana ekmek lokmamı verir. Bu elbiselerim eskirse bana bunların yerine elbise verir dedi.

Scanned with CamScanner

(Süddî devamla) dedi ki: Arkadaşının yanına gitmek üzere yola koyuldu. Kapısına vardığı vakit akşam olmuştu. Göklere doğru yükselen koca bir saray gördü, etrafında kapıcılar vardı. Onlara: Bu sarayın sahibinin yanına girmek üzere bana izin isteyin. Çünkü böyle bir şey yapacak olursanız bu hal onu memnun edecektir, dedi. Kapıcılar ona: Eğer doğru söylüyorsan git bir tarafta uyu, sabah olunca kendini ona göster, dedi. Mü'min kişi gitti, elbisesinin bir parçasını yere serdi, diğer parçası ile de örtündükten sonra uyudu. Sabah olunca ortağına doğru gitti, kendisini ona göstermeye çalıştı. Kâfir ortağı binekli olarak dışarı çıktı, onu görünce tanıdı, onun yanında durdu, ona selam verdi, onunla tokalaştı. Sonra ona: Sen o maldan benim aldıklarım gibisini almadın mı dedi. Evet, aldım. İşte benim halim bu, senin de halin bu, dedi.

Arkadaşı ona: Malına ne yaptığını bana bildir dedi. O hayır, onu bana sorma dedi. Peki, buraya niye geldin dedi. Arkadaşı: Senin bu arazinde çalışmak için geldim, gün be gün benim ekmeğimi verirsin, eskiyecek olursa da bu elbiselerimin yerine bana giyecek verirsin dedi.

Arkadaşı ona: Hayır olmaz ama ben sana bundan daha iyisini yapacağım fakat malına ne yaptığını bana bildirmeden benden hiçbir iyilik göremeyeceksin dedi. O malımı borç olarak verdim dedi. Arkadaşı kime verdin? deyince, mü'min: Borcunu rahatlıkla ödeyebilecek kadar zengin ve borcunu eksiksiz ödeyen kimseye verdim dedi. Bu sefer kime verdin dedi, o: Rabbim Allah'a verdim dedi. Kâfir arkadaşı onunla tokalaşmış halde iken derhal elini elinden çekti sonra da şunları söyledi: *"Gerçekten sen inananlardan mısın? Biz ölüp toprak ve kemikler olduğumuz zaman gerçekten biz mi hesaba çekilip cezalandırılacağız?"*

Süddî: Hesaba çekileceğiz demektir, diye açıkladı.

(Süddî devamla) dedi ki: Bunun üzerine kâfir onu bırakıp gitti. Mü'min onun kendisine dönüp bakmadığını görünce o da onu bırakıp döndü. Mü'min bir süre darlık ve sıkıntı içinde kâfir ise yine bir süre rahat ve bolluk içinde yaşadı. Kıyamet gününde Allah mü'mini cennete koydu. Cennette yürürken hurma ağaçları, meyve ağaçları, ırmakları akan bir arazi gördü. Bu kimin dedi, bu senindir denildi. Subhanallah dedi, benim amelim böyle bir mükâfat ile ödüllendirilecek kadar üstün bir amel miydi, dedi.

Scanned with CamScanner

(Süddî devamla) dedi ki: Yine yoluna devam etti, sayısız köleler gördü. Bunlar kimindir dedi. Onlar senindir denildi. Subhanallah, benim amelim bana bu kadar mükâfat verilecek kadar üstün bir dereceye ulaştı mı, diye cevap verdi.

Derken içi oyulmuş, kırmızı bir yakuttan bir çadırın yanından geçecek, çadırın içinde de bir hur-u ıyn (iri gözlü) bulunacak. Bu kimindir diyecek, bu senindir denilecek. O, subhanallah benim amelim böyle bir mükâfat ile karşılanacak kadar üstün mü idi diyecek.

Sonra mü'min o kâfir ortağını hatırlayarak şöyle diyecek: Gerçekten benim bir dostum vardı. O diyordu ki: *"Gerçekten sen inananlardan mısın?"* Toprak ve kemikler olduğumuz zaman *"gerçekten biz mi hesaba çekilip, cezalandırılacağız?"* (Süddî) dedi ki: Cennet yüksektir. Cehennem ateşi ise alçaktır. Allah ona ortağının cehennem ehli arasında cehennemin ortasında, düzlüğünde olduğunu gösterecektir. Mü'min onu görünce tanıyacak ve şöyle diyecektir: *"Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı, ben de hazır edilenlerden olurdum. Gördün mü işte biz ölümü tatmayacağız? İlk ölümümüzden sonra, hem bize azap edilmiyor da. Şüphesiz ki bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir. İşte çalışanlar böylesi için çalışsınlar."* Yani Allah'ın kendisine lutfettiği gibi çalışsınlar. (Süddî) dedi ki: Bunun üzerine mü'min dünya hayatında karşı karşıya kaldığı sıkıntıları hatırlayacak. Dünyada çektiği sıkıntılar arasında ölümden daha ağır bir sıkıntısını da hatırlayamayacak.

**Bu mu Daha İyi Yoksa Zakkum Ağacı mı?:**

أَذَٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِّلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾ فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾ إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَىٰ آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾

Scanned with CamScanner

*62. Ziyafet olarak bu mu hayırlıdır yoksa Zakkum ağacı mı?*

*63. Biz onu zalimler için bir fitne kıldık.*

*64. Muhakkak o cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır.*

*65. Onun meyvesi şeytanların başları gibidir.*

*66. İşte muhakkak onlar bu ağaçtan yiyecekler ve ondan karınlarını dolduracaklar.*

*67. Sonra onun üzerine kaynamış sudan bir katkıları olacaktır.*

*68. Sonra dönüşleri muhakkak cehenneme olacaktır.*

*69. Muhakkak onlar atalarını sapık kimseler olarak bulmuşlardı.*

*70. Yine de onların izleri üzerine sürat ve ısrarla koşuşturuyorlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Zikrettiği bu cennet nimetleri, cennette bulunan yiyecekler, içecekler, zevceler ve bunun dışında lezzet veren diğer hususlar mı misafire yapılan ikram ve bağış bakımından daha hayırlıdır; *"yoksa"* cehennemde bulunan *"Zakkum ağacı mı?"* Bununla kastedilenin muayyen bir tek ağaç olma ihtimali vardır. Nitekim bazıları bu ağacın dalları cehennemin her tarafına kadar uzanan bir ağaç olduğunu söylemişlerdir. Tıpkı cennette bulunan Tuba ağacı gibi. O ağaçtan bir dalın bulunmadığı cennetin tek bir tarafı yoktur.

Bununla kendisine Zakkum denilen bir ağaç türünün kastedilme ihtimali de vardır. Yüce Allah'ın: *"Ve Tûr-u Sînâ'dan çıkan, yağ veren ve yiyeceklere katık olan bir ağaç da (var ettik)."* (Mü'minûn, 20) buyruğuna benzemektedir. Bununla kastedilen ağaç zeytin ağacıdır. Ayrıca bunu yüce Allah'ın: *"Sonra gerçekten sizler ey sapıklar, yalanlayıcılar siz elbette Zakkum ağacından yiyeceksiniz."* (Vâkıa, 51-52) buyruğu desteklemektedir.

*"Biz onu zalimler için bir fitne kıldık."* Katâde dedi ki: Zakkum ağacı söz konusu edilince ondan dolayı bazı dalalet ehli fitneye düştüler ve: Sizin arkadaşınız size cehennemde bir ağacın bulunduğunu bildiriyor. Oysa ateş ağacı yer. Bunun üzerine yüce Allah: *"Muhakkak o cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır"* buyurmaktadır. Yani o ağaç ateşten beslenir ve ondan yaratılmıştır. Mücâhid dedi ki: *"Biz onu zalimler için bir fitne kıldık"* buyruğu hakkında

Scanned with CamScanner

Ebû Cehil -Allah'ın laneti üzerine olasıca- Zakkum hurma ve tereyağıdır. İşte ben onu zıkkımlanıyorum, dedi.

(Derim ki): Âyetin anlamı şudur: Ey Muhammed! Biz sana kendisiyle insanları deneyeceğimiz, kimin tasdik edeceğini, kimin yalanlayacağını böylelikle ortaya çıkartacağımız bir Zakkum ağacının durumunu haber verdik. Yüce Allah'ın: *"Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'ân'da lanet edilen ağacı biz ancak insanlara bir fitne kıldık. Fakat bu büyük bir tuğyandan başka bir şeylerini arttırmıyor."* (İsrâ, 60) buyruğu da bunu andırmaktadır.

*"Muhakkak o cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır."* Yani o ağacın asıl bittiği yer cehennemin en dibidir.

*"Onun meyvesi şeytanların başları gibidir."* Bu ağacın ne kadar çirkin ve iğrenç olduğunu ve onu hatırlamanın ne kadar çirkin ve hoşlanılmayan şey olduğunu anlatmak içindir.

İbnVehb dedi ki: Şeytanların saçları yukarıya doğru dikine kalkıktır. Bu ağacı şeytanların başlarına benzetmesi -muhataplar tarafından bilinmeyen bir şey olmakla birlikte- şeytanların görünüşlerinin çok çirkin olduğunun içlerinde yerleşmiş bir kanaat oluşundan dolayıdır. Denildiğine göre bundan maksat bir yılan türüdür. Bunların başları da oldukça çirkin görünümlüdür.

Uçları ve tomurcuk kısımları son derece çirkin olan bir bitki türü olduğu dahi söylenmiştir. Ancak bu son iki ihtimal tartışılır. İbn Cerîr bu iki ihtimali de söz konusu etmiştir ama birinci açıklama daha güçlü ve daha uygundur. Allah en iyi bilendir.

*"İşte onlar bu ağaçtan yiyecekler ve ondan karınlarını dolduracaklar."* Yüce Allah daha iğrenç ve manzarası daha çirkin başka hiçbir ağacın bulunmadığı bu ağaçtan yiyeceklerini söz konusu etmektedir. Bu ağaç bununla birlikte tadı da çok kötü, kokusu ve tabiatı itibariyle de çok berbattır ama onlar o ağaçtan çaresiz yemek zorunda kalacaktır. Çünkü ondan başka ya da onun benzerlerinden başka hiçbir şey bulamayacaklardır. Nitekim yüce Rabbimiz: *"Onlar için dari' (kedi tırnağına benzer zehirli bir ot)dan başka bir yiyecek yoktur. O ne semirtir, ne de açlığa karşı bir fayda sağlar."* (Ğâşiye, 6-7) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

[5708] İbn Ebî Hâtim (r.h) dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan gelen rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyeti okuyup, şöyle buyurdu: "Allah'tan hakkıyla (nasıl gerekiyorsa öyle) korkunuz çünkü şayet Zakkum ağacından bir damla dahi dünya denizlerine damlatılacak olursa yeryüzünde yaşayanların hepsinin hayatlarını berbat eder. Ya (tek yiyeceği) o olan bir kimsenin durumu hakkında ne düşünürsünüz?"[637] Bunu Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Şu'be yoluyla rivayet etmiş, Tirmizî hasen, Sahihtir demiştir.

*"Sonra onun üzerine kaynamış sudan bir katkıları olacaktır."* İbn Abbâs dedi ki: Yani Zakkum üzerine o kaynamış sudan içeceklerdir. Yine ondan gelen bir rivayete göre: *"Onun üzerine kaynamış sudan bir katkı"*dan maksat kaynamış sudan (içeceklerine) yapacakları katkıdır. Başkaları ise yani kaynamış su onlar için cehennemliklerin ferclerinden ve gözlerinden akacak olan irinlerle, gözyaşlarıyla karıştırılarak içirilecektir.

[5709] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Ümâme el-Bahili (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiğine göre şöyle buyururdu: *"-Cehennemliklere- tiksinecekleri bir su yaklaştırılır. O su cehennemliklerden birisine yaklaştırıldığı zaman yüzünü yakar ve başının perçemi içine düşer. O suyu içtiği takdirde de bağırsaklarını dubüründen çıkarıncaya kadar paramparça eder."*[638]

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr dedi ki: Cehennemlikler acıkacakları zaman Zakkum ağacından medet umarlar ve ondan yerler. Yüzlerinin derileri soyulur. Eğer onları tanıyan birisi yanlarından geçecek olursa orada onların yüzlerinin olduğunu bilir. Sonra üzerlerine susuzluk dökülür. Bu sefer yine imdat isterler, aşırı derece sıcak su demek olan Muhl denilen su ile imdatlarına koşulur. O suyu ağızlarına yaklaştıracakları vakit aşırı sıcağından üzerlerinden derileri sıyrılıp, düşmüş olan yüzlerinin etleri düşer. Karınlarında bulunan ise kaynatılıp, eritilir. Yürürken bağırsakları akar, derileri dökülür. Sonra da demirden balyozlarla vurulurlar. Her bir organ ayrı ayrı yerinden düşer ve: Yetiş ey ölüm, diye dua ederler.

637 Tirmizî, 2585; İbn Mâce, 4325; İbn Hibbân, 7470; Hakim, 451. Senedi zayıftır, senedinde bütün bu kaynaklarda A'meş an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur.

638 Ubeyd b. Busr'un meçhul bir ravi olmasından ötürü senedi zayıftır ama ihtiva ettiği mananın şahitleri vardır. Buna dair değerlendirmeler daha önceden geçmiş bulunmaktadır. Başarı Allah'tandır.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Sonra dönüşleri muhakkak cehenneme olacaktır"* buyruğuna gelince: Yani bu azap faslından sonra onlar cayır cayır yanan bir ateşe, durmadan yanıp coşan bir cahime, bol bol hararet saçan alevli bir ateşe döneceklerdir. Bazen bunda, bazen diğerinde azap göreceklerdir. Nitekim yüce Allah: *"Onlar bunun ile oldukça sıcak su arasında gidip geleceklerdir."* (Rahmân, 44) buyurmaktadır. Katâde de aynı şekilde bu âyeti tefsiri yapılmakta olan âyet ile birlikte okumuştur ki bu da güzel ve güçlü bir tefsirdir.

Süddî, Abdullah (b. Mes'ud) (radıyallâhu anh)'ın: *"O günde cennetliklerin kalacakları yer çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir."* (Furkân, 24) âyetini okudu.

Sevrî, Meysere'den, o el-Minhal b. Amr'dan, o Ebû Ubeyde'den, o Abdullah (b. Mes'ud) (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti: Bunlar öğleden önce dinlenmek üzere çekilmedikçe, ötekiler de aynı şekilde öğleden önce dinlenmek üzere yerlerine çekilmedikçe kıyâmet gününde günün ortası olmayacaktır.

Süfyân dedi ki: Zannederim o daha sonra: *"O günde cennetliklerin kalacakları yer çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir."* (Furkân, 24) buyruğunu okudu. Sonra şüphesiz onlar cahime giderek dinleneceklerdir. Derim ki: Buna göre *"sonra"* anlamındaki edat bir haberi bir başka haber üzerine atfetmek için kullanılmış demektir.

*"Muhakkak onlar atalarını sapık kimseler olarak bulmuşlardı"* buyruğu da şu demektir: Bizim onları bu şekilde cezalandırmamızın sebebi onların atalarını sapık ve dalalet üzere buldular, herhangi bir delil ve belgeye dayalı olmaksızın yalnız bu sebeple onlara tabi oldular, arkalarından gittiler. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Yine de onların izleri üzere sürat ve ısrarla koşturuluyorlar"* buyurmaktadır. Mücâhid dedi ki: Burada kastedilen koşturma şekli herveleye benzeyen hızlıca koşuştur. Said b. Cubeyr ise akılsızlık ediyorlar, sefihlik ediyorlar, beyinsizleşiyorlar diye açıklamıştır.

Scanned with CamScanner

**Uyarıcılar Kervanı:**

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾

*71. Andolsun ki onlardan önce olanların birçoğu sapıtmıştı.*

*72. Ve andolsun ki onlar arasında uyarıp, korkutanlar göndermiştik.*

*73. Bir bak, o korkutulanların akıbeti nasıl oldu?*

*74. Ancak, Allah'ın ihlâsa ulaştırılmış kulları müstesnâ.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz geçmiş ümmetlerin çoğunlukla Allah ile başka ilahları ortak koşan, doğru yoldan sapmış kimseler olduklarını haber verdiği gibi, aralarında kendisini inkâr edip, başkasına ibadet eden kâfirleri Allah'ın azabı ile korkutup, onun gazap ve intikamından sakındıran inzar ediciler (uyarıp, korkutucular) gönderdiğini, onlarınsa kendilerine gönderilen rasûllere muhalefet ederek, onları yalanlamayı sürdürdüklerini, bu sebeple de yalanlayıcıları helak edip, mahvettiğini, diğer taraftan mü'minleri kurtarıp, onlara yardım ve zafer verdiğini de haber vermektedir. Bunun için yüce Rabbimiz: *"Bir bak, o korkutulanların akıbeti nasıl oldu? Ancak Allah'ın ihlâsa ulaştırılmış kulları müstesnâ"* buyurmaktadır.

وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾ سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٨٢﴾

*75. Andolsun ki Nûh bize seslenmişti. Biz ne güzel karşılık verenleriz!*

Scanned with CamScanner

*76. Ve biz onu ve ehlini büyük gamdan kurtardık.*

*77. Zürriyetini de sürekli baki kalanların ta kendileri kıldık.*

*78. Sonra gelenler arasında ona (iyi bir ün) bıraktık. Âlemler içinde Nûh'a selam olsun.*

*80. Muhakkak biz ihsan edicileri böyle mükâfatlandırırız.*

*81. Muhakkak o bizim mü'min kullarımızdandır.*

*82. Sonra diğerlerini suda boğduk.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz öncekilerin çoğunluğunun kurtuluş yolundan saptıklarını söz konusu ettikten sonra bunu etraflı bir şekilde açıklayıp, beyan etmeye başladı. Önce Nûh (a.s)'ı, onun kavminin kendisini yalanladığını, uzun bir tebliğ dönemine rağmen aralarından ona ancak çok az kimse iman ettiğini belirtmektedir. Çünkü onların arasında elli yıl eksiği ile bin yıl kalmıştı. Bu halleri uzayıp da yalanlamaları Nûh (a.s)'a ağır gelmeye başlayınca kendilerini davet ettikçe nefret ve uzaklaşmaları da artınca *"ben gerçekten yenik düşürüldüm, artık intikamımı al diye dua etti."* (Kamer, 10)

Nebîsi kavmine gazap ettiği için yüce Allah da gazaba geldi. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki Nûh bize seslenmişti. Biz ne güzel karşılık verenleriz."* Yani biz onun duasını çok güzel bir şekilde kabul etmiştik. *"Ve biz onu ve ehlini büyük gamdan kurtardık."* Büyük gam ise kavminin kendisini yalanlamaları, ona eziyetler etmeleriydi. *"Zürriyetini de sürekli baki kalanların ta kendileri kıldık."* Ali b. Ebî Talha dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Geriye yalnızca Nûh (a.s) soyundan gelenler kalmıştır. Said b. Ebî Arube de Katâde'den yüce Allah'ın: *"Zürriyetini de sürekli baki kalanların ta kendileri kıldık"* buyruğu hakkında bütün insanlar Nûh (a.s)'ın soyundandır, diye açıkladığını nakletmiştir.

[5710] Tirmizî, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, Said b. Beşir'in, Katâde'den, onun Hasan'dan, onun Semura'dan rivayet ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın: *"Zürriyetini de sürekli baki kalanların ta kendileri kıldık"* buyruğu hakkında dedi ki: *"(Oğulları) Sam, Ham ve Yafes'dir."*

[5711] İmam Ahmed dedi ki: Bize Abdulvehhab, Said'den tahdis etti. O Katâde'den, o Hasan'dan, o Semura'dan rivayet ettiğine göre Nebî (sallallâhu

Scanned with CamScanner

aleyhi ve sellem): *"Sam Arapların atasıdır, Ham Habeşlilerin atasıdır. Yafes de Rumların atasıdır"* demiştir.[639] Bunu Tirmizî de Bişr b. Muaz el-Akadi'den, o Yezîd b. Zurey'den, o Said b. Ebî Arube'den, o Katâde'den böylece rivayet etmiştir.

Hâfız Ebû Ömer b. Abdilberr dedi ki: Hadis İmran b. Husayn'dan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye bunun gibi de rivayet edilmiştir.

Burada Rumlardan maksat ise ilk Rumlardır. Bunlar ise Rumi b. Liti b. Yunan b. Yafes b. Nûh (a.s)'a mensup olan Yunanlılardır.

Sonra da İsmail b. Ayyaş, Yahyâ b. Said'den, o Said b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğine dair rivayeti nakletmektedir: Nûh (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üç oğlu vardı. Bunlar Sam, Yafes ve Ham'dır. Bu üç kişiden her birinin de üç çocuğu olmuştur. Sam, Arapların, Farsların ve Rumların babasıdır. Yafes Türklerin, İskitlerin, Ye'cuc ile Me'cuc'un babasıdır. Ham, Kıptilerin, Sudanlıların (siyahîlerin) ve Berberilerin babasıdır.

Vehb b. Münebbih'ten de buna yakın rivayet nakledilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah'ın: *"Sonra gelenler arasında ona (iyi bir ün) bıraktık"* buyruğu hakkında İbn Abbâs dedi ki: O bir haber vesilesi ile söz konusu edilir. Mücâhid dedi ki: Bütün nebîler için doğru bir şekilde anılmayı kastetmektedir. Katâde ve Süddî dedi ki: Allah sonradan gelenler arasında ondan güzel bir övgü ile söz edilmesini baki kıldı.

Dahhâk dedi ki: Maksat selam ve güzel övgüdür.

*"Âlemler içinde Nûh'a selam olsun."* Bu buyruk onun için bırakmış olduğu güzel bir şekilde anılmak ve güzel bir şekilde övülmektir. Bütün inanç ve ümmetler tarafından ona selam gönderilir.

*"Muhakkak biz ihsan edicileri böyle mükâfatlandırırız."* Yani biz yüce Allah'a itaat hususunda ihsanda bulunan kullara bu şekilde mükâfat verir ve bu hususstaki mertebesine uygun olarak kendisinden sonra doğru bir şekilde anılmasını sağlarız.

639 Buna dair değerlendirmeler daha önce Kehf, 93. âyette geçti. Ayrıca bk. ed-Durru'l-Mensur, V, 524-525'te zikretmiştir. Hadisin başka şahitleri de bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah: *"Muhakkak o bizim mü'min kullarımızdandır."* Yani tasdik eden, tevhid eden ve kesin bir inanca sahip olan bir kulumuzdur.

*"Sonra diğerlerini suda boğduk."* Yani onları helak ettik. Onlardan gözünü kırpan hiçbir kimse kalmadı. Onlar hiçbir şekilde anılmıyorlar. Onların ne maddi bir kalıntısı, ne de herhangi bir izleri kalmıştır ve onlar ancak bu çirkin nitelikleriyle bilinirler.

وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ ﴿٨٣﴾ إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾ فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾

*83. Muhakkak İbrâhim de onun izinden gidenlerdendi.*

*84. Çünkü o Rabbine selim bir kalp ile gelmişti.*

*85. Hani babasına ve kavmine: "Nelere ibadet ediyorsunuz" demişti.*

*86. Yalan yere iftira ederek Allah'tan başka ilahları mı istiyorsunuz?*

*87. Âlemlerin Rabbi hakkında zannınız nedir?*

**Tefsiri:**

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Muhakkak İbrâhim de onun izinden gidenlerdendi"* buyruğu hakkında: Onun dininin mensuplarındandı diye açıkladığını nakletmektedir. Mücâhid de: Onun yolu ve sünneti üzere idi diye açıklamıştır.

*"Çünkü o Rabbine selim bir kalp ile gelmişti."* İbn Abbâs, Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına şahadetini kastetmektedir demiştir. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ebû Said el-Eşec tahdis etti, bize Ebû Usame, Avf'tan nakletti. Ben Muhammed b. Sirin'e selim kalp ne demektir dedim. Şöyle dedi: Allah'ın hak olduğunu, kıyâmetin geleceğinde şüphe bulunmadığını ve Allah'ın kabirde olanları diriltеceklerini bilmektir dedi. Hasan dedi ki: Şirkten selim (kurtulmuş) demektir. Urve: Lanet okuyan birisi olmamasıdır, diye açıklamıştır.

*"Hani babasına ve kavmine: Nelere ibadet ediyorsunuz, demişti."* Böylelikle onların putlara ibadet etmelerine, Allah'a ortak koşmalarına karşı çıkmış oluyordu. Bunun için şöyle dedi:

Scanned with CamScanner

*"Yalan ve iftira ederek Allah'tan başka ilahları mı istiyorsunuz? Âlemlerin Rabbi hakkında zannınız nedir?"* Katâde dedi ki: Onunla beraber başkasına ibadet etmiş olduğunuz halde huzuruna çıkacağınız vakit size ne yapacağını zannediyorsunuz?

[Sâffât sûresi 10. ciltten devam edecek.]

Scanned with CamScanner